162776

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI

Şerife TALİ

İSTANBUL SURİÇİ SEBİLLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ

ERZURUM-2005

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nın Türk İslam Sanatları Dalı'nda Jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ
Danışman

Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU
Jüri

Doç. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU
Jüri

Yukarıdaki imzalar, adı geçen Öğretim Üyelerine aittir..12./.07..../2005...

Prof. Dr. Vahdettin BAŞÇI
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET I
ABSTRAC II
ÖNSÖZ III
KISALTMALAR IV
BİRİNCİ BÖLÜM 1
1.GİRİŞ 1
I.1. Konunun Niteliği ve Önemi 1
I.2. Kaynak ve Araştırmalar 2
I.3. Amaç ve Yöntem 4
II. İstanbul'un Coğrafi Konumu ve Tarihçesi 6
II.1. İstanbul' un Coğrafi Konumu 6
II.2. İstanbul' un Tarihçesi 9
III. Suyun İnsan Hayatındaki Önemi 14
IV. Sebil Kavramı ve Gelişimi 18
İKİNCİ BÖLÜM 27
2.KATALOG 27
2.1 Eminönü Sebilleri 27
2. 1. 1. ŞEHZADEBAŞI RÜSTEM PAŞA SEBİLİ 27
2.1.2. ŞEHZADEBAŞI HÜSREV KETHÜDA SEBİLİ 29
2.1.3. MEHMET AĞA SEBİLİ 32
2.1.4. ÇARŞIKAPI MEHMET AĞA SEBİLİ 34
2.1.5. SÜLEYMANİYE MİMAR SİNAN SEBİLİ 36
2.1.6. ÇARŞIKAPI KOCA SİNAN PAŞA SEBİLİ 38
2.1.7.VEZNECİLER KUYUCU MURAT PAŞA SEBİLİ 41
2.1.8. SULTANAHMET CAMİİ SEBİLİ-I 44
2.1.9. SULTANAHMET CAMİ SEBİLİ –II 46
2.1.10. SULTANAHMET ARASTA SEBİLİ 48
2.1.11. EMİNÖNÜ HATİCE TURHAN VALİDE SULTAN SEBİLİ 50
2.1.12. YEREBATAN TAVŞAN AĞA SEBİLİ 53

2.1.13. ÇARŞIKAPI MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA SEBİLİ 55
2.1.14. AYASOFYA SULTAN İBRAHİM SEBİLİ 57
2.1.15. AYASOFYA SEBİLİ 59
2.1.16. BEYAZIT KAPTAN-I DERYA İBRAHİM PAŞA SEBİLİ.....61
2.1.17. ŞEHZADEBAŞI DAMAT İBRAHİM PAŞA SEBİLİ 64
2.1.18. SULTANAHMET III. AHMET ÇEŞME SEBİLİ I-II 68
2.1. 19. SULTANAHMET III. AHMET ÇEŞME SEBİLİ III-IV 72
2.1.19. VEFA REHABULA KADIN SEBİLİ.....76
2.1.20. KAPALIÇARŞI BEŞİRAĞA SEBİLİ.....78
2.1.21. SOĞUKÇEŞME BEŞİR AĞA SEBİLİ.....80
2.1.22. VEZNECİLER SEYYİD HASAN PAŞA SEBİLİ.....83
2.1.23. NURUOSMANİYE SEBİLİ.....87
2.1.24. LALELİ KOCA RAGIB PAŞA SEBİLİ.....91
2.1.25. LALELİ III. MUSTAFA SEBİLİ.....93
2.1.26.VEFA RECAİ MEHMET EFENDİ SEBİLİ.....96
2.1.27. HAMİDİYE (I. ABDÜLHAMİT) SEBİLİ.....99
2.1.28. DİVANYOLU CEVRİ KALFA SEBİLİ.....103
2.1.29. DİVANYOLU II. MAHMUT TÜRBE SEBİLİ.....105
2.1.31. MERCAN YOKUŞU ALİ PAŞA SEBİLİ 107
2.1.31. SİRKECİ MURADİYE SEBİLİ.....109
2.1.32. SULTANAHMET GÜNGÖRMEZ SEBİLİ 111
2.2 Fatih Sebilleri.....112
2.2.1. TOPKAPI KARA AHMET PAŞA SEBİLİ 112
2.2.2 FATİH CERRAH OSMAN EFENDİ SEBİLİ 114
2.2.3. ÇARŞAMBA NİŞANCI MEHMET PAŞA SEBİLİ.....116
2.2.4. FATİH GAZANFER AĞA SEBİLİ 117
2.2.5. FATİH HAFIZ PAŞA SEBİLİ 120
2.2.6. HASEKİ BAYRAM PAŞA SEBİLİ.....122
2.2.7. SARAÇHANEBAŞI AMCAZADE HÜSEYİN PAŞA SEBİLİ.....125
2.2.8. AKSARAY EBUBEKİR PAŞA SEBİLİ 128

2.2.9. HEKİMOĞLU ALİ PAŞA SEBİLİ 130
2.2.10. FATİH II. MAHMUT SEBİLİ 134
2.2.11. FATİH NAKŞIDİL SULTAN SEBİLİ 136
2.2.12. BENLİZADE SEBİLİ 139
2.2.13. KOCA MUSTAFA PAŞA RIFAT PAŞA SEBİLİ 141
2.2.14. AKSARAY OLANLAR TEKKE SEBİLİ 143
2.2.15. SİLİVRİKAPI BALA TEKKE SEBİLİ 145
2.2.16. KOCA MUSTAFA PAŞA EMİNE HANIM SEBİLİ 148
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 150
3. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA 150
3.1. Bulundukları Yere Göre Sebiller 153
3.2. Plan Özelliklerine Göre Sebiller 157
3.3. Konumlarına Göre Sebiller 165
3.4. Dönemlere Göre Sebiller 173
3.5. Malzeme ve Teknik 187
3.6. Süsleme 190
SONUÇ 203
BİBLİYOGRAFYA 209
PLAN VE RESİM LİSTESİ 228
Plan Listesi 228
Karşılaştırma Plan Listesi 230
Resim Listesi 231
Karşılaştırma Resim Listesi 238
ÖZGEÇMİŞ .....

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL SURİÇİ SEBİLLERİ

Şerife TALİ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ

2005- Sayfa VII+238

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ

Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU

Doç. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU

.....

.....

Türklerin hayırseverliğe ve temizliğe verdiği önem, su tesisleri, sanat ve mimarilerinde önemli bir yere sahiptir. Hayır amaçlı yapılan çeşme ve sebiller, dönemlerinin en zarif eserlerini oluşturmuşlardır. Osmanlı-Türk su mimarisinin en sanatsal yapıları olan sebiller, Türk mimarisine özgü olmaları açısından da önemlidir. Sebil, Arapça bir kelime olup çok çeşitli tanımları yapılmaktadır. Genel anlamda sebil, yoldan gelip geçenlere hayır amaçlı su dağıtılan yerlerdir. Özel gün ve gecelerde ise meyve suyu veya şerbet dağıtmak için yapılmış küçük yapılardır.

Sebil mimarisi, özellikle 14. yüzyılda Kahire'de ve Osmanlı başkenti İstanbul'da çok zengin, anıtsal örnekler vermiştir. Klasik dönem, Lale Devri, barok-rokoko ve ampir üslup özellikleri, küçük olması nedeniyle ilk olarak sebiller üzerinde denenerek, halkın beğenisine sunulmuştur. Bu üsluplar daha sonra diğer yapılarda uygulanmaya çalışılması açısından dikkat çekicidir.

Suriçi sebilleri bulundukları yere, plan özelliklerine ve konumlarına göre de farklılıklar göstermektedir.İstanbul meydan ve sokaklarının en güzel dekorlarından olan sebiller, mükemmel mimari düzenlemeleri, şebekeleri, taş süslemeleri, yazı(hat), kalem işi gibi bezemeleri de dönem ve üslup özelliklerinin anıtsal örneklerini sunmaktadır.

Osmanlı mimarisine özgü yapılar olan sebiller, özellikle İstanbul'da Suriçi'nde yoğunlaşmaktadır. Surdışı sebilleriyle paralellik gösteren Suriçi sebillerini, birbirinden ayırmak zordur. Sebil gelişiminde, bir bütün olarak değerlendirilen sebiller, geçmişte sosyal yardımlaşmaya verilen önemi göstermesi açısından önemlidir.

ABSTRAC

MASTER THESİES

SABİLS RAMPART OF ISTANBUL

Şerife TALİ

Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ

2005- Pages VII+238

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ

Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU

Assoc. Prof. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU

The importance Turks give charity and cleanliness and water foundations have a prominent place in the art and architecture. Fountains and "sabils" built with a charitable purpose have been the most fine works of their periods. Sabils which are the most artistic constructions of Ottoman-Turkish water architecture are also important in terms of being peculiar to Turkısh architecture. The word "sabil"is an Arabic word and has various definitions. Generally, it is a place where water is offered to the by passers with charity purposes. They are buildings to give fruit juice or sherbet in special days and evenings. The architecture of sabil has given rich and monumental samples, in particular in Cairo in the 14 th century and in İstanbul, the capital city of Ottoman Empire. When sabil architecture is generally examined and evaluated it is seen that classic period, tulip period baroque and the western movements such as rococo and ampir have been expermented on sabils and presented to the puplic taste. These styles receive attention as they are attempted to be applied to some other buildings. Embellishments with motives such as tulip, flower and tree branch have been actively used in the sabils of that period.Sabils in ramparts show difference as regards their plans and locations. These features affected by main styles are important in order to see a certain development. Sabils which are decorations of İstanbul's avenues and streets, present the monumental samples of the period with its embellishment, manuscripts, store carving and the architectural consructions. Sabils which are peculiar constructions of Ottoman architecture are intensive in rampart of İstanbul. It is impossible to distinguish sabils in rampartsshowing parallelism with sabils out of ramparts. Sabils considered as a whole, are important in specifying the importance given to social mutual aid.

ÖNSÖZ

Türk mimarisine özgü olan sebiller, yol üstünde gelip geçene hayır amaçlı su dağıtılan yerlerdir. Osmanlı mimarisinde dönemlere paralel üslup özellikleri ile estetik değerlere sahip olan sebillerin, tamamına yakını İstanbul'da yer alır. Sebil mimarisinde en önemli iki merkez, Kahire ve İstanbul'dur. Anadolu'daki sebiller ise sayıca daha az ve sade yapılardır.

Türk su mimarisinin en önemli bölümünü oluşturan sebiller, Suriçi sınırlaması ile bu çalışmada incelenerek fotoğrafları çekilmiş ve sebiller; plan, mimari, süsleme ve üslup özelliklerine göre tanıtılmıştır. Osmanlı mimarisinde klasik dönemden itibaren yapımına başlanan sebiller, Lale Devri ile yapımı aratarak devam etmiştir. Özellikle batılılaşma hareketlerinin ilk olarak sebiller üzerinde uygulanması açısından önemlidir. Osmanlı sanatının gelişim aşamalarının düzenli bir şekilde görüldüğü sebiller, gelişen teknoloji karşısında önemlerini yitirerek çoğu terkedilmiş ve amaçlarının dışında kullanılmaktadır. Her geçen gün sayıları azalarak nitelikleri değiştirilen sebiller, Sanat Tarihi açısından değerlendirilerek bu konuya dikkat çekilmek istenmiş ve çalışma bu doğrultuda tamamlanmıştır.

Bu çalışmamda ve her zaman her konuda yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU' ya, bu çalışmayı yönlendirerek emek ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ' ye teşekkür ederim. Bilgi ve kaynaklarından yaralandığım hocalarım; Doç. Dr. Hüseyin YURTTAŞ' a, Doç. Dr. Ahmet Ali BAYHAN' a, Doç. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU' ya, Yrd. Doç. Dr. Haldun ÖZKAN' a, Dr. Hatice ÖZYRUT ÖZCAN' a ve Dr. Sami BAYRAKTAR'a katkılarından dolayı teşekkür ederim. Sevgi, emek ve destekleriyle her an yanımda olan sevgili babam, annem ve kardeşlerime, İstanbul'daki yardımlarından dolayı kuzenim İbrahim KASAP' a, bur da ki yardımları için arkadaşım Arş Gör. Halim KORUCU' ya teşekkür ederim. Ve tekrar her şey için babama...

Şerife TALİ

04.05.2005 ERZURUM

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.tez	: Adı geçen tez
C.	: Cilt
H.	: Hicri
Krş. Pln	: Karşılaştırma Plan
Krş. Res	: Karşılaştırma Resim
M.	: Miladi
M.Ö	:Milattan Önce
M.S	:Milattan Sonra
No	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı

1.GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

I.1. Konunun Niteliği ve Önemi

Su mimarisinin en güzel örneklerinin verildiği İstanbul'da Suriçi sebilleri, konunun kapsamını oluşturmaktadır. Günümüze ulaşan en eski örneği klasik döneme ait olan sebiller, özelikle lale devrinde Batılılaşma hareketleriyle yapımı, artarak devam etmiştir. Daha sonra barok-rokoko ve ampir üslup özellikli sebillerin, 19. yüzyılın ortalarına kadar örnekleri tespit edilmiştir.

16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar geniş bir dönemde yazılı kaynaklara dayanarak, günümüzde mevcut olan sebiller, incelenerek genel anlamda; plan, mimari, süsleme ve üslup özelliklerine göre değerlendirilmiştir. Sebillerin bazıları tamir edilmiş, bazıları da sökülerek yeniden yapılmıştır. Günümüze çoğu değişerek, ya da bazı bölümleri kısmen ayakta kalan sebillerde, kataloğa alınarak değerlendirilmiştir. Yerlerinde tespit edilerek orijinal özelliklerine göre ele alınan sebillerden, planları olmayanların da ölçülerine göre planları çıkartılmıştır.

Anadolu'da bazı örneklerin dışında, tamamı İstanbul'da bulunan sebillerin, yaklaşık üçte-ikisi de Suriçi'nde yer almaktadır. Suriçi'nde yoğunlaşan sebiller de, Osmanlı mimarisinin gelişim aşamalarını genel hatlarıyla görmek mümkündür. Klasik üslupla başlayan sebil mimarisi, Batılılaşma hareketleriyle birlikte değişmeye başlamıştır. Çokgen, dikdörtgen planlar, zamanla ovalleşerek dönemin karakteristik üslup özellikleri, sebiller üzerinde özümsenmiştir. İnce bir sanat zevkinin başladığı lale devrinde bu özellik, sebillere yansıtılmış ve sebillerin dış yüzeylerindeki alanlar, şebekeler bu üsluptaki çeşitli motiflerle bezenmiştir.

Plan ve mimari olarak aynı özellikleri devam ettiren barok-rokoko sebillerde bezeme daha da yoğunlaşmıştır. Mimarinin bezeme altında ezildiği bu dönemden sonra, sadeliğin arandığı ampir üslup, sebillerde etkili olmaya başlamıştır. Plan olarak daha da ovalleşen ampir üslup özellikli sebiller, mermerin sadeliği ve bezemenin neredeyse yok olduğu örnekleriyle, sebil mimarisinin gelişimini belirlemesi açısından önemlidir.

İstanbul Suriçi'nde bulunan elli sebil üzerinde tespit edilen gelişim, Surdışı'nda bulunan yaklaşık yirmi sebille de paralellik göstermesi açısından dikkat çekicidir. Batılılaşma üslup özelliklerinin denenerek, halkın beğenisine sunulduğu İstanbul sebilleri, Suriçi ve Surdışı diye sınırlarından başka herhangi bir ayırım yapmak mümkün değildir. Bir bütün olarak her bir sebil, gelişimin birer parçası olması açısından önemlidir.

Bu doğrultuda Suriçi sebilleri, değerlendirme kısmında Surdışı sebilleriyle karşılaştırılarak İstanbul sebilleri, bir bütün halinde özellikle Sanat Tarihi açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

I.2. Kaynak ve Araştırmalar

Sebillerle ilgili bilimsel anlamda, kaynak kitap çok sınırlıdır. Bu kaynaklardan en eskisi, 1938 yılında İzzet Kumbaracılar tarafından yayınlanan "İstanbul Sebilleri" adlı kitaptır. Kitapta, o dönemde ayakta olan sebiller, kronolojik sıralamaya göre verilmiştir. Sebillerin yapım tarihi, kim tarafından yaptırıldığı, çok kısa mimari tanımları yapılarak, üslup özellikleri üzerinde durulmuştur. Mimari olarak fazla tanıtılmayan sebiller, genel hatlarıyla verilmiştir. Sebiller için önemli bir kaynak oluşturan kitap, sebillerin o dönemdeki durumlarını gösteren fotoğraflara da yer vermesiyle, daha sonraki araştırmacılara yol göstermiştir. Çoğu sebilin adı ve fotoğrafının kaldığı bu kitapta, bu doğrultuda hazırlanmış başka kaynak olmamasıyla önemlidir.

Sebillerle ilgili kitap olarak, 1993 yılında kendisi hukukçu olan Affan Egemen tarafından, "İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri (Resimleri ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme ve Sebil)" adlı kitap yayınlanmıştır. Kitapta, İzzet Kumbaracılar'ın İstanbul Sebillerindeki bilgileri aynen tekrarlanırken, fotoğrafları da daha çok, 1970'lerdeki eski resimlerden oluşmuştur. Çeşmelerle birlikte verilen sebillere, bu kitapta yeni bir bilgi eklenmemiştir.

1995'te hukukçu ve gazeteci olan Ömer Faruk Şerifoğlu tarafından, "Su Güzeli İstanbul Sebilleri" adlı bir kitap yayınlanmıştır. Araştırmacı bir gazeteci

olan Şerifoğlu'nun bu kitabında, İstanbul Sebilleri o günkü haliyle çekilmiş fotoğrafları, yan kısımda ölçeksiz planları verilerek sebiller doğrulanmaya çalışılmıştır. Kitap, Affan Egemen'in kitabına göre daha yeni bilgiler vermesi ve fotoğrafları açısından önemlidir.

1995'te sebillerle ilgili yayınlanan diğer bir kitap ise, Engin Özdeniz tarafından hazırlanan "İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri" adlı kitaptır. İstanbul sebillerinin tamamını kapsamayan sadece belli bir dönemi inceleyen kitapta, sebillerle ilgili daha ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Bu dönemdeki sebiller için önemli bir kaynak olan kitap, bütün sebilleri kapsamadığından eksiktir.

Bu doğrultuda belli bir dönemin sebillerini ele alan diğer bir kaynakta, 1954'te yayınlanan Doğan Kuban'ın, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme" adlı kitabıdır. Bu kitabın, 105. sayfasından itibaren Çeşme ve Sebiller adlı başlıkla, bu dönem sebilleriyle ilgili bilgi ve fotoğraflara yer verilmiştir. Yine aynı doğrultuda diğer bir kitapta, 1975 yılında Ayda Arel tarafından yayınlanan, "Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci" dir. Lale Devriyle birlikte, sebil mimarisinde önemli gelişmelerin görüldüğü, dönem sebilleriyle ilgili bilgiler vermesi açısından önemlidir.

Sebillerle ilgili kitap olarak kaynak sınırlı iken, genellikle külliyelerin vazgeçilmez parçalarından olan bu yapılarla ilgili makaleler çok fazladır. Çeşitli ansiklopediler de Sanat Tarihçilerin yazdığı külliye maddelerinde, kısa da olsa sebillere değinilmiştir. Sanat Tarihiyle ilgili dergilerde, bildiri kitaplarında, Sanat Tarihi Yıllıklarında, daha çok bu konuyla ilgili bilimsel kaynaklardaki yayınlara ulaşılarak faydalanılmıştır. Bu bilgilere ek olarak, özellikle doğrudan sebillerle ilgili faydalanılan makalelerden bazıları şunlardır: Behçet Ünsal: Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları (Taç Dergisi, C.2, S.2, İstanbul, 1987); Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları (Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986); İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı, Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986); Nur Urfalıoğlu: Osmanlı Mimarlığında Sebiller (Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999); Asım Mutlu:

Sebillerimiz (Türkiyemiz Dergisi, S.21,1977); Sedat Çetintaş: Türklerde Su-Çeşme-Sebil (Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, 1944, İstanbul) gibi makaleler, bunlardan başlıca olanlarıdır.

İstanbul Sebilleriyle ilgili bilimsel kaynaklardan diğer bir bölümü ise, çeşitli üniversitelerde hazırlanan lisans ve yüksek lisans tezleri oluşturmaktadır. Sebillerle ilgili, ilk olarak İ. Kumbaracılar'dan sonra önemli bir kaynak olan; Birsen Peköz; İstanbul Sebilleri (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Lisans Tezi İstanbul, 1963) adlı tez çalışmasıdır. Kendisi mimar olan ve özellikle bu ağırlıktaki diğer tez çalışması ise Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları ve Korunmaları (Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989); Osman Ülkü, Lale Devri Çeşme ve Sebilleri (Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Lisans Tezi, Erzurum, 1991); Kezban Filiz ,18.Yüzyılın İkinci Yarısında Yapılan İstanbul Sebilleri (Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Lisans Tezi, Erzurum, 1991); Yüksel Karaman, Sultan I. Mahmut Döneminde Yapılan İstanbul Sebilleri ve Abide Çeşmeleri (1730-1754) (Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Lisans Tezi, Erzurum, 1991); Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri (Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum, 2003.

I.3. Amaç ve Yöntem

Sebillerle ilgili bu çalışma da ilk olarak konuyla ilgili kaynak taraması yapılmıştır. Konuyla ilgili kitap, bildiri, tez gibi şimdiye kadar çıkmış olan tüm kaynaklara ulaşmak amacıyla; Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Beyazıt Kütüphanesi, İstanbul Atatürk Kültür Merkezi Kütüphanesi, İstanbul Kitaplığı, Ankara-Milli Kütüphane, Ankara Gazi Üniversitesi

Kütüphanesi, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi ve Kayseri Erciyes Üniversitesi Kütüphanesi gibi çeşitli kütüphaneler taranmıştır.

Toplanan bilgilerle ilk olarak İstanbul'un coğrafi durumu ve kısa bir tarihçesiyle giriş yapılmıştır. Bu kısa girişten sonra konunun iyi anlaşılabilmesi için ilk olarak, "Suyun İnsan Hayatı Üzerindeki Önemi" üzerinde durulmuştur. Daha sonraki bölümde ise "Sebil Kavramı ve Gelişimi" adlı başlıkla, konuya giriş yapılarak konu genel hatlarıyla tanıtılmıştır.

2003 Ağustos-2004 Ağustos dönemlerinde İstanbul Suriçi'nde bulunan sebiller yerlerinde tespit edilerek fotoğrafları çekilmiştir. Önceden tespit edilip planları olmayan sebillerin de ölçüleri alınarak planları çıkartılmıştır. Suriçi'nde yoğunlaşan sebilleri, Surdışı'nda bulunan sebillerle değerlendirmek amacıyla Surdışı sebillerinin de çoğu, yerlerinde tespit edilerek fotoğrafları çekilmiştir.

Tez formatındaki katalogda sebiller, tarihi sıralamaya göre düzenlenmiştir. Sebillerin plan ve resim numaraları verildikten sonra kısaca bulundukları yer belirtilmiştir. Şu anki durumları ve kullanım şekli belirtilen sebillerin; tarihçesi ve varsa kitabe metni orijinal şekliyle verilmiştir. Mimarları olanlar belirtilerek mimari ve süsleme özellikleri başlıklı bölüme geçilmiştir. Bu bölümde sebil ilk olarak konum ve plan olarak tanıtılmış, daha sonra kaide-gövde-üst örtü özellikleri, mimarisi ve süsleme özellikleri üzerinde durularak, malzeme ve teknik de bu bölümde verilmiştir. İç mekân ve genel özellikleri tanıtıldıktan sonra sebilin, üslup özelliği ile bölüm tamamlanmıştır.

Eminönü ve Fatih İlçesinde yer alan sebiller, Katalog kısmında tanıtıldıktan sonra, "Değerlendirme ve Karşılaştırma" bölümünde tüm sebiller; bulundukları yere göre, plan, konum, ve dönemlere göre, dört farklı grupta her biri kendi içerisinde alt başlıklar halinde, özgün olarak diğer örneklerle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada, son olarak "Sonuç" bölümüne yer verilmiş ve "Bibliyografya" kısmı ile çalışma tamamlanmıştır.

II. İstanbul'un Coğrafi Konumu ve Tarihçesi

II.1. İstanbul' un Coğrafi Konumu

Türkiye Cumhuriyetinin en büyük şehri olan İstanbul, Asya ile Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan, çok önemli bir konumdadır. Haliç' in güneyinde küçük bir yarımada üzerine kurulan şehir, zamanla Haliç' in kuzey kesimine ve boğazın her iki yakasına yayılmıştır. Marmara Bölgesinin Çatalca-Kocaeli bölümünde yer alan İstanbul, çok önemli coğrafyası ile özel jeopolitik bir konuma sahiptir.

Doğusunda Kocaeli, güneyinde Marmara Denizi ve Bursa, batısında Tekirdağ ve Kırklareli, kuzeyinde Karadeniz ile çevrilen İstanbul, 28°, 01' ve 29°, 55' doğu boylamları ile 14°, 33' ve 40°, 28' kuzey enlemleri arasında yer alır. 5712 km.lik alanı kaplayan şehrin büyük bir kesimi Avrupa yakasında, diğer kesimi de Asya yakasındadır.[1]

Coğrafi konumu bakımından karalar ve denizler arasında bir geçit merkezi olması, İstanbul'un önemini daha da artırmıştır. Balkan ve Anadolu yarımadalarını kat ederek gelen yollar, burada herhangi bir engelle karşılaşmaz. İstanbul Boğazı ne karşıdan karşıya geçişi güçleştirecek kadar geniş, ne de gemilerin gidiş gelişini güçleştirecek kadar dar, kayalık ve sığdır. Akdeniz ve Karadeniz kültürünü birleştiren boğaz, Asya ile Avrupa'yı bağlayan yolların burada düğümlenmesi, İstanbul' un tüm tarihi boyunca, gelişmesini etkileyen ve şehre özellik kazandıran başlıca faktör olmuştur. [2] Buna bağlı olarak İstanbul, Türkiye'nin en büyük ve en önemli ticaret, kültür ve sanat merkezidir.

İstanbul'un arazi yapısı; hafif ve jeolojik bakımdan I. zamanda tamamlanıştır. Genel olarak engebeli bir arazi yapısına sahip olan İstanbul, yüksek dağlar yoksa da arazinin, %74,7'si plato ve yaylalardan, %16'sı dağlardan ve

---

[1] Besim Darkot, "İstanbul"Maddesi , İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1966, s.1135; İstanbul İl Yıllığı 1967, İstanbul 1969, s.227; Işın Demirkent, "İstanbul" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.23, İstanbul, 2001, s.205; Yusuf İzzettin Özen, "İstanbul" Maddesi, Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, C.12, İstanbul, 1988, s.73; Yeni Rehber Ansiklopedisi, "İstanbul" Maddesi, C.10, İstanbul, 1993, s.194; P.Ğ. İncicyan, 18. Asırda İstanbul (Çeviri H. Anderrasyon) İstanbul, 1976, s.3; Phillip Anton Deither, Boğaziçi ve İstanbul, İstanbul, 1993, s.23-24; Karoly Kos, İstanbul Şehir Tarihi ve Mimarisi, Ankara, 1995, s.210; Edmando de Amılıs, İstanbul, Ankara, 1993, s.2

[2] İstanbul İl Yıllığı 1967, s.281; P.Ğ. İncicyan, a.g.e., s.3

%10'a yakın kısmı da ovalardan oluşmuştur. İlin Avrupa yakasında, kuzeybatıdan Yalıköy yakınlarında Garipkuyu Tepesi'nde 361 m.ye varan yüksekliği, doğuda Istranca Dağları ile alçalmıştır. Asya yakasındaki tepeler, Avrupa yakasına oranla daha yüksektir. İstanbul'un en yüksek kesimi ise Yalova'dır. Bursa il sınırına yakın, Dumanlı Tepe (897 m.) de şehrin en yüksek noktasını oluşturmuştur.[3]

Akdeniz ve Karadeniz iklimlerinin geçiş kuşağında yer alan ve yağış bakımından yoksul olmayan şehir de, kısa ve düzensiz akışlı birçok akarsu vardır. Bu akarsuların çoğu küçük ırmaklar halinde olup, doğrudan denizlere ya da göllere dökülürler. Istranca, Sazlıdere, Nakkaş Dere, Alibey ve Kağıthane Dereleri, başlıca derelerdir. Bu dereler üzerinde barajlara da yer verilmiştir.

İstanbul'un 50 km. Karaburun kıyılarının gerisinde Terkos; yaklaşık 15 km. batıda Küçük Çekmece ve 12 km. uzağındaki Büyük Çekmece önemli gölleridir. Karadeniz ve genellikle güneyden Marmara'ya açılan tabanları alüvyon topraklarla dolu akarsu vadileri de, ilin başlıca tarım alanlarıdır.[4]

İstanbul'un iklimi, küçük bir alandan beklenmeyecek kadar çeşitlilik gösterir. Yazları oldukça sıcak ve kuru, kış ayları da bol yağışlıdır. Şehrin Marmara kıyı şeridi üzerinde özellikle Kocaeli kesiminde, Akdeniz iklimi etkiliyken, Karadeniz kıyılarının nemli ve serin iklimi kuzey kıyıları boyunca Akdeniz ikliminin etkisini hafifletir. Çatalca yöresinde ise Karasal iklim hakimdir. Çeşitli iklimlerin görüldüğü İstanbul'da yılın en fazla yağış alan ayı, Kasım ayıdır. En az yağış ise Temmuz ayında düşer. Yıllık yağış miktarı, Marmara kıyılarında 70 mm.den azken, Boğaz ve Karadeniz kıyılarında bu miktar artmaktadır. Mevsimlere göre yağış, %37.8' i kış, %18.6' sı ilkbahar, %13,1' i yaz ve %30,5' i de sonbaharda düştüğü tespit edilmiştir. [5]

Doğal bitki örtüsü orman olması gereken şehrin, bugün büyük bir kısmı çalılıklarla kaplıdır. Ormanların büyük bir bölümü tahrip edilmiştir. Bununla

---

[3] Yurt Ansiklopedisi, "İstanbul" Maddesi, C.5, İstanbul, 1982, s.3769; Besim Darkot, a.g.m., s.1140; Türk Ansiklopedisi,"İstanbul" Maddesi, C.3, İstanbul, 1969, s.201; Yusuf İzzettin Özen, a.g.m., s.73-74

[4] İstanbul İl Yıllığı 1967, s.285; Yurt Ansiklopedisi, a.g.m., s.3795; Meydan Larousse," İstanbul" Maddesi, C.6, İstanbul, 1971, s.485; Rehber Ansiklopedisi, a.g.m., s.344

[5] Türkiye Ansiklopedisi, a.g.m., s.811-812; Rehber Ansiklopedisi, a.g.m., s.344

birlikte yer yer korunmuş ormanlara da rastlanır. Şehrin 20 km. kuzeyindeki Belgrat Ormanı, buna en iyi örnektir. Ormanın dışında en çok görülen bitki örtüsü maki iken, Akdeniz ikliminin etkili olduğu bazı alanlarda da zeytine rastlanmaktadır. İlin iklim gibi, bitki örtüsü de çeşitlidir.

On milyonu aşan nüfusu, 32 ilçe, 10 bucak, 180 köy, 723 mahalle ve 67 belediyesi ile İstanbul, sosyoekonomik açıdan Türkiye'nin en gelişmiş ilidir. Başkent olma özelliğini Cumhuriyet döneminde yitiren şehir, ekonomi alanında Türkiye'nin başkentidir. Ülke ekonomisinde en önemli karar, iletişim ve yönetim merkezi İstanbul'dur. Karayolu taşıtları, ilaç, maden, beyaz eşya, cam, boya, içki, sigara, seramik, konfeksiyon, elektrikli araçlar İstanbul'un başlıca sanayi kuruluşlarıdır.[6]

İstanbul; tarihi, doğal ve kültürel güzellikleri ve özgün konumuyla yalnız Türkiye'nin değil, tüm dünyanın gözü üstünde olan bir şehirdir. Yeryüzünde belki de hiçbir kentte olmayan özellik ve güzellikleriyle Türk ve Dünya turizminin de en önemli merkezlerinden biri olan İstanbul, Türkiye Cumhuriyetinin metropolüdür.

[6] İstanbul İl Yıllığı 1969, s.282

II.2. İstanbul' un Tarihçesi

Tarihi çok eski çağlara dayanan İstanbul'un, ilk kullanımı burada ve çevresinde yapılan araştırmalara göre, Paleolitik döneme kadar uzanmaktadır. Küçük Çekmece Gölü'nün kuzeyindeki, Yarımburgaz Magarası'nda yapılan araştırmalarda, buranın Altpaleolitik çağda insanların kullandıkları ve sığındıkları bir yer olduğu anlaşılmıştır[7]. Neolitik Çağ'a ait ilk yerleşme Kadıköy yakınındaki, Kurbağalı Dere sırtlarında yer alan Fikirtepe'dir. Burada yapılan kazılarda dönemin özelliklerini yansıtan çanak-çömlekler ve kemik aletler tespit edilmiştir[8]. Coğrafi konumu ve stratejik önemi, çok önceden fark edilen İstanbul'un en erken yerleşim yeri olarak, Haliç kıyıları ile bunun ucundaki Alibeyköy ve Kağıthane dereleri, vadileri veya bu vadilere hakim tepeler gösterilmektedir.

Yerleşim tarihi Paleolitik çağa kadar uzanan İstanbul, bugünkü isminden başka, tarihi süreç içerisinde yaklaşık, 134-135 farklı isimlerle anılmıştır. Kesin bir kronolojik sıralama yapılamayan şehrin adları, farklı gruplarda değerlendirilmiştir. Bu gruplar:

-Kuruluş öncesi coğrafi yer ve mevki adları

-Efsane dönemi adları

-Roma ve Bizans devri adları

-Diğer ulusların verdiği adlar

-Osmanlı dönemi adları [9] şeklindedir.

Günümüzde İstanbul olarak anılan şehrin, bugüne kadar aldığı başlıca isimler; Alma, Roma, Asitane, Bizantion, Estanbul, İslambol, İstimbal, Konstantiniye, Konstantinopolis, Megapolis, Estefanya, Polis, Pozontyum, Roma Constantinum, Sitanbul ve İstanbul olmuştur. [10]

---

[7] Güven Arsebük, "Yarımburgaz Magarası" Arkeoatlas, S.1, 2002, s. 49

[8] Mehmet Özdoğan, "Fikirtepe Kültürü" Arkeoatlas, S.1, 2002, s.102

[9] Necdet Sakaoğlu, "İstanbul'un Adları" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1994, s.253; Yusuf İzzettin Özen, "İstanbul" Maddesi, Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, C.12, İstanbul, 1988, s.78

[10] Necdet Sakaoğlu, a.g.m., s.253; P.Ğ. İncicyan, 18. Asırda İstanbul (Çev. Hrand Anderrasyon), İstanbul, 1976, s.1-2; Işın Demirkent, "İstanbul" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.5/2 İstanbul, 1981, 5-7; Halil İnalcık, "İstanbul" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.23, İstanbul,

Bugünkü şehrin çekirdeğini oluşturan ilk yerleşmeler, İ.Ö. 7. yüzyılda Orta Yunanistan'dan gelen Megaralılar tarafından kurulmuştur. Olasılıkla bu göçe Kalkhedon ve Miletos'tan gelen kolonistlerde katılmıştır. İ.Ö. 680'de Propontis'i (Marmara Denizi) geçerek bugünkü Topkapı Sarayı'nın bulunduğu yerden, Sarayburnu'na ve oradan da, Ahırkapı semtine kadar uzanan kısımdadır. Trak kökenli komutan Byzas önderliğinde yola çıkan Megaralıların diğer kolu da, Delphoi kahininin öğüdüne uyarak İ.Ö. 660'ta Khalkedon'un karşısındaki kıyıda, bugünkü Sarayburnu çevresinde bir kent kurmuşlardı. Megaralılar, kente komutanlarının adını vererek "Byzantion" demişlerdir. [11]

M.Ö. 650'lerde kurulduğu bilinen şehir, ilk olarak Trak Kralı Byzas'a ithafen, Byzantion olarak adlandırılmıştır. Byzantion, M.Ö. 508 de Pers-Yunan savaşı sırasında Pers İmparatoru, Darius tarafından zapt edilerek yağmalanmıştır. Şehir, M.Ö. 479 da Persler tarafından bozguna uğratılarak, Spartalılar tarafından alınmıştır. M.Ö. 447'ye kadar Spartalılar da kalan İstanbul, Atina donanmasına üslük yapmıştır. Daha sonra M.Ö. 411 de yeniden bağımsız olan şehir, M.Ö 409 da Aikibiodos'un, M.Ö. 405'te de Spartalılar'ın eline geçmiştir.

M.Ö 340'ta Makedonya Kralı II. Filip, Byzantion'u kuşatmışsa da alamamıştır. M.Ö. 300'lerde tekrar bağımsızlığına kavuşan şehir, daha sonra Galat istilasına maruz kalmıştır. Trakya kökenli Bithynialılar M.Ö. 280'de İstanbul Boğazı ile Sakarya arasında bir krallık kurmuşlardı. Bu dönemde Makedonya'Iıların saldırısına uğrayan şehir, Roma'nın korumasını istemiştir. M. S.73'te Byzantion, Roma'nın Bithynia Pontus eyaletine bağlı bir şehir olmuştur. [12]

M.S.196 yılında da işgal edilen şehir, Septimius Severius döneminde yaptırılan surlarla genişletilmiştir. Geniş bir sahayı çevreleyen surların dışında, M.S.203'te, şehrin merkezi konumundaki Hipodrom'un inşası da bu dönemde

---

2001, İstanbul, 1981, s.7; Halil İnalcık, "İstanbul" Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1997, s.873; İstanbul İl Yıllığı 1967, İstanbul, 1969, s.169

[11] Doğan Kuban, a.g.e., s.16; Işın Demirkent, a.g.m., s.205; Erdem Yücel, "Bizantion" Maddesi, İstanbul Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1997, s.7; P.Ğ. İncicyan, a.g.e., s.77; İbrahim Kafesoğlu, a.g.m., s.1145; Doğan Kuban, a.g.m., s.873; Oğuz Tekin, "Byzantion" , Dünya Kenti İstanbul Sergisi, İstanbul, 1996, s. 32; John Freely, Türkiye uygarlıklar Rehberi, C.1, İstanbul, 2003, s.43-61

[12] Doğan Kuban, a.g.e., s.16; P.Ğ. İncicyan, a.g.e., s.78; Işın Demirkent, a.g.m., s.205; P.Anton Deıther, Boğaziçi ve İstanbul, İstanbul, 1993, s.31; Yusuf İzzettin Özen, a.g.m., s.78

yapılmaya başlanmıştır. Daha sonra şehir, Konstantinopolis'in kurulmasına kadar Roma'ya bağlı olarak varlığını devam ettirmiştir M.S.260'ta Roma, Byzantion'a serbest şehir unvanını vermiştir.

Roma İmparatoru I. Constantinus zamanında yeni baştan, yedi tepe üzerine inşa edilen İstanbul, M.S. 324 yılında başkent olmuştur. Başkent olduktan sonra Constantinus, şehre kendi ismini vermiştir. Hıristiyanlığı kabul eden Constantinus'la birlikte Constantinopolis, bu dönemde Hıristiyanlığın en önemli merkezi olmuştur. 325 yılında Constantinus tarafından İznik'te toplanan I. Genel Konsül ile birlikte, Roma'dan kopuş başlayarak doğuya yönelmiştir.

Batılı bir Ortaçağ kenti olan Roma'ya karşın Constantinopolis, Rönesans'a kadar Doğu Ortodoks Hıristiyanlığının merkezi olmuştur. Constantinus döneminde, Constantinopolis Patrikliği, bütün Trakya, Pontus ve Asya Psikoposluğu'nu içine almıştır. [13]

İmparator I. Thedosius (379-395) zamanında, 395'te Roma İmparatorluğu ikiye bölünmüş ve Roma, iki başkente sahip olmuştur. İki başkentten biri olan, Doğu Roma İmparatorluğu ile Bizans İmparatorluğunun temelleri atılmıştır. [14]

Bizans'ın ilk imparatoru Arcadius (395-408) dan sonra II. Thedosius (M.S 408-450), şehrin var olan surlarına ek olarak yeni surlar inşa etmiş ve şehri genişletmiştir. [15]

Herakleios (610-641) döneminde İranlılar ve Avarlar tarafından kuşatılan şehir, IV. Konstantions döneminde de İslam orduları tarafından ilk kez kuşatılmıştır. İstanbul, 711-717 yılında Emeviler tarafından yeniden kuşatılmıştır. 717 de III. Leon tarafından durdurulan kuşatmadan sonra 726 da İkonoklazma dönemi başlamış ve şehir yakılıp yıkılarak harabe haline getirilmiştir. İkonoklazma dönemi ise 842' de, sona ermiştir. [16]

---

[13] Yusuf İzzettin Özen, a.g.m., s.78; P.Ğ. İncicyan, a.g.e., s.78; Işın Demirkent, a.g.m., s.206

[14] Dursun Yıldız, "Bizans Tarihi" Maddesi, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 2000, s.488; Celal Esad Arseven, "Bizans Sanatı" Maddesi, Sanat Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1995, s.253; Doğan Kuban, a.g.e., s.31; Işın, Demirkent, a.g.m., s.207

[15] Casim Avcı, İslam Bizans İlişkileri, İstanbul, 2003, s.39; İstanbul İl Yıllığı, s.171

[16] Nalter E. Kaegi, Bizans ve İlk İslam Fetihleri, İstanbul, 2000, s.88; Casim Avcı, a.g.e., s.163; H. Dursun Yıldız, a.g.m., s.492; Işın Demirkent, a.g.m., s. 208; Doğan Kuban, a.g.m., s.875; Erdem Yücel, a.g.m., s.257; Doğan Kuban, a.g.e., s.123

İstanbul, 860 yılında Ruslar, 924'de ise Bulgarlar tarafından saldırılara uğrarsa da kuşatılamamıştır.[17] Daha sonra 1071 Malazgirt Muhaberesini kazanan Türkler, 1075 yılında boğaza kadar ilerleyerek İstanbul'u tehdit etmeye başlamışlardır.

M.S. 1204 yılında İstanbul (Kontantinpolis),Latin Haçlılar tarafından işgal edilmiştir. IV. Alexios' dan sonra 1261 yılına kadar şehir, Latin İmparatorluğunun merkezi olmuştur. Bu dönemde şehir, ikonoklazma döneminde olduğu gibi büyük tahribatlar geçirmiş ve en kanlı dönemlerinden birini yaşamıştır. Latin İmparatoru, VIII. Michael Paleologos'un M.S. 1261 yılında şehri yeniden ele geçirmesi ile bu dönem kapanmıştır. [18]

Osmanlı İmparatorluğunun ilk kuruluş döneminden itibaren İstanbul Orhan Bey ve I. Murat dönemlerinde kuşatılmak istenirse de kuşatma gerçekleştirilememiştir. Şehir, Yıldırım Beyazıt (1389-1402) ve II. Murat (1421-1451) dönemlerinde, ciddi anlamda kuşatmalara maruz kalmışsa da, bu kuşatmalardan da bir sonuç alınamamıştır.

En büyük isteği İstanbul'u kuşatmak olan II. Mehmet, tahta tekrar çıktığında bu doğrultuda çalışmalarını hızlandırmıştır. Rumeli ve Anadolu arasındaki bağlantıyı sağlamak için Rumeli Hisarı inşa edilmiş, surları yıkmak için büyük toplar döktürülmüş, çeşitli silahlar yapılarak fetih hazırlıkları tamamlanmıştır. Bunun üzerine II. Mehmet 6 Nisan 1453'te başlattığı kuşatma, 29 Mayıs 1453'te Türklerin lehine sonuçlanmıştır. Bir çağı kapatıp yeni bir çağı açan bu önemli olaydan sonra İstanbul, Osmanlı başkenti olmuştur. II. Mehmet kuşatmadan sonra ilk Cuma namazını Ayasofya da kılarak, şehirde onarım çalışmalarını başlatmıştır.[19]

1517 de Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim, Mısır Seferi dönüşünde, kutsal emanetleri İstanbul'a getirmiş ve İstanbul, başkentliğinin yanı sıra

---

[17] Yusuf İzzettin Özen, a.g.m., s.78; Işın Demirkent, a.g.m., s.209

[18] Işın Demirkent, a.g.m., s.78; Feridun Dirimtekin, Fetihten Sonra İstanbul, İstanbul, 1953, s.3; P.Ğ. İncicyan, a.g.e., s.81; Dursun Yılmaz, a.g.m., s.534

[19] Halil İnalcık, a.g.m., s.220; Feridun Emecen, "İstanbul" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.23, İstanbul, 2001, s.212; P.Ğ. İncicyan, a.g.e., s.81; P. Anton Deıther, a.g.e., s.36; İ.Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, C.1, Ankara, 1998, s.490

halifeliğin de merkezi olmuştur. Yavuz Sultan Selim'in ölümü üzerine 1520 de Kanuni Sultan Süleyman, devletin başına geçmiş ve bu dönemde İstanbul en parlak dönemini yaşamıştır.

16. yüzyılda her alanda en parlak dönemini geçiren İstanbul, en sıkıntılı dönemini ise 17. yüzyılda yaşamıştır. II. Osman'ın katli, IV. Murat dönemindeki karışıklıklar, Sultan İbrahim ve IV. Mehmet devrinde sosyal çalkantılarla şehir, oldukça sarsılmıştır. [20]

II. Mustafa'nın (1695-1703) tahtan indirilmesi sonucunda, Edirne Vakası (1703) meydana gelmiştir. III. Ahmet döneminde başlayan "Lale Devri", İstanbul için yeni bir çağ olmuştur. Maddi ve manevi alanda bir ilerleme dönemi olan ve batıya kapıların açıldığı bu dönem de, 1730 Patrona Halil İsyanıyla kapanmıştır. [21]

1770 de Rus donanmasının ve daha sonra Bulgarların saldırılarına maruz kalan başkent İstanbul, 1839 Tazminat Fermanı, 1876 I. Meşrutiyetin ilanı, 1908 II. Meşrutiyetin ilanı, 31 Mart Olayı, 1912 Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sırasında sıkıntılı günler geçirmiştir. Şehir, 1918 de işgalci devletler tarafından, resmen işgal edilmiştir. 16 Ekim 1923'te VI. Mehmet'in (1918-1922) İstanbul'u terk etmesiyle, Osmanlı İmparatorluğu sona ermiştir. 6 Ekim 1923'te Türk ordusunun şehre girmesi ve 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin İlanı ile İstanbul'da yeni bir dönem başlamıştır.[22]

Bugün, bütün dünyanın gözünün üzerinde olduğu en önemli merkezlerden biridir.

---

[20]Eremya Çelebi Kömürciyan, İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul, İstanbul, 1998, s.78; Feridun Emecen, a.g.m., s.218

[21]Feridun Emecen, a.g.m., s.219

[22] Feridun Emecen, a.g.m., s.219

III. Suyun İnsan Hayatındaki Önemi

İnsanlık tarihi boyunca su, hayatın merkezinde, insanların hayatlarını devam ettirmeleri için vazgeçilmez ihtiyaç maddesi olmuştur[23]. Hayat için su kadar hiçbir maddenin lüzum ve ihtiyacı önemli olmamış, her şey ona dayanmıştır. Maddi ve manevi bir hayat unsuru halindeki su, canlının yaşamasında olduğu kadar onların topluluklarının, gelişme ve ilerlemesinde de daima ilk planda olmuştur. Tarihin çeşitli dönemlerinde şahsın ve topluluğun menfaati bir subaşını tutabilmeyi, bir su akıntısı kenarında barınmayı en büyük ihtiyaç olarak hissettirmiştir. Bu ihtiyaç, belirli bir nokta etrafında kişilerin birbirine yakınlığının doğmasına sebep olmuştur[24].

İnsanlar tarafından şehirler, suların kenarına kurulmuş hayat iksiri olarak insanlığın vazgeçilmez unsuru olan su için, savaşlar yapılmış politikalar güdülmüş ve savaş stratejileri hazırlanmıştır.

Türk geleneklerinin köklerini oluşturan su, eski Türklerdeki bir efsaneye göre; çok önceleri, dünya suların yüzünde bir tabak gibi yüzermiş. Toprağın bir kısmı etrafa dağılır, bir kısmı da batarmış. Su üstünde yüzen topraklara kimse ayak basamazmış. Tanrı eline bir kuşak almış ve toprağı kenarlarından iyice sararak sıkıştırmış, sıkıştırılan bu kuşak da dünyayı saran dağ sıraları olmuştur. Böylece yaratılış efsanesinde su, yaratılışın temeli olarak gösterilmiştir[25].

---

[23]Sadi Nazım Nirven, İstanbul'da Fatih II. Sultan Mehmet Devri Türk Su Medeniyeti, İstanbul, 1953, s.13; Ayhan Aytöre, "Türklerde Su Mimarisi " Milletlerarası I. Türk Sanatları Kongresi, Ankara, 1959, s.44; Hamza Gündoğdu, "Niksarda Pek Bilinmeyen Bir Çeşme ve Üzerindeki Kabartmaları, Kaynaklar, S.2, 1984, s.41; Hatice Aynur, – T. Hakan Karateke, III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri, İstanbul, 1995, s.33; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.33; M. Sabri Doğan, İslam Su Medeniyeti Ve Konya Suları, Konya, 2004, s.1; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s.11; İsmail Orman, "Osmanlı Su Medeniyeti: Üsküdar'daki Su Tesisleri Bağlamında Bir Değerlendirme" Üsküdar Sempozyumu, C.1, İstanbul, 2004, s.117

[24]Bahattin Ögel, Türk Mitolojisi, C.II, Ankara, 1995, s.315; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.129; Yılmaz Önge, "Vakıf Müessesinde Su Ve Önemi" I. Vakıf Haftası (5-11 Aralık), Ankara, 1983, s.23; Thema Larousse; Çeşmelerin Gelişimi", C.IV, İstanbul, 1993-94, s.279

[25] Bahattin Ögel, Türk Mitolojisi, C.I, Ankara, 1993, s.496

Eski Türklerde su yerine "sub" denirken sonradan "b" sesi düşerek "su" diye söylenmeye başlamıştır. 1000-1250 yıl önceki su sözcüğü, şimdiki ile aynı anlama geliyordu. Her şeyin suya dayandığı Türkler de, tarla bir süre sulanmazsa susuzluğa dayanabilirdi, fakat insanların her gün su içmesi gereklidir. Bunun için Göktürkler, Yer-Su anlayış ve inanışına büyük bir değer vermişler, onu kutlulaştırarak kişileştirmişlerdir. Yer-Su inanışı, "vatan" anlayışıdır. Tanrı, Türk'ün yeri ve suyu sahipsiz kalmasın diye Kağanları, Türk milletinin üzerine getirip koyuyordu. Görevini yerine getiremeyenler ile isyan edenler yer, ve sular tarafından cezalandırılıyordu. Su, Türklerin yalnızca dinlerinde değil, devlet anlayış ve inanışlarında da büyük bir rol oynamıştır[26]. Birçok kültürde suyla ilgili çeşitli mitolojik inanışlar mevcuttur. İslamiyet'ten önce Antik Yunan, Hindistan ve Orta Asya'da da suyun ölümsüzlük iksiri olduğuna inanılırdı. Antik Yunan felsefecilerinin "varlığın" temel maddesinin su olduğu görüşü, yaygın inançlardandır. Roma'da insanların su gereksinimleri, nympheion adı verilen güzel görünümlü, görkemli çeşmelerden sağlanmıştır. Nympheion'lar imparatorların yaptırdığı halka açık yerlerdir.[27] Hindistan'da yakılan cesetlerin küllerinin Ganj Nehri'ne atılarak onların ölümsüzlüğe kavuştuğuna inanılırdı. Araplardan günümüze kadar insana ölümsüzlük sağlayan Ab-ı Hayat inanışı, hala da devam etmektedir[28].

Bütün dinlerde kutsal sayılan su, İslam medeniyetinde bütün mevcutların aslıdır. İslam inançlarına göre insanın yaratılmasında toprakla birlikte malzeme olan suyun, simgesel anlamı kadar pragmatik anlamı da değerlendirilmiştir: "Allah her (canlı) şeyi sudan halk etmiştir" (Enbiya Suresi 30). "Allah canlıların hepsini su'dan yaratmıştır (Nur Suresi 45). Kur'an-ı Kerim de buyrulduğu gibi su, Müslümanlar tarafından her şeyin özü kabul edilmiş ve ona göre kabul görmüştür. Allah su rüknünden her canlı şeyi yaratmıştır. Ta arşa kadar (her şeyi). Allah onu yarattığı zaman, su(dan) daha ulvi bir şey yok idi; böylece hayat sudan her şeye

---

[26]Bahattin Ögel, Türk Mitolojisi, C.II., Ankara, 1995, s.317

[27] Mükerrem Anabolu, İstanbul ve Anadolu'daki Roma İmparatorluk DönemiMimarlık Yapıtları, İstanbul, 2001,s.24-25; Volker Michael Strocka, Das Markttor Von Mılet, Berlın, 1981, s.46-47

[28] Büyük Larousse, "Ab-ı Hayat" Maddesi, C.1, İstanbul, 1989, s.40

sirayet etti[29]. İslamiyet de, Kur'an-ı Kerim deki cennet tasvirlerinin ayrılmaz parçası olan ırmak ve nehirler, suyun önemini ilahileştirirken "zemzem" adı verilen Kâbe yakınındaki bir kuyudan çıkarılan su, Müslümanların kutsal suyudur. Bu suyun, dini kaynaklarda Hz. İbrahim ve karısı Hacer ile oğlu İsmail tarafından bulunduğu belirtilirken, zemzemin kutsallığı, günümüzde de devam etmektedir[30].

İnsanlar için yoktan var edilişin temel maddesi olan su, doğal olarak günlük yaşamda da aynı şekilde yüceltilmiştir. Türkçe'deki "su gibi aziz ol" deyişinden, suya atfedilen ve dolayısıyla Türkçe konuşan kişinin dünya görüşünde beliren izzet sıfatının, İslâm kaynaklı olduğunu anlamak için buradaki su yaradılış ilişkisine bakmak yeterli olacaktır.

İnsanlar tarafından çok çeşitli amaçlarla kullanılan su, insanların kendi hayatlarında gerekli olduğu gibi beslenmelerini sağlayan canlıların ve ürünlerin yetiştirilmesinde de lazımdır. İçerek almaya mecbur olduğumuz su, beslenmemizi sağlayan bitkisel ve hayvansal gıdaların yetiştirilmesinden, pişirilmesinden, sindirilmesinden, vücut ve çevre temizliğinden, taşıdığı minerallerden, kullandığımız elektriğin üretilmesine kadar, çok yönlü ve faydalı bir maddedir.

Türkler nazarında su, aziz ve mukaddestir. Bir susamışa bir tas su vermek veya bir yol üstünde çeşme-sebil yaptırmak topluma, en büyük iyilik en yüksek manasıyla bir insan severliktir.

Mimari ve edebiyat alanında ilham kaynağı olan su, savaş ve sefer günlerinde nehirlere at süren tabi ve sakin hayatında derelerin çağıltısında coşan Türk, evinin avlusunda atının dizginini çektiği vakit de mutlaka bir akarsuyun şırıltısı ve parıltısından uzak kalmaya razı olmamıştır. Medresesinde okur ve okuturken, camisinde Allah'ına kulluk ederken, hastanesinde hastaları tedavi ederken, hep suyun ilahi sesinden yararlanmasını bilmiştir[31].

Suyun zamanla insan topluluklarının çoğalmasıyla birlikte önemi artmış ve değişmiştir. Kıyılarında gölgeli yeşillikler, geniş ekin tarlaları yetiştiren sular,

---

[29] Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.17

[30] Büyük Larousse; "Zemzem" Maddesi, C.XXIV, İstanbul, 1989, s.12730; Emine Bolattürk, Hatay İl Merkezinde Yer Alan Çeşmeler, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2004, s.25

[31] Sedat Çetintaş, a.g.m., s.126

yalnız ekini yeşerten bir âmil olmakla kalmamış, ayrıca çeşitli kavimlerin birbirleriyle alışverişlerinde, kısa ve rahat bir yol olmuştur. Suların, insanların hayatında oynadığı önemli rollerin yanı sıra suyun, yalnız susuzluğu gideren ve dini ihtiyaçları karşılayan bir madde olarak göz önüne alındığı dönemlerde, bir "aziz"[32] gibi takdis edildiği görülür. Bir yere su getirmek, bir çeşme kurmak, doğu da ve batıda da bir sevap olmuş, bu anlamda yapılan yapılar, o dönemlerin en güzel ve en zarif sanat abidelerini oluşturmuştur. Doğuda dini inançlar, suyu, daha da kıymetlendirmiştir. Özellikle asırlardır İslâm dinini himaye eden büyük fedakarlık ve hizmetler veren Türklerde su, sanat ve mimaride çok önemli bir yer almıştır. Selçuklu Sultanlarından ve Anadolu Türk Beylerinden günümüze kadar, çok azı harap olmadan gelebilmiş zarif çeşmeler, sebiller ve hamamlar, bunların uzak birer mirasçısıdır[33].

[32]Asım Mutlu, "Sebillerimiz", Türkiyemiz, S.21, 1977, s.2

[33]Sadi Nazım Nirven, a.g.e., s.13; Yılmaz Önge, a.g.m., s. 23-26; Kazım Çeçen, İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri, İstanbul, 1984, s.6; İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.1; Yılmaz Önge, "Selsebillerimiz" Vakıflar Dergisi, S.13, Ankara, 1981, s.339; Hatice Aynur, - T. Hakan Karateke, a.g.e., s.34; Medeniyetlerin Kavşağında Bir Dünya Kenti İstanbul "Çağlar Boyu Akan Çeşmeler" İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Tarihsiz, s.62

IV. Sebil Kavramı ve Gelişimi

İnsanoğlu'nun var olduğu İlkçağdan itibaren su, toprak, ateş ve hava (anâsır-ı erbaa)[34] yaşamın vazgeçilmez dört unsuru olagelmiştir. Bu unsurlar arasında en önemli yere sahip olan su, birçok sanat eserinin doğmasına sebep olmuştur. Bütün dinlerde kutsal sayılan su, Türklerde de temizlik ve hayır amaçlı farklı hizmetlerde kullanılan zengin bir su mimarisini meydana getirmiştir.

Su mimarisi içinde "hayrat" amaçlı kullanılan sebil; Arapça, sabala[35] kelimesinden türeyerek "Sebilu"llah[36] sözünün kısaltılmış şeklidir. Arapça'da yol[37], anlamında da kullanılan sebil farklı kaynaklarda çeşitli tanımları yapılmıştır. Kaynaklarda;yoldan gelen geçene su dağıtılan yer,[38] hayır ve iyilik yolu manasına alınmış ve su dağıtılan yer,[39] çeşme,[40] yol kenarlarından gelip geçenlere parasız içme suyu, bayram, tatil gibi belirli özel günlerdeyse şerbet verilen hayır kurumu[41], çeşmelerden farklı olarak taslarla kaynak suları, kandil ve bayramlarda şerbet verilen özel yapıları olan su tesisleri,[42] Allah yolunda kurulan

---

[34]Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.17

[35]Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10 Ankara, 1999, s.456

[36] Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.16; Hatice Aynur, - T. Hakan Karateke, III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri, İstanbul, 1995, s.36

[37]Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.2; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.464; Ayla Ödekan, "Sebil" Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1997, s.1626; İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.1; T.W Haıgh, "Sebil-Sabil" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.10, İstanbul, 1966, s.292; Engin Özdeniz, İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri Ve Sebilleri, İstanbul, 1995, s.71; Ömer Faruk; Şerifoğlu, a.g.e., s.19; Yüksel Karaman, Sultan I. Mahmut Döneminde Yapılan İstanbul Sebilleri Ve Abide Çeşmeleri (1730-1754), Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991, s.26; Kezban Filiz, "18. Yüzyılın II.Yarısında Yapılan İstanbul Sebilleri" Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991, s. 87

[38] Bahattin Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş, C.3, Ankara, 1985, s.141; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.2; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.456

[39]Engin Özdeniz, a.g.e., s.71

[40] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.1

[41]Semavi Eyice, "Sebil" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/95; M. Sabri Doğan, İslam Su Medeniyeti Ve Konya Suları, Konya, 2004, s.26

[42]Behçet Ünsal, a.g.m., s.16

bir hayır ve vakıf tesisi,[43] mahallelerde yoldan gelip geçenlere parasız olarak soğuk ve iyi su içmeleri için yapılmış binalar[44], gelen geçene muayyen günlerde şerbet dağıtmak üzere yapılmış bir hayır tesisi,[45] gibi farklı tanımları yapılmış olan sebil, hayır kurumlarının mimari açıdan en özel yapılarıdır. İlk dönemlerde sebilhane[46] olarak adlandırılan yapılar daha sonra kısaltılarak sebil denmiştir. Türk Mimarisine özgü yapılar olan sebiller de, özel gece ve günlerde şerbet, çeşitli meyve suları ve soğuk iyi su dağıttırılmıştır. O dönemde su, şehirlere ya tabii (kaynağından) yoldan ya da belirli (sarnıç, kemer, bend, su terazisi, maskem) istasyonlara depolanarak, şehirlere havuz ve kemerlerle sevk edilirken, halka ise çeşme ve sebiller aracılığıyla dağıtılmıştır.[47] Şehirlerin içilecek iyi su ihtiyacını karşılayan kuyu, sarnıç veya çeşmelerin az olduğu, günlük ev ihtiyacının ancak şehrin belli yerlerindeki tesislerden temin edilebildiği zamanda, taşınan suların yerinde muhafazası için kullanılan küpler veya tekneler, sebil mimarisinin esasını teşkil etmiştir.[48]

Türk mimarisine özgü hayır yapıları olan sebillerin, XI. yüzyılda Orta Asya'da "sevap-hayır" manasında "miyon" kelimesi kullanılmıştır. Bu kelimenin anlamı ise yoldan gelip geçenlere su içmeleri için konulan hayrat su manasına gelmektedir. Bu ise, sebil kelimesinden önce Türklerin o zamanda hayır yaptıkları görülmektedir.[49]

Sebil mimarisinin tanımındaki çeşitlilik, en eski sebil mimarisinin kaynağı konusunda da devam etmektedir. En eski tarihli ilk sebil, Hz. Peygamber'in bir Hadis-i Şerifinden, "Rûme Kuyusu'nu (kendi kovası da Müslümanların kovaları

---

[43]Yılmaz Önge, "Vakıf Müessesesinde Su Ve Önemi" I. Vakıf Haftası (5-11 Aralık), Ankara, 1984, s.23; Ayhan Aytöre, "Türklerde Su Mimarisi" Milletlerarası I. Türk Sanatları Kongresi, Ankara, 1959, s.62

[44]Saadi Nazım Nirven, İstanbul'da Fatih II. Sultan Mehmet Devri Türk Su Medeniyeti, İstanbul, 1953, s.19; Behçet Ünsal, a.g.m., s.16

[45]Orhan Erdenen, "Boğaziçinde Su Yapıları" İstanbul Armağanı, C.2, İstanbul, 1996, s.161

[46]Asım Mutlu, "Sebillerimiz" Türkiyemiz, S.21, 1977, s.4; Celal Esad Arseven, Türk Sanat Tarihi, İstanbul, 1954, s.505; Celal Esad Arseven, "Sebil" Maddesi, Sanat Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1983, s.1772-1774

[47]Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.464

[48]Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.18

[49]Bahattin Ögel, a.g.e., s.141

gibi bu kuyu içinde, kendisini ayırmaksızın müşterek faaliyette bulunmak üzere) kim satın alır da Müslümanlara karşılıksız hediye ederse, onun için cennet vaad edilmiştir. Bunun üzerine Hz. Osman tarafından kuyu alınarak vakfedilmiştir.[50] İlk sebil örneği olarak gösterilen Rûme Kuyusundan sonra, Anadolu Selçuklularına başkentlik yapan Konya'daki 1285 tarihli Konya Sahip Ata Camii taçkapısındaki sebiller ile 1299 tarihli Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii'nin kuzey taçkapısı yanındaki sebil, XIII. yüzyılın ilk yarısına ait olduğu belirtilen Konya Hacı Fakih Camii'nin avlu duvarındaki sebil, bilinen en eski tarihli sebil örnekleridir.[51] XIII. yüzyıl sebilleri genellikle yapıların ön cephelerinde, taçkapı yakınında veya taçkapı çerçevesinde yer almıştır. Sebiller, zemine yerleştirilmiş antik bir lahitten oluşan su haznesinin üstünde, tabanı bir kapakla alttaki hazneye, cephesi de kemerli bir pencere ile dışarıya açılan hücreden oluşmuştur. Genellikle taşıma su ile doldurularak kullanılan sebiller de antik dönem mimarisinin de özellikleri görülmektedir.[52]

Sebil mimarisi, XIV. yüzyıl da Kahire'de Türk-Memlük döneminde ortaya çıkarak[53] daha fazla yaygınlaşmıştır. İlk örneği Sultan Kalavun Medrese ve Türbe Kompleksi planının bir köşesinde, 726 H. (1326 M.) tarihli sebildir. Daha sonra 740 H. (1340 M.) tarihli, Al-Nasır Muhammed İbn Qala'vun Sebili,[54] en eski tarihli sebil örneğidir. Kahire'de Emir Seyfeddin İlgai el-Yusufi Medrese Camii'ndeki 1373 tarihli sebilde[55], çeşitli kaynaklarda en eski sebil örneği olarak gösterilmiştir. Diğer bir kaynakta ise 1479 tarihli "Sultan Ka'itbây (Kayıtbay)

---

[50] Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.17

[51] Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.465; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.20; Celal Esad Arseven, Türk Sanat Tarihi, İstanbul, 1984, s.109-114; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.18; El Hüseyni, Muhammed Mahmud Hamid, El Esbiletü'l Osmaniyyeti bi-Medineti'-Kahirati (1517-1800) Kahire, 1994, s.291-295

[52] Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.18

[53] Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.304; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.465; Ahmet Ali Bayhan, "Osmanlı Dönemi Mısır'ında Mimari Değişimler" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.524; Ahmet Ali Bayhan, "Mısır'daki Yarım Daire Cepheli Sebil-Küttablar" IV. Ortaçağ Ve Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (24-27 Nisan), Van, 2000, s.95; Ahmet Ali Bayhan, "Mısır'da Osmanlı Devri Mimarisi" Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Van, 1999, s.429

[54] Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.465

[55] Behçet Ünsal, a.g.m., s.16; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.20; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.464

Sebili[56] Osmanlı ve Kahire sebil mimarisinin çıkış kaynağı olarak gösterilmektedir. Bu dönem sebilleri, genellikle camilere bitişik yapılmışlardır. XIII. yüzyıl sebil mimarisinin genel özelliklerini devam ettiren bu dönemde Kahire Sebilleri[57] daha çok, köşeli planda ve sade olarak değerlendirilmiştir.

Sebil mimarisinin en güzel örnekleri, ilk olarak Kahire'de daha sonra Osmanlı mimarisinde başkent İstanbul'da doruk noktaya ulaştırılmıştır. XIII. ve XIV. yüzyılda çeşitli örnekleri tespit edilen sebiller, özellikle XV. yüzyıldan itibaren büyük bir gelişme göstermiştir.[58]

Sebil mimarisi, Kahire'den sonra en güzel örneklerini İstanbul'da vermiştir. İstanbul dışında Ortadoğu ve Anadolu şehirlerinde sebil mimarisi, fazla gelişmemiştir. İstanbul dışında Edirne'de eski tarihli tek bir sebil bulunmasına karşın, Bergama, İzmir, Manisa gibi şehirlerde geç Osmanlı devrine ait çok az sayıda sebil örnekleri görülmektedir.[59] Bergama'da 1814 tarihli Kara Osman Sebili, İzmir'de Çakaloğlu Hanı girişindeki sebil, Edirne 1469 tarihli olduğu tahmin edilen Ayşe Kadın Sebili, bilinen en önemli örneklerdir[60].

En anıtsal örnekleri İstanbul'da görülen sebiller, Evliya Çelebi tarafından Fatih dönemine ait sebillerin varlığından bahsedilse de, bu sebillerin nerde olduklarından bahsedilmemiş ve bu sebillerin izleri dahi bulunamamıştır. Sultan II. Beyazıt (1481-1512) zamanından itibaren görülen sebillerden, bu döneme ait olanlar günümüze gelmemiştir. Bu dönemden ilk sebil 1496 tarihli Efdalzade Sebili olup bugün ayakta değildir. Vefa da 1565 tarihli Hüsrev Kethüda Sebili bugün ayakta olup en eski ve tarihi bilinen ilk sebildir[61].

---

[56] Hatice Aynur, - T. Hakan Karateke, a.g.e., s.38; Ahmet Ali Bayhan, "Mısır'da Memlük Sanatı" Türkler Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 2002, s.426; Ahmet Ali Bayhan, a.g.tez, s.430

[57] Mısır Sebilleriyle İlgili daha geniş bilgi için bakınız; Ahmet Ali Bayhan, a.g.tez, s.199-347; El Hüseyni, Muhammed Mahmud Hamid, el-Esbiletü'l-Osmaniyyeti bi-Medineti'-Kahirati (1517-1800) Kahire, 1994

[58] Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.18-20

[59] Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.465; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.9

[60] Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.465; Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/95

[61] Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.13; İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.1; Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/96; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1999, s.18; Ayla Ödekan, "Sebiller" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul,

Türk Mimarisine özgü yapılar olan sebiller; taş oymacılığı, ahşap oymacılığı, metal işleme sanatı, hat, kalem işi, çini sanatı, yazı sanatı gibi bütün mimari ve el sanatlarını özümsemiş küçük yapılardır. Genel hatlarıyla, yerden yaklaşık 1 m. yükseklikte bir kaide üzerine yerleştirilmişlerdir. Sebillerin gövde kısmında, mermer sütunlarla bölünen, şebekelerle süslü pencereler bulunur. Pencerelerin üzerinde korniş, kitabe ve pencere alınlıkları üst bölümdedir. Sebiller; plan, mimari, süsleme ve malzeme açısından devirlerinin üslup özelliklerini yansıtırlar. Farklı plan tiplerinin uygulandığı sebiller de mimari ve bezeme özellikleri dikkate alınarak dört grupta değerlendirilmiştir.

XVI. ve XVII. yüzyılda tam anlamıyla gelişmeye başlayan sebil mimarisi, Osmanlı klasik dönem üslup özelliklerini yansıtmaktadır. Oldukça sade ele alınan sebiller, genellikle dikdörtgen, yamuk-çokgen (6-8-10 kenarlı) planlı ya da konumuna göre köşesi kesik veya önü kırma çıkıntılı planlar kullanılmıştır[62]. Kaideleri sade ve dikdörtgenlerin iç içe geçmesi ile çerçevelenmiştir. Sebilin gövdesindeki sütunların, taşıyıcı özellikleri olup baklava ve mukarnas başlıklıdır. Sivri kemerli pencerelerdeki şebekeler, dökme demirden ve geometrik motiflerin stilizasyonundan meydana gelmiştir. Sebilin üst kısmı, sade tutulmuştur. İç kısımda tromplara veya üçgenlere oturan kubbe, bazen saçaksız, doğrudan korniş silmeler üzerine yerleştirilmiştir[63]. Günümüzde ayakta olan Hüsrev Kethüda Sebili (1565), klasik sebil mimarisinin günümüze ulaşan ilk örneği olurken Çarşıkapıda ki Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili ise bu dönemin son temsilcilerinden olmuştur.

Osmanlı mimarisinin zirveye ulaştığı klasik dönemden sonra 18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, 28 Çelebi Mehmet Efendi'nin Paris'e seyahatıyla her

---

1994, s.481; Ayla Ödekan, "Sebil" Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1997, s.1627; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.16

[62] Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.121; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.165; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.466-467; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.15; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.21; Yılmaz Önge, "Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.21

[63] Engin Özdeniz, a.g.e., s.75; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.9

alanda kapılarını ilk kez batıya açmıştır. Osmanlı mimarisinde Batılı etkiler ise ilk olarak çeşme ve sebiller üzerinde denenerek halkın beğenisine sunulmuştur[64].

Klasik üsluba göre daha dekoratif ve neşeli (çiçekler, laleler) bir üslup yerleşmeye başlamıştır. Lale devri (1703-1730) sebillerinde, Türk klasik üslubundan tam uzaklaşmaksızın yeniliklerin daha çok bezemede yoğunlaştığı görülür. Bu dönemde sebillerin, plan özellikleri klasik plan tipleri tamamen bırakılmamakla birlikte hatların yuvarlaklaştığı görülmektedir. Yuvarlaklaşan planda, kaide de aynı özellikte olup vazodan taşan lalelerle (çiçekler) bazen de sade bezemesiz olarak değerlendirilmiştir. Kaide üzerinde sebil, kemer ve sütun başlıklarında klasik özellikler göstermekle birlikte Batılı etkilerin yavaş yavaş girmeye başladığı görülür. Sebil üzerinde süsleme, bütün yüzeye yayılmış ve yeni motifler ortaya çıkmıştır. Stilize edilmiş bitki motiflerinden lale, gülçeler, yapraklar, vazolardan taşan çiçekler, çeşitli meyve tabakları, bunlardan sadece birkaçıdır. Pencere şebekeleri de Batılı özelliklerde "S" "C" kıvrımları ve stilize edilmiş lale motiflerinden meydana gelmiştir. Sebillerde kaide de olduğu gibi saçak da yuvarlaklaşarak dalgalı şekilde iç kısmı ise çeşitli şekillerde bezenmiştir. Bu dönem sebillerinde kubbe, küçük ve basık tutulmuştur.[65] Bu dönemin en belirgin ve sebil mimarisinin gelişimi içerisindeki önemi, büyük meydan çeşmelerinin sebillerle birlikte tasarlanmasıdır[66].

Sebil mimarisinde üçüncü dönem, barok ve rokoko (1728-1829) üsluptaki sebillerdir. Klasik Osmanlı mimari özellikleri bırakılarak, hem iç hem de dış mimaride hareketlilik artmıştır. Lale Devri'yle Osmanlı mimarlığını etkileyen Batılı üsluplardan barok, sebillerin plan ve biçimlenmesini Türk baroğu

---

[64] Ruçhan Arık, "Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarisine Bir Bakış" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.259-260; Arel Ayda, 18. Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975, s.40-41

[65] Birsen Peköz, a.g.tez, s.49; Engin Özdeniz, a.g.e., s.76; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.167; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.467; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.21; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden, Klasik Sonrası Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.17; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil", Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.145; Ayla Ödekan, "Sebiller" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.481; Ayla Ödekan, "Sebil" Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1997, s.1627; Doğan Kuban, Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Ana Hatları, İstanbul, 2004, s.169

[66] Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.22

anlayışında etkilerken, rokoko üslup daha çok bezemede etkili olmuştur. Dış mimaride ve özellikle bezemede rokoko, bu dönem de etkili olan akımdır. Bu dönem sebillerinde Lale Devri'nde yuvarlaklaşmaya başlayan plana, iç ve dış bükey biçimlerle birlikte yeni bir plan tipi genelleştirilmiştir.[67] Cephelerin plastırlar ve silmelerle, çok fazla bölüme ayrıldığı görülmektedir. Sebiller de sütunlar, taşıyıcı özelliklerini tamamen kaybetmişlerdir. Sütun başları iyon, korinth veya deniz kabuğu ile şekillenirken, kolon başlıkları da genellikle yüksek bir boyun silmesi üzerinde, kaval silmelerle biçimlenmiştir. Üzeri Lale Devri'yle bezeme alanı olan bütün yüzey, yeni motiflerle rokoko üslup anlayışında ele alınmıştır. Sebil gövdesindeki pencere şebekeleri de, çeşitli hareketli motiflerden oluşmuştur. Pencere kemerleri, bir dantel gibi kıvrım fistolu olup, sivri uç (yalancı kemer) şeklinde bağlanmıştır. Kilit taşlarına deniz kabuğu ve stilize palmet motifleri yerleştirilmiştir. Sebillerin üst kısmı da hiç boş yer kalmayacak şekilde bezenmiştir. Stilize edilmiş bitki motifleri, kartuşlar, konsollar, yatay dikey silmelerle ışık gölge kontrastı oluşturulmuştur. Bu dönem sebillerinin saçakları, dalgalı hatlı ve iç kısmı rokoko motiflerle bezenirken kubbeler ve saçakta yine kurşunla kaplanmıştır.[68] Nur-u Osmaniye Sebili (1755 M.) bu dönemin en güzel temsilcisidir. Sebil mimarisinin en zengin dönemlerinden olan barok-rokoko üslup özellikli sebillerin çoğu, günümüze ulaşmış zengin bezemeleri ile önemlidir.

18. yüzyıl sebil mimarisinden sonra ampir tarzdaki (1829-1892) sebil mimarisi, barok ve rokoko üsluba karşın sade mimarisiyle dikkat çekmektedir. XIX. yüzyıl sebilleri, ilk dönemde 18. yüzyıl sebillerinin devamı olarak barok-rokoko öğe ve motifleri klasik Osmanlı sanatı ile birlikte kullanılmak istense de

---

[67]Engin Özdeniz, a.g.e., s.77; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.21; Birsen Peköz, a.g.tez, s.53; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.468-469; Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.105; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemi Su Yapıları, Ankara, 1997, s.24-25; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden, Klasik Sonrası, Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.18-21; Ayla Ödekan, "Sebiller" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.481-482; Günay Pınar, 19. Yüzyıl Su Mimarisinde Bent ve Sebiller, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü(Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1966, s. 5-6

[68]Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.167

bu ara dönem, ampir üslubu ile sonlanmıştır[69]. Ampir üslupta, yüzeyler sadeleşerek çizgiler ise düzleşmiştir. Bu dönem sebillerin de az da olsa kare plan görülürken, yaygın olarak kullanılan plan tipi yuvarlak biçimli olandır. Sebillerin kaide bölümü oldukça düz, sade olup yuvarlak formda ve bezemesizdir. Cepheler, geleneksel tipten ayrılmış ve düz cepheler mermerle kaplanmıştır. Bezemenin yoğunlaştığı şebekeler; çerçeve içine alınmış, uzun, stilize yapraklarla tezyin edilmiştir. Şebekeli kısım pilye ya da plastırlara binen yarım yuvarlak veya basık kemerli veya toskano kolonlu arşitrav biçimini almaktadır. Bu dönemde kullanılan motifler, zeytin, meşe, defneyaprakları, uçuşan kurdelalar bunlardan sadece birkaçıdır. Sebil gövdesini ayıran sütunlar, eski Yunan tapınaklarında kullanılan sütun formları ile geniş yuvarlak formlu iken sütun başlıkları iyon ve korint düzendedir. Sütun başlıkları arasındaki kemerler, yarım yuvarlak veya dikdörtgen biçimlidir. Bazen de kemersiz açıklıklar görülmektedir. Sebillerin üst kısmı sadedir ve genellikle saçak yoktur. Saçağın yerini, kat kat silmeli kornişler almıştır. Önceki dönemlerdeki kubbe anlayışı, burada aynen devam etmekte, herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Kubbelerin alemleri, soğan veya vazo biçimi profiller üzerinde ışınlı ayyıldız biçimi ile belirgindir.[70]

Sebil mimarisi gelişim içerisinde yapıldıkları döneme göre klasik dönem, Lale Devri, barok-rokoko üsluptaki dönem ve ampir üslup dönemi olmak üzere dört ayrı grupta değerlendirilmiştir. Her dönemde farklı üslup özelliklerine göre şekillenen sebil mimarisi, konumlarına göre de dört farklı gruba ayrılmaktadır. Bunlar:

1) Köşe Sebilleri: Sebil mimarisinin en basit ve en eski şekli olan bu tür sebiller, cadde ve sokak köşelerine, dışarı taşmış biçimde yerleştirilmiştir. Bu türün ilk örneği Karagümrük'te Efdalzade Sebili'dir.

2) Cephe Sebilleri: Bu tür sebiller ise bazı külliyelerin veya hayır binalarının cephelerini, süslemek üzere inşa edilmiştir. Cephe sebillerini köşe

---

[69] Ayla Ödekan, "Ampir Üslubu" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1994, s.247-249

[70] Engin Özdeniz, a.g.e., s.77; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.170; Birsen Peköz, a.g.tez, s.41; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.21; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.468-469; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Döneminde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.24-25

sebillerinden ayırt etmek her zaman kolay olmamaktadır. Bunlar, sivri bir mekânın uç kısmında yer alabildiği gibi, bir abidenin cephesinin ortasını süsleyenleri veya cadde, sokak üzerinde kendileri bir cephe teşkil edenleri de vardır.

3) Pencere Sebilleri: Bir duvarın dış yüzünde açılan bir veya birkaç pencereden oluşmuş, oldukça sade ve basit görünüşlü sebillerdir. Bu türün en güzel örneği, Sultan Ahmet Camii'nin avlu duvarındaki sebillerdir.

4) Abidevi Sebiller: Genellikle şehrin meydanlarında yapılan sebiller olup, kare veya çokgen planlı olarak inşa edilmiştir. Çeşmeli sebillerdir. İstanbul'un iki abidevi meydan sebilinden biri Azapkapı da Saliha Sultan Sebili diğeri ise Ayasofya Meydanındaki III. Ahmet Çeşme-Sebilidir[71].

[71]Engin Özdeniz, a.g.e., s.73-74; Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/95-98; Ayla Ödekan, "Sebil" Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1997, s.1627

İKİNCİ BÖLÜM

2.KATALOG

2.1 Eminönü Sebilleri

2. 1. 1. ŞEHZADEBAŞI RÜSTEM PAŞA SEBİLİ

Plan No:-

Resim No: 1-2

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri : Eminönü İlçesinde, Şehzade Camii'nin mihrap yönünde yer alan sebil, Şehzade Mehmet Türbesi'nin avlusunda, Rüstem Paşa Türbesi'nin karşısındadır. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Kanuni Sultan Süleyman'ın damadı Rüstem Paşa tarafından 968 H. (1562 M.) yılında yaptırılmıştır[72].

Sebil, 1332 H. (1961 M.) de Şeyhülislam olan Hayri Efendinin Evkaf Nazırlığı zamanında yıktırılmıştır.

Mimarı: Sebilin, mimarının Koca Sinan olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Fakat sebil, Mimar Sinan'ın mimarbaşlığı zamanında yapılmış olmalıdır.[73]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında pencere sebili iken yıktırılmıştır. Sebilin orijinal durumu tam olarak bilinmemektedir. Yalnız sebilin penceresinin arkasında biri 1.23 m. Yüksekliğinde, 2.20 m. Genişliğinde, diğeri ise 2.66 m. Yüksekliğinde, 90 cm. genişliğinde, iki mermer su haznesi olduğu

---

[72] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.63; Yılmaz Önge, "Mimar Koca Sinan'ın Sebilleri",Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri (24-27 Ekim 1988), Ankara, 1983, s.114; Yılmaz Önge,Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.22; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.713; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.21; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.26

[73]Yılmaz Önge, "Mimar Koca Sinan'ın Sebilleri", Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri (24-27 Ekim 1988), Ankara, 1983, s.114

kaynaklarda bildirilmektedir. Sebile ait bu parçalar, 1931[74] yılında Topkapı Sarayı Müzesi harem kapısının hizasında, revaklar altındaki taş kitabenin önüne yerleştirilmiştir.

Günümüzde aynı yerde bulunan orijinal olmayan sebil, (Resim 1) tek pencerelidir. Etrafı iki silme ile çevrelenen sebilin, pencereleri basit demir şebekelidir. Şebekelerde yedi su verme aralığı bulunmaktadır. Sebilin iki yanında da birer çeşmeye (Resim 2) yer verilmiştir. Dilimli kemerli bir niş içerisinde bulunan çeşmelerin yalak kısımları tahrip olmuştur. Üst kısımda bir sıra mukarnas dizisi ve onun üzerinde de rumilerden oluşmuş girift bitkisel bezeme ile çeşmeler taçlandırılmıştır. Yan kısımlarda, birer rozetle dolgulanmıştır. Sebille bütünlük sağlayan çeşmeler, cepheye hareketlilik katmaktadır.

Bugün yüzeyinde bazı aşınma ve kırılmalar oluşan sebil, klasik tarzda bir pencere sebilidir.

---

[74]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.63; Yılmaz Önge, a.g.m., s.114; Yılmaz Önge, a.g.e., s.22; Affan Egemen, a.g.e., s.713; Birsen Peköz, a.g.tez, s.21; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.26

2.1.2. ŞEHZADEBAŞI HÜSREV KETHÜDA SEBİLİ

Plan No:1

Resimler 3-7

İnceleme Tarihi : 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesinde, Şehzadebaşı'ndan Vefa'ya giden Akarçeşme Sokağı'nın başında, Ekmekçi Ahmet Paşa Türbesi'ne bitişik olarak köşede yer alır. Sebil, bugün bakımsız olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, Hüsrev Kethüda tarafından 973 H. (1565 M .) [75] de yaptırılmıştır.

Ekmekçi Ahmet Paşa Külliyesi içerisindeki Ahmet Paşa Türbesi 17. yüzyılda yapılmış olup, sebil ise türbeden sonra buraya zorla sıkıştırılmıştır. Bu doğrultuda sebilin, 16. yüzyıl yapısı olamayacağı Ekmekçi Ahmet Paşa Külliyesinin bir parçası olarak, daha önce yapılmış olsa bile bezemelerinden, külliye yapılırken yenilenmiş olduğu ileri sürülmektedir.[76] Külliye, Ekmekçizade Ahmet Paşa tarafından, ölüm tarihinden (1618) az önce yaptırılmış olmalıdır.[77]

---

[75] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul,1938, s.7; Semavi Eyice, " Sebil " Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/95; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.35; Behçet Ünsal, " Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.10; Nur Urfalıoğlu, " İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.15; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller ", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.467; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.16; Affan Egemen, İstanbul' un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil), İstanbul, 1993, s.396; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.27; Ayla Ödekan, " Sebiller" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.481

[76]Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil", Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.144; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.27

[77]Zerrin Köşklü, 17. ve 18. yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Erzurum, 1999, s.58; Hafız Hüseyin Ayvansarayı, Hadikat-ül-Cevami, 1, İstanbul, 1281, s.201; Hafiz Hüseyin Ayvansarayı, Vefayût-ı Selatin ve Meşahir-i Rical (Haz. Fahri Ç. Derin), İstanbul, 1978, s.18; Mübahat Kütükoğlu, "1869'da Faal İstanbul Medreseleri", Tarih Enstitüsü Dergisi, S.7-8, İstanbul, 1977, s.322; Zeynep Ahunbay, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi Ve Sonrası, İstanbul, 1975, s.173; A. Gülçin Küçükkaya, "Mimarbaşı Sedefkar Mehmet Ağa Dönemi Edirne Yapıları Ve Defterdar Ekmekçioğlu Ahmet Paşa", Belleten, C.IV, S.213, Ankara, 1991, s.400; A. Gülçin Küçükkaya, Mimarbaşı Sedefkar Mehmet Ağanın Yaşamı Ve Türk Osmanlı Mimarisine Katkısı, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Bölümü

Mimari: Sebilin mimarı belli değildir. Kaynaklarda Mimar Sinan, Mimar Davut ve Mimar Dalgıç Ahmet Çavuş'un, eseri olduğu üzerinde durulmaktadır.[78]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında yamuk planlı bir köşe sebilidir (Resim 3-4). Bütün yüksekliği 3 m. olan sebilin kaide kısmı, toprak altında kalmıştır. İki cepheli sebil, 2 m. yüksekliğinde 1 m. genişliğinde üç pencerelidir. Cepheyi bölen yarım silindir şekilli dört mermer sütunun ikisi, köşelere gömülmüştür. Mukarnas başlıklı sütunlar, demir bileziklidir. Sütunlar arasındaki basık, yuvarlak kemerli pencerelerin şebekeleri (Resim 5), çizgiler halinde yıldız ve altıgenlerden oluşmuştur. Bugün orijinal özelliklerini koruyan şebekeler, oldukça sağlamdır ve beş su verme aralığı bulunmaktadır. Dört mermer sütun üzerindeki üç sivri kemerin kilit taşları ve aralarındaki boşluklar, bir merkezden çıkarak yayılan yapraklardan oluşan rozetlerle cephe hareketlendirilmiştir. Ayrıca sivri kemerler, üç silme ile vurgulanmıştır.

Sebilin üst kısmında, cepheyi boydan boya bademli ve püsküllü mukarnaslardan[79] oluşan bir kuşak (Resim 6) dolanır. Bugün üzeri açık olan sebilin, daha önce (1938 den önce) geniş bir saçakla örtülü olduğu ihtimali vardır.

Üst örtüsü yıkık ve pencerelere kadar toprağa gömülü sebil, oldukça haraptır. Demir pençelerle tutturulan sütunlar, yıkılmak üzeredir. 1993'e kadar sivri kemerlerin demir şebekeleri varken bugün sökülmüştür.

Yamuk planlı sebilin içerisi, çok harap durumda olup mermer bir duvar çeşmesi (Resim 7) vardır. Çeşme de, sebil gibi yarısına kadar toprak altındadır. Boş bir kitabeliği bulunan çeşmenin, aynalık kısmı özenle bezenmiştir. Dilimli bir silme içerisinde bitkisel motifler arasından çiçek motifleri, simetrik olarak iki tarafta kuş figürleri ile ağız ağza yerleştirilmiştir. Ortada ise bitkisel yaprak şeklinde düzenlenen rumi motifi ile bezeme sona ermiştir. Çeşmenin lülesi

---

(Yayınlanmamış) Doktora Tezi, İstanbul, 1987, s.105; A. Vefa Çobanoğlu, Mimar Mehmet Ağa Ve Eserleri, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987, s.156; R. Ekrem Koçu, "Ahmet Paşa (Ekmekçizade)" Maddesi, İstanbul, Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1958, s.406; Evliya Çelebi, Seyahatname, (Üçdal Neşriyat), C.I-II, İstanbul, 1993, s.240; Wıener Welfgang Müler, Bıldlexıkon Zur Topographie İstanbul, Tübingen, 1977, s.358

[78] Sedat Çetintaş, a.g.m., s.144

[79] Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/95; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.467; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.27

sökülmüştür. Orta kısmında bir çatlak haricinde çeşmenin üst kısmı iyi durumdadır.

İstanbul sebilleri içerisinde günümüze ulaşan en eski tarihli sebildir. Orijinal özelliklerini bugüne kadar koruyabilmiş küçük, zarif sebilde, klasik devrin sadeliği ve olgun sanat zevkinin izleri görülür.

2.1.3. MEHMET AĞA SEBİLİ

Plan No:-

Resimler: 8-10

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Divanyolu Caddesi üzerinde, Kızlar Ağası Mehmet Ağa Medresesi'nin bulunduğu sokağın başında, mektebin altında yer alır. Sebil, bugün tamamen değiştirilerek dükkân olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, Osmanlı İmparatorluğunda ilk Kızlar Ağalığını meydana çıkaran, çok nüfuzlu Habeşi Darüssaade Ağası Mehmet Ağa tarafından 988 H. (1580 M.) de yaptırılmıştır.[80]

Sebilin önceden bir kitabesi varken sonradan sökülmüştür.[81] Sebilin sökülen kitabe metni şu şekildedir:

Zaman-ı devletinde Han Murad-ın
Cihan mamur halkı hayra meşgul
Mehmet Ağa ol kan-ı mürüvvet
Ki anın bende-i makbulüdür ol
Yerinde yapdı bu ziba sebili
Bula ukbada havz-ı Kevser' e yol
Bunun fekkinde hayr olmaz dediler
Bina-yı mekteb oldu hayr-ı makül
Kabul olduğu için Hatif-i gayb
Dedi tarihin anın hayr-ı makbul/988[82]

---

[80]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.11; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil), İstanbul, 1993, s.538; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Ve Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.21; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.467; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.18

[81]Birsen Peköz, a.g.tez, s.18

[82] Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.28

Mimarı: Sebil, Mimar Davut Ağa tarafından inşa edilmiştir.[83]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Sebil, günümüzde özgün plan tipini tamamen kaybetmiştir. Düz bir kaide üzerinde beşik kemerli üç pencereye (Resim 8) sahiptir. Sebile, pencerelerle aynı forma sahip bir kapı ile girilir (Resim 9). Dış cephede iyi durumda olan sebil, iç mimaride tamamen değiştirilmiştir (Resim 10).

Klasik tarzdaki sebilin pencereleri hariç hiçbir orijinal özelliği kalmamıştır.

[83] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.11; Affan Egemen, a.g.e., s.538; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.21; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.467; Birsen Peköz, a.g.tez, s.18

2.1.4. ÇARŞIKAPI MEHMET AĞA SEBİLİ

Plan No:2

Resimler: 11-13

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Kapalı Çarşı'nın Beyazıt yönündeki kapısında, Lekeciler Sokağının başında köşede yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup dükkân olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, III. Murat'ın Kızlar Ağası Mehmet Ağa tarafından 993 H. (1585 M.) de yaptırılmıştır. 1308 H. (1890 M.) de II.Abdülhamit, sebili tamir ettirmiştir.[84]

1308 tarihli tamir kitabesinin metni (Resim 11) şu şekildedir:

Mansıb-arayende-i Darüssaade sabıka
Ehl-i himmetten Mehemmed nam Aga-yı ferid
Bu sebili eylemişken saha-pira-yı vücüd
İnkilabat-ı cihan etmişdi mahr-ı nabedid
Hüsrev-i derya-kerem sadab-ı imran eyledi
Sayesinde teşneğan olsun hemişe müstefid
Hatıra Muhtar geldi böyle bir tarih-i tam
Bu sebili imar Han Abdulhamid.1308.[85]

Mimarı: Bilinmemektedir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Yarım daire planlı bir köşe sebilidir (Resim 12).

---

[84]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s,69; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.552; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Ve Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.141; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.467; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.29; Günay Pınar, 19. Yüzyıl Su Mimarisinden Bent Ve Sebiller, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1969, s.34

[85]Günay Pınar, a.g.tez, s.34; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.29

35 cm.lik iki basamak üzerindeki sebilin kaidesi, ön kısma doğru kavislidir. Badana ile boyanmış kaidenin üzerindeki sebil, yarım silindir tarzında beş mermer sütunla dört pencereye ayrılmıştır. Alt kısımda oval, üst kısımda dikdörtgen kaidelere oturan sütunlar arasındaki pencereler (Resim 13), yuvarlak kemerlidir. Pencerelerin şebekeleri, dökme demirden olup dört köşelidir ve beşer su verme aralığı bulunmaktadır.

Pencerelerin kemerlerindeki şebekelerde yarım çiçek deseni kullanılmıştır. Ampir tarzın sadeliğinin hakim olduğu sebilin ön cephesini, oldukça dışa taşıntılı bir çatı kuşatır. Küçük bir kubbe ile kapatılan sebilin çatısı ve kubbesi tamamen kurşunla kaplanmıştır.

Sebilin yan kısmında, pencerelerle aynı formda yuvarlak kemerli bir giriş kapısı bulunmaktadır.

Taş malzemenin ağırlıkta kullandığı sebil, tamamen sıvanarak beyaz badana ile boyandığı için malzeme tam olarak seçilememektedir.

Günümüzde dükkân olarak kullanılan sebil, içinde üst kısma ahşap bir tavan eklenerek kapatılmıştır. Kubbenin içi ve etek kısımlarında kalem işleri[86] olduğu belirtilse de günümüzde boyandığı için tespit edilememektedir. İç mekânda sebil olma özelliğini tamamen yitirmiştir.

Ampir üslubun en önemli temsilcilerinden olan sebil, sade mimarisiyle önemlidir.

[86] Günay Pınar, a.g.tez, s.34

2.1.5. SÜLEYMANİYE MİMAR SİNAN SEBİLİ

Plan No: 3

Resimler:14-17

İnceleme Tarihi: 2003 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Süleymaniyede Mimar Sinan Caddesi ile Fetva Yokuşu'nun kesiştiği köşede, Mimar Sinan Türbesi'nin yanında yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebilin üzerinde tarihçesiyle ilgili kitabesi yoktur. Sebil, Mimar Sinan Türbesi ile gösterdiği bütünlük nedeniyle, Mimar Sinan'ın yaptırmış olduğu düşünceleri vardır.[87] Sebilin, doğrudan Mimar Sinan'a ait olmadığı da bazı kaynaklarda belirtilmektedir.[88] Sebil, 1587 de III. Murad'ın verdiği bir fermanla Kanuni Sultan Süleyman'ın ruhu için Mimar Sinan'a emrettiği ve halk yararına inşa edildiği bildirilmektedir.[89] Bu eserin ön hazırlıklarının Mimar Sinan tarafından yapılarak usta mimarın son çalışması olduğunu söylemek de mümkündür. Sonuç olarak sebilin, Mimar Sinan yapısı olup olmadığı konusu henüz kesinlik kazanmamıştır.[90]

Mimar Sinan Sebili 1922,[91] 1993 ve 1934[92] yıllarında restorasyon görmüştür.

---

[87] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.63; Ayvansarayı Hüseyin, Hadikatül Cevami, 1281,1864-65, C.1, s.19; İ.Hakkı Konyalı, Mimar Koca Sinan, İstanbul, 1948, s.113; Süheyl Ünver, Fatih'in Oğlu Beyazıd'ın Su Yolu Haritası Dolayısıyla 140 Sene Önceki İstanbul, İstanbul, 1945, s.21; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.20; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.23; Tarkan Okçuoğlu, " Mimar Sinan Türbe Ve Sebili", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.470; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1995, s.30

[88] Celal Esad Arseven, Türk Sanatı Tarihi, İstanbul, 1954, s.506; Tahsin Öz, İstanbul Camileri, Ankara, 1962, s.135

[89] Behçet Ünsal, " Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.10; Aygen Bilge, " Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar", Sanat Tarihi Yıllığı, C.V, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1972-73, s.141-150; Yılmaz Önge, " Mimar Koca Sinan'ın Sebilleri", Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri (Ankara, 24-27 Ekim), 1988, Ankara, 1996, s.115

[90] Aygen Bilge, a.g.m., s.148-150; Yılmaz Önge, a.g.m., s.115

[91] Tarkan Okçuoğlu, a.g.m., s.470

Mimarı: Bilinmemektedir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında çokgen planlı bir köşe sebilidir[93](Resim 14). 95 cm.lik üç basamaklı bir kaide (Resim 15) üzerine oturtulan sebil, tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir. Çokgen planlı kaide, pencerelerin alt kısmında iç içe geçmiş dikdörtgen formlu panolardan oluşmuştur. Panoların arasındaki pahlanmış payeler, üçgen şeklindedir. Bu üçgenlerin alt kısımları ince çizgilerle vurgulanmıştır. Sebilin gövdesi, kaideden bir silme ile ayrılmıştır. Dikdörtgen formlu altı pencereli sebil, sütunlarla değil, düz sövelerle ayrılmıştır. 2.50 m. yüksekliğinde pencerelerde şebekeler (Resim 16), dökme demirden ampir üslup [94] özellikli motiflerden oluşmuştur.

Şebekelerde üçer su verme aralığı bulunmaktadır. Üç ince silmeyle çevrelenen pencerelerin üst kısmı, dikdörtgen formlu boş panolarla hareketlendirilmiştir. Klasik özellikte sade tutulan üst kısımda, sadece saçağın altında yüzeysel mukarnas dizisine yer verilmiştir. Geniş mermer saçak, sebile hakim konumdadır. Sebilin üzeri 1.60 m. çapında küçük bir kubbeyle kapatılmıştır.

Klasik üslup özellikleri yansıtan Mimar Sinan Sebili (Resim 17), geçirdiği onarımlarla neo-klasik üslup özelliklerine yaklaşmıştır.

---

[92]Aygen Bilge, a.g.m., s.156; Yılmaz Önge, a.g.m., s.116

[93]Semavi Eyice, " Sebil " Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/96; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.511; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.304; M. Sabri Doğan, İslam Su Medeniyeti Ve Konya Suları, Konya, 2004, s.28

[94]Aygen Bilge, a.g.m., s.153

2.1.6. ÇARŞIKAPI KOCA SİNAN PAŞA SEBİLİ

Plan No: 4

Resimler: 18-22

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Divanyolu Ordu Caddesi üzerinde, Demirciler Sokağı'nın başında Koca Sinan Paşa Külliyesi Türbesi'nin önünde yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, Sadrazam Koca Sinan Paşa tarafından 1002 H. (1593- 94M.) yılında yaptırılmıştır.[95] Bazı kaynaklarda sebil, 1001 H. (1592 M.)[96] yılı yapım tarihi olarak da verilmektedir.

Sebilin pencere üzerinde bulunan kitabe (Resim 18) metni şu şekildedir:

Zamân-ı devletinde Han Murâd ol zıll-i Yezdân' ın
Sinan Paşa vezir-i âzam kıldı bu âsârı
İçip dil -teşneler dayım suyundan selsebilin
Dua edip diyeler: Ruhuna rahmet ide Bari
İçenler cânına sıhhâ be-kün bu âb-ı Kevser 'den
Sekahüm rabbühüm fetvasına eylerse ikrârı
Acep resmeyledi Davud Ağa serdâr-ı mi'maran
Müshalar oldu ana sengü ahen kıldı bu karı
Suyu fasl-ı şitâda mütedil ab-ı hayât-âsâ

---

[95]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.11; Semavi Eyice, " Sebil" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/96; Semavi Eyice, " Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.35; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.304; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.541; Golfrey Godwın, A History of Ottomon Architecture, London, 1992, s.361; Nur Urfalıoğlu, " İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.27; Nur Urfalıoğlu, " Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.467; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri , İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.57; Affan Egemen, İstanbul' un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil), İstanbul, 1993, s.753; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.32-33

[96]Behçet Ünsal, " Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.10; Sedat Çetintaş, " Türklerde Su-Çeşme-Sebil", Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.144

Temûz eyyâmı gelse serdolur çün berf-i kûhsân
Suna bânîsine sakâ-yı mahşer âb-ı Kevser 'den
Makamı ola ham cenat-i Adn'ın bağ ü gülüzârı
Eğerki çok sebil olmuş durur bünyâd, her yerde
Bu tarz-ı bibedel hep cümlesinin oldu serdân
Görüp tamamını ol dem dedi târihini Hâtif
Sinan Paşa sebili eyledi Mevla için câri 1002[97]

Mimarı: Sebil, hassa mimarı Davut Ağa tarafından inşa edilmiştir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Çokgen (sekizgen) planlı bir köşe sebilidir (Resim 19). Dar açılı bir adanın köşesini açarak değerlendirilen biçimi, şehircilik sanatı bakımından ilginç bir çözümdür.

Mermer malzemeden inşa edilen sebil, düz bir kaide üzerindeki gövdesi, yarım silindirik ve mukarnas başlıklı sütunlar tarafından beşe ayrılır. Pencereler (Resim 20), 1.60 m. yüksekliğinde, 90 cm. genişliğindedir. Pencerelerin üst sövelerinde kartuşların içerisi, mermerden yazılmış kitabelerle bezenmiştir. Mukarnas başlıklı sütunlar üzerindeki pencereler, üst kısımda sivri kemerlerle tamamlamıştır. Sivri kemerlerin kilit taşlarında içi bezeli birer rozete yer verilmiştir. Sivri kemerlerin alt kısmı, geometrik şekillerin meydana geldiği mermer şebekelerle bezenmiştir. Pencerelerin şebekeleri ise tunçtan yapılmıştır. Şebekeler son derece sade olup, monoton bir kafes halinde altıgenler ve bunların aralarındaki daha ufak karelere sahiptir (Resim 21). Her bir pencerede beşer su verme aralığı bulunmaktadır. Pencereler, kitabeler ve sivri kemerlerin etrafı silmelerle çerçevelenmiştir. Kemerlerin üzerinde bir silme ile boş bir kuşaktan sonra, içi üçgenlerle bezeli ince bir kuşağa yer verilmiştir. Daha sonra iki kalın silmeyle çatıya geçilmiştir (Resim 22). Üst kısım, geniş tutulmuş saçaklı, konik bir çatı ile kapatılmıştır. Saçak ve kubbe kurşunla kaplanmıştır.

Sebilin içerisi de oldukça sade olup, kullanılmayan bir duvar çeşmesi mevcuttur.

---

[97]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.11; Affan Egemen, a.g.e., s.753; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.33

Klasik sebil mimarisinin [98] en önemli temsilcisi olan Koca Sinan Paşa Sebili, genel hatlarıyla orijinal özelliğini korumaktadır.

[98] Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.541

2.1.7.VEZNECİLER KUYUCU MURAT PAŞA SEBİLİ

Plan No:5

Resimler:23-28

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Şehzadebaşı Vezneciler Caddesi üzerinde, Kuyucu Murat Paşa Külliyesi'nin başında, türbenin ön tarafında yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, Sadrazam Kuyucu Murat Paşa tarafından, 1015 H. (1606 M.) yılında yaptırılmıştır.[99]

Mimarı: Sebil, mimar Davut Ağa tarafından inşa edilmiştir.[100] Sebilin mimarının, Mehmet Ağa olduğu da belirtilir.[101]

---

[99]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.15; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.304; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.541; Semavi Eyice, "Sebil" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/96; Semavi Eyice, " Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.35; Semavi Eyice, İstanbul Petit Guide A Travers Les Monuments Byzantıs Turcs, İstanbul, 1955, s.45; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemi Su yapıları, Ankara, 1997, s.23; Sedat Çetintaş, " Türklerde Su-Çeşme- Sebil", Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.144; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.11; Behçet Ünsal, " İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.17; Metin Sözen ,Türk Mimarisinin Gelişimi Ve Mimar Sinan, İstanbul, 1975, s.266; A.Vefa Çobanoğlu, " Kuyucu Murat Paşa Külliyesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. 5, İstanbul, 1994, s.142; Zerrin Köşklü, "17. Ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Erzurum, 1999, s.49; Zeynep Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi Ve Sonrası, İstanbul, 1975, s.170; Hammer, Büyük Osmanlı Tarihi, C.4, İstanbul, 1990, s.456; Gülçin Küçükkaya, " Mimarbaşi Sedefkar Mehmet Ağanın Yaşamı ve Türk Osmanlı Mimarisine Katkısı", Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon Bölümü (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, İstanbul, 1987, s.112; A.Vefa Çobanoğlu, Mimar Mehmet Ağa ve Eserleri, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987 s.154; Wıener Wolfgang Müler, Bıldlexıkon Zur Topographıe İstanbuls, Tübingen, 1977, s.312; Nur Urfalıoğlu, " İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.35; Nur Urfalıoğlu, " Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999 s.467; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.22; Affan Egemen, İstanbul' un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil), İstanbul, 1993, s.621; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.35

[100] Behçet Ünsal, " Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları ", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.11; Birsen Peköz, a.g.tez, s.22

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Sebil, çokgen planlı olup külliyenin güneydoğusundaki türbeye bitişik bir köşe sebilidir (Resim 23). Yüksekliği 3.20 m.dir. Mermer malzemeden inşa edilen sebilin kaide kısmı, yaklaşık olarak 85 cm.dir. İç içe geçmiş dikdörtgen silmelerle çevrelenen kaide, oldukça sadedir (Resim 24).

Beş cepheli sebilin iki tarafta yan kısımları, orta alana göre daha dar tutulmuştur. Ortadaki üç pencere 2.00 m. yükseklikte, 103 cm. genişlikte olup dışarı doğru da 32 cm. çıkıntı yapmaktadır. Yan kısımdaki dar pencereler ise aynı boyda olup 61 cm. genişliktedir. Pencereler, altı mukarnas başlıklı yarım silindirik mermer sütuna oturtulmuş, sivri kemerlerle cephe oluşturulmuştur. Mukarnas başlıklar hizasında, basık kemerli lentolarla cephe ikiye bölünmüştür. Lentolar bezemesiz olup sade tutulmuştur. Cephede iki silmeyle çevrelenen sivri kemerlerin alınlıkları, altı kollu yıldız etrafındaki altıgenlerden oluşan mermerden oyma şebekelerle (Resim 25) dolgulanmıştır. Şebekeler, geometrik çizgisel desenlerdeki farklı öğelerle bezenmiştir. Pencerelerin şebekeleri dökme bronzdan olup, önceki sebillerin şebekelerinden farklı motifler işlenmiştir. Yarım daire kıvrımların sağa sola döndürülmesinden oluşan kompozisyonun sonsuz tekrarından kesilerek bir çerçeve içine çizilmesiyle oluşturulmuştur. Şebekelerin esas çizgileri diyagonal kesimlidir. Sebilin şebekeleri bu dönemdeki en muhteşem en iddialı örneklerden biridir.[102] Şebekeler, oldukça iyi durumda olup ortadaki büyük pencerelerde yedişer su verme aralığı, küçük pencerelerde ise dörder su verme aralığı bulunmaktadır.

---

[101] Bu konuda geniş bilgi için bakınız; O.Şaik Gökyay, Risale-i Mimariye Mimar Mehmet Ağa Eserleri, Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı' ya Armağan, Ankara, 1988, s.145; A.Gülçin Küçükkaya, " Mimarbaşı Sedefkar Mehmet Ağa Dönemi Edirne Yapıları Ve Defterdar Ekmekçioğlu Ahmet Paşa", Belleten, C.LV, S.213, Ankara, 1991, s.397; Behçet Ünsal, " Türk Sebil Anıtları Üzerine Stil Araştırması, İstanbul Devlet Mimarlık-Mühendislik Akademisi Dergisi, S.7, İstanbul, 1981, s.29; Sadi Nazım Nirven, İstanbul Suları, İstanbul, 1946, s.126; A.Gülçin Küçükkaya, a.g.tez, s.112; Şükrü Sönmezler, 17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Ana Bilim Dalı Restorasyon Programı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996, s.153

[102]Semavi Eyice ,"Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.35; Behçet Ünsal, " İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı", Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.19

Sebilin üst kısmında (Resim 26), ortadaki geniş üç pencere, köşelerde içleri yapraklarla bezenmiş yuvarlak rozetlerle dolgulanmıştır. Düz silmelerden sonra saçağa geçmeden, ince bir mukarnas kuşak sebili boydan boya dolanır. Üstteki saçağın iç kısmı kare şeklindeki ahşap çıtalardan oluşmuştur. Fazla çıkıntılı olmayan saçak, üst kısımda kurşun kaplı konik bir çatı ile kapatılmıştır.

1938 de üzeri açık olan ve şebekeleri bulunmayan sebil, bugün oldukça iyi durumdadır. Yan kısımda basık kemerli bir giriş kapısı (Resim 27) olan sebilin içerisi, oldukça sadedir. Kapının karşısında mermer, dikdörtgen yalağa sahip tahrip olmuş bir çeşmesi vardır. Sebilin içerisinde türbeye açılan birde penceresi bulunmaktadır. İçerden küçük ahşap bir kubbeyle kapatılmıştır.

Klasik sebil mimarisinin özelliklerini devam ettiren bu üslubun, önemli temsilcilerindendir. Sebil, türbeyle birlikte değerlendirilmesiyle önemlidir.

2.1.8. SULTANAHMET CAMİİ SEBİLİ-I

Plan No:6

Resimler:29-32

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Sultan Ahmet Camii'nin Alman Çeşmesi'ne yakın olan avlu giriş kapısının yanında yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, külliye ile birlikte Sultan Ahmet tarafından 1026 H. (1617 M.) yılında yaptırılmıştır[103].

Sebilin üzerinde bulunan kitabe metni (Resim 29) şu şekildedir:

Hayr eden dar-ı na'im içse ebed mesrur ola
Yazılıp a'mal-i hüsnü deftere mestur ola
Cami-i Han Ahmed'in banı-i ali-meşrebi
Hazret-i mimar başı ahiri mamur ola
Kim Mehmed'dir onun namı ve ali himmeti
Etti bu rana binayı haşre dek meşhur ola
Olmamıştır dahi olmaz böyle bir ali bina

---

[103]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.17; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.327; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.271; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.32; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemi Su Yapıları, Ankara, 1997, s.188-190; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.144; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.11; Zerrin Köşklü, 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Erzurum, 1999, s.64; Zeynep Ahunbay (Nayır), "Sultan Ahmet Külliyesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.7, İstanbul, 1994, s.56; Zeynep Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi Ve Sonrası, İstanbul, 1975, s.44; A.Vefa Çobanoğlu, "Sultan Ahmet Cami Ve Külliyesi" Maddesi, Thema Larousse, C.6, İstanbul, 1993, s.274-75; Yurt Ansiklopedisi; "Sultan Ahmet Camii Ve Külliyesi" Maddesi, C.6, İstanbul, 1982-83, s.4147; Orhan Şaik Gökyay, "Risale-i Mimariye-Mimar Mehmet Ağa-Eserleri" Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan, Ankara, 1988, s.161-162; A. Vefa Çobanoğlu, Mimar Mehmet Ağa Ve Eserleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987, s.29; Tahsin Öz, İstanbul Camileri, C.1, Ankara, 1987, s.125; Tahsin Öz, "Sultan Ahmet Cami", Vakıflar Dergisi, S.1, Ankara, 1938, s.25-28; Hafız Hüseyin Ayvansarayı, Camilerimiz Ansiklopedisi (Hadikatü'l-Cevami), İstanbul, 1987, s.47-48; Ali Muslubaş, Sultan Ahmet Tarihi Alan Araştırması Çevre Düzenlemesi Öncesi İnceleme ve Metod Önerisi, İDGSA, Mimarlık Fakültesi Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1978, s.81; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri

Bir eser konmuş durur kim dembedem mezkur ola 1026[104]

Mimarı: Mimar Sinan'ın kalfası olan, dönemin Hassa başmimarı Sedefkar Mehmet Ağa tarafından inşa edilmiştir[105].

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Büyük bir külliye programında yer alan sebil (Resim 30), dikdörtgen planlıdır. Sebilin mermer levhalarla kaplı olan kaidesi, bugün yok olmuş ve pencereler, yolla aynı seviyeye düşmüştür. Sebil, iki pencereli olup pencereler dikdörtgen formludur.

Mermerle kaplı cephede ince bir silme ile çevrelenen pencereler, dökme demirden olup şebekeleri (Resim 31) altıgenlerin petek şeklinde dizilmesinden oluşmuştur. Şebekelerin her birinde dörder su verme aralığı bulunmaktadır. İki pencerenin üst kısmında, tam simetrik (ortalıklı) olarak yerleştirilmiş dörder satırlık iki kitabe kuşağı yer alır. Zemini yeşil, üstten yaldızlı harflerle yazılan kitabeyi, zikzak şeklinde ince bir kuşak dolanır. Kitabenin üzerinde orta tarafta dikdörtgen formlu, küçük bir pencereye daha yer verilmiştir. Sebil en üst kısımda, iki renkli alternatif şekilde dizilen taşlardan oluşmuş, sivri kemerle kuşatılmıştır. Sebilin üst kısmı, imam odası olarak kullanılmaktadır. Sebile avludan basık kemerli, yan kısmında dikdörtgen formlu bir penceresi bulunan kapıdan (Resim 32) girilmektedir.

Sade mimarisi ile klasik dönem sebillerinin önemli örneklerindendir.

---

[104]Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.36

[105] Külliyenin dış avlunun birinci kapısı altındaki sebil kitabesinde mimarın adı geçmektedir. Geniş bilgi için bakınız: İzzet Kumbaracılar, "Türk Mimarları" Arkitekt, İstanbul, 1937, s.60; A. Vefa Çobanoğlu, a.g.tez, s.7-153; O. Şaik Gökyay, a.g.m., s.113-215; A. Gülçin Küçükkaya, a.g.tez, s.7-105; Filiz Yenişehirlioğlu, "Mehmet Ağa (Sedefkar)" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.354-55; M. Zarif Ongun, "Hassa Mimarları", Arkitekt, S.12, İstanbul, 1938, s.339

2.1.9. SULTANAHMET CAMİ SEBİLİ –II

Plan No:7

Resimler:33-35

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Sultan Ahmet Camii'nin Yılanlı Sütun karşısındaki, avlu giriş kapısının yanında yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, külliye ile birlikte Sultan Ahmet tarafından 1026 H. (1617 M.) yılında yaptırılmıştır[106]. Sebilin üzerinde kitabesi yoktur.

Mimarı: Mimar Sinan'ın kalfası olan, dönemin Hassa Baş Mimarı Sedefkar Mehmet Ağa tarafından inşa edilmiştir[107].

---

[106]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.19; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.327; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.271; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.32; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemi Su Yapıları, Ankara, 1997, s.188-190; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.144; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.11; Zerrin Köşklü, 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Erzurum, 1999, s.64; Zeynep Ahunbay (Nayır), "Sultan Ahmet Külliyesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.7, İstanbul, 1994, s.56; Zeynep Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi Ve Sonrası, İstanbul, 1975, s.44; A.Vefa Çobanoğlu, "Sultan Ahmet Cami Ve Külliyesi" Maddesi, Thema Larousse, C.6, İstanbul, 1993, s.274-75; Yurt Ansiklopedisi; "Sultan Ahmet Camii Ve Külliyesi" Maddesi, C.6, İstanbul, 1982-1983, s.4147; Orhan Şaik Gökyay, "Risale-i Mimariye-Mimar Mehmet Ağa-Eserleri" Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan, Ankara, 1988, s.161-62; A. Vefa Çobanoğlu, Mimar Mehmet Ağa Ve Eserleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987, s.29; Tahsin Öz, İstanbul Camileri, C.1, Ankara, 1987, s.125; Tahsin Öz, "Sultan Ahmet Cami", Vakıflar Dergisi, S.1, Ankara, 1938, s.25-28; Hafiz Hüseyin Ayvansarayı, Camilerimiz Ansiklopedisi (Hadikatü'l-Cevami), İstanbul, 1987, s.47-48; Ali Muslubaş, Sultan Ahmet Tarihi Alan Araştırması Çevre Düzenlemesi Öncesi Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.57; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.467; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, 1963, s.24; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil), İstanbul, 1993, s.73; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.36; Erol Çetin, "Sultan Ahmet Arastası" Rölöve ve Restorasyon Dergisi, S.6, s.70; Erhan Kırca, Sultan Ahmet Külliyesinin Geçirdiği Evreler, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul ,1982, s.90; Wiener Wolfgang, Müller Bildlexikon Zur Topographie İstanbuls, Tübingen, 1977, s.476-74

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Büyük bir külliye programında yer alan sebil (Resim 33), dikdörtgen planlıdır. Sebilin mermer kaidesi, ortadaki ince bir silme dışında sadedir. İki pencereli sebil, kaide üzerinde hafif dışa çıkıntı yapan kuşak üzerinde oldukça düzdür. Dikdörtgen formlu pencereler, dökme demirden yapılmış altıgen petek şeklinde şebekelere (Resim 34) sahiptir. Şebekelerde, dörder su verme aralığı bulunmaktadır. Mermerle kaplı cephe, tamamen bezemesiz olup üst kısım da küçük boyutlu, dikdörtgen bir pencereye yer verilmiştir. İki renkli mermerin alternatif şekilde dizilmesiyle oluşan sivri kemer, sebilin cephesini hareketlendirmişyir. Sebile avlunun iç tarafından basık kemerli bir kapıyla (Resim 35) girilmektedir. Sebilin üst kısmında almaşık sistemde örülmüş bir odaya yer verilmiştir. 1938'lerde harap olan sebil, bugün oldukça iyi durumdadır.

Sade mimarisi ile klasik dönem sebillerinin önemli örneklerindendir.

[107] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.19

2.1.10. SULTANAHMET ARASTA SEBİLİ

Plan No:8

Resimler:36-37

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Sultan Ahmet Külliyesi içerisinde, Arasta Sokağı'nda, dükkânların başladığı kısmın deniz tarafında yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup dükkân olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, Sultan I. Ahmet tarafından külliye ile birlikte, 1026 H. (1617 M.) yılında yaptırılmıştır[108].

İki cepheli sebilin, giriş kapısı ve Arasta Meydanına bakan kapısı üzerinde yer alan kitabe (Resim 36) metni şu şekildedir:

---

[108] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.19; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.327; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.271; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.32; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemi Su Yapıları, Ankara, 1997, s.188-190; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.144; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s11; Zerrin Köşklü, 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Erzurum, 1999, s.64; Zeynep Ahunbay (Nayır), "Sultan Ahmet Külliyesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.7, İstanbul, 1994, s.56; Zeynep Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi Ve Sonrası, İstanbul, 1975, s.44; A.Vefa Çobanoğlu, "Sultan Ahmet Camii Ve Külliyesi" Maddesi, Thema Larousse, C.6, İstanbul, 1993, s.274-75; Yurt Ansiklopedisi; "Sultan Ahmet Camii Ve Külliyesi" Maddesi, C.6, İstanbul, 1982-83, s.4147; Orhan Şaik Gökyay, "Risale-i Mimariye-Mimar Mehmet Ağa-Eserleri" Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan, Ankara, 1988, s.161-62; A. Vefa Çobanoğlu, Mimar Mehmet Ağa Ve Eserleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987, s.29; Tahsin Öz, İstanbul Camileri, C.1, Ankara, 1987, s.125; Tahsin Öz, "Sultan Ahmet Cami", Vakıflar Dergisi, S.1, Ankara, 1938, s.25-28; Hafiz Hüseyin Ayvansarayı, Camilerimiz Ansiklopedisi (Hadikatü'l-Cevami), İstanbul, 1987, s.47-48; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.57; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.467; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, 1963, s.24; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.73; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.36; Erol Çetin, "Sultan Ahmet Arastası" Rölöve ve Restorasyon Dergisi, S.6, Ankara, 1987, s.70; Erhan Kırca, Sultan Ahmet Külliyesinin Geçirdiği Evreler, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans tezi, İstanbul ,1982, s.90; Wiener Wolfgang, Müller Bildlexikon Zur Topographıe İstanbuls, Tübingen, 1977, s.476-74

Sâil-i hem dil-küşâ cennet-misâl
Hoş-güvâr âb-ı latîf-ı hem çü-Nil
Seyredenler dediler târihini
Ayn-ı Kevser-bezi bir âb-ı sebîl
Hoş yapılmış bu makâm-ı bi-adîl
Suyudur âb-ı hayât-ı selsebil
Yapdı Sultan Ahmed-i âli-nijâd
Ahiretde Hak vire ecr-i cetil

Sebil, camiyle birlikte 1983 yılında restore ettirilmiştir.

Mimarı: Mimar Sinan'ın kalfası, dönemin Hassa başmimarı Sedefkar Mehmet Ağa tarafından inşa edilmiştir.[109]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında, dikdörtgen planlı bir köşe sebilidir (Resim 37). Oldukça sade ele alınan sebil, iki cephelidir. Söveleri mermer, dikdörtgen pencereler üzerindeki alınlık, boş bırakılmış iki iri silme ile çevrelenmiştir. Üst kısımda, mermer üzerine iki cephede de dörder satırlık kitabesi yer alır.

Taş bir kaide üzerindeki pencereler, basit demir şebekelidir. İki çubuğun birbirinin içinden geçerek bir noktada küçük baklava biçimli demir parçaları oluşturmuştur. 1995 yılında Ömer Faruk Şerifoğlu tarafından çekilen fotoğrafta iki penceresi şebekeli olan sebilin, bugün şebekesinin biri sökülerek yapı kimliğini kaybetmiştir.

Dış cephede oldukça sade olan sebil, 1938'lerde İzzet Kumbaracılar tarafından yapılan araştırmada, sebilin iç kısmının gayet güzel çinilerle kaplı olduğu ve bunların bakımsızlıktan döküldüğü belirtilmiştir.

Sade görünüşü içinde, zarif nispetlere sahip sebile yandan, basık kemerli bir kapıyla girilmektedir. Dış mekânda olduğu gibi iç mekânda orijinalliğini tamamen kaybetmiştir.

Klasik üslubun önemli örneklerindendir.

---

[109] Kumbaracılar İzzet, a.g.e., s.19

2.1.11. EMİNÖNÜ HATİCE TURHAN VALİDE SULTAN SEBİLİ

Plan No:9

Resimler:38-44

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Bahçekapıda iken bugün, Yeni Camii Külliyesi'nden uzakta eski postanenin güney köşesindedir. Sebil, bugün iyi durumda olup amacına uygun hizmet eden tek sebildir.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, Sultan IV. Mehmet'in annesi, Hatice Turhan Valide Sultan tarafından 1074 H. (1663 M.) yılında yaptırılmıştır[110].

Sebilin Sami Efendi tarafından yazılan kitabe metni şu şekildedir:

" Ümm-i pür cûd-i Muhammed Han kim
Zatidir âlemde zü'l-kadr-i celîl
Fi sebîlillah bünyâd eyledi
Râh-i Hak'da böyle bir âlî sebil
Teşnegân içün Cinan'dan muttasıl
Akdı ol mîzâba âb-ı selsebil

[110]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.27; Semavi Eyice, "Sebil" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/98; Semavi Eyice, İstanbul Petit Guide A Travers Les Manuments Byzantins Et Turcs, İstanbul, 1955, s.23; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.19; Behçet Ünsal, "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı", Taç Dergisi C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.19; İ. Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.1, İstanbul, 1943, s.84; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.144; Ali Saim Ülgen, "Yeni Camii", Vakıflar Dergisi, C.2, Ankara, 1942, s.395; M. Uğur Derman, "Yenicami Sebili'nin Kitabesi", Lale Dergisi, S.4, İstanbul, 1986, s.14; A. Refik Altınay, Türk Mimarları, İstanbul, 1932, s.55-56; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.53; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.467; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.27; Ahmet Ali Bayhan, Yeni Camii Külliyesi, Atatürk Üniversitesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991, s.90; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil), İstanbul, 1993, s.368; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.43-44; İbrahim Ateş, "Yeni Cami Sebili ve Çeşmesi", İstanbul Yeni Cami ve Hünkar Kasrı, Ankara, s.64; Celal Esad Arseven, Türk Sanatı Tarihi, İstanbul, 1954, s.366; Zeynep Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi Ve Sonrası, İstanbul, 1975, s.162-63; Ertunç Başbuğ, Yeni Camii Ve Külliyesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1965, s.46; M. Sabri Doğan, İslam Su Medeniyeti Ve Konya Suları, Konya, 2004, s.27

Kimseye olmaz müyesser dünyade
Böyle çeşme, böyle bir hayr-ı cemil
Sa'yi meşkûr oluben, Hak Hazreti,
Vire Ukbâ'da ucurât-ı cezîl
Anın itmâmın görüp târih içün
Dedi hâtif: Kane hayren fi sebîl"[111] 1074 H.

Sebil 1902 yılında tamamen yanmıştır. 1907 de Asar-ı Atika Müzeleri ve Evkaf Nezareti tarafından eski mimarisine uygun olarak yeniden inşa ettirilmiştir. Daha önce çini olan kitabe, o dönemin önemli hattatlarından Sami Efendi (1838-1912) tarafından yeniden yazılmıştır.

Mimarı: Mimar Kasım ve Mimar İbrahim tarafından tasarlanan sebil, Mimar Mustafa Ağa tarafından inşa edilmiştir[112].

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Büyük bir külliye programında yer alan sebil (Resim 38-39), çokgen planlıdır. Tamamen mermer malzemeden inşa edilen sebilin, yaklaşık 80 cm.lik kaidesi sadedir. Sebil, kaide üzerinde mukarnas başlıklı dört sütunla, üç cepheye ayrılmıştır (Resim 40). Yarım yuvarlak formlu sütunlar arasındaki üç pencere, basık yuvarlak kemerlidir. Pencerelerin dökme demir şebekeleri, geometrik daire kompozisyonundan yeni bir motif oluşmuştur. Bu motif, yonca yaprağı veya dört bademli yıldız biçimlidir (Resim 41). Bu bademler çaprazlama diyagonal bir çizgi üzerindedir. Böylece hem geometrik, hem floral bir motif stilizasyonu doğmuştur. Bu suretle pano ve gözenek bağlantısının zorluğu bir yatay çubuk aracılığı ile çözülmüştür[113].

Basık yuvarlak kemerli pencereler, sütunların mukarnas başlık hizasında dolgulanan bölüm, ince iki silme ile hareketlendirilmiştir. Sebilin pencereleri, üst kısımda mukarnas başlıkların üzerine oturan iki renkli sivri kemerle

---

[111] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.27; M. Uğur Derman, a.g.m., s.14; Ahmet Ali Bayhan, a.g.tez, s.90; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.44; Affan Egemen, a.g.e., s.368
[112] A. Refik Altınay, a.g.e., s.55-56
[113] Behçet Ünsal, "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı" Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.19

cephelenmiştir. Sivri kemerlerin aynalık kısımları, stilize edilmiş bitki motifleriyle (Resim 42) bezenmiştir.

Sivri kemerlerin yan kısımları kabartma tekniğinde stilize edilmiş çiçek ve yaprak motifleriyle girift şekilde bezenmiştir. Bu bölümün üzerinde ise üç cephede, üç panoya yer verilmiştir. Dört köşesinde gül şeklinde rozetlerle panoların içerisi de sivri kemerlerin yan kısımları gibi aynı özellikte bezenmiştir. Saçağa geçmeden önceki kuşak ise aşağı doğru sarkan mukarnaslardan oluşmuştur. Sebilin üzeri, 2,5-3 m. genişliğinde çıkıntılı ahşap çıtalı bir saçakla örtülmüştür. İçten kubbe ile kapatılan sebilin, saçak ve kubbesi dıştan kurşunla kaplanmıştır.

Sebilin içerisi (Resim 43), mavi zemin üzerine kırmızı, beyaz, yeşil renkli sırt altı[114] tekniğinde rozet, hançer yaprakları, naturalist çiçekler ve dallarla işlenen çinilerle kaplanmıştır. Sebilin tavan kısmı da beyaz zemin üzerine ortada bir madalyonun etrafında gelişen barok üsluptaki kalem işleri ile bezenmiştir. İçerisinde dolap ve çeşmeleri bulunan sebil, bugün aynı amaca hizmet etmektedir.

Sebille aynı cephede bulunan çeşme (Resim 44), klasik tarzdadır. Burada sivri kemerin içinde ve köşe boşluklarında kabartmalarla süslenmiş ve üst kısmında da kitabe kuşağına yer verilmiştir.

İstanbul sebilleri içerisinde klasik üslubun en önemli, en güzel örneklerinden olan sebil orijinalliğine bağlı kalınarak 2003 yılında restore edilmiştir.

---

[114] M. Uğur Derman, a.g.m., s.16; Affan Egemen, a.g.e., s.368

2.1.12. YEREBATAN TAVŞAN AĞA SEBİLİ

Plan No:10

Resimler:45-48

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Ayasofya Yerebatanda Üskübi Camii'nin yanında yer alır. Sebil bugün iyi durumda olup, camiye ait bir birim olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, IV. Sultan Mehmet'in çok sevdiği ve sarayda çok nüfuslu olan Üsküp'lü Kıllı Dilsiz Tavşan Ağa tarafından 1080 H. (1669 M.) yılında yaptırılmıştır[115].

Sebilin üzerinde kitabesi yoktur. Fakat Cevri Divanı'nda bu sebile dair 1050 H. (1640-41 M.) tarihli manzum bir kitabesi bulunmaktadır. Kitabenin metni şu şekildedir:

Oldu hakkâ bî-zebân Tavşan Ağa
Mahzar-ı feyz-i Hüdâvend-i celil
Fi sebîlillah bezl-i mal edip
Hayr için etdi aceb sa'y-i cemil
Bu kadimi mescide revnak verip
Yapdı bu ali sebil-i bi-bedel
Buldu bu ayn-ı sevabı cud ile
Oldu Tevfik-i Hüda ana delil
Ka'be'de güya Safa'dır bu makam
Ayn-ı temzem'dür bu safi selsebil

---

[115]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.27; Semavi Eyice, "Sebil" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214-96; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.19; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özelikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.55; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.467; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.27; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebilleri) İstanbul, 1993, s.792; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.45

Nuş eden âbın du'â edib diye
Hakk Cevri banisine ecr-i cezil
Feyzile cevri dedi tarihin
Oldu pak u can-feza Kevser sebil, 1050[116]

Mimarı: Bilinmemektedir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Sebil çokgen planlıdır. Düz taş bir kaide üzerine oturan sebil (Resim 45), ön cephede ortada basık, yanlarda yuvarlak kemerli üç pencereye sahiptir. Ortadaki pencere daha geniş tutulmuştur. Pencereler (Resim 46), baklava dilimli yarım silindirik gövdeli, ikisi tam, ikisi duvara gömülmüş, dört sütunla ayrılmıştır. Önceden dövme demir şebekeli pencereler bugün ahşap çerçevelidir. Baklava başlıklı sütunlar üzerine, cephede silmelerle belirlenen sivri kemerler oturtulmuştur. Alınlık, düz tutulan kemerlerin kilit taşlarında küçük, alınlıkların tam ortasında biraz daha büyük rozetlere yer verilmiştir. Rozetlerin içerisi bezelidir.

Tamamen yenilenen sebilin, ön cephede malzemesi mermerdir. Sivri kemerlerden sonra dışa hafif taşan kuşaktan sonra kurşun kaplı kubbeye geçilir.

Caminin avlusundan bir kapıyla sebile girilir. Sebilin avlu yönünde ön cephedeki formu devam ettiren iki penceresi (Resim 47) daha vardır. Aynı boyutlardaki pencerelerde ön cepheden farklı olarak burada rozetlere yer verilmemiş sade tutulmuştur. Bu pencereler sebilin yenilendiği zaman açılmış olmalıdır.

Oldukça sade ve bakımlı olan sebilin içerisinde (Resim 48), giriş kapısının hemen yanında sivri kemerli bir nişe yer verilmiştir.

Sebil, mermer yapılı sade mimarisi ve baklavalı sütun başlıkları ile ahenkli klasik bir yapıdır. Klasik üsluptaki sebillerin önemli örneklerindendir.

---

[116] Cevri Divan-ı, s.330; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.45

2.1.13. ÇARŞIKAPI MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA SEBİLİ

Plan No:11

Resimler:49-52

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Çarşıkapıda, Ordu Caddesi üzerinde Kara Mustafa Paşa Külliyesi'nde bulunan türbenin köşesinde yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebilin kitabesi yoktur. Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından 1095 H. (1681 M.) yılında yapımına başlanmıştır. Kara Mustafa Paşanın Viyana bozgunundan sonra idamı üzerine yarım kalan külliye, oğlu Ali Bey tarafından 1102 H. (1690 M.) yılında tamamlanmıştır[117].

Mimarı: Sebil, Mimar İbrahim Ağa tarafından başlanmış, Mimar Hamdi tarafından tamamlanmıştır[118].

---

[117] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.29; Semavi Eyice, "Sebil" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/96; Semavi Eyice "Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.35-36; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.304; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul , 1986, s.541; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.19; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.54, İstanbul, 1944, s.144; A. Vefa Çobanoğlu, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.403; Asım Mutlu "Sebillerimiz", Türkiyemiz, S.21, İstanbul, 1977, s.3; Tahsin Öz, İstanbul Camileri, C.1, Ankara, 1987, s.83; Zerrin Köşklü, 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Erzurum, 1999, s.112; Zeynep Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi Ve Sonrası, İstanbul, 1975, s.189; Münir Aktepe, "Mustafa Paşa" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.8, İstanbul, 1971, s.378; Yurt Ansiklopedisi, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi" Maddesi, C.6, İstanbul,1982-83, s.4143; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.57; Nur Urfalıoğlu "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.467; Engin Özdeniz, İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri, İstanbul, 1995, s.397; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.59, Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.646; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.46; M. Kemal Şahin, "Merzifon'da Kara Mustafa Paşanın Yaptırdığı Eserler, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1987, s.6

[118] Semavi Eyice, İstanbul Petit Guide A Travers Les Monuments Byzantins Et Turcs, İstanbul, 1955, s.40; Zeynep Nayır, a.g.e., s.188; A. Vefa Çobanoğlu, a.g.m., s.402; Sedat Çetintaş, a.g.m., s.144; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.6

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında bulunan çokgen planlı bir köşe sebilidir (Resim 49). Bulunduğu yerden hazire ile birlikte yan tarafa kaydırılan (1953-54) sebil, mermer malzemeden inşa edilmiştir.

50 cm. yüksekliğinde sade mermer kaide, bugün kısmen yol seviyesinin altında kalmıştır. Düz kaide üzerinde mukarnas başlıklı, altı sütunlu gövde(Resim 50) beş pencerelidir. Sivri kemerle birbirine bağlanan sütunların sivri kemer aynalıklarının içleri boş bırakılmıştır. Basık kemerli pencerelerin üst kısmında mukarnas başlıklar hizasında mermer levhalara yer verilmiştir. Sebilin pencerelerindeki dökme demir şebekeleri (Resim 51), klasik üslubun en değişik ve en zarif örneklerindendir. Girift geometrik motiflerin ana unsuru bir iç sekizgen ile sekizgeni saran büyük bir çokgendir. Her sekizgen diğerine birer dikdörtgen baklava ile bağlanmıştır, aralarına ise kareler yerleştirilmiştir. Her şebekede altı su verme aralığı bulunmaktadır.

Cephede, sivri kemerlerin üst kısmı (Resim 52) oldukça sade ele alınmıştır. Sebilin üzeri yüksek kasnaklı kurşunla kaplı bir kubbeyle örtülmüştür.

Avludan basık kemerli bir kapıdan sonra, solda mermer kapıyla sebile ulaşılır. İç kısmı çok fazla değişiklik geçirmiş su haznesi ve çeşmesi bozulmuştur.

İstanbul klasik sebilleri içerisinde en büyük ve sade mimarisiyle, klasik dönemin son örneği olmasından dolayı önemlidir.

2.1.14. AYASOFYA SULTAN İBRAHİM SEBİLİ

Plan No:12

Resimler:55-55

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Sultan Ahmet'de, Ayasofya Külliyesinin, dış avlu duvarının güneybatı köşesinde yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup, dükkân olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebilin, hangi tarihte ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Genellikle 17. yüzyıla[119] verilen sebil, İzzet Kumbaracıların, İstanbul Sebilleri'nde "Bu sebilin Sultan İbrahim tarafından yaptırıldığı burada birçok zaman sebilciliğinde bulunan ve bugün Safranbolu'da bulunmakta olan İsmail Hakkı'nın yerindeki vakıfname de görülmüştür."[120] Bilgisi verilmektedir. Vakıfnamede ismi geçen Sultan İbrahim (1640-1648) tarafından yaptırıldığı belirtilen bu vakfiye, yayımlanmadığı için bu bilginin doğruluk derecesi bilinmemektedir. Sebil için bazı kaynaklar ise 1648 tarihini vermektedir.[121]

---

[119]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.65; Semavi Eyice, "Sebil" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/96; Azade Akar, "Ayasofya'da Bulunan Türk Eserleri ve Süslemelerine Dair Bir Araştırma", Vakıflar Dergisi, S.9, Ankara, 1971, s.287; Sezer Tansuğ, "18. Yüzyılda İstanbul Çeşmeleri ve Ayasofya Şadırvanı", Vakıflar Dergisi, S. 6, İstanbul, 1965, s.93; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,1989, s.105; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.467; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.21; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.48

[120]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.65

[121]Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.9-22; Behçet Ünsal, "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı, Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.19; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.24; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil", Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.144; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.304; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul , 1986, s.541; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.48

Mimarı: Sultan İbrahim dönemi, Hassa başmimarı Koca Kasım Ağa tarafından yapıldığı düşünülmektedir. [122]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Ayasofya Türbesi'nin köşesinde çokgen planlı bir köşe sebilidir (Resim 53). On iki kenarlı olan sebil, dışarıda altı pencereli olup köşedekiler sağır tutulmuştur (Resim 54). Yaklaşık 1.5 m. yükseklikteki sebilin kaidesi, kesme taştan yapılmış ve bezemesizdir. Kaide üzerindeki tamamen mermerden yapılan sebil, dikdörtgen biçimli dört pencerelidir. Pencereler, 1.06 m. yükseklikte 88 cm. genişliktedir. Pencereler diğer sebillerden farklı olarak sütunlarla ayrılmamış, düz silmelerle kuşatılan mermer panolar şeklinde düzenlenmiştir. Dört pencereyi kaplayan mermer, oyma şebekeleri (Resim 55), oldukça estetiktir. Kenardaki pencereler ortaları vurgulu altıgen motiflerden oluşurken, ortadaki pencereler ise altı kollu yıldızlar etrafında oluşan altıgenlerle, şebekelerle geometrik motiflidir. Mermer şebekeli pencerelerin alt kısmında, etrafı silmelerle çevrelenmiş, dilimli at nalı formlu hücreli üç su verme yeri bulunur. Pencerelerin üst kısmı sade dikdörtgen biçimli yüzeysel panolarla, cephede daha belirgindir. Panolardan hemen sonra sebilin üst kısmı, düz sıvalı geniş bir saçak ve üzeri kurşunla kaplı bir kubbeyle kapatılmıştır.

Sebile, batı tarafta yer alan basık kemerli, mermer bir kapıyla girilir. İçerisi sıvanmış ve boyalıdır. İçerisinde Bizans döneminden olduğu sanılan oymalı mermerden bir su küpü[123] bulunmaktadır.

Klasik üslupta ele alınan sebil, Türk sanatının sade ve zarif ölçülere sahip önemli temsilcilerindendir.

---

[122]Semavi Eyice, "Ayasofya" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1991, s.216; Semavi Eyice, "Ayasofya Sebilleri", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1982, s.462; M. Kemal Altan, "Ayasofya Etrafında Türk Sanat Ekleri" Arkitekt, S.9, 1935, s.267; Semavi Eyice, "Osmanlı Devri Hassa Baş Mimarlarından Kasım Ağa", Birinci Milli Türkoloji Kongresi (6-9 Şubat 1978), İstanbul, 1980, s.460-62

[123]Semavi Eyice, a.g.m., s.261; Semavi Eyice, a.g.m., s.462; Azade Akar, a.g.m., s.287; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e, s.48

2.1.15. AYASOFYA SEBİLİ

Plan No:13

Resimler:56

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Sultan Ahmetde Ayasofya Camii'nin avlusunda, güney giriş kapısının solunda yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup ofis olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebilin, kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Mimari özelliklerinden dolayı 18. yüzyıla tarihlendirilmektedir[124]. Fakat bu yüzyıl içinde Ayasofya da Sultan I. Mahmut tarafından 1740-1742 yıllarında yapılan ilavelerdeki zengin işçilik, bu sebilde yoktur. Bu doğrultuda sebilin, I. Mahmut dönemi ilavelerinden olması ihtimali zayıftır.[125]

Mimarı: Bilinmemektedir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında dikdörtgen planlı bir köşe sebilidir (Resim 56). Tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir. Sebil, birbirini 90 derecelik açıyla kesen, iki cephelidir. Sebilin bir cephesi avlu kapısı yönünde, diğeri ise meydan tarafındadır. Avlu yönündeki pencerenin ön kısmı, baklava başlıklı ince sütunların taşıdığı bir saçakla örtülmüştür. Bu kısma üç basamakla ulaşılır. Burada yer alan pencere, 1.62 m. Yükseklikte, 2.08 m.

---

[124]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.65; Semavi Eyice, "Ayasofya" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1991, s.216; Semavi Eyice, "Ayasofya Sebilleri" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1982, s.462; Sezer Tansuğ, "18. Yüzyılda İstanbul Çeşmeleri Ve Ayasofya Şadırvanı", Vakıflar Dergisi, S.6, İstanbul, 1965, s.93; Azade Akar, "Ayasofya da Bulunan Türk Eserleri Ve Süslemelerine Dair Bir Araştırma" Vakıflar Dergisi, S.9, Ankara, 1971, s.287; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.105; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.32; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.48

[125]Semavi Eyice, "Ayasofya" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1991, s.216; Semavi Eyice, "Ayasofya Sebilleri" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1994, s.462; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil), İstanbul, 1993, s.152; M. Kemal Altan, "Ayasofya Etrafında Türk Sanat Ekleri", Arkitekt, S.9, 1935, s.267

genişlikte olup düz bir lento ile çerçevelenmiştir. Diğer cephedeki pencere ise 1.50 m. Yükseklikte, 1.40 m. genişliğindedir. Sebilin pencereleri aynı formdadır. Her iki pencere, dökme demir şebekeli ve yedişer su verme aralığına sahiptir. Demir şebekeler küçük karelerden oluşmaktadır.

Sebile, pencerenin solunda basık kemerli, mermer söveli oldukça sade bir kapıyla girilir. Sebilin üzeri, kurşunla kaplı eğimli bir çatı ile kapatılmıştır.

Sade ve mermer mimarisi, sütunlu sundurması ile geç dönem sebillerindendir. Özellikle ampir üslubun sade mimarisini çağrıştırmasıyla önemlidir.

2.1.16. BEYAZIT KAPTAN-I DERYA İBRAHİM PAŞA SEBİLİ

Plan No:14

Resimler:57-62

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Beyazıt'ta İstanbul Üniversitesi'nin Vezneciler tarafında Kaptan İbrahim Paşa Külliyesi'nin arkasında, Üniversite kütüphanesi hizasında köşe de yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup dükkân olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, İbrahim Paşa Külliyesi ile birlikte Kaptan-ı Derya Moralı Hacı İbrahim Paşa tarafından 1120 H. (1708 M.) yılında yaptırılmıştır.[126]

Sebilin üzerinde bulunan kitabe (Resim 57-58) metni şu şekildedir:

Hacı İbrahim Paşa menba-ı bahr-ı kerem
Kapudân-ı asr-ı Sultân Ahmed-i behcet-âsil
Şâh-ı vâlâ-menkıbet Dârâ-yı İskender-hıdem
Padişah-ı ruh-ı meskun hadim-i beyt-i Halil
Adl ü insaf u zekâ vü rûşd-i zatın fehm edip
Asaf-ı yekta Ali Paşayı ettikte vekil
Vakti endekte Nizamülmülkü mensi eyledi
Hüsn-i tedbirinde Hak bu olamaz ana âdil

---

[126]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul 1938, s.31; Semavi Eyice, "Sebil" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/96; Semavi Eyice, "İbrahim Paşa (Kaptan) Külliyesi", Türk Ansiklopedisi, C.20, Ankara, 1972, s.4; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.17; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil", Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.145; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.23; Örcün Barışta, "İbrahim Paşa Sebili" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1994, s.131; Engin Özdeniz, İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri, İstanbul, 1995- s.311; Hüsamettin Aksu, "Kaptan İbrahim Paşa Haziresi", Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları, İstanbul, 1992, s.235; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.30; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri (Resimleri ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil), İstanbul 1993, s.409; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.51; Osman Ülkü, Lale Devri Çeşme ve Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991, s.30; İstanbul İl Yıllığı 1967, İstanbul, 1969, s.260

Kabe-i maksuda ashab-ı Safa sa'y eylesin
Çünkü oldur rab-ı Hakk'a istikametle vekil
Asaf-ı sani çerağ-ı ruşen-i paşayı gör
Lem'a-paş ola ilahi ta ruz-ı cezil
Hayr-ı mahz idi vücudı mahz-ı hayra sarf edip
Fi-sebilillah su gibi malını etti sebil
Bu sebîl ü câmi ü hammamı hayrât eyledi
Ruz-ı mahşerde vire Bari Hüda ecr-i cezil
Zevrak-ı ikbali seyran eyledikçe alemi
Seyl-i baran-veş ola a'dasının ömrü acil
Ferd-i şirin-eda tarih-i itmamın dedi
Yapdı İbrahim Paşa ayn-ı Zemzem'dir Sebil[127]

Mimarı: Sebil, Mimar Beşir Ağa tarafından inşa edilmiştir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında yapılmış çokgen planlı bir köşe sebilidir (Resim 59). Tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir. Sebilin yüksekliği 3.90 m.dir. Yaklaşık 90 cm. yükseklikteki sebilin kaidesi, sütunların alt kısmında yüzeysel payelerle beş bölüme ayrılmıştır. Kaide üzerinde silmelerden oluşan kuşak üzerindeki sebil, kenarlarda çeyrek, ortalarda yarımşar olmak üzere altı adet mukarnas başlıklı sütunla, beş cepheye ayrılmıştır. Sebil pencereleri, 2.50 m. Yüksekliğinde ve 1.10 m. genişliğinde olup basık kemerlidir. Pencere şebekeleri (Resim 60), dökme demirdendir. Altıgenlerin kenarlarının ortada birleşmesinden oluşmuş her şebekede, dörder su verme aralığı bulunmaktadır. Basık kemerli pencerelerin üst kısmı, mukarnas başlıklar hizasında dikdörtgen pano içerisinde, dört kartuşa yer verilmiştir. Kartuşların içerisi yazılarla doldurulmuştur. Mukarnas başlıklı sütunlar üzerindeki sivri kemerler, cepheyi hareketlendirmiştir. Sivri kemerlerin birleştiği noktada, içerisi çok kollu yıldız motifleriyle bezenmiş rozetlere yer verilmiştir. Sivri kemerlerin içerisi alternatif şekilde mermer üzerine biri "balık pulu" (Resim 61) diğeri "çavuş

[127]Engin Özdeniz, a.g.e., s.312; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.52

nişanı"[128] adı verilen motiflerle bezenmiştir. Sivri kemerlerin köşe boşlukları, stilize edilmiş bitki motifleri ve rumilerle dolgulanmıştır.

Sivri kemerlerin üzeri ile saçak (Resim 62) arasında mukarnas kuşak yer alır. 1940'lara kadar sebil, saçaksız ve kubbesi sıvalı iken[129] üst kısmına, bu tarihten sonraki bir onarımda geniş taş bir saçak eklenmiştir. Saçak, kubbeyle birlikte üzeri kurşunla kaplanmıştır.

Sokak tarafından bir kapıyla girilen sebil, klasik döneme ait çini kaplamaları ile özellikli iken, bugün çinileri sökülmüştür.

Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebili, klasik dönemin son örneklerinden olup Lale Devri üslup özelliklerinin yavaş yavaş belirmeye başladığı üslubu ile önemlidir.

[128] Örcün Barışta, a.g.m., s.131
[129] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.31

2.1.17. ŞEHZADEBAŞI DAMAT İBRAHİM PAŞA SEBİLİ

Plan No:15

Resimler:63-68

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Dede Efendi Caddesi ile Şehzadebaşı Caddesi'nin birleştiği köşede yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup dükkân olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, Damat İbrahim Paşa Külliyesi ile birlikte III. Ahmet'in damadı Nevşehirli Sadrazam Damat İbrahim Paşa tarafından 1132 H. (1719 M.) yılında yaptırılmıştır[130].

Sebilin üzerinde Vehbi'ye ait olan kitabenin metni şu şekildedir:

---

[130]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.33; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil", Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.145; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.18; Behçet Ünsal, "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı" Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.20; Semavi Eyice, "Damat İbrahim Paşa Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.8, İstanbul, 1994, s.443; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/97; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.36; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.24; Doğan Kuban, "Damat İbrahim Paşa Külliyesi" Maddesi Dünden Bugüne, İstanbul Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1994, s.547; Doğan Kuban, İstanbul Bir Kent Tarihi, İstanbul, 1996, s.313; Zerrin Köşklü, 17. ve 18. yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Erzurum, 1999, s.179; Tahsin Öz, İstanbul Camileri, C.1, Ankara, 1987, s.76; Münir Aktepe, "Damat İbrahim Paşa Evkafına Dair Vesikalar" Tarih Dergisi, C.13, S.17-18, İstanbul, 1963, s.18; Hafız Hüseyin Ayvansarayı, Camilerimiz Ansiklopedisi (Hadikatü'l Cevami), C.1, İstanbul, 1987, s.75-76; Yurt Ansiklopedisi, "Damat İbrahim Paşa Külliyesi" Maddesi, C.6, Ankara, 1996, s.796; Ayla Ödekan, "Sebil" Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1997, s.1627; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.67; Nur Urfalıoğlu "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.467; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.31; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri (Resimleri ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme ve Sebil) İstanbul, 1993, s.415; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.54-55; Osman Ülkü, Lale Devri Çeşme Ve Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991, s.35; Ethem Örtlek, İstanbul Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Külliyesi, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1990, s.14; İ. Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.1, İstanbul, 1943, s.328; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.541; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.304; Betül Bakır, Mimaride Rönesans Ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri, Ankara, 2003, s.54-55

Hazret-i Sultân Ahmed Hân-ı Gâzi kim anın
Âb-ı rûy-î saltanatdır zât-ı pâk-ı ekremi
Ba-husûs oldu muvaffak böyle bir düstura kim
Hem eminü'l-mülki hem dâmâdıdur hem mahremi
İşte tarih-i selef varise görmüş söylesin
Böyle şahenşah-ı efham böyle sadr-ı a'zamı
Hüsn-i niyet göre asara muvaffak eyledi
Dinle Vehbi bu iki tarih-î bî-pîş ü kemi
Kıldı reyyân cûd-ı İbrahim Paşa âlemi
Fi sebilillâh akıtdı dehre mâ-ı Zemzem-i

Sebilin üzerinde yer alan Reşid'e ait ikinci kitabenin metni şu şekildedir:

Vezir-i â'zam-ı Hân Ahmed-i Gazi ki devrinde
Musaffadır küdüretden gönüller âb-ı nâb-âsâ
Ne öyle padişah geldi selef de taht-ı şahiye
Ne bir şâh-ı cihan buldu o güne asaf-ı dana
Du'a-yı halkı istıclab için ol şâh-ı devrâna
Gelelden sadra etdi âlemi hayrât ile ihyâ
Cihanı etdiler adliyle âbâd eylesin memdûd
Şeh-i devran ile sadr-ı güzinin devletin Mevla
Reşidâ müjde edip teşnegâna söyle tarihin
Sebil-i ayn-ı İbrahim Paşa'dır için sıhha (1132)[131]

Sebil, 1944 yılında önemli ölçüde bir tamir görmüştür.

Mimarı: Sebil, dönemin mimarbaşı, Mimar Bekir tarafından inşa edilmiştir.[132]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında, yuvarlak planlı bir köşe sebilidir (Resim 63). Tamamen mermer malzemeden inşa edilen sebilin, kaide kısmının yarısı yol seviyesinin altında kalmıştır. Yuvarlak formlu

---

[131] İ. Hilmi Tanışık, a.g.e., s.328; İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.33; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.55; Affan Egemen, a.g.e., s.415-18

[132] Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.18; İzzet Kumbaracılar, "Türk Mimarları" Arkitekt, İstanbul, 1937, s.60

sütuncelerle, beş bölüme ayrılan kaide, dışa kavislidir. Kaidedeki her bölüm altışar dikey dikdörtgenlerle dolgulanmıştır. Kaide, dışa kademeli olarak alt kısımda sarkıtlı mukarnaslı bir kuşakla üst kısımda ise üçgenler arasındaki bitkilerden oluşan geniş bir kuşakla sona erer.

Daire planlı sebilin gövde (Resim 64) kısmı, yuvarlak formlu, mukarnas başlıklı sütunlarla beş pencerelidir. Pencereler, 2.50 m. yüksekliğinde ve 1.56 m. genişliğindedir. Pencerelerin tunç şebekeleri (Resim 65), bir çiçek gibi açılmış merkezde şemse motifi etrafında, çapraz diyagonal çizgileriyle baklava biçimli motifleri oluşturmuşlardır. Asıl motif, dört ıtır yaprağından oluşmaktadır. İdealize tek lale motifi ise şebekenin tepesinde yer almaktadır[133]. Yeni bir zevkin görülmeye başladığı bu şebekelerin, altışar su verme aralığı bulunmaktadır.

Mukarnas başlıklar arasında, basık fistolu pencere kemerlerinin üst kısmı, yan yana birleştirilmiş dikdörtgen formlu kitabeliklere yer verilmiştir. Bu kitabeler, Şair Reşid'e ait olan kitabelerdir. Sebilin gövdesini beş bölüme ayıran sütunlar, sebilin üst kısmında da saçağa kadar bu belirginliği devam ettirmektedir. Kitabelerin bulunduğu kısım, yatay bir silme ile kesilerek üst kısımda daha dar tutulan sütunlar üzerinde de devam etmiştir. Bu kuşak, stilize edilmiş yaprak ve arasındaki değişik lale motifleriyle bezenmiştir. Kuşağın üzerinde sarkıtlı mukarnas, sebili çevrelemektedir. Mukarnas kuşağın üzerinde dördüncü kuşak ve altıncı kuşak aynı özellikte, volüt kıvrımlı rumilerle oldukça girift olarak düzenlemiştir. Dört ve altıncı kuşak arasında Şair Vehbi'ye ait olan kabartma kitabe kuşağına yer verilmiştir. Sebilin üzerindeki yedinci kuşak, tamamen klasik özellikteki, sarkıtlı mukarnaslardan oluşmuş ve mukarnaslar iri tutulmuştur. En üstte çok dar tutulan saçağın altındaki kuşak ise yuvarlak daireler içerisinde değişik çiçeklerden oluşmuştur. Bütün yüzeyi, boş kalmadan bezenen sebilin üzerini (Resim 66), oldukça geniş tutulmuş daire planlı ahşap bir saçak kapatmaktadır. Üzeri basık bir kubbeyle kapatılan sebilin, saçak ve kubbesi kurşunla kaplanmıştır. Sebile, yan kısımda çeşmenin yanında basık kemer formlu,

---

[133]Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.36; Behçet Ünsal, "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı", Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.20

bir kapıyla girilmektedir. Sebilin tam ortasında, üzeri kapatılan yuvarlak ağızlı bir kuyu (Resim 67) bulunmaktadır. İç kısmı değiştirilen sebilin kubbesi (Resim 68), çeşitli panolardan oluşan motiflerle kalem işiyle bezenmiştir.

Sebil dış mimaride iyi durumda olup, döneminin bütün üslup özelliklerini üzerinde yansıtmasıyla önemli bir örnektir. Lale Devri ve klasik üslup özelliklerini, iç içe sindiren mimarisi ve yüzeyde hiç boşluk kalmayan bezemesi ile yeni bir döneme başlangıç olması açısından da önemlidir.

2.1.18. SULTANAHMET III. AHMET ÇEŞME SEBİLİ I-II

Plan No:16

Resimler:69-78

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Sultan Ahmetde Ayasofya'nın karşısında, Topkapı Sarayı giriş kapısı (Bab-ı Hümayun) ile Ayasofya arasına bakan köşede yer alır. Sebiller, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebiller, III. Ahmet tarafından 1141 H. (1728 M.) yılında yaptırılmıştır[134].

---

[134]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.35; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.145; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/98; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.36; Semavi Eyice, "Ahmed III. Meydan Çeşmesi" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1994, s.192-193; Semavi Eyice, "Ahmed III. Çeşmesi" TDV. İslam Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.38; Semavi Eyice, "18. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu" Sanat Tarihi Yıllığı IX-X, İstanbul, 1979-80, s.165; İ. Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.1, İstanbul, 1943, s.135; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.304; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.542; Semavi Eyice, İstanbul Petit Guide A Travers Les Monuments Byzantins et Turcs, İstanbul, 1995, s.12; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.18; Behçet Ünsal, İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı" Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.20; Yılmaz Önge Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.23; Ayda Arel, Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975, s.41; Ayla Ödekan, "Ahmet III. Sebili ve Çeşmesi" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1994, s.116-117; Ayla Ödekan, "Sebiller" Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1997, s.1627; Hatice Aynur, -T. Hakan Karateke, III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri, İstanbul 1995, s.175-180; Goodwin Goldfrey, A History of Ottoman Architecture, London, 1992, s.372-73; Hatice Aynur, "18. Yüzyıl İstanbul Çeşmeleri" Onsekizinci Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı Sempozyumu Bildirileri (20-21 Mart 1997), İstanbul, 1998, s.35; Örcün Barışta, "Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri", Türkler Ansiklopedisi, C.12, Ankara, 2002 s. 243; Nuran Kara Pilehvarian, "Osmanlı Çeşme Mimarisi" Türkler Ansiklopedisi, C.12, Ankara, 2002, s.249; Betül Bakır, Mimaride Rönesans Ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri, Ankara, 2003, s.50-51; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.47; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebilleri Sorunları ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.73; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme ve Sebil) İstanbul, 1993, s.80-85; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.58-59; Engin Özdeniz, İstanbul'da ki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri Ve Sebilleri, İstanbul, 1995, s.74;

I. Sebil'in üzerinde yer alan Vehbiye ait kitabenin metni şu şekildedir:

Şahinşehi âli neseb, Sultani memduhül haseb

Fermandehl Rûmü Areb Han Ahmedi kişverküşa

Adlü keramet membai şemsü velayet matlai

Dergahının her mısraı şehbali Simürgü Hüma

Zati muluke âbirû şemşiri bagı fethacû

Gülzari mülke virdi ru mızabı bilki daima

II. Sebil'in üzerindeki kitabenin metni şu şekildedir:

Şehler ana kişver verir ol şehere efser verir

Seyfine düşman ser verir oldukça tuğu sernüma

Ol menbai cûyı meram ol maskemi rızki enâm

Olsun ilâ yevmilkıyam şâhanı dehre mültecâ

İskender idüb cüst-cü zulmetde gezmiş mülteca

Babı hûmayûnunda bu itti revan âb-ı beka

Mimarı: III. Ahmet Çeşme-Sebili, mimarbaşı Kayserili Mehmet[135] Ağa tarafından inşa edilmiştir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: III. Ahmet Çeşme-Sebili (Resim 69), yuvarlak bir kaide üstünde, kare biçiminde yüksek bir çatı ve geniş saçağın altındaki dört köşeye sebiller yerleştirilmiştir. Lale Devrinin[136] en güzel Çeşme-Sebili olan III. Ahmet Çeşmesi, Bab-ı Humayun Kapısı ile Ayasofya karşısındaki iki sebil, mimari olarak tamamen aynı özelliklere sahiptir. Daire planlı sebiller, tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir. 15'er cm.lik iki basamak üzerine oturtulan kaide (Resim 70-71) kısmı, gövdeyi bölen üç sütunun burada da devam

---

Günsel Renda, "Yenileşme Döneminde Kültür Ve Sanat" Türkler Ansiklopedisi, C.15, Ankara, 2002, s.265-66; Medeniyetlerin Kavşağında Bir Dünya Kenti İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediye Yayıları,Tarihsiz, s.62-66; İbrahim Uslu, - Altan Büyükyılmaz, İstanbul Rehberi, İstanbul, 2002, s.146; Osman Ülkü, Lale Devri Çeşme Ve Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991, s.42-45; Sezer Tansuğ, "18. Yüzyılda İstanbul Çeşmeleri Ve Ayasofya Şadırvanı" Vakıflar Dergisi, S.6, İstanbul, 1965, s.94; Gül Sarıdikmen Ahraz, "Gravür ve Resimlerle Üsküdar Çeşme ve Sebillerine Bakış" Üsküdar Sempozyumu, C.2, İstanbul, 2004, s.155

[135]Hatice Aynur, – Hakan T. Karateke, a.g.e., s.177-180; Semavi Eyice ,"Ahmet III. Meydan Çeşmesi" İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1968, s.192-193; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.59; Affan Egemen, a.g.e., s.85

[136] Ayda Arel, , a.g.e., s.41

etmesiyle, üç bölüme ayırmıştır. Alt kısımda kalın düz bir silmeyle sınırlanan kaidedeki bölümleri ayıran yüzeysel sütunlar, hurma ağacı kökü şeklinde dilimli yaprakların iç içinden çıkan ve gittikçe daha küçülen beş sıradan oluşmaktadır. Kaidedeki üç bölümden ortadaki bölüm, ince dilimli üç kemer içerisinden dar uzun boğazlı vazolardan çıkan çiçeklerle bezenmiştir. Ortadaki farklı, yanlardakiler aynı özellikteki motifler, kabartma tarzında yapraklar arasında oldukça vurgulanmıştır. Yanlardaki iki pano ise hiç boş yer kalmayacak şekilde, stilize edilmiş dal ve yapraklar arasında farklı biçimlerdeki lale ve çiçek motifleriyle doldurulmuştur. Sağ taraftaki ilk bölüm diğer üçüncü panoya göre çok daha girift ve yoğun bezenmiştir. Üst kısımda yatay silmelerle kuşatılan kaide kısmı, mukarnas bir kuşakla sonlanmıştır.

Dışa taşkın tutulan mukarnaslı kuşak üzerindeki gövde (Resim 72-73), mukarnas başlıklı yuvarlak formlu dört sütunla üç cepheye ayrılmıştır. Fistolu kemerli pencerelerdeki şebekeler (Resim 74-75), tunçtan yapılmıştır. Dışarı doğru yarım yuvarlak olan şebekede, artık yüzyıllardır sürüp gelen geometrik motiflerden vazgeçilmiş, birbirini takip eden uç uca birleşen lale motifleri ve rumiler bezemeye hakimdir.[137] Şebekede esas motif, stilize edilmiş bir laleyi sarmalayan düğümlü sap kısımlarından oluşmaktadır. Şebekede panolar, konveks şekilde tutulup[138] beşer su verme aralığı bulunmaktadır.

Pencere dilimli kemerinin üzeri (Resim 76-77) mukarnas başlık hizasında, "S" kıvrımlar arasındaki bitki (lale) motifleriyle bezemiş ve dikdörtgen yatay bir silmeyle çevrelenmiştir. Çok dar tutulan birinci kuşak, rumilerden oluşmaktadır. Geniş tutulan ikinci kuşak, stilize edilmiş dalların ortasında, papatya tarzında çiçeklerle bezenmiştir. İki satırlık kitabenin bulunduğu üçüncü kuşak, daha geniş tutulmuştur. İkişer satırlık kitabe, yeşil zemin üzerine altın yaldızlı harflerle yazılmış ve etrafı yaldızla çevrelenmiştir. Üst kısımda kitabenin olduğu bu kuşakta, sütunların üzeri, yuvarlak bir madalyon içerisinde ortada bir rozet, yan kısımlarda ise çeşitli lale motifleriyle doldurulmuştur. Madalyonlar, dış taraftan

---

[137]Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.36
[138]Behçet Ünsal, "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı", Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.20

da dallar üzerindeki stilize edilmiş lalelerle kuşatılmıştır. Yine bir silmeyle ayrılan kitabe üzerindeki kuşak ise üçüncü kuşakla aynı genişlikte olup içerisi ortada stilize edilmiş lale, bitki ve dal motifleriyle doldurulmuş madalyon ve uçlarından uzatılan rumilerle bezenmiştir. Bu madalyon, dıştan yan kısımları dilimli, ince bir silmeyle çerçevelenmiştir. Üç bölümde devam eden bu kuşak, taşıyıcı üzerindeki madalyonun içerisi de paralel dikdörtgenlerle (balık sırtı) doldurulmuştur. Sebilin gövdesi üzerindeki beşinci kuşakta, ikinci kuşak aynen tekrar edilmiştir. Altıncı kuşakta birinci kuşağın tekrarı şeklinde değerlendirilmiştir. Yedinci kuşak ise üst üste bindirilmiş iki sıra sarkıtlı mukarnaslardan oluşmaktadır. Sebili dolanan bu kuşak, sütun başlıklarının tekrarı şeklinde olup burada daha geniş tutulmuştur. Çinili kuşağın altındaki sekizinci kuşak, dallar arasındaki lale motiflerinden oluşmaktadır. Koyu yeşil renkli dikdörtgen levha çiniler arasındaki çini kuşakta, mavi, patlıcan moru, koyu kırmızı renkli bitkisel motiflerden oluşmuştur. Geniş çini kuşak üzerindeki dar tutulan çinili kuşakta, rumilerle dolgulanmıştır. Saçağa geçişte oldukça genişleyen ve ovalleşen son kuşakta, bitkisel yaprak motifinin yan yana dizilmesiyle sonlanmıştır.

Sebili çevreleyen geniş yarım daire formlu ahşap saçağın (Resim 78) içerisi tamamen bezenmiştir. Üzeri kurşunla kaplanan saçak, çeşmeyle birlikte sebile hakim konumdadır. Kasnaklı birer kubbeyle kapatılan sebillerin kubbeleri, tamamen kurşunla kaplanmıştır. Kubbe bir alemle sona ermiştir.

Aynı eksen üzerinde yer alan sebiller kaide, mimari ve süsleme de tamamen aynı özelliktedir. Kaide ve şebeke de bezemeleri ise farklıdır. Klasik planın, Lale Devri özellikleriyle birlikte uygulandığı, Türk sanatının en eşsiz eserlerindendir.

2.1. 19. SULTANAHMET III. AHMET ÇEŞME SEBİLİ III-IV

Plan No:16

Resimler:79-88

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü ilçesi, Sultan Ahmetde Ayasofya'nın karşısında Topkapı Sarayı giriş kapısı (Bab-ı Hümayun) önünde, Sultan Ahmet tarafına bakan yönde köşelerde yer alırlar. Sebiller, bugün iyi durumda olup boş olarak kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebiller, III. Ahmet tarafından 1141 H. (1728 M.) de yaptırılmıştır. [139]

---

[139] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.35; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.145; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/98; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.36; Semavi Eyice, "Ahmed III. Meydan Çeşmesi" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1994, s.192-193; Semavi Eyice, "Ahmed III. Çeşmesi" TDV. İslam Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.38; Semavi Eyice, "18. Yüzyılda Türk Sanatı Ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu" Sanat Tarihi Yıllığı IX-X, İstanbul, 1979-80, s.165; İ. Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.1, İstanbul, 1943, s.135; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.304; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.542; Semavi Eyice, İstanbul Petit Guide A Travers Les Monuments Byzantıns et Turcs, İstanbul, 1995, s.12; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.18; Behçet Ünsal, İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı" Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.20; Yılmaz Önge ,Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.23; Ayda Arel, Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975, s.41; Ayla Ödekan, "Ahmet III. Sebili Ve Çeşmesi" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1994, s.116-117; Ayla Ödekan, "Sebiller" Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1997, s.1627; Hatice Aynur, -T. Hakan Karateke, III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri, İstanbul, 1995, s.175-180; Goodwin Goldfrey, A Hıstory of Ottoman Architecture, London, 1992, s.372-73; Hatice Aynur, "18. Yüzyıl İstanbul Çeşmeleri" Onsekizinci Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı Sempozyumu Bildirileri (20-21 Mart 1997), İstanbul, 1998, s.35; Örcün Barışta, "Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri", Türkler Ansiklopedisi, C.12, Ankara, 2002 s. 243; Nuran Kara Pilehvarian, "Osmanlı Çeşme Mimarisi" Türkler Ansiklopedisi, C.12, Ankara, 2002, s.249; Betül Bakır, Mimaride Rönesans ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri, Ankara, 2003, s.50-51; Birsen Peköz, "İstanbul Sebilleri" İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.47; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebilleri Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.73; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.80-85; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.58-59; Engin Özdeniz, İstanbul'da ki Kaptan-ı

III.Sebilin üzerinde yer alan kitabenin metni şu şekildedir:

Ab-ı zülâle mâ-sadak tâk-ı felekle yeknesak

Gök kubbenin altında bak var mı bu resme bir binâ

Oldukça ber-ca mihr-ü man zîb-ı serir olsun o şâh

Sadr-ı güzînin yâ ilâh itme rikâbında cûda

Ey hüsrev-i âli- tebâr âsârına yokdur şumâr

Ammâ bu dil- cü çeşmesâr oldu aceb hayret fezâ

IV.Sebilin üzerinde yer alan kitabenin metni şu şekildedir:

Vasfında idüb güftü gü çok kimse döktü âb-ı rû

Ettirdi âhir se-fünü o hüsrev-i şevket- nûma

Tarih içün danişverân hayretde iken nâgehan

Buldu Şahenşeh-i cihân bir mısra-ı âlem- behâ

Her lâfzı bahr-i mevce-zen mânâsıdır dürci aden

Görmek dilersen ânı sen ey teşne-i hüsn-i edâ[140]

Mimarı: III. Ahmet Çeşme-Sebili, mimarbaşı Kayserili Mehmet Ağa tarafından inşa edilmiştir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: III. Ahmet Çeşme-Sebili (Resim 79), yuvarlak bir kaide üzerinde kare biçiminde yükselen, yüksek bir çatı ve geniş saçaklarıyla dört köşesinde sebiller yerleştirilmiştir. Lale Devrinin[141] en güzel çeşmesi olan III. Ahmet Çeşme-Sebili İshak Paşa, Sultan Ahmet tarafındaki iki

---

Derya Çeşmeleri Ve Sebilleri, İstanbul, 1995, s.74; Günsel Renda, "Yenileşme Döneminde Kültür Ve Sanat" Türkler Ansiklopedisi, C.15, Ankara, 2002, s.265-66; Medeniyetlerin Kavşağında Bir Dünya Kenti İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediye Yayınları, s.62-66; İbrahim Uslu - Altan Büyükyılmaz, İstanbul Rehberi, İstanbul, 2002, s.17

[140] Hatice Aynur, – T. Hakan Karateke, a.g.e., s.177-180; Semavi Eyice ,"Ahmet III. Meydan Çeşmesi" İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1968, s.192-193; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.59; Affan Egemen, a.g.e., s.8

[141] Ayda Arel, a.g.e., s.41

sebil, mimari olarak tamamen aynı özelliklere sahiptir. Daire planlı sebil tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir. 15' er cm.lik iki basamak üzerine oturulan kaide üç bölüme ayrılmıştır. Alt kısımda kalın düz bir silmeyle sınırlanan kaide (Resim 80-81), bölümleri ayıran sütunlar iri tutulmuş arı peteği şeklinde bezenmiştir. Dikdörtgen yatay silmelerle çerçeveden bölümler kendi içerisinde fistolu sivri kemerlerle üç bölüme ayrılmıştır. Sivri kenarlar aşağı doğru "S" formunda devam etmiştir. Yüzeysel niş şeklinde sivri kemerlerin içerisi yuvarlak formlu, oldukça büyük tutulmuş rozetlerle hareketlendirilmiştir. Yuvarlak formlu rozetler her bölümde geometrik ve bitkisel formlu, iç kısmı farklı motiflerle doldurulmuş şekilde bezenmiştir. Sivri kemerlerin üst kısmındaki boşlukları ortada çiçek ve yanlara doğru açılan yaprak motifleriyle doldurulmuştur. Kaidenin üst kısmında, dışa taşırılan kuşak, alt kısmında "V" şeklindeki mukarnaslardan oluşan bir dizi ile çevrilmiştir. Kuşağın dışa bakan yan kısmı ise bitkisel motiflerle bezenmiştir.

Sebilin gövde kısmı (Resim 82-83), mukarnas başlıklı yuvarlak formlu dört sütunla üç cepheye ayrılmıştır. Fistolu kemerli pencerelerdeki şebekeler (Resim 84-85), tunçtan yapılmıştır. Dışarı doğru yarım yuvarlak olan şebekelerde, artık geometrik motiflerden vazgeçilmiş birbirini takip eden, uç uca birleşen bitki motifleri ve rumiler benzemede hakimdir.[142] Şebekede esas motif, stilize edilmiş yaprak şeklinde bir ilçeyi sarmalayan düğümlerden oluşmaktadır. Bab-ı Humayun tarafındaki sebil şebekelerinden çok az farklı olan şebekeler, lalelerin ağızları aşağı ve yukarı yönlendirilerek daha yoğun şekilde oluşturulmuştur. Şebekelerin, beşer su verme aralığı bulunmaktadır.

Dilimli kemerli pencerenin üzeri (Resim 86-87) mukarnas başlık hizasında, "S", "C" kıvrımlar arasındaki bitki (lale) motifleriyle tamamen bezenmiş, dörtgen yatay bir silmeyle çerçevelenmiştir. Çok dar tutulan ilk kuşak, zemini renkli çinili ağzı aşağı doğru sarkan rumilerden oluşmaktadır. Geniş tutulan ikinci kuşak, stilize edilmiş dalların yuvarlak form çizen volütleriyle

[142] Behçet Ünsal, " İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı", Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.20

bezenmiştir. Yüzeyde vurgulanan iki silme arasındaki kitabenin bulunduğu üçüncü kuşak, daha geniş tutulmuştur. İkişer satırlık kitabe, yeşil zemin üzerine altın yaldızlı harflerle yazılmış ve etrafı yaldızla çerçevelenmiştir. Kitabeleri ayıran sütunların üzeri, yuvarlak bir madalyon içerisinde ortada yuvarlak bir rozet ve rozetin yan kısımları, çeşitli lale motifleriyle doldurulmuştur. Madalyonlar dış kısımda, yan tarafları dilimli kemerli ince bir silmeyle çevrelenmiştir. Üç bölüm üzerinde de aynı şekilde devam eden madalyon, taşıyıcı üzerinde yayvan baklava formlu madalyon paralel dikdörtgenlerle (balıksırtı şeklinde) doldurulmuştur. Sebilin gövdesi üzerindeki beşinci kuşakta, ikinci kuşak aynen tekrar edilmiştir. Altıncı kuşak ise birinci kuşağın tekrarı şeklindedir. Yedinci kuşak, üst üste bindirilmiş, iki sıra sarkıtlı mukarnaslardan oluşmaktadır. Sebili dolanan bu kuşak, sütun başlıklarının tekrarı şeklinde olup, burada daha geniş tutulmuştur. Çinili kuşağın atındaki kuşak, dallar arasındaki lale motiflerinden oluşmaktadır. Koyu renkli dikdörtgen levha çiniler arasında ki daha geniş ele alınan çinili kuşakta; mavi, beyaz, patlıcan moru, koyu kırmızı renkteki çiniler geometrik formda değerlendirilen bitkisel motiflerden oluşmuştur. Koyu yeşil levha çinili kuşak üzerinde, oldukça dar tutulan rumilerden oluşan kuşak, çinilerle kaplanmıştır. Saçağa geçişte genişleyip ovalleşen kuşak, bitkisel yaprak motiflerinin yan yana dizilmesiyle sonlanmıştır.

Sebili çevreleyen geniş yarım daire formlu ahşap saçağın (Resim 88) içerisi, tamamen bezenmiştir. Üzeri kurşunla kaplanan saçak, çeşmeyle birlikte sebile hakim konumdadır. Kasnaklı bir kubbeyle kapatılan sebilin kubbesi kurşunla kaplanmıştır. Kubbe bir alemle sona ermiştir.

Aynı eksen üzerinde yer alan sebiller kaide, süsleme ve mimari olarak tamamen aynı özelliklere sahiptir. Bezenmeleriyle Bab-ı Hümayun-Ayasofya tarafındaki sebillerle, hemen hemen aynı özellikte olmalarına rağmen kaide ve şebekedeki bezemeleriyle farklıdırlar.

Klasik planın Lale Devri özellikleriyle birlikte Türk sanatının en eşsiz eserlerindendir.

2.1.19. VEFA REHABULA KADIN SEBİLİ

Plan No:17

Resimler:89-91

İnceleme Tarihi: 2003 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Vefa'ya giden sokakta Sarı Beyazıt Caddesi'nin birleştiği kısımda, Atıf Efendi Kütüphanesi2nin karşısında, köşede yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olmayıp kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, Şah Kulu Mehmet Efendinin hanımı, Rehabula Kadın tarafından yaptırılmıştır. Yaptıranı belli olan sebil, hangi tarihte yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Sebilin içerisinde gömülü olan, Rehabula Kadının mezar taşında, 1147 H. (1734 M.) tarihi kayıtlıdır[143]. Rehabula Kadının ölüm tarihi, kaynaklarda sebilin yapım tarihi olarak verilmiştir, fakat bu tarih kesin bir tarih olmamakla birlikte, sebilin yapım tarihi olarak kabul edilmektedir.

Mimarı: Bilinmemektedir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Oldukça sade ele alınmış, çokgen planlı bir köşe sebilidir (Resim 89). Yüksekliği 3 m.dir. Üç cepheli sebilin (Resim 90) kaide kısmı, 85 cm. yüksekliğinde düz kesme taşlardan oluşturulmuştur. Erime ve kırıkların olduğu kaide kısmı üzerinde sebil, tamamen mermer olup, üç pencerelidir. Basık yuvarlak pencereler, 1.70 m. yüksekliğinde, 93 cm. genişliğindedir. Düz söveli pencerelerin üst kısmı sadedir. En üst kısım, üç

---

[143] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.37; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/ 97; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.18; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.35; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s. 79; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468; Yüksel Karaman, Sultan I. Mahmut Döneminde Yapılan İstanbul Sebilleri ve Abide Çeşmeler, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991, s.41; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil), İstanbul, 1993, s.705; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.63

cephede de hafif dışa taşırılmış dikdörtgen panolar ve panoların üzerinde yer alan yatay silmelerin oluşturduğu bir kuşakla sona erer. Bu kuşak üzerinde iki sıra kesme taşla cephe sona erer. Üzeri, kurşunla kaplı küçük bir kubbeyle kapatılmıştır. Saçağı bulunmayan sebilin, pencere şebekeleri (Resim 91), sonraki dönemlerde yenilenmiştir. İç içe geçmiş demirlerin birleştiği kısımda, topuzlu olan şebekeler, bugün de oldukça harap durumdadır. Özellikle ortadaki ve sağdaki pencerelerin şebekeleri alt ve orta kısımları sökülmüştür.

Önceleri çok harap durumda olan sebil, 1972 yılında restore edilmiş ve cephe mermerle kaplanmıştır. Orijinal yapısını yitiren sebilin iç kısmı, çok harap durumdadır. Tromplarla geçilen tuğla kubbenin içinde, mukarnas izleri, çok az da olsa belli olmaktadır. Sebilin pencere şebekeleri, söküldüğü için içeriden ahşap bir çerçeve ile pencereler kapatılmıştır.

Rehabula Kadın Sebili sade mimarisi ile klasik üslup özellikleri[144] göstermektedir.

[144]Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.79; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.468; Affan Egemen, a.g.e., s.705; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.63

2.1.20. KAPALIÇARŞI BEŞİRAĞA SEBİLİ

Plan No:18

Resimler:92-96

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Kapalıçarşı'nın içerisinde, Tacirler Kapısı girişinde köşede yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup, mescit olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, I. Mahmut'un Kızlar Ağası olan Beşir Ağa tarafından 1151 H. (1738 M.) yılında yaptırılmıştır[145].

Sebilin üzerindeki kitabe metni şu şekildedir:

Ve minel ma-e külli şey'in hayy.
Dil-cu çeşme-i Pâkize tarh eyledi bünyâd
Ne zîbâ ihsân ü kerem âyînini icrâ
Beyan etdi Nedima gayri menkûl ile târihin
Bu ra'na çeşmeyi pür-nûr yapdırdı Beşir Ağa 1151

Sebilin üzerindeki tamir kitabe metni ise şu şekildedir:

Şehinşah-ı muazzam hazreti Abdülmecid Hân kim
Zülâli lütf û ihsân ile kıldı âlemi dilsîr
Bu hâkının sarây-ı şevketinde Kethüda kadın
Bu virane sebilin eyledi ihyasın tedbir
Katı muhtâc idi âb-ı revâna bu mahal hakka
Hemîşe nûş eden hayr duasın eylesin tezkir
Muvaffak eyleyüb nice hayra Cenâbı Hak

---

[145] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.37; Semavi Eyice, "Büyük Çarşı" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s. 512; Hafız Hüseyin, Ayvansarayi, Camilerimiz Ansiklopedisi (Hadikat-ül Cevami), C.1, İstanbul, 1987, s.32; Wıener Müller, Bıldlexıkon Zur Topographıe İstanbuls, Tübingen, 1977, s.345-49; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.81; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468, Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.97; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil), İstanbul, 1993, s.199; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.63

Kıldı hem vâre ömrü devletin ikbaline tezkir

Muvaffak eyleyüb nice hayra Cenâbı Hak

Kıldığı hem vâre ömrü devletin ikbâline tezkir

Bu tarih oldu hayrı tab'ıma ilhâm-ı Rabbani

Zehî zîbâ sebili kıldı Mahbûbe Kadın ta'mir 1256[146]

Kitabeden 1256 H. (1840 M.) yılında Sultan Abdülmecit'in saray Kethüdası, Mahbube Kadın tarafından tamir ettirildiği anlaşılmaktadır.

Mimarı: Bilinmemektedir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Sade ele alınan sebil (Resim 93), çokgen planlıdır. Üç cepheli sebil, taş bir kaide üzerine yerleştirilmiştir. Cephedeki pencereler (Resim 94), mukarnas başlıklı yarım silindirik mermer sütunlarla ayrılmıştır. Alt ve üst kısımda bileziklere sahip sütunlar üzerine, sivri kemerler oturtulmuştur. Cepheden dışa taşırılan sivri kemerlerin alınlıkları, boş olup bezemesizdir. Basık kemerli pencerelerin şebekeleri (Resim 95), demirden lokmalı parmaklık şeklindedir. Her pencerede, dörder su verme yeri bulunmaktadır. Üst kısımda, hafif taşıntı yapan bir kuşakla sebilin üzeri, yarım bir kubbeyle örtülmüştür. Yarım kubbenin üzeri betonarme ile kaplanmıştır.

Sebilin iç kısmı (Resim 96), tamamen değiştirilmiştir. İçerde duvarlar ve zemin fayans ile kaplanmıştır. İçerisinde yüksek bir namaz kılma yeri bulunmaktadır.

Sebilin içerisinde orijinal olarak sadece kitabeleri kalmıştır. Sade cepheli olan sebilin, rokoko[147] ve barok[148] üslupta olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Tamirler sonucu yapısı değişen sebil, daha çok klasik özellikler göstermektedir.

---

[146]Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.63

[147] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.37; Affan Egemen, a.g.e., s.199

[148]Semavi Eyice, a.g.m., s.512; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.63

2.1.21. SOĞUKÇEŞME BEŞİR AĞA SEBİLİ

Plan No:19

Resimler:97-100

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Soğukçeşmede Hükümet Konağı Sokağı'nda, Beşir Ağa Külliyesi'nin güney doğu tarafında, köşede yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup dükkân olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, I. Mahmut zamanında Kızlar Ağası olan, Hacı Beşir Ağa tarafından külliye ile birlikte Çelebi Mustafa Ağanın mimarbaşılığı zamanında 1158 H. (1745 M.) [149] yaptırılmıştır.

Sebilin üst kısmında beş pano üzerindeki kitabe, Şair Rahmi tarafından yazılmıştır. Kitabe metni şu şekildedir:

---

[149] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.39; Semavi Eyice, "Beşir Ağa Külliyesi" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.6, İstanbul ,1992, s.2; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/97; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul,1976, s.36; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.21; Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.106; Ayda Arel, Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975, s.52; Betül Bakır, Mimaride Rönesans Ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri, Ankara, 2003, s.71; M. Baha Tanman, "Hacı Beşir Ağa Külliyesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1994, s.469; Zerrin Köşklü, 17. ve 18. yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Erzurum, 1999, s.229; Tahsin Öz, İstanbul Camileri, C.1, Ankara, 1987, s.19; Eminönü Camileri, İstanbul, 1987, s.77; Necdet Sakaoğlu, "Beşir Ağa (Hacı)" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1994, s.174; Abdülkadir Özcan, "Beşir Ağa (Hacı) Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1992, s.555; Hafız Hüseyin, Ayvansarayi, Camilerimiz Ansiklopedisi (Hadikat'ül Cevami), C.1, İstanbul, 1987, s.82; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.87; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468; Nur Urfalıoğlu, "İstanbul Sebillerinde Görülen Tahribatlar Ve Koruma Önerileri", Ankara, Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, S.36/1-2 Ankara, 1993, s.419; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.37; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.198; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.64; İsmigül Uzunay, İstanbul Çağaloğlu'nda Hacı Beşir Ağa Külliyesi, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1993, s.40-42; Yüksel Karaman, Sultan I. Mahmut Döneminde Yapılan İstanbul Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991, s.46; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.386-389

Hıdîv-i dâd-ı meşreb-i ab-ı rûy-ı saltanat yani
Cenâb-ı Hazret-i Sultan Mahmût-ı felek dergah
Mahal ve mevkinde bu hayat eyleyüp inşa
Saragar cihanı kıldı âbâdan olan o şahenşah
Anın de'bî şeref-ü mesleği derpiş edüp işte
Bu rüh-efzâ sebili yaptı ağa-yı mekârim hâk
Ağayı Ekrem-i Dar'üs-seâde menbaü'l-hayrat
Cihan himmet el-hâce Beşir Ağa'yı ali-cah
Virüp nûş eyleyen alsana feyz-i lezzet-i cavid
Bu su ab-ı hayatın hükmün icra etmekde billah
Vurüdü selsebilin menbaındandır bunu yahut
Çıkar mecrâsı havz-ı kevsere manend-i şeh-râh
Halâvet-de şeker levn ü sefâda şirdir amma
Mizâc-ı dilkesinde mesken-i hasiyet-i dimah
Olub tarasiya filmesel zencirek-i zerrin
Ana şayetse simin gözeler arz ite mihr-ü mah
Bu ab-ı dikleş ebna-yı sebili seyr kıldıkca
Ola sadab-ı devlet ol ağa-yı arif ü agah
Ataşı alemde tarihin işrab eyledi Rahmi
Gel iç ma-ı hayat-ı dil-kuşayi fi sebilillah[150] (110 1158)

Mimarı: Bilinmemektedir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında yarım daire planlı bir köşe sebilidir (Resim 97). Sekiz kenarlı bir poligonun, beş kenarının değerlendirilmesinden oluşan sebil, mermer malzemeden inşa edilmiştir. Yolla aynı seviyede kalan sebilin mermer kaidesi, gövdedeki sütunların alt kısımda yüzeysel payeler şeklinde devam etmesiyle, beş bölüme ayrılmıştır. Sebilin iç bükey kaidesinde, alt ve üst kısım dışa taşıntılı, iki kuşakla sınırlanmıştır. Mermer kaide üzerindeki sebil (Resim 98), kompozit başlıklı yarım yuvarlak formlu,

[150] Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyanız, S.6, İstanbul, 1976, s.36; Birsen Peköz, a.g. tez, s.37

sütunlarla beş cepheye ayrılmıştır. Sebil, diğer sebillerden farklı olarak, içe kavisli şekilde düzenlenmiştir. Sebilin üç penceresi, 2.00 m. yüksekliğinde, 90 cm. genişliğindedir. Diğer iki pencere ise 60 cm. genişliğinde daha küçük tutulmuştur. Pencereler basık dalgalı (fistolu) kemerli, şebekeleri dökme demirden yapılmıştır. Şebekeler, aralarında baklavalar meydana getiren altıgenlerin sıralanmasından oluşmuş, her birinde beşer su verme aralığı bulunmaktadır[151]. Kompozit başlıklarla aynı hizada pencerenin üst kısmındaki alan, boş bırakılmıştır. Kompozit sütun başlıklarının üst kısmında iki sıra profilli silme, sebilin gövdesini enine kat eder. Böylece gövdedeki eğrilmelerle belirginleşen düşey etki, yatay bir vurgulamayla karşılanır. Yüzey bezemelerin azlığı, kütledeki yatay-düşey karşıtlığını daha da çarpıcı kılar.[152] Bu da yatay silmeden sonra daha dar tutulan alanın, üst kısımda geniş iki yatay silme arasına kitabe yerleştirilmiştir. Birbirine paralel uzanan silmeler, sebilde belirginleşen düşey çizgi hâkimiyetini dengelemiştir[153]. Bu alandan sonra ahşap çıtalı, üzeri kurşun kaplı geniş yuvarlak saçak (Resim 99), sebile hakim konumdadır.

Saçağın iç kısmı, daha önce kalem işi bezeli iken günümüzde boyanmıştır. Sebilin üzeri, kurşun kaplı konik bir çatı ile kapatılmıştır.

Sebilin sol tarafında, sade formlu iki sütun arasında yarım daire kemerli çeşme (Resim 100) yer alırken, sağ tarafta da aynı özelliklere sahip sebile giriş kapısı, çeşme ile beraber simetri oluşturmaktadır.

İç kısmında bazı değişiklikler olan sebil, barok ve rokoko üslup özellikleri göstermektedir. Bununla birlikte sebilin, barok üslubun ilk uygulaması olduğu şeklinde de görüşler bulunmaktadır.[154]

---

[151] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.39; Affan Egemen, a.g.e., s.198; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.64; İsmigül Uzunay, a.g.tez, s.40-41

[152] Arel Ayda, a.g.e., s.52

[153] Betül Bakır, a.g.e., s.71

[154] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.39; Birsen Peköz, a.g.tez, s.37; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.87; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.64

2.1.22. VEZNECİLER SEYYİD HASAN PAŞA SEBİLİ

Plan No:20

Resimler:101-106

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Beyazıt Veznecilerde Fen Edebiyat Fakültesinin karşısında Seyyid Hasan Paşa Külliyesinin ön cephesinde yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, külliye ile birlikte I. Mahmut'un Sadrazamı, Seyyid Hasan Paşa tarafından 1158 H. (1754 M.) de yaptırılmıştır[155].

Sebilin üzerinde Hattat Hocazade Seyyid Ahmet tarafından yazılmış, Şair Nimet'e ait kitabenin metni şu şekildedir:

---

[155]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.39-41; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.146; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul ,1986, s.21; Behçet Ünsal, "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı" Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul 1986, s.20; İ.Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.1, İstanbul, 1943, s.176; Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.106; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.24; Doğan Yavaş, "Seyyid Hasan Paşa Külliyesi" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.544; Zerrin Köşklü, 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Erzurum, 1999, s.233; Semavi Eyice, İstanbul Petit Guide A Travers Les Monuments Byzantıns et Turcs, İstanbul, 1955, s.46; A. Rıza Atasay - M. Cemalettin, Sadrazam Seyyid Hasan Paşanın Hayat Hikayesi Ve Eserleri, İstanbul, 1990, s.175-76; Hafız Hüseyin, Ayvansarayı, Camilerimiz Ansiklopedisi (Hadikatü'l Cevami) C.1, İstanbul, 1987, s.129; Yeni Rehber Ansiklopedisi,"İstanbul" Maddesi, C.10, İstanbul, 1993, s.221; Yeni Rehber Ansiklopedisi,"Hasan Paşa (Seyyid Hacı)" Maddesi, C.8, İstanbul, 1993, s.333; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/97; Ayda Arel, Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975, s.52; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.89; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.37; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.345; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.67; Yüksel Karaman, I. Mahmut Döneminde Yapılan İstanbul Sebilleri Ve Abide Çeşmeler (1730-1754), Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991, s.48; Kamil Özdemir, Beyazıt'ta Hasan Paşa Külliyesi, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1999, s.28

Âb-ı rûy-i şehr-yârân-ı cihân Mahmud Hân
Cûy-u cûd-u lûtfundur sir-âb-ı sâz-ı kâinat
Ahd-i adlinde o sahen-şâh-ı İskender ferin
Sû-be-su âsâriyle oldu müzeyyen şeş cihât
Simâ-yı ol Hüsrev-dehr'in vezir-i a'zâmı
Hazret-i Seyyid Hasan Paşa-yı memdu hü's-sıfât
Ol hidiv-i mekremet-cûyu Hüdâ tevfik idüb
Etdi ihya nice hayrat-ı hisan bâkıyât
Yapdı ezcümle bu dilcu nev sebîl-i dilkeşi
Kim zilâl-ı cûdinin evsafıdır kand-ı nebât
Selsebîl-i cennet-âsâ âb-ı Kevser-zâsı
Nûş eden dilleşne ab-ı Hızra etmez iltifat
Tarh-ı zîb-efzasını seyreyleyüp evsâfda
Cüst-ü cû etdi velî çok şair-i şirin-nekât
Leyk-i ni'met-i nazm-ı rengin-i letâfet-bahşile
Böyle vasfetmek sana mahsûs mahz-ı vâridât
Sahib-ül hayrı hatâdan hıfz edüb ikbâliyle
Haşre-dek âsaâ-ı hâyrât-ı bula ya Rabb sebât
Âbı geldikte dedim tebşir edüb târihini
Mâ Hasan Paşa sebilinden gel iç âb-ı hayât 1158[156]

Mimarı: Sebil, mimar Mustafa Çelebinin mimarbaşılığı döneminde inşa edilmiştir.[157]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında bulunan medresenin altındaki sebil (Resim 101), çeşmeyle birlikte geniş bir kütle oluşturmuştur. Yarım daire planlı sebil (Resim 102), tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir. Mermer kaide, üç basamak üzerine oturtulmuştur. 82 cm. yüksekliğindeki kaide gövdedeki sütunların alt kısmında, dışa taşırılmış payelerle beş bölüme ayrılmıştır. Her bir bölümün orta kısmı daha geniş olarak

[156] Kamil Özdemir, a.g.tez, s.28-29; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.67
[157] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.39

dışa taşırılırken iki tarafı, daha dar tutulmuş içe kavisli bölümle hareketlilik sağlanmıştır. Kaide üzerinde dışa vurgulanan kuşak, yatay silmelerden oluşmuştur. Sebil gövde kısmında (Resim 103), yan taraftakiler gömme, yuvarlak formlu kenger yaprağı (kompozit) başlıklı altı sütunla, beş cephelidir. Altı sütun arasındaki pencereler, 2.00 m. yüksekliğinde, yandakiler 48 cm., ortadakiler ise 78 cm. genişliğinde ve basık fistolu kemerlidir. Pencerelerin tunç şebeke panolarının yan kısımları, düz ve ortası konveks biçimlidir. Oldukça karmaşık kompozisyonda esas motif, kıvrımlı dal öğesinin dikey yönde tekrarlanmasıdır[158]. Şebekelerde, beşer su verme aralığı bulunmaktadır. Sebilin üst kısmı (Resim 104), kaideden itibaren başlayan iç ve dış bükey düzenlemenin aynen devam etmesiyle oluşmuştur. İç ve dış bölümlerin kavuşma noktasında, taşıyıcı sistemin plastırları vardır. Kompozit başlıklar arasında pencere kemerlerinin üst kısmı, yatay bir silme ile vurgulanmış ve iç kısmı bezemesizdir. İkinci kuşakta aynen birinci kuşak gibi bezemesizdir. Üçüncü kuşak, oldukça geniş tutulmuş ve orta kısımda dörder satırlık kitabelere yer verilmiştir. Sütunların devam eden üzerinde ise yaldızlı motif tekrarlanmıştır. Zemini yeşil kitabe kuşağının üzerinde, ikinci yatay kuşak, aynen tekrarlanmış ve saçağın altındaki son kuşak ise dar tutulmuştur.

Oldukça zengin profilli olan sebilin geniş dalgalı saçağı (Resim 105), kaideden saçağa kadar devam eden iç dış oluşumları devam ettirmektedir. Ahşap saçakla, sebil birleşim noktası ve en dış kısımda stilize edilmiş "S" "C" lerden oluşan bitkisel tarzdaki kalem işi bir kuşak, bütün sebili dolanır. Saçağın orta kısmı bezemesiz olup yeşil boyayla boyanmıştır.

Yatay doğrultuda yerleştirilen profiller, düşey doğrultudaki hareketi abartarak yatay doğrultuda tekrar eder. Düşey profillere uydurulan saçak, dıştan konik bir kubbeyle örtülmüş ve üzeri kurşunla kaplanmıştır.

Sebile kuzeybatıdaki çeşmeyle (Resim 106) arasında yer alan yuvarlak formlu bir kapıyla girilir. İçerisinde rokoko üslupta, mermer bir çeşmesi

[158]Behçet Ünsal, a.g.m., s.20

bulunmaktadır. Türk sebil mimarisi içerisinde rokoko üslubun[159] başyapıtlarındandır.

[159]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.39-41; Birsen Peköz, a.g.tez, s.37; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.89; Affan Egemen, a.g.e., s.345

2.1.23. NURUOSMANİYE SEBİLİ

Plan No: 21

Resimler:107

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü ilçesi, Çemberlitaş'ın kuzeybatısında Nur-u Osmaniye Külliyesi Camii'nin Kapalıçarşı tarafındaki kapının, sol tarafında yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup dükkân olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, külliye ile birlikte Sultan III. Osman tarafından 1169 H. (1755 M.) yılında yaptırılmıştır[160].

---

[160]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.41; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.146; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.21; Behçet Ünsal, "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı", Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.21; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemi Su Yapıları, Ankara, 1997, s.24; İ.Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.1, İstanbul, 1943, s.188; Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.107; Doğan Kuban, "Nur-u Osmaniye Külliyesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.100; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/974; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.36; Ayla Ödekan, "Sebiller" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994; Ali Öngül, "Tarih-i Cami-i Nuruosmani" Vakıflar Dergisi, S.24, Ankara, 1994, s.127; Betül Bakır, Mimaride Rönesans Ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri, Ankara, 2003, s.62; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.390; Semavi Eyice, İstanbul Petit Guide A Traves Les Monuments Byzantıns et Turcs, İstanbul, 1975, s.284; Hüseyin Yurttaş, Hadikat'ül-Cevami (Müellifi Hafız Hüseyin Ayvansarayı) Sadeleştirerek Yeni Türkçe'ye Çevirisi, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1984, S.22; Zerrin Köşklü, 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Erzurum, 1999, s.251; Eminönü Camileri, İstanbul, 1987, s.154; Yeni Rehber Ansiklopedisi, "Nuru Osmaniye Cami" Maddesi, C.15, İstanbul, 1994, s.277; Ahmet Efendi, Tarih-i Camii Şerif-i Nur-u Osmani, Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası İlavesi, İstanbul, 1335-37, s.1-51; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunma, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.91; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.37; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.667; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.69; Fatma Yıldırımhan, Nur-u Osmaniye Külliyesi, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1987, s.40; Kezban Filiz, 18. Yüzyılın İkinci Yarısında Yapılan İstanbul Sebilleri, Atatürk Üniversitesi

Sebilin üzerinde bulunan kitabenin metni şu şekildedir:

Hazret-i Sultan Osman-ı hilafet-mesnedin
Cuy-ı bâr-ı lutfuna Tensim-i cennettir sebil
Nuş eden atşana bi-şibh rahmeti iras eder
Feyz-i lutf u Cevdet-ü ihsanı olmuşdur misil
Ayn-ı cûdu etdi irva teşnegân-ı âlemi
Ta-be-mahşer oldu câri böyle bir hayr-i cezil
Anın içün pak u ruhani-mizac u saf kim
Menbaıdır ravza-i huld içse cuy-ı selsebil
Gel Hüseyn ile Hasan aşkına ma-ı zemzem iç
İşte cûd-ı şah-ı alem sahib-i feyz-i cemil
Böyle inşad etdi hakem bendesi tarihini
Eyledi Sultan Osman su gibi cûdın sebil 1169[161]

Nur-u Osmaniye Sebili son olarak 2003 yılında aslına uygun olarak restore edilmiştir[162].

Mimarı: Mimarbaşı Hacı Mustafa Ağa ve kalfası Simeon Kalfa olduğu belirtilir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Büyük bir külliye programında yer alan sebil, yarım daire planlıdır. Tamamen mermer malzemeden inşa edilen sebil (Resim 107), barok mimarisi ile özel bir yere sahiptir. 15 cm.lik tek basamak üzerine oturan kaide kısmı, yaklaşık 1.00 m. yüksekliktedir. Kaide, gövdedeki sütunların devam ettiği üç dikey, derin silmeyle dolgulanmış payelerle üç bölüme ayrılmıştır. Kaidede de panoların içerisi, yanları fistolu formda yüzeyden taşırılmış levhalarla doldurulmuştur. Kaide kısmını sınırlayan üstteki kuşak, alt kısımdan daha geniş tutularak geniş silmelerle dışa taşırılmıştır. Bu kuşak üzerine oturan sebil, yuvarlak formlu yan kısımdakiler daha ince ve duvara gömülü ortadakiler daha geniş, dört barok üsluptaki kompozit başlıklı sütunlarla üç

Fen Edebiyatı Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991, s.31

[161] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.41; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.69

[162] Sebil, 2003'te Cemal Belli tarafından restore ettirilmiştir.

pencerelidir. Pencerelerin yüksekliği 2.25 m. olup 93 cm. genişliğinde ve 37 cm. derinliktedir. Dalgalı kemerlere sahip pencereler, dökme demir şebekelidir. Bu şebekedeki motifler barok üslubun en belirgin örnekleridir. Şebeke panosunu, beyzalar üç bölüme ayırmaktadır. Bunlar kompozisyonu açan anahtar öğelerdir. Girift geometrik motiflerin ana unsuru, bir iç sekizgen ile bunu saran büyük çokgendir.[163] Şebekelerinde, yedişer su verme aralığı bulunmaktadır. Kompozit başlıklar hizasında fistolu kemerlerin yan kısımları, oldukça girift şekilde rokoko tarzda "S" "C" lerle bezenmiştir. Kompozit başlık üzerinde dışa taşırılmış bir silmeyle vurgulanan yatay korniş, sade tutulmuştur. İkinci kuşak, birinci kuşağa göre daha geniştir ve burada profili sınırlayan yatay silmeler daha belirgindir. Bu ikinci profilde, hem sütunun devam eden başlığı üzerinde, hem de başlıklar arasında kalan bölümde, dalgalı kenger yaprağı tarzında madalyonlara yer verilmiştir. Bunlar bugün sadece orta bölümde mevcuttur, diğer bölümdekiler düşmüştür. Üçüncü ve en geniş tutulan kitabe bölümü, kaide kısmındaki kartuşlar burada da etrafı ince bir silmeyle belirlenerek içerisine kitabe yerleştirilmiştir. Kitabeleri ayıran sütunların, devam eden başlıkları bu bölümde oldukça zenginleşmiştir. Kat kat değerlendirilen bu başlık, yüzeyden taşırılmış volüt şeklinde kıvrılan geniş "S" lerle oldukça hareketlendirilmiştir. En üst kısımda saçak olarak değerlendirebileceğimiz son kuşakta, plastik bezeme "V" şeklinde açılmış ve çok katlı devam etmektedir. Sebilin ahşap bir saçağı olduğu kaynaklarda belirtilmekle birlikte, bugün ahşap saçağı mevcut değildir[164]. Sebil

---

[163] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Doğan Kuban, "Nuru Osmaniye Külliyesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.101; Doğan Kuban, "Tarih-i Cami-i Şerif-i Nur-u Osmani Ve Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı Yapı Tekniği Üzerine Gözlemler", Türk Ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, İstanbul, 1982, s.123-140; İzzet Kumbaracılar, "Türk Mimarları" Arkitekt, İstanbul, 1937, s.60; Metin Sözen, a.g.e., s.284; Arel Ayda, Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975, s.60; Mustafa Cezar, Sanatta Batıya Açılış Ve Osman Hamdi, İstanbul, 1971, s.231; Nurcan İnci, "18. Yüzyılda İstanbul Camilerine Batı Etkisiyle Gelen Yenilikler" Vakıflar Dergisi, S.19, Ankara, 1985, s.225; Aygül Ağır, "Simeon Kalfa" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.559-60; Behçet Ünsal, "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı" Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1987, s.36; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.36

[164] Doğan Kuban, "Nur-u Osmaniye Külliyesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.103; İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.41

bezemesi, kapı ve öbür taraftaki çeşme ile de bir bütünlük oluşturmaktadır. Üzeri taş bir kubbeyle kaplı sebilin, kubbesi kurşun kaplıdır.

Sebil, klasik bir plan düzeninde olağanüstü zengin, eğrisel korniş profilleri, kartuşlarının üç boyutlu tasarımı, sütun başlıklarındaki volütler üzerindeki deniztarağı motifleriyle, adeta iki katlı bir baskı yaratılması, yuvarlaklaşan hatları ile barok[165] mimarinin en önemli örneğidir. Sebilin kat kat silmeleri ve yüzeyden taşan bezemesinden dolayı, rokoko[166] üslup özelliğinde olduğu da belirtilmektedir.

[165] Doğan Kuban, "Nuru Osmaniye Külliyesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.103; Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.107; Ayda Arel, a.g.e., s.54.

[166] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.41; Ünsal Behçet, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.21; Affan Egemen, a.g.e., s.667; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.69

2.1.24. LALELİ KOCA RAGIB PAŞA SEBİLİ

Plan No:22

Resimler:108

İnceleme Tarihi: 2003 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Aksaray Lalelide, Ordu Caddesi üzerinde Ragıp Paşa Kütüphanesi'nin sol tarafında yer alır. Sebil bugün iyi durumda olmayıp, sebil olma özelliğini tamamen kaybetmiştir.

Tarihi ve Yaptıranı: Sadrazam Koca Ragıp Paşa tarafından 1176 H. (1762 M.) yılında yaptırılmıştır[167]. Sebilin üzerindeki kitabe metni şu şekilde idi:

Menba-ı cûy-ı adalet âb-ı rûy-ı saltanat
Ya'ni Sultan Mustafa Hân-ı felek-kadri celil
Bender-ı asri âsaf abdi vezir-i azamı
Namdaş-ı fahr-i âlem Râgıb-ı hayr-ı cezil
Çeşmesâr-ı bere cû-yı himmetin icra edip
Yapdı dünyada nice asar-ı matbu-ı cemil
İste ez-cümle biri bu nev sebil-i cân-fezâ
K'oldu her bir lülesi aynen tüsemma selsebil
Nuzhet işrâb eyle târihin atşâna sû-be-sû
Akdı Kevser gibi bu âb-ı latif oldı sebîl (1176)[168]

Sebil 1196 H.yılında tamir görmüştür.

Mimarı: Sebil, Mehmet Tahir Ağa tarafından inşa edilmiştir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Koca Ragıp Paşa Kütüphanesi'nin bahçe duvarının üzerinde barok, rokoko üslup özellikleri gösteren bir pencere sebili

---

[167]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.43; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.38; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.93; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.696; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.69; İstanbul İl Yıllığı 1967, İstanbul, 1969, s.260; Ayla Ödekan, "Sebiller" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.481

[168] Affan Egemen, a.g.e., s.696; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.69

idi[169]. Yuvarlak kemerli bir pencere ile iki yanında kabartmalarla süslü[170] iki küçük çeşmeden oluşmaktaydı. Geniş bir saçakla örtülü iken sebil, tamamen yok olmuştur.

Sebille ilgili kaynaklarda belirtilen kitabe ve kabartmalarla süslü çeşmelerden hiçbir iz kalmamıştır. Yol seviyesinden yaklaşık 1 m. aşağıda kalan sebilin yerinde bir kapı kalmıştır (Resim 108).

[169] Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/98
[170] Ayda Arel, Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975, s.70

2.1.25. LALELİ III. MUSTAFA SEBİLİ

Plan No:23

Resimler:109-113

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Lalelide Ordu Caddesi üzerinde, Laleli Külliyesi içerisinde caminin giriş kapısı ile Sultan III. Mustafa Türbesi'nin arasında, köşede yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup ofis olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, Laleli Külliyesi ile birlikte Sultan III. Mustafa tarafından 1177 H. (1763 M.) yılında yaptırılmıştır[171].

Sebilin pencerelerinin üst kısmında dikdörtgen panolar içerisinde bulunan ayetlerin metni şu şekildedir:

1. Pano: Bismillahirrahmanirrahim
   Ve iza mariztu fehüve yesfin (Şuara 80. Ayet)
2. Pano: Kulhüvelillezine amenü hüden ve şifaun (Fussılet 44)
3. Pano: Ve yeşfi sudure kavmin mü'minin (Tevbe 14)
4. Pano: Ve şifaun lima fi's-suduri

---

[171]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.43; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.146; Semavi Eyice ,"Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/97; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, Ankara, 1976, s.36; Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.107; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığından Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, 1986, s.21; Behçet Ünsal, "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı", Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.21; Ayda Arel, Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975, s.71; Gülsün Tanyeli, "Laleli Külliyesi" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.192-193; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.24; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.63; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.95; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil), İstanbul, 1993, s.485; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.70-71; Kezban Filiz, 18. Yüzyılın II. Yarısında Yapılan İstanbul Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991, s.23

Ve hüden ve rahmetün li'l-mü'minin (Yunus 57)

5. Pano: Fihi şifâun linnâsi inne fî zâlike

Le âyeten ligavmin yetefekkerûn (Nahl 69)

6. Pano :Ve nünezzilü mine'l-Kur'âni ma hüve şifaun

Ve rahmetün li'l-mü'minin (İsra 82)[172]

Mimarı: Mimar Tahir Ağanın mimarbaşılığı döneminde inşa edilmiştir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında yer alan sebil (Resim 109), yarım daire planlı bir köşe sebilidir. Yüksek bir altlık[173] üzerinde 1.10 cm yüksekliğinde mermer kaide, gövdedeki (Resim 110) sütunların alt kısmında devam eden yüzeysel payelerle beş bölüme ayrılmıştır. Yüzeysel payeleri, dışa taşıntılı kaide de başlıkların arasındaki alan, sade bezemesiz olup dış bükey (dışa kavisli) formda ele alınmıştır.

Oval bir korniş üzerindeki sebil, kompozit başlıklı yuvarlak formlu altı sütunla beş bölüme ayrılmıştır. Fistolu "S"-"C" kıvrımlı dalgalı kemerli 2.50 cm. yüksekliğinde, 1.15 cm. genişliğindeki pencereler, orta kısımda palmet motifi ile hareketlendirilmiştir. Pencerelerin dökme bronz şebekeleri (Resim 111), oval düğmelerin belirlediği dikey aksları, kompoze motifleri oluşturmuştur. Esas motif, sap kıvrımları, yaprak, ters yüz kemercikler, dikine ve sarkık lale motiflerinden meydana gelmiş ve altı su verme aralığı bulunmaktadır. Şebekeler, rokoko[174] üslup özelliklidir.

Sebil pencerelerinin kemer hizasındaki sütun başlıklarının alt kısımları, döneme özgü konik bir bölüm üzerine oturmakta onunda köşelerinden akant yaprakları çıkmaktadır. Kemerler üzerindeki (Resim 112) plastırlar yivlidir. Kornişle yumuşatılan sütun başlıkları iki kademeli şekilde düzenlenmiş ve bu iki bölüm arasındaki alan, dikine yivlerle hareketlendirilmiştir. Bu alandan sonra dışa

---

[172] Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.71

[173] 1957 de Ordu Caddesinin genişletilmesinde, caminin duvarı yıktırılarak daha geriye alınmıştır. Aynı duvar daha sonra vakıflar tarafından yıkılarak caminin bodrumu ve ön cephesi çarşı ve dükkanlar haline dönüştürülmüştür. Önceden tek basamak üzerine oturan sebil, yeni kademelerin ilave edilmesiyle yol seviyesinden çok üstte kalmıştır.

[174] Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.38-39; Behçet Ünsal, "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı" Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.21

kavisli cephede etrafı "S" "C" kıvrımlı bir çerçeve ile sınırlanmış, zemini yeşil altın yaldızla yazılı ayet panolarına yer verilmiştir. Bu panoların yan kısımları alt bölümdeki formu devam ettiren dışa taşıntılı, dikine yivle hareketlendirilmiş bölümle birbirinden ayrılmıştır. Bu bölümden sonra sade ve geniş tutulan bir kornişle, mermer saçağa geçilmiştir. Dış kısma doğru oldukça taşıntılı dalgalı saçak, sebile hakim konumdadır. İç kısımda bir dar bir geniş bölümlenen mermer saçak (Resim 113), her bölümde iki farklı bezemenin alternatif yerleştirilmesiyle hareketlendirilmiştir. Geniş tutulan bölümde orta kısım boş bırakılan oval bir aynalık etrafında dışa taşıntılı "S" "C" kıvrımlı bitkisel yaprak motifleriyle bezenmiştir. Dar tutulan bölümde ise simetrik olarak altlı üstlü "S" "C" volutlerin birleşmesi ve ortada akanth yapraklarının yerleştirilmesiyle oluşmuş farklı bir motif uygulanmıştır. Mermer saçağın dış kısmı, dalgalı silmelerle sınırlanmıştır.[175] Geniş tutulan saçak üzerindeki kasnaksız kubbe ve saçak kurşunla kaplanmıştır. Kubbe bir alemle sonuçlanmıştır.

Dış mimaride oldukça sağlam olan sebil, iç mimaride bazı değişiklikler geçirmiştir. Kubbenin içerisi renkli kalem işiyle bezenmiş ve sebilin içerisi, sıvanarak boyanmıştır.

III. Mustafa Sebili, barok[176] ve rokoko[177] üslup özellikleri gösteren önemli sebillerdendir.

---

[175] Ayda Arel, a.g.e., s.7

[176] Doğan Kuban, a.g.e., s.107-108; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.95; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığından Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.1, S.3, 1986, s.21; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.71

[177] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.43; Birsen Peköz, a.g.tez, s.39

2.1.26.VEFA RECAİ MEHMET EFENDİ SEBİLİ

Plan No:24

Resimler:114-118

İnceleme Tarihi: 2003 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Vefa'da, Molla Hüsrev Mahallesi, Koğacılar Caddesi üzerinde, Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi'nin altında yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, Sadrazam ve Tersane Emini olan Recai Mehmet Efendi tarafından, 1189 H. (1775 M.) yılında yaptırılmıştır[178].

Sebilin üzerindeki kitabe metni şu şekildedir:

Recâi-i Muhammed nâm eminü'd-devle, sahib-cûd
Ki oldu zati cah-ı Defterîye mayei't-tebhic
Li-vechillâh edüp bu çeşmesâr u mektebi ibda
Rıza-yı Hakkı tahsil etdüğünde şüphe yoktur hîç
Duasın su gibi etfal-i devrân eyleyüp ezber
Dü alemde ola bu hayr-ı carî bâdi-i tefrîc
Tealâllah zehî maül-hayât-ı ruh-perver kim
Letafette zülâl-i adn ile hemmâye-i temzîc

---

[178] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.45; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.24; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.146; Asım Mutlu, "Sebillerimiz" Türkiyemiz, S.21, 1977, s.7; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, s.1214/98; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.36; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.22; Behçet Ünsal, "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı", Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.21; Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.108; Doğan Kuban, "Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi Ve Sebili" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.318; Engin Özdeniz, İstanbul'da Kaptan-ı Derya Çeşmeleri Ve Sebilleri, İstanbul, 1995, s.437; Betül Bakır, Mimaride Rönesans Ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri, Ankara, 2003, s.75; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.39; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebilleri Sorunları ve Korunmaları Yıldız Teknik Üniversite Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.97; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil), İstanbul, 1993, s.702; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.74

Senakar-ı kadîm ü müstedim-i bende-i Şakir
Muammâ-gune târihin eder bu beytten tahrîç
Bu târîh-î sebilde eyleyüp suyu başından seyd
Dedi atşâne sahib-i hayr olan âbından el aç, iç.[179]

Mimarı: Sebil, Mehmet Tahir'in mimarbaşlığı zamanında inşa edilmiştir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi'nin alt cephesine yerleştirilmiş yarım daire planlı bir cephe sebilidir (Resim 115). Tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir. Sebilin kaidesi, 70 cm. yüksekliğinde ve sebilin bütün yüksekliği 3 m.dir. Üç cepheli sebilin (Resim 116) pencereleri, 2 m. yüksekliğinde, 72 cm. genişliğinde olup bütün derinliği 60 cm.dir. Dışarıdan ise 20 cm. derinliğe sahiptir. Fistolu kemerlere sahip pencereler ikisi yarım olmak üzere, silindirik korinth başlıklı dört sütun tarafından üçe ayrılır. Sebilin şebekeleri (Resim 117), 1970'den sonra yapılan restorasyonda konmuştur. Rokoko üslubundaki şebekeler, yatay ve dikey şema içerisinde çerçevelenen sade bir kompozisyondan oluşmuştur. Merkezi bir madalyon ve iki oval kulağı, yaprak demeti ve çiçekli esas motifleri ile dökme bronz bir yapımdır[180]. Her pencerede dörder su verme aralığı bulunmaktadır. Pencere kemer yaylarının üst kısımları, akanth yaprakları ve yelpaze çiçekleriyle hiç boş yer kalmayacak şekilde bezenmiştir. Sütunların üst kısmında kare olarak devam eden bölümün içlerine, kartuşlar yerleştirilmiştir. En üst kısımda devam eden alanda hiç boş yer bırakılmayarak çiçekli kartuşlarla bezenmiştir. Kornişin alt kısmında üç pano halinde, dörder satırlık kitabe kuşağı yer alır. En üst kısımda kornişten sonra sebil, düz tavanlıdır. Sebilin, saçak ve kubbesi yoktur.

Sebil ilginç bir geometrik düzenlemeye sahiptir. Sebilin solunda çeşme (Resim 118), sağında ise mektebin kapısı yer alır. Sebilin iki yanında, küçük çeşmelerin üzerinde "S" ve "C" kıvrımlı kartuşlar ile akanth yaprakları alçak

---

[179]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.45; Engin Özdeniz, a.g.e., s.439-40; Affan Egemen, a.g.e., s.702; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.74

[180]Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.38-39; Doğan Kuban, a.g.m., s.318; Behçet Ünsal, "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı" Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.24

kabartma şeklindedir. İki ince plastır arasında sade bir akanth yaprağı bulunan çeşme aynası ile yapının tüm yüzeyinde hareket, düşey ve yataya giden sütun ve plastırlarla sınırlandırılmıştır[181].

Mektebin alt kısmında yer alan girişi, sebil ve çeşmenin üzeri, hafif dışa taşıntılı bir saçakla örtülmüştür.

Mektebin kapısından girilince koridorun sağında tonozla örtülü bir sebil odası ve oda içerisinde bir çeşmesi mevcuttur. Caddenin yükselmesinden dolayı sebil, yol seviyesinden yaklaşık 1 m. aşağıda kalmıştır. Önünde küçük bir avlu oluşturulan sebil; kartuşları, deniztarağı, akanth yaprakları gibi çeşitli motiflerle[182] barok ve rokoko üsluptaki bezemenin en güzel örneklerinden birini oluşturmaktadır.

[181] Betül Bakır, a.g.e., s.75
[182] Ayda Arel, Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975, s.74

2.1.27. HAMİDİYE (I. ABDÜLHAMİT) SEBİLİ

Plan No: 25

Resimler:119-124

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü ilçesi, Gülhane Parkı'nın Soğukçeşme Kapısı'nın karşısında, Alemdar Caddesi'nin Sultanahmet'e doğru kıvrıldığı, Zeynep Sultan Camii'nin önünde yer alır. Sebil, daha önce Bahçekapı da Hamidiye İmareti'nin köşesindeyken, IV. Vakıf Hanı yapılırken yerinden sökülerek şimdiki yerine konmuştur. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, Sultan I. Abdülhamit tarafından, 1191 H. (1777 M.) yılında yaptırılmıştır.[183] Sebilin alınlıkları üzerinde metni Hayri Efendiye, hattı ise Yesarizâde Mehmet Efendiye ait olan kitabe şu şekildedir:

---

[183] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.45; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme- Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.146; Bençet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.22; Behçet Ünsal, " İstanbul Sebil Anıtları Dekorlayan Şebeke Sanatı", Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.21; Semavi Eyice, " Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/97; Semavi Eyice, " Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.39; Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.108; Ayda Arel, Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975, s.74; İ.Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.1, İstanbul, 1943, s.202-203; İstanbul İl Yıllığı 1967, İstanbul, 1969, s.260; Örcün Barışta, " Hamidiye Çeşmesi Ve Sebili" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1994, s.544; Zerrin Köşklü, I. Abdülhamid Dönemi (1774-1789) Osmanlı Dini Mimarisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi , Erzurum, 1993, s.27-28; Nur Urfalıoğlu, " Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.39; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.27-30; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.76-77; Betül Bakır, Mimaride Rönesans Ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul da Etkileri, Ankara, 2003, s.74-75; Kezban Filiz, 18. Yüzyılın İkinci Yarısında Yapılan İstanbul Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991, s.35; Birol Alpay, " Sultan Abdülhamit Külliyesi Ve Hamidiye Medresesi" Sanat Tarihi Yıllığı, S.8, İstanbul, 1978, s.1-6; Birol Alpay, " Abdülhamit I. Külliyesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1994, s.36; Semavi Eyice, " Hamidiye Külliyesi" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.15, İstanbul, 1997, s.465; Tahsin Öz, İstanbul Camileri, C.1, Ankara, 1987, s.124; Zerrin Köşklü, 18.Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Erzurum, 1999, s.274; Ayla Ödekan, "Sebiller" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi C.6, İstanbul, 1994, s.482

Gays-i midrar-ı kerem cedvel-i enhâr-i himem
Menba-i cû-yi atâ menhel-i ihsan-ü sebâ
Hüsrev-i dâd-memiş Hazreti Sultan Hamid
Etti bârân-ı adlletle cihân-ı irvâ
Zer-ü simi su gibi sarfederek kılmıştır
Dest-i ihsânı bu ser çeşmeyi sâfi icrâ
Ola her katresi bir bahr-i amk-i gufrân
Sâki-i Kevser ile haşr ide ukbâda Hüdâ
Jale-i adli ile buldu tarâvet alem
Açılıp gülmededir gonce-i tab-ı zuafâ
Dolanıp dergahın ol şah-i adâlet-câhın
Yüz sürer pâyına cûlar gibi esbâb-ı safâ
Alem-i şevket-i serv-i çemen-i nusrat olup
Aka tıgından anın su gibi hûn-i a dâ
Görüp itmamını âsâr-i cihândârının
Bendesi Hayr-i hoşgû-yi sadakat- peyma
Vasfın imlâda zebâban-ı kalemi ahreş iken
Nâgehân yâver olub muciz-i ilham-i Hüdâ
Yazdı tarihini ânın getürdi " Lâli "
Kevserin ayni değil mi bu sebil-i ziba[184]

1191 (1777)

Mimarı: Sebil, mimarbaşı Tahir Ağaya inşa ettirilmiştir.[185]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Türk sebil mimarisinin en güzel örneklerinden olan sebil (Resim 119), çokgen planlı bir köşe sebilidir. Dalgalı tarzda iki basamak üzerine oturtulan sebil (Resim 120), mermer malzemeden inşa edilmiştir. Yarım yuvarlak formdaki kaide, dışa taşırılmış altı ayak ve araları dışbükey tarzda duvarlarla şekillenmiştir. Beş bölüme ayrılan kaide (Resim 121), her bölümde iç kısmı boş, yuvarlak formlu şekillerde bezenmiştir. Dışa çıkıntı

[184]Zerrin Köşklü, a.g.tez, s.27-28; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.77; A. Afacan, a.g.tez, s.77-78
[185] Aygül Ağır, " Mehmet Tahir Ağa " Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi C.5, İstanbul, 1994, s.368

yapan kaidelerin üzerinde, alt ve üst kısımda yarım orta ve tam olmak üzere yuvarlak silmelerle doldurulmuştur. Kaide üzerindeki silmelerle hareketlendirilen kuşaktan sonra sebil, üçlü sütun demetleriyle beş cepheye ayrılmıştır.

Beş pencereli sebilin pencere (Resim 122) kemerlerinin ortasına, kenger yaprağı yerleştirilmiştir. Yanlar ise geniş tutulmuş volütlü "S" lerle basık yuvarlak kemer formu kullanılmıştır. Pencereler 2.10 m. yüksekliğinde ve 1.20 m. genişliğinde olup şebekeleri, yıldızlı dökme demirdendir. Rokoko üslup özelliğindeki şebeke (Resim 123), farklı boyutta değerlendirilen volütlü " C" lerin karşılıklı birleşmesinden oluşmuştur. Her şebekenin yedi su verme aralığı bulunmaktadır.

Üçlü sütun demetleri üzerindeki konsollar kademeli şekildedir (Resim 124). Bu kısımda pencere alınlıklarının üzeri, yatay silmelerle bölümlenmiş ve orta kısımda alev dili[186] adı verilen motiflerle zenginleştirilmiştir. Bu bölümü belirginleştiren silmeden sonra her bölümde, volütlü "S" ler şeklinde kartuşlar içinde ayet kitabelerine yer verilmiştir. Kitabeler, sütunların üzerinde saçağa kadar devam eden konsollarla ayrılmıştır. Burada yukardan aşağı doğru sarkan, stilize edilmiş kabartma tarzında akanth yaprağı motifine yer verilmiştir. Bu yaprak motifi, duvara monte edilmiş üst kısmı geniş alt kısma doğru daralan bir S motifini andırmaktadır. Bu bölümü de sınırlayan belirgin bir silme kuşağından sonra pencere aynalığı üzerinde devam eden ilk kuşak, burada aynen tekrar edilmiştir. Saçağa doğru genişleyen konsollar bu kısımda oldukça yayvanlaşmış formdadır.

Sebil, oldukça geniş tutulmuş yarım daire formlu bir saçakla örtülmüştür. Sebilin üzeri, yüksek tutulmuş iki kademeli kasnaklı bir kubbeyle kapatılmıştır. Sebilin kaide kısmında başlayan dışa çıkıntı yapan konsollar, burada birinci kasnak hizasında sonlanmıştır. Sebilin saçak ve kubbesinin üzeri, kurşunla kaplanmıştır.

Hamidiye Sebili içerisinde dilimli ele alınan plan daha belirgindir. İç kısımda bir çeşmesi daha bulunan sebilde, birde kitabe bulunmaktadır. Sebilin iki

---

[186]Örcün Barışta, a.g.m., s.44

yanında simetrik olarak yerleştirilen çeşmeler, bir sütunla sebile bağlanır. Diğer tarafta birer ayak üzerine oturtulmuş sütunceyle son bulmaktadır. Sebilden daha alçak tutulan çeşmelerin ortasında, diğerlerinden daha aşağıda başlayan karşılıklı iki sütun arasına aynataşı oturtulmuştur. Üst kısımda sepetkulpu biçiminde bir kemer, alınlığı sınırlamıştır. Aynataşı ise iki katlı yalancı kemerler çevresine serpiştirilmiş perde biçiminde rokoko süslemeler ve alev dilleriyle bezenmiştir. Kilit taşı, rozetle belirlenmiştir. Rokoko süslemelerle zenginleştirilmiş sepetkulpu biçimindeki kemerin üzeri, iki yalancı kemerle daha süslenmiş ve palmet formunda bir kursla taçlandırılmıştır. Bununda üzerinde yatay gelişme göstererek yükselen kornişler yer almaktadır.[187]

Türk sebil mimarisinde zengin profilli kornişleri, eğri yüzeyleri ve oldukça zengin motifleri ile önemli bir yere sahiptir. Barok [188] ve rokoko [189] üslup özelliklerinin anıtsallaştığı, sebil mimarisinin başyapıtlarındandır.

[187] Örcün Barışta, a.g.m., s.544
[188] Doğan Kuban, a.g.e., s.108; Birsen Peköz, a.g.tez, s.39; Zerrin Köşklü, a.g.e., s.74-75
[189] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.45; A. Afacan, a.g.tez, s.76; Kezban Filiz, a.g.tez, s.34

2.1.28. DİVANYOLU CEVRİ KALFA SEBİLİ

Plan No: 26

Resimler:125-128

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Sultan Ahmet Meydanında Divan Yolu Caddesi'nin başında Firuz Ağa Camii'nin karşısında, Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi'nin alt katında yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup dükkân olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Keçecizade İzzet Molla tarafından yazılan manzum kitabesinden, 1235 H. (1819-1820 M.) yılında Sultan II. Mahmut tarafından, saray hareminden Cevri Kalfa [190] (Usta) isimli kadının ruhu için yaptırılmıştır.[191]

Mimarı: Bilinmemektedir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi altındaki sebil (Resim 125), iki bölüm halinde olup dikdörtgen planlıdır. Sade cepheli değerlendirilen sebil, mermer malzemeden inşa edilmiştir. Ortada bir çeşmenin iki yanına yerleştirilen sebil, düz bezemesiz bir kaide üzerine, 2 m. yüksekliğindeki pencereler yerleştirilmiştir. Dikdörtgen formlu pencereler, tek bir silme ile çerçevelenmiştir. Pencereler (Resim 126) arasında cepheyi bölen yüzeysel payeler ampir tarzda[192] çok küçükbaşlıkla taçlandırılmıştır. Sebilin pencere şebekeleri

---

[190] Cevri Kalfa Osmanlı tarihinde önemli yeri olan bir saray kadınıdır. 1223 H. (1808M.) de Şehzade Mehmet kendisini öldürmeye gelenlerin elinden birkaç taraftarlarının gayretiyle kaçırılırken Cevri Kalfa da cellatların gözlerine kül serperek Şehzadeyi kurtarmıştır. Bu iyiliğe karşılık Sultan II.Mahmut bu mektep, sebil ve çeşmeyi ona itafen yaptırmıştır.

[191]Semavi Eyice, " Cevri Kalfa Mektebi" TDV. İslam Ansiklopedisi, C.7, İstanbul, 1993, s.461-62; Semavi Eyice, " Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/98; Semavi Eyice, " Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.39; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korumaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.115; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi , C.10, Ankara, 1999, s.468; Günay Pınar, 19. Yüzyıl Su Mimarisinden Bent Ve Sebiller, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1969, s.32-33; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1943, s.242; Nur Urfalıoğlu, " İstanbul Sebillerinde Görülen Tahribatlar Ve Koruma Önerileri", Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, S.36/1-2, Ankara, 1993, s.415-18

[192] Ayla Ödekan, " Ampir Üslubu" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1994, s.247-49; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.15; Semavi Eyice, "XVIII.Yüzyılda Türk Sanatı Ve Türk

(Resim 127), dökme demirden ampir üslup özellikli motifler ve sivri uçlu yıldızlarla bezenmiştir.[193] Bunlar birbirlerine vidalanmış elemanlardan meydana gelmiştir. Her şebekede dörder su verme aralığı bulunmaktadır. Dört pencerenin bulunduğu bölümde aynı özellikler gösteren cephe, yalnızca üst kısımda (mekteple birleşme noktasında) yüzeysel farklılıklar gösterir.

Cephenin ortasında yer alan çeşme (Resim 128), yuvarlak formlu bir kemerle hareketlendirilmiştir. Yuvarlak kemer içerisindeki çeşme aynalığının etrafı bezenmiştir. İçerisi sade tutulan aynalığın üzerinden, yanlara taşan "S" "C" kıvrımlı yaprak motifleri ile boşluklar doldurulmuştur. En üst kısım ise ayaklı bir vazodan çıkan barok-rokoko[194] etkili stilize edilmiş yaprak motifleriyle bezenmiştir.

İç mimaride genel özelliklerini kaybeden sebil, dış mimaride sadece yükselen yol kodundan dolayı pencereleri, yol ile aynı hizaya düşmüştür. Sade mermer işçiliğindeki ampir üslup gösteren sebil, abidevi cephesi ile önemlidir.

Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu", Sanat Tarihi Yıllığı, S.IX-X, İstanbul, 1979-1980, s.174

[193] Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.39

[194] Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.115

2.1.29. DİVANYOLU II. MAHMUT TÜRBE SEBİLİ

Plan No:27

Resimler:129-134

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü ilçesi, Divanyolu Caddesi üzerinde, Sultan II. Mahmut Türbesi ve ona bağlı mezarlığın, caddeye bakan orta kısmında yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, Sultan Abdülmecit tarafından türbe ile birlikte 1256 H. (1840 M.) yılında [195] yaptırılmıştır.

Mimari: Türbe ve sebil, mimar Garabet Balyan[196] tarafından inşa edilmiştir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Yarım daire planlı sebil (Resim 129), beyaz mermer malzemeden inşa edilmiştir. Zeminden altı basamakla yükseltilmiş bir form üzerindeki oval kaidesi (Resim 130), sade bezemesizdir. Kaide, alt ve üst kısımda dışa taşırılmış iki düz silme ile sınırlanmıştır. Sebil, gövde kısmında (Resim 131) yarım yuvarlak formlu, rönesans ve Yunan formundaki sütunlarla beş bölüme ayrılmıştır. Sebilin pencereleri dikdörtgen formlu olup 2.55 m. yükseklikte ve 1.10 m. genişliğindedir.

---

[195] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.53; Semavi Eyice, " Sebiller " Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/98; Semavi Eyice, " Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.39; Bençet Ünsal, " Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.21; Günay Pınar, 19.Yüzyıl Su Mimarisinden Bent ve Sebiller, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1969, s.25-28; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebilleri Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.123; Nur Urfalıoğlu, " Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.61, Günkut Akın, " II.Mahmut Türbesi Ve Sebili", TDV. İslam Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.262-65; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.535; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.82; Semavi Eyice, " XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı Ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu" Sanat Tarihi Yıllığı, S.IX-X, İstanbul, 1979-80, s.172; C. Esad Arseven, Türk Sanatı Tarihi, İstanbul, 1954, s.510

[196] Afife Batur, " Balyan Ailesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1994, s.39-40

Pencerelerin şebekeleri (Resim 132), ampir üslubun en önemli örneklerindendir. Burada demir bir kafes teşkil eden bölmeli bir çerçevenin içindeki boşluklara, İlkçağ sanatının palmetleri ve sivri uçlu yıldızları yerleştirilmiştir. Uzunlamasına bir madalyon içerisinde, yapraklarla çiçekler bulunmaktadır. Bu esas motif, yukarı ve aşağı doğru yönelen çiçekler arasında, köşeler yıldızla bağlanıp şekillenmiştir. Şebeke panosu yüzeyi üst üste üç bölümde tekrarlanarak çerçevelenen bezeme gruplarıyla oluşmuştur. Sebilin şebekeleri, döküm işi olmamakla beraber parçaları birleştirmeli (assemblage) güzel bir soğuk demircilik eseridir.[197] Her şebekede dörder su verme aralığı bulunmaktadır.

Gövde de pencereleri ayıran sütunlar, alt ve üst kısımda kare formlu kaide üzerine oturtulmuştur. Sütunların bittiği yerde kaide de olduğu gibi oval geniş bir kuşak, gövdenin üzerinde devam etmektedir. Bu sade kuşak iki ince silme ile sınırlanırken saçağa geçişte sebil, kirpi saçak formlu kuşakla çevrelenmiştir. Bu kuşağın üzerinde fazla geniş olmayan silmelerle hareketlenen saçakla sebil tamamlanır. Saçak ve basık kubbe, kurşun kaplı olup bir alemle sonlanmıştır.

Mezarlık bölümünden girilen (Resim 133) sebilin, sağ ve solunda iki oda bulunmaktadır.

İlkçağ Yunan mabetlerini andıran formu ile sebilin, ampir üslubun en güzel örneklerindendir. Sade ve abidevi mermer cephesi ve sütunları ile bir nympheum[198] yapısını hatırlatır. Sebil, bütün ihtişamını korumaktadır.

---

[197] Semavi Eyice, " Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.39; Behçet Ünsal, " İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı", Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.24

[198] Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.305; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.543; Ayla Ödekan, "Ampir Üslubu" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1994, s.547-549; Ayla Ödekan, "Sebiller" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.482

2.1.31. MERCAN YOKUŞU ALİ PAŞA SEBİLİ

Plan No:28

Resimler:135-138

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü ilçesi, Mercan yokuşunun üst kısmında, Üniversite yan kapısının karşısında Yakup Ağa Camii olarak da bilinen Ali Paşa Camii'nin köşesinde yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup, dükkân olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sadrazam Ali Paşa tarafından caminin köşesine 1286 H. (1869 M.) yılında yaptırılmıştır.[199]

Mimari: Sebil, İtalyan mimar Bariori' ye inşa ettirilmiştir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Ali Paşa Sebili, çokgen planlı ve sade cephelidir (Resim 135). Üçgen bir kaide üzerine oturan sebilin mermer kaidesi, gövdedeki sütunların alt kısmında, dışa taşırılmış payelerle hareketlendirilmiştir. Kaidenin alt ve üst kısmında dışa vurgulanan kuşak, dışında kaide sadedir. Üç cepheli sebil, gövde kısmında (Resim 136), mukarnas başlıklı yuvarlak dört sütunla ayrılmıştır. Pencereler dilimli (fistolu), basık yuvarlak kemerlidir. Pencerelerin şebekeleri (Resim 137), dökme demirden ve hiçbir üsluba bağlanmayan[200] karışık motiflerden oluşmuştur. Şebekelerin her birinde üçer su verme aralığı bulunmaktadır. Bu şebekelerden kapıya yakın olan tamamen değiştirilmiştir. Mukarnas başlıklı sütunların üst kısmında, başlıkların üzerinde çift, orta kısımda tekli olarak mermer konsollar tarafından taşınmaktadır. Sebilin

---

[199]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.57; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmammış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.44; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebilleri Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.135; Nur Urfalıoğlu, " Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468; Semavi Eyice, " Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.39; Günay Pınar, 19. Yüzyıl Su Mimarisinden Bent ve Sebiller, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1969, s.35-36; Eminönü Camileri, TDV. İstanbul, 1987, s.17-18; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.136; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.83

[200] Semavi Eyice, a.g.m., s.39

üst kısmı (Resim 138), kurşunla kaplı düz bir çatıyla kapatılmıştır. Sebilin kapısı, bazı değişiklikler geçirmiş ve orijinal özelliğini kaybetmiştir. Sebilin iç kısmı da tamamen değiştirilmiş ve üzeri asma bir tavanla kapatılmıştır.

1911 Mercan yangınında büyük zarar gören sebil, camiyle birlikte 38 yıl harabe olarak kalmıştır. 1949' da restore ettirilmeye başlanan sebil ve cami 1952 yılında onarımları sona ermiştir.[201]

Yapı olarak sağlam olan sebil, sade mimarisiyle ampir üslup[202] özellikler göstermektedir.

[201] Mustafa Cezar, " Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar Ve Tabi Afetler" Türk Sanat Tarihi Araştırma Ve İncelemeleri, C.1, İstanbul, 1963, s.378; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.85

[202] Birsen Peköz, a.g.tez, s.44

2.1.31. SİRKECİ MURADİYE SEBİLİ

Plan No:29

Resimler:139-143

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Sirkecide, Hüdavendigar Caddesi ile Muradiye Caddesi'nin kesiştiği köşede yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup büfe olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: 1293 H. (1876 M.) yılında, üç ay padişahlık yapan V. Murat adına yenilenen sebil, aslında Mirmiran Mehmet Paşa (Ölümü 1589) tarafından daha önce yaptırılmıştır.[203]

Mimari: Bilinmemektedir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Çokgen planlı bir köşe sebilidir (Resim 139). Mermer malzemeden inşa edilmiştir. Sekiz cepheli sebil, pencerelerin alt kısmında yer alan dört paye ile hareketlendirilmiş mermer bir kaide (Resim 140) üzerine oturmaktadır. Kaide üzerinde dışa taşırılan dört paye, alt ve üst kısımda bütün kaideyi dolanan ince silmelerle hareketlendirilmiştir. Mermer kaide üzerinde sebil, beş pencerelidir (Resim 141). Kenardaki birinci ve beşinci pencerenin, çeşme ile bitiştiği köşede tek sütunlu iken ortadaki pencerelerin arasındaki sütunlar çifttir. Mukarnas başlıklı sütunların orta kısmında, aşağı doğru sarkan bir sarkıt yerleştirilmiştir. Sütunlar üzerinde pencereler, iç kısma doğru kavisli ve çift katlı sivri kemerlidir. Her cephede sivri kemerlerin etrafı ortadaki rozet ve köşelerle yarım daire şeklinde dolaşan ince bir silme ile çerçevelenmiştir.

---

[203] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.59; Behçet Ünsal, " Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.24; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.44; Günay Pınar, 19. Yüzyıl Su Mimarisinden Bent Ve Sebiller, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1969, s.33; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.139; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.520; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1995, s.84

Sebilin pencerelerinin şebekeleri,[204] dökme demirden yaldızlı olup yedi su verme aralığına sahiptir. Orta kısmı, cam çerçeve ile kapatılan pencerenin üst kısmında sivri kemerli alan, dört bölüme ayrılmıştır. Orta kısma ise bir hilal yerleştirilmiştir. Sebilin sivri kemerleri üzerinde (Resim 142), dışa taşkın kalın bir silme kuşağı sebili çepeçevre dolanır. Bu kuşağın üst kısmında, dikdörtgen panolar sağ ve sol taraflarındaki üçer silme ile birbirlerinden ayrılmışlardır.

Bu bölümden sonra ahşap çıtalı geniş kurşun kaplı saçak, sebili çevreler (Resim 143). Ahşap saçağın iç kısmı kalem işinden mavi renk ağırlıklı olarak dal ve yaprak motifleriyle, bordürler yapılmış bu bordürlerin orta kısmı stilize edilmiş çiçek, yaprak, dal motifleriyle bezenmiştir. Bu kalem işi süsleme, akıntılardan dolayı tamamen bozulmuş, motifler seçilmeyecek durumdadır. Saçaktan sonra fazla yüksek olmayan kaide üzerine yerleştirilen kubbe, kurşun kaplıdır.

Sebilin iki tarafında, sebille aynı formda değerlendirilen iki çeşmeye yer verilmiştir. Sebille aynı tarihli olan çeşmeler, mukarnas başlıklı iki sütun ile hareketlendirilmiştir. Sivri kemerli ve kademeli nişleri olan çeşmelerin kubbeleri, dönemin özelliği olan eklektik kalem işleriyle bezelidir. Çeşmelerin üzeri sebille aynı formda, fakat daha küçük boyutlu kubbelerle kapatılmıştır.[205]

Sebilin iç kısmı tamamen değiştirilmiştir. İçerden kubbe ahşap asma bir tavanla kapatılmıştır.

16. yüzyılın son çeyreğinde ilk inşa edildiğinde klasik üslupta ele alınan sebil, daha sonra yeniden inşa edildiğinde ampir[206] veya neo-klasik üslubun öncülerinden biri olarak kabul edilmektedir.[207]

---

[204] Günay Pınar, a.g.tez, s.33
[205] Alev Eraslan, a.g.m., s.520
[206] Behçet Ünsal, a.g.m., s.24
[207] Birsen Peköz, a.g.tez, s.44

2.1.32. SULTANAHMET GÜNGÖRMEZ SEBİLİ

Plan No:-

Resimler:144-146

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Eminönü İlçesi, Sultan Ahmet Külliyesi içerisinde Sultan Ahmet Camii'nin arka tarafında, cenaze giriş kapısının solunda, Güngörmez Mescidi'nin önünde idi. Sebilin, bugün sadece kaide kısmı ayaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: İstanbul Sebilleri ile ilgili hiçbir kaynakta adı geçmeyen bu sebilin, yapım tarihi hakkında kesin bilgi yoktur.[208]

Mimari: Bilinmemektedir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Sebilin sadece birkaç kaynakta[209] ismi geçmektedir. 1940'lara kadar varlığı bilinen sebil, bugün kaide kısmının çok az bir bölümü kalmıştır (Resim 144-145). Eski fotoğraflarından (Resim 146) görüldüğü kadarıyla, üç pencereli bir sebil idi. Sol tarafındaki çeşme bazı değişikliklerle ayakta olmasına rağmen, sebil tamamen yıkılmıştır. Klasik tarzdaki sebil, bugün sadece fotoğraflarda kalmıştır.

---

[208] Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.85

[209] Erol Çetin, " Sultan Ahmet Arastası", Rölöve ve Restorasyon Dergisi, S.6, Ankara, 1987, s.69-71

2.2 Fatih Sebilleri

2.2.1. TOPKAPI KARA AHMET PAŞA SEBİLİ

Plan No:-

Resimler:147-148

İnceleme Tarihi: 2003 Ağustos

Yeri: Fatih'te Topkapı Caddesi üzerinde, Kara Ahmet Paşa Külliyesi Türbesi'nin yanında idi.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, külliye ile birlikte Sadrazam Kara Ahmet Paşa tarafından 1976 H. (1568 M.) yaptırılmıştır. [210]

Mimari: Mimar Sinan'ın mimarbaşılığı döneminde inşa edilmiştir.[211]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında yapılmış olan orijinal sebilden [212] günümüzde hiçbir iz kalmamıştır. Bugün sebil olarak belirtilen muvakithane penceresi, dikdörtgen formlu çok sade ve bezemesizdir. Tamamen kesme taştan inşa edilen sebil (Resim 147-148), 16. yüzyıl pencere

---

[210] Kara Ahmet Paşa Sebilinin tarihçesiyle ilgili çeşitli kaynaklarda farklı bilgiler verilmektedir. İlk olarak İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.7; deki kaynakta böyle bir sebilin varlığından bahsedilmekte ve Klasik üslupta bu tarihte yaptırdığı belirtilmektedir. Ali Saim Ülgen, "Topkapı'da Ahmet Paşa Heyeti" Vakıflar Dergisi, C.2, Ankara, 1942, s.169; da Kara Ahmet paşa Külliyesinin Camı, Medrese, Türbe, Sıbyan Mektebi ve Çeşme gibi birimlerden oluştuğunu bildirmiş sebilden ise söz etmemiştir. Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayımlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.17' deki bilgi ise; Kara Ahmet Paşa sebilinin önceden var olduğu fakat o yıllarda mevcut olmadığı belirtilmiştir. Aynı zamanda önceden var olan sebille ilgili bilgi de verilmiştir. Sebillerle ilgili araştırma ve yayınları bulunan Nur, Urfalıoğlu ise tez ve makalelerinde böyle bir sebilden bahsetmemiştir. Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri, İstanbul, 1993 baskılı kitabında Kara Ahmet Paşa Sebiliyle ilgili herhangi bir bilgiye yer vermemiştir. Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995 baskılı kitabında Kara Ahmet Paşa Türbesinin yanındaki muvakkithane penceresinin sebil olarak kullandığını belirterek, eserinde sebili doğrudan Kara Ahmet Paşa Sebili, olarak vermiştir. Günümüzde hiçbir iz kalmayan sebilden; Rabia Özakın, Kara Ahmet Paşa Külliyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi (Yayımlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1988, s.14'te vakfiyede sebilden bahsedildiği bilgiler arasındadır.

[211] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.7; Birsen Peköz, a.g.tez, s.17; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s.22; Ömer Faruk Şerifoğlu a.g.e., s.91

[212] Orijinal sebil, 97 cm. yükseklikte bir kaideye sahip olup sebilin tüm yüksekliği 3 cm.dir. Düz çerçeveli pencereleri 1.30 cm. genişliğindedir. Şebekeleri ise dökme demirden ve elips şekillerin uçlarının spiral şeklinde kıvrılmasıyla oluştuğu; sebille ilgili verilen bilgiler arasındadır.

sebillerinin genel özelliklerini taşımakla birlikte ihtiyaca cevap vermek için kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Orijinalde Kara Ahmet Paşa Sebilinin, klasik tarzda inşa edildiği anlaşılmaktadır.[213]

[213]İzet Kumbaracılar, a.g.e., s.7

2.2.2 FATİH CERRAH OSMAN EFENDİ SEBİLİ

Plan No:-

Resimler:149

İnceleme Tarihi: 2003 Ağustos

Yeri: Fatih'te Sarıgüzel Caddesi üzerinde Cerrah Osman Efendi Türbesi'nin köşesindeki penceredir. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Saray cerrahlarından Osman Efendi tarafından, 994 H. (1568 M.) de yaptırılmıştır.[214]

Sebilin sağında pahlı duvar içerisindeki dört satırlık kitabe metni şu şekildedir:

Ser Cerrah-ı Hassa el-hac Hafız Osman
Efendi'nin kerimesi vaz'ı hami
Esrasında İrtihal-i dar-ı beka eden
Merhum ve mağfuru leha Saliha Hanim
Ruhuna fatiha

Mimarı: Sebilin mimarının, Mimar Sinan olduğu sanılmaktadır.[215]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Türbeye bitişik bir pencere sebilidir (Resim 149). Kuzeyden bir kapı ile girilen sebilin penceresi, dikdörtgen formludur. Dört köşe demir şebekeli pencerenin etrafı, mermer söveli olup söveler iki ince, bir kalın silme ile çerçevelenmiştir. Pencerenin üzerinde sivri kemerli alınlık içerisindeki altı kollu yıldızlar ve etrafında oluşan altıgenler, sonsuzluk prensibinde ele alınan mermer şebekelerle değerlendirilmiştir. Bu uygulama türbeye ait pencerelerde de aynı şekildedir. Pencerenin kilit taşının tam ortasında küçük yuvarlak bir madalyona yer verilmiştir.

---

[214]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.11; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.31; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.92; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s.23

[215]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.11; Birsen Peköz, a.g.tez, s.31

Lento ve söveleri hariç kesme taştan inşa edilen sebil, hemen sağında ayet kitabesinin bulunduğu pahlı duvarla cephede hareketlilik sağlanmıştır. Duvar içerisindeki sonradan yenilenmiş kitabe, stilize edilmiş yanlara taşan ince yaprak motifleriyle bezelidir. Üst kısımda da bir sıra mukarnas dizisi ile pah sona ermiştir.

Sebilin giriş kapısı ve pahlı duvar arasında basık kemerli küçük bir niş bulunmaktadır. Bu nişin ne amaçla kullandığı tam olarak bilinmemektedir. Nişin üzerindeki süslemeler de oldukça bozulmuş ve silik durumdadır.

Sebilin üst kısmı dışa taşıntı yapan bir kuşakla sonuçlanmıştır. Bugün sebilin iç kısmındaki çeşmesi de kısmen ayaktadır. Sebil klasik üslubun [216] önemli örneklerindendir.

[216]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.11

2.2.3. ÇARŞAMBA NİŞANCI MEHMET PAŞA SEBİLİ

Plan No:-

Resimler:150-151

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Fatih'te, Nişancı Caddesi üzerinde Nişancı Mehmet Paşa Külliyesi'nin avlu duvarının, sokağa bakan cephesinde yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, 997 H. (1589 M.) yılında divan katipliği ve üç defa Nişancı-Kubbe veziri olan Boyalı Mehmet Paşa tarafından, camiyle birlikte yaptırılmıştır. [217]

Mimari: Bilinmemektedir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında 1.85 m. yüksekliğinde, 1.10 m. genişliğinde üç pencereden oluşan sebilin üzeri açıktır (Resim 150). Genellikle 16. ve 17. yüzyıl pencere sebillerinde görülen mermer söveli, lokmalı demir parmaklılara sahiptir. Oldukça sade ele alınan sebil, pencerelerin etrafındaki silmelerle çerçevelenmiştir. Bunun dışında herhangi bir bezeme söz konusu değildir.

Sebil iç kısımda (Resim 151) pencerelerin araları, küçük bursa kemeriyle ayrılmıştır. Pencerelerin her birinde, altı su verme aralığı bulunmaktadır. Sebilin içerisinde yer alan çeşmelerin, bugün sadece yerleri kalmıştır.

Nişancı Mehmet Paşa Sebili, sade mimarisiyle klasik üslup özellikteki sebillerin önemli temsilcilerindendir.

---

[217]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.11; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963 s.19; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.25; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.467; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.663; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.93; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s.23

2.2.4. FATİH GAZANFER AĞA SEBİLİ

Plan No:30

Resimler:152-157

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Fatih'te, Atatürk Bulvarı ile Kovacılar Caddesi'nin birleştiği köşede, Gazanfer Ağa Külliyesi'nin güneydoğusunda yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Külliye ve sebile ait herhangi bir kitabe yoktur.

Külliye ile birlikte sebilin, II.Selim, III. Murat ve II. Mehmet'e otuz sene Babussâade Ağalığı yapmış, 1602'de vefat eden Gazanfer Ağa tarafından 1000-1004 H. (1593-1596 M.) yılında inşa ettirildiği kabul edilmektedir. [218]

Gazanfer Ağa Sebili 1942-1943 [219] ve 1989 [220] yıllarında restore ettirilmiştir.

Mimari: Sebilin, külliye ile birlikte mimarının o dönemde mimarbaşı olan, Davut Ağa tarafından inşa edildiği sanılmaktadır. [221]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında çokgen (sekizgen) planlı bir köşe sebilidir (Resim 152). Mermer malzemeden yapılmıştır. Sebil, dıştan üç silmeyle çerçevelenmiş mermer plakalarla kaplı kaide üzerinde, dışa

---

[218] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.65; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su Çeşme- Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.144; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi , C.5/2, İstanbul, 1968, s.35; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.23; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.11; Behçet Ünsal, "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı" Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1989, s.304; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.20; A.Vefa Çobanoğlu, "Gazanfer Ağa Külliyesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1994, s.375; E. Hakkı Ayverdi, "Gazanfer Ağa Manzumesi", İstanbul Enstitüsü Dergisi, S.3, İstanbul, 1957, s.85-96; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korumaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış)Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.33; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.467; Affan Egemen İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.295; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.94; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s.27

[219] Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.94

[220] Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.33

[221] Behçet Ünsal, a.g.m., s.11

taşkın beş cephelidir. Her cephede, bir penceresi (Resim 153) bulunan sebilin üst kısmında, geniş saçaklı dış kısmı kurşun kaplı çift cidarlı kubbe, içerde basıkken dışarıda daha yüksekçe tutulmuştur. Kubbeye geçişler pandantiflerle sağlanmıştır. Dışa taşkın olan cephe, mukarnaslı başlıklara sahip beş mermer sütunla ayrılmıştır. Mermer sütunlar pencere hizasında bir silmeyle vurgulanarak, üst kısımda iki sıra mukarnas dizisi ve her sıradaki ilk mukarnas, sarkıtlı ele alınmıştır. Üst kısımda sivri kemerler, birer kalın silme ile çerçevelenmiştir. İki renkli taşın alternatif olarak kullanıldığı sivri kemerlerle, hareketlilik sağlanmıştır. Sivri kemerlerin alt kısmında geometrik motiflerden oluşan ajurlu taş alınlık, beş pencerede de aynen tekrarlanmıştır (Resim 154). Bu bölümün alt kısmında, etrafı silmelerle çerçevelenmiş dikdörtgen bir alan daha vardır. Mukarnaslı sütun başlıklarıyla aynı hizada basık kemerli düzenlenmiş pencereler, 1.70 cm. eninde, 2.50 cm. yüksekliğindedir. Pencere şebekelerinin (Resim 155) esas dokusu, yatay çizgi ve dikey askılı, çapraz diyagonal hareketlerden doğmuştur. Böylece, kompozisyonda altıgenler ile çevrelenen baklavalı yıldızlardan merkezler olmuştur.[222] Aynı şebekenin iç kısımlarını, yukarıdan aşağıya baklavalarla sıralanan büyük sekizgenler olarak da görmek mümkündür.[223] Şebekelerin alt kısmı sivri kaş kemer şeklinde düzenlenerek beş su verme aralığı bulunmaktadır.

Sebilin iç kısmı (Resim 156), dış mekândaki özellikleri aynen devam ettirmektedir. Dışarıda daha bakımlı olan sebil, iç kısımda daha kötü durumdadır. Külliye avlusunun içinden bir kapıyla, sebile ulaşılır. Sebil içerisinde, çok harap durumda olan çeşmenin etrafı, bitkisel motiflerle süslenmiştir. En dış kısmında karşılıklı simetrik şekilde lale motifine yer verilmiştir. İç kısımda, taş malzemeli kaide üzerine sivri kemerli nişler yerleştirilmiştir.

İçerde basık olan kubbeye geçişler, zemini beyaz, koyu kırmızı renkte malakari teknikte[224] kalem işiyle (Resim 157) bezenmiştir. Kubbenin ortasında bir merkezden dağılan ve gittikçe giriftleşen geometrik motifler meandir motifini

---

[222] Behçet Ünsal, a.g.m., s.11

[223] Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.35; Behçet Ünsal, " İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı" Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.17

[224] A.Vefa Çobanoğlu, a.g.m., s.376

andıran bir sıra bezemeyi çevreler. En dış kısımda da rumi sırası alternatif şekilde devam etmiştir. Madalyonun en dıştaki motifi, kubbenin çevresini daha büyük motifler halinde dolanır.

Sebilin içinde, kırk çeşme tesislerinden gelen bir kuyu vardır. Gazanfer Ağa Sebili, klasik üslup özellikli olup bu üslubun başyapıtlarındandır.

2.2.5. FATİH HAFIZ PAŞA SEBİLİ

Plan No:-

Resimler:158-160

İnceleme Tarihi : 2003 Ağustos

Yeri: Fatih'te Fatih Caddesi üzerinde Hafız Paşa Camii'nin kuzeybatı köşesinde yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup camiye ait bir biri olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Orijinal olan sebille ilgili iki tarihçe vardır. Birincisi, IV. Murat'ın Sadarat Kaymakamı ve Sadrazamı Hafız Ahmet Paşa tarafından 1004 H. (1595 M.) yılında yaptırılmıştır. [225]

İkincisi, Topkapı Sarayında Akağalar kapısı önünde divanda iken yeniçeriler tarafından öldürülen, IV. Murat'ın sadrazamlarından damat Filibeli Hafız Paşa tarafından 1044 H. (1634 M.) yılında camiyle birlikte yaptırılmıştır. [226]

Caminin girişinde yer alırken son restorasyonla caminin içine alınan kitabe metni şu şekildedir:

Muktedâ-yı vüzerâ hazret-i Hâfız Paşa
Yesserrallahü lehu mâ yeteminnâ ve mâ yeşâ
Çarırken hesenat olmak için yaptırdı.
Cami ve medrese ve çeşme ve darülkura
Dembedem âbı sebilinden içrer ibn-i sebil
Selsebil ırmağının zevkin alırlar hasenat
Eyledi çünki o âli- himem ala hasenat
En'amellâhü aleyhi'd- derecatil- ulya
Ulema ve fudalâ mecmaıdır her tarafı
Olıcak böyle mahallinde gerek öyle bina

---

[225] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.21; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.25; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil), İstanbul, 1993, s.310; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.96; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum, 2003, s.28

[226] Fatih Camileri, İstanbul, 1991, s.114; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.96; Fazıl Ayanoğlu, "İstanbul'da Yola Kaybedilen Cami Vesaire" Vakıflar Dergisi, S.8, Ankara, 1969, s.333

Hafızıyye anın oldu ilm ü tarihi

Gam değil müddeti ömr ile olunur ihzâ 1004

Sebil, 1648 yılındaki deprem ve 1782 yangınında zarar görmüştür. 1918 Fatih yangınında ise camiyle birlikte yanmıştır. 1938'lerde ise sebilin yalnızca duvarları kaldığı, kaynaklarda belirtilmektedir. Uzun bir süre harap halde kalan sebil ve cami 1976 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yeniden yapılmıştır.

Mimarı: Mimarbaşı Kasım Ağa tarafından yapılmış olduğu sanılmaktadır.[227]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Tamamen yenilen şimdiki sebil (Resim 158), iki cepheli ve iki pencerelidir. Taş kaidesi düz bezemesizdir. Pencereler (Resim 159), sivri kemerle biçimlenmiştir. Pencerelerin şebekeleri, altı kollu yıldızların etrafında altıgenlerin oluşmasıyla şekillenmiş ve sekizer su verme aralığı bulunmaktadır. Sivri kemerli pencereler sütuncelerle ayrılmıştır. Sebil pencerelerinin üst kısmında, ortada ve sivri kemerlerin iki yanında içi bezeli yuvarlak madalyonlara yer verilmiştir.

Sebillin gövdesinin üstü, iki sıra klasik özellikte sarkıtlı mukarnaslarla sarılmıştır (Resim 160). Sarkıtlı mukarnastan sonra birkaç silme ile cephe tamamlanmıştır. Ahşap çıtalı saçak, oldukça geniş tutulmuştur. Sebil, küçük bir kubbeyle kapatılmıştır.

Sebilin iç kısmı ve kubbesi, oldukça sade olup herhangi süsleme unsuru yoktur. Sebil, sade mimarisiyle klasik özelliktedir.

---

[227]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.21

2.2.6. HASEKİ BAYRAM PAŞA SEBİLİ

Plan No:31

Resimler:161-165

İnceleme Tarihi: 2003 Ağustos

Yeri: Fatih'te, Haseki Kadın Sokağı ile Haseki Caddesi'nin birleştiği kısımda, Bayram Paşa Külliyesi Türbesi'nin ön kısmında yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, külliye ile birlikte Sadrazam Bayram Paşa tarafından.1044 H. (1634 M.) yılında yaptırılmıştır.[228]

Sebilin kitabe metni şu şekildedir:

Merhabâ Âsaf- sütude şiyem

---

[228] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.23; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme- Sebil", Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.144; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi C.5/2, 1968, s.1214/96; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.36; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.541; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.304; Behçet Ünsal ,"Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.11; E.R. Koçu, "Bayram Paşa" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1960, s.2302; Asım Mutlu, "Sebillerimiz" Türkiyemiz, S.21, İstanbul, 1977, s.5; Zeynep Nayır, "İstanbul Haseki de Bayram Paşa Külliyesi" İsmail Hakkı Uzunçarşılı Armağanı, Ankara, 1976, s.406-407; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemi Su Yapıları, Ankara, 1997, s.21, M.Baha Tanman, "Bayram Paşa Külliyesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1994, s.101; M.Baha Tanman, "Bayram Paşa Külliyesi" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1992, s.267; Hakkı Göktürk, "Bayrampaşa Medresesi, Mektebi, Sebili, Tekkesi, Tekke Mescidi Ve Türbesi", Maddesi, İstanbul Ansiklopedisi, C.IV, (Eski Baskı), s.2307; Zerrin Köşklü, 17. Ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Erzurum, 1999, s.69; Hafız Hüseyin Ayvansarayı, Vefayat-ı Selattin ve Meşahir-i Rical, (Haz. Fahri Ç.Derin), İstanbul, 1978, s.12; Hafız Hüseyin Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1944, s.266; Tahsin Öz, İstanbul Camileri, C.1, Ankara, 1987, s.35; Şükrü Sönmezler, 17. Yüzyıl Osmanlı Mescitleri, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı Restorasyon Programı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996, s.119; Mübahat Kütükoğlu, "1869 da Faal İstanbul Medreseleri" Tarih Enstitüsü Dergisi, S.7-8, İstanbul, 1977, s.304; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.25; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korumaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.49; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s. 467; Nur Urfalıoğlu, "İstanbul Sebillerinde Görülen Tahribatlar Ve Koruma Önerileri", Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, S.36/1-2, Ankara, 1993, s.417; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s.30

Habbeza zât-ı bî- misal ü adil
Nice Asaf ki himmetiyle ider
Mihr ile meh menazilin tekmîl
Böyle sâhib-i şifâ olan her giz
Hıfz ide kudretle hayrını Celil
Ey Safâyî bu duâ-yı devleti
Eyledi ki ola ömrü tavil
Bir dua ile dedi târîhinî
Teşnegân-ı cihâna oldı sebîl 1044[229]

Mimari: Sebil, mimarbaşı Mimar Kasım tarafından inşa edilmiştir.[230]

Mimari ve Süsleme Özelikleri: Külliye programında çokgen (sekizgen) planlı bir köşe sebilidir (Resim 161). Tamamen mermer malzemeden inşa edilen sebilin kaidesi, 1.02 m yüksekliğindedir. Son dönemlerde onarılan bu kısım, dikdörtgen silmelerle çerçevelenmiştir. Kaide üzerinde cephe, ikisi duvara bitişik olmak üzere yarım, dört tanesi tam baklava başlıklı, demir bilezikli sütunlar tarafından beş bölüme ayrılır. Sütunlar arasındaki dilimli kemerli (fistolu) pencereler (Resim 162), 2.20 m. yüksekliğinde, 1.10 m. genişliğindedir. Dökme demir şebekeler (Resim 163), birbirine geçen daireler, altı uçlu yıldızlar ve yıldızları bağlayan dikdörtgen baklavalardan meydana gelmiştir. Her pencerede beşer su verme aralığı bulunmaktadır.

Pencerelerin üzerinde (Resim 164) sivri kemerler, baklava başlıklı sütunlara oturur. Bu kemerlerin aynalık kısmında, alternatif olarak ortada rumi ve stilize edilmiş bitkisel motifli alınlık diğerinde ise altı kollu yıldızlar ve etrafında

---

[229]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.23; Zeynep Nayır, a.g.m., s.402; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.99; Arda Kurul, a.g.tez, s.30; Affan Egemen, a.g.e., s.177

[230] Bu konu hakkında geniş bilgi için bakınız: Semavi Eyice, "Osmanlı Devri Hassa Başmimarlarından Kasım Ağa" Birinci Milli Türkoloji Kongresi (6-9 Şubat 1978) İstanbul, 1979, s.453-465; Semavi Eyice, "Mimar Kasım Hakkında", Belleten, XLII/172, İstanbul, 1979, s.767-808; İzzet Kumbaracılar, "Türk Mimarları", Arkitekt, İstanbul, 1937, s.59-60; İsmet Parmaksızoğlu, "Kasım Ağa (Koca)" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.VI, İstanbul, 1953, s.79-80; Şerafettin Turan, "Osmanlı Teşkilatında Hassa Mimarları" Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, S. I, 1963, Ankara, 1964, s.157-202; Candan Sökhan, "Mimar Kasım Ağa" İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1966, s.78

oluşan dörtgenlerden meydana gelen mermer şebekelerle dolgulanmıştır. Sivri kemerlerin kilit taşlarında, içi bezeli küçük rozetlere yer verilmiştir. Ayrıca kemerlerin yan kısımları da Rumi kabartmalarla bezenerek doldurulmuştur. Onarımlar sırasında mukarnaslı bir kuşak ile taçlandırılan sebilin, külliyenin tarihini veren kitabesi, bu kuşağın altında yer alır. Günümüzde kurşun kaplı bir kubbeyle örtülen sebil, eski resimlerinde ve duvarlarındaki izlerden anlaşıldığı kadarıyla önceden saçaklı idi.[231] Fakat onarımlar sırasında kaldırılmış olan saçak, yapının bütünlüğünü sağlıyordu. Bunun yerine mukarnaslı kuşak yerleştirerek, bu eksiklik giderilmek istenmiştir.

Sebilin içerisi çok sade olup, duvarda mermer bir çeşme yer almaktadır. Ayna taşı kırılmış olan çeşmenin, sadece yalağı sağlam olarak kalmıştır. İç mekânda duvarlarda taş malzeme kullanılırken, kubbenin içerisi tamamen tuğladan örülmüştür (Resim 165).

Günümüzde oldukça iyi durumda olan sebil, sade mimarisi, klasik dengeli bir sanat güzelliğine sahiptir. Köşede türbe ile sebil oluşturduğu başarılı kitle, Mimar Sinan sonrası klasik üsluba özgüdür. [232]

Bayram Paşa Sebili, klasik üslubun son örneklerinden olup önemli sebillerdendir.

---

[231] Behçet Ünsal, a.g.m., s.11

[232] M.Baha Tanman, a.g.m., s.101; M.Baha Tanman, a.g.m., s.267

2.2.7. SARAÇHANEBAŞI AMCAZADE HÜSEYİN PAŞA SEBİLİ

Plan No:32

Resimler:166-169

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Fatih'te, Soflular Mahallesi Eski Saraçhane Sokağı'nda, Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi'nin doğu cephesinde yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa tarafından, 1009 H. (1697 M.) yılında külliye ile birlikte yaptırılmıştır. [233]

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtları arşivindeki 1112 H. (1700 M.) tarihli vakfiyesinde, "Darül-hadis, onaltı adet hücresi ve mescid-i şerif ve mabed-i

---

[233] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.29; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.144; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.83; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.36; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi İstanbul, 1986, s.541; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1989, s.304; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.17; Behçet Ünsal, "İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı" Taç Dergisi, C.1, S.4, İstanbul, 1986, s.19; Mutlu Asım, "Sebillerimiz" Türkiyemiz, S.8, Ankara, 1969, s.263; A.Vefa Çobanoğlu, "Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1994, s.283; Şennur Aydın, "Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1992, s.?; Zerrin Köşklü, 17.ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Erzurum, 1999, s.133; Yılmaz Önge - Erdem Yücel, "Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi (Saraçhanebaşı)", Arkitekt, S.XXXXV, İstanbul, 1966, s.181; Tahsin Öz, İstanbul Camileri, I. Ankara, 1987, s.22; Fırat Güngör, Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1964, s.4; Yurt Ansiklopedisi; "Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi" Maddesi, C.6, İstanbul, 1982-1983, s.4143; Engin Özdeniz, İstanbul da ki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri Ve Sebilleri, İstanbul, 1995, s.283; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebilleri Sorunları Ve Korunmaları,Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.59; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Külttür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.467; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.62; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil), İstanbul, 1993, s.140; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.100; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarih Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s.32; E. Hakkı Ayverdi, "Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi Medrese, Mektep, Mescit, Kütüphane Ve Sebili" Maddesi, İstanbul Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1959, s.794; Selda Demiryay, İstanbul'da Saraçhanebaşında Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarih Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1990, s.15-17

Nazif ve mekteb-i reflü'ş-an ve türbe-i şerif ve sebil-i selsebil ve şadırvan-ı matbuu'l unvan ve katbhane-i feyizaşiyane vesari levahik ve müstemilatından ibarettir" denilmektedir.

Sebil, 1718 yangınında büyük zarar görmüş daha sonra tamir edilmiştir.

1755 yılındaki depremden de büyük hasar gören külliye ve sebil, Hüseyin Paşanın kızı Rahime Hanım tarafından tamir ettirilmiştir.

1896 yılındaki depremden tekrar zarar gören sebil, iyi bir tamir görmüş ancak daha sonra uzun bir süre, zamanın tahribatına bırakılmış ve herhangi bir tamir görmemiştir. Külliye, 1957-58'de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir. Sebilin son onarımı da 1966 yılında yapılmıştır. [234]

Mimarı: Mimarbaşı İbrahim Ağa tarafından, inşa edilmiştir.[235]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında yarım yuvarlak (yonca yaprağı şeklinde) dilimli bir sebildir (Resim 166). 4.40 x4.50 m. boyutlarında olan sebil, dışarıya doğru kavislidir.

Sebilin yaklaşık 1.50 m. yüksekliğinde bombeli kaidesi, içleri, her üçünde de aynı olmak üzere etrafı iki silmeyle çevrelenmiş, dört ince dikey dikdörtgen panoyla bezenmiştir. Gövde kısmında (Resim 167) ikisi duvara gömülü, üçü serbest beş mermer sütun, mukarnas başlıklıdır. Başlıklara oturan sivri kemerlerin içerisi, boş bırakılmış alınlıklara sahiptir. Dört pencere, sebilin formuna uygun olarak bombelidir. Sebilin pencere şebekeleri de dışa doğru bombeli olup dökme demirden, stilize edilmiş dört yapraklı yonca şeklindedir. Şebekeler, son onarım sırasında orijinaline uygun olarak yenilenmiştir. Şebekelerin her birinde, altı bursa kemerli su verme aralığı bulunmaktadır. Şebekeler, 18. yüzyıl üslubundadır.[236]

Pencerelerin üst kısmında, lentolar da kıvrık dallar üzerine, rumilerden oluşan kabartma bir kompozisyon yer alır. Sivri kemerlerin kilit taşlarında da küçük bir rozete yer verilmiştir.

---

[234] Erdem Yücel, a.g.m., s.254-55; A.Vefa Çobanoğlu, a.g.m., s.236; Engin Özdeniz, a.g.e., s.284

[235] İzzet Kumbaracılar, "Türk Mimarları" Aritekt, İstanbul, 1937, s.60; A.Vefa Çobanoğlu, a.g.m., s.236; Şennur Aydın, a.g.m., s.9

[236] A.Vefa Çobanoğlu, a.g.m., s.238; Erdem Yücel, a.g.m., s.264; Affan Egemen, a.g.e., s.140; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.103; Behçet Ünsal, İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.19; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.36

Sivri kemerlerin üzerinde (Resim 168) saçağa geçişte, oldukça yüzeysel tutulan mukarnas kuşak sebili dolanır. Sebilin üzeri, içten pandantiflerle geçilen, dıştan oldukça geniş, üzeri kurşun kaplı bir kubbe ile kapatılmıştır.

Tamamen mermerden yapılmış olan sebil, dershane mescidi çeviren revakla arası iki çarpaz tonozla örtülmüştür. Buradan basık kemerli bir kapı ile güney duvarında, önceden var olan sivri kemerli açıklık hazire zeminin yükselmesinden dolayı kapatılmıştır. İçerisine, yatık dikdörtgen şeklinde mermer hazne ve bir kurnadan oluşan çeşme yerleştirilmiştir.[237]

Bugünde mevcut olan yalaklı çeşmenin (Resim 169) üzerinde, orta geniş, kenarlar dar olmak üzere, simetrik olarak kabartma tekniğinde iki selvi ağacı, ortada ise vazodan çıkarak dağılan bitki motifleriyle bezenmiş itinalı bir taş işçiliğine sahiptir.

Sebilin içinde çeşmeden başka, bir de 5.00-6.00 m. derinliğinde su soğutma mahzeni vardır. Su teknesinin arkasında izi kalan, sonradan duvarla örülmüş hazneye açılan dışarıdaki toprak zeminin yükselmesiyle yere gömülmüş, sivri kemerli bir kapı vardır. Bu kapı, Amcazade Hüseyin Paşanın ölümü üzerine, bugünkü hazireye gömülmesi kararlaştırılmasıyla iptal edilmiştir. [238]

Sebilin içerisinde 19. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başlarında, siyah beyaz manzara resimleri, çiçekler, perde motifleri gibi kompozisyonlardan oluşan kalem işleri bulunuyordu. Bu kalem işleri son yıllarda sıva tabakası kazınınca alt kısımdaki XVII. yüzyıl üslubunda orijinal kalem işleri ortaya çıkarılmıştır.[239] Bu süsleme bugün yoktur.

Klasik dönemin son örneklerinden olan sebil, Lale Devrinin ince, zarif sanat anlayışının başladığı mimarisi, planı ve kıvrak süslemeleri ile bu üslubun, ilk ve en önemli temsilcilerindendir.

---

[237]A.Vefa Çobanoğlu, a.g.m., s.238
[238] Erdem Yücel, a.g.m., s.264
[239]Erdem Yücel, a.g.m., s.264; A.Vefa Çobanoğlu, a.g.m., s.238; Engin Özdeniz, a.g.e., s.284; Affan Egemen, a.g.e., s.140

2.2.8. AKSARAY EBUBEKİR PAŞA SEBİLİ

Plan No: 33

Resimler:170-171

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Fatih'te, Aksaray Namık Kemal Caddesi üzerinde Ebu Bekir Paşa Sıbyan Mektebi olarak yapılmış olan, günümüzde Çocuk Kütüphanesi olarak kullanılan, binanın altında yer alır. Bugün iyi durumda olan sebil, dükkân olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Kaptan-ı Derya Ebu Bekir Paşa tarafından 1136 H. (1723 M.) [240] yılında yaptırılmıştır.

Rakım Efendi [241] tarafından talik olarak iki sütunda dört satıra 150x50 cm. ölçülerindeki kitabe metni şu şekildedir:

Muîn-i derdmendân u semiyy-i hazret-i sıddîk
Ser-i serheng-i dîvân-ı muallâ zât-ı âlî- câb
Muvaffak oldu bak ra'nâ eserdir kim bina etti
Sebil ü merkad û mekteble kahsîl-i rizâu'llah
Mukîm-i dergeh-i hem kâtibi hem garka-i lûtfu
En ednâ çâkeri Râkım duâ- gûyendesi nâgâh
İderken fikr-i tarîhin semâi bir nidâ geldi
Ebûbekir' in sebîl ü mektebin makbûle ede Allâh 1136 [242]

---

[240]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.33; Hatice Aynur-T.Hakan Karateke, III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri, İstanbul, 1995, s.159; Engin Özdeniz, İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri Ve sebilleri, İstanbul, 1995, s.195; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikleri Üsküdar Sebilleri Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.32; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.225; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.103; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s.34; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı Ve Eski Eserler Kaybı, Türk Sanat Tarihi Araştırma Ve İncelemeleri, II, İstanbul, 1968, s.18

[241]Hatice Aynur, -T. Hakan Karateke, a.g.e., s.159

[242] Hatice Aynur, -T. Hakan Karateke, a.g.e., s.159; Engin Özdeniz, a.g.e., s.196; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.103; Arda Kurul, a.g.tez, s.34

1938'lerde harap durumda olan mektep ve sebil, 1954-1957[243] yıllarında Aksaray'ın yeniden düzenlenmesi sırasında tamir ettirilmiştir.

Mimarı: Bilinmemektedir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Dikdörtgen planlı tek pencereli olarak düzenlenen sebil, bugün tamamen yenilenmiştir (Resim 170-171). 2.25 cm. genişlikteki pencere kemerinden başka, hiçbir iz kalmamıştır. Kesme taş malzemeyle şekillenen sebil, sade mimarisiyle klasik üslup özelliktedir.

[243] Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.103

2.2.9. HEKİMOĞLU ALİ PAŞA SEBİLİ

Plan No:34

Resimler:172-176

İnceleme Tarihi: 2003 Ağustos

Yeri: Fatih'te, Davutpaşa Mahallesi Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi üzerinde, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi'nin kuzeydoğu köşesinde yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup camiye ait bir birim olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Hekimbaşı Nuh Efendinin oğlu, ikinci Sultan Mahmut'un Sadrazamı Hekimoğlu Ali Paşa tarafından 1146 H. (1733 M.) yılında yaptırılmıştır.[244]

Sebilin, şair Vehbi tarafından yazılan on mısralık manzum kitabesinin metni şu şekildedir:

Hazret-i Sultan Mahmûd vekil-i mutlakı
Nâmdâş-ı fâtih-i Hayber veziri bi- adil
Eyledi bu Ka'betü'l – uşşaklı ihya hem
Cah-ı zemzem gibi bir aynen tüsemma selsebil
Geldi sadra çok semiy-yi saki Kevser veli

---

[244] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, 1938, s.37; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su- Çeşme-Sebil", Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.144; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/97; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.36; Semavi Eyice, İstanbul Petit Guide A Travers Les Monuments Byzantıns et Turcs, İstanbul, 1995, s.91; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.18; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.23; Ayda Arel, 18. Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975, s.47; Halil Ethem, Camilerimiz, İstanbul, 1932, s.92-94; Doğan Kuban, "Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1994, s.43; A. Kemalettin, "Çeşme Abidelerimiz" Mimar Dergisi, S.7, İstanbul, 1934, s.207-211; Örcün Barışta, İstanbul Çeşmeleri Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi, Ankara, 1993, s.9; Zerrin Köşklü, İstanbul Davut Paşa da Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1990 s.151; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.7; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.374; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, 1995, s.105; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebiller, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s.36; İ. Hakkı Konyalı, İstanbul Abideleri, İstanbul, 1940, s.47; Betül Bakır, Mimaride Rönesans Ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri, Ankara, 2003, s.70

Etmedi böyle birbirinin biri irva-yı galil
Lüleden su gibi hâmemdem tereşvuh eyledi
Vasfın işrâb için ey Vehbi dü tarih-i celil
Bu Ali Paşa sebilinden gel, iç maü'ş şifa 1146
Ab-ı pak Kevser oldu vakf-ı ebna-yı sebil 1146[245]

Sebil pencerelerin şebekeleri üzerinde ise "Vesakahüm" ve "Aynen Teşrabu" ayetleri tekrar edilerek yazılmıştır. [246]

Sebil, 1831'de ve 1944'e doğru başarısız bir şekilde tamir edilmiş ve 1968'den birkaç yıl önce de zarif tunç şebekelerinden biri kaybolmuştur.[247]

Sebil 1934[248] yılında bir onarım daha görmüştür. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1986[249] da başlayan restorasyon 1987[250] de tamamlanmıştır.

Mimarı: Sebilin mimarı, Kayserili Mehmet Ağadır. [251]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında bir köşe sebili (Resim 172) olup, dış ve iç bükey biçimli plan, hareketli mimariyi oluşturmuştur.[252] Yarım yuvarlak plan sekizgene dönüştürülerek, her altı köşesine birer sütun, diğer köşelere de çeşme ve sebil girişi yerleştirilmiştir.

Avludan yuvarlak kemerli bir kapı ile sebile girilir. Yarım yuvarlak planlı, sekizgen, mermer kaide üzerine oturan sebil, beş pencerelidir (Resim 173). Pencereler 1.20 m. genişliğinde, 2.40 m. yüksekliğinde ve 65 cm. derinliğindedir.[253] Altı dilimli küçük kemerciklere sahip pencerelerin şebekeleri, sebilin 1934'te eski resminde pencereler şebekesiz haldedir.[254] Sebilin şebekeleri

---

[245]İ. Hakkı Konyalı, a.g.e., s.47; Örcün Barışta, a.g.e., s.12-13; Zerrin Köşklü, a.g.tez, s.47; A.Binnur Afacan, a.g.tez, s.2; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.105; Arda Kurul, a.g.tez, s.36
[246] Doğan Kuban, a.g.m., s.45
[247]Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/97
[248] A.Binnur Afacan, a.g.tez, s.6
[249]Doğan Kuban, a.g.m., s.45; Fatih Camileri Ve Diğer Tarihi Anıtları, İstanbul, 1991, s.123-124
[250] Zerrin Köşklü, a.g.tez, s.47
[251]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.37
[252] Behçet Ünsal, a.g.m., s.18
[253] Birsen Peköz, a.g.tez, s.23
[254] A. Kemalettin, a.g.m, S.207-11

(Resim 174), her bir kanat dışarı kavisli dikey çubuklar halindedir. Bu özellik, ilk defa burada uygulanmış bir yeniliktir.

Böylece her şebeke, altı pencereden meydana gelmekte ve her birini yaldızlı bir kubbecik biçiminde birer tacı bulunmaktadır. XVIII. yüzyıl batıya açık olan sanat zevkinin yansıdığı şebekelerde, altı su verme aralığı bulunmaktadır. [255]

Duvara gömülü mukarnas başlıklı sütunların arasındaki pencere kemerlerinin altında, tek satır halinde, iki bölüme ayrılan demir üzerine yazılı kitabe kuşağı, her pencerede tekrar etmektedir.

Dilimli gövdede sütunlar, saçağa kadar üst cephede devam ettirilerek bu kısım oldukça ince oyma, kabartma taş işçiliğiyle bezenmiştir. Burada rokoko üslup ağırlıklıdır.[256] On bir süsleme kuşağının bulunduğu bu kısımda (Resim 175):

1.Kuşak: Dilimli kaş kemerlerin üzerinde, ortada bir rumi ve karşılıklı, simetrik olarak stilize edilmiş bitkisel motiflerden oluşmuş kabartma tarzındaki süsleme kuşağıdır.

2.Kuşak: Üst kısımda, üçgen tarzda sarkıtlı mukarnas şeklinde oyularak yapılmış ve boşluklar doldurulmuştur.

3.Kuşak: Ortada palmetler ve palmetin geometrik tarzda birleşen yuvarlak hatlı kabartma motiflerden olmuştur.

4.Kuşak: Daha geniş tutulmuş bu kuşakta bitkisel motiflerin ağırlıkta olduğu, rumilerinde bulunduğu oldukça girift bir kompozisyondur.

5. ve 6. Kuşak: Ayet kitabelerinin bulunduğu kuşaklardır. Aynı hizada sütunların üzerinde büyük bir madalyon ve içerisi girift bitkisel motiflerle bezelidir.

7.Kuşak: Dördüncü kuşak burada aynen tekrarlanmıştır.

8.Kuşak: Üçüncü kuşak burada aynen tekrarlanmıştır.

---

[255] Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.36

[256] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.37; Doğan Kuban, a.g.m., s.45; Zerrin Köşklü, a.g.tez, s.46; Birsen Peköz, a.g.tez, s.47; Affan Egemen, a.g.e., s.375

9.Kuşak: Oldukça geniş tutulmuş, üst kısımda yayvan mukarnas kuşak ve alt kısımdan ikinci kuşağın üst kısmının daha büyük şekilde uygulanmasıyla olmuştur.

10.Kuşak: Mukarnas bezemeli kuşaktır.

11.Kuşak: Palmet ve rumilerin stilize edilerek, bitkisel tarzda oluşturulduğu bezeme kuşağıdır.

Üst kısımda dışarı 1.3 cm. taşıntı yapan saçağın (Resim 176) üzeri, kurşunla kaplı bir kubbeyle örtülmüştür. Önceden ahşap[257] olduğu belirtilen kubbenin, sonraki dönemlerdeki, restorasyonlar sırasında saçakla birlikte yenilenmiştir.

Sebilin iç kısmı, sıvanarak boyandığı için hiçbir süslemeye sahip değildir. Sebilin sol tarafında sivri kemerli, dal, selvi ve yaprak motifleriyle bezeli bir çeşme bulunmaktadır.

Hekimoğlu Ali Paşa Sebili, Lale Devri üslubunun en olgun tasarımıyla, temsil eden önemli sebillerdendir.

[257]A. Binnur Afacan, a.g.tez, s.6

2.2.10. FATİH II. MAHMUT SEBİLİ

Plan No:35

Resimler: 177-181

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Fatih'te, Fatih Camii'nin Çörekçiler Kapısı'nın karşısında, Efdalzade Hamidüddin Medrese kapısının arka kısmında yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, I. Mahmut'un başkadını Hace Alicenab Kadın tarafından, 1158 H. (1745 M.) yılında yaptırılmıştır. Daha sonra Sultan II. Mahmut'un emriyle 1245 H. (1829 M.) yılında Ebniye-i Hassa Müdürü Abdülhalim Efendiye tamir ettirilmiştir.[258]

Sebilin 1245 tarihli Ayni tarafından düzenlenen kitabe metni şu şekildedir:

Membâ-ı cûdû himen Sultân Mahmûdû'z zamân
Bu sebili eyledi tecdîd ihyâ-, âb iç
Eylemiş cennet mekân Mahmd H¤n-ı evvelin
Başkadın âlîcenap anı inşâ, âb iç
Nâgehân âteşle mahvolmuştu ab û revnalu
Şimdi sûyun buldu ta'mir oldu â'lâ, ab iç
Meşreb-i pâkiolâderyâ gibi pür-cûş-ı feyz
Ömr-i Nûh ihsan ede ol şâhâ Mevla, ab iç
Ayniyâ, dil- dâdedir tarihine mâ-ı hayat

---

[258]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.53; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/97; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.5 İstanbul, 1944, s.146; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.23; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.24; İ. Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.1, İstanbul, 1943, s.252; Doğan Yavaş, "II.Mahmut Sebili" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.262; İ. Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.1, İstanbul, 1943, s.252; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarih Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.42; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468; Günay Pınar, 19.Yüzyıl Su Mimarisinden Bent Ve Sebiller, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarih Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1969, s.23; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.107; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarih Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s.39

Bu sebile kıldı Hân Mahmud ihyâ, ab iç 1245

Onarım tarihi verilen sebilin Başkadın Efendi tarafından yaptırılıp II. Mahmud tarafından onartıldığı kitabeden anlaşılmaktadır.

Mimari: Mühendis Abdülhalim Efendi

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Yarım daire planlı bir köşe sebilidir (Resim 177). Sebilin, dışa kavisli kaide kısmı, 0.60 m. yükseklikte olup kaide üzerine oturan yuvarlak dört sütunla ayrılmıştır. Beş bölümlü cephe (Resim 178), içe doğru kavislidir. Volütlü başlıklara sahip, dört sütun arasındaki pencereler 2.50 m. yüksekliğinde ve 1.20 m. genişliğindedir. Basık kemerli pencerelerin şebekeleri (Resim 179), dökme demirden ortası kabartma çiçek motiflidir. Bu motife paralel alt ve üst kısımda bir sıra volütle "C" kıvrımlar içine ceviz büyüklüğündeki yuvarlak motifler, karmaşık motifler arasında zengin bir dekorasyon oluşturmaktadır. Şebekelerin; altı, beş ve dört adet su verme aralıklarının olduğu kaynaklarda belirtilse de bugün şebekelerin su verme aralıkları tamamen ortadan kalkmıştır. Bu nedenle kaç aralıklı olduğu tespit edilememiştir.

Şebekelerin üst kısmında yer alan içbükey korniş, gövdedeki yuvarlak sütunların, bu kısmında yüzeysel duvar payeleri şekliyle ikişer satırlık kitabe kuşağı yer alır (Resim. 180). Dilimli gövde üzerindeki saçak, sebile hakim konumdadır. Saçağın içerisindeki son onarımla yenilenen dört pano, kalem işiyle bezenmiştir. Bu panolardan çiçek ve yaprak motiflerine yer verilmiştir. Sebil kurşunla kaplı bir kubbeyle kapatılmıştır. Sebilin yan kısmında, mermerden yapılmış bir duvar çeşmesi bulunmaktadır.

Malzeme olarak taşın kullandığı iç mekânda, birde duvar çeşmesi (Resim 181) bulunmaktadır. Yuvarlak kemerli niş içindeki çeşmenin tahrip olan su yalağı da hala ayaktadır. Sebilin içerisi, çok sade olup herhangi bezeme söz konusu değildir.

Sade şekliyle yeni bir mimari arayış içinde olan sebil, barok-rokoko üslup özellikleri göstermekle birlikte ampir üsluba geçişi teşkil etmektedir.

2.2.11. FATİH NAKŞIDİL SULTAN SEBİLİ

Plan No:36

Resimler:182-186

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Fatih'te, Fatih Camii'nin kıble tarafının solunda, mezarlık hizasının ön cephesinde yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup müftülüğe ait bir birim olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sultan II. Mahmut tarafından, validesi Nakşıdil Sultan için, 1233 H. (1818 M.) yılında yaptırılmıştır. [259]

Hattat Rakım Efendi ve kardeşi İsmail Zühtü Efendiye ait olan sebilin her cephesini, üç satır halinde dolanan yirmi dört satırlık kitabe metni şu şekildedir:

Kıldı ifâ hakkını Mahmûd Han
Müderi çün eyeleyüb iki ümmûl-mü'minin
Fi- sebilillah cûdun selsebil
Gitti ıl sıddîka-i Zehrâ adil
Evvel Allâh sonra nur-ı çeşmini
Eyledi hayrâtının icrâya vekily

---

[259]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.50; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil", Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.146; Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.110; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.511; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/98; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.5, İstanbul, 1976, s.39; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.22; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.24; Goldfrey Goodwın, A Hıstory Architecture, London, 1971, s.146; Hakkı Önkal, Osmanlı Hanedan Türbeleri, Ankara, 1992, s.253-54; Fatih Camileri Ve Diğer Tarihi Anıtlar, İstanbul, 1991, s.358; Hale Tokay, "Nakşıdil Sultan Külliyesi " Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.41; Betül Bakır, Mimaride Rönesans Ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri, Ankara, 2003, s.80; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.73; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebilleri Sorunları ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1968-69, s.19; İstanbul İl Yıllığı 1967, İstanbul, 1696, s.260; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih ilçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s.41; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.656; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.108

Hayr-i cârisin şeh-i şevket meâb
Yapdurup oldu ana ecr-i cezil
Duysa bu âb-ı hayâtı bulmağa
Hızrı İskender'ince eyler delil
Ab-ı cennet olduğunda şüphe yok
Ver mizâcında sefâ-yı sencebil
Eylemiş hassâsiyet iksir- veş
Katresin Mevlâ şifâ- sâz-ı alil
Aynı rahmet akdı sûy-i fatihe
Subesû içtikçe ebnây-ı sebil
Mâder-i Sultan-ı âlem hayr ile
Yâd olup hayreyleye Rabb-ı Celil
Aşdı mikyâs-ı kalemden sözlerin
Cuşa geldin izzetâ manend-i Nil
Ehl-i cennet söylesin tarihini
Valide Sultana Kevser-dir sebil. 1234 [260]

Bütün kaynaklarda aynı tarih verilen sebile, sadece Semavi Eyice tarafından 1223 H. (1808-1809 M.) tarihi verilmiştir. [261]

Mimari: Bilinmemektedir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Sultan II. Mahmut döneminin, en önemli cephe sebillerindendir (Resim 182).

Daire planlı olan sebil, dört pencereli yarım yuvarlak formdadır. İki kaide üzerinde yaklaşık 5 m. yüksekliğe sahiptir. Tamamen beyaz mermerden yapılan sebilin 1 m. yüksekliğindeki kaidesi, pencere aralarındaki sütunların alt kısmında, gövdesi bombeli birer vazo ile dört bölüme ayrılmıştır. Kaide üzerindeki dört cepheli sebilin (Resim 183) pencereleri, 2.30 m. yüksekliğinde ve 95 cm. genişliğindedir.[262] Basık daire formlu kemerlere sahip olan pencerelerin arasında, estetik amaçlı sütunlara yer verilmiştir. Bu sütunlar üzerinde, ampir üslup

[260] Günay Pınar, a.g.tez, s.19; Arda Kurul, a.g. tez, s.41-42; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.108
[261] Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/98
[262] Birsen Peköz, a.g.tez, s.41

özelliğini taşıyan volütlü başlıklar ve bu başlıklar üzerinde vurgulanan yatay silmelere yer verilmiştir. Bu kısımda, stilize edilmiş arka kısımdaki daha geniş öndeki daha küçük akanth yaprakları, sebil cephesindeki hareketliliği sağlayan özelliklerdir.

Pencere şebekeleri (Resim 184), ampir üslubunda dökme demirden oldukça sadedir. Altı su verme aralığı bulunan şebekeler de hatlar yuvarlaklaşmıştır. [263]

Sebilin üst bölümünde (Resim185), pencere üzerinde kitabelere yer verilmiştir. Bu kitabelerin etrafı "S-C" kıvrımlardan oluşan silmelerle çerçevelenmiştir. Üst cephesi, sebili dolanan silme ile sona ermiştir.

Sebil, geniş bir mermer saçak (Resim 186) üzerine oturtulan üzeri kurşun kaplı bir kubbe ile örtülmüştür. Sebil, düşeyde plastırlarla dört, yatay silmelerle üç bölüme ayrılmıştır.

Sebil basık kemerleri, sadeleşmiş, zengin profilleri ve kartuşlar kaybolmuş daha sade süslemeleri ile barok-rokokodan arınarak yeni üsluba doğru geçiş yapısıdır. Rokoko motiflerinden, akanth yaprakları sade saçağın altında ve kitabelerin arasında yabancı kalmaktadır. Sütun başlıklarında aşina olunan sebil, ampir üslubun en önemli anıt karakterine sahip başyapıtlardandır. [264]

---

[263] Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler" Sanat Dünyamız, S.5, İstanbul, 1976, s.39

[264] Doğan Kuban, a.g.e., s.110; Behçet Ünsal, a.g.m., s.22; Hale Tokay, a.g.m., s.41; Birsen Peköz, a.g.tez, s.41; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.111; Arda Kurul, a.g.tez, s.42

2.2.12. BENLİZADE SEBİLİ

Plan No:37

Resimler:187-189

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Fatih'te, Darüşşafaka Caddesi üzerinde köşe başında yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olmayıp içiresi doldurulmuş ve yıkılmak üzeredir.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, Benlizade Kazasker Ahmet Raşit Efendi tarafından 1254 H. (1828 M.) yılında[265] yaptırılmıştır. Sebile, Semavi Eyice 1245 H. (1838 M.)[266] tarihini vermektedir. Bugün sebilin üzerinde, sonradan konmuş bir kitabe daha bulunmaktadır. Bu kitabede 18. yüzyılda Mekke kadılığı yapmış Benlizade Ahmet Reşit Efendi Sebili ve 1191 H. (1777 M.) tarihi yazılıdır. Bu tarihin yapı ve ilişkisi düşündürücüdür.

Mimari: Bilinmemektedir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Benlizade Türbesi'nin yanında yer alan dört pencereli çokgen planlı bir köşe sebilidir (Resim 187). Yaklaşık 1 m. kaidesi, 1.50 m. yüksekliğinde 1.20 m. eninde pencerelere sahiptir. Sövelerde mermer, kemerlerde tuğla ve ağırlıklı olarak da taş kullanılan sebil, oldukça sadedir (Resim 188). Kaide üzerinde çıkıntı yapan kalın silme üzerine oturan pencerelerin şebekeleri, dört köşe demirden lokmalı parmaklıklıdır. Pencerelerin üst kısmına sivri kemerler yerleştirerek sivri kemerlerde tuğla malzeme kullanılmış ve tuğlalar dikey olarak yerleştirilmiştir. Sebilin taş işçiliğine rağmen, tuğladan beş sıra kirpi

---

[265]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.53; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisan Tezi, İstanbul, 1963, s.42; Günay Pınar, 19.yüzyıl Su Mimarisinde Bent Ve Sebiller, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisan Tezi, İstanbul,1969, s.25; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.119; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468; Affan Egemen, "İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.188; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.111; Fatih Camileri Ve Diğer Tarihi Anıtları, İstanbul, 1991, s.352; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi Erzurum, 2003, s.44

[266]Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C5/2, İstanbul, 1968, s.1214/96

saçakla (Resim 189) kuşak sona ermektedir. Kubbesinin yıkılmış olduğu belirtilen [267] sebilin, örtüsü yoktur.

İçinde bir çeşmesi [268] olduğu belirtilen sebil, bugün yol ile aynı hizada ve oldukça harap durumdadır. Kaide kısmı ve üzerindeki silmede, pencere sövelerinde taşların çoğunda kırılmalar ve erimeler oluşmuştur. Sebilin tam köşedeki pencerenin atkı taşı da düşmek üzeredir. Sade mimarisiyle klasik üsluptur.

[267] Birsen Peköz, a.g.tez, s.42
[268] Günay Pınar, a.g.tez, s.26

2.2.13. KOCA MUSTAFA PAŞA RIFAT PAŞA SEBİLİ

Plan No:-

Resimler:190-191

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Fatih, Koca Mustafa Paşa da Sümbül Efendi Camii avlusunun doğusunda, çarşıya çıkış kapısının yanında yer alır. Sebilin bugün sadece kaidesi ayaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, Sadrazam Rıfat Paşa tarafından, 1271 H. (1845 M.) yılında yaptırılmıştır. [269]

Mimari: Bilinmemektedir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Bugün sebilden sadece kaide kısmı (Resim 190) ve bir sütun kalmıştır. Orijinalinde, bütün cephesi beyaz mermerle kaplanan sebil, iki pencereli ve üzeri açık idi. [270] Dalgalı, ampir[271] tarzda kaide üzerinde, daire kesitli üç ince sütuna yer verilmiştir. Bu sütunların arasındaki şebekeler, dökme demirdendi. Gövdenin üst kısmında silmeler ve ortasında kıvrık dal kabartmalarının, kuşattığı bir madalyon içinde (herhalde baninin adı ile inşa tarihini veren) kitabe[272] ile üst kısımdaki silme ile sonlanmış idi. O dönemde üzeri açık ve arka kısmı yıkık sebil, günümüzde orijinal yapısı tamamen bozulmuştur.

---

[269]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.55; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/98; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.43; Günay Pınar, 19.Yüzyıl Su Mimarisinden Bent ve Sebiller, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1969, s.28; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebilleri Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.129; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil), İstanbul, 1993, s.710; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.112; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s.47

[270] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.55; Birsen Peköz, a.g.tez, s.43; Günay Pınar, a.g.tez, s.28-29; Affan Egemen, a.g.e, s.710; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e, s.112; Arda Kurul, a.g.tez, s.47

[271]Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.129

[272] Semavi Eyice, - M. Baha Tanman, "Koca Mustafa Paşa Külliyesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1994, s.33-34

Tek sütunun kaldığı (Resim 191) gövde kısmı, duvar şeklinde örülmüştür. Üzeri sıvanarak boyanmış ve iç kısmı kullanılmaktadır.

1938'lerde ayakta olan sebilin, kaynaklarda barok üslup[273] özellikte olduğu belirtilmektedir.

[273]Semavi Eyice- M. Baha Tanman, a.g.m., s.34; Affan Egemen, a.g.e., s.710; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e, s.112

2.2.14. AKSARAY OLANLAR TEKKE SEBİLİ

Plan No:38

Resimler:192-194

İnceleme Tarihi: 2003 Ağustos

Yeri: Fatih Aksaray'da, Cerrahpaşa Caddesi ile Millet Caddesi'nin köşesinde, Kadiri Dergâhı olan Olanlar Tekkesi'nin ön cephesinde bulunan sebil, 1956[274] yılında Millet Caddesi üzerindeki Murat Paşa Camii'nin avlusuna yeniden yerleştirilmiştir. Bugün iyi durumda olan sebil, kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebil, İlhami Paşanın annesi, Mehveş Hanım tarafından 1287 H. (1871M.) yılında yaptırılmıştır. [275]

Sebilin en üst kısmında yer alan kitabe metni şu şekildedir:

Feyz-i Hakk' la itdi Mehveş Hanım ihya bir sebil
İş bu dergah içün rana vü a'la bir sebil
Külle şey'in Hayy buyurmuş ma ile Hallak gel
Eylemez mi teşnegân-ı şan irva bi sebil
.....miş ma içûn Rabb'üs- sema
.....da böyle ziba bir sebil
Çün sekahüm rabbuhum nazm-ı celilinden idüp
İktibas-ı feyz-i Hakk'la vaz'u inşa bir sebil
İçi suyu söyledi naçiz tarih-i tam
Mâder-i İlhâmi Paşa yapdı ra'na bir sebil .1288 [276]

---

[274]Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri ile 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.671

[275] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.59; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.24; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.44; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tez, İstanbul, 1989, s.137; Nur Urfalıoğlu, " Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.469; Affan Egemen, a.g.e, s.671; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.115; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s.48

[276]Arda Kurul, a.g.tez, s.49; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.115

1956 [277] -1957 yılında Aksaray meydanın genişletilmesi sırasında yıkılan Olanlar Tekkesinde[278] bazı mezar taşları ve sebil, Murat Paşa Camii'nin avlusuna getirilmiştir. 1964-1969 yılları arasında sebil, caminin avlusunda, şadırvanın arka tarafına yeniden kurulmuştur.

Mimari : Bilinmemektedir

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Çokgen planlı sebilin (Resim 192), sadece ön cephesi orijinaldir. Ağırlıklı olarak taş malzeme kullanılmış ve sebil üç cepheli olarak düzenlenmiştir.

Yaklaşık 1 m. yükseklikteki kaide kısmı, düz olup pencere aralarındaki kemerler, alt kısımda yüzeyden taşırılarak hareketlilik sağlanmıştır. Dört pencereli sebilin, ortadaki iki penceresi (Resim 193), yandaki pencerelere göre oldukça geniş tutulmuştur. Yuvarlak kemerli pencereler, daha geniş ve mermer sövelere sahiptir. Yuvarlak kemerin başlangıç noktası, çok ince silmelerle vurgulanmıştır. Yuvarlak kemerli pencerelerin kilit taşında, bezemesiz rozetlere yer verilmiştir. Kemer köşeliklerinde ise ortada beş kollu yıldızlar, silmeyle çevrelenmiş ve etrafı iç içe yıldızların çoğaltılmasıyla girift şekilde bezenmiştir.

Dökme demir şebekeleri, sade olup üçer su verme aralığı bulunmaktadır. Pencerelerin üst kısmında içi bir dolu bir boş tarzda doldurulmuş kuşak, sebili dolanır. Bunun üzerinde, dışa taşırılmış bir lento ile devam eden üst kısım oldukça farklıdır. Ampir tarzdaki motiflerin kullanıldığı bu kısma, kitabeler yerleştirilmiştir. Kitabelerin arasında küçük kabaralarla hareketlilik sağlanmıştır. Üzerinde kubbesi olmayan sebil, düz bir damla örtülmüştür. İçerisi boş olan sebil, yön olarak ters yerleştirilmiştir. Başka bir yerden nakil edilen sebil, yerine tam olarak oturmamıştır.

Cepheyi tamamlayan mermerden yapılmış barok ve ampir tarzdaki çeşme (Resim 194), cepheyi tamamlar. Sebil ile çeşme de uyum görülmez. Sebil, ampir üslubun en önemli temsilcilerindendir.

---

[277] Affan Egemen, a.g.e., s.671
[278] Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.115

2.2.15. SİLİVRİKAPI BALA TEKKE SEBİLİ

Plan No:39

Resimler:195-199

İnceleme Tarihi: 2003 Ağustos

Yeri: Fatih'te, İstanbul Surlarının Topkapı tarafında, Silivri Kapıda Tekke Maslağı Sokak üzerinde, Bala Tekkesi'nin ön cephesinde yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup kullanılmamaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: II. Abdülhamit zamanında Valide Sultanlık eden, Perestev Kadın tarafından 1309 H. (1891 M.) yılında[279] yaptırılmıştır.

Sebil ve muvakkithanenin üzerindeki ahşap saçağın altında devam eden kitabe, iki parçadan oluşmuştur. Üsküdarlı Ali Rıza Efendinin eseri olan talik hatlı, 1309 H. (1891-1892 M.) tarihli manzum kitabe muvakkit- haneden başlamakta, orta kesimde ise kesintiye uğrayarak sebilin bitiminde son bulmaktadır. Ortada çeşmenin tam üstüne gelen yerde, boş bir kartuş yer almaktadır. Bunu, yanlarında Ömer Faik Efendinin eseri olan birer ayet kitabesi bulunmaktadır. Kitabe metni şu şekildedir:

Gel oku Besmele iç çeşmeden bir ab-ı ruh efza

Dahi elhamdülillah şöyle eyle sünneti icra

---

[279] İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul 1938, s.61; İ. Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.1, İstanbul, 1943, s.298; Muhiddin Hattatoğlu, "İstanbul Silivrikapıda Topçubaşı Bala Süleyman Ağa Mimari Manzumesi", Vakıflar Dergisi, C.4, Ankara, 1958, s.191; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul , 1968, s.76; M.Baha Tanman, "Bala Külliyesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1994, s.6; M. Baha Tanman, "Bala Külliyesi" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1991, s.555; Hakkı Göktürk, "Bala Camii Ve Tekke, Türbe, Sebil Ve Çeşmeleri", İstanbul Ansiklopedisi, C. IV, İstanbul, 1974, s.1955-59; E. Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, C.III, İstanbul, 1989, s.322-23; Tahsin Öz, İstanbul Camileri, C.1, Ankara, 1987, s.31; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.45; Günay Pınar, 19.yüzyıl Su Mimarisinden Bent Ve Sebiller, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1969, s.36-37; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebilleri Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.143; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.469; İstanbul İl Yıllığı 1967, İstanbul, 1969, s.260; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.171; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.115; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s.50

Mükemmel oluyor hamd ü sena bu vechei has üzre
İde Hak İllet-i atşe şifa itâ
Ciharüm kadını Abdülmecit Hanın perestu nâm
Kim anı bâis etti böyle hayra Hazret-i Mevlâ
Bu hayra maksadı feyz almadır ruh-ı azizândan
Yapub bu çeşmeyi aynı mürüvvet eyledi icrâ
Sebil ile muvakkithane zeyn etmiş cenahaynin
Okunsun Fatiha ruh-ı mukaddeslerine pirin
Cenab-ı hacı Şeyh Seyyid Ali mürşid-i dil deryâ
Bu hayratın delili Şeyh Mehmed Sadü'ddin oldu
Kim oldur post-nişin-i dergeh-i Bâlâ-yı dil ârâ
Şehid-i Kerbelâ aşkına cari selsebil âbın
Kim içse bu duayı eylesün baisine ifa
Revan-ı şeyh-i merhumu idüp müstağrak-ı rahmet
Mumammer eylesün bâislerin de Rabb-i bi-hemtâ
Kalender kaldırıp yed Suûy-ı Hakka yaz bu tarihi
Su iç mâ-l hayatın aynıdır bu çeşme-i Bâlâ
1309 Nemekahü'I- fakir el-dâi [280]

Mimarı: Bilinmemektedir

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Sebil külliye programında, çokgen planlı olup yüksekliği 4.20 m.dir. Üç cepheli sebilin (Resim 195) kaide kısmı, her bölümde dikdörtgen panolarla çerçevelenmiştir. Alt ve üst kısmı tablalı, dört yuvarlak sütunla üç basık kemerli pencereye sahip sebilde (Resim 196) pencereler, 2.20 m. yüksekliğinde ve 0.75 m. enindedir. Neo-klasik[281] tarzdaki şebekeler, dökme demirden olup dekoratif motiflere sahiptir. Her birinde, dörder su verme aralığı bulunmaktadır. Sütunların üst kısmında, birkaç ince silmeden sonra ikişer satırlık, zemini yeşil, yazıları altın yaldızlı mermer kitabe (Resim

[280] Muhiddin Hatatoğlu, a.g.e., s.191; Günay Pınar, a.g.tez, s.36-37; Arda Kurul, a.g.tez, s.50; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.115
[281] Birsen Peköz, a.g.tez, s.45; Günay Pınar, a.g.tez, s.37-38

197), sebili dolanır. Kitabenin üst kısmında, saçağa kadar yine cephe birkaç silme ile sonlanmıştır.

Sebilin üzerini dışarı taşırılmış ahşap bir saçak dolanır. Saçak iç kısımda, ahşap çıtalarla kaplanmış dıştan ise tuğla ile örülmüştür.

Sebil ve muvakkit hanenin ortasında barok-rokoko etkili çeşmenin, ampir üslubunda beyzi bir şemse ile süslü olan yalak taşı, son döneme aittir. Külliyede bulunan muvakkithane mimari olarak sebille aynı özelliklere sahiptir.

Sebile yan taraftan ahşap bir kapıyla girilir. İçerisi sıvanan sebilin pencereleri, ahşap kapaklarla kapatılmıştır. Girişin karşısına oldukça özenle ele alınmış mermer bir çeşme (Resim 198-199) yerleştirilmiştir. Üzeri bezeli yalağı bulunan çeşme, yanlarda yapraklarla sarılmış köşe sütunceleriyle sınırlanmış ve başlıklarda tül motiflerine yer verilmiştir. Çeşmenin üzerinde ayaklı, üzeri dilimli vazodan çıkan "S-C" kıvrımlar ve stilize yaprak motifleri taşırılarak yan kısımlar doldurulmuştur. Çeşme aynalığın ortasında toplanmış yanlara kat kat sarkıtılmış perde motifleri, karşılıklı uçları kıvrılmış "C" lerin arasında lale motifleriyle bezenmiştir.

Neo-klasik tarzdaki[282] sebil, özellikle cephede ve içerisindeki çeşme ile barok-rokoko üslup özelliği yansıtmaktadır.

[282] Birsen Peköz, a.g.tez, s.45; Günay Pınar, a.g.tez, s.37-38

2.2.16. KOCA MUSTAFA PAŞA EMİNE HANIM SEBİLİ

Plan No: 40

Resimler:200-201

İnceleme Tarihi: 2003-2004 Ağustos

Yeri: Fatih'te, Koca Mustafa Paşa Camii'nin avlusunda, minare yönünde, medreseye çıkılacak kapı içerisinde yer alır. Sebil, bugün iyi durumda olup, külliyeye ait bir birim olarak kullanılmaktadır.

Tarihi ve Yaptıranı: Sebilin herhangi bir kitabesi yoktur. Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen sebilin, Karesi Mutasarrıfı Behçet Paşanın kız kardeşi Hacı Emine Hanım tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Sebil, üslup özelliklerinden dolayı 19. yüzyılda yaptırılmış olmalıdır.[283]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Külliye programında yer alan sebil (Resim 200), çokgen planlıdır. Arka ve yan yüzleri düz ele alınan sebil, 50 cm.lik iki basamak üzerine oturtulmuştur. Sebilin duvarları, taş ve tuğla ile örülürken pencerelerin bulunduğu ön kısımda ise beyaz mermer malzeme kullanılmıştır.

Sebilin 98 cm. yükseklikte kaide kısmı dikdörtgen şekilde mermer panolarla ayrılmıştır. İnce bir silmeyle çerçevelenen panolar sadedir. Cepheyi (Resim 201) üçe bölen yuvarlak ince sütunlar, ampir üslupta görülen toskana[284] tipinde başlıklara sahiptir. Üç pencereli sebilin orta penceresi 1.73 m.

---

[283]İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.67; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/97; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.45; Günay Pınar, 19.Yüzyıl Su Mimarisinden Bent Ve Sebiller, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1969, s.40; Reşat Ekrem Koçu, "Emine Hanım Sebili" Maddesi, İstanbul Ansiklopedisi, C.9, İstanbul, 1968, s.507; Semavi Eyice,– M. Baha Tanman, "Koca Mustafa Paşa Külliyesi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.34; Nur Urfalıoğlu, İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebilleri Sorunları Ve Korunmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.107; Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller " Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.468; Semavi Eyice, "18.Yüzyılda Türk Sanatı Ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslup", Sanat Tarihi Yıllığı IX-X-, İstanbul, 1979-1980, s.174; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil), İstanbul, 1993, s.265; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul, Sebilleri, İstanbul, 1995, s.118; C. Esad Arseven, Türk Sanatı Tarihi, İstanbul, 1954, s.510; Arda Kurul, İstanbul'un Fatih İlçesinde Yer Alan Osmanlı Sebilleri, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003, s.53

[284] Semavi Eyice - M. Baha Tanman, a.g.m., s.34

genişliğinde, 1.98 m. yüksekliğindedir. Yanlardaki pencereler ise 1.40 m. genişliğinde, 1.98 m. yüksekliğindedir. Pencereler yan ve üst kısımlarda mermer sövelerle kuşatılmıştır. Üst söve başlıkları kilit taşı çıkıntılı, basık kemer biçiminde yontularak karşılıklı simetrik olarak, Sünbüli Tarikatının simgeleyen kabartma sümbüllerle bezenmiştir.

Basık kemerli pencerelerin demir şebekelerinde, II. Mahmut döneminden beri Osmanlı süsleme sanatında yaygınlaşan ve "Sultan Mahmut Güneşi" diye anılan ışınlı süsleme grupları yer alır. Şebekelerin diğer kısımları, yatay ve düşey kayıtlar ile dairevi parçalarla kesişen "C" biçiminde çubuklardan oluşmuştur.[285] Ortadaki pencerede, altı yanlardaki pencerelerde, beşer su verme aralığı bulunmaktadır. Pencerelerin üst kısımında cephe, belirgin ampir tarzda bir lento ile vurgulanmıştır. Lentodan sonra yüzeyi sıvanarak boyanan boş bir kısım, kubbeye kadar devam eder. Sebilin üzeri oldukça basık kurşun kaplı bir kubbeyle kapatılmıştır.

Çok sade bir giriş cephesi bulunan sebilin duvarları, kalın tutulmuştur.

Sade mimarisi ile ampir üslubun önemli temsilcilerindendir. Bu sebilde, yazın en sıcak haziran, temmuz ve ağustos aylarında halka kar ve buzla soğutulmuş soğuk su dağıtılırdı.[286]

---

[285] Semavi Eyice - M. Baha Tanman, a.g.m., s.34

[286] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.67; Semavi Eyice, "18.Yüzyılda Türk Sanatı Ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslup", Sanat Tarih Yıllığı XI-X, İstanbul, 1979, s.174

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

İnsanlar var olduğu günden itibaren, hayatlarını devam ettirebilmeleri için su, her zaman yaşam kaynağı olmuştur. Yaşam iksiri olarak insanlığın vazgeçilmez unsuru olan su, canlının yaşamasında olduğu gibi toplulukların gelişme ve ilerlemesinde de daima ön planda tutulmuştur.

Türk geleneklerinin köklerini oluşturan su, yoktan var edilişin temel maddesi olarak hep yüceltilmiştir. Su, bütün dinlerde kutsal sayılırken, İslam medeniyetinde de bütün mevcutların aslıdır. İslam inançlarına göre insanın yaratılmasında, toprakla birlikte malzeme olan suyun simgesel anlamı kadar, pragmatik anlamı da önemlidir. Su için kullanılan "su gibi aziz ol" deyiminde, suya atfedilen ve dolayısıyla Türkçe konuşan kişinin dünya görüşünde beliren izzet sıfatının, İslam kaynaklı olduğunu anlamak için, burada su-yaratılış ilişkisi vurgulanmıştır.

Türklerin sosyal ve medeni hayatında su, maddi ve manevi bir hayat unsuru haline gelmiştir. Türkler için aziz veya mukaddes olan su, mimarisi ve edebiyatıyla da Türkler'e ilham kaynağı olmuştur. Bir yere su götürmek, bir susamışa bir tas su vermek veya bir yol üstünde çeşme, sebil yaptırmak, topluma en büyük iyilik, Allah katında ise en büyük sevap olarak kabul edilmiştir.[287]

---

[287]Kazım Çeçen, İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri, İstanbul, 1984, s.6; Hatice Aynur, – T.Hakan Karateke, III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri, İstanbul, 1995, s.33-35; Ayhan Aytöre, "Türklerde Su Mimarisi", I. Türk Sanatları Kongresi, Ankara, 1959, s.44; Saadi Nazım Nirven, İstanbul'da Fatih II. Sultan Mehmet Devri Türk Su Medeniyeti, İstanbul, 1953, s.13; Ömer Faruk Şerifoğlu, Su Güzeli İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1995, s.17; Örcün Barışta, "Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri", Türkler Ansiklopedisi, C.12, İstanbul, 1992, s.242-43; Nuran Kara Pilehvarian, "Osmanlı Çeşme Mimarisi", Türkler Ansiklopedisi, C.12, İstanbul, 2002, s.247; Sedat Çetintaş, "Türklerde Su-Çeşme-Sebil" Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.125-126; Bahattin Ögel, Türk Mitolojisi, C.2, Ankara, 1995, s.315; Yılmaz Önge, "Vakıf Müessesinde Su Ve Önemi", I. Vakıf Haftası, Ankara, 1984, s.23; Yılmaz Önge, "İstanbul'un Eski Kuyu Bilezikleri" Sanat Tarihi Yıllığı V, İstanbul, 1972-1973, s.261; Asım Mutlu, "Sebillerimiz", Türkiyemiz, S.21, 1977, s.2; İ. Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.I, İstanbul, 1943, s.12; İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul, 1938, s.1; Hatice Aynur, "18. Yüzyıl İstanbul Çeşmeleri", 18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı Sempozyum Bildirileri (20-21

Türklerin hayırseverliğe ve temizliğe verdiği önem, su tesisleri sanat ve mimarilerinde çok önemli bir yer almıştır. Genellikle hayır amaçlı yapılan çeşme, şadırvan ve sebiller dönemlerinin, en güzel en zarif sanat abidelerini oluşturmuştur.

Osmanlı su mimarisinin en zarif ve sanatsal yapıları olan sebiller, sadece Türk mimarisine özgü anıtlardır. Bilinen ilk sebil yapıtları, Kahire'de Türk-Memlük döneminde yapılmaya başlamış ve Osmanlı mimarisinde devam ederek gelişmiştir. Sebillerin anıtsal örneklerine daha çok, o dönemde Osmanlı başkenti olan İstanbul'da rastlanır.[288]

Arapça bir kelime olan sebil,[289] sabala kökünden türetilmiştir. Farklı kaynaklarda çok çeşitli tanımları yapılan sebil, sebl yol demek olup "Sebilu'llah sözünün kısaltılmışıdır.[290] Genel olarak yol anlamında kullanılan sebil, Allah yolunda, yoldan gelip geçenlere su dağıtılan küçük hayır ve vakıf tesisleridir. Önceleri Sebilhane olarak adlandırılan sebil yapıları, mevsime göre karlı buzlu soğuk su dağıtılan, özel gecelerde ise (kandil ve bayram gecelerinde) şerbet veya meyve suyu dağıtmak için yapılmış yapıtlardır.[291]

Türk mimarisine özgü yapılar olan sebillere, en eski tarihli ilk sebil "Rume Kuyusu"[292] olarak gösterilirken, bu konuda netlik söz konusu değildir. En eski sebil yapısıyla ilgili N. Urfalıoğlu; Behçet Ünsal Brandenburg'dan yaptığı alıntıda en eski sebil olarak, Kahire'deki 1373 tarihli Emir Seyfeddin İlgazi el-Yusufi Medrese Camii'ndeki sebili verirken, Saleh Lamel Mustafa, sebille ilgili bilinen en eski çeşme kitabesinin 1470 H. (1077-784) tarihli kitabeden söz ederek Kahire'deki 740 H. (1340M.) tarihli al-Nasır Muhammed İbn Qala'vun Sebili

---

Mart 1997) İstanbul, 1998, s.33; Yılmaz Önge, "Fıskıyeli Türk Çeşmeleri", Vakıflar Dergisi, S.22, Ankara, 1991, s.99

[288]Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.16; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerindeki Su Yapıları, Ankara, 1997, s.18

[289]Engin Özdeniz, İstanbul'da Kaptan-ı Derya Çeşme Ve Sebilleri, İstanbul, 1995, s.71

[290]Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.16

[291]Nur Urfalıoğlu, "Osmanlı Mimarlığında Sebiller" Osmanlı Kültür Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.464; Sedat Çetintaş, a.g.e., s.142; Orhan Erdenen, "Boğaziçinde Su ve Su Yapıları" İstanbul Armağanı, C.2, İstanbul, 1996, s.161

[292] Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.17

olduğu belirtilmektedir. Creswell'de ise Sultan Kalavun Medrese ve Türbe Kompleksi planının bir köşesinde 726 H. (1326 M.) tarihli bir sebil yapısında "The Muslim Architecture of Egypt" adlı kitabında yer almaktadır.[293]

En güzel sebil örnekleri Osmanlı mimarisinde Kahire ve İstanbul'da yer almıştır. Osmanlı mimarisinde İstanbul dışında Bergama, İzmir, Edirne ve Konya gibi şehirlerde de bazı sebil örnekleri olduğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda Osmanlıdan önce hüküm süren Anadolu Selçuklu başkenti Konya'da, Konya Sahip Ata (1285) Camii taçkapısı ve Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii (1299) kuzey taçkapı yanındaki sebil, bazı örneklerdendir.

Osmanlı mimarisinde en güzel sanatsal sebil örneklerinin hemen hepsi, İstanbul'da bulunmaktadır. İstanbul'da Fatih döneminden itibaren yapılmaya başlandığı belirtilen sebillerin izleri (örnekleri), bulunamamış ve II. Beyazıt (1481-1512) döneminde yoğunlaşmaya başladığı belirtilen sebillerden de en eskisinin 1469 tarihli Efdalzade Sebili olduğu bildirilmektedir.

İstanbul sebilleri anıt karakterine sahip özel yapılarken İstanbul dışındaki Osmanlı kentlerinde bulunan sebil yapıları, daha sade cepheli ve daha insana yakın boyutlarda ele alınmıştır.

İstanbul'da çok geniş alana yayılan sebiller, konum ve durumları açısından ilgi çekicidir. Dar açılı köşe başlarını düzene koyan sebil yapılarının, kesme ve açmaları ile kendi boyutunda adacıklara çok güzel çözümler getirilmiştir[294].

Tamamen Türk mimarisine özgü yapılar olan sebiller,

a. Kaide

b. Gövde

c. Korniş (kitabe ve bezemenin olduğu kısım)

d. Saçak

e. Kubbe gibi bölümlerden oluşmaktadır.

Sebillerin mimari anlamda daha iyi anlaşılırak değerlendirilebilmesi için;

---

[293] Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.463-465

[294] Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.16; Engin Özdeniz, a.g.e., s.71; Asım Mutlu, a.g.m., s.6

3.1. Bulundukları Yere Göre Sebiller[295]

3.1.1. Bağımsız Olan Sebiller: Türk-su mimarisinin başlı başına bir bölümünü oluşturan sebiller, İstanbul'da Suriçi'nde yerleştiriliş ve konumlarına göre farklılıklar göstermektedir. Bulundukları yerlerde mimari çözümlemeler getiren sebillerden, en abidevi en sanatsal olanları bağımsız olarak yapılan sebillerdir. Bu sebillerin en önemlisi Sultanahmet'de Ayasofya'nın yan tarafında, Topkapı Sarayı giriş kapısı önünde yer alan, III. Ahmet Çeşme-Sebilidir (1728). Sultanahmet Meydanında dört cephesi ile meydana hakim konumdaki sebil-çeşme bileşimi, abidevi bağımsızlığı ile tamamlanmıştır. Suriçi sebillerinin en önemli bağımsız örneği olan, III. Ahmet Çeşme-Sebili bu özelliğiyle Beyoğlu (Surdışı)'nda ki Saliha Sultan Sebiliyle (1732)[296] (Krş.Pln.7-Krş.Res.8) benzemektedir. Azapkapı da Unkapanı Köprüsü'ne girişten önceki meydanda yer alan sebil, III. Ahmet Çeşme-Sebili gibi bağımsız olarak yapılan sebillerin önemli örneklerindendir. Bağımsız olarak yapılan sebillerin son örneği ise Koca Yusuf Paşa Sebilidir (1787)[297] (Krş.Pln.9-Krş.Res.10). Bugün Fındıklıda Meclisi Mebusan Caddesi üzerinde, set duvarı önündedir. Bağımsız diğer sebillerden çok farklı konum ve planda değerlendirilen çeşmeli-sebil, önemli bağımsız sebildir.

3.1.2. Külliye Programında Olan Sebiller: İstanbul sebil mimarisinde sebiller, genellikle bir külliye programında ele alınmıştır. Suriçi'nde külliye programında olan Eminönü ilçesi Sebilleri: Şehzadebaşı Rüstem Paşa Sebili (1562), Hüsrev Kethüda Sebili (1565), Mimar Sinan Sebili (1587), Koca Sinan

---

[295] Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.178-187

[296] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.35; Engin Özdeniz, a.g.e., s.74; Birsen Peköz, İstanbul Sebilleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1963, s.34; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.542; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.304-305; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.467; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.144; Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.110; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.18; Semavi Eyice, "Sebiller" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/98; İ. Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.2, İstanbul, 1945, s.73;

[297] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.47; Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/98; Engin Özdeniz, a.g.e., s.77-79; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.156; Doğan Kuban, a.g.e., s.109; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.468; Birsen Peköz, a.g.tez, s.39; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.542; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.305; İ. Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.2, İstanbul, 1945, s.140-142; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.22

Paşa Sebili (1594), Kuyucu Murat Paşa Sebili (1606), Sultanahmet Külliyesi'ndeki Sebiller (1617), Sultanahmet Arasta Sebili (1617), Yeni Camii Sebili (1663), Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili (1691), Ayasofya Külliye Sebili (17 yy), Kaptan İbrahim Paşa Sebili (1708), Damat İbrahim Paşa Sebili (1713), Soğukçeşme Beşirağa Sebili (1745), Seyyid Hasan Paşa Sebili (1745), Nur-u Osmaniye Sebili (1755), Laleli III. Mustafa Sebili (1763), Hamidiye Sebili (1777) dir.

Fatih İlçesinde Külliye Programında Bulunan Sebiller: Kara Ahmet Paşa Sebili (1568), Nişancı Mehmet Paşa Sebili (1589), Gazanfer Ağa Sebili (1591), Bayram Paşa Sebili (1636), Amcazade Hüseyin Paşa Sebili (1697), Hekimoğlu Ali Paşa Sebili (1733), Nakşıdil Sultan Sebili (1818), Balâ Tekke Sebilidir (1891). Külliye programında yer alan sebiller bazen dar açılı köşeleri, bazen dik köşe başlarını yumuşatarak çeşitli konumlarda değerlendirilmiştir.

İstanbul Surdışı'nda külliye programındaki sebiller: Takyeci İbrahim Ağa Sebili (1578)[298](Krş.Pln.1-Krş.Res.1), Kılıç Ali Paşa Sebili (1580)[299] (Krş.Pln.6-Krş.Res.7), Sultan I. Ahmet Sebili (1623) (Krş.Pln.2-Krş.Res.3), Gülnuş Emetullah Valide Sultan Sebili[300](1709) (Krş.Pln.15-Krş.Res.17), Ahmediye Sebili (1712) (Krş.Pln.16-Krş.Res.18), Mehmet Emin Ağa Sebili[301] (1740)

---

[298]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.9-13; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.467; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.29; Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/98; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.123-124; Birsen Peköz, a.g.tez, s.17; Yılmaz Önge, "İstanbul'un Eski Kuyu Bilezikleri Hakkında" Sanat Tarihi Yıllığı V, İstanbul, 1973, s.263; Yılmaz Önge, "Mimar Koca Sinan'ın Sebilleri", Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri (24-27 Ekim 1988), Ankara, 1996, s.115; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.10

[299] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.9; Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/96; Sedat Çetintaş, a.g.e., s.144; Birsen Peköz, a.g.tez, s.17; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s. 467; Engin Özdeniz, a.g.e., s.73; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.138; Günay Pınar, a.g. tez, s.57; Yılmaz Önge, "Mimar Koca Sinan'ın Sebilleri", Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu, Ankara, 1996, s.116; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s19

[300] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.31; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.175; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.219; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.467; Sedat Çetintaş, a.g.m., s.145;Gülçin Erol Gonca, "Yeni Valide Külliyesinin Lale Devri Mimarisi İçindeki Yeri" Üsküdar Sempozyumu, C.2, İstanbul, 2004, s.95

[301]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.39; Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/98; Sedat Çetintaş, a.g.m., s.146; Doğan Kuban, a.g.e., s.105; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.467; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme Ve Sebil) İstanbul, 1993, s.556-562; Birsen Peköz, a.g.tez, s.41; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.150; Günay Pınar, a.g.tez, s.53; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.24; Betül Bakır, Mimaride Rönesans Ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri, İstanbul, 2003, s.51;

(Krş.Pln.8-Krş.Res.9), Mihrişah Valide Sultan Sebili[302] (1794) (Krş.Pln.4-Krş.Res.5), Şah Sultan Sebili (1800)[303] (Krş.Pln.5-Krş.Res.6), Nusretiye (II. Mahmut Sebili)[304] Sebili (Krş.Pln.11-Krş.Res.12) dir.

3.1.3.Bir Yapıyla Birlikte Yapılan Sebiller:

a) Çeşmeyle birlikte

b) Mekteple birlikte

a) Çeşmeyle Birlikte Yapılan Suriçi Sebilleri: Şehzadebaşı Rüstem Paşa Sebili (1562), Hatice Turhan Valide Sultan Sebili (1663), Damat İbrahim Paşa Sebili (1719), III. Ahmet Çeşme-Sebili (1728), Beşir Ağa Sebili (1745), Seyyid Hasan Paşa Sebili (1745), II. Mahmut Paşa Sebili (1745), Koca Ragıp Paşa Sebili (1762), Recai Mehmet Efendi Sebili (1775), Hamidiye Sebili (1777).

Çeşmeyle Birlikte Yapılan Surdışı Sebilleri: Mihrişah Valide Sultan Sebili (1794), Saliha Sultan Sebili (1732), Mehmet Emin Ağa Sebili (1740), Rami Kadı Sebili (1754),[305] Koca Yusuf Paşa Sebili (1787),[306] Sadeddin Efendi Çeşme-Sebili (1741)[307] (Krş.Pln.17-Krş.Res.19).

Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları, Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.21

[302]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.47; Birsen Peköz, a.g.tez, s.40; Doğan Kuban, a.g.e., s.109; Sedat Çetintaş, a.g.e., s.146; Betül Bakır, a.g.e., s.79; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.468; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.305; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.543; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.22

[303] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.51; Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/97; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.132; Doğan Kuban, a.g.e., s.110; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.468; Birsen Peköz, a.g.tez, s.40; Betül Bakır, a.g.e., s.78; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.21

[304] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.51; Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/98; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.160; Betül Bakır, a.g.e., s.80; Birsen Peköz, a.g.tez, s.42; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.468; Doğan Kuban, a.g.e., s.109; Sedat Çetintaş, a.g.e., s.146; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.24

[305]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.67; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.150

[306]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.47; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.468; Doğan Kuban, a.g.e., s.109; Engin Özdeniz, a.g.e., s.79; Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/98; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.156; Birsen Peköz, a.g.tez, s.39; Sedat Çetintaş, a.g.m., s.146; İ. Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, C.2, İstanbul, 1945, s.140; Yılmaz Önge, Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Ankara, 1997, s.24; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.305; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.542; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.22; Orhan Erdenen,

b) Bir Mektep Altında Yapılan Sebiller: Recai Mehmet Efendi Sebili (1775), Cevri Kalfa Sebili (1819), Ebubekir Paşa Sebili (1723), Şah Sultan Sebili (1800).

3.1.4. Bir Duvar Üzerinde Olan Sebiller:

Suriçi'nde; Rüstem Paşa Sebili (1562), Nişancı Mehmet Paşa Sebili (1589).

Surdışı'nda; Takyeci İbrahim Ağa Camii Sebili (1593), Mahpeyker Kösem Valide Sultan Sebili (1640).[308]

"Boğaziçinde Su Ve Su Yapıları", İstanbul Armağanı,C. II, İstanbul, 1996, s.162; Ayla Ödekan, "Sebil" Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1997, s.1626

[307]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.37; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.177; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.230; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.468; Birsen Peköz, a.g.tez, s.42; Doğan Kuban, a.g.e., s.106; Betül Bakır, a.g.e., s.71; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları",Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.18

[308]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s .23; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.226; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.467; Birsen Peköz, a.g.tez, s.25; Orhan Erdenen, a.g.m., s.155; Günay Pınar, a.g.tez, s.29

3.2. Plan Özelliklerine Göre Sebiller[309]

Osmanlı mimarisi içinde tamamının İstanbul'da yer aldığı sebiller, farklı plan özellikleri göstermektedir. Bunlar:

3.2.1. Daire Planlı Sebiller: Osmanlı mimarisinde Lale Devriyle birlikte, Batılılaşma etkileri görülmeye başlamıştır. Tüm yapı çeşitlerinde etkisi görülmeye başlayan yeni üslupla birlikte, sebillerde klasik dönem özellikleri tamamen bırakılmasada plan özelliklerinin yuvarlaklaşmaya, dairesel şekiller almaya başladığı görülmüştür. Genel hatlarıyla ovalleşen planlar, giderek iç dış bükey şekilde yuvarlaklaşmaya devam edecektir.

İstanbul Suriçi sebillerinden, ilk olarak Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Külliyesi'nin uç kısmında yer alan Damat İbrahim Paşa Sebili (1719) (Pln.15- Res.63), daire planlı, bombeli yüzeyli ilk sebil[310] olması açısından önemlidir. Yerleştirildiği köşede dışa vurgulanan sebil, tam bir daire plan üzerine konmuştur. Daire plan sebilin kaide ve özellikle gövde kısmında, pencereleri ayıran sütunlar tarafından, çok ince bir şekilde dışa doğru dilimlenmiştir. Yüzeysel olarak dilimlenen plan, dairesel özelliğini tamamen korumaktadır. Dairesellik, sebilin üzerinde yer alan saçakla tamamlanmaktadır.

Davut Paşa Mahallesi'nde yer alan Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi'ndeki sebil (1733) (Pln.34- Res.172) de, Damat İbrahim Paşa Sebilinde olduğu gibi köşede, dışa vurgulanarak ele alınmıştır. Avlu kapısının sağına yerleştirilen sebil, daire planlı olup, (iç-dış bükeyli) aradan geçen zamanla, bu plan tipinin daha da oturmuş şeklidir. Damat İbrahim Paşa Sebilinde, daha yüzeysel olarak değerlendirilen pencereleri ayıran sütunlar, burada da daha belirgin şekildedir. Kaide kısmında vurgulanan, dışa dilimli dairesellik üst kısımlara göre daha dikkat çekicidir. Sebilin üzerindeki geniş dairesel saçak, aynı özellikleri devam ettirmektedir.

Laleli Külliyesinin bir parçası olan III. Mustafa Sebili (1763) (Pln.23- Res.109) de daire planlı sebillerdendir. Laleli Sebilinde daire planda, iç-dış bükeyli

---

[309]Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.164-165

[310] Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.18

şişkinliklerin doğrudan plana yansıtıldığı görülmektedir. Kaide kısmından başlayıp gövde de devam ettirilen dış bükeyli kavis, burada merdivenlere kadar yansıtılmıştır. Laleli Sebilinin plan olarak hemen hemen aynı özellikler gösteren diğer sebil, I. Abdülhamit tarafından yapılmıştır. Hamidiye Külliyesinin bir parçası iken 4. Vakıf Hanı inşaatı sırasında, şimdiki yeri olan Gülhane Parkının karşısına yerleştirilen Hamidiye Sebilidir (1777) (Pln.25- Res.119). Dairesel planlı sebilde, Laleli Sebilinde olduğu gibi plan, iç-dış kıvrımlı olarak ele alınmıştır. Plandaki iç-dış kıvrımlar genişleyerek merdivenlere kadar devam etmektedir.

Fatih'te yer alan Nakşıdil Sultan Sebilinde (1818) (Pln.36- Res.182), temel de tam bir daire plan uygulanmıştır. Hekimoğlu Ali Paşa Sebilindeki dairesel planla birlikte, iç-dış bükeylerin yansıtıldığı Laleli Sebili, Hamidiye Sebilinden farklı olarak iç-dış bükeylilik Nakşıdıl Sebilinde plana yansımamıştır. Planın dışındaki iç-dış bükeyler ise hatları, daha belirgin olarak sadece merdiven kısmında görülmektedir. Bu tarzda ele alınan ve Surdışı sebillerinden olan Şah Sultan Sebili (1800) (Krş.Pln.5-Krş.Res.6) de Damat İbrahim Paşa Sebili (1719) ve Nakşidil Sultan Sebilinde (1818) olduğu gibi tam bir daire plandadır. 1700'lü yıllardan itibaren daire (yuvarlak) planın daha da yaygınlaşarak ve hatları daha belirginleşerek sebillerde kullanımı devam etmektedir. Daire planlı sebillerin en önemli ve farklı uygulamasının son örneği, II. Mahmut Türbe Sebilidir (1825) (Pln.27- Res.129). Bir nympheum yapısını andıran sebilde, plan tam dairedir. Plandaki dairesellik, içten başlayıp dıştan merdivenlere kadar genişleyerek devam etmiştir.

3.2.2. Yarım Daire Planlı Sebiller: Türk klasik stilinden sonra Lale Devriyle birlikte planlar, yuvarlaklaşmaya başlamıştır. Bununla birlikte tam daire olmayan sebil örnekleri, de o dönem gelişimde görülen diğer sebil plan tipini oluşturmaktadır. Klasik dönemden itibaren, örnekleri görülen bu tür planlar, 18. yüzyıl sonuna kadar farklı yerlerde örnekleri tespit edilmiştir. İlk olarak Suriçi, Eminönü Kapalı Çarşı'nın Beyazıt kapısı sırasında yer alan Mehmet Ağa Sebili dir (1585) (Pln.2- Res.11). Kare bir planın yarım daireye dönüştürülmesiyle

oluşturulmuş plan, merdiveni ve kaidesi, tamamen yarım daire şekilidir. Klasik dönem örneklerinden Mehmet Ağa Sebilinden sonra, klasik dönemin son örneklerinden olan, Saraçhanebaşı'nda Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi'ndeki Sebildir (1697) (Pln.32- Res.166). Lale Döneminin habercisi olarak kabul edilen sebilde[311], belirgin olarak yonca yaprağı planı uygulanmıştır.

Bu plan özelliğini devam ettiren Surdışı sebillerinden, Bostan Sokağı üzerinde yer alan Mihrişah Valide Sultan Sebilidir (1794) (Krş.Pln.4-Krş.Res.5). Sebil, yarım daire planıyla birlikte dışa doğru açılarak devam ettirilmiştir. Surdışı sebillerinden geç tarihli olan Tophane'de Nusretiye Camii'nin avlusunda bulunan II. Mahmut Nusretiye Sebilidir (1825) (Krş.Pln.11-Krş.Res.12). Sebil, kaide ve pencereleri, dışa vurgulanarak tam yarım daire plandadır. Suriçi sebillerinden Veznecilerde, Seyyid Hasan Paşa Külliyesi'nin bir parçası olan Seyyid Hasan Paşa Sebili (1745) (Pln.20- Res.101), daire planın tam ortadan kesilerek uygulanmış şeklidir. Bu sebilde yarım daire plan, dış tarafa doğru daha keskin hatlarla ön plana çıkarılmıştır. Nur-u Osmaniye Camii'nin Kapalı Çarşı tarafındaki kapısının sol tarafında bulunan Nur-u Osmaniye Sebili de (1755) (Pln.21- Res.107) yonca yaprağı plan formlu olup, yarım daireler oldukça belirgindir. Türk sebil mimarisinde özel bir yere sahip olan Nur-u Osmaniye Sebili, yarım yuvarlak planı ve mimarisiyle önemlidir. Yarım daire planlı sebillerin Türk sebil mimarisi içinde önemli bir yere sahip olan Sultan Ahmet Meydanındaki III. Ahmet Çeşme-Sebili de (1728) (Pln.16- Res.69), aynı plan özelliğindedir. Kare bir planın dört tarafına yerleştirilen, yarım daire planlı sebiller, dışa yüzeysel olarak taşırılmıştır. İç kısımdan merdivenlere kadar devam ettirilen yarım daire plan özelliği, Azapkapı'da Unkapanı köprüsüne girişte yer alan Saliha Sultan Sebilinde (1732) (Krş.Pln.7-Krş.Res.8) de devam etmektedir.

III. Ahmet Çeşme-Sebili planından farklı olarak, kare bir planın köşeleri pahlanarak, yarım daire planlı sebil orta kısma yerleştirilmiştir. Yerleştiriliş açısından farklılık arz eden sebil, plan özellikleri açısından yarım daire planlı sebil

---

[311] Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları" Taç Dergisi C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.17

örnekleri içerisinde yer almaktadır. Vefa Koğacılar Caddesi üzerinde bulunan, Recai Mehmet Efendi Sebili (1775) (Pln.24- Res.114) de yarım daire plan özelliğiyle Surdışı sebillerinden Saddettin Efendi Sebili (1741) (Krş.Pln.17-Krş.Res.19), Üsküdar sebillerinden Arif Hikmet Bey Sebili (1858)[312] (Krş.Pln.18-Krş.Res.20) de yarım daire planlı sebil örneklerindendir. Dolmabahçe de Bezm-i Alem Valide Sultan Camii'nin karşı tarafında yer alan Mehmet Emin Ağa Sebili (1740) (Krş.Pln.8-Krş.Res.9) yarım daire planlı sebillerden farklı olarak, bu plan özelliğini devam ettirmekle birlikte burada yarım dairelerin içe bükülmesiyle ele alınmıştır.

3.2.3 Çokgen Planlı Sebiller: İstanbul Suriçi ve Surdışı sebillerinin, yaklaşık yarıdan fazlası bu plan özelliğine sahiptir. Klasik dönem, klasik sonrası ve Lale Devri'nin başlarında, genellikle kullanılan plan tipi 6, 8, 10 kenarlı çokgen biçimlidir.

İstanbul Suriçi sebillerinden, Süleymaniye Sebili olarak da bilinen Mimar Sinan Sebili (1587) çokgen planlı sebillerin, klasik dönemdeki öncülerindendir. Mimar Sinan[313] Sebilinde, çokgen plan sekizgen olarak yansıtılmıştır. Boyut olarak küçük tutulan sebilde, çokgen plan uygulaması, klasik dönem özellikleri göstermesi açısından önemlidir. Klasik dönem sebil anıtlarının diğer önemli örneklerinden, Gazanfer Ağa Külliyesi'nin bir paçası olan, Gazanfer Ağa Sebilinde (1951) de çokgen plan, sekizgen olarak değerlendirilmiştir. Suriçi sebillerinden yine aynı plan özellikleri gösteren diğer bir örnek, Çarşıkapıda Koca Sinan Paşa Sebilidir (1594) (Pln.4-Res.18). Klasik dönem sebil özelliklerini devam ettiren Koca Sinan Paşa Sebili, Mimar Sinan Sebili ve Gazanfer Ağa Sebilinde olduğu gibi çokgen planda, hatlar oldukça keskin ve belirgin olarak verilmiştir. Haseki de Bayram Paşa Külliyesi'nin ön kısmında yer alan Bayram Paşa Sebili (1636) (Pln.31-Res.161) de klasik dönemin son temsilcilerindendir.

---

[312]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.57; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.212; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.468; Birsen Peköz, a.g.tez, s.47; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.181; Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/98; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.24

[313] Aygen Bilge, "Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar II", Sanat Tarihi Yıllığı V, İstanbul, 1972-1973, s.141-173

Türbe ile bağlantılı olan çokgen plan, altıgen olarak düzenlenmiştir. Sebil, klasik dönem diğer sebilleri gibi sekizgen olarak planlanmakla birlikte, türbe ile bağlantısında bazı zorlamalar[314] olduğu görülmektedir.

Klasik dönem özelliklerinin devam ettiği Veznecilerde, Kuyucu Murat Paşa Sebili (1606) (Pln.5-Res.23) de çokgen planlı, olarak yapılmıştır. Kuyucu Murat Paşa Sebili, Bayram Paşa Sebilinde olduğu gibi çokgen plan türbeyle bağlantılı olarak gerçekleştirilmiştir. Bayram Paşa Sebili, Kuyucu Murat Paşa Sebili gibi çokgen plan, dışa beş kenarlı olarak yansıtılmıştır. Klasik dönemde çokgen plan, daha çok, sekizgen ve altıgen gibi çok kenarlardan oluşurken, bu örnekten sonra çokgenin kenar sayıları gittikçe azalacaktır.

Eminönü'nde Yeni Camii Külliyesi'nin, bir parçası olan Hatice Turhan Valide Sultan Sebili (1662) (Pln.9 –Res.38) ile artık Türk mimarisi, klasik stilin son dönemine geçmiştir. Çokgen planlı sebil, çıkıntılı tarzda[315] ele alınmıştır. Dikdörtgen bir planda dışa çıkıntı yapan üçgen kenarlarla, çokgenin kenar sayılarının azalmaya başladığı görülmektedir. Yerebatan'da Üskübiye Camii'nin yanında yer alan ve zamanla planında bazı değişiklikler kaydedilen Tavşan Ağa Sebili (1669) (Pln.10-Res.45) ve Vefa'da Rehabula Kadın Sebili (1734) (Pln.17-Res.89), kare bir planın köşe ve yanlarının çalınmasıyla çokgene dönüştürülmüştür. Klasik dönem özellikleri gösteren son ve en büyük sebillerden olan Çarşıkapıda Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebilinde (1691) (Pln.11-Res.49) çokgen planın, farklı bir uygulaması söz konusudur. İyi orantılı ve kıvrak bir köşe sebili planlaması[316] görülmektedir. Tavşan Ağa Sebilinde ki gibi temelde kare planın köşelerinin çalınması ile beş kenarlı çokgen plan uygulamasıyla farklı bir örnektir. Beyazıtda İstanbul Üniversitesi'nin Vezneciler tarafından yer alan, Kaptan İbrahim Paşa Sebili (1708) (Pln.14-Res.57) de çokgen planı, çıkıntı plan özelliklerini devam ettiren sebildir. Dikdörtgen planlı bir yapının önünde, tam

---

[314] Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.11

[315] Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.19

[316] Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.19

köşede dışa çıkıntılı çokgen plan, beş kenarlı olarak değerlendirilmiştir. Kaptan İbrahim Paşa Sebilindeki plan özelliklerini, devam ettiren diğer bir örnek ise Fatih'te Şekerciler Çarşısında Efdalzade Hamidüddün Medrese kapısının yanında bulunan II. Mahmut Sebilidir (1745) (Pln.35-Res.177).

Hatice Turhan Valide Sultan Sebilinde dikdörtgen bir plan üzerinde değerlendirilen planın, burada aynı özelliklerde çokgen plan, dışa çıkıntılı tarzdadır. Hatice Turhan Valide Sultan Sebilinde, üç kenarlı çıkıntılı sebil planı, burada Kaptan İbrahim Paşa Sebilinde olduğu gibi beş kenarlı, çıkıntılı plan özelliğindedir. II. Mahmut Sebili, diğer sebillerden farklı olarak sebilin üst kısımda çokgen, içe kavisli olarak ele alınmıştır.

17. yüzyıl örneklerinden olan Ayasofya da Sultan İbrahim Sebili de, çokgen planlı sebil örneklerindendir. Sultan İbrahim Sebil planı, diğer çokgen planlı sebillerden farklı olarak, burada çokgen plan on iki kenarlı olarak düzenlenmiş ve tek örnek olması bakımından önemlidir. Suriçi sebillerinin çokgen planlı örneklerinden, Kapalıçarşı içinde Mercan tarafında bulunan Beşir Ağa Sebilinde (1738) (Pln.18-Res.92), basit ele alınan plan, dışa çıkıntılı üç kenarlı olarak düzenlenmiştir. Fatih'te Darüşşafaka Caddesi üzerinde bulunan Benlizade Sebili (1828) (Pln.37-Res.187), Tavşan Dilsiz Ağa Sebili (1669) ve Kara Mustafa Paşa Sebilinde (1691) olduğu gibi kare planın köşelerinin çalınmasıyla, üç kenarı dışa çıkıntılı çokgen plana dönüştürülmüştür.

Bulundukları yerlerde mimari çözümlemeler getiren sebillerden, Mercan Yokuşunun başında Ali Paşa Camii'nin köşesindeki Ali Paşa Sebili (1869) (Pln.28-Res.135), çokgen plan özellikli ve dışa çıkıntılı olarak aynı plan özelliklerini devam ettirmektedir. Sirkeci civarında yer alan klasik İstanbul sebillerinin en güzel örneklerinde olan, Muradiye Sebili (1875) (Pln.29 Res.139) çokgen plan özellikli diğer bir örnektir. Muradiye Sebilinde ki çokgen altıgen olarak değerlendirilmiştir.

Klasik dönem sebillerinde kullanılan çokgen plan, genel sebil mimarisinde en çok kullanılan plan tipi olması bakımından önemlidir. Suriçi sebillerinden, bu plan özelliğinin son örneklerinden Bala Tekkesi Sebili (1891) (Pln.39- Res.197),

Beşir Ağa Sebili (1738) (Pln.18-Res.92) ve Hatice Turhan Valide Sultan (1663) Sebilinde plan, aynı özelliktedir. Dikdörtgen planın uç kısmına yerleştirilen sebil, çokgen planlı, dışa çıkıntılı özelliği devam ettirmektedir. Koca Mustafa Paşa Camii arkasında yer alan 19. yüzyıl sebil örneklerinden, Emine Hanım Sebili (Pln.40-Res.200), Tavşan Dilsiz Ağa Sebili (1669) ve Benlizade Sebili (1828) plan özellikleri ile benzer olarak değerlendirilmiştir.

Suriçi sebillerinde yaygın olarak kullanılan çokgen plan, Surdışı'nda ki sebillerde de genellikle yoğun olarak kullanılmıştır. Surdışı sebillerinden en erken tarihli, Tophanede Kılıç Ali Paşa (1580) Camii'nin avlu girişinde köşeye yerleştirilen Kılıç Ali Paşa Sebili (Krş.Pln.6-Krş.Res.7), Üsküdar Ahmediye Külliyesi'nde bulunan Ahmediye Sebili (1712) (Krş.Pln.16-Krş.Res.18) çokgen planları ve özellikle çokgenin, üçlü olarak ele alınmasıyla Suriçi sebillerinden, Hatice Turhan Valide Sultan Sebili (1663), Rehabula Kadın Sebili (1738) (Pln.17-Res.89), Kapalı Çarşı Beşir Ağa Sebili (1738), Ali Paşa Sebili (1869) ve Bala Tekkesi Sebili (1891), planlarıyla aynı özellikleri göstermektedir.

Surdışı sebillerinden Eyüp Sultan Camii'nin avlusunda yer alan, I. Ahmet Sebili[317] (1623) yukarıdaki sebillerle aynı plan özellikleri göstermekle birlikte, özellikle Suriçi sebillerinden Kapalı Çarşı Beşir Ağa Sebiliyle konum ve plan olarak, hemen hemen aynı özelliklere sahiptir. Suriçi sebillerinden erken tarihli olan Mimar Sinan Sebili (1587), Gazanfer Ağa Sebili (1591), Koca Sinan Paşa Sebili (1594), uygulanan çokgen planın sekizgen olması bakımından, Surdışındaki Beyoğlu Kasım Paşa Camii'nin köşesinde yer alan Kasım Paşa Sebili (1890) (Krş.Pln.13 –Krş.Res.14) ile benzmektedir. Geç bir tarihe sahip olan sebil, erken tarihli plan özellikleri yansıtması açısından farklıdır. Suriçi sebillerinden çokgen (beşgen) planlı, Kaptan İbrahim Paşa Sebili (1708) de Surdışı sebillerinden, Yeni Valide Sebiline (1709) (Krş.Pln.15-Krş.Res.17) benzemektedir. Çinli Hamam[318]

---

[317]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.17; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.126; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.466; Birsen Peköz, a.g.tez, s.24; Sedat Çetintaş, a.g.m., s.144; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.11

[318]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.17; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.126; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.466; Birsen Peköz, a.g.tez, s.24; Sedat Çetintaş, a.g.m., s.144; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.11

Sebili (1847) (Krş.Pln.12-Krş.Res.13) de köşelerinin çalınarak çokgene dönüştürülmesi açısından Benlizade Sebili (1828) ile aynı özellikler göstermektedir.

3.2.4. Dikdörtgen ve Yamuk Planlı Sebiller: II. Beyazıd (1481-1512) döneminden itibaren[319] İstanbul'da görülmeye başlanan ilk dönem sebilleri, genellikle yamuk, köşesi kesik veya önü kırma çıkıntılı, kare biçimli planlarda ele alınmıştır. İstanbul Suriçi sebillerinden bilinen en eski sebil, Vefada Hüsrev Kethüda Sebili (1565) (Pln.1-Res.3) olup, yamuk planlı ilk örnektir. Ahmet Paşa Türbesi'nden sonra bu alana sıkıştırılan sebilde, dikdörtgen plan yol hizasının zorunluluğundan dolayı yamuklaştırılmıştır.

Suriçi sebillerinden Sultanahmet Külliyesinde bulunan Sultanahmet Camii Sebilleri (1617) (Pln.6-Res.29), Sultanahmet Arasta Sebili (1617) (Pln.8-Res.38) ve Ayasofya Külliyesi programında caminin avlusundaki ikinci sebil (18. yüzyıl) (Pln.13-Res.56), aynı özellikte basit dikdörtgen plandadırlar. Aksarayda Namık Kemal Caddesi'nin başında yer alan Ebubekir Paşa Sebili (1723) (Pln.33-Res.170) ile Sultanahmet Meydanı'nda Divanyolu Caddesi'nin başında yer alan Cevri Kalfa Sebili (1819) (Pln.26-Res.125) de geniş dikdörtgen planlı, Suriçi sebillerindendir.

Surdışında Eyüp Sultan Camii'nin şadırvan avlusunda, Beşir Ağa Türbesi'nin yan kısmındaki Mustafa Ağa Sebili (1746) (Krş.Pln.3-Krş.Res.4), Beyoğlu'nda, Galata Mevlevihanesinin avlu girişindeki Halet Efendi Sebili (1819)[320] (Krş.Pln.10-Krş.Res.11) ile Üsküdar da Kara Ahmet Paşa Türbesi'nin ön cephesindeki Ziya Bey Sebili (1866)[321] (Krş.Pln.19-Krş.Res.21), geç tarihli olmasına rağmen basit dikdörtgen planda değerlendirilmiş sebillerdir.

---

[319] Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.9

[320] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.51; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.158; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.468; Birsen Peköz, a.g.tez, s.42

[321] Birsen Peköz, a.g.tez, s.44; Orhan Erdenen, a.g.m., s.162; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden, Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.24

3.3. Konumlarına Göre Sebiller

İstanbul sebilleri konumlarına göre;[322]

1. Pencere sebilleri

2. Köşe sebilleri

3. Cephe sebilleri

4. Abidevi sebiller

olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır.

3.3.1. Pencere Sebilleri: Bir duvarın yüzünde açılan bir veya birkaç pencereden oluşan sebillerdir. Diğer sebillere göre daha sade ve basit yapılardır.[323] Suriçi sebillerinden Şehzade Camii Külliyesi'ndeki, Şehzade Mehmet Türbesi'nin avlusunda Rüstem Paşa Sebili (1562) (Res.1), bu grup sebillerin tipik örneğidir. Orijinal olmayan, tek kare bir pencere mermerle çerçevelenmiş (lokmalı demir şebekeli) ve iki yanında da birer çeşmeye yer verilmiştir. Kara Ahmet Paşa Külliyesi'ne ait muvakkithanedeki, oldukça basit ve sade olan, Kara Ahmet Paşa Sebili (1586) de tek pencereli sebillerdendir. Cerrah Osman Efendi Türbesi'nin köşesinde yer alan Cerrah Osman Efendi Sebili (1586) de Rüstem Paşa Sebilinde olduğu gibi geniş tek pencerelidir. Etrafı aynı şekilde birkaç silmeyle çerçevelenen pencere sebili, burada farklı olarak, sivri kemerli alınlığın içerisi yıldız ve altıgenlerden oluşan taş işçiliğine sahiptir. Köşede yer alan sebilin yan köşesi, mukarnaslardan oluşan bir pahla çalınmış ve alt kısımda da kitabeye yer verilmiştir.

Fatih Çarşamba'da Nişancı Mehmet Paşa Külliyesi'nin avlu duvarının sokağa bakan cephesinde yer alan, Nişancı Mehmet Paşa Sebili (1589) (Res.8) de üçlü ele alınan pencere sebillerindendir. Tarihi gelişim içerisinde pencere sayısının çoğaldığı önemli bir örnektir. Boyutları her birinde farklı, üç pencereden oluşmaktadır. Geniş, kareye yakın pencereler, bugün tam yol hizasındadır. Sebil pencereleri, Rüstem Paşa Sebili, Cerrah Osman Sebillerinde olduğu gibi mermerle

---

[322] Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/95; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.466; Engin Özdeniz, a.g.e., s.73-74; Günay Pınar, a.g.tez, s.59-61; Ayla Ödekan, a.g.m., s.1626-27

[323] Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/98; Engin Özdeniz, a.g.e., s.73

kaplanmış ve etrafı birkaç ince silmeyle çerçevelenmiştir. Diğer iki sebilde olduğu gibi Nişancı Mehmet Paşa Sebilinde de basit lokmalı şebekeler kullanılmıştır. İç kısımda su verme yerleri (kurnaları) bulunan pencereler, herhangi bir yapıya bağlı olmayıp yazlık tarzda ele alınmıştır.

Pencere sebillerinin en önemli örnekleri[324] Sultanahmet Külliyesi'ndeki Sultanahmet Camii Sebilleridir. Alman Çeşmesi ve Dikilitaş karşısında bulunan sebiller (1617) (Pln.6-Res.29), iki pencerelidir. Basit dikdörtgen formlu pencerelerden ibaret cami sebillerinden, Alman Çeşmesi'nin karşısında yer alan sebilin, caminin iç avlusuna bakan tek bir penceresi daha vardır. Bu pencerede aynı özellikte sade ve bezemesizdir. Sultan Ahmet Külliyesi bünyesinde Arasta Sokağı'nın başında bulunan, Sultanahmet Arasta Sebili, iki köşede iki pencereli olarak düzenlenmiştir. Arasta Sebili diğer pencere sebillerinden farklı olarak Cerrah Osman Efendi Sebilinde olduğu gibi üst kısmında sivri kemerli bir alınlık bulunmaktadır. Yalnız burada, sivri kemerli alınlığın içerisi, boş bezemesizdir. İki köşeli sebil pencerelerinin, üst kısmında birde kitabeye yer verilmiştir. Plan ve mimari olarak bugün tamamen bozulmuş olan Laleli' de Koca Ragıp Paşa Sebili de pencere sebil[325] (Res.108) örneklerinden idi.

Koca Ragıp Paşa Sebilinde olduğu gibi orijinalliğini kaybeden ve günümüzde sadece kaide ve tek bir sütunu kalan, Koca Mustafa Paşa Camii avlusunda yer alan Rıfat Paşa Sebili[326](1854) pencere sebillerinden idi. İki pencereli, barok özellikli bir sebil iken bu özelliğiyle sadece kaynaklarda kalmıştır. 18. yüzyılda yapılmış olduğu belirtilen Ayasofya Camii avlusundaki Ayasofya Sebili (Pln.13-Res.56) de bu tipte ele alınmış sebillerdendir. İki pencereli sebil, oldukça sade ve yalındır.

Surdışı sebillerinden Takyeci İbrahim Ağa Sebili (1578) (Krş.Pln.1-Krş.Res.1) de üçü sokak, biri cadde tarafında, dört pencereli sebillerdendir. Sade mimarisi, planı ve basit işlemeli şebekeleriyle Suriçi sebillerinden Sultanahmet Arasta Sebili ile aynı özellikler göstermektedir. Takyeci İbrahim Ağa Camii

---

[324] Semavi Eyice, a.g.m., s.1214-98
[325] Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/98
[326] Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/98

Sebili, etrafını çerçeveleyen birkaç silmeli mermer kaplaması ile Şehzadebaşı Rüstem Paşa Sebili, Cerrah Osman Efendi Sebili, Nişancı Mehmet Paşa Sebili ve Ayasofya Sebili ile aynı özelliklere sahip pencere sebillerindendir. Üsküdar Sebillerinden Halil Paşa Sebili (1617)[327] (Krş.Res.15) iki pencereli olup, alınlık ve bunları dıştan çerçeveleyen büyük bir sivri kemerle, dönemin tipik pencere sebillerindendir[328]. Tek pencereli, basit mimarileriyle Mahpeyker Kösem Valide Sultan Sebili (1640) (Krş.Pln.14-Krş.Res.16) ve Ziya Bey Sebili (1866) (Krş.Pln.19-Krş.Res.21) de Üsküdar Sebilleri içinde, pencere sebili olarak değerlendirilen örneklerdendir.

3.3.2. Köşe Sebilleri: En basit ve en eski şekli aksettiren sebiller, cadde ve sokak köşelerinde yapılmış ve dışarı taşıntılı biçimde köşelere yerleştirilmiştir.[329] Bu tür sebillerin ilk örneği, İstanbul'un en eski sebili olan Hüsrev Kethüda Sebilidir (1565). Şehzadebaşı'nda Ahmet Paşa Külliyesi'nin uç kısmında türbenin bitişiğinde ki sebil, Akar Çeşme Sokağı'nın köşesine yerleştirilmiştir. Köşeye sıkıştırılan sebilin, iki penceresi bir cephede diğeri ise 120 derecelik açıyla diğer cephededir. Divanyolu Caddesi üzerinde Kızlar Ağası Mehmet Ağa Medresesi'nin bulunduğu sokağın köşesinde yer alan, Mehmet Ağa Sebili (1580) de sokağın tam köşesine yerleştirilmiştir. Sebil, yola bakan iki penceresi ve köşedeki kapısı ile köşe sebili özelliğini korumaktadır. Süleymaniye Sebili olarak da bilinen, Süleymaniye Camii'nin kuzeyinde, Mimar Sinan Sokağı ile Fetva yokuşunun kesiştiği köşede yer alan Mimar Sinan Sebili (Pln.3-Res.14), klasik Osmanlı sebilleri içerisinde daha gelişkin bir köşe sebili örneği olması açısından önemlidir. Dışarı taşkın olarak köşede konumlandırılışı ile sebil, Sinan'ın Türbesi ile bir bütünlük arz etmiştir. Gelişmiş köşe sebillerinin ilk örneği olan Mimar Sinan Sebilinden sonra, Gazanfer Ağa Sebili (1591) (Pln.30-Res.152), daha sonra ise Çarşıkapı da Koca Sinan Paşa Külliyesi'nin ucunda türbenin ön kısmında iki sokağın birleştiği köşede yer alan, Koca Sinan Paşa Sebili (1594) (Pln.4-Res.18)

---

[327]İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.19; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.233; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.467; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.172; Birsen Peköz, a.g.tez, s.23; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.11

[328] Engin Özdeniz, a.g.e., s.73

dir. Mimar Sinan Sebilinin ana çizgilerini, daha zarif, daha iddialı bir şekilde konumlandıran Koca Sinan Paşa Sebili, beş pencereli mimarisi ile köşeye hakim konumdadır.

Bu dönemden Veznecilerde, Kuyucu Murat Paşa Külliyesi'nin başında türbenin ön tarafında yer alan Kuyucu Murat Paşa Sebili (1606) (Pln.5-Res.23) de köşede konumlandırılışı ve ön tarafa doğru vurgulanışıyla, Mimar Sinan Sebili ile başlayan özellikleri devam ettirmektedir. Kuyucu Murat Paşa Sebili, köşede türbenin ön tarafına yerleştirilişiyle Hüsrev Kethüda Sebili, Mimar Sinan Sebili ve Koca Sinan Paşa Sebiliyle aynı özelliklere sahiptir. Haseki de Bayram Paşa Külliyesi'nin bir parçası olan Bayram Paşa Sebili (1636) (Pln.31-Res.161) de Mimar Sinan Sebili, Koca Sinan Paşa Sebili, Kuyucu Murat Paşa Sebillerinde olduğu gibi türbenin ön kısmında köşede vurgulanarak yerleştirilmiş sebillerdendir.

Haseki Kadın Sokağı ile Haseki Caddesi'nin birleştiği köşede yer alan Bayram Paşa Sebili, sokağa açılan beş penceresi ile diğer klasik sebillerde olduğu gibi dışa çıkıntılı, köşe sebili özelliğini devam ettirmektedir.

Ayasofya Külliyesi'nin güneybatı köşesinde yer alan, Sultan İbrahim Sebili (1648) (Pln.12-Res.53) de köşe sebillerinin önemli örneklerindendir. Diğer örneklerde olduğu gibi burada da Sultan III. Mehmet Türbesi'nin ön kısmına yerleştirilen onikigen planlı sebil, beş penceresi ile dışa taşırılarak köşeyi anlamlandırmıştır. Osmanlı mimarisinin Lale Devri'yle birlikte yeni üsluplara açıldığının ilk temsilcilerinden olan Beyazıt da, Vezneciler tarafında tam köşede yer alan, Kaptan İbrahim Paşa Sebilidir (1708) (Pln.14-Res.57). Dışa taşan yarım daire planı ile Lale Devri'nin en önemli örneklerinden olan, Şehzadebaşı ve Dede Efendi Caddesi'nin kesiştiği köşede yer alan Damat İbrahim Paşa Sebili (1719) (Pln.15-Res.63) de aynı özellikteki köşe sebillerindendir. Damat İbrahim Paşa Sebili ile mimari olarak da benzerlik gösteren Fatih'te Hekimoğlu Ali Paşa Sebili (1733) (Pln.34-Res.172), külliyenin köşesinde yer alması ve dışa vurgulanan planıyla, aynı özellikler göstermektedir. Soğuk Çeşmede Beşir Ağa Külliyesi'nin

[329] Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/95; Engin Özdeniz, a.g.e., s.73

Alemdar Caddesi tarafındaki köşede yer alan Beşir Ağa Sebili (1745) (Pln.18-Res.92), konum olarak köşeye yerleştirilişiyle diğer sebillerle aynı özellikler gösterirken, çokgen planın içe kavisli düzenlenmesiyle farklıdır.

Beşir Ağa Sebili gibi köşede yer alan diğer bir sebil ise, Fatih'te Şekerciler Çarşısında Hamidüddün Medresesinin kapısında yer alan II. Mahmut Sebilidir (1745) (Pln.35-Res.177). Aynı tarihli olan bu iki sebil farklı semtlerde olmakla birlikte, Mimar Sinan Sebiliyle başlayan köşede dışa vurgulu plan özelliklerinin hala devam ettirmesiyle önemlidir. II. Mahmut Sebili, gövde olarak üst kısımda Beşir Ağa Sebilinde olduğu gibi içe kavislidir.

Barok dönemin tek ve en önemli temsilcisi, Nur-u Osmaniye Camii'nin, Kapalıçarşı kapısının sol tarafında, köşede yer alan Nur-u Osmaniye Sebili (1755) (Pln.21-Res.107) dır. Köşede dışarı taşkın çokgen planlı sebil, bu özellikleriyle Ordu Caddesi üzerindeki Laleli Sebili (1763) (Pln.23-Res.109) ile yerleştiriliş ve köşede vurgulanışlarıyla dikkat çekmektedir. Sade mimarisiyle dışa taşan yuvarlak planlı sebil, bugünkü yerine 1957 yılında yerleştirilmiştir. Köşe sebillerinin, bu anlamda en önemli son örneklerinden biri de bugün Gülhane Parkı karşısında yer alan Hamidiye Sebilidir (1777) (Pln.25-Res.119). Sebil, yuvarlak planı ve iki yanındaki çeşmesiyle, köşeye hakim konumdadır. Dışarı taşkın olarak yerleştirilen sebil, köşe sebillerinin Mimar Sinan Sebili ile başlayan özelliğinin en ilerlemiş şeklidir.

Konumlarına göre dışarı taşkın olarak köşelerde vurgulanan sebillerden sonra, dışa çıktılı olmayan, sadece köşede yer alan sebillerden Sultanahmet Külliyesi içerisinde Arasta Sokağının köşesinde yer alan Sultanahmet Arasta Sebilidir (1617) (Pln.8-Res.36). Tam köşede iki pencereli olup dışa taşıntısızdır.

Ayasofya avlusundaki Ayasofya Sebili (1844) (Pln.13-Res.56), Dilsiz Tavşan Ağa Sebili (1669) (Pln.10-Res.45), Rehabula Kadın Sebili (1734) (Pln.17-Res.89), Benlizade Sebili (1828) (Pln.37-Res.187) ve Emine Hanım Sebili (19. yüzyıl) (Pln.40-Res.200) bu tipin başlıca örneklerini oluşturmaktadır. Sade mimarileri, planları ve fazla mimari değer arz etmeyen cepheleri ile basit köşe sebilleridir. Surdışı'nda Takyeci İbrahim Ağa Külliyesi içerisinde köşede yer alan

sebil (1593), basit dikdörtgen formdadır. Üçü sokak, biri cadde tarafında bulunan pencereler köşeyi tamamlamaktadır. Çinili Hamam Sebili olarak da bilinen Mustafa Paşa Sebili (1847) (Krş.Pln.12 –Krş.Res.13) Azapkapıda Tersane Caddesi ile Yolcuzade Sokağı'nın köşesinde yer alır. İki pencereli olan sebil, köşedeki konumlandırılışıyla Sultanahmet Arasta Sebili, Ayasofya avlusundaki Ayasofya Sebili ve Benlizade Sebili ile aynı özelliklere sahiptir.

Surdışı sebillerden olan Tophane de Kılıç Ali Paşa Sebili (1589), (Krş.Pln.6-Krş.Res.7) cami avlu giriş kapısının solunda, köşede yer alır. Suriçi sebillerinden klasik dönem sebillerinin konumlandırılışıyla benzerlikler gösteren sebil, üç yönlü olarak dışa taşırılmıştır. Dilsiz Tavşan Ağa Sebili, Ayasofya Sultan İbrahim Sebili, Kaptan İbrahim Paşa Sebili ve Emine Hanım Sebili de köşede fazla taşıntı yapmadan konumlandırılışı ve sade mimarileriyle benzerlikler göstermektedir. İstanbul sebilleri, genellikle köşe sebili olarak diğer pencere, cephe ve abidevi sebillere göre sayıca daha fazladır. Klasik dönemde dışarı taşırılarak köşelerde vurgulanan sebiller, daha çok cadde ve sokak başlarında insanların faydalanabileceği şekildeki yerleştirilişleriyle, önemli olup birliktelik arz ederler.

3.3. 3. Cephe Sebilleri: Külliyelerin en önemli parçası olan sebiller, bazen de çeşitli binaların veya hayır kurumlarının cephelerine yerleştirilmişlerdir. Köşe sebillerinden ayırt etmek her zaman[330] kolay olmamaktadır. Bu tür sebillerin ilk örneği, Saraçhanebaşı'nda Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi'nin ön cephesinde yer alan Amcazade Hüseyin Paşa Sebilidir (1697) (Pln.32- Res.166). Lale Devri'nin sinyallerinin verildiği bu sebil, yonca yaprağı planıyla cepheyi anlamlandıran önemli sebillerdendir.

Bu özellikleri daha ileri boyutlara taşıyan diğer bir sebil ise Vefada bulunan Recai Mehmet Efendi Sebilidir (1775) (Pln.24 -Res.114). Mektebin cephesinde, yarım daire planlı sebilin sağ tarafına yerleştirilen çeşmeyle birlikte cephe hareketlendirilmiştir. Bugün yol kenarından oldukça aşağıda kalan sebil,

---

[330] Semavi Eyice, a.g.m., s.1214/97

hareketli cephesi önünde, küçük bir avlu oluşturulmuştur. Bağımsız bir sebil haline gelen Yeni Camii Sebili (1663) (Pln.9-Res.38), bugünkü bulunduğu yerde darülkura ve sıbyan mektebinin cephesini süslerken, bu yapılar yıkılınca sebil banka binasının gölgesinde kalmıştır.

Veznecilerde Seyyid Hasan Paşa Külliyesi'nin ön cephesini süsleyen Seyyid Hasan Paşa Sebili (1745) (Pln.20-Res.101) de önemli cephe sebillerindendir. Yarım daire planı ve yan kısımda devam eden çeşmesiyle cepheyi anlamlandırarak hareketlendirmiştir. Sultanahmet'de Cevri Kalfa Sebili, şehrin ana caddesini süslemektedir. Sade ve düzgün hatlarıyla önemli cephe sebillerinden olan Nakşıdil Sultan Sebili (1819) (Pln.36-Res.182) ve Cevri Kalfa Sebili, Divan Yolu'nda Sultan Mahmut Türbesi'nin hazire duvarının ortasında ilk çağ mabetlerini hatırlatan, II. Mahmut Türbe Sebili (1825) (Pln.27-Res.129) ampir üslup özelliğiyle cephede vurgulanan önemli Suriçi sebillerindendir.

Surdışı'nda ki cephe sebillerinden, Dolmabahçe Bezm-i alem Valide Sultan Camii'nin karşısında yer alan Mehmet Emin Ağa Sebili (1740) (Pln.8-Res.10), bir külliye bünyesinde iken sadece sebil kalmış ve cepheyi anlamlandırması açısından, Amcazade Hüseyin Paşa Sebiliyle benzerlik göstermektedir. Farklı bir planın denendiği cephe sebillerinden olan Koca Yusuf Paşa Sebili (1787) (Krş.Pln. 9-Krş.Res.10), Fındıklıdaki set duvarının önüne yerleştirilmiştir.

Surdışı'nda önemli cephe sebillerinden diğer bir örnek ise Seyyid Hasan Paşa Sebili ile benzerlik gösteren, Mihrişah Valide Sultan İmareti ile Hüsrev Paşa Kütüphanesi arasında yer alan Mihrişah Valide Sultan Sebilidir (1794) (Krş.Pln.4-Krş.Res.5). İki yanı çeşmeli sebil, yarım daire planıyla Amcazade Hüseyin Paşa Sebilli ile benzerlik göstermektedir. Amcazade Hüseyin Paşa Sebilinde üslup olarak değişmeye başlayan özellikler, burada rokoko üslubuyla sonlanmış, önemli cephe sebillerindendir.

3.3.4. Abidevi Sebiller: Abidevi sebiller, genellikle şehrin meydanlarında kare veya çokgen planlı olarak inşa edilmiş, çeşmeli sebillerdir.[331] İstanbul'un

[331]Engin Özdeniz, a.g.e., s.74

abidevi iki meydan sebilinden biri Azapkapı Saliha Sultan Sebili (1732-1733) (Krş.Pln.7 –Krş.Res.8) diğeri ise Ayasofya ile Bab-ı Hümayun arasındaki Sultanahmet Meydanı'nı süsleyen, III. Ahmet Çeşme-Sebilidir. İstanbul sebilleri içerisinde özel bir konuma sahip olan bu sebillerin dışında, Semavi Eyice tarafından abidevi sebiller grubuna dahil edilerek "bu zümreye girebilen Yeni Camii Sebili, şimdi görülen şeklini içinde bulunduğumuz asrın başlarında, bir yangında harap olduktan sonraki tamirde almıştır" [332] denmektedir.

Sultan Ahmet Meydanı'nda yer alan III. Ahmet Çeşme-Sebili (1728) (Pln.6 -Res.69) Suriçi sebilleri içerisinde, bağımsız olarak inşa edilen en abidevi çeşmeli sebildir. Dikdörtgen plan etrafında, dört köşede konumlandırılan yarım daire planlı sebiller, genel olarak birbiriyle aynı olmakla birlikte ayrıntıda farklılıklar göstermektedir. Üstü geniş saçaklı ve kurşun kaplı bir çatı ile örtülü sebiller, tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir. Bütün yüzeyi hiç boş yer kalmayacak şekilde bezenen sebiller; mimarisi, konumlanışı ile Türk-su mimarisinin şaheseridir. Bugün köşede bir yerde kalmış olup, Surdışı sebillerinin en önemli abidevi temsilcisi olan, Saliha Sultan Sebili, III. Ahmet Çeşme-Sebilinden farklı bir planın denenmiştir. Sebil yine çeşmeli olarak yapılmıştır. Kare bir planın bir köşesinde yarım daire planlı olarak yapılan sebil, III. Ahmet Çeşme-Sebilinde olduğu gibi bütün yüzeyi hiç boş yer kalmayacak şekilde bezenmiştir. Geçmişte önemli bir meydan sebili olan Saliha Sultan Sebili, önünden geçirilen ana yol yüzünden çukurda kalmış ve abideviliğine gölge düşmüştür.

[332]Semavi Eyice, a.g.m., s.1214-98

3.4. Dönemlere Göre Sebiller [333]

İstanbul sebilleri tarihi gelişim içerisinde;

1.Klasik dönem sebilleri

2. Lale Devri sebilleri

3. Barok- rokoko (stili) devri sebilleri

4. Ampir (stili) devri sebilleri

olmak üzere dört grupta değerlendirilmiştir.

3.4.1. Klasik Dönem Sebilleri (1501-1708) ve Genel Özellikleri

1-Bu dönem sebillerinde, klasik Osmanlı mimarisinin genel özellikleri görülür.

2-Genellikle dahil oldukları külliyelerin, uygun köşelerinde, plan düzenlemeleri ve üst örtüleri ile ayrı bir yapı halinde, inşa edilmiş sebillerdir.

3-İşlek yol kavşaklarında, yapıların iç veya dış avlularında herkesin faydalanacağı şekilde konumlandırılmışlardır.

4- Kullanılan malzeme genellikle mermerdir. Plan olarak; yamuk, köşesi kesik veya önü kırma çıkıntılı, dörtgen veya 6, 8, 10 kenarlı, çokgen planlar kullanılmıştır.

5- Sade bir mimariye sahip olan bu dönem sebilleri, özellikle kaideleri bezemesiz ve sadedir.

6- Kaide üzerindeki sivri kemerlerle oluşturulan pencerelerin sütunları, mukarnas başlıklıdır.

7- Sebil pencereleri genellikle tunç ya da dökme demir şebekelidir. Bu şebekelerde, genellikle geometrik motifler hakimdir. Şebekelerin su tezgâhına oturduğu yerde, kemercikli servis gözleri, yani maşrapalıklar oluşturulmuştur.

---

[333] Oktay Aslanapa, Osman Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.541-543; Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.303-305; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.165-169; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.466; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.21; Ayla Ödekan, "Sebiller" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.481-82; Engin Özdeniz, a.g.e., s.75-77; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.9-21; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.16-25

8- Kemer alınlıkları, kör veya şebekelidir. Bu kemer gözelerini fistolu, basık kemerli veya düz başlı pencereler örtmektedir.

9- Kemerlerden sonraki kısım, ya düz bırakılımış ya da bir kitabe şeridi yerleştirilmiştir. Bazen de bitkisel kabartmalı motiflerle bezenmiştir.

10- Sebillerin üzerini örten üst örtü, genellikle kubbedir. Kubbe, bazen saçaksız doğrudan doğruya korniş silmeler üzerine yerleştirilmiştir. Sakıf ve kubbeler, taş veya metal alemlerle sonlanmıştır.

Klasik dönem sebilleri, çokgen planları ile sayı olarak Suriçi'nde daha çoktur. İlk ve en eski örneği Vefadaki Hüsrev Kethüda Sebilidir (1565) (Pln.1-Res.3). Klasik özellikte, yamuk planda ele alınan sebil, tam anlamıyla bu dönem özelliklerini üzerinde barındırmaktadır. Bugün pencere hizasına kadar yola gömülen sebilin, kaidesi ile ilgili herhangi bir kaynakta bilgi verilmemiştir. Tamamen mermer malzeme kullanan sebil, basık kemerli pencereleri, mukarnas başlıklı sütunlar tarafından ayrılmıştır. Şebekeler, geometrik motiflerden meydana gelmiştir. Pencerelerin sivri kemerleri, sütun başlıkları üzerine oturtulmuş ve içerisi basit demir şebekelerle dolgulanmıştır. Oldukça sade olan sebilin üst kısmında, bir sıra mukarnas kuşağa yer verilmiştir. Kitabesi ve üst örtüsü olmayan sebil, klasik dönem sebillerinin ilk örneği olması açısından önemlidir. Klasik dönem sebillerinden Suriçi'nde Süleymaniye Camii'nin kuzeyinde bulunan Mimar Sinan Sebili (1587) (Pln.3 -Res.14), Çarşıkapıda Koca Sinan Paşa Sebili (1599) (Pln.4-Res.18), Veznecilerde ki Kuyucu Murat Paşa Sebili (1606) (Pln.5-Res.23), Hasekide Bayram Paşa Sebili (1636) (Pln.31-Res.161), Ayasofya Külliyesinin köşesinde Sultan İbrahim Sebili (1648) (Pln.12-Res.53), Tavşan Dilsiz Ağa Sebili (1669) (Pln.10-Res.45) ve Çarşıkapıda Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili (1683) (Pln.11-Res.49) klasik sebil mimari özellikleriyle birbirlerine benzemektedir. Genel olarak bir külliye içerisinde, köşe başında konumlandırılan sebiller, plan olarak da çokgen planda ele alınmışlardır. Mermer malzemeyle şekillenen sebiller, klasik dönem özellikli sade mimarileriyle, önemlidir. Mimar Sinan Sebili, son restorasyon da bazı değişiklikler geçirirken diğer sebillerde kaideler dikdörtgen panolar halinde

bölümlenmiştir. Kaideler üzerindeki gövdeler, mukarnas başlıklı sütunlar tarafından ayrılmıştır. Sivri kemerli pencereler de şebekeler, geometrik motiflerden oluşmuştur. Üst kısımlarda sade tutulan bu klasik sebillerin üzeri, alçak kasnaklı kubbeyle kapatılmıştır.

Surdışı Tophanede bulunan Tophane Kılıç Ali Paşa Sebili (1580) (Krş.Pln.6-Krş.Res.7) ve Eyüp'te Mustafa Ağa Sebili (1623) (Krş.Pln.2-Krş.Res.3) klasik sebil özelliklerini devam ettiren sade mimarileri, çokgen planları ve klasik örtüleri ile Suriçi'ndeki sebillerle aynı özellikler göstermektedirler.

Suriçi klasik sebillerinden Sultanahmet Külliyesinde bulunan Sultan Ahmet Camii Sebilleri ve Arasta Sebili (1617) ile Surdışında, Takyeci İbrahim Ağa Sebili (1578) (Krş.Pln.1 –Krş.Res. 1) ve Üsküdar sebillerinden Halil Paşa Sebili (1617) (Krş.Res.15) klasik dönemde yaptırılmış pencere sebili olmalarından dolayı, diğer sebillerden farklıdır. Dikdörtgen formlu pencereleri ile sade mimarileri, mermer malzemeyle bütünleşerek değerlendirilmiştir.

Klasik dönem sebillerinden olan Hatice Turhan Valide Sultan Sebili (1663) (Pln. 9- Res.38) konumlandırılışı ve üst örtüsü ile klasik dönem sebillerinden farklı ele alınan sebillerindendir. Bugünkü halini, sonraki dönemlerde alan ve bir külliyenin içerisindeyken şimdi bağımsız hale gelen sebil, klasik sebil mimarisinde çokgen planlı, sivri kemerli pencereler ve mukarnas başlıklı sütunlara sahiptir. Klasik dönemin son örneklerinden olan sebilde, artık süslemenin ön plana çıktığı görülmektedir. Klasik süsleme anlayışında üç kuşak halinde bezenen sebilin üst kısmı, geniş bir saçakla kapatılmıştır.

Kubbeyle kapatılan sebilin iç kısımında, son dönemde yenilenen kalem işine yer verilmiştir. İç kısımda, iki bölüm halinde düzenlenen sebil, bugün İstanbul sebilleri içerisinde su dağıtılan yer olarak, yapılış amacını devam ettiren tek sebil olması bakımından önemlidir.

3.4.2. Lale Devri Sebilleri (1708-1728) ve Genel Özellikleri

Klasik dönemin sonunda, Osmanlı mimarisinde Lale Devri olarak adlandırılan bu dönem, 1730 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde sebillerin genel özellikleri şunlardır:

1-Klasik Osmanlı mimarisinden tam anlamda uzaklaşılmamakla birlikte, Lale Devri üslubunun etkileri başlamıştır.

2- Geç klasik dönemde başlayan iç ve dış bükülmeler artar, bununla birlikte yapıyı genel anlamda değiştirmez, fakat yeni bir stile geçiş hareketlerini gösterir.

3- Plan olarak, klasik stildeki çokgen, yarım çokgen biçimli, çıkıntılı planların yanı sıra planların yuvarlak biçimler almaya başladığı görülür. Şişkin dış bükeyli planlar, giderek iç-dış bükeyli planlara dönüşecektir.

4- Klasik dönemde tamamen sade ele alınan sebil kaidelerinde, bu dönemde kolon atlarında birer kürsü veya ayaklık çıkıntısı yer almaktadır.

5- Kaidedeki panolar, bazen sade değerlendirilirken genellikle de dikey çizimli şekiller içinde, vazolu çiçek kabartmaları ile bezenmiştir.

6- Kaide üzerinde yükselen kolonlar, daha ince ve uzamıştır. Pencerelerin sütunları, mukarnas başlıklı ve tunç bileziklidir.

7- Kolonlar arası açıklıklar, bazen klasik sivri kemerler ile daha çok basık biçimli, peş peşe kavisli, pseudo (yalancı) kemerlerle kapatılmıştır.

8- Sebillerin kaide, gövde ve üst kısımları, Selçuklularda olduğu gibi tamamen bezeme alanı olarak değerlendirilmiştir. Bezemede, stilize lâleler, gülçeler, yapraklarla meyveler, vazo ve rahleler üzerinde armut, elma, portakal meyve dalları, hafif kabartma olarak kullanılan motiflerdir.

9- Lale Devri sebillerinde ki şebekelerde, yenilikler görülmektedir. Özellikle lâle motiflerinin, ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir.

10- Üst örtüde genellikle kubbe kullanılırken, kubbe saçakları geniş ve oval tutulmuştur.[334]

---

[334] Ayda Arel, Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul, 1975, s.40

Lale Devri'nin ilk temsilcisi Saraçhanebaşı'nda yer alan, Amcazade Hüseyin Paşa Sebilidir (1697) (Pln.32-Res.166). Klasik dönemin son temsilcisi olan Amcazade Hüseyin Paşa Sebili, kıvrımlı yonca yaprağı şeklindeki planıyla Lale Devri üslup özelliğinin, başladığı ilk yapıdır. Sebilin planı dışında, pencereleri, ayıran mukarnas başlıklı sütunları, üst kısımda içi kör sivri kemerlidir. Sebilin üstünü örten, kubbe ve dar tutulan saçağı ile halâ klasik sebil mimari özellikleri de devam ettirilmektedir. Dönemin ilerlemesiyle Lale Devri üslup özellikleri, sebiller üzerinde daha da belirginleşmeye başlamıştır. Beyazıt' da Kaptan İbrahim Paşa Sebili (1708) (Pln.14-Res.57), Amcazade Hüseyin Paşa Sebili ile başlayan özellikleri daha da ileri götürmektedir. Kaptan İbrahim Paşa Sebili, klasik özelliklerin yanı sıra Lale Devrinin en erken sebillerinden olup, plan daha da yuvarlaklaşmaya başlamıştır. Amcazade Hüseyin Paşa Sebilinde olduğu gibi tamamen mermer malzemeden yapılmıştır. Sebil, kaide olarak düz ve tamamen sade dikdörtgen panolardan oluşmuştur. Sivri kör kemerli pencereleri ayıran sütunular, klasik özellikte ve mukarnas başlıklıdır. Amcazade Hüseyin Paşa Sebilinde, mukarnas başlıkların arası bitkisel bezemeli bir kuşakla hareketlendirilirek, burası dört satırlık yazı kuşağıyla değerlendirilmiştir. Amcazade Hüseyin Paşa Sebilinde tamamen yalın olan, üst kısım ve sivri kemerlerin içerisi, burada bezeme alanı olarak değerlendirilmiştir. İlerleyen örneklerde sebillerin her bir alanı bezenecektir. Kaptan İbrahim Paşa Sebili de kubbeyle kapatılmış fakat burada saçak daha geniş ve oval tutulmuştur.

Bu dönem sebillerinin en önemli temsilcilerinden olan mimari ve süsleme açısından benzer özellikler göstermekle birlikte daha gelişmiş örnekler vermeleri açısından Şehzadebaşı'nda ki Damat İbrahim Paşa Sebili (1719) (Pln.15-Res.63), İstanbul sebillerinin en önemli abidevi temsilcisi olan Sultanahmet Meydanı'ndaki III. Ahmet Çeşme-Sebili (1728) (Pln.16-Res.69), Surdışı sebillerinden bağımsız ve abideviliği ile Saliha Sultan Sebili (1732) (Krş.Pln.7 –Krş.Res.8) ve bu tipin son örneği Davutpaşa'da ki Hekimoğlu Ali Paşa Sebilidir (1773) (Pln.34-Res.172). Lale Devri'nin tüm üslup özelliklerini tam anlamıyla üzerinde taşıyan sebil, Damat İbrahim Paşa Sebili (1719) yuvarlaklaşan plan, bombeli ve yüzeyleri

değişkendir. Lale Devri yeniliklerinden, gövdedeki sütunların alt kısmında kaideyi bölümleyen yüzeysel sütunlara yer verilmiştir. Bölümlenen panolar, dikey dikdörtgenlerle doldurulmuştur. İki sıra mukarnas kuşakla tamamlanan kaide üzerindeki pencere kemerleri, dekoratiftir. Pencereleri ayıran sütunlar, klasik özellikte mukarnas başlıklıdır. Sebilin üst kısmı, saçağa kadar tamamen bezenmiştir. Lale Devri özelliği olan, bütün alanların bezenmesi burada tam anlamıyla hayata geçirilmiştir. Pencereleri ayıran sütunlar, üst kısımda sebili bölümlerken, yatay olarak yedi kuşak, farklı özelliklerde bezenmiştir. Mermerin burada bir dantel gibi işlendiği görülmektedir. Buradaki süsleme, klasik dönem süsleme motiflerinin (yazı, mukarnas, kuşak) yanı sıra bitkisel, yeni motiflerin de gerçek anlamda kullanıldığı önemli bir örnektir. Kubbeyle kapatılan sebil, geniş yayvan bir saçakla tamamlanmıştır.

Damat İbrahim Paşa Sebilinin, tüm mimari ve süsleme özelliklerini sürdürmekle birlikte daha da ileri bir seviyeye götüren III. Ahmet Çeşme-Sebili bir dikdörtgen etrafında, dört köşede uygulamasıyla diğer sebillerden farklıdır. Yuvarlak plan özelliğiyle aynı olan sebiller, önceki sebillerden farklı olarak sütunlarla ayrılan kaideleri her panoda, vazolardan taşan lale ve çiçek motifleri ile oldukça stilize edilmiş, girift motiflerle bezenmiştir. Klasik özellikteki pencereleri ayran sütunlar, mukarnas başlıklıdır. Sebilin üst kısmı, Damat İbrahim Paşa Sebilinde olduğu gibi tamamen bezelidir. Burada farklı olarak on kuşak yer almıştır. Bununla birlikte geniş, bitkisel bezemeli çini kuşakla farklıdır. Dikdörtgenin dört tarafında bulunan sebillerde, yine dönemin özelliği olarak her biri farklı şekillerdeki lale motifleriyle oluşturulmuş şebekelerle, pencereler süslenmiştir.

Abideviliğiyle Türk-su mimarisinin en önemli örneği olan III. Ahmet Çeşme-Sebilinden sonra, bu dönemin Surdışı sebillerinin önemli temsilcisi olan Saliha Sultan Sebili (1732) (Krş.Pln.7-Krş.Res.8) de aynı özellikleri devam ettirmektedir. Çeşmeli ve bağımsız sebil örneklerden olan Saliha Sultan Sebili, yuvarlak planlı olup III. Ahmet Çeşme-Sebilinin tekrarı gibidir. III. Ahmet Çeşme-Sebilinden farklı olarak burada tek bir sebil uygulamıştır. Üst kısımda

tamamen bezenen sebil, ince işçiliğiyle oldukça başarılı mimarisinin yanı sıra, bugün çukurda kalmış, abideviliği geri plana itilmiştir.

Lale Devri'nin bu tipteki sebillerinin son örneği Davutpaşa'da ki Hekimoğlu Ali Paşa Sebilidir (1733) (Pln.34-Res.172). Kaptan İbrahim Paşa Sebili ile başlayan özellikler, burada adım adım en üst noktaya getirilmiştir. Aynı özellikleri devam ettiren Hekimoğlu Ali Paşa Sebilinde dış ve iç bükey biçimli plan çizimi, hareketli mimarisini doğurmuştur.[335] Sade tutulan kaidesiyle, köşeyi anlamlandıran sebilin üst kısmı, önceki sebillerde olduğu gibi tamamen bezenmiştir. Geniş saçak ve kubbe, son dönemdeki restorasyonda eklenmiştir.

Lale Devri ile başlayan yuvarlak planlar ve bezeli alanların yanı sıra, klasik dönem özelliklerini devam ettiren sebiller ise Vefa'da ki Rehabula Kadın Sebili (1734) (Pln.17-Res.89) ve Kapalı Çarşı Mercan Kapısı yönündeki Beşir Ağa Sebilidir (1738) (Pln.18-Res.92).

Surdışı Üsküdar sebillerinden Valide Sultan Sebili (1709) (Krş.Pln.14-Krş.Res.16), çokgen planlı olup genel hatlarıyla klasik dönem sebillerinden Koca Sinan Paşa Sebili ve Kuyucu Murat Paşa Sebillerine benzemektedir. Mukarnas başlıklı sütunlar, sivri kemerli pencereleri, sade mimarisi, köşeli kaide ve saçağı ile yine Üsküdar Ahmediye Sebilinde (1712) (Krş.Pln.16–Krş.Res.18) çokgen plan, mukarnas başlıklı sütunlar, geometrik şebekeler, Lale Devrinde klasik özellikleri devam ettiren sebiller olması açısından önemlidir.

Lale Devri son dönemlerinde sultanlar tarafından yaptırılan sebiller hariç, genellikle çeşmelerle, cami veya türbe duvarlarına yaslatılan sebiller, mimari olarak pek dikkate değer değillerdir.[336]

Lale Devri sonlarına doğru sultanlar tarafından yapılan sebiller ve çeşmeler her açıdan anlamlı su tesislerinin farkedilir bir biçimde özellikle dekoratif anlamda bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir.[337]

---

[335] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.33; Affan Egemen, a.g.e., s.194; Nur Urfalıoğlu, a.g.tez, s.202; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.467; Birsen Peköz, a.g.tez, s.32; Engin Özdeniz, a.g.e., s.76; Behçet Ünsal, "Stil YönündenKlasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.17

[336] Doğan Kuban, a.g.e., s.105

[337] Ayda Arel, a.g.e., s.40

3.4.3. Barok-Rokoko Üslup Etkili Sebiller (1738-1829) ve Genel Özellikleri

Barok, iç ve dış mekânda hareketli bir üslup olarak yorumlanırken, Rokoko ise daha çok bezemesel ağırlıklı üsluptur.

Barok ve rokoko, genellikle bir arada değerlendirilirken özellikleri şu şekildedir:

1-Bu dönemde klasik mimarinin özellikleri bir tarafa bırakılarak, yeni üslubun görkemli etkisi, sebillere yansımıştır.

2- Lale döneminde başlayan yenilikçi biçimlerden, iç ve dış bükeyli plan biçimi genelleşerek yaygınlaşmıştır.

3-Sebiller Türk-barok biçimlenmesiyle Batıdakinden farklı bir özgürlük taşıyarak, cepheler dikey olarak bölümlenmiş, mimari elemanlar ise biçim değiştirmiştir.

4- Kolon başlıkları, genellikle yüksek bir boyun silmesi üzerinde kaval silmelerle biçimlenir ve üzerinde stilize yapraklar, tomurcuklar yer almıştır.

5- Lale Devri'nde başlayan, fistolu veya kıvrımlı bileşik kavisli yalancı kemer biçimleri sürmektedir. Kilit taşlarına gülçeler yerine palmet veya istiridye kabuğu motifleri yerleştirilmektedir.

6- Geleneksel karakterini koruyan sebillerde, silme profilleri ve başlık profilleri yüklü bir süsleme de palmet, deniz kabuğu, rokay, bord, kartuş madalyon, ters konsol gibi motifler, kolon başlığı ve saçak arasına serpiştirilmiştir.

7- Pencerelerin şebekeleri, stilize yaprak, dal, topuz ve "C" kıvrımlar, klasik özellikteki şebeklere, dahil edilen yeni motiflerdir.

8- Kubbeyle kapatılan sebillerin saçakları, diğer dönemlerden farklı olarak dalgalı şekilde değerlendirilmiştir.[338]

---

[338] Doğan Kuban, a.g.e., s.105; Doğan Kuban, "Barok Mimarisi" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1994, s.61; Doğan Kuban, "Rokoko" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.339; Ayla Ödekan, "Ampir Üslubu" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1981, s.247; Betül Bakır, a.g.e., s.65; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.21; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.16

Suriçi'nde bulunan barok-rokoko sebil örneklerinden Veznecilerde ki Seyyid Hasan Paşa Sebili (1745) (Pln.20-Res.101), yarım daire planlı olup iç- dış kıvrımları artarak dışa yansıtılmıştır. Sebilde zengin profiller, deniz kabuğu başlıklar, zarif gövdeli sütunlar, dönemin karakterini yansıtmaktadır. Sebilin kaidesinden itibaren başlayan dalgalanmalar, gövde ve saçakta da devam ettirilmiştir. Tarihi gelişim içinde Çağaloğlu Beşir Ağa Sebili (1745) (Pln.19-Res.97), Seyyid Hasan Paşa Sebilinde olduğu gibi yarım daire planda ele alınmıştır. Sebil farklı olarak kaideden saçağa kadar içe kavisli panolardan meydana gelmiştir.

Barok üslubun yine ilk uygulamalarından olan sebil, Seyyid Hasan Paşa Sebiline göre daha sadedir. Barok mimarinin en belirgin ve en önemli temsilcisi, Nur-u Osmaniye Sebilidir (1755) (Pln.21-Res.107). Yarım daire planlı sebil, Seyyid Hasan Paşa Sebili ile başlayan, barok-rokoko üslup özelliklerinin en olgun safhaya gelmiş halidir. Dikey olarak bölümlenen gövdesinin üzerinde, kat kat kavisli yalancı kemer biçimleri ve yine barok-rokoko üslup özelliği, kilit taşlarında stilize palmet motiflerine yer verilmiştir. Ağır kornişler, yatay dışa vurgulanan silmelerle, dengelenmeye çalışılmıştır. Barok-rokoko'nun en girift örneği olan sebil, üslup özelliğinin net olarak bilinmesi açısından farklı bir öneme sahiptir.

Ordu Caddesi üzerinde bulunan Laleli (III. Mustafa) Sebili (1763) (Pln.23-Res.109), yuvarlak planıyla önceki sebillerden farklıdır. Nur-u Osmaniye Sebilindeki ağır silmeler, burada daha sadedir. Barok etkileşimin Türk sentezi olan sebil, yuvarlak kaidesi, ince uzun sütunları ile saçağı oldukça geniş ve dalgalı tutulmuştur. Bu dönemin önemli örneklerinden olan Vefa'daki Recai Mehmet Efendi Sebili (1775) (Pln.24-Res.114), tüm barok-rokoko özellikleri taşıyan cephe sebillerindendir. İki çeşme arasına konumlandırılan sebil, yarım daire planı, ince uzun sütunları, üst kısımdaki yazı kuşakları ve cephedeki oranlarıyla önemli barok- rokoko etkili örneklerdendir. Barok-rokoko özelliği taşıyan sebil cephesi, üst kattaki, klasik eğilimli sıbyan mektebi ile bir kontrast çizmektedir.

Bu dönemdeki en özellikli sebillerden biri Gülhane Parkı karşısında yer alan Hamidiye Sebilidir (1775) (Pln.25-Res.119). Yuvarlak planlı sebil, bu

yönüyle Laleli Sebili ile benzerlik gösterirken, dış cephedeki yoğun bezemesi döneme özgüdür. İki yanda çeşmeye yer verilen sebil, Nur-u Osmaniye Sebilindeki oran ve süslemeleri daha da ileri seviyeye götürmüştür. Kaideden itibaren bezenmeye başlanan sebilin gövde kısmındaki üçüz sütunlar diğer sebillerden farklıdır. Üçüz sütunlar üzerindeki alan, Nur-u Osmaniye Sebiliyle aynı bezeme özellikleri göstermektedir. Üçüz sütunlar üzerinde bölümlenen alanlardaki kilit taşlarında stilize edilmiş palmet motiflerine yer verilmiştir. Etrafı çerçeveli kitabelikler ve yatay kuşaklarla tamamlanan üst kısım, geniş yuvarlak bir kuşakla kapatılmıştır.

Suriçi sebillerinden bu dönemde yapılan ve tamamen sade mimarileriyle Laleli' de Koca Ragıp Paşa Sebili (1762) (Pln.21-Res.107), Sultanahmet'de Cevri Kalfa Sebili (1819) (Pln.26-Res.105), Darüşşafaka'da Benlizade Sebili (1828) (Pln.37-Res.187), Ayasofya Külliyesi içindeki Ayasofya Sebili (18. yüzyıl) (Pln.13-Res.56) ve Surdışı Beyoğlu'nda Halet Efendi (Galata Mevlevihane) Sebili (1819) (Krş.Pln.10-Krş.Res.11) de aynı sadelik de değerlendirilmiş sebillerdir.

Surdışı'nda bu dönemde yapılan sebillerden Dolmabahçe'de Mehmet Emin Ağa Sebili (1740) (Krş.Pln.8-Krş.Res.9) ve Üsküdar'da Sadeddin Efendi Sebili (1741) (Krş.Pln.17–Krş.Res.19), Seyyid Hasan Paşa Sebili ile başlayan, özellikle yarım daire planı ve barok-rokoko bezemeleriyle Nur-u Osmaniye Sebili, Laleli Sebili ve Recai Mehmet Efendi Sebiliyle benzemektedir. İlk örnekler olması bakımından Hamidiye Sebiline göre, daha sade, klasik özellikler gösteren Mehmet Emin Ağa Sebili ve Sadeddin Efendi Sebili de plan ve mimari olarak birbirine çok benzemektedir.

Fındıklı'da farklı uygulamasıyla dikkatleri çeken Koca Yusuf Paşa Sebili (1787) (Krş.Pln.9-Krş.Res.10), ikili pencereleri genel olarak barok-rokoko etkili mimarisiyle dönemi simgeleyen bir yapıttır. Kilit taşlarındaki stilize palmet, simetrisindeki istiridyeler ve sütunların üzerinde, vurgulanan cephesiyle Nur-u Osmaniye Sebili ve Hamidiye Sebili ile benzerlik göstermektedir.

Surdışı sebillerinin en zarif örneklerinden olan Mihrişah Valide Sultan Sebili (1794) (Krş.Pln.4 –Krş.Res.5), rokoko süslemeleriyle önemlidir. Genel

özellikleriyle Suriçi sebillerinden Hamidiye Sebiliyle aynı özellikler göstermektedir. Dönemin belirgin özelliklerini üzerinde taşıyan sebil, kaidesinde iç-dış kıvrımlar basamaklara kadar yansıtılmıştır. Gövdedeki pencereleri ayıran sütunlar, Hamidiye Sebilinde olduğu gibi üçüz şekildedir. İnce ve zarif sütunlar üzerindeki alan, yatay olarak üç bölümdür. Pencerelerin kilit taşları stilize palmetlerle vurgulanırken, ikinci yatay kuşağın içerisi rokoko etkili barok figürlerden oluşmuştur. Üst üçüncü kuşakta, Nur-u Osmaniye Sebili ve Hamidiye Sebilinde olduğu gibi kitabeliklere yer verilmiştir. Kitabeliklerin etrafı, istiridye yivli motiflerle çerçevelenmiştir. Kuşağın alt kısmı, yatay ağır bir kornişle sonlanmıştır. Hamidiye Sebiliyle, birebir benzeyen Mihrişah Sebili, barok- rokoko üslubunun Surdışı'nda ki en önemli temsilcilerinden olmuştur.

Surdışı sebillerinden Eyüp'te Defterdar Caddesi üzerindeki Şah Sultan Sebili (1800) (Krş.Pln.5-Krş.Res.6), yuvarlak planıyla bu dönem Suriçi sebillerinden; Laleli Sebili, Hamidiye Sebili ve Nakşıdil Sebiliyle benzemektedir. Sebil, mimari özellikleriyle Nur-u Osmaniye Sebili ile başlayan barok-rokoko özellikler göstermektedir. Özellikle kaideden itibaren süsleme, gövdedeki üçüz sütunlar ve pencerelerde vurgulanan istiridyeli palmetlerle, Hamidiye Sebili ve Mihrişah Sebiliyle aynı özelliklere sahiptir. Burada sebilin üst kısmı, diğer sebillere göre daha sade bir mimariye sahip olmasıyla farklıdır.

Surdışı'nda bu dönemin son örneği olan Tophanede Nusretiye Camii'nin avlusunda yer alan II. Mahmut Sebili (1825) (Krş.Pln.11-Krş.Res.12), planı, plastik kolon sistemleri ve korniş altı yapısıyla, iyi bir barok modelidir. Sade kaide üzerinde yuvarlak formlu pencereler, yüzeysel payelerle ayrılmıştır. Üst kısımda yatay iki kuşak dalgalı şekilde ele alınırken ilk kuşakta, diğer sebil örneklerinde hiç kullanılmayan arma ve etrafında toplu şekilde perde motiflerine yer verilmiştir. Dışa kavisli ikinci kuşakta kitabelikten sonra, sebil yine farklı olarak saçaksız olarak değerlendirilmiştir.

3.4.4. Ampir Üslup Özellikli Sebiller (1829-1892) ve Genel Özellikleri

Barok-rokoko üslubunun yapılar üzerindeki ağır etkisinden sonra, bu sanata tepki olarak Osmanlı mimarisi, ampir üslubuyla birlikte sadeleşmeye başlamıştır. Ampir üslup da barok-rokoko'ya tezat olarak düz çizgiler ve sade yüzeyler, yapılarda kendini gösterir. Barok-rokoko üslubunda kullanılan yabancı motifler (kask, kalkan, kupa, meşale), ağır kornişler ve abartılı rokoko figürlere bu dönemde yer verilmeyerek, imparatorluk üslubu adı verilen ampir üsluba dönülmüştür. Osmanlı mimarisine yabancı kökenlerden gelen, ampir üslubu bu mimariye uyarlanarak kullanılmıştır. Ampir üslup etkili sebillerin genel özellikleri şunlardır:

1-Bu dönemde, sebil planlarında yuvarlak biçim yaygınlaşmış, çizgiler ise daha düz ve sadedir. Yuvarlak planın yanı sıra kare planlı sebillere de yer verilmiştir.

2- Sebillerin kaide kısımlarında, önceki dönem özellikleri devam etmekle birlikte daha sade ele alınmıştır.

3- Sebillerde şebekeli bölüm, pilye ya da plastırlara binen yarım yuvarlak veya basık kemerli veya arşitrav biçimini almaktadır.

4- Geleneksel tipten ayrılan sebil cepheleri, genellikle mermerle kaplanmıştır.

5- Sebillerde dekorasyon, şebekelerde ve frizlerde yer almaktadır. Meşe yaprakları, zeytin, defneyaprakları, uçuşan kordelalar ile yapılan madalyon veya girland, palmet, şerit, dişliler çerçevelenmiş biçimlerdir.

6- Önceki dönemlerde pencereleri ayıran sütunların yerine, yüzeysel düz payeler kullanılmış ve başlıklar sade olup silmeli şekildedir.

7- Sebil kemerleri, yuvarlak formlu olup pervazlıdır.

8- Üst örtü olarak herhangi bir değişiklik olmazken alemler, soğan veya vazo biçimli profiller üzerinde, ışınlı ay yıldız biçimi ile belirgindir.[339]

Ampir üslup etkili sebillerinin en önemli temsilcisi, Divanyolu'nda Sultan Mahmut Türbe Sebilidir (1825) (Pln.27-Res.129). Tip olarak ilkçağ mabetlerini andıran sebil, dönem özelliği olarak, yuvarlak planda değerlendirilmiştir. Ampir sebiller arasında farklı tarzı ile süslemesiz, çok sade ve kuvvetli bir mermer yapıttır. Bu dönemde Surdışı Üsküdar Sebillerinden, Arif Hikmet Bey Sebili (1858) (Krş.Pln.18-Krş.Res.20), genel özellikleri ile Sultan Mahmut Sebili gibi ampir üsluptadır. Yarım yuvarlak mermer sebil, etrüsk kolonları, sade süslemeleri, kemersiz pencereleri ile ampir özellikli sebillerdendir.

Suriçi, Fatih'te II. Mahmut Sebili (1745) (Pln.35-Res.177), daha sonra Sultan II. Mahmut tarafından, 1830 yılında yeniden yaptırılmıştır. Ampir dönemde yenilenen sebil, daha çok eskiye bağlı kalınarak yenilendiği için, rokoko tarzında değerlendirilmiştir.

Aynı özellikte Çarşıkapı'da ki Mehmet Ağa Sebili de II. Mahmut Sebili gibi bu dönemde Sultan II. Abdülhamit tarafından 1890 yılında tamir ettirilmiştir. Bu sebil, dairesel planı hariç, diğer mimari özellikleri ile yapıldığı dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Sirkeci civarında bulunan Muradiye Sebili, Mehmet Ağa Sebili gibi bu dönemde yeniden yapılmasına rağmen, üslup tam olarak ampir sayılmaz. Mimari olarak, klasik özellikleri daha ağır basmaktadır. Surdışı Beyoğlu Sebillerinden Kasım Paşa Sebili[340] (1892) (Krş.Pln.13-Krş.Res.14) de bu dönemde yenilenmiştir. Diğer sebillerde olduğu gibi bu sebil de, ampir üslup özellikleri göstermez. Kemersiz düz atkılı mimarisi, sadeliği ile benzemektedir. Mercan yokuşunun başında Ali Paşa

---

[339] Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.21; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.24; Ayla Ödekan, "Ampir Üslubu" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1981, s.247

[340] İzzet Kumbaracılar, a.g.e., s.61; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.165; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.469; Birsen Peköz, a.g.tez, s.46; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.24

Camii'nin köşesinde yer alan Ali Paşa Sebili de (1869) (Pln.28-Res.135), bu tarihte Sadrazam Ali Paşa tarafından yeniden tamir ettirilmiş sebillerdendir.

Bu dönemin diğer örneklerinden olan Aksaray'da ki Olanlar Tekke Sebili (1871) (Pln.38-Res.19), ampir üslup özellikli olan önemli sebillerdendir. Silivrikapı da yer alan Bala Tekkesi Sebili de (1981) (Pln.39-Res.1195) ampir üslup özellikli, çokgen planlı, sade mimarisiyle dönemin önemli örneklerindendir. Surdışı'nda Ziya Bey Sebili (1866) (Krş.Pln.19-Krş.Res.21) ve Çinli Hamam Sebili de (1847) (Krş.Pln.12-Krş.Res.13) ampir üslup etkili sebillerden olup dönem özellikleri göstermektedirler.

3.5. Malzeme ve Teknik

Türklerin suya ve suyla ilgili kuruluşlara verdiği önem, İstanbul ve Anadolu'da bu kuruluşların bolluğu, zenginliği ile ortaya çıkar. İstanbul'da her köşede zarif örneklerine rastlanan sebiller, ilgi çekici mimarileriyle önemle ele alınmışlardır.[341]

Türk sanatında yapıların biçimlenmesinde kullanılan ana malzeme, genellikle taştır. Büyük programlı ve özellikle sultanlar tarafından yaptırılan yapılarda, kesme taş malzemenin yanı sıra, yaygın olarak kullanılan malzeme mermerdir. Son dönem Osmanlı mimarisinde etkili olan yeni üsluplar, mimaride kullanılan malzemeyi etkilememiştir.

İstanbul Suriçi'nde genellikle külliye programında veya bağımsız olarak yapılan sebillerde, kullanılan malzeme mermerdir. İstanbul'un en eski sebillerinden Hüsrev Kethüda Sebilinde (1565) (Res.3) kullanılan malzeme iç ve dış mimaride soylu malzeme[342] olan mermerdir. Klasik dönem, Lale Devri, barok-rokoko ve ampir devirde, sebil mimarisinde üslup özellikleri değişirken malzeme hep mermer olmuştur. İstanbul, çeşme ve sebil mimarisinin en önemli temsilcisi olan Sultan Ahmet Meydanındaki III. Ahmet Çeşme-Sebili (Res.69), kaliteli mermer malzemesiyle önemlidir.

Sebil mimarisi içerisinde malzeme açısından, Divanyolu Caddesi üzerindeki Mehmet Ağa Sebili (1580) (Res.8) taş malzemeyle biçimlendirilmiştir. Çarşıkapı'da Mehmet Ağa Sebili (1585) (Res.11), Sultanahmet Külliyesi içerisinde Sultanahmet Arasta Sebili (1617) (Res.36), Ayasofya Külliyesi içerisinde Sultan İbrahim Sebili (1648) (Res.53) ve Yerebatan da Üsküdi Camii'nin köşesindeki Tavşan Ağa Sebili (1669) (Res.45), Vefa'da Rehabula Kadın Sebili (1734) (Res.89) ve Kapalıçarşı Beşir Ağa Sebili (1734) (Res.92) diğer sebillerden farklı olarak, kaide kısımları

---

[341]Ruçhan Arık, " Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarisine Bir Bakış", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.259

[342]Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.10

küfeki taşından oluşturulmuştur. Sebillerin taş kaideleri üzerinde malzeme ise, diğer sebillerde olduğu gibi mermerdir. Darüşşafaka Caddesi'nde bulunan Benlizade Sebilinde (1828) (Res.187) malzeme, tamamen küfeki taşından yapılmış olmasıyla farlıdır.

İstanbul'da birçok yerde çeşitli dönemlerde, mimari ve dekoratif zevklere uygun olarak meydana getirilmiş birçok sebil vardır. Bunların hemen hemen hepsinde, kemerli ve düz açıklık olsun, daima şebekelerle kapatılmıştır. Böylece sebil mimarisi ile şebeke sanatı arasında, kopmaz bir bütünlük oluşmuştur.

Dövme ve döküm tekniği ile şekillendirilen şebekeler, klasik dönemde daire merkezli çokgenler ile yıldızlar, kareler ve bademlerle birleşerek sebillerde kompozisyonu meydana getirmiştir.

XVIII. yüzyıl Lale Devri stilinde, kompozisyon kıvrımlı çizgilerden oluşur; yapraklar ve dönemin çiçeği lale, idealize edilerek bu kıvrımların ortasına yerleştirilmiştir.

XVIII-XIX. yüzyıl Türk sanatında bir dönüştür. Barokla başlar ve ampir biçimler ile noktalanır. Bu dönemde yıldızlar, yapraklar, kıvrımlı dallar bir başka stilizedir. Bu motifler arasında madalyon gibi Avrupai şekillere de yer verilmiştir.

Sebillerin mimari olarak klasik, Lale Devri, barok-rokoko ve ampir üslup dönemlerinde sebil şebekeleri bu gelişimi devam ettirmesiyle önemlidir[343].

Osmanlı su mimarisinde sebiller, mimari yapılarında geleneksel Türk el sanatlarını sergilemektedir. Taş oymacılığı, ahşap oymacılığı, metal işleme

---

[343] Behçet Ünsal, " İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı" Taç Dergisi, C.1,S.3, İstanbul, 1986, s.13-22; Semavi Eyice, "Türk Sanatında Şebekeler", Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.32-39

sanatı, hat sanatı, kalem işi tezyinatı bunlar arasında olup yazı sanatı da en güzel şekilde sebillerde değerlendirilmiştir.[344]

[344]Engin Özdeniz, a.g.e., s.71; Asım Mutlu, a.g.m., s.4-6

3.6. Süsleme

1.Klasik Dönem: Bu dönem sebilleri, süsleme açısından Osmanlı klasik dönem mimarlığının bütün özelliklerini yansıtmaktadır. Klasik dönem sebilleri, genellikle sade bir üslup gösterirler.[345]

Türk mimarisine özgü sebil mimarisinde, temel yapı malzemesi mermerdir. Klasik dönemde soylu malzeme olarak değerlendirilen mermer, sade sebillerde dekorasyonu aratmayacak güçtedir.[346] Kaide kısımları sade dikdörtgen panolar şeklindeki sebillerin, çokgen planlı gövdelerinde pencereleri ayıran sütun başlıkları ise mukarnaslı veya baklavalı şekilde, başlıca klasik süslemeyi oluşturan unsurlardır. Sivri kemerlerle bağlanan taşıyıcılar, kemer alınlıkları bezemesiz veya şebekeli olarak değerlendirilmiştir.

Klasik dönem sebil anıtlarında pencerelerin şebekeleri, yine klasik özellikte, geometrik motiflerden (dörtgen, çokgen ve çeşitli yıldız motifleri) oluşmuştur. Sebillerin gövde ve saçak arasında kalan bölümünde, Klasik dönemin en önemli süsleme unsuru olan, çeşitli türde (kufi, nesih, sülüs gibi) ele alınan yazılarla kitabe kuşakları, estetik biçimleriyle önemli süsleme alanlarıdır. Sebillerde düz saçaklar, hafif silmeler ve özellikle dönemin sonlarına doğru incelmiş burgulu sütunlar, fistolu kemerler ve bitkisel motifler sade sebillerde hareketliliği sağlayan, başlıca klasik süsleme unsurlardır. [347]

Klasik dönemde vazgeçilmez bezeme unsurlarından olan çini ve kalem işi, sebillerde fazla yaygın kullanılmamakla birlikte bazı sebil örneklerinde karşımıza çıkmaktadır. Genel anlamda bu dönem sebilleri süsleme açısından sade, ölçülü ve abidevidir.

Sade bir üslup gösteren klasik Suriçi sebillerinden; Hüsrev Kethüda Sebili (1565) (Res.3), Mimar Sinan Sebili (1587) (Res.14), Koca Sinan Paşa Sebili

---

[345] Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.466-467; Birsen Peköz, a.g.tez, s.15; Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.21; Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.9; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1966, s.541

[346] Behçet Ünsal, "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.9

[347] Betül Bakır, a.g.e., s.65

(1592) (Res.18), Gazanfer Ağa Sebili (1599) (Res.158), Kuyucu Murat Paşa Sebili (1606) (Res.23), Sultanahmet Külliyesi Sebilleri (1617) (Res.29), Sultanahmet Arasta Sebili (1617) (Res.36), Bayram Paşa Sebili (1634) (Res.161), Sultan İbrahim Sebili (1648) (Res.53), Hatice Turhan Valide Sultan Sebili (1662) (Res.38), Dilsiz Tavşan Ağa Sebili (1669) (Res.45) ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili (Res.49), sade dikdörtgen panolardan oluşturulan kaideleri, Surdışı sebillerinden; Takyeci İbrahim Ağa Sebili (1578) (Krş.Res.1), Halil Paşa Sebili (1617) (Krş.Res.15), Mustafa Ağa Sebili (1621) (Krş.Res.3) ve Kılıç Ali Paşa Sebili (1589) (Krş.Res.7) ile aynı özelliklere sahiptir.

Klasik dönem sebillerinin en önemli süsleme unsuru olan pencereleri ayıran yuvarlak sütunların mukarnas başlıkları, Hüsrev Kethüda Sebili (1565) Koca Sinan Paşa Sebili (1594), Gazanfer Ağa Sebili (1599), Kuyucu Murat Paşa Sebili (1606), Yeni Camii Sebili (1663), Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili (1691), Surdışı'ndaki Kılıç Ali Paşa Sebili ile aynı özelliktedir.

Bu dönemde mukarnas başlıklı sütunların yanı sıra Bayram Paşa Sebili (1634) ve Tavşan Ağa Sebilinde (1669) başlıklar, baklava dilimli olarak farklılık göstermektedir. Genellikle sivri kemerlerle biçimlenen pencereler, klasik özellikteki geometrik motifli şebekeleriyle Hüsrev Kethüda Sebilinde altıgenlerden oluşmuş yıldız motiflerle şekillenirken, Koca Sinan Paşa Sebilinde bezeme, altıgenler ve etrafındaki küçük dörtgenlerden oluşmuştur. Gazanfer Ağa Sebili (1591) de altıgenler etrafında altı kollu çiçeklerle süslenmiştir. Aynı şekilde Bayram Paşa Sebili (1636) altıgenler ve çeşitli geometrik motiflerle dolgulanırken, Ayasofya Külliyesi içerisindeki Sultan İbrahim Sebilinde de, yıldız ve çeşitli geometrik motifler, mermer şebeke halinde düzenlenmiştir. Benzer özellikleri devam ettiren Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili (1683), geometrik motiflerle işlenirken bu dönemde Yeni Camii Sebili (1662) ise dört yapraklı badem şeklindeki şebekeleriyle diğer klasik sebil şebekelerinden farklıdır. Surdışında Mustafa Ağa Sebili (1623) ve Kılıç Ali Paşa Sebili (1580) de geometrik motiflerden oluşan şebekeleriyle aynı özellikler göstermektedir. Klasik dönemdeki diğer sebiller ise sade demir lokma şebekelerle dolgulanmıştır.

Sadeliğin hakim olduğu klasik dönem sebillerinde, sivri kemerleri çerçeveleyen silmeler, yatay panolar ve küçük rozetler dışında sebillerin saçağa kadar olan kısımları, genelde sade ve yalındır. Günümüzde üst kısmı olmayan Hüsrev Kethüda Sebilinde (1565), saçağa geçişte dışa vurgulanmış bir mukarnas kuşağa yer verilmiştir. Aynı özellik, Kuyucu Murat Paşa Sebili (1606) ve Yeni Camii Sebilinde (Res.38), daha yüzeysel olarak tekrarlanmıştır.

Bazen sivri kemerlerin iç kısımlarının da süsleme alanı olarak değerlendirildiği, klasik dönem sebillerinden Koca Sinan Paşa Sebili ile (1594) birlikte, bu dönemin en önemli süsleme unsuru; yazı, sütunlar arasındaki dikdörtgen panolar üzerine yerleştirilmiştir. Bayram Paşa Sebili (1636) ile süsleme alanının genişlediği görülmektedir. Sivri kemer ve saçağın alt kısmındaki alan, üstte yazı kuşağı ile kemer köşeleri, girift şekildeki bitkisel motiflerle dolgulanmıştır. Süslemenin en yoğun olduğu klasik dönem sebili, Yeni Camii Sebilidir. Bayram Paşa Sebili ile artmaya başlayan süsleme, burada aynı şekilde sivri kemerlerin iç kısmında, bitkisel motifli şebekelerden oluşurken, kemer köşeleri ise Bayram Paşa Sebilinde olduğu gibi tamamen girift şekildeki motiflerle süslenmiştir. İkinci kuşakta da dikdörtgen panonun dört köşesi, küçük rozetlerle çevrilen bitkisel kuşak yine girift şekilde düzenlenmiştir. Son dönemde tamamen yenilenen sebilin iç kısımdaki, kalem işi ve çiniler orijinal olmayan süslemelerdir.

Klasik dönem sebillerindeki sade süsleme, bu dönemin sonlarına doğru yavaş yavaş dekorlaşmaya başladığı görülmektedir.

2- Lale Devri'nde Süsleme: Osmanlı'da, Batılılaşma dönemi olarak nitelendirilen 18. ve 19. yüzyılda köklü bir kültür değişimi yaşanmış ve yeni bir sanat ortamının başladığı süreç olmuştur.[348] 17. yüzyıl sonlarından itibaren, Mimar Sinan'ın ciddi akılcı üslubuna karşılık, Lale Devri ile yeni bir üslup doğmuştur. Avrupa kültürüne özgü bazı öğeler, Osmanlı sisteminde yer almaya

[348]Günsel Renda, "Yenileşme Döneminde Kültür ve Sanat" Türkler Ansiklopedisi, Ankara, 2002, s.65

başlamıştır. Fakat bunlar Osmanlı kültürünün kalıplarına aykırı düşmedikleri ölçüde, benimsenmişlerdir.

Biçimler, kendi içerikleriyle gelmemiş, uygun içeriğe Osmanlı sanatında kavuşmuşlardır. Özünde değişmeyen Osmanlı mimarisi, bu dönem anıtsal çeşme ve sebiller, yeni üslubun en cesaretli uygulamalarını sergilemişlerdir. Süsleme açısından bu dönemde, Türk klasik özellikleri devam etmekle birlikte, çeşitli stilize lale motifleri, gülçeler, meyveler, vazo içerisinde çiçek ve yemişler, dallar hafif kabartma olarak çerçeveler, bazı yeniliklerdendir. [349]

İstanbul Suriçi Sebilleri içerisinde Lale Devrinin ilk temsilcisi olan Amcazade Hüseyin Paşa Sebili (1697) (Res.166), yonca yapraklı planı ve kıvrak kitlesinin süslemeleri ile belirgindir. Gövde kısmında düz atkılı pencereleri ayıran yuvarlak sütunlar, klasik süsleme özelliğinde olup mukarnas başlıklıdır. Mukarnas başlıklar arasındaki alanda ise girift olarak "S" "C" kıvrımlı dallar ve laleleri andıran motifler, yapraklarla kaynaşmış durumdadır. Etrafı ince bir silmeyle çerçeveli bu alanın dışında, sebilin saçak kısmında klasik dönem sebillerinden Hüsrev Kethüda Sebili (1565), Kuyucu Murat Paşa Sebili (1606), Yeni Cami Sebilinde (1663), görülen mukarnas kuşağı burada da devam etmektedir.

Lale Devri'yle birlikte bütün yüzeylerin süsleme alanı olarak değerlendirildiği mimaride, Damat İbrahim Paşa Sebili (1719) (Res.63), ile başlayarak Sultan III. Ahmet Çeşme-Sebili (1732) (Res.69), zengin kabartmalı süslemeleri ile dönemin tüm karakteristik özelliklerinin üzerinde taşımaktadır. Klasik dönem özelliklerinin de devam ettirildiği (mukarnas başlıklı sütunlar) sebillerde süsleme, doruk noktaya çıkarılmıştır. Hemen hemen aynı süsleme özellikleri gösteren Lale Devri sebillerinden, Damat İbrahim Paşa Sebili (1719) dilimli, dışa bombeli kaidedeki mukarnas kuşağı ile sütun başlıkları klasik dönem özellikleri gösterirken dekoratif (dilimli) pencerelerin üzerinde, çerçeveli yazı

---

[349] Arel Ayda, a.g.e., s.40; Betül Bakır, a.g.e., s,67; Ruçhan Arık, a.g.m., s.259; Semavi Eyice, "Batı Sanat Akımlarının Değiştirdiği Osmanlı Dönemi Türk Sanatı", Türkler Ansiklopedisi, C.15, Ankara, 2002, s.288; Sezer Tansuğ, 18.Yüzyılda İstanbul Çeşmeleri Ve Ayasofya Şadırvanı", Vakıflar Dergisi, S.6, İstanbul, 1965, s.93; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.17

kuşağına (kitabe) yer verilmiştir. İkinci kuşak ise çiçek ve dal motiflerden oluşmuş bitkisel bir kuşak olarak değerlendirilirken, üstteki sarkıtlı mukarnas kuşak ise daha geniş tutulmuştur. Mukarnas kuşak üzerindeki volütler arasında stilize palmetler ve lale motifleri, Amcazade Hüseyin Paşa Sebili pencerelerinin üzerindeki bitkisel kuşağa benzer olarak burada daha gelişmiş ve zarif şekilde ele alınmıştır. Üstte saçağa kadar alternatif olarak yerleştirilen süsleme, lale motifli şebekelerle birlikte sebilin adeta mimarlıktan çok bir kuyumcu işçiliğinde ele alınmasıyla süsleme açısından oldukça önemli örneklerdendir.

İstanbul sebilleri içerisinde en abidevi çeşme-sebil yapısı olan III. Ahmet Çeşme-Sebili Türk-su mimarisinin en abidevi şaheseridir. Süsleme açısından zirveye çıkarılan yapı da Damat İbrahim Paşa Sebili (1719) ile başlayan süsleme anlayışı, burada daha da ileri düzeye getirilerek dekoratif süsleme artırılmıştır.

Dönemin başmimarı Kayserili Mehmet Ağa tarafından yapılan anıtsal yapı, önceki sebilden farklı olarak bölümlenen kaideler dönemin en önemli yeni süsleme unsurlarından olan vazolardan taşan lale ve çiçek motifleriyle bezenmiştir. Yazı, bitkisel kuşakların yanı sıra bu çeşme-sebil de akant frizleri ve üst kısımda bütün yüzeyi dolanan firuze renkli çiniler üzerine yazılmış Seyyit Vehbi'nin kasidesi, koyu kadife yeşili iki bandın arasında mavi beyaz renkli çinilerin oluşturduğu çok renklilik bitkisel ve yazı kuşakları, cephelere dikkat çekici bir güzellik katmıştır.

Çeşmenin dört köşesinde bulunan sebillerin şebekeleri de döneme özgü olup her birinde birbirinden farklı lale motifleriyle, bütün yüzey dengeli bir şekilde değerlendirilmiştir. Mukarnas kuşak üzerindeki geniş saçak da süsleme alanı olarak kullanılmıştır. III. Ahmet Çeşme-Sebili ile birlikte Osmanlı sanatına Batılı üslupların girmeye başlandığı zirve eseridir.[350]

Lale Devri Suriçi sebillerinden yine aynı süsleme özelliklerini devam ettiren Hekimoğlu Ali Paşa Sebili, Damat İbrahim Paşa Sebili ile başlayan süsleme özelliklerini aynı güzellikte ve zariflikte sürdüren örneklerdendir. Sade

[350]Betül Bakır, a.g.e., s.50

tutulan kaide üzerindeki klasik mukarnas başlıklı sütunlar arasındaki fistolu kemerleri, frizler halindeki bitkisel (lale ve çiçek motiflerinden oluşan) ve yazı kuşakları, gülbezek motifleri ile cephe hiç boş yer kalmayacak şekilde bezenmiştir. Sütunların düşey etkisiyle daha yüksek algılanan cephelerde, geniş saçak yatay etkisiyle görünüşte dengeyi sağlamıştır.[351] Sebil, son derece itinalı taş işçiliğiyle dantel gibi işlenmiştir.

Bu dönemin Surdışı'nda yer alan en önemli temsilcisi ise Azapkapı Saliha Sultan Sebilidir (1732) (Res.8). III. Ahmet Çeşme-Sebili ile aynı özelliklere sahip olan sebil de dönemin karakteristik süsleme özelliklerini devam etmektedir. Çeşme-Sebil tarzında ele alınan sebil, Damat İbrahim Paşa Sebili (1719), Hekimoğlu Ali Paşa Sebili (Res.172), ve III. Ahmet Çeşme-Sebilinde olduğu gibi süsleme özellikleri, geniş tutulan kuşaklarla daha da gelişmiş özelliktedir. Lale motifleri, süslemede kabartma tekniğiyle yüzeyleri bezemiştir. Lale motifli şebekeleri, sebilin iki yanındaki vazolarda çiçek, meyve kabartmaları ve diğer bitkisel motiflerle çeşmesi bezenmiştir. Çeşme ve sebil süsleme kombinasyonlarıyla zenginleştirilmiş önemli örnektir.

Bu dönemde yaptırılan Üsküdar Ahmet Ağa Sebili (1712) (Res.18), Rehabula Kadın Sebili (1733) (Res.89) ve Beşir Ağa Sebili (1738) (Res.92) de sade süslemesiz sebiller olup klasik özellikleri daha ağır basmaktadır.

3. Barok-Rokoko Süsleme: Osmanlı sanatında temelde bir başkent üslubu olan barok'u, bezemede egemen olan rokoko üslubundan ayırmak zordur. Batıdaki gelişmenin tersine rokoko bezeme motiflerinin ihtilali ile başlayan bir sanat üslubudur. Her iki üslup da da kullanılan motifler birbirlerine benzerler. Barokda profil sistemlerinin zenginleşmesi ve özellikle geniş iç bükey profiller kullanılmıştır. Bezeme ve süsleme yabancı kökenli olmakla birlikte bu dönemde süsleme bütün yüzeye dağılmıştır. Barok-rokoko üslubun Osmanlı sivil mimarisinde en fazla yoğunlaştığı süsleme, çeşme ve sebillerdir.

---

[351]Betül Bakır, a.g.e., s.51

Sebiller üzerinde akanth yaprakları, "S" "C" kıvrımlar, deniz kabuğu motifleri ve kompozith başlıklar kartuşlar süslemeye giren bazı unsurlardır. Osmanlı mimarisi Lale Devri'nin sonunda, geleneksel bezeme üslubunu bir daha kullanmamak üzere terk ederek Fransız rokokosunun en süslü aşaması olan "rocaille", Türk yapılarını, çeşme ve sebilleri süsleyen rokoko dönemi gelişmiştir. Genel olarak bütün mimariyi kapsayan barok, genel olarak bezeme üslubu olan rokokoda süsleme daha ileri düzeyde ve daha girifttir. Rokoko, barok'a özgü biçim ve motifler, eğrisel biçimler, silme takımları, nişler, ikili-üçlü sütunlar, büyük ağır profiller, çeşitli rozetler, sebil mimarisinde iç içe kullanılan önemli süsleme unsurları olmuşlardır.[352]

Genel olarak iç mimaride düz dekorsuz olan sebiller, dışarıda barok-rokoko süslemede motif değişikliğiyle aynı yoğunlukta devam ettirilmiştir. Barok-rokoko süsleme etkilerinin sebiller üzerinde görüldüğü ilk örnek bir Lale Devri yapısı olan III. Ahmet Çeşme-Sebilidir.[353] III. Ahmet Çeşme-Sebilinin saçağı altındaki akant yapraklı boyalı friz, bu süslemenin görüldüğü ilk örnektir. İstanbul Suriçi sebillerinden Beyazıt'da Hasan Paşa Sebili (1745) (Res.101), bu dönemin karakteristik süsleme özellikleriyle önemlidir. Bu sebilde zenginleşen profiller, deniz kabuğu başlıklı sütunlar, dalgalı biçimi ve saçağı, dekoratif anlayışın konstrüksiyonla uyum içinde değerlendirildiği görülmektedir. Soğukçeşme Beşir Ağa Sebili (1745) (Res.92) ile barok süsleme iç bükey planlı Seyyid Hasan Paşa Sebili ile benzerlik göstermektedir. Burada da çift plastırlar ve zengin silmeler, kompozit başlıklı sütunlar[354] yatay ve düşey hatlarla süsleme dengelenmiştir. Yazı, klasik süslemeyi devam ettiren tek öğe olarak kalmıştır.

---

[352] Betül Bakır, a.g.e., s.68; Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.105; Ayda Arel, a.g.e., s.51; Engin Özdeniz, a.g.e., s.77; Hüseyin Kılıçkan, Orta Asya'dan Anadolu'ya Bezeme Sanatı Ve Örnekleri,İstanbul 2004, s.133; Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları" Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.18; Semavi Eyice, "Batı Sanat Akımlarının Değiştirdiği Osmanlı Dönemi Türk Sanatı" Türkler Ansiklopedisi, C.15, Ankara, 2002, s.291; Rüçhan Arık, Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı, Ankara, 1988, s.138; Günsel Renda, Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı, Ankara 1977, s.15

[353] Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.105; Betül Bakır, a.g.e., s.50

[354] Betül Bakır, a.g.e., s.58; Filiz Yenişehirlioğlu, "İkonografi İkonoloji ve Osmanlı Sanatı" Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Armağan, Ankara, 1993, s.584

Sebil kemerlerinin üzerindeki ikinci silmenin altındaki dişler (denticule), nadir rastlanan süslemelerdendir.[355]

Osmanlı mimarisinde Avrupa barok'u paralelinde değerlendirilebilecek tek yapı grubu, Nur-u Osmaniye külliyesidir. Külliyede yer alan sebil, barok süslemeyi Hasan Paşa Sebilindeki temelleri çoğaltır ve zenginleştirir. Barok bezemeyi, üzerinde en iyi şekilde taşıyan yapıdır. Nur-u Osmaniye Sebilinde kat kat profiller, kuvvetli gölgeler verecek derin kornişlerle bezenmiştir. Kartuşların üç boyutlu tasarımı, sütun başlıklarındaki volütleri üzerinde deniztarağı motifleriyle, âdeta iki katlı başlık havası yaratması, saçağı ve eğrisel öğelerden oluşan bir tür natüralist arabesk desenli demir şebekeleriyle barok-rokoko zevkin Türkiye'de eriştiği en plastik gösterilerden biridir. Sebil plastırları üzerindeki kıvrımların yerine sonraları bitkisel motifler geçecektir. Sebil üzerinde kullanılan barok-rokoko kökenli motifler, İstanbul'da 1730'lu yıllardan beri kullanılmakla birlikte daha önce böyle süslemeye, plastitizeye ulaşmadıkları gibi, bundan sonra da rokoko nitelikli bir zevkle daha hareketli, yalnız daha az plastik bir görüntü ile devam edecektir.[356]

Nur-u Osmaniye Sebilinden farklı olarak barok süslemenin Türk sentezini devam ettiren Laleli Sebili (III.Mustafa) (1763) (Res.109) klasik, sade bir süslemeye sahiptir. Genel kuruluş olarak Hasan Paşa Sebili ve Beşir Ağa Sebili ile benzerlik göstermekle birlikte Laleli Sebili[357] bu sebillerden süsleme bakımından yoksundur. Süsleme yivli plastırlar, tomurcuk başlıklı sütunlar ve üst kısımda köşelerdeki akanth yaprakları ile taş saçağın tavanındaki oyma motifler, dolgu yüzeylerindeki madalyonların kenarlarındaki eğrilerin "S" şeklini alması, geçme arabesklerin kartuş gibi uzaması barok-rokoko etkili süslemelerdir.[358] Şebekelerinde Nur-u Osmaniye Sebilinin etkileri hissedilen sebil, barok-rokoko süsleme motiflerine rağmen, klasik özellikleri üzerinde barındırmaktadır. Barok-

---

[355] Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.106
[356] Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.106; Doğan Kuban, "Barok" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1994, s.61
[357] Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.107
[358] Ayda Arel, a.g.e., s.71

rokoko kökenli motiflerin tamamen yerleşerek kendilerine özgü form ve yer buldukları Suriçi sebillerinden biri de Recai Mehmet Efendi Sebilidir (1775) (Res.114). Klasik üsluptaki sıbyan mektebinin altında yer alan barok-rokoko özellikli sebil, sade kaidesi üzerindeki bezemesiz sütun başlıkları, üst kısımda uzanan plastırlar iki sıra yatay silmeyle kesilmiştir. Bu dönem sebillerinde klasik etkili tek süsleme örneği olan yazı, burada da devam etmektedir. Cephe yüzeyleri çizgisel bezemelerle hareketlendirilmiştir. Bu dönemin önemli süsleme özelliği olan bu olgu, ilk dönem Hasan Paşa Sebili ile birlikte başlamıştır. Sebilde cepheyi bölen alçak kabartma plastır ve kornişler daha önceki örneklere göre burada daha da sadeleşmiştir.

Recai Mehmet Efendi Sebilinden (1775) farklı süsleme özelliği gösteren Hamidiye Sebili (1777) (Res.119), Nur-u Osmaniye Sebilindeki barok-rokoko süsleme türünün bir çeşitlemesidir. Barok-rokoko sebillerin en güzel örneklerinden sayılan sebil, iki katlı tanburla yükseltilen kubbesiyle farklılığını ortaya koymuştur. Basamaklı taşıyıcılar hizasında kırılan zengin profilli kornişler, üçlü grup halinde düzenlenen ince sütunlar süslemede dikkatleri çeken büyüklü, küçüklü kartuşlar ve plastik yaprak motifleri bezemede fazlaca kullanılmıştır. Sütun başlıklarındaki akanth yaprağı, kabartmaları, pencerelerin üzerinde üst kısımda yatay silmelerin aralarına serpiştirilen farklı motifler, süslemede yoğunluğu artırarak gözü yormaktadır. Mehmet Tahir Ağanın eseri olan sebil, aynı mimara ait Lale Sebili ile kıyaslanamayacak kadar farklılıklar gösterir. Yapraklarla süslü birbirlerine paralel çubukların yaptığı kıvrımlar daha önceki sebillerde rastlanmakla birlikte Hamidiye Sebilinde derinlik, kuvvetli bir şekilde vurgulanmıştır. Sebilde sütunlar ve motiflerin kat katlılık içinde gerek form, gerek sayı itibariyle süslemenin şiddetini göstermesi açısından önemlidir.

Oyma ve kabartma gibi farklı teknikler de değerlendirilen süslemede Surdışı sebillerinden Mehmet Emin Ağa Sebilinde (1740) (Krş.Res.9) beliren ve ilk sinyallerini III. Ahmet Çeşme-Sebilinde görülmeye başlanan üslup, Nur-u Osmaniye Sebilinde tam anlamıyla biçimlemiştir. Bu süsleme Surdışı

sebillerinden Mihrişah Sebiline (1794) (Krş.Res.5) kadar aynı yoğunluk ve güzellikte hemen hemen hiç değişmeden devam ettirilecektir.[359]

Suriçinde bu dönem sebillerinin son örneklerinden olup, yeni bir dönemin mimari ve süsleme özelliklerinin hissedildiği Nakşıdil Sultan Sebili (1818) (Res.182) ve II. Mahmut Sebili (1829) (Res.129), önceki sebillerde görülen zengin profiller, yüklü motiflerle bezenen süsleme anlayışı, artık yerini sadeliğe bırakmaya başlamıştır. Akanth yaprakları burada sade saçağın alt kısmında ve kitabelerin arasına yerleştirilmekle birlikte yabancı olduğunu ve sadeleşen sütun başlıklarında da önceden aşina olunan motifler kullanılmaya başlandığı görülmektedir.

İstanbul Surdışı sebillerinde bu dönem özellikleri ilk olarak klasik özelliklerle birlikte barok mimarinin uygulamaya başlandığı ilk örnek, Mehmet Emin Ağa Sebilidir.[360] Korinth sütun başlıkları deniz kabuğu motifleriyle birlikte garip bir şekilde ele alınmıştır. Bu başlıklar üzerinde plastırlar vurgulanmıştır. Düşey elemanlar arasında kalan daire parçalarının oluşturduğu mermer duvarlar üzerindeki "C" kıvrımlar kartuşlarla sınırlandırılmıştır. Mehmet Emin Ağa Sebilindeki süsleme unsurları rokoko olarak[361] değerlendirilmektedir.

Mehmet Emin Ağa Sebilindeki süsleme özelliklerini daha olgun bir şekilde devam ettiren Surdışı Sadettin Efendi Sebili (1741) (Krş.Res.19) korinth başlıklı sütunları, genel anlamda sade cephesiyle Mehmet Emin Ağa Sebilinden sonra, tüm yapısal unsurlarıyla Batılı özellikleri süslemede karmaşası olmayan sadeliğiyle Lale Sebili ve Recai Mehmet Efendi Sebili ile aynı süsleme özelliklerine sahiptir.

Eyüp'te bulunan Mihrişah Sultan Sebili (1794), bu dönemin Surdışında yer alan en süslü sebildir. Genel olarak Hamidiye Sebili ile hemen hemen aynı süsleme özellikleri göstermektedir. Üçlü sütunlar, kartuşlar, deniz kabukları,

---

[359] Ayda Arel, a.g.e., s.74; Betül Bakır, a.g.e., s.74-75; Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.108
[360] Betül Bakır, a.g.e., s,70
[361] Ayda Arel, a.g.e., s.51

akanth yaprakları ile rokoko bezemesi ile sebiller içerisinde en dikkat çeken örneklerindendir.[362] Hamidiye Sebilinde olduğu gibi bu sebilde de süsleme, mimariyi bastırmıştır.

Sur dışında Koca Yusuf Paşa Sebili (1787) (Krş.Res.10), Şahsultan Sebili (1800) (Krş.Res.6), Nusretiye Sebili (1826) (Krş.Res.12), barok-rokoko süsleme özelliklerini Mehmet Emin Ağa Sebilinde başlayarak devam ettirmektedir. Nur-u Osmaniye Sebili, Hamidiye Sebili ve Mihrişah Sebilinde süsleme, zenginleşerek uygulanmıştır.

Bu dönem sebillerinde; demet sütunlar (ikiz veya üçüz halde), kırılmalı kornişler, dolgu alanlarının dış bükey eğrilikleri, yüksek kabartma motifleri, kartuşlar, zengin ve karmaşık bir kompozisyon oluşturmuşlardır. Bu dönemde akanth yaprakları, deniz kabuğu motifleri, "S" "C" kıvrımlar sebilleri süsleyen önemli unsurlardır. Sebiller bu özelliklerle bezenmiştir.[363]

4. Ampir Süsleme: Osmanlı İmparatorluğunda 20. yüzyılın başlarına kadar devam eden bir üslup olan ampir, tam olarak bir dönem üslubu olarak ortaya çıkmasa da, eklektik üslup içinde kendine has süsleme öğeleri kullanılmıştır. Antik Yunan ve Roma biçimlerinin yalınlaştırıldığı bu dönemde, bezeme barok-rokokoya göre daha sınırlı, motifler birbirinden ayrı tek tek ele alınarak simgesel öğeler yeğlenmiştir. Asil yalınlık, sakin yücelik, ampirde aranan en önemli özelliktir.

Kılıç, bayrak demetleri, müzik aletleri, vazo içinde çiçekler, akantus yaprakları, tüy, perde kullanılan başlıca motiflerdir. Bunun yanı sıra süsleme hayvan ve insan motifi yerine bitkisel kökenlidir. "S" "C" ler yaprak biçiminde şekillenirken aylama askı, en yaygın kullanılan öğedir. Sütun başlıkları genelde

---

[362] Doğan Kuban, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954, s.109
[363] Ayda Arel, a.g.e., s.88

sade bezemesiz, kemerler ise yuvarlak veya düzdür. Silmeler[364] ise yalın ve az derindir.

Sebil mimarisinde ampir üslup özellikli süsleme, ilk olarak barok-rokoko etkili Nakşıdil Sultan Sebili (1818) (Res.182) ile başlamıştır. Sade mimarisi, yuvarlak kemerli pencereleri ile Nakşıdil Sultan Sebili, kitabeler arasındaki akantus yapraklarıyla hareketlendirilmiştir. Zarif sütunlar ve yüzeysel silmeler karakteristik dönem özelliklidir. Sebil, yalınlaşmış form ve sade bezeme anlayışıyla baroktan ampire geçişin erken örneğidir.

Bu dönem sebil mimarisinin en önemli temsilcisi, II. Mahmut Türbe Sebilidir (1825) (Res.129). Bir nympheum[365] yapısını andıran sebil, dört Grek sütunu üzerine oturan süslemesiz, sade mimarisi, ampirde aranan " asil yalınlık sakin yücelik" anlayışı doğrultusundadır, Olanlar Tekke Sebili (1871) (Res.192), Muradiye Sebili (1876) (Res.139) ve Bala Tekke Sebili (1891) (Res.195) bu dönemde yenilenen tam ampir üslupta olmayan, sade bezemesiz sebillerdir. II. Mahmut Türbe Sebili ile benzerlik gösteren Surdışı sebillerinden Arif Hikmet Bey Sebili (1858) (Krş.Res.20) etrüsk kolonları, sade mimarisi, kemersiz pencereleri ile dönemin Surdışı'ndaki ampir tarzı temsil eden en önemli örneğidir.

Dört önemli devrede incelenen Türk bezeme sanatı,[366] her dönemde gelişerek zengin bir kültür ortaya çıkarmıştır. Türk mimarlığına özgü yapılar olan sebiller, klasik dönemden sonra XVIII. yüzyılla birlikte Batıdan gelen sanat akımlarının etkisiyle klasik dönemin ölçülü ve sakin süsleme anlayışı, yerini kalabalık bir süslemeye bırakmıştır. Lale Devri'yle birlikte bütün yüzeyler süsleme alanı olarak değerlendirilmiştir. Sebillerde doruk nokta ise barok-rokoko dönemde olmuştur. Yabancı motif ve öğelerle bezenen sebiller, biçim olarak öze bağlı kalmış,

---

[364] Ömer Faruk Şerifoğlu, a.g.e., s.21; Behçet Ünsal, " Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.24; Ayla Ödekan, "Ampir Üslubu" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1981, s.247

[365] Behçet Ünsal, "Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığında Sebil Anıtları", Taç Dergisi C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.24

[366] Hüseyin Kılıçkan, a.g.e., s.133

süsleme olarak kimlik değiştirmiştir. Osmanlı sebil mimarisi, dış süslemeyle tüm dönemlerde o dönemin yaşadığı değişimlere koşut özellikler sergilemektedir. [367]

[367]Günsel Renda, a.g.m., s.265; Ruçhan Arık, a.g.m.,s.259; Örcün Barışta, "Başkent İstanbul' dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri", Türkler Ansiklopedisi, C.12, İstanbul, 2002, s.242; Nuran Kara Pilevhravian, "Osmanlı Çeşme Mimarisi", Türkler Ansiklopedisi, C.12, İstanbul, 2002, s.247; Hatice Aynur, "18.Yüzyıl İstanbul Çeşmeleri", 18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, 1988, s.33; Semavi Eyice, "XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu", Sanat Tarihi Yıllığı, IX-X, İstanbul, 1980, s.163; Semavi Eyice, "Batı Sanat Akımlarının Değiştirdiği Osmanlı Dönemi Türk Sanatı", Türkler Ansiklopedisi, C.15, Ankara, 2002, s.284; Nur Urfalıoğlu, a.g.m., s.464; Nurcan İnci Fırat, "XX. Yüzyıl Başlarında Görülen Osmanlı Mimarisi", Osmanlı Kültür Ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.287; Betül Bakır, a.g.e., s.81; Yılmaz Önge, "Mimar Koca Sinan'ın Sebilleri" Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu, Ankara, 1996, s.113

SONUÇ

Su ve İnsan, birinin varlığı diğerinin varlığını devam ettirebilmesi için şart olmuştur. İnsan hayatının en önemli ihtiyaç maddesi olan su, tarih boyunca edebiyatı, sanatı ve mimarisiyle insanlığa ilham kaynağı olmuştur. Bütün toplumlarda kutsal sayılan su, Türk sosyal ve medeni hayatında da, susayana su vermek, Allah katında sevapların en yücesi olmuştur. Bu anlamda, Osmanlı mimarisinde yoldan gelip geçenlerin su ihtiyacını karşılamak için hayır amaçlı su; özel gecelerde ise bal, şerbet ve meyve suyu dağıtmak amacıyla yapılmış, Türk sanatına özgü yapıtlar olan sebil mimarisi geliştirilmiştir.

Türk-su mimarisinin başkent İstanbul'da, mimari karakterinin oluşmasında ve külliyelerdeki konumlandırılışı bakımından sebiller, yol güzergâhlarında, meydan hacimlerinin şekillenmesinde, önemli derecede tamamlayıcı birer rol oynamışlardır.

Sebiller küçük yapılar olup genellikle külliyenin parçası olarak bir caminin, bir medresenin, bir türbenin, bir mezarlık duvarının yanında veya bir çeşme ile inşa edilmişlerdir.

Günümüzde farklı kaynaklarda da çeşitli tanımları yapılan sebillerin, en eski örnekleri, ilk olarak Kahire'de görülmektedir. 14. yüzyılda yapımına başlanan sebil-küttap yapıları, İstanbul sebilleri gibi aynı amaca hizmet etmektedir. Bazı farklılıkların da olduğu Kahire sebil-küttaplarından sonra, Osmanlı mimarisinin en güzel örnekleri İstanbul'da bulunmaktadır. Sebillerin ilk örneği Anadolu Selçuklu mimarisinde, Konya Sahip Ata Külliyesi'nin giriş kapısının iki yanında bulunan pencerelerdir.

Dönemlerinin en zarif eserleri olan hayır amaçlı yapılan sebiller, şehir dokusu içinde konum ve durumları bakımından ilgi çekicidir. Sebiller bulundukları yere göre:

1-Bağımsız Olan Sebiller (III. Ahmet Çeşme-Sebili, Saliha Sultan Sebili)

2-Külliye Programında Olan Sebiller (İstanbul Suriçi ve Surdışı'nda Buluna Sebiller genellikle bu programda yapılmışlardır)

3-Bir yapıyla Birlikte Yapılan Sebiller (Recai Mehmet Efendi Sebili, Şah Sultan Sebili)

4-Bir Duvar Üzerinde Yapılan Sebiller (Nişancı Mehmet Paşa Sebili)

olarak dört gruba ayrılmaktadır.

Türk kültürünün sosyal, kentsel ve sanatsal birer olayları olan, zaman akışının bir göstergesi sebiller, gelişim içerisinde farklı plan özellikleri göstermektedir. Bunlar:

1-Dikdörtgen ve Yamuk Planlı Sebiller

2-Çokgen Planlı Sebiller

3-Yarım Daire Planlı Sebiller

4-Daire Planlı Sebiller

olarak gruplandırılmıştır.

Sebil mimarisinde dört farklı plan tipi, dönemlere göre değişerek farklılıklar göstermektedir. Klasik dönemde ilk örnekler, dikdörtgen ve yamuk planda değerlendirilirken, bu dönemin sonlarında çokgen plan, alt tipleriyle (üçgen, beşgen, sekizgen) daha fazla kullanılan plan olmuştur. Batılılaşma hareketleriyle birlikte, planlar ovalleşmeye başlamıştır. İlk olarak yarım daire plan, bu dönem sebillerinde yaygın olarak kullanılırken, daire planlar da dönemin sonlarına doğru kullanılmaya başlamıştır.

İstanbul sebilleri konumlarına göre de dört farklı gruba ayrılmaktadır. Bunlar:

1-Pencere Sebilleri

2-Köşe Sebilleri

3-Cephe Sebilleri

4-Abidevi Sebiller

Sebil mimarisi içinde pencere sebilleri, günümüzde en az örneğe sahiptir. İstanbul sebilleri konumlarına göre, daha çok köşe ve cephe sebilleri olarak değerlendirilirken, bu iki grubu birbirinden ayırmak kolay olmamıştır. Abidevi sebiller, önemle ele alınmış özel mimarileri ile sayıca azdırlar.

İstanbul meydanlarının, sokaklarının en güzel dekorlarından olan sebiller dönemlere göre:

1-Klasik dönem özellikli sebiller

2-Lale Devri sebilleri

3-Barok-rokoko özellikli sebiller

4-Ampir özellikli sebiller

olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. XVI. ve XVII. yüzyıl İstanbul sebilleri, klasik Osmanlı mimarisinin, bütün özelliklerini yansıtmaktadır. Klasik ölçülü, basit formlu ve sade süslemeleriyle döneme özgüdürler. En eski örneği Hüsrev Kethüda Sebili (1565) olan klasik dönem sebilleri, Amcazade Hüseyin Paşa Sebiline (1697) kadar, klasik üslup özelliklerini, genel hatlarıyla devam ettirmektedir. Sebiller; dikdörtgen veya çokgen planlı, mukarnas başlıklı sütunları, saçak ve kubbeleriyle sade ve klasik stildedir.

Osmanlı mimarisini XVII. yüzyılın sonlarına doğru Batılılaşma hareketleriyle giren yeni üslupların etkileri, ilk olarak çeşme ve sebiller üzerinde görülmeye başlanmıştır. Sebillerde klasik özellikler devam ederken, özellikle dekor ve süslemenin yoğunlaşması, aynı zamanda farklı motifler, bezemeyi etkileyen unsurlar olmuşlardır. Biçim olarak herhangi bir değişiklik olmayan bu dönem sebillerinde, bütün yüzeyler bezeme alanı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Sebillerde Batılılaşma döneminin ilk izleri görülmesi açısından önemlidir.

XVIII. yüzyılla birlikte Batılılaşmanın her alanda hissedildiği Osmanlı mimarisinde, sebiller de önemli ölçüde etkilenmiştir. Yeni üsluplar özellikle, meydanlarda çeşme-sebil ikililerıyle doruk noktaya (II. Ahmet Çeşme-Sebili, Saliha Sultan Sebili) ulaştırılmıştır. Bu dönem sebillerinde, yabancı kökenli motifler ve çiçek, lale gibi neşeli bir bezeme anlayışıyla süsleme daha da yoğunlaştırılmıştır. Plan olarak ise yuvarlak ve dalgalı hatlar da bazı yeniliklerdendir.

Sultan Ahmet Meydanı'nda III. Ahmet Çeşme-Sebili ile başlayan Batılılaşma hareketleri, yavaş yavaş sebil mimarisinde özümsenmiş ve klasik özellikler bir kenara bırakılmıştır.

Kısa süren Lale Devri'nden sonra, barok-rokoko üslup özellikleri Türk sentezinden geçerek sebillere yansıtılmıştır. Bu dönemde süsleme, mimariye hakim konumdadır. Kat, kat silmeler, iç ve dış bükeyli planlar, demet sütunlar, deniz kabuğu motifleri sebillerde en çok kullanılan öğelerdir. Bu dönemde barok olarak değerlendirilebilen Nur-u Osmaniye Sebili (1755), Hamidiye Sebili (1777) ve Mihrişah Sultan Sebili (1794), dönemin önemli temsilcilerindendir.

Barok-rokoko dönemden sonra etkili olmaya başlayan ampir üslubu, sadeliğin arandığı ve bezemenin neredeyse yok olduğu örneklerle, farklı özellikler göstermektedir. Bu dönemde antik Yunan etkileri, görülmeye başlamıştır. Bu dönemde sebiller, sade mimarileri, yuvarlak planları ve geniş saçakları karakteristik özellikleridir. Ampir dönemde sebil cepheleri geleneksel tipten tamamen uzaklaşmıştır. II. Mahmut Türbe Sebili (1840), en önemli ampir üslup özellikli yapıdır.

Sebillerin strüktürel elemanları; örtü sistemi olarak genellikle kubbe kullanılmıştır. Bir yapının altında yapılan sebillerin örtüsü ise düzdür. Bunun yanı sıra tonoz örtü sistemi de az da olsa kullanılan örtü çeşididir. Sebil pencerelerinde ilk dönemlerde daha çok sivri kemer kullanılmıştır. Batılılaşma hareketleriyle birlikte kemerler, dilimli (fistolu) şekilde değerlendirilmiştir. Ampir üslupla birlikte yuvarlak ve yarım yuvarlak formlu kemerler, pencereler üzerinde hareketliliği sağlayan elemanlar olmuştur.

Sebil pencerelerini ayıran sütunlar, zarif, ince ve genellik yarım yuvarlak formda olup ilk dönemlerde mukarnas başlıklıdır. Taşıyıcı özellikleri kalmayan barok-rokoko sebillerinde sütun başlıkları iyon veya korinth gibi çeşitli formlarda ele alınmıştır. Köşeli ele alınan saçaklar da daha sonra dalgalı hatlarda yapılanmıştır.

Sebil mimarisinde kullanılan malzeme genellikle mermerdir. Taş malzeme, sebillerde çok az kullanılmıştır.

Süsleme açısından sebiller, klasik dönemde oldukça sadedir. Lale Devri'yle birlikte bezeme artmaya başlamış ve çeşitli formlardaki laleler, kıvrımlı dallar hareketli bir bezeme anlayışında değerlendirilmiştir. Barok-rokoko üslupta süsleme, önceki dönemlere göre çok daha yoğundur. Dış mimaride dantel gibi işlenen sebiller, ampir üslupla birlikte sadeleşmeye başlamıştır.

Osmanlı mimarisinde XVI. yüzyıldan başlayarak XIX. yüzyıl dahil bir gelişim gösteren sebil mimarisi, Türk-su mimarisinin gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Yaklaşık üçte-ikisi İstanbul Suriçi'nde bulunan sebillerin, dönem ve üslup özellikleri, üçte-birlik kısmının bulunduğu Surdışı sebilleriyle paralellik göstermektedir. Sınır olarak ayrılabilen İstanbul sebilleri, gelişim açısından her biri birbirinin devamı niteliğindedir.

Küçük hayır yapıları olan sebiller; mükemmel mimari düzenleri, şebekeleri, taş süslemeleri, yazı, kalem işi bezemeleri, zarif işçilikleri ile geçmişten mimarimize, birer mirastır.

Mimari ve süslemede anıtsal bir forma ulaştırılan sebiller, günümüzde tamamen kendi fonksiyonlarının dışında kullanılmaktadır. Bununla birlikte bazı sebiller, kendi kaderine terk edilirken, bazıları da bakımsızlıktan yok olmakla yüz yüzedir. İstanbul Suriçi ve Surdışı sebilleri içerisinde, sadece Hatice Turhan Valide Sultan (Yeni Cami) Sebili (1663), son dönemde tamamlanan restorasyonuyla, amacına uygun hizmet veren tek sebil olması açısından önemlidir.

Türk mimarisine özgü yapılar olup geçmişten bugüne, bugünden de gelecek nesillere varlıklarını aktarabileceğimiz sebiller, sosyal yardımlaşmanın ince bir sanat zevkidir. Modern teknolojinin her alanda kendini gösterdiği bu dönemde, geçmişin izleri olan bu eserlerin korunması ve bakımsız, kötü durumda olanların da aslına uygun şekilde restore ettirilmesi gerekmektedir. Her geçen gün sayıları azalan, nitelikleri değiştirilen sebiller, Sanat Tarihi'nde Türk-su mimarisinde adı ve fotoğraflarından başka geleceğe hiçbir şey kalmayacaktır. Bilinçsiz bir şekilde kullanılan, boyanan ve değiştirilen sebillere, gerekli önemin verilmesi gerekmektedir.

İstanbul'un her bir köşesini süsleyen, halka hizmet amaçlı yapılan hayır kurumları, bütün ihtişamına rağmen kapıları kapatılarak kendi fonksiyonlarında önemlerini kaybetmişlerdir.

Tarihi ve doğal güzellikleriyle, tarihi boyunca önemli uygarlıklara başkentlik yapan, bu kültürlerin izlerini bugüne kadar taşıyan İstanbul, sebil mimarisi ile önemli ve tek merkezdir. Osmanlı mimarisinde su kültürünün en önemli bölümünü oluşturan sebil mimarisine, sahip çıkılarak gerekli bilincin verilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda ilgili tüm kurumlara ve Sanat Tarihçilere önemli görevler düşmektedir. Çalışmanın başlıca amaçlarından olan bu bilincin verilmesi ve bugün yapamadığımız bu eserleri, ancak var olanları koruyarak yaşatmak ve geleceğe aktarmak, hepimizin önemli görevlerinden olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

AFACAN, A.Binnur, **Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi ve Çeşme Mimarisinin Değerlendirilmesi**, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996

AĞIR, Aygül, "**Mehmet Tahir Ağa**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.367-368

....., "**Simeon Kalfa**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.559-560

Ahmet Efendi, Tarih-i Camii Şerif-i Nur-u Osmani, Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası İlavesi, İstanbul, 1335-1337, s.1-51

AHRAZ SARIDİKMEN, Gül, "**Gravür ve Resimlerle Üsküdar Çeşme ve Sebillerine Bakış**" Üsküdar Sempozyumu, C.2, İstanbul, 2004, s.155-167

....., "**Sultan Ahmet Külliyesi**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.7, İstanbul, 1994, s.56-61

AHUNBAY, Zeynep, **Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası**, İstanbul, 1975

AKAR, Azade, "**Ayasofya da Bulunan Türk Eserleri Ve Süslemelerine Dair Bir Araştırma**", Vakıflar Dergisi, S.9, Ankara, 1971, s.287-295

AKIN, Günkut, "**II. Mahmut Türbesi Ve Sebili**" TDV. İslam Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.214-218

AKSU, Hüsamettin, "**Kaptan İbrahim Paşa Hazinesi**" Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları, İstanbul, 1992, s.235-241

AKTEPE, Münir, "**Damat İbrahim Paşa Evkafına Dair Vesikalar**" Tarih Dergisi, C.13, S.17-18, İstanbul, 1963, s.17-26

....., "**Mustafa Paşa**" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.8, İstanbul, 1971, s.736-738

ALPAY, Birol, "**Abdülhamit I. Külliyesi**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1994, s.36-37

....., "**Sultan Abdülhamit Külliyesi Ve Hamidiye Medresesi**" Sanat Tarihi Yıllığı, S.8, İstanbul, 1978, s.1-69

ALTAN, M. Kemal, "**Ayasofya Etrafında Türk Sanat Ekleri**" Artitekt, S.9, 1935, s.264-269

ALTINAY, A. Refik, **Türk Mimarları**, İstanbul, 1932

AMICIS, Edmando, **İstanbul**, Ankara, 1993

ANABOLU, Mükerrem, **İstanbul ve Anadolu'daki Roma İmparatorluk Dönemi Mimarlık Yapıtları**, İstanbul, 2001

AREL, Ayda, **Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci**, İstanbul, 1975

ARIK, Rüçhan, **Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı**, Ankara, 1988

....., "**Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarisinde Bir Bakış**" Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.259-260

ARSEBÜK, Güven, "**Yarımburgaz Mağarası**" Arkeoatlas, S.1, 2002, s.49-51

ARSEVEN, Celal Esad, "**Bizans Sanatı**" Maddesi, Sanat Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1975, s.253-261

....., **Türk Sanatı Tarihi**, İstanbul, 1954

....., "**Sebil**" Maddesi, Sanat Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1983, s.1772-1774

ASLANAPA, Oktay, **Osmanlı Devri Mimarisi**, İstanbul, 1986

.....,**Türk Sanatı**, İstanbul, 1984

ATASAY, A. Rıza **M**, Cemalettin, **Sadrazam Seyyid Hasan Paşa'nın Hayat Hikayesi ve Eserleri**, İstanbul, 1990

ATEŞ, İbrahim, **İstanbul'da Yeni Camii Sebilli ve Hünkar Kasrı,** Ankara

AVCI, Casim, **İslam Bizans İlişkileri**, İstanbul, 2003

AYANOĞLU, Fazıl, "**İstanbul'da Yola Kaybedilen Cami Vesaire**" Vakıflar Dergisi, S.8, Ankara, 1969, s.333-341

AYDIN, Şennur, "**Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi**" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1992, s.9-10

AYNUR, Hatice- **KARATEKE**, T. Hakan, **III. Ahmet Devri İstanbul Çeşmeleri**, İstanbul, 1997

AYNUR, Hatice, "**18. Yüzyıl İstanbul Çeşmeleri**" 18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı Sempozyum Bildirileri (20-21 Mart 1997) İstanbul, 1998, s.33-42

AYTÖRE, Ayhan, "**Türklerde Su Mimarisi**", Milletlerarası I.Türk Sanatları Kongresi, Ankara, 1959, s.44-49

AYVERDİ, E. Hakkı, "**Gazanfer Ağa Manzumesi**" İstanbul Enstitüsü Dergisi, S.3, İstanbul, 1957, s.85-96

....., **Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri**, C.III, İstanbul, 1989, s.322-323

BAKIR, Betül, **Mimaride Rönesans ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri**, Ankara, 2004

BARIŞTA, Örcün, "**Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri**" Türkler Ansiklopedisi, C.12, Ankara, 2002, s.242-246

....., "**Hamidiye Çeşmesi Ve Sebili**" Dünden İstanbul Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1994, s.544-545

....., "**İbrahim Paşa Sebilli**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1994, s.131-132

....., **İstanbul Çeşmeleri Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi**, Ankara, 1993

BAŞBUĞ, Ertunç, **Yeni Camii ve Külliyesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1965

BATUR, Afife, "**Balyan Ailesi**" Maddesi Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1994, s.39-40

BAYHAN, Ahmet Ali, "**Mısırda Memluk Sanatı**" Türkler Ansiklopedisi C.6, İstanbul, 2002, s.120-132

....., "**Mısır'daki Yarım Daire Cepheli Sebil-Küttaplar**" IV. Ortaçağ Ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildikleri (24-27 Nisan), Van, 2000, s.95-102

....., "**Osmanlı Dönemi Mısır'ında Mimari Değişimler**", Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.514-527

....., **Mısır' da Osmanlı Devri Mimarisi**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Sanat Tarihi Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Van, 1999

....., **Yeni Camii Külliyesi**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991

BİLGE, Aygen, "**Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar**" Sanat Tarihi Yıllığı, C.V, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1972-1973, s.141-163

BOLATTÜRK, Emine, **Hatay İl Merkezinde Yer Alan Çeşmeler**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2004

Büyük Larousse, "**Ab-ı Hayat**" Maddesi, C.1, İstanbul, 1989, s.40-43

....., "**Zemzem**" Maddesi, C.XXIV, İstanbul, 1989, s.127-130

CEZAR, Mustafa, "**Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabi Afetler**", Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemesi, C.1, İstanbul, 1963, s.378-382

....., **Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi**, İstanbul, 1971

ÇEÇEN, Kazım, **İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri**, İstanbul, 1984

ÇETİN, Erol, "**Sultan Ahmet Arastası**" Rölöve ve Restorasyon Dergisi, S.6, Ankara, 1987, s.69-71

ÇETİNTAŞ, Sedat, "**Türklerde Su-Çeşme-Sebil**", Güzel Sanatlar Dergisi, S.5, İstanbul, 1944, s.125-147

ÇOBANOĞLU, A. Vefa, "**Gazanfer Ağa Külliyesi**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1994, s.375-376

ÇOBANOĞLU, A. Vefa, "**Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.402-403

....., "**Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1944, s.236-239

....., "**Kuyucu Murat Paşa Külliyesi**", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.142-144

....., "**Sultan Ahmet Camii Ve Külliyesi**" Maddesi, Thema Larousse, C.6, İstanbul,1993, s.274-275

....., "**Sultan Ahmet ve Külliyesi**" Maddesi, İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1982-1983, s.224-228

....., **Mimar Mehmet Ağa ve Eserleri**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987

DARKOT, Besim, "**İstanbul**" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1966, s.1135-1142

DEITHER, P.Anton, **Boğaziçi ve İstanbul**, İstanbul, 1993

DEMİRKENT, Işın, "**İstanbul**" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.23, İstanbul, 2001, s.205-212

DEMİRYAY, Selda, **İstanbul'da Saraçhanebaşında Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans tezi, Erzurum, 1990

DERMAN, M. Uğur, "**Yeni Camii Sebilinin Kitabesi**", Lale Dergisi, S.4, İstanbul, 1986, s.13-17

DİRİMTEKİN, Feridun, **Fetihten Sonra İstanbul**, İstanbul, 1953

DOĞAN, M. Sabri, **İslam Su Medeniyeti ve Konya Suları**, Konya, 2004

EGEMEN, Affan, **İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri (Resimleri Ve Kitabeleri İle 1165 Çeşme ve Sebil)**, İstanbul, 1993

El HÜSEYNİ, Muhammed Mahmud Hamid, **El Esbiletü'l Osmaniyyeti bi- Medineti- Kahirati (1517-1800)** Kahire, 1994

EMECEN, Feridun, "**İstanbul**" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.23, İstanbul, 2001, s.212-218

Eminönü Camileri, TDV., İstanbul, 1987

ERASLAN, Alev, "**Muradiye Sebili**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.520-521

ERDENEN, Orhan, "**Boğaziçi'nde Su Yapıları**", İstanbul Armağanı, C.2, İstanbul, 1966, s.161-167

EROL GONCA, Gülçin, "**Yeni Valide Külliyesinin Lale Devri Mimarisi İçindeki Yeri**" Üsküdar Sempozyumu, C.2, İstanbul, 2004, s.90-104

ETHEM, Halil, **Camilerimiz**, İstanbul, 1995

Evliya Çelebi, **Seyahatname**, C.I.II, İstanbul, 1993,

EYİCE, Semavi- **TANMAN**, M. Baha, "**Koca Mustafa Paşa Külliyesi**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.33-34

EYİCE, Semavi, "**Beşir Ağa Külliyesi**" TDV. İslam Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1992, s.1-3

....., "**Hamidiye Külliyesi**" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.15, İstanbul, 1997, s.465-468

....., "**18. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo Klasik Üslubu**", Sanat Tarihi Yıllığı IX-X, İstanbul, 1979-1980, s.163-189

....., "**Ahmed III. Çeşmesi**" TDV. İslam Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.38-40

....., "**Ahmed III. Meydan Çeşmesi**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1994, s.192-193

....., "**Ayasofya Sebilleri**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1994, s.462-463

....., "**Ayasofya**" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1991, s.216-224

....., "**Batı Sanat Akımlarının Değiştirdiği Osmanlı Dönemi Türk Sanatı**" Türkler Ansiklopedisi, C.15, Ankara, 2002, s.288-307

....., "**Büyük Çarşı**" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.509-513

....., "**Cevri Kalfa Mektebi**" TDV. İslam Ansiklopedisi, C.7, İstanbul, 1993, s.461-462

....., "**Damat İbrahim Paşa Külliyesi**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.8, İstanbul, 1994, s.443-445

....., **"İbrahim Paşa (Kaptan) Külliyesi"** Türk Ansiklopedisi, C.20, Ankara, 1972, s.2-11

....., **"Mimar Kasım Hakkında"**, Belleten, XLII/172, İstanbul, 1979, s.767-808

....., **"Osmanlı Devri Hassa Başmimarlarından Kasım Ağa"** Birinci Milli Türkoloji Kongresi (6-9 Şubat 1978) İstanbul, 1979, s.453-465

....., **"Sebil"** Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1968, s.1214/95-98.

....., **"Türk Sanatında Şebekeler"**, Sanat Dünyamız, S.6, İstanbul, 1976, s.32-39

....., **İstanbul Petit Guide A Travers Les Monuments Byzantıs Turcs**, İstanbul, 1955

Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Anıtlar, İstanbul, 1991

FIRAT, Nurcan İnci, **"XX.Yüzyıl Başlarında Görülen Osmanlı Mimarisi"** Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.287-294

FİLİZ, Kezban, **18. Yüzyılın İkinci Yarısında Yapılan İstanbul Sebilleri**, Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991

FREELY, John, **Türkiye Uygarlıklar Rehberi**, C.1, İstanbul, 2003, s.43-61

GOLDFREY, Goodwin, **A. History Of Ottomon Architecture**, London, 1992

GÖKTÜRK, Hakkı, **"Bala Cami Ve Tekke, Türbe, Sebil Ve Çeşmeleri"**, İstanbul, Ansiklopedisi, C.IV, İstanbul, 1974, s.1955-1959

....., "**Bayram Paşa Medresesi, Mektebi, Sebili, Tekkesi, Tekke Mescidi Ve Türbesi**" Maddesi, İstanbul Ansiklopedisi, C.IV (Eski Baskı), İstanbul, s.2306-2308

GÖKYAY, O. Şaik, **Risale-i Mimariye Mimar Mehmet Ağa Eserleri**, Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan, Ankara, 1988

GÜNDOĞDU, Hamza, "**Niksar'da Pek Bilinmeyen Bir Çeşme Ve Üzerindeki Kabartmaları**", Kaynaklar, S.2, 1984, S.41-48

GÜNGÖR, Fırat, "**Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi**" İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1964

Hafız Hüseyin Ayvansarayı, **Hadikatü-ül Cevami**, C.1, İstanbul, 1281

....., **Mecmua-i Tevarih** (Haz. Fahri Ç. Derin Vahid Çabuk), İstanbul, 1985

....., **Vefeyat-ı Selatin ve Meşahir-i Rical** (Haz. Fahri Ç. Derin) İstanbul, 1978

HAIHG, T.W., "**Sebil- Sabil**" Maddesi, Sanat Ansiklopedisi, C.10, İstanbul, 1996, s.292

HALAÇOĞLU, Yusuf, "**Bayram Paşa**" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.266-267

HAMMER, Büyük Osmanlı Tarihi, C.4, İstanbul, 1990

HATTATOĞLU, Muhiddin, "**İstanbul Silivrikapı'da Topçubaşı Bala Süleyman Ağa Mimari Manzumesi**" Vakıflar Dergisi, C.4, Ankara, 1958, s.186-191

İNALCIK, Halil, "**İstanbul**" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.23, İstanbul, 2001, s.220-225

İNCİ, Nurcan, "**18. Yüzyılda İstanbul Camilerinde Batı Etkisiyle Gelen Yenilikler**", Vakıflar Dergisi, S.19, Ankara, 1985, s.223-230

İNCİCYAN, P.Ğ., **18. Asırda İstanbul** (Çev.H.Andreasyon) İstanbul, 1976

İstanbul İl Yıllığı 1967, İstanbul, 1969

KAEGİ, Walter E., **Bizans ve İlk İslam Fetihleri**, İstanbul, 2000

KAFESOĞLU, İbrahim, "**İstanbul**" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.5/2, İstanbul, 1981,s.1145-1180

KARA PİLEHVARİAN, Nuran, "**Osmanlı Çeşme Mimarisi**" Türkler Ansiklopedisi, C.12, İstanbul, 2002, s.247-253

KARAMAN, Yüksel, **Sultan Mahmut Döneminde Yapılan İstanbul Sebilleri ve Abide Çeşmeleri**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991

KEMALETTİN, A., "**Çeşme Abidelerimiz**" Mimar Dergisi, S.7, İstanbul, 1934, s.207-211

KILIÇKAN, Hüseyin, **Orta Asya'dan Anadolu'ya Bezeme Sanatı ve Örnekleri**, İstanbul, 2004

KIRCA, Erhan, **Sultan Ahmet Külliyesinin Geçirdiği Evreler**, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1982

KOÇU, R. E, "**Bayram Paşa**" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1960, s.2302-2303

....., "**Ahmet Paşa (Ekmekçizade)**" Maddesi, İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1958, s.403-406

....., "**Emine Hanım Sebili**" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.9, İstanbul, 1968, s.507-508

KONYALI, İ. Hakkı, **Mimar Koca Sinan**, İstanbul, 1948

KOS, Karoly, **İstanbul Şehir Tarihi ve Mimarisi**, Ankara, 1995

KÖMÜRCİYAN, Eremya Çelebi, **İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul**, İstanbul, 1998

KÖŞKLÜ, Zerrin, **17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Erzurum, 1999

....., **I. Abdülhamid Dönemi (1774-1789) Osmanlı Dini Mimarisi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1993

....., **İstanbul Davut Paşada Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1990

KUBAN, Doğan, "**İstanbul**" Maddesi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1997, s.873-884

....., "**Barok Mimarisi**" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1994, s.61-64

....., "**Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi**" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1994, s.43-45

....., "**Tarih-i Camii Şerif-i Nur-u Osmani Ve Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı Yapı Tekniği Üzerine Gözlemler**", Türk Ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, İstanbul, 1982, s.123-140

....., "**Damat İbrahim Paşa Külliyesi**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1994, s.547-549

....., "**Nur-u Osmaniye Külliyesi**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.100-103

....., "**Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi Ve Sebili**" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.100-103

....., "**Rokoko**"Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.339-342

....., **Çağlar Boyunca Türkiye Sanatını Ana Hatları**, İstanbul, 2004.

....., **İstanbul Bir Kent Tarihi**, İstanbul, 1996

....., **Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme**, İstanbul, 1954

KUMBARACILAR, İzzet, **İstanbul Sebilleri**, İstanbul, 1938.

....., "**Türk Mimarları**" Arkitekt, İstanbul, 1937, s.59-60

KURUL, Arda, **İstanbul'un Fatih İlçesine Yer Alan Osmanlı Sebilleri**, Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 2003

KÜÇÜKKAYA, A.Gülçin, **Mimarbaşı Sedefkar Mehmet Ağa'nın Yaşamı ve Türk Osmanlı Mimarisine Katkısı**, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Bölümü (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, İstanbul, 1987

....., "**Mimarbaşı Sedefkar Mehmet Ağa Dönemi Edirne Yapıları ve Defterdar Ekmekçioğlu Ahmet Paşa**" Belleten, C.IV, S.213, Ankara, 1991, s.393-414

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, "**1869 da Faal İstanbul Medreseleri**", Tarih Enstitüsü Dergisi, S.7-8, İstanbul, 1977, s.277-392

Medeniyetlerin Kavşağında Bir Dünya Kenti İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, Tarihsiz

Meydan Larousse, "**İstanbul**" Maddesi, C.6, İstanbul, 1971, s.484-511

MUSLUBAŞ, Ali, **Sultan Ahmet Tarihi Alan Araştırması Çevre Düzenlemesi Öncesi İnceleme ve Metal Önerisi**, İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1978

MUTLU, Asım, "**Sebillerimiz**" Türkiyemiz, S.21, İstanbul 1977, s.3-7

NAYIR, Zeynep, "**İstanbul Haseki de Bayram Paşa Külliyesi**" İsmail Hakkı Uzunçarşılı Armağanı, Ankara, 1976, s.396-410

NİRVEN, S. Nazım, **İstanbul Suları**, İstanbul, 1946

....., **İstanbul'da Fatih II. Sultan Mehmet Devri Türk Su Medeniyeti**, İstanbul, 1953

OKÇUOĞLU, Tarkan, "**Mimar Sinan Türbe Sebili**" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.470-471

ORGUN, M. Zarif, "**Hassa Mimarları**" Arkitekt, S.12, İstanbul, 1938, s. 333-342

ORMAN, İsmail, "**Osmanlı Su Medeniyeti: Üsküdar'daki Su Tesisleri Bağlamında Bir Değerlendirme**" Üsküdar Sempozyumu, C.1, İstanbul, 2004, s.117-123

ÖDEKEN, Ayla, "**Sebil**" Maddesi Eczacıbaşı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, s.1626-1627

....., "**Ahmet III. Sebili Ve Çeşmesi**" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1994, s.116-117

....., "**Ampir Üslubu**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisidir, C.1, İstanbul, 1994, s.247-249

....., "**Sebiller**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.481-482

ÖGEL, Bahattin, **Türk Mitlojisi,** C.I, Ankara, 1993

....., **Türk Kültür Tarihine Giriş**, C.3, Ankara, 1985

....., **Türk Mitolojisi**, C.II, Ankara, 1995

ÖNGE, Yılmaz, "**Fıskiyeli Türk Çeşmeleri**" Vakıflar Dergisi, S.22, Ankara, 1991, s.99-116

....., "**Vakıf Müessesesinde Su Ve Önemi**", I.Vakıf Haftası (5-11 Aralık), Ankara, 1983, s.23-32

....., **Türk Mimarisinde Selçuklu Ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları**, Ankara, 1997

ÖNGE, Yılmaz – **YÜCEL**, Erdem, "**Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi (Saraçhanebaşı)**", Arkitekt, S.XXXV, İstanbul, 1966, s.181-187

ÖNGE, Yılmaz, "**İstanbul' un Eski Kuyu Bilezikleri**" Sanat Tarihi Yıllığı V, İstanbul, 1972-1973, s.261-268

....., "**Mimar Koca Sinan'ın Sebilleri**", Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri (24-27 Ekim 1988), Ankara, 1983, s.114-116

....., "**Selsebillerimiz**" Vakıflar Dergisi, S.13, Ankara, 1981, s.339-352

ÖNGÜL, Ali, "**Tarih-i Cami-i Nuruosmani**", Vakıflar Dergisi, S.24, Ankara, 1994, s.127-146

ÖNKAL, Hakkı, **Osmanlı Hanedan Türbeleri**, Ankara, 1992

ÖRTLEK, Ethem, **İstanbul Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Külliyesi**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1990

ÖZ, Tahsin, "**Sultan Ahmet Cami**" Vakıflar Dergisi, S.1, Ankara, 1938, s.25-28

....., **İstanbul Camileri**, C.1, Ankara, 1987

ÖZAKIN, Rabia, **Kara Ahmet Paşa Külliyesi**, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1988

ÖZCAN, Abdülkadir, "**Beşir Ağa (Hacı)**" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1992, s.555-557

ÖZDEMİR, Kamil, **Beyazıt'ta Hasan Paşa Külliyesi**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1999

ÖZDENİZ, Engin, **İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri**, İstanbul, 1995

ÖZDOĞAN, Mehmet, " **Fikir Tepe Kültürü**" Arkeoatlas, S.1, 2002, s.102-104

ÖZEN, Yusuf İzettin, "**İstanbul**" Maddesi, Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, C.12, İstanbul, 1988, s.73-80

PARMAKSIZOĞLU, İsmet, "**Kasım Ağa (Koca)**" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.VI, İstanbul, 1953, s.379-380

PEKÖZ, Birsen, **İstanbul Sebilleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisan Tezi, İstanbul, 1963

PINAR, Günay, **19. Yüzyıl Su Mimarisinden Bent ve Sebiller**, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, İstanbul, 1969

RENDA, Günsel, **Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı**, Ankara, 1977

....., "**Yenileşme Döneminde Kültür ve Sanat**", Türkler Ansiklopedisi, C.15, Ankara, 2002, s.265-266

SAKAOĞLU, Necdet, "**İstanbul'un Adları**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, 1994, s.253-261

....., "**Beşir Ağa (Hacı)**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1994, s.174-175

SÖKHAN, Candan, "**Mimar Kasım Ağa**" İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü (Yayınlanmamış) Lisans tezi, İstanbul, 1966

SÖNMEZLER, Şükrü, **17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri**, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Restorasyon Programı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996

SÖZEN, Metin, **Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan**, İstanbul, 1975

STROCKA, V. Mıchael, **Das Markttor Von Mılet**, Berlin, 1981

ŞAHİN, M. Kemal, "**Merzifon'da Kara Mustafa Paşanın Yaptırdığı Eserler**, Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1987

ŞERİFOĞLU, Ömer Faruk, **Su Güzeli İstanbul Sebilleri,** İstanbul, 1995

TANIŞIK, İ. Hilmi, **İstanbul Çeşmeleri**, C.2, İstanbul, 1945

.....,İstanbul Çeşmeleri, C.1, İstanbul, 1943

TANMAN M. Baha, "**Bala Külliyesi**" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1991, s.6-9

....., "**Hacı Beşir Ağa Külliyesi**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 1994, s.469-473

....., "**Bayram Paşa Külliyesi**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1994, s.101-103

....., "**Bayram Paşa Külliyesi**" Maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1992, s.267-268

TANSUĞ, Sezer, "**18. Yüzyılda İstanbul Çeşmeleri ve Ayasofya Şadırvanı**", Vakıflar Dergisi, S.6, İstanbul, 1965, s.90-101

TANYELİ, Gülsün,"**Laleli Külliyesi**" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.192-193

Thema Larousse, "**Çeşmelerin Gelişimi**", C.IV, İstanbul, 1993-1984, s.279-280

TEKİN, Oğuz, "**Byzantion**" Dünya Kenti İstanbul Sergisi, İstanbul, 1996, s.32-35

TOKAY, Hale, "**Nakşıdil Sultan Külliyesi**" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.41-42

TURAN, Şerafettin, "**Osmanlı Teşkilatında Hassa Mimarları**" Ankara Üniversitesi, Tarih Araştırması Dergisi, S.1, 1963, Ankara, s.157-202

Türk Ansiklopedisi, " **İstanbul**" Maddesi, C.3, Ankara, 1956, s.201-208

URFALIOĞLU, Nur, "**Osmanlı Mimarlığında Sebiller**" Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, C.10, Ankara, 1999, s.457-468

.....,İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları ve Korumaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989

....., İstanbul Sebillerinde Görülen Tahribatlar ve Koruma Önerileri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, S.36/1-2, Ankara, 1993, s.419-425

USLU, İbrahim- **BÜYÜKYILMAZ**, Altan, **İstanbul Rehberi**, İstanbul, 2002

UZUNAY, İsmigül, **İstanbul Cağaloğlun'da Hacı Beşir Ağa Külliyesi**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1993

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, **Büyük Osmanlı Tarihi**, C.1, Ankara, 1998

ÜLGEN, Ali Saim, "**Topkapıda Ahmet Paşa Heyeti**" Vakıflar Dergisi, C.2, Ankara, 1942, s.169-171

....., "**Yeni Camii**", Vakıflar Dergisi, C.2, Ankara, 1942, s.393-397

ÜLKÜ, Osman, **Lale Devri Çeşme ve Sebilleri**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1991

ÜNSAL, Behçet, "**Türk Sebil Anıtları Üzerine Stil Araştırması**", İstanbul Devlet Mimarlık-Mühendislik Akademisi Dergisi, S.7, İstanbul, 1981, s.14-28

....., "**Stil Yönünden Klasik Sonrası Türk Mimarlığına Sebil Anıtları**", Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.16-25

....., "**İstanbul Sebil Anıtları Dekorlayan Şebeke Sanatı**" Taç Dergisi, C.1, S.3, İstanbul, 1986, s.13-22

....., **"Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları"** Taç Dergisi, C.2, S.6, İstanbul, 1987, s.9-22

.....,**İstanbul'un İmarı ve Eski Eserler Kaybı**, Türk Sanat Tarihi Araştırma Ve İncelemeleri, S.II, İstanbul, 1968, s.6-61

ÜNVER, Süheyl, **Fatih'in Oğlu Beyazıd'ın Su Yolu Haftası Dolayısıyla 140 Sene Önceki İstanbul**, İstanbul, 1945

WELFGANG, Müler Wıener, Bıldlexıkon Zur Topographıe İstanbuls, Tübingen, 1977

YAVAŞ, Doğan, "**II.Mahmut Sebili**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.262-263

....., "**Seyyid Hasan Paşa Külliyesi**" Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1994, s.543-544

Yeni Rehber Ansiklopedisi, "**Nur-u Osmaniye Camii**" Maddesi, C.15, İstanbul, 1994, s.277-278

....., "**Hasan Paşa (Seyyid Hacı)**" Maddesi, C.8, İstanbul, 1993, s.332-333

....., "**İstanbul**" Maddesi, C.10, İstanbul, 1993, s.194-227

YENİŞEHİRLİOĞLU, Filiz, "**Mehmet Ağa (Sedefkar)**" Maddesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, 1994, s.354-355

....., "**İkonografı İkonoloji ve Osmanlı Sanatı**" Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner İnal'a Armağan, Ankara, 1993, s.584-587

YILDIRIMHAN, Fatma, **Nur-u Osmaniye Külliyesi**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1987

YILDIZ, Dursun, "**Bizans Tarihi**" Maddesi, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 2000, s.488-516

Yurt Ansiklopedisi, "**Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi Medrese, Mektep, Mescid, Kütüphane ve Sebili**" Maddesi, İstanbul Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1959, s.794-798

....., "**Damat İbrahim Paşa Külliyesi**" Maddesi, C.6, İstanbul , 1982, s.4144

....., "**İstanbul**" Maddesi, C.5, İstanbul, 1982, s.3769-3784

.....,Merzifonlu Kara Mustafa Külliyesi" Maddesi, C.6, İztanbul, 1982-1983, s.413-414

YURTTAŞ, Hüseyin, **Hadikat-ül-Cemavi (Müellifi Hafız Hüseyin Ayvansarayı) Sadeleştirerek Yeni Türkçe'ye Çevirisi**, Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Lisans Tezi, Erzurum, 1984

YÜCEL, Erdem, "**Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi** " Vakıflar Dergisi, S.8, Ankara, 1969, s.258-261

PLAN VE RESİM LİSTESİ

Plan Listesi

Plan 1: Hüsrev Kethüda Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

Plan 2: Çarşıkapı Mehmet Ağa Sebil Planı (Ö.Şerifoğlu'ndan)

Plan 3: Mimar Sinan (Süleymaniye) Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

Plan 4 : Koca Sinan Paşa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

Plan 5: Kuyucu Murat Paşa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

Plan 6: Sultan Ahmet Sebil Planı I (B.Ünsal'dan)

Plan 7: Sultan Ahmet Sebil Planı II (B.Ünsal'dan)

Plan 8: Sultan Ahmet Arasta Sebil Planı (Ç. Erol'dan)

Plan 9: Hatice Turhan Valide Sultan (Yeni Camii) Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

Plan 10: Tavşan Ağa Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

Plan 11: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

Plan 12: Sultan İbrahim Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

Plan 13: Ayasofya Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

Plan 14: Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

Plan 15: Damat İbrahim Paşa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

Plan 16: III.Ahmet Çeşme Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

Plan 17: Rehabula Kadın Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

Plan 18: Kapalıçarşı Beşir Ağa Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

Plan 19: Beşir Ağa Sebil Planı (B. Ünsal'dan)

Plan 20: Seyyid Hasan Paşa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

Plan 21: Nur-u Osmaniye Sebil Planı (F.Kezban)

Plan 22: Koca Ragıp Paşa Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

Plan 23: III.Mustafa (Laleli) Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

Plan 24: Recai Mehmet Efendi Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

Plan 25: Hamidiye Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

Plan 26 Cevri Kalfa Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

Plan 27: II.Mahmut Türbe Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

Plan 28: Ali Paşa Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)
Plan 29: Muradiye Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)
Plan 30: Gazanfer Ağa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)
Plan 31: Bayram Paşa Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)
Plan 32: Amcazade Hüseyin Paşa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)
Plan 33: Ebubekir Paşa Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)
Plan 34: Hekimoğlu Ali Paşa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)
Plan 35: II.Mahmut Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)
Plan 36: Nakşıdil Sultan Sebil Planı (B.Ünsal'dan)
Plan 37: Benlizade Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)
Plan 38: Olanlar Tekke Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)
Plan 39: Bala Tekke Sebil Planı (Ö.Şerifoğlu'ndan)
Plan 40: Emine Hanım Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

Karşılaştırma Plan Listesi

Krş. Plan 1: Takyeci İbrahim Ağa Sebili (B. Ünsal'dan)

Krş. Plan 2: Sultan I. Ahmet Sebili (B. Ünsal'dan)

Krş. Plan 3: Beşir Ağa Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

Krş. Plan 4: Mihrişah Sebili (Ö. Şerifoğlundan)

Krş. Plan 5: Şah Sultan Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

Krş. Plan 6: Kılıç Ali Paşa Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

Krş. Plan 7: Saliha Sultan Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

Krş. Plan 8: Mehmet Emin Ağa Sebili (B.Ünsal'dan)

Krş. Plan 9: Koca Yusuf Paşa Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

Krş. Plan 10: Halet Efendi Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

Krş. Plan 11: Nusretiye (II.Mahmut) Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

Krş. Plan 12: Çinili Hamam Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

Krş. Plan 13: Gedik Abdi Kaptan Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)

Krş. Plan 14: Mahpeyker Kösem Valide Sultan Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

Krş. Plan 15: Gülnuş Emetullah Valide Sultan Sebilli (Ö.Şerifoğlu'ndan)

Krş. Plan 16: Ahmediye Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

Krş. Plan 17: Sadeddin Efendi Sebili (B. Ünsal'dan)

Krş. Plan 18: Arif Hikmet Bey Sebili (Ö. Şerifoğlu'ndan)

Krş. Plan 19: Ziya Bey Sebili (B. Ünsal'dan)

Resim Listesi

Resim 1: Rüstem Paşa Sebili Genel Görünüşü
Resim 2: Rüstem Paşa Sebil Çeşmesi
Resim 3: Hüsrev Kethüda Sebili Genel Görünüşü
Resim 4: Hüsrev Kethüda Sebili Köşeden Görünüşü
Resim 5: Hüsrev Kethüda Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 6: Hüsrev Kethüda Sebili Üst Cephe
Resim 7: Hüsrev Kethüda Sebil Çeşmesi
Resim 8: Mehmet Ağa Sebili Genel Görünüşü
Resim 9: Mehmet Ağa Sebili Giriş Kapısı
Resim 10: Mehmet Ağa Sebili İç Mekân
Resim 11: Çarşıkapı Mehmet Ağa Sebil Kitabesi
Resim 12: Çarşıkapı Mehmet Ağa Sebili Genel Görünüşü
Resim 13: Çarşıkapı Mehmet Ağa Sebili Pencereleri
Resim 14: Mimar Sinan (Süleymaniye) Sebili Genel Görünüşü
Resim 15: Mimar Sinan (Süleymaniye) Sebil Kaidesi
Resim 16: Mimar Sinan (Süleymaniye) Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 17: Mimar Sinan (Süleymaniye) Sebili Köşeden Görünüşü
Resim 18: Koca Sinan Paşa Sebil Kitabesi
Resim 19: Koca Sinan Paşa Sebili Genel Görünüşü
Resim 20: Koca Sinan Paşa Sebil Pencereleri
Resim 21: Koca Sinan Paşa Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 22: Koca Sinan Paşa Sebil Saçağı
Resim 23: Kuyucu Murat Paşa Sebili Genel Görünüşü
Resim 24: Kuyucu Murat Paşa Sebili Genel Görünüşü
Resim 25: Kuyucu Murat Paşa Sebil Kaidesi
Resim 26: Kuyucu Murat Paşa Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 27: Kuyucu Murat Paşa Sebili Üst Cephe
Resim 28: Kuyucu Murat Paşa Sebili Giriş Kapısı
Resim 29: Sultan Ahmet Camii Sebili I Kitabesi

Resim 30: Sultan Ahmet Camii Sebili I Genel Görünüşü
Resim 31: Sultan Ahmet Camii Sebili I Pencere Şebekeleri
Resim 32: Sultan Ahmet Camii Sebili I Giriş Kapısı
Resim 33: Sultan Ahmet Camii Sebili II Genel Görünüşü
Resim 34: Sultan Ahmet Camii Sebili II Pencere Şebekeleri
Resim 35: Sultan Ahmet Camii Sebili II Giriş Kapısı
Resim 36: Sultan Ahmet Arasta Sebili Kitabesi
Resim 37: Sultan Ahmet Arasta Sebili Genel Görünüşü
Resim 38: Hatice Turhan Valide Sultan(Yeni Camii) Sebili Genel Görünüşü
Resim 39: Hatice Turhan Valide Sultan(Yeni Camii) Sebili Genel Görünüşü
Resim 40: Hatice Turhan Valide Sultan(Yeni Camii) Sebil Cephesi
Resim 41: Hatice Turhan Valide Sultan(Yeni Camii) Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 42: Hatice Turhan Valide Sultan(Yeni Camii) Sebili Üstte Sivri Kemerler
Resim 43: Hatice Turhan Valide Sultan(Yeni Camii) Sebili İç Mekân
Resim 44: Hatice Turhan Valide Sultan(Yeni Camii) Sebil Çeşmesi
Resim 45: Tavşan Ağa Sebili Genel Görünüşü
Resim 46: Tavşan Ağa Sebil Cephesi
Resim 47: Tavşan Ağa Sebili Avludaki Pencereler
Resim 48: Tavşan Ağa Sebili İç Mekân
Resim 49: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili Genel Görünüşü
Resim 50: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebil Cephesi
Resim 51: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 52: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili Üst Cephe
Resim 53: Sultan İbrahim Sebili Genel Görünüşü
Resim 54: Sultan İbrahim Sebili Sağır Tutulan Pencereler
Resim 55: Sultan İbrahim Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 56: Ayasofya Sebili Genel Görünüşü
Resim 57: Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebil Kitabesi Genel Görünüşü
Resim 58: Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebil Kitabesi Ayrıntı Görünüşü
Resim 59: Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebili Genel Görünüşü

Resim 60: Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 61: Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebili Sivri Kemerdeki Balık Pulu Motifi
Resim 62: Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebil Saçağı
Resim 63: Damat İbrahim Paşa Sebili Genel Görünüşü
Resim 64: Damat İbrahim Paşa Sebil Cephesi
Resim 65: Damat İbrahim Paşa Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 66: Damat İbrahim Paşa Sebili Üst Cephe
Resim 67: Damat İbrahim Paşa Sebili İçerisindeki Kuyu
Resim 68: Damat İbrahim Paşa Sebili Kubbesi İçten Görünüşü
Resim 69: III.Ahmet Çeşme Sebili Genel Görünüşü
Resim 70: III.Ahmet Çeşme Sebil I-II Kaidesi
Resim 71: III.Ahmet Çeşme Sebil I-II Kaidesi
Resim 72: III.Ahmet Çeşme Sebili I-II Genel Görünüşü
Resim 73: III.Ahmet Çeşme Sebili I-II Genel Görünüşü
Resim 74: III.Ahmet Çeşme Sebili I-II Pencere Şebekeleri
Resim 75: III.Ahmet Çeşme Sebili I-II Pencere Şebekeleri
Resim 76: III.Ahmet Çeşme Sebili I-II Üst Cephesi
Resim 77: III.Ahmet Çeşme Sebili I-II Üst Cephesi
Resim 78: III.Ahmet Çeşme Sebil I-II Saçağı
Resim 79: III.Ahmet Çeşme Sebili Genel Görünüşü
Resim 80: III.Ahmet Çeşme Sebil III-IV Kaidesi
Resim 81: III.Ahmet Çeşme Sebil III-IV Kaidesi
Resim 82: III.Ahmet Çeşme Sebili III-IV Genel Görünüşü
Resim 83: III.Ahmet Çeşme Sebili III-IV Genel Görünüşü
Resim 84: III.Ahmet Çeşme Sebili III-IV Pencere Şebekeleri
Resim 85: III.Ahmet Çeşme Sebili III-IV Pencere Şebekeleri
Resim 86: III.Ahmet Çeşme Sebili III-IV Üst Cephe
Resim 87: III.Ahmet Çeşme Sebili III-IV Üst Cephe
Resim 88: III.Ahmet Çeşme Sebil III-IV Saçağı
Resim 89: Rehabula Kadın Sebili Genel Görünüşü

Resim 90: Rehabula Kadın Sebili Cephesi
Resim 91: Rehabula Kadın Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 92: Kapalıçarşı Beşir Ağa Sebil Kitabesi
Resim 93: Kapalıçarşı Beşir Ağa Sebili Genel Görünüşü
Resim 94: Kapalıçarşı Beşir Ağa Sebil Cephesi
Resim 95: Kapalıçarşı Beşir Ağa Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 96: Kapalıçarşı Beşir Ağa Sebili İç Mekân
Resim 97: Beşir Ağa Sebili Genel Görünüşü
Resim 98: Beşir Ağa Sebil Cephesi
Resim 99: Beşir Ağa Sebil Saçağı
Resim 100: Beşir Ağa Sebil Çeşmesi
Resim 101: Seyyid Hasan Paşa Sebili Mekteple Görünüşü
Resim 102: Seyyid Hasan Paşa Sebili Genel Görünüşü
Resim 103: Seyyid Hasan Paşa Sebil Cephesi
Resim 104: Seyyid Hasan Paşa Sebili Üst Cephesi
Resim 105: Seyyid Hasan Paşa Sebil Saçağı
Resim 106: Seyyid Hasan Paşa Sebil Çeşmesi
Resim107: Nur-u Osmaniye Sebili Genel Görünüşü
Resim 108: Koca Ragıp Paşa Sebili Genel Görünüşü
Resim 109: III.Mustafa (Laleli) Sebili Genel Görünüşü
Resim 110: III.Mustafa (Laleli) Sebil Cephesi
Resim 111: III.Mustafa (Laleli) Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 112: III.Mustafa (Laleli) Sebili Üst Cephe
Resim 113: III.Mustafa (Laleli) Sebil Saçağı
Resim 114: Recai Mehmet Efendi Sebil Kitabesi
Resim 115: Recai Mehmet Efendi Sebili Genel Görünüşü
Resim 116: Recai Mehmet Efendi Sebil Cephesi
Resim 117: Recai Mehmet Efendi Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 118: Recai Mehmet Efendi Sebil Çeşmesi
Resim 119: Hamidiye (I.Abdülhamit) Sebili Genel Görünüşü

Resim 120: Hamidiye (I.Abdülhamit) Sebili Genel Görünüşü
Resim 121: Hamidiye (I.Abdülhamit) Sebili Kaidesi
Resim 122: Hamidiye (I.Abdülhamit) Sebili Cephesi
Resim 123: Hamidiye (I.Abdülhamit) Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 124: Hamidiye (I.Abdülhamit) Sebili Üst Cephesi
Resim 125: Cevri Kalfa Sebili Genel Görünüşü
Resim 126: Cevri Kalfa Sebil Cephesi
Resim 127: Cevri Kalfa Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 128: Cevri Kalfa Sebil Çeşmesi
Resim 129: II. Mahmut Türbe Sebili Genel Görünüşü
Resim 130: II. Mahmut Türbe Sebil Kaidesi
Resim 131: II. Mahmut Türbe Sebil Cephesi
Resim 132: II. Mahmut Türbe Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 133: II. Mahmut Türbe Sebili Giriş Kapısı
Resim 134: II. Mahmut Türbe Sebili Genel Görünüşü
Resim 135: Ali Paşa Sebili Genel Görünüşü
Resim 136: Ali Paşa Sebil Cephesi
Resim 137: Ali Paşa Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 138: Ali Paşa Sebili Üst Cephesi
Resim 139: Muradiye Sebili Genel Görünüşü
Resim 140: Muradiye Sebil Kaidesi
Resim 141: Muradiye Sebil Cephesi
Resim 142: Muradiye Sebili Üst Cephesi
Resim 143: Muradiye Sebili Saçak Ve Kubbesi
Resim 144: Sultan Ahmet Güngörmez Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)
Resim 145: Sultan Ahmet Güngörmez Sebili Genel Görünüşü
Resim 146: Sultan Ahmet Güngörmez Sebil Kaidesi
Resim 147: Kara Ahmet Paşa Sebili Genel Görünüşü
Resim 148: Kara Ahmet Paşa Sebil Penceresi
Resim 149: Cerrah Osman Efendi Sebili Genel Görünüşü

Resim 150: Nişancı Mehmet Paşa Sebili Genel Görünüşü
Resim 151: Nişancı Mehmet Paşa Sebili İçten Görünüşü
Resim 152: Gazanfer Ağa Sebili Genel Görünüşü
Resim 153: Gazanfer Ağa Sebil Cephesi
Resim 154: Gazanfer Ağa Sebili Üst Cephesi
Resim 155: Gazanfer Ağa Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 156: Gazanfer Ağa Sebili İç Mekân
Resim 157: Gazanfer Ağa Sebili Kubbesi İçten Görünüşü
Resim 158: Hafız Paşa Sebili Genel Görünüşü
Resim 159: Hafız Paşa Sebil Cephesi
Resim 160: Hafız Paşa Sebili Üst Cephesi
Resim 161: Bayram Paşa Sebili Genel Görünüşü
Resim 162: Bayram Paşa Sebil Cephesi
Resim 163: Bayram Paşa Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 164: Bayram Paşa Sebili Üst Cephesi Mukarnas Kuşak
Resim 165: Bayram Paşa Sebil Kubbesi İçten Görünüşü
Resim 166: Amcazade Hüseyin Paşa Sebili Genel Görünüşü
Resim 167: Amcazade Hüseyin Paşa Sebil Cephesi
Resim 168: Amcazade Hüseyin Paşa Sebili Üst Cephesi
Resim 169: Amcazade Hüseyin Paşa Sebil İç Kısımdaki Çeşmesi
Resim 170: Ebubekir Paşa Sebili Genel Görünüşü
Resim 171: Ebubekir Paşa Sebili Sivri Kemer
Resim 172: Hekimoğlu Ali Paşa Sebili Genel Görünüşü
Resim 173: Hekimoğlu Ali Paşa Sebil Cephesi
Resim 174: Hekimoğlu Ali Paşa Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 175: Hekimoğlu Ali Paşa Sebili Üst Cephesi
Resim 176: Hekimoğlu Ali Paşa Sebil Saçağı
Resim 177: II.Mahmut Sebili Genel Görünüşü
Resim 178: II.Mahmut Sebil Cephesi
Resim 179: II.Mahmut Sebili Pencere Şebekeleri

Resim 180: II.Mahmut Sebil Kitabesi Ve Saçak
Resim 181: II.Mahmut Sebil Çeşmesi
Resim 182: Nakşıdil Sultan Sebili Genel Görünüşü
Resim 183: Nakşıdil Sultan Sebil Cephesi
Resim 184: Nakşıdil Sultan Sebili Pencere Şebekeleri
Resim 185: Nakşıdil Sultan Sebili Üst Cephesi
Resim 186: Nakşıdil Sultan Sebil Saçağı
Resim 187: Benlizade Sebili Genel Görünüşü
Resim 188: Benlizade Sebil Cephesi
Resim 189: Benlizade Sebili Pencere Ve Saçak
Resim 190: Rıfat Paşa Sebil Kaidesi
Resim 191: Rıfat Paşa Sebil Tek Kalan Sütun
Resim 192: Olanlar Tekke Sebili Genel Görünüşü
Resim 193: Olanlar Tekke Sebil Cephesi
Resim 194: Olanlar Tekke Sebil Çeşmesi
Resim 195: Bala Tekke Sebili Ve Muvakkithane Genel Görünüşü
Resim 196: Bala Tekke Sebili Genel Görünüşü
Resim 197: Bala Tekke Sebili Kitabesi
Resim 198: Bala Tekke Sebili Çeşmesi
Resim 199: Bala Tekke Sebili Çeşmesi
Resim 200: Emine Hanım Sebili Genel Görünüşü
Resim 201: Emine Hanım Sebil Cephesi

Karşılaştırma Resim Listesi

Krş. Resim 1: Takyeci İbrahim Ağa Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)
Krş. Resim 2: Takyeci İbrahim Ağa Camii Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)
Krş. Resim 3: Sultan I.Ahmet Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)
Krş. Resim 4: Beşir Ağa Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)
Krş. Resim 5: Mihrişah Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)
Krş. Resim 6: Şah Sultan Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)
Krş. Resim 7: Kılıç Ali Paşa Sebili
Krş. Resim 8: Saliha Sultan Sebili
Krş. Resim 9: Mehmet Emin Ağa Sebili
Krş. Resim 10: Koca Yusuf Paşa Sebili
Krş. Resim 11: Halet Efendi Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)
Krş. Resim 12: Nusretiye (II. Mahmut) Sebili
Krş. Resim 13: Çinili Hama Sebili
Krş. Resim 14: Gedik Abdi Kaptan Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)
Krş. Resim 15: Halil Paşa Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)
Krş. Resim 16: Mahpeyker Kösem Valide Sultan Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)
Krş. Resim 17: Gülnuş Emetullah Valide Sultan Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)
Krş. Resim 18: Ahmediye Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)
Krş. Resim 19: Sadeddin Efendi Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)
Krş. Resim 20: Arif Hikmet Bey Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)
Krş. Resim 21: Ziya Bey Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)

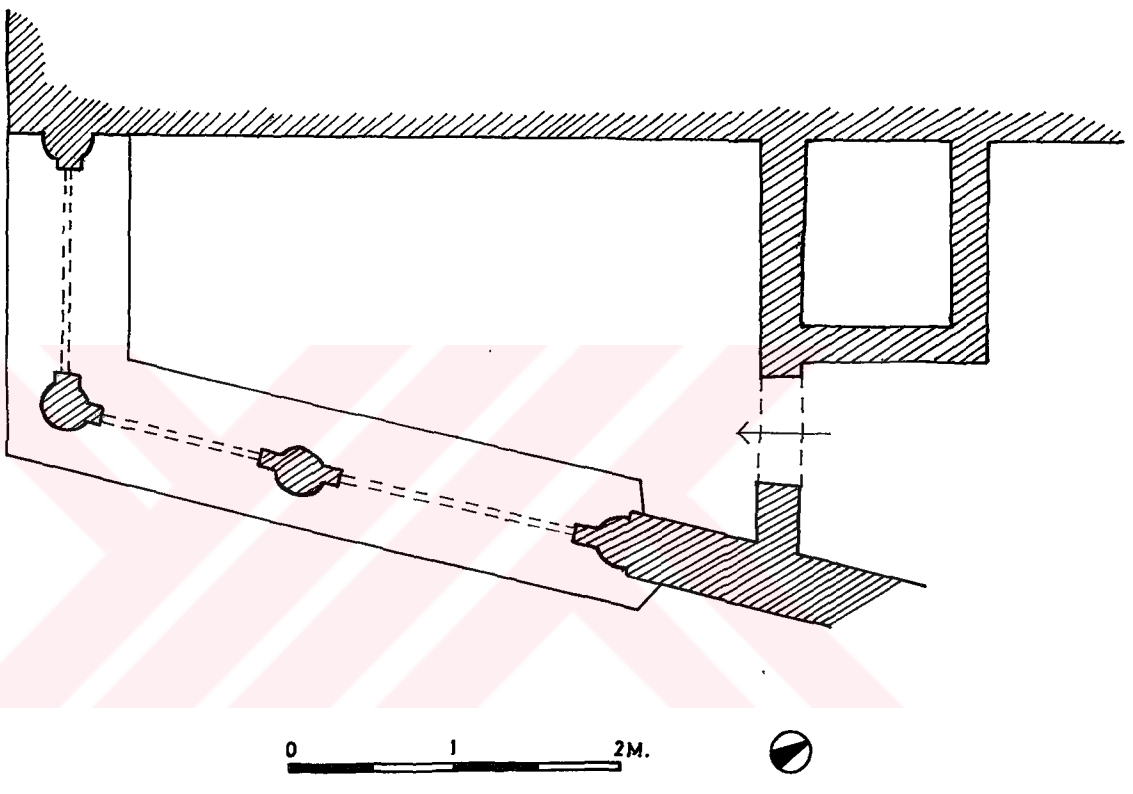
ÖZGEÇMİŞ

İlk, orta ve lise öğrenimini Kayseri'de tamamladı. 1996 yılında Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünü kazandı ve 2000 de mezun oldu. 2001 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Yüksek Lisansa başladı.

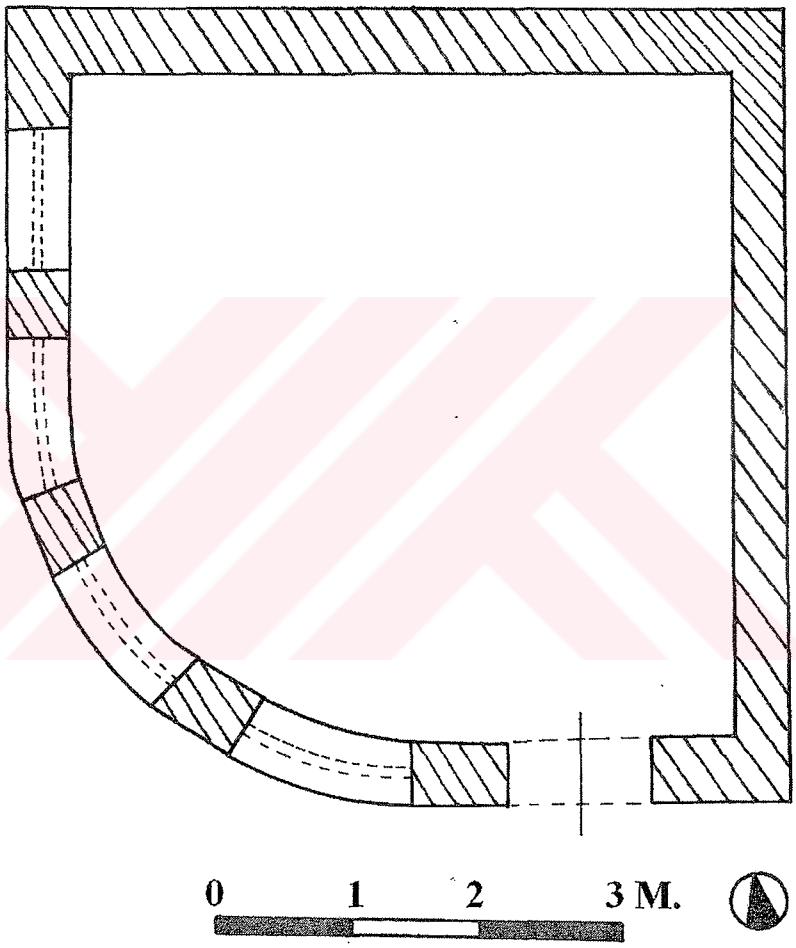
Şerife TALİ

04.07.2005

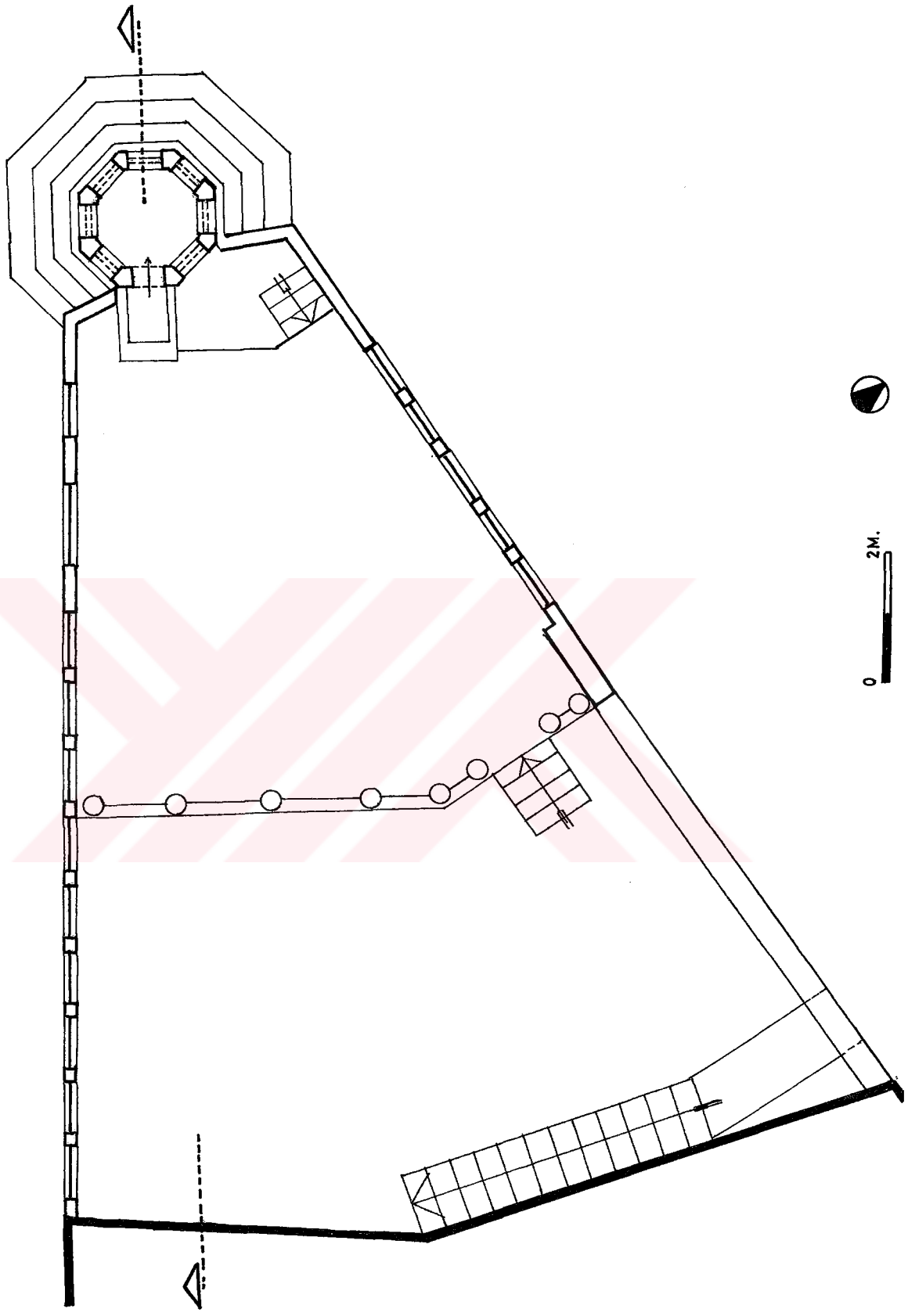
ERZURUM

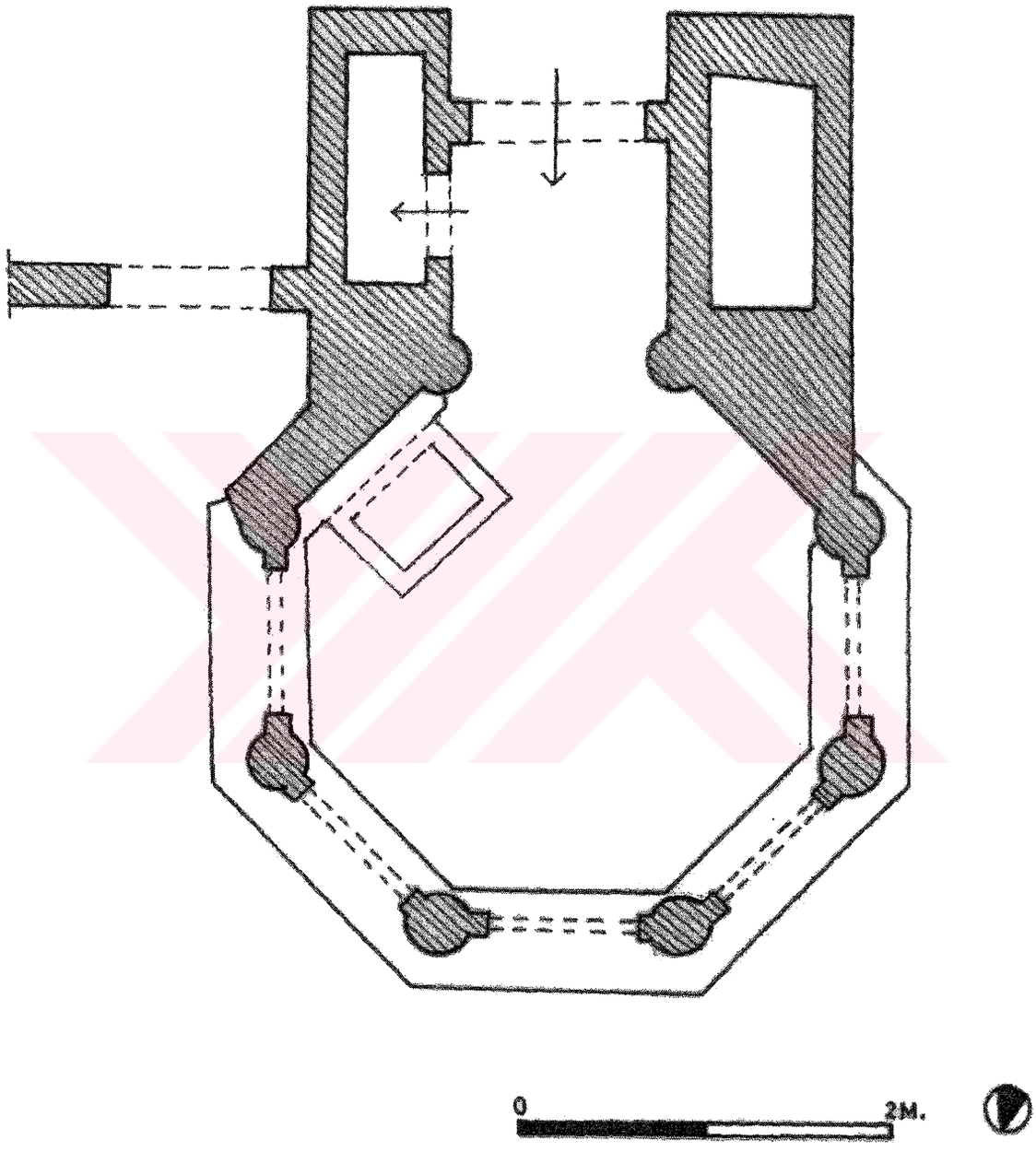
Plan 1: Hüsrev Kethüda Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

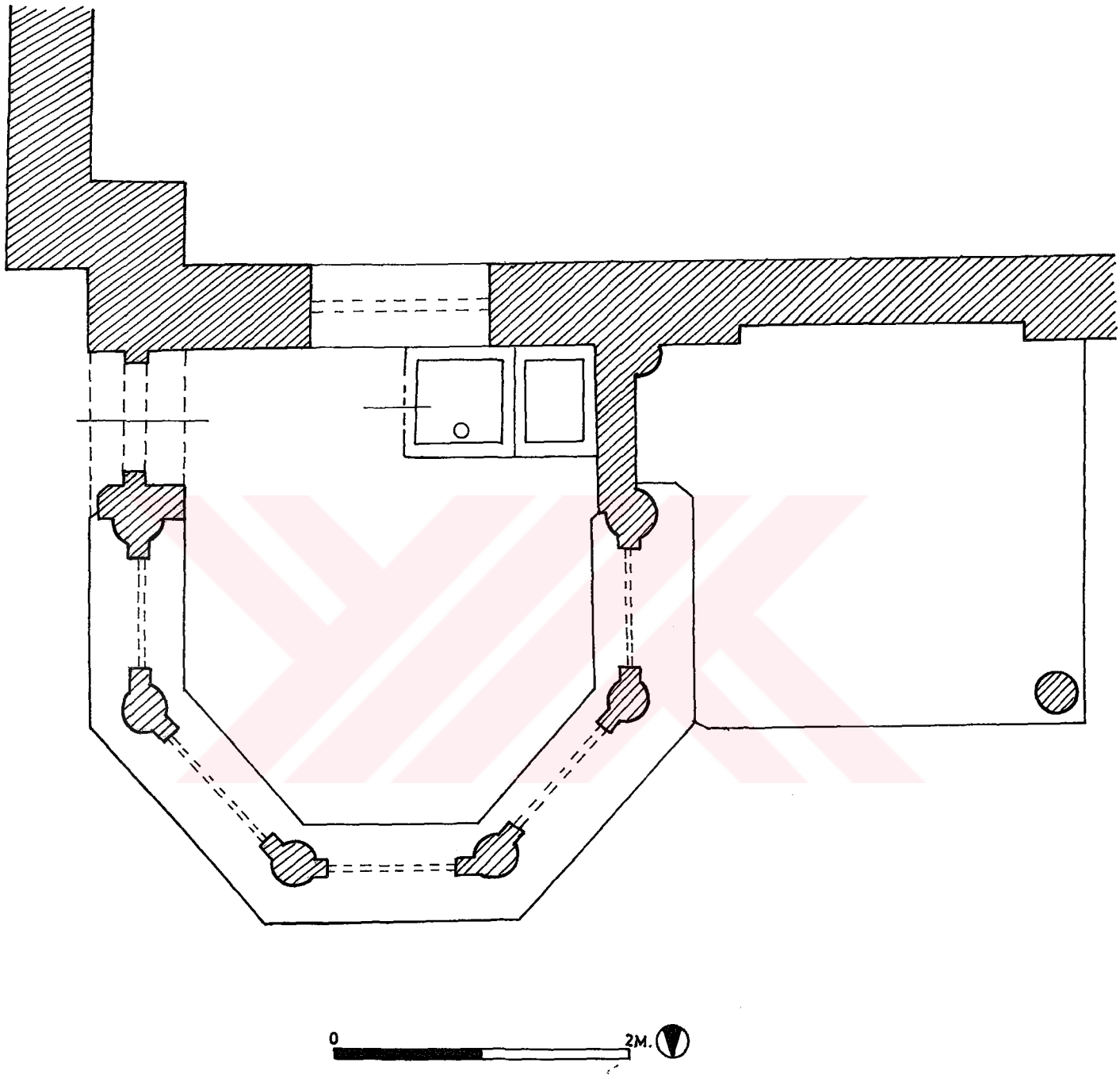
Plan 2: Çarşıkapı Mehmet Ağa Sebil Planı (Ö.Şerifoğlu'ndan)

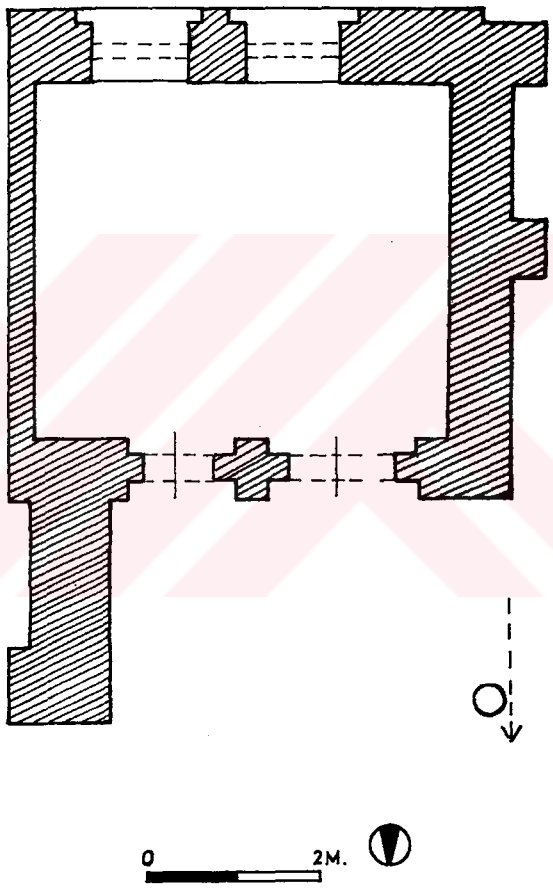
Plan 3: Mimar Sinan (Süleymaniye) Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

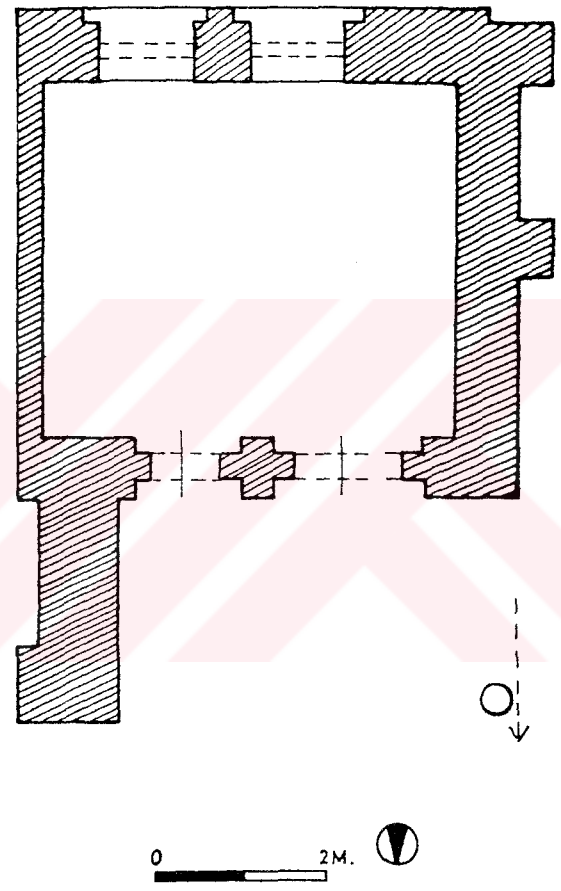
Plan 4 : Koca Sinan Paşa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

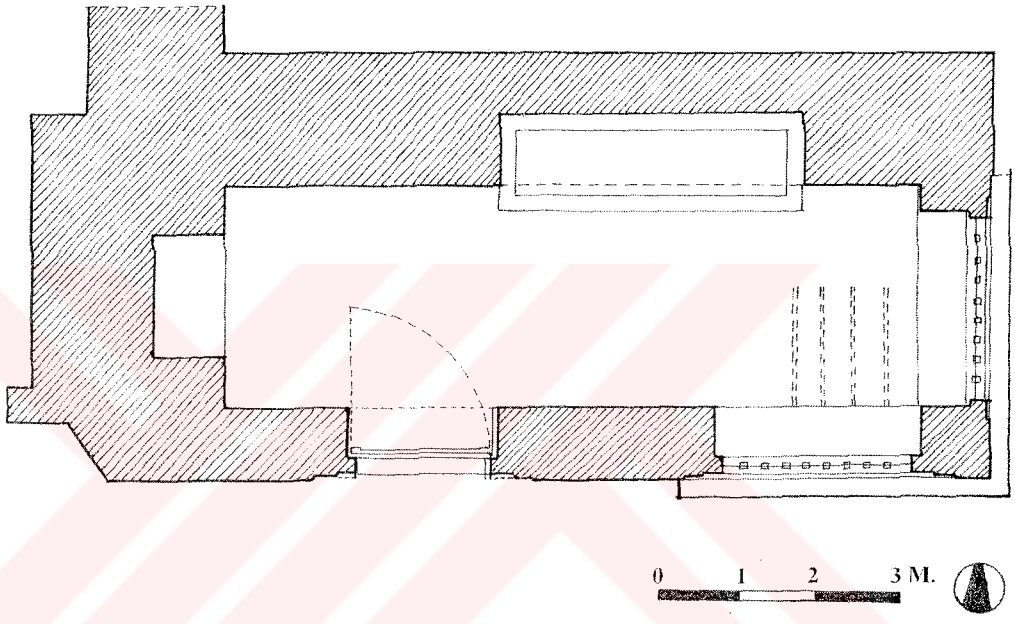
Plan 5: Kuyucu Murat Paşa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

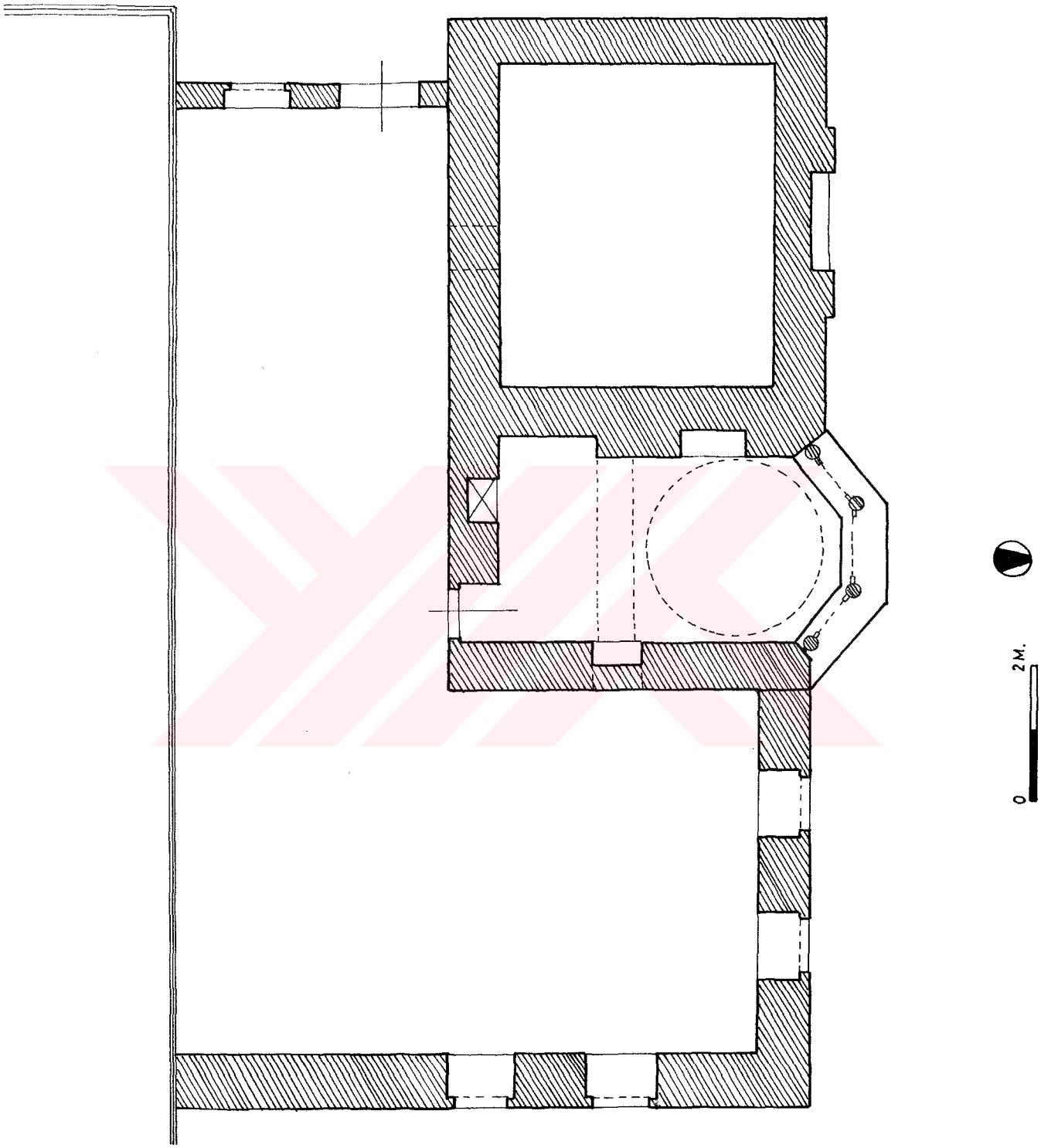
Plan 6: Sultan Ahmet Sebil Planı I (B.Ünsal'dan)

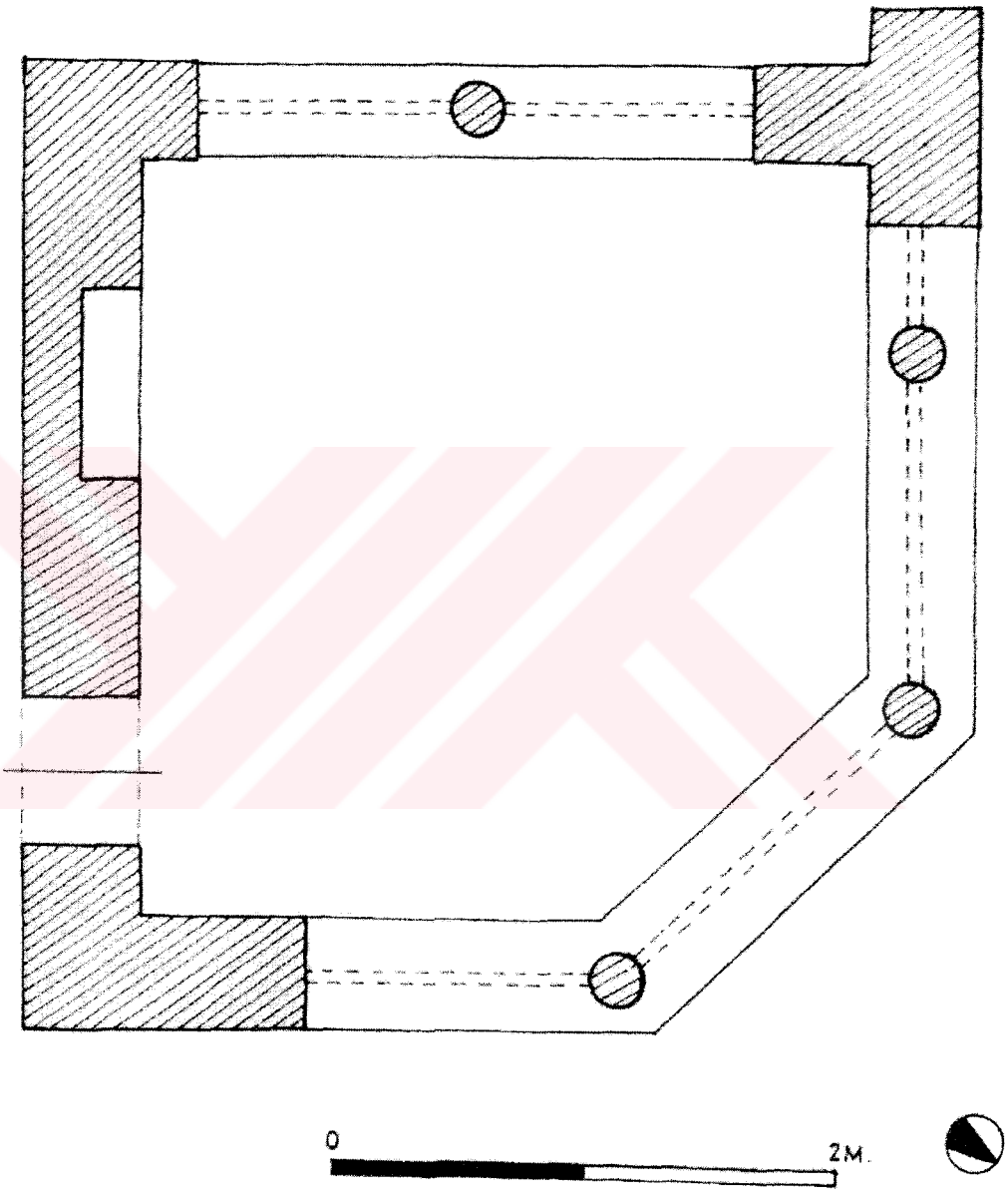
Plan 7: Sultan Ahmet Sebil Planı II (B.Ünsal'dan)

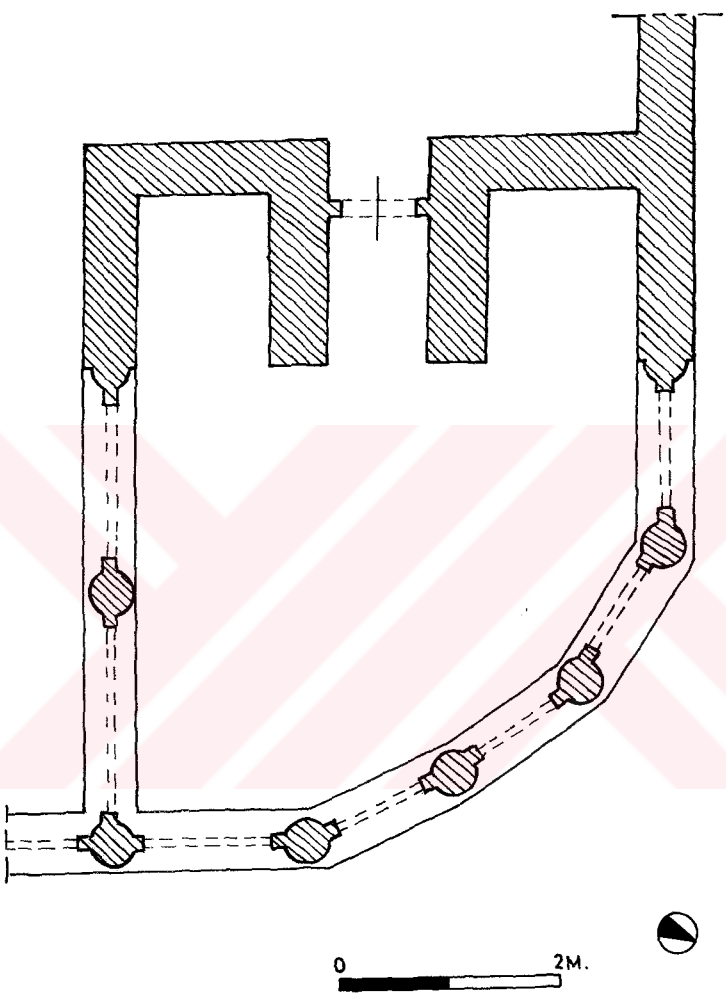
Plan 8: Sultan Ahmet Arasta Sebil Planı (Ç. Erol'dan)

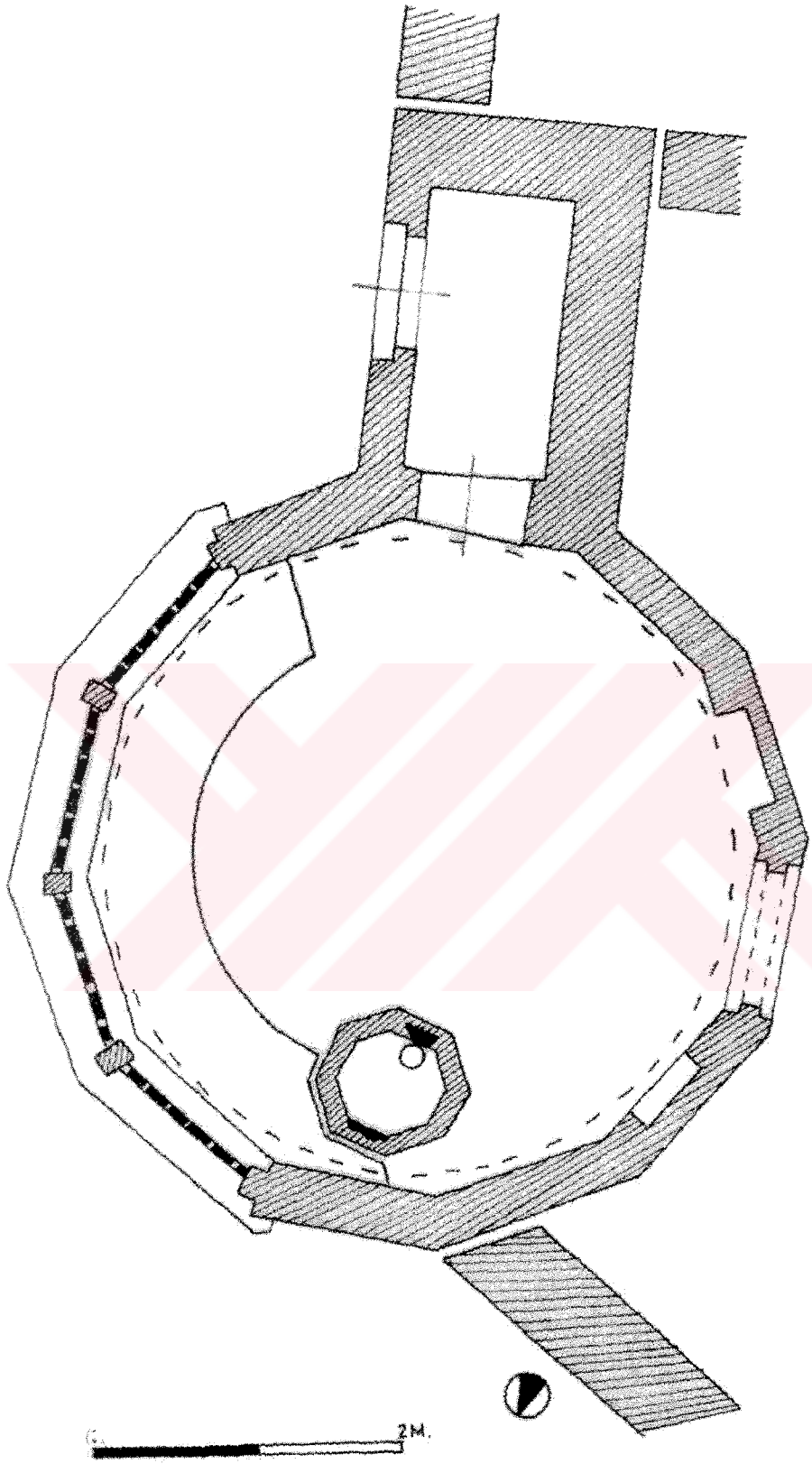
Plan 9: Hatice Turhan Valide Sultan (Yeni Camii) Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

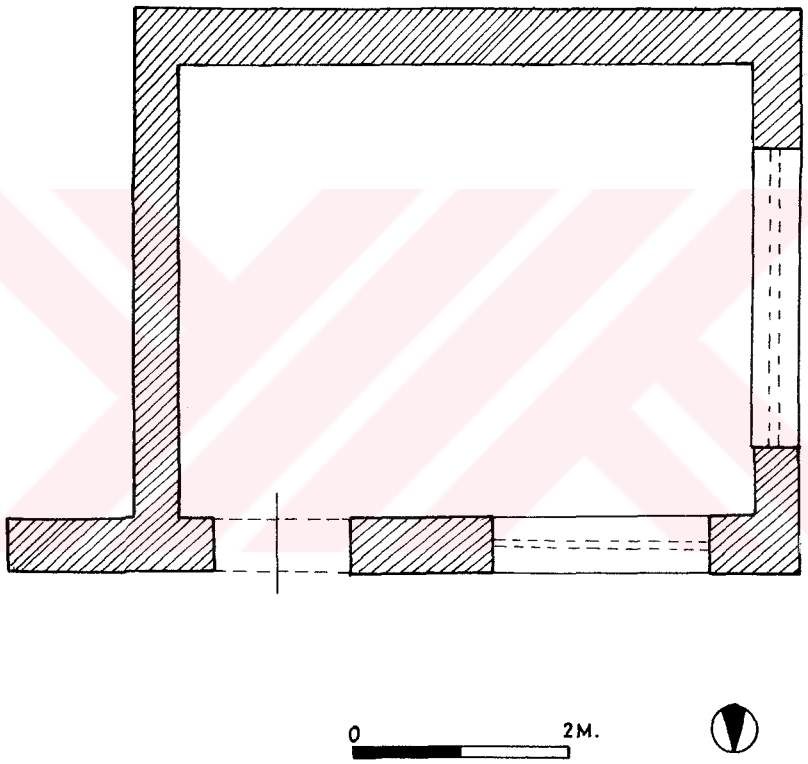
Plan 10 Tayson Agri Sesli Evleri

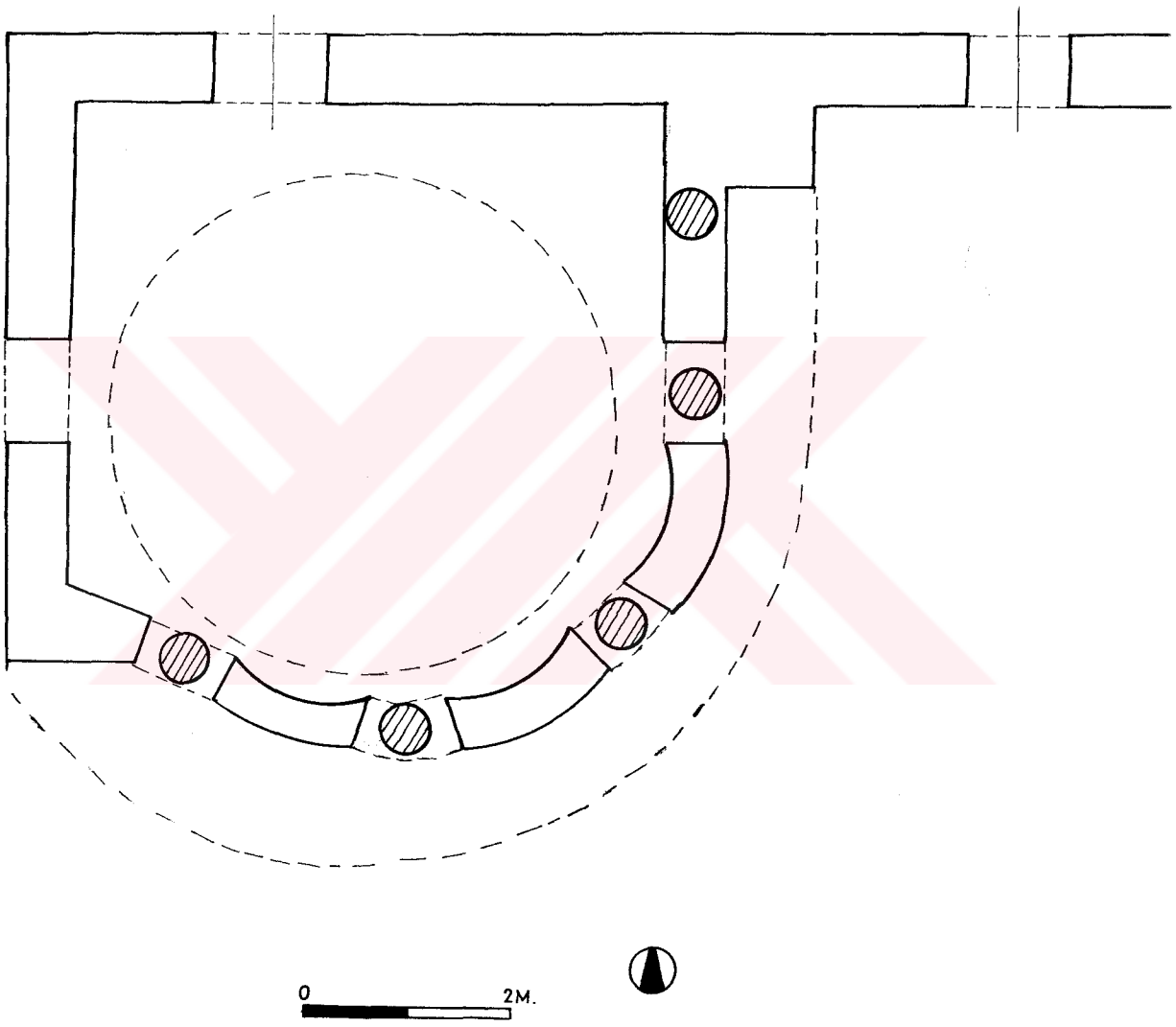
Plan 11: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

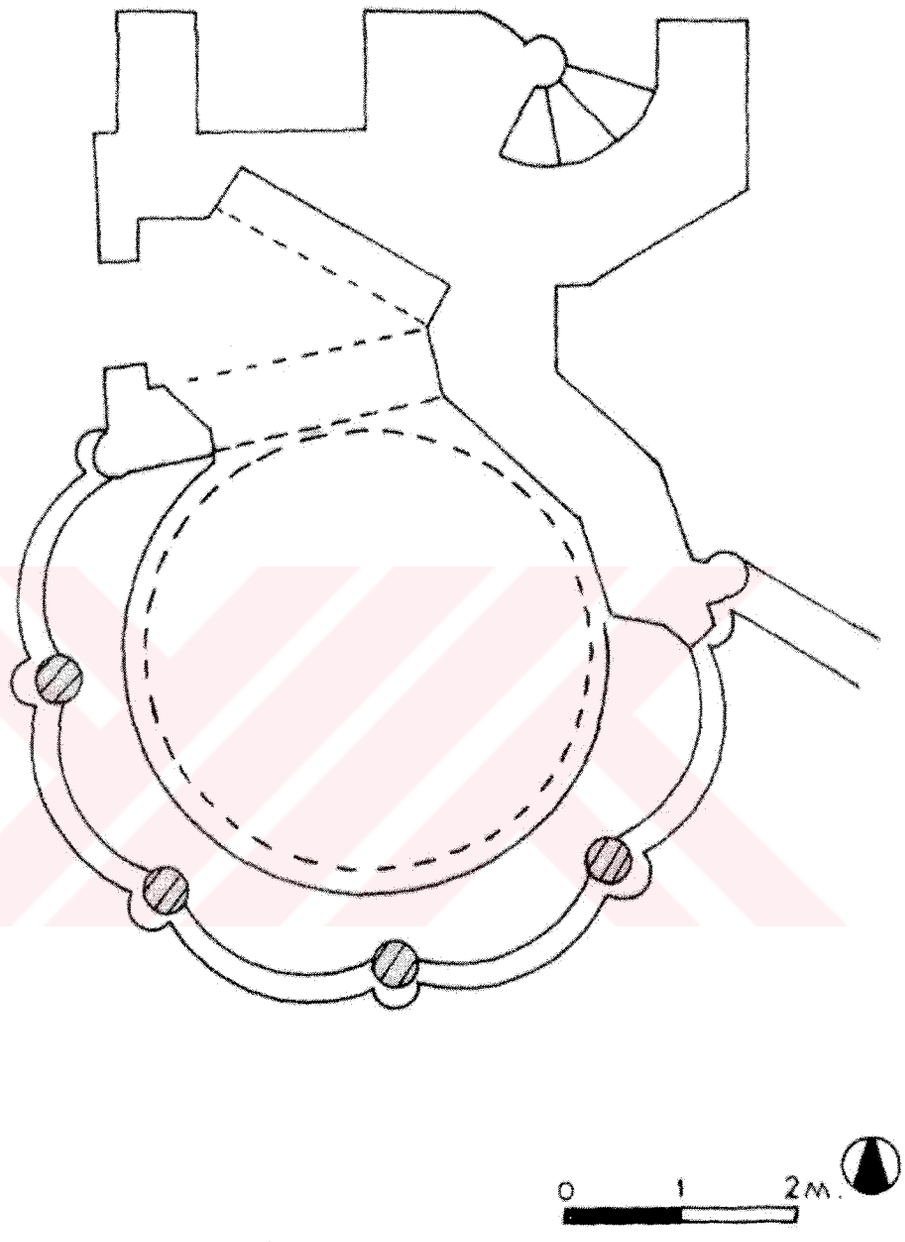
Plan 12: Sultan İbrahim Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

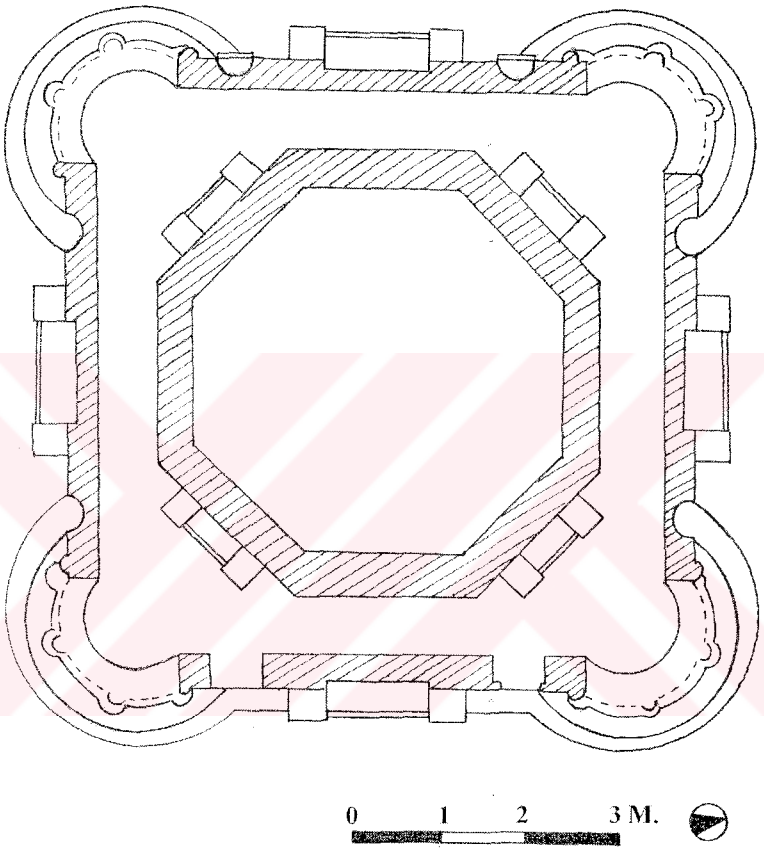
Plan 13: Ayasofya Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

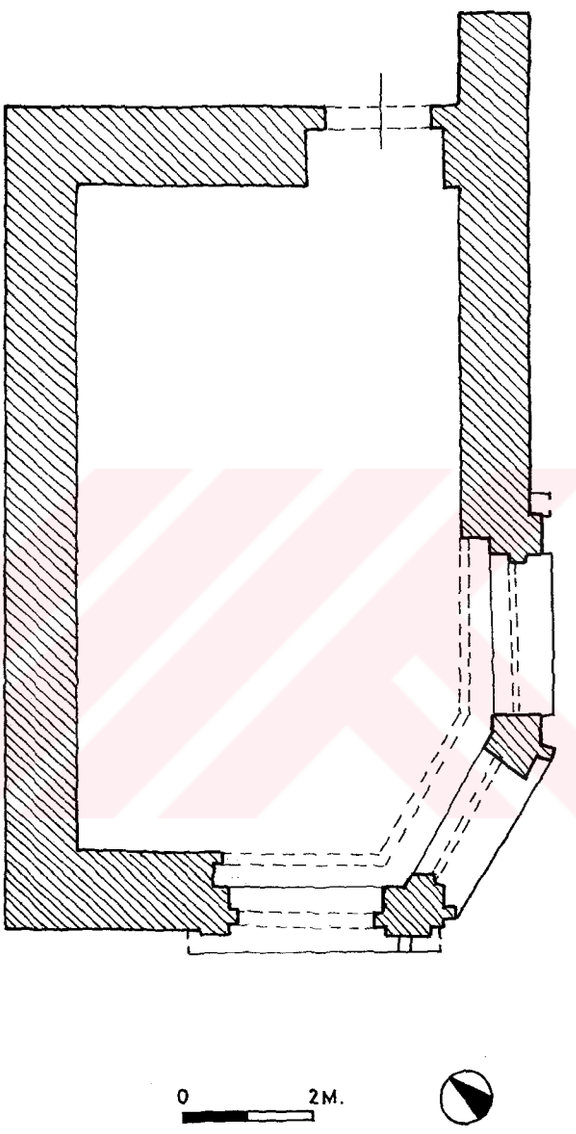
Plan 14: Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

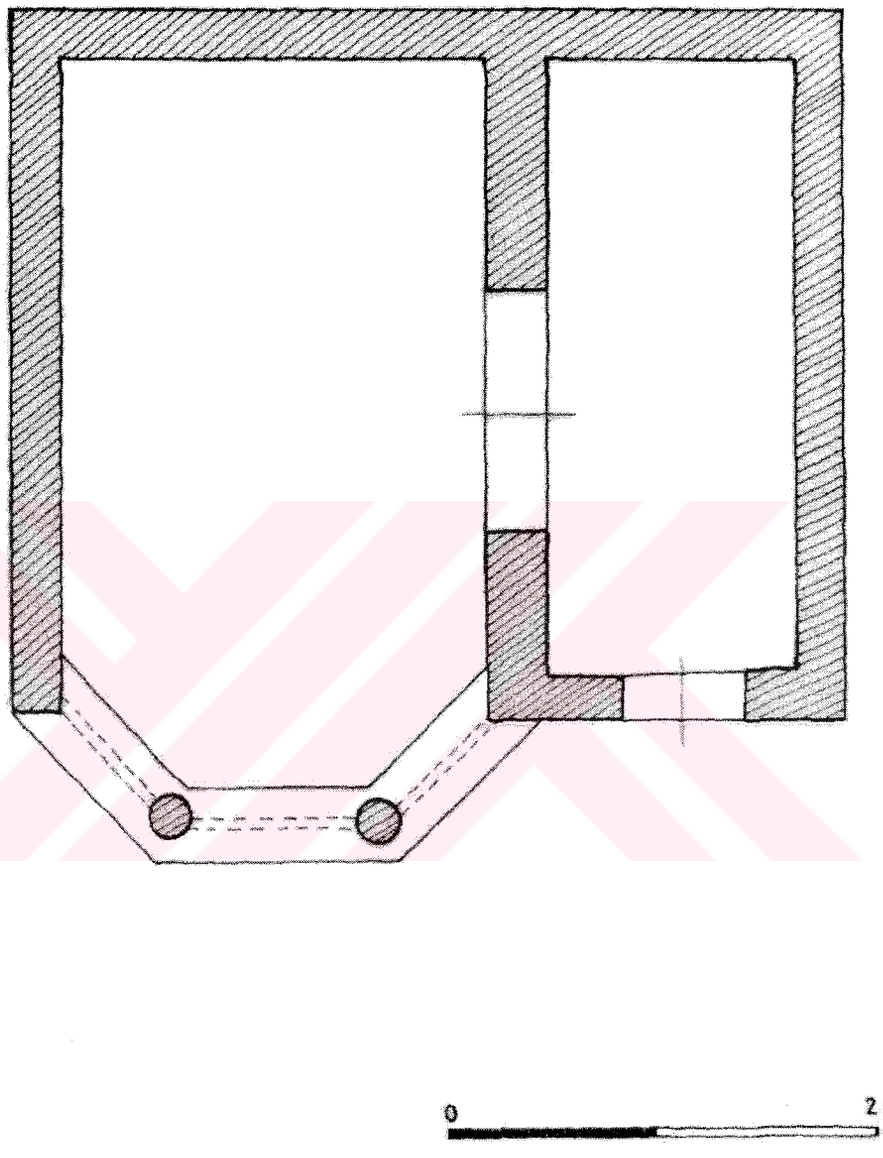
Plan 15: Damat İbrahim Paşa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

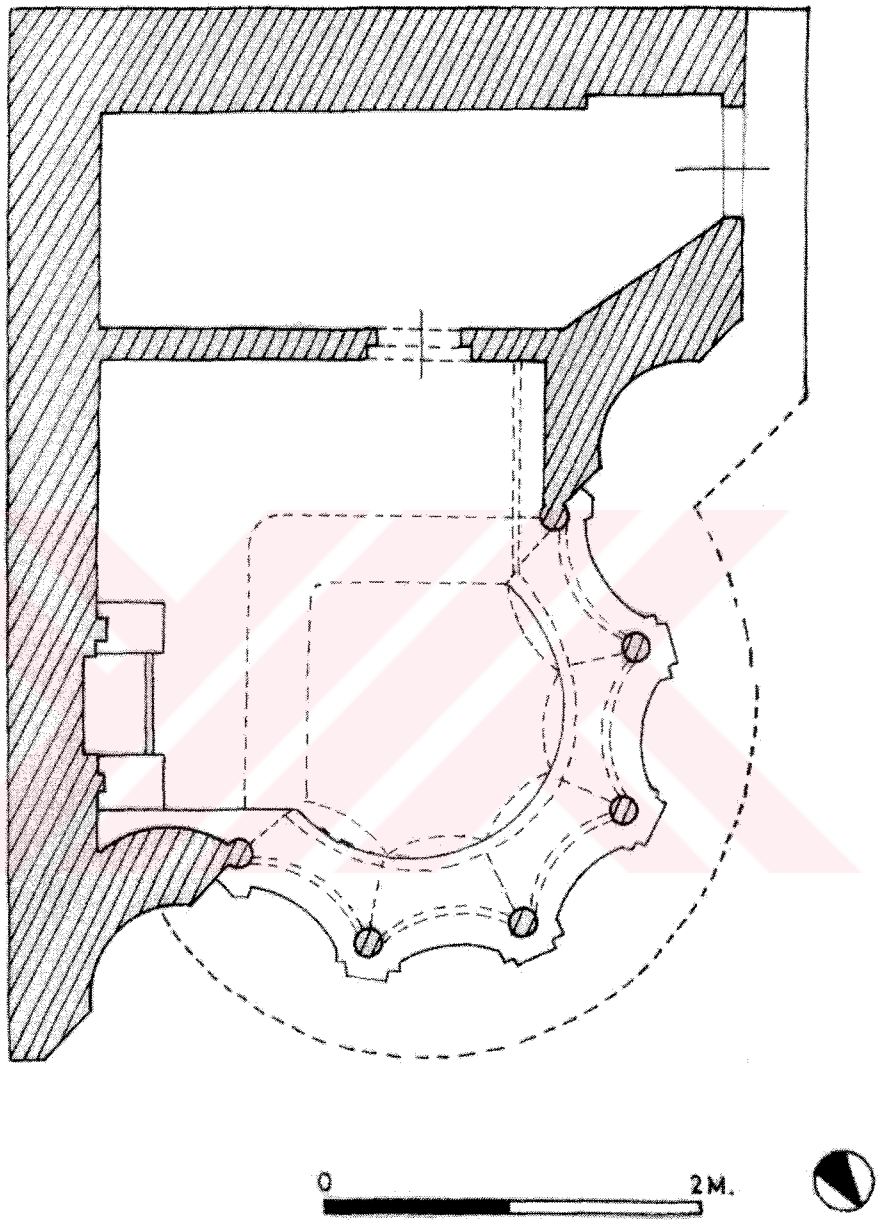
Plan 16: III.Ahmet Çeşme Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

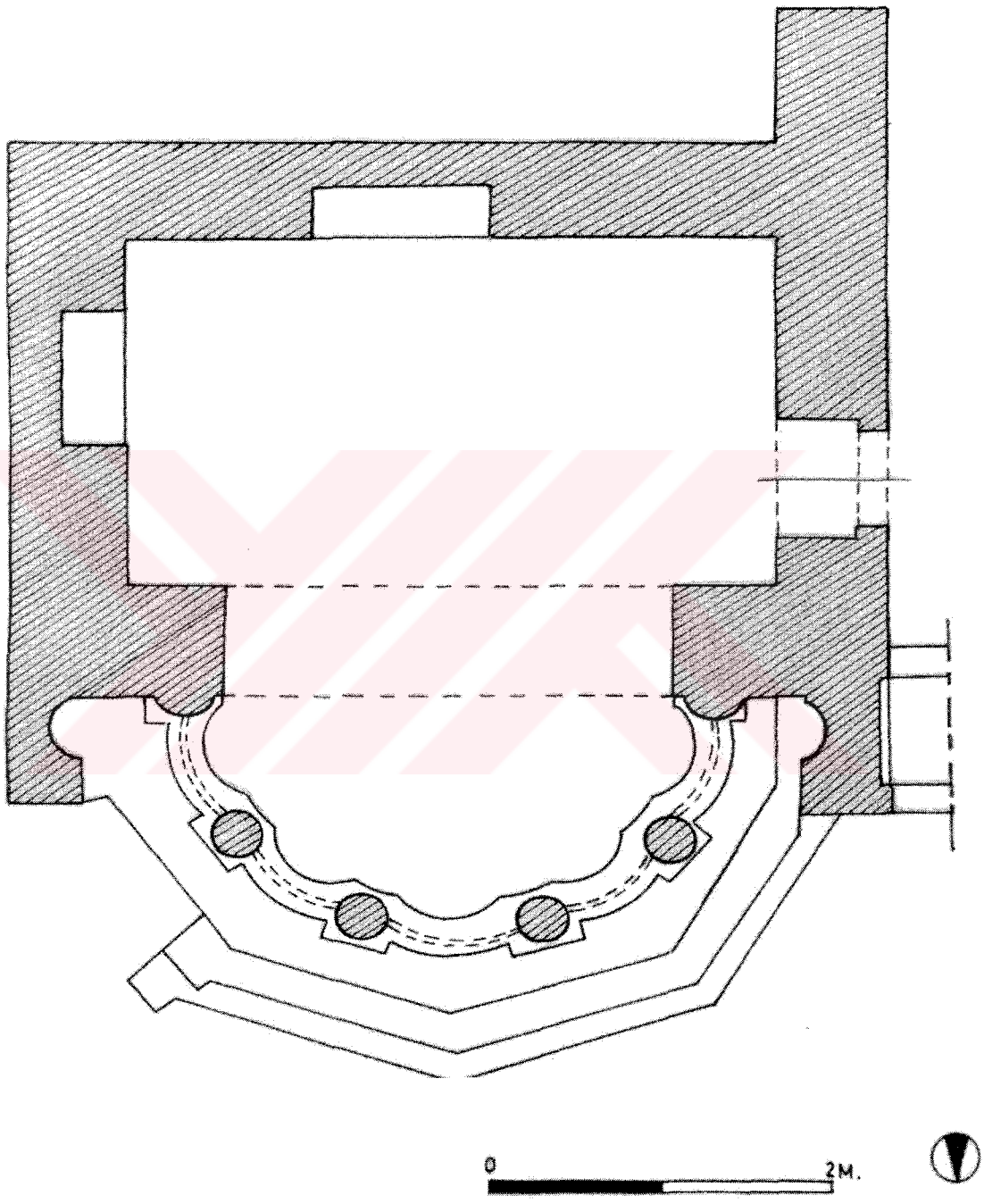
Plan 17: Rehabula Kadın Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

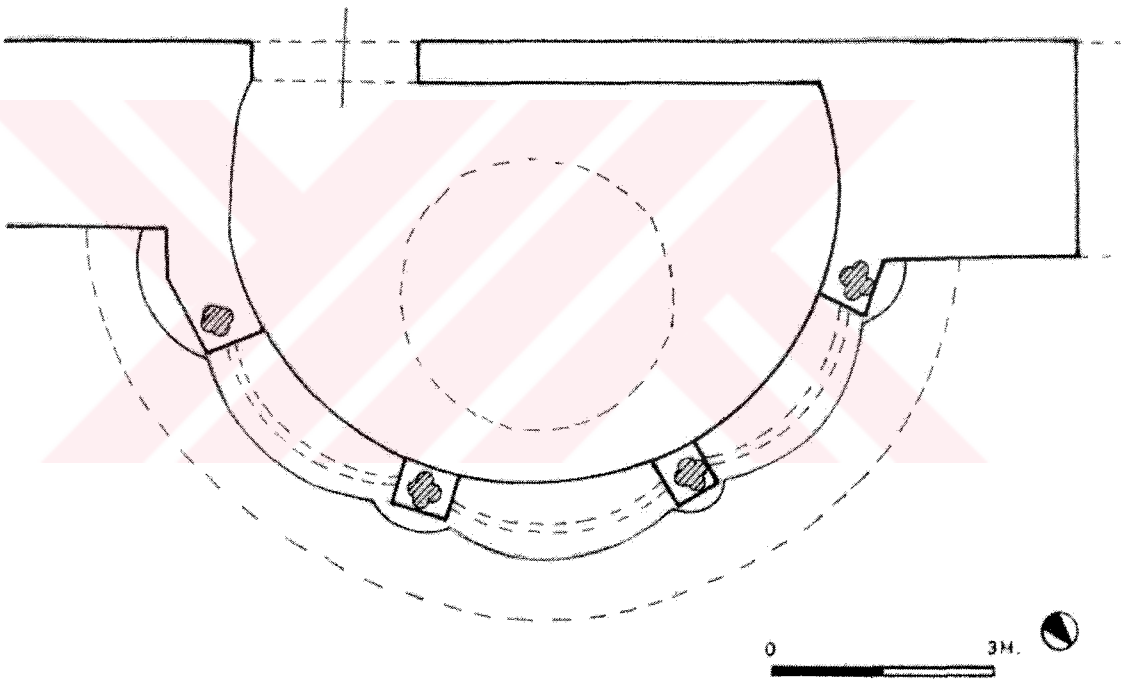
Plan 18: Kapalıçarşı Beşir Ağa Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

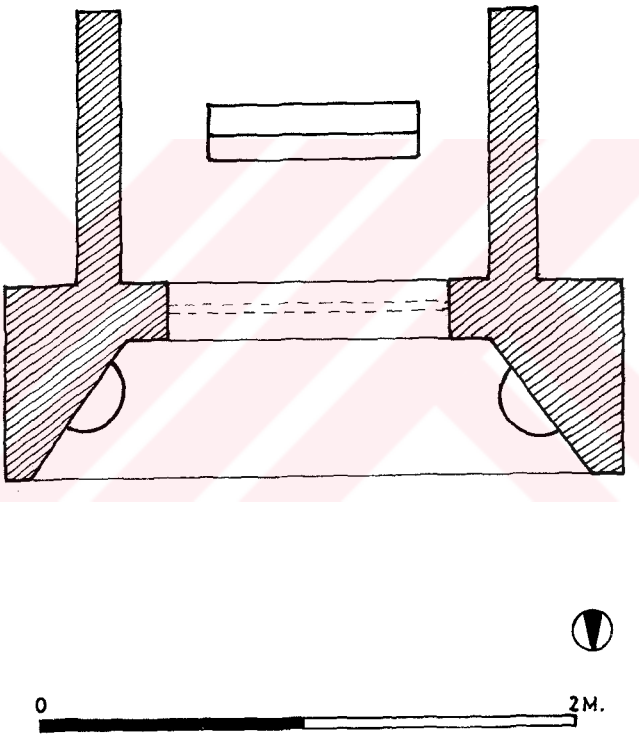
Plan 19: Beşir Ağa Sebil Planı (B. Ünsal'dan)

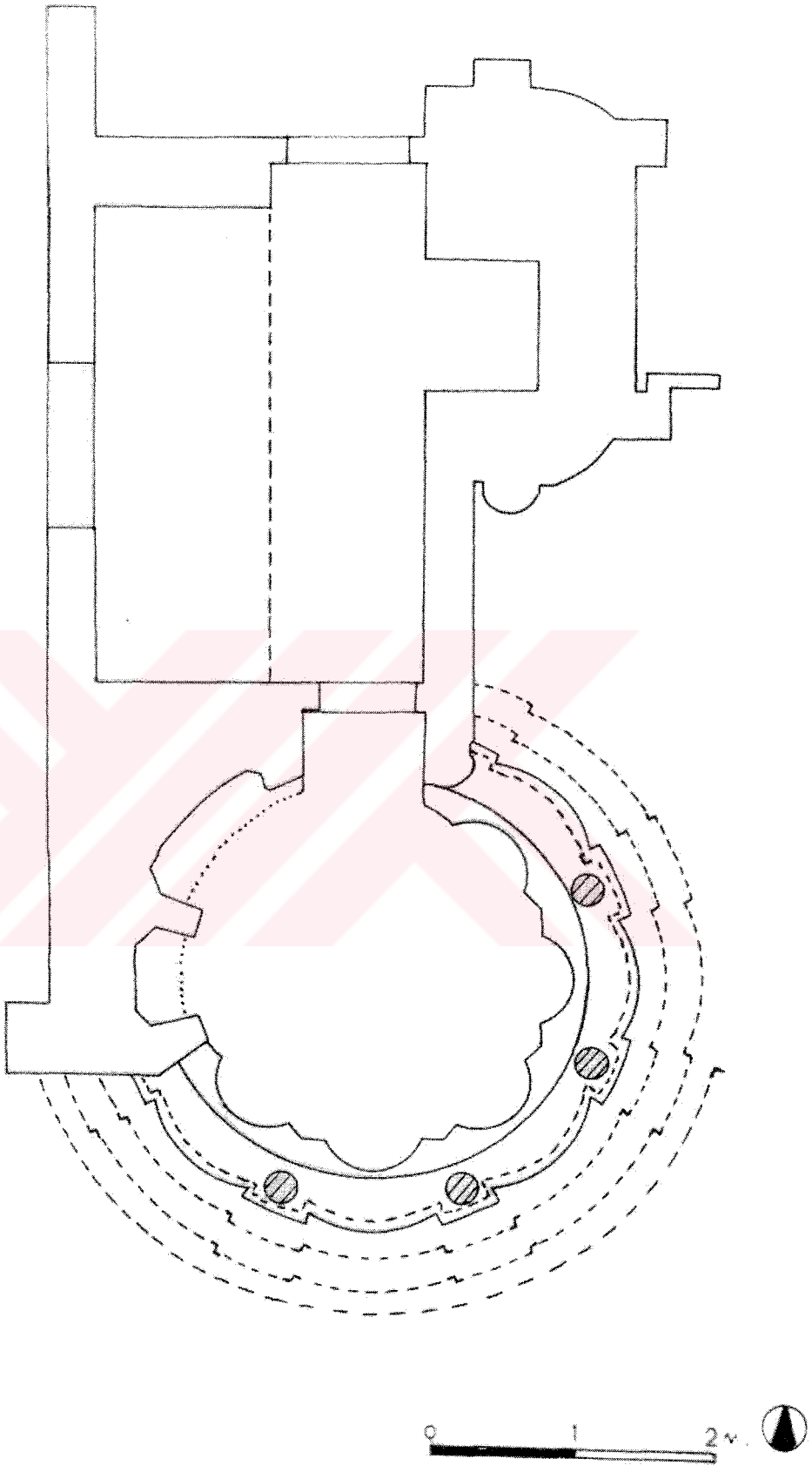
Plan 20: Seyyid Hasan Paşa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

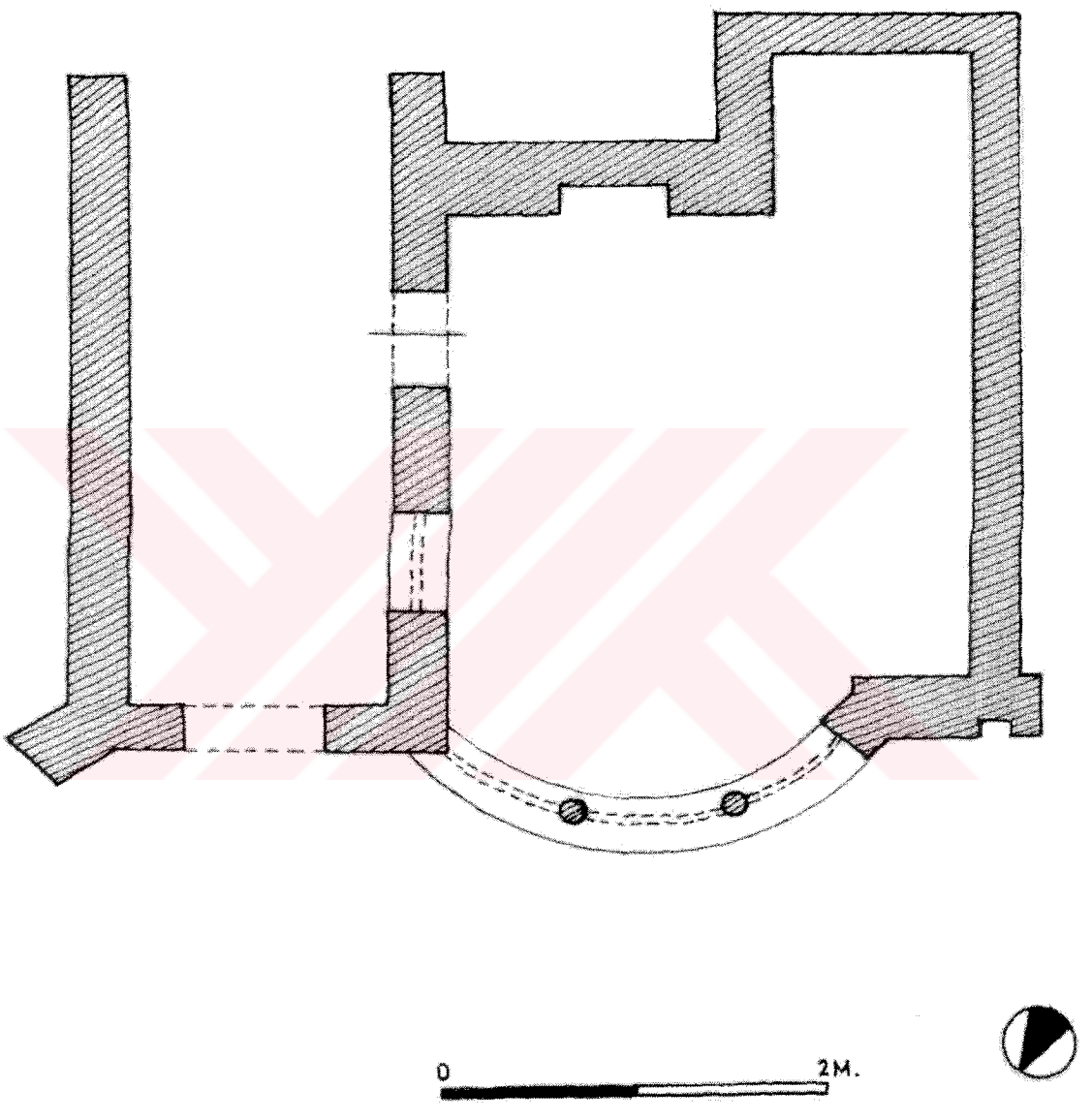
Plan 21: Nur-u Osmaniye Sebil Planı

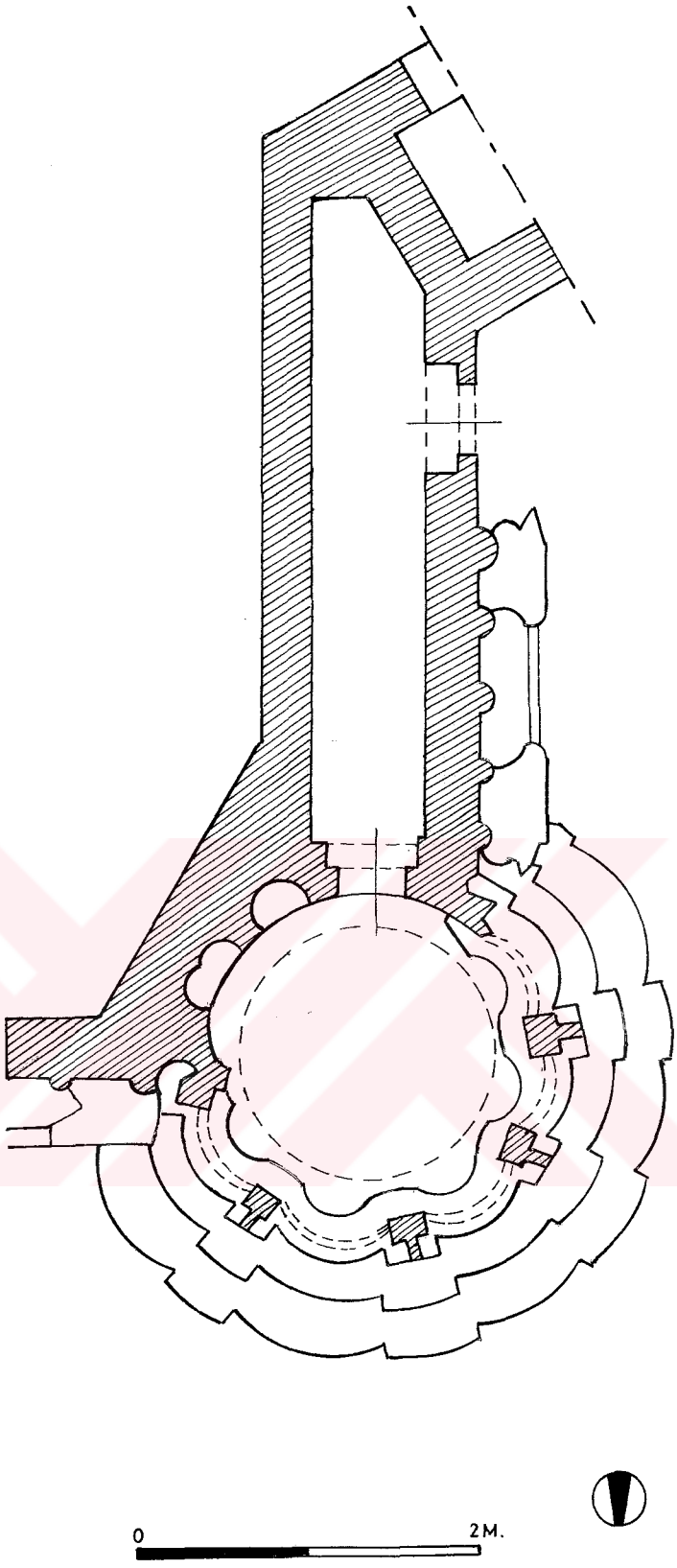
Plan 22: Koca Ragıp Paşa Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

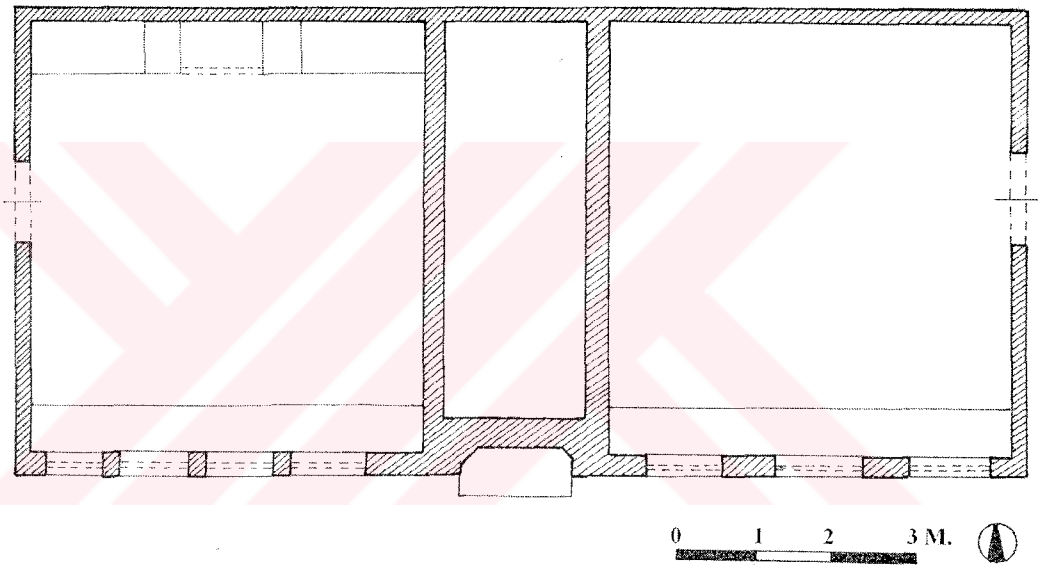
Plan 23: III.Mustafa (Laleli) Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

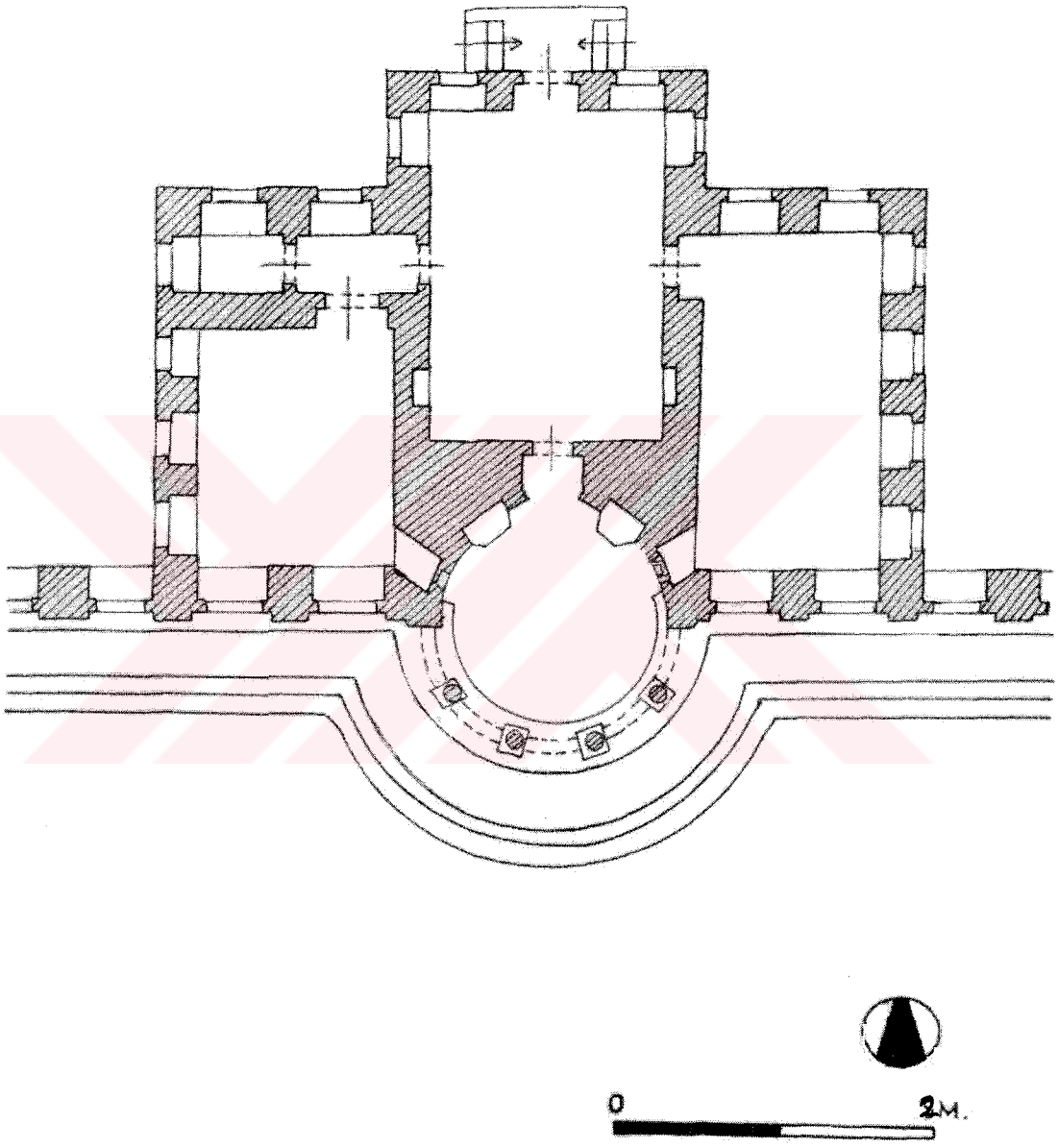
Plan 24: Recai Mehmet Efendi Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

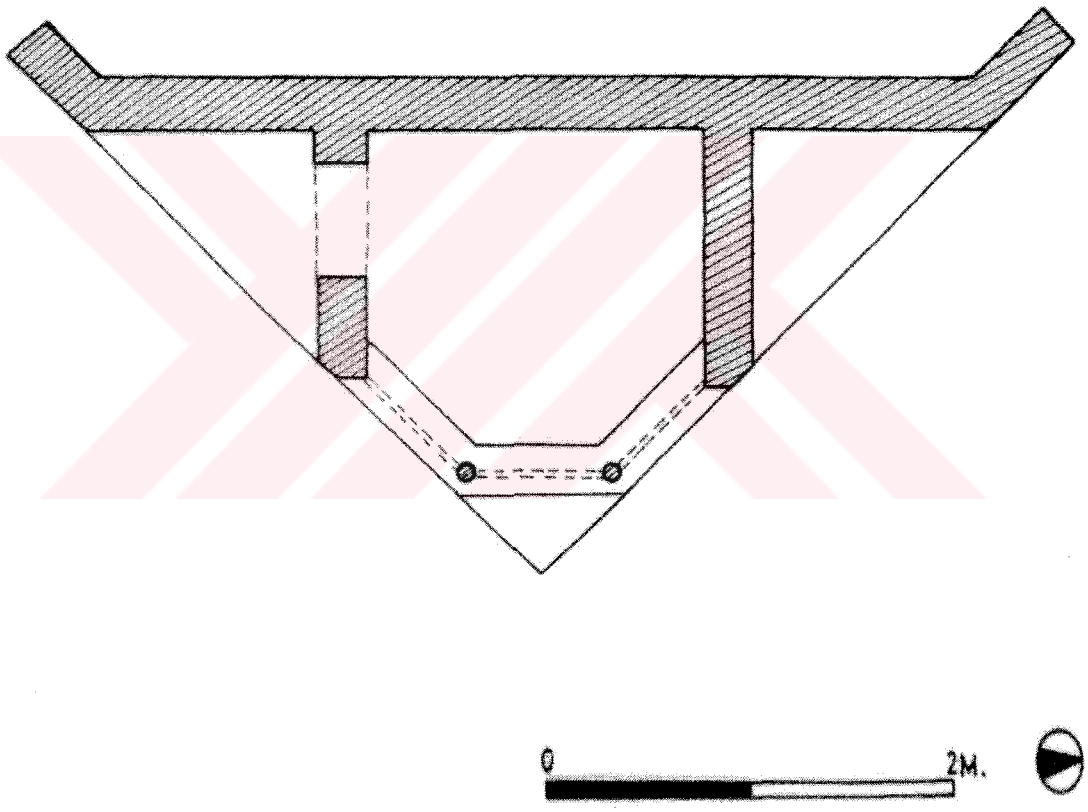
Plan 25: Hamidiye Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

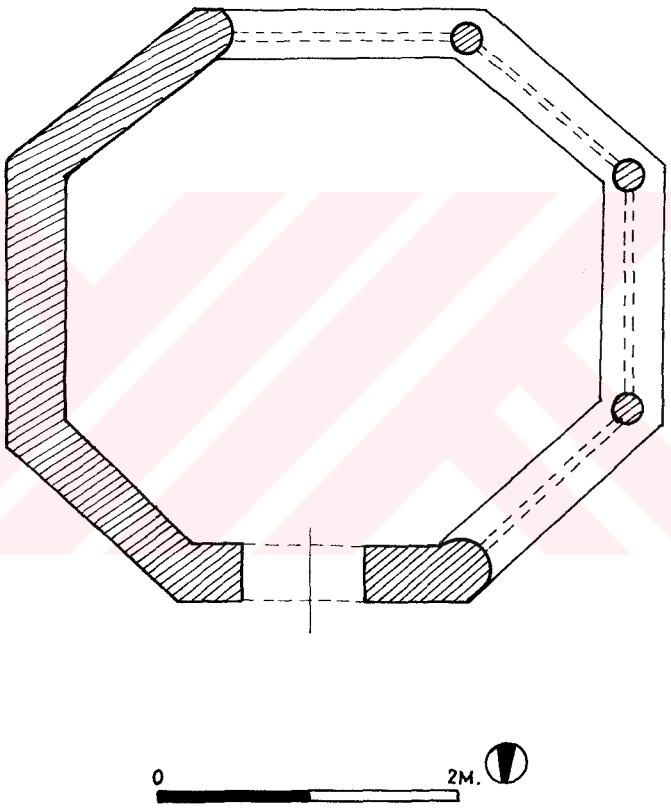
Plan 26: Cevri Kalfa Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

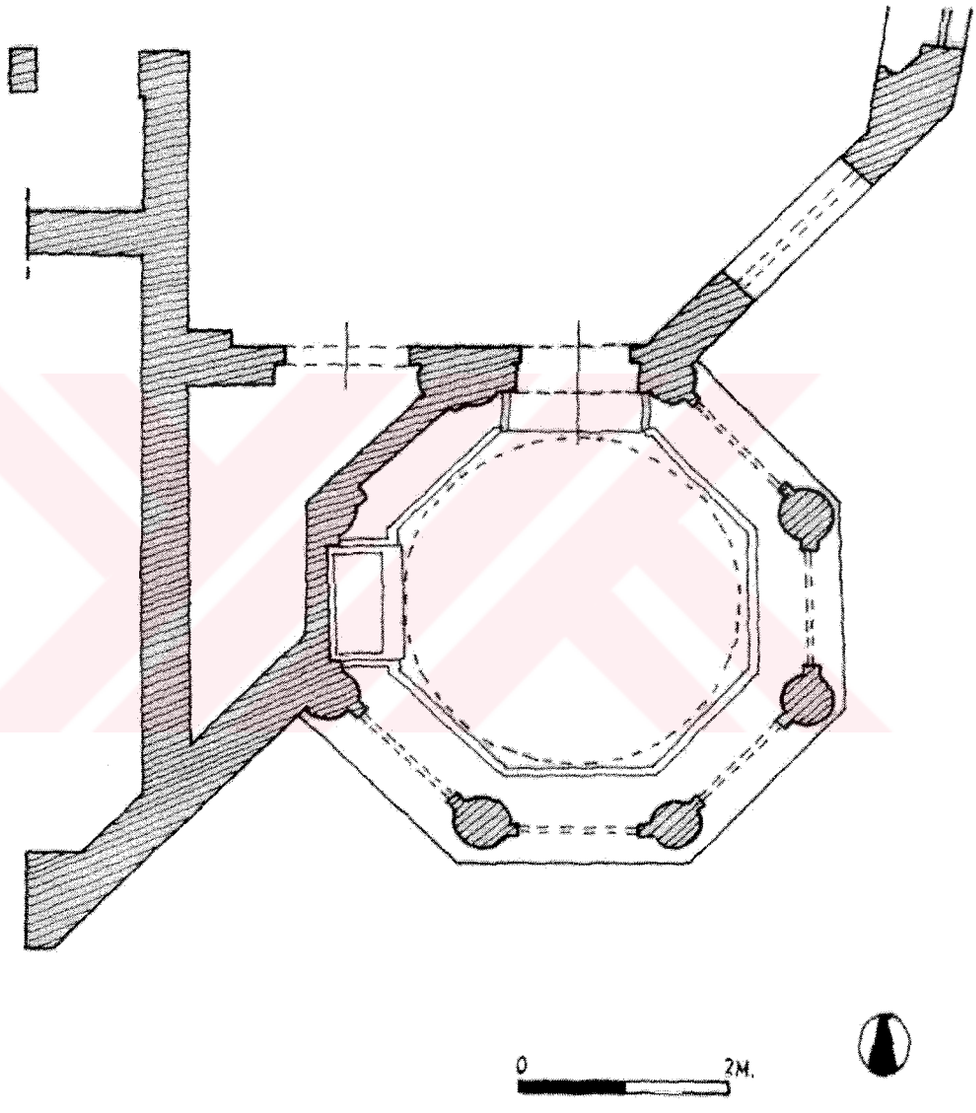
Plan 27: II.Mahmut Türbe Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

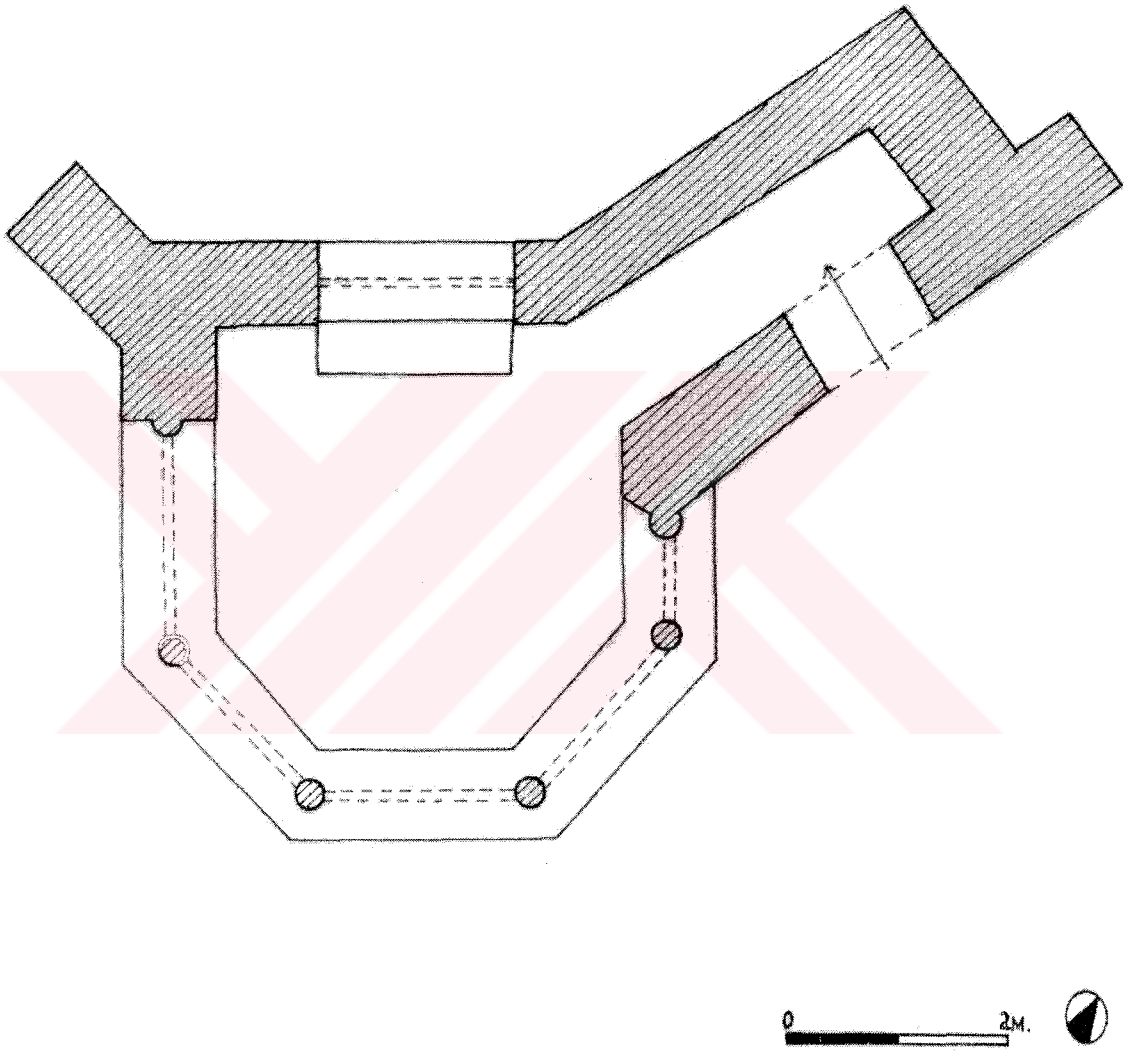
Plan 28: Ali Paşa Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

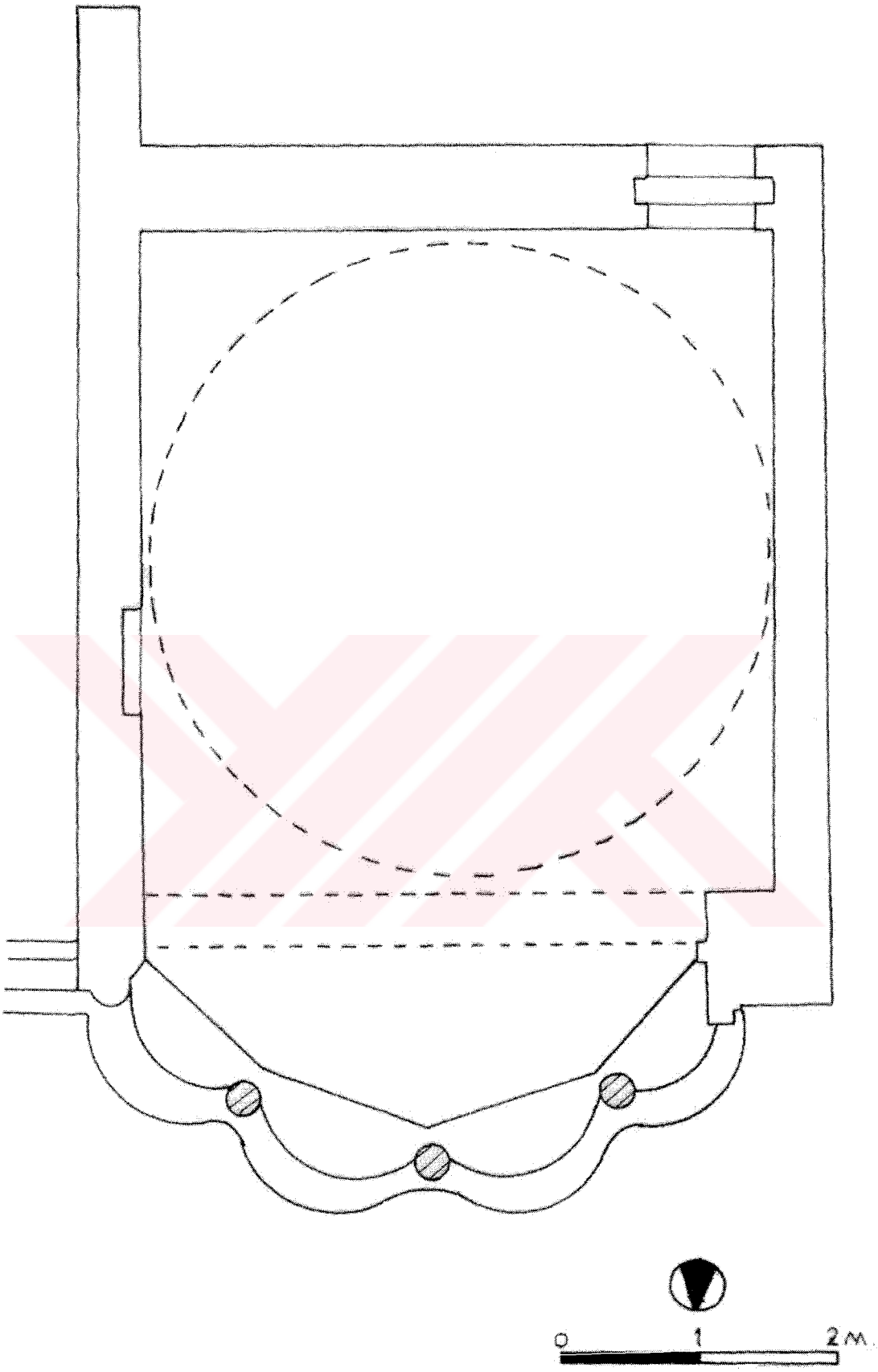
Plan 29: Muradiye Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

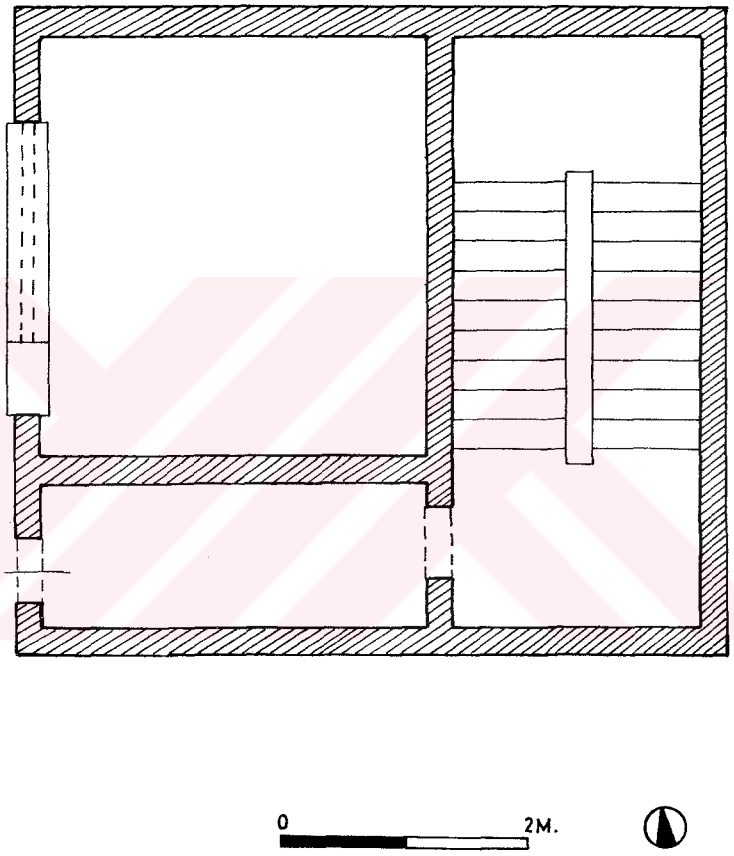
Plan 30: Gazanfer Ağa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

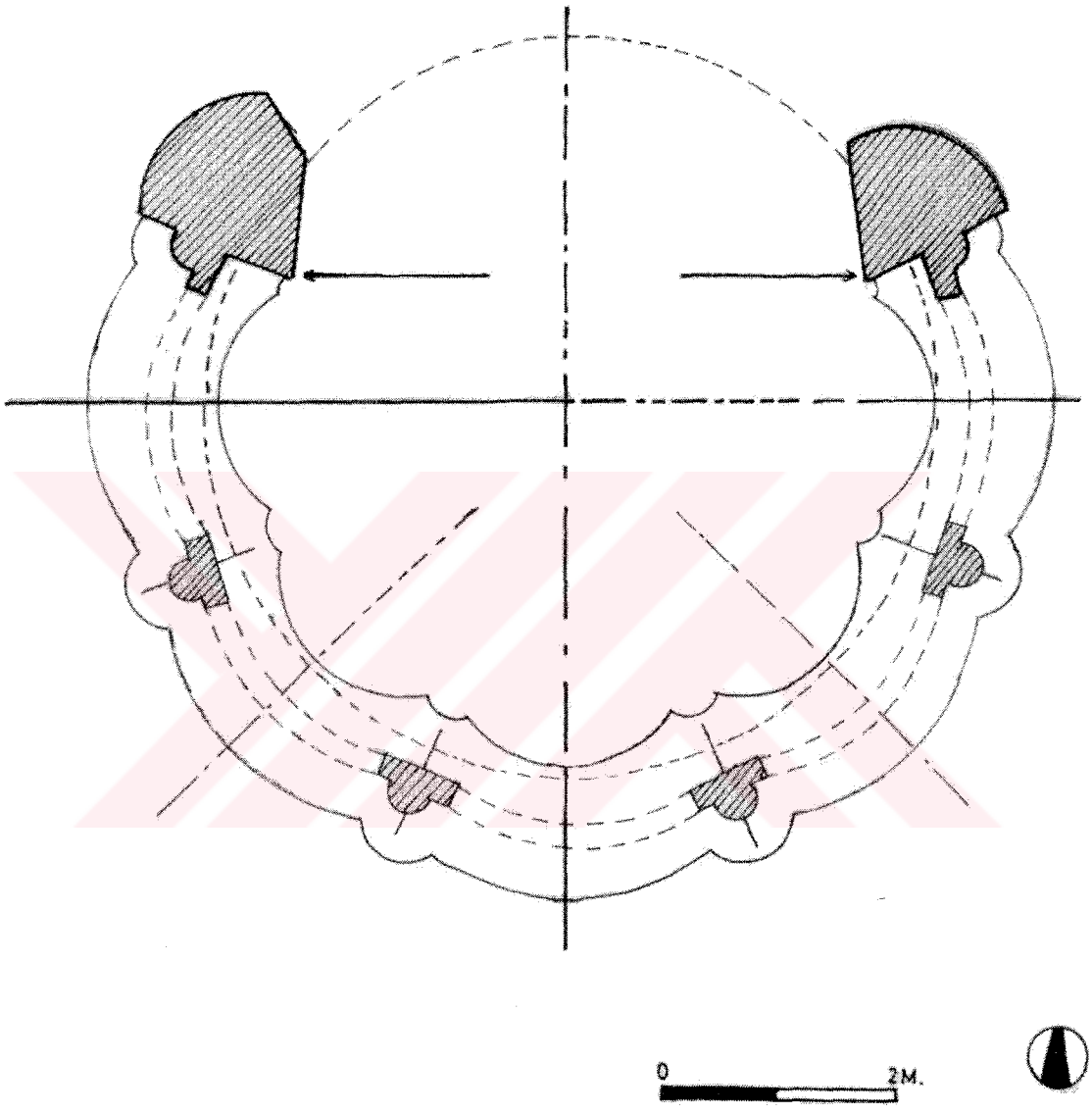
Plan 31: Bayram Paşa Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

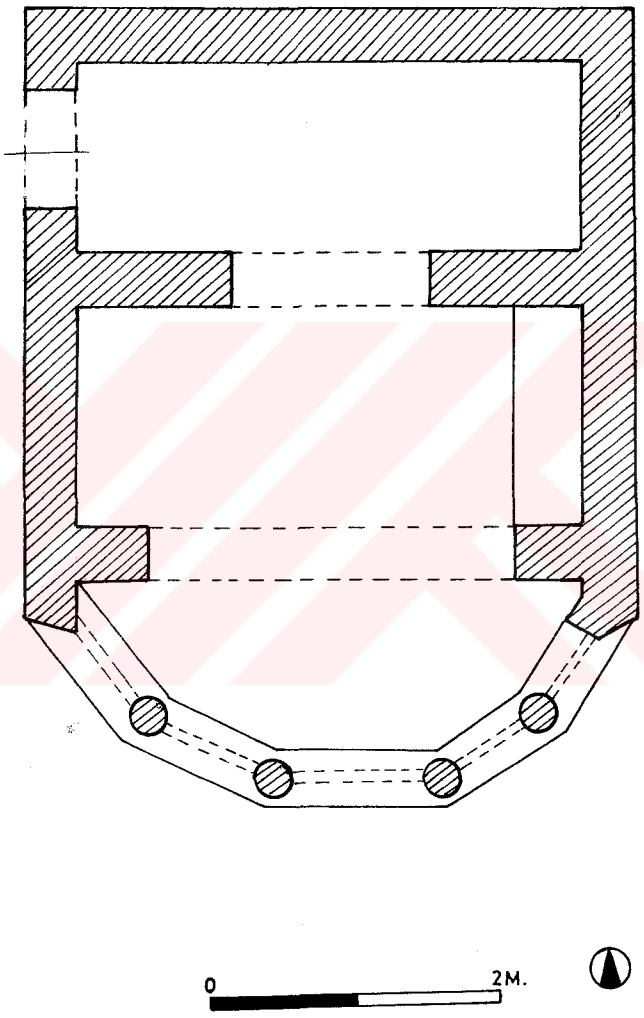
Plan 32: Amcazade Hüseyin Paşa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

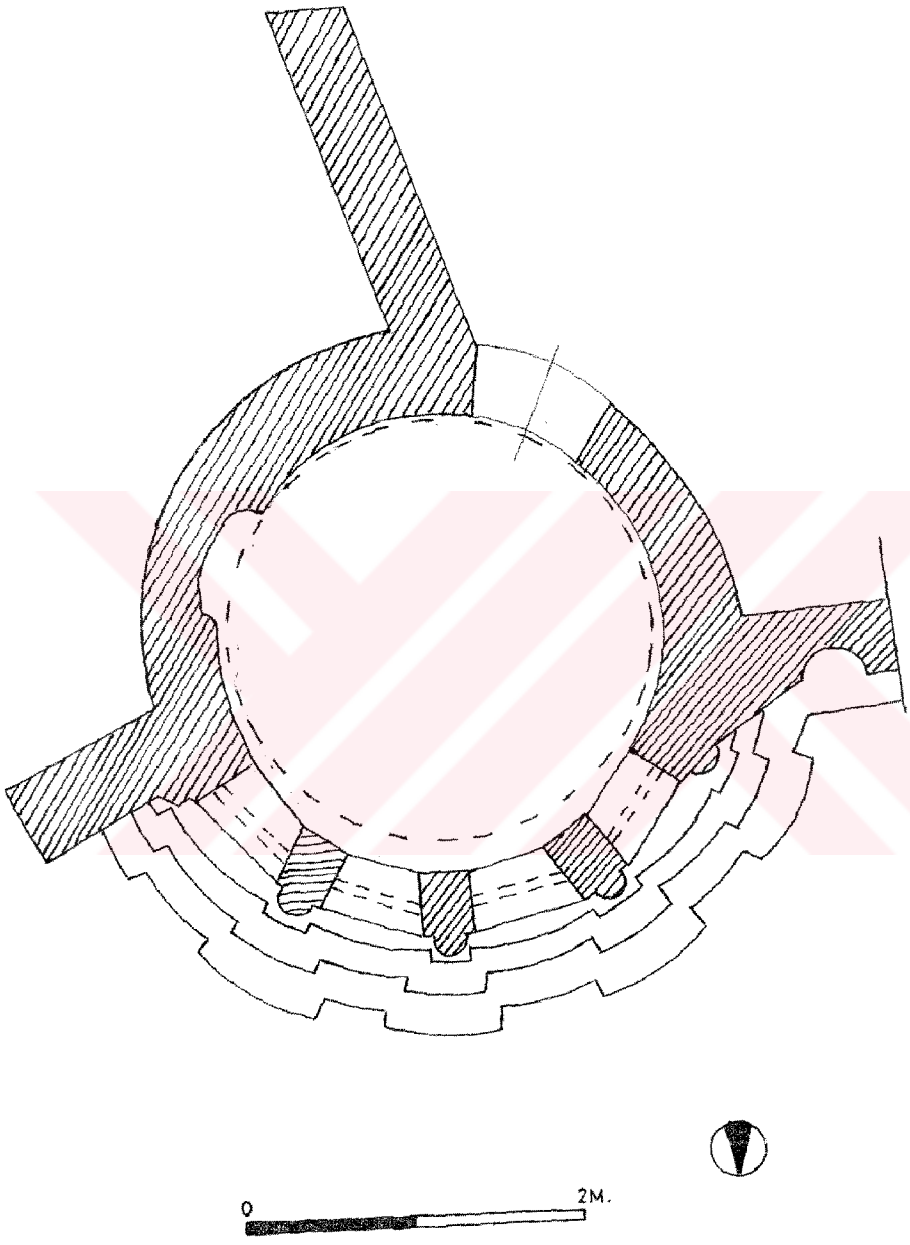
Plan 33: Ebubekir Paşa Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

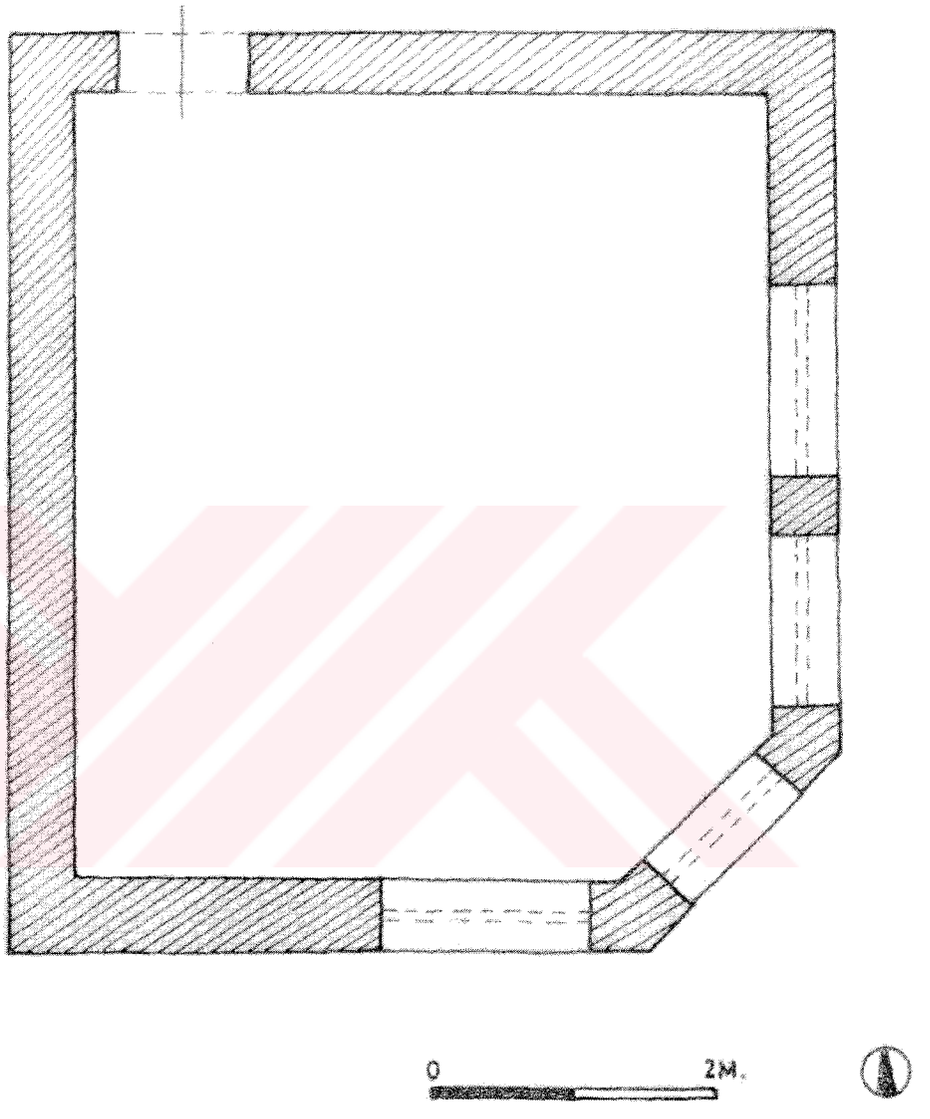
Plan 34: Hekimoğlu Ali Paşa Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

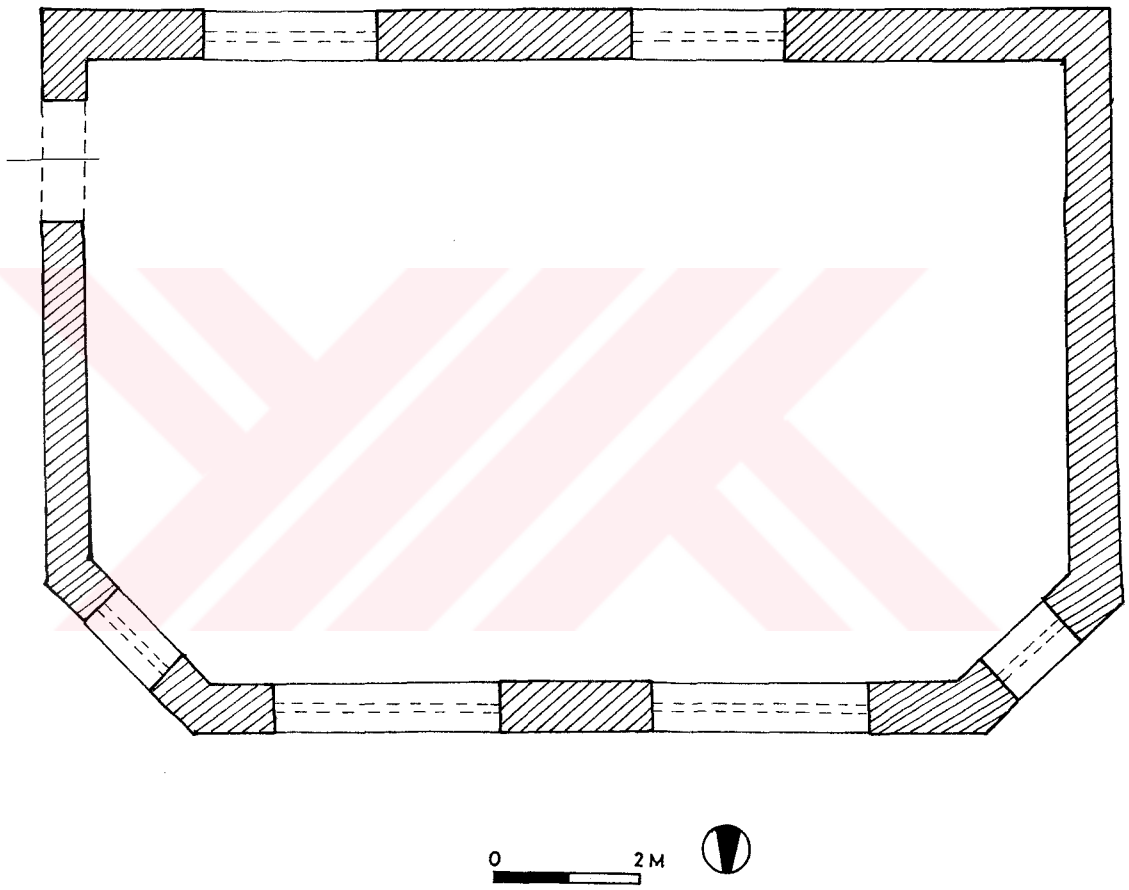
Plan 35: II.Mahmut Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

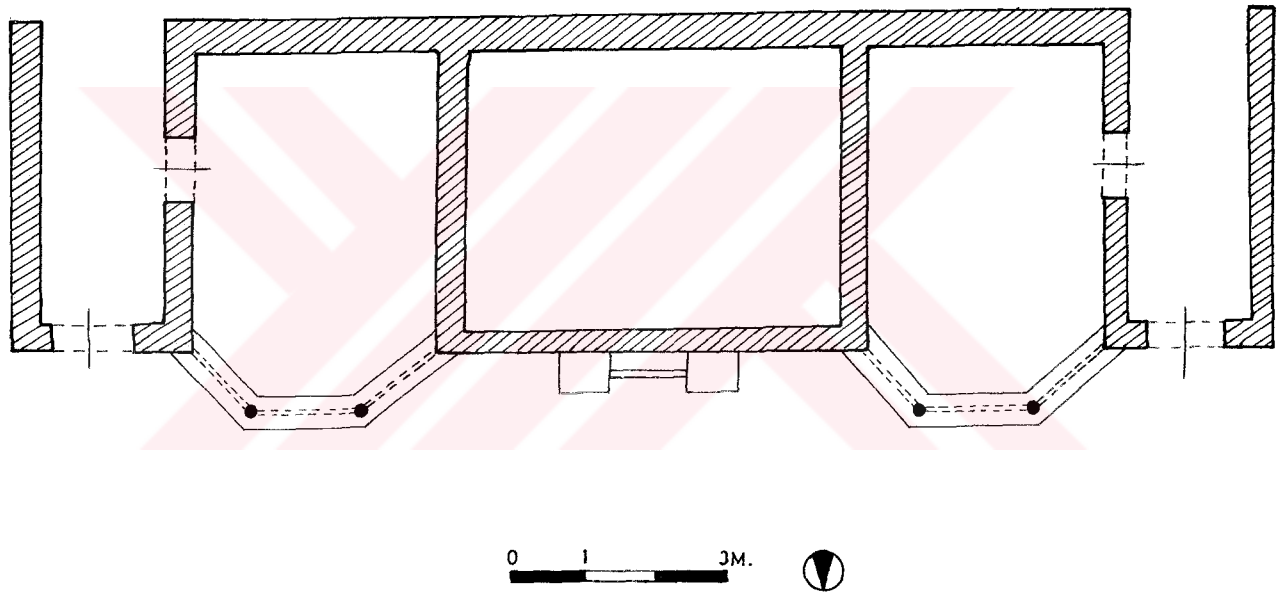
Plan 36: Nakşıdil Sultan Sebil Planı (B.Ünsal'dan)

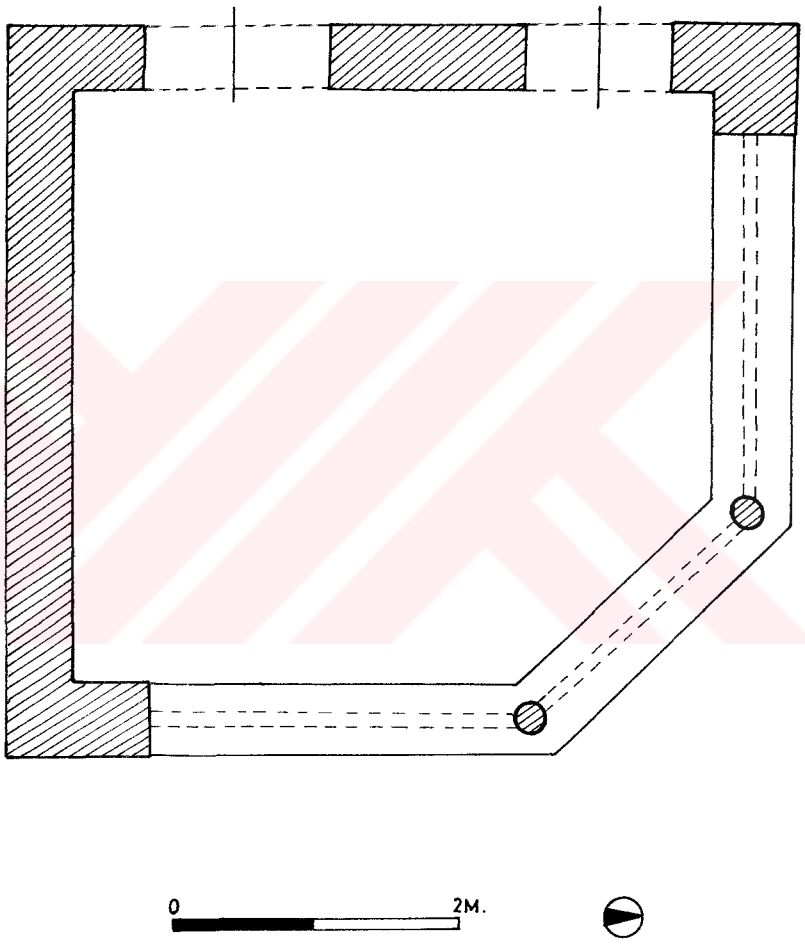
Plan 37: Benlizade Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

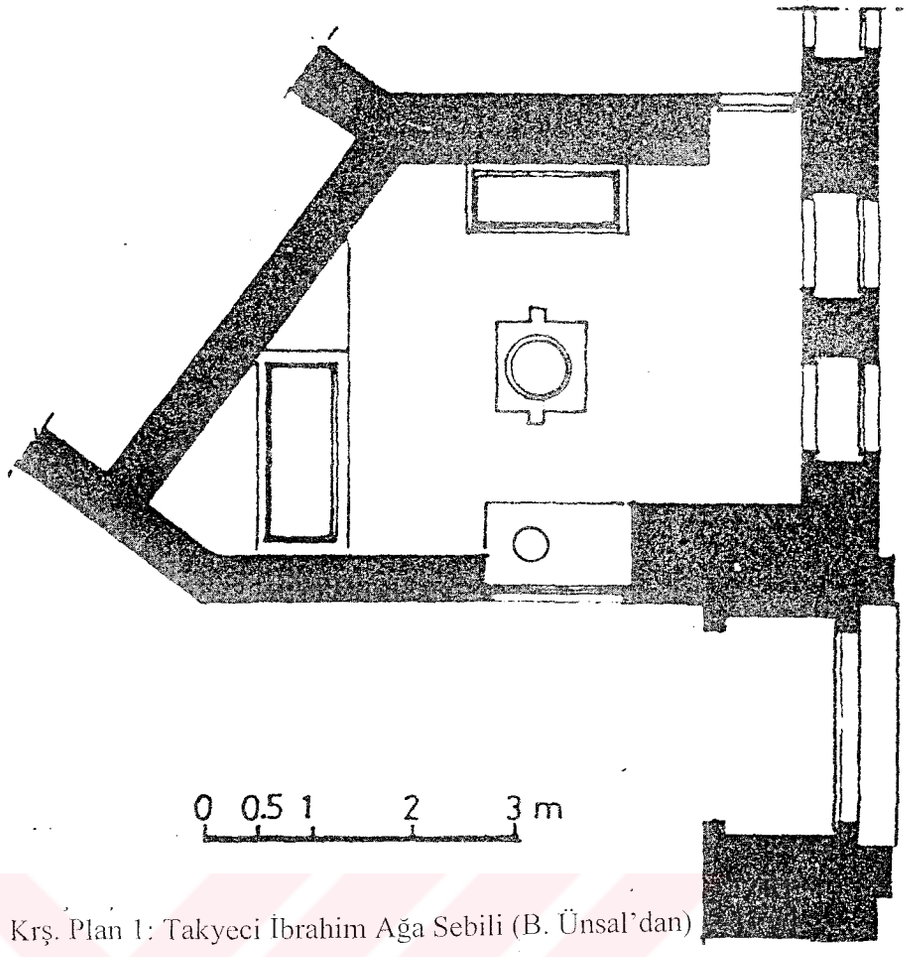
Plan 38: Olanlar Tekke Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

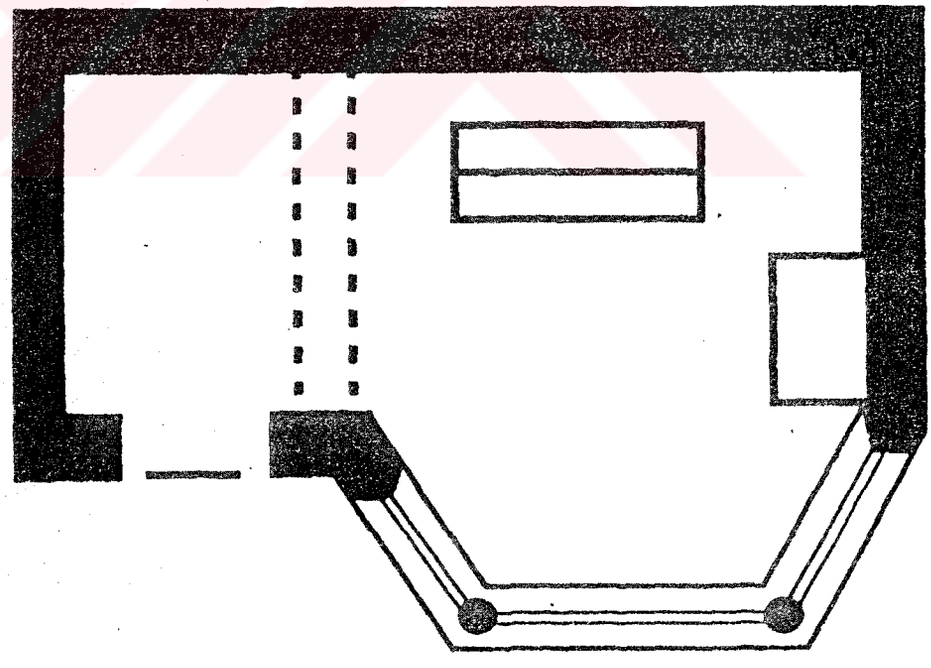
Plan 39: Bala Tekke Sebil Planı (Ö.Şerifoğlu'ndan)

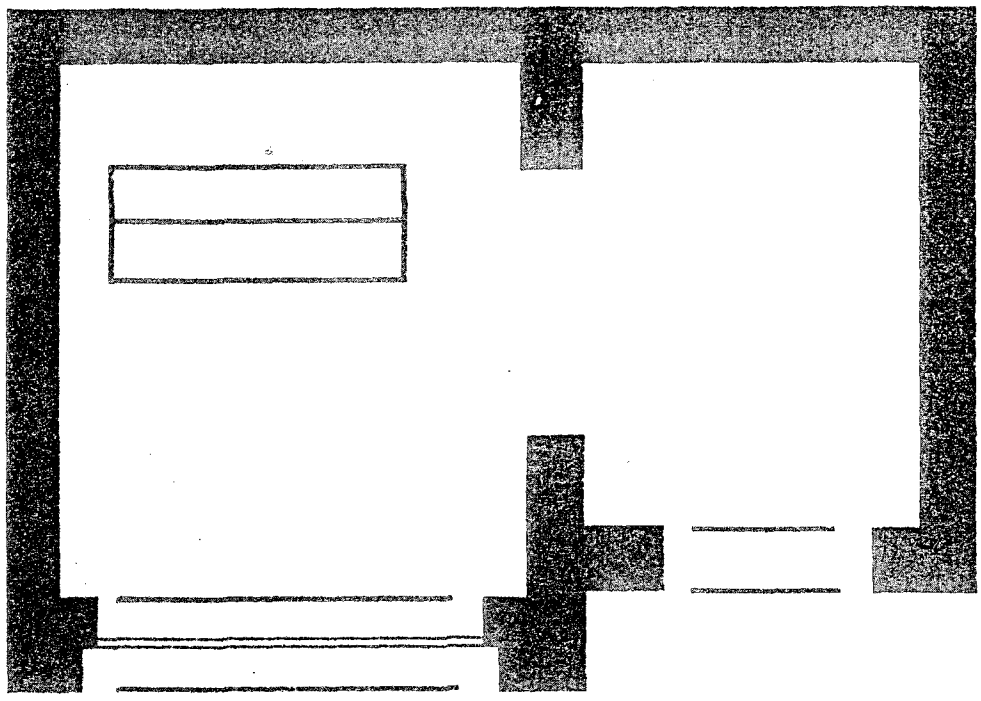
Plan 40: Emine Hanım Sebil Planı (N. Urfalıoğlu'ndan)

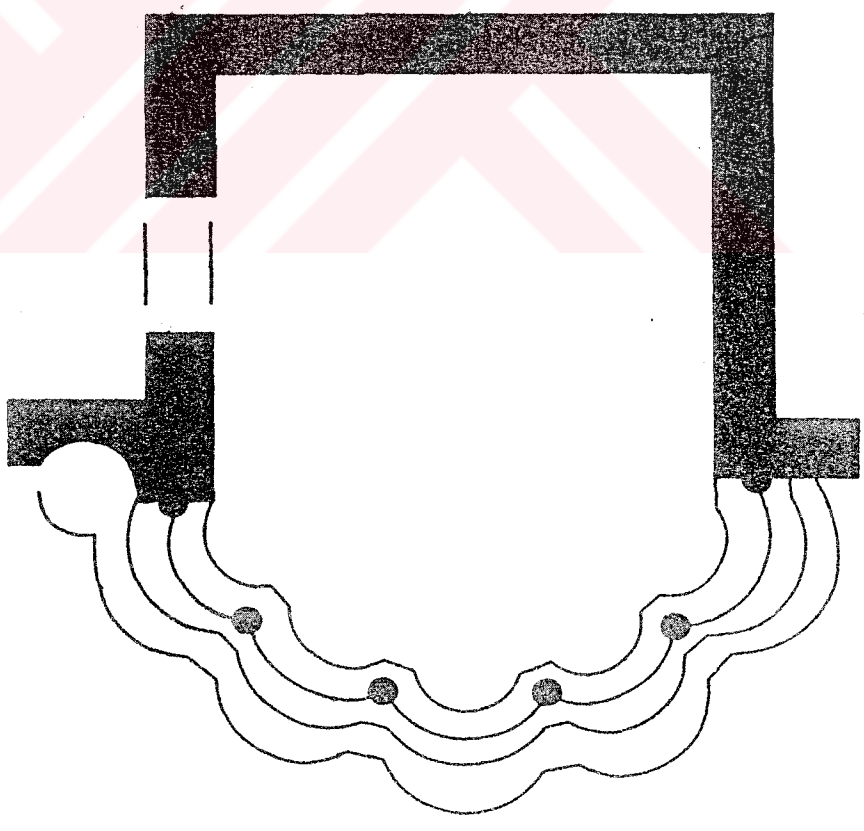
Krş. Plan 1: Takyeci İbrahim Ağa Sebili (B. Ünsal'dan)

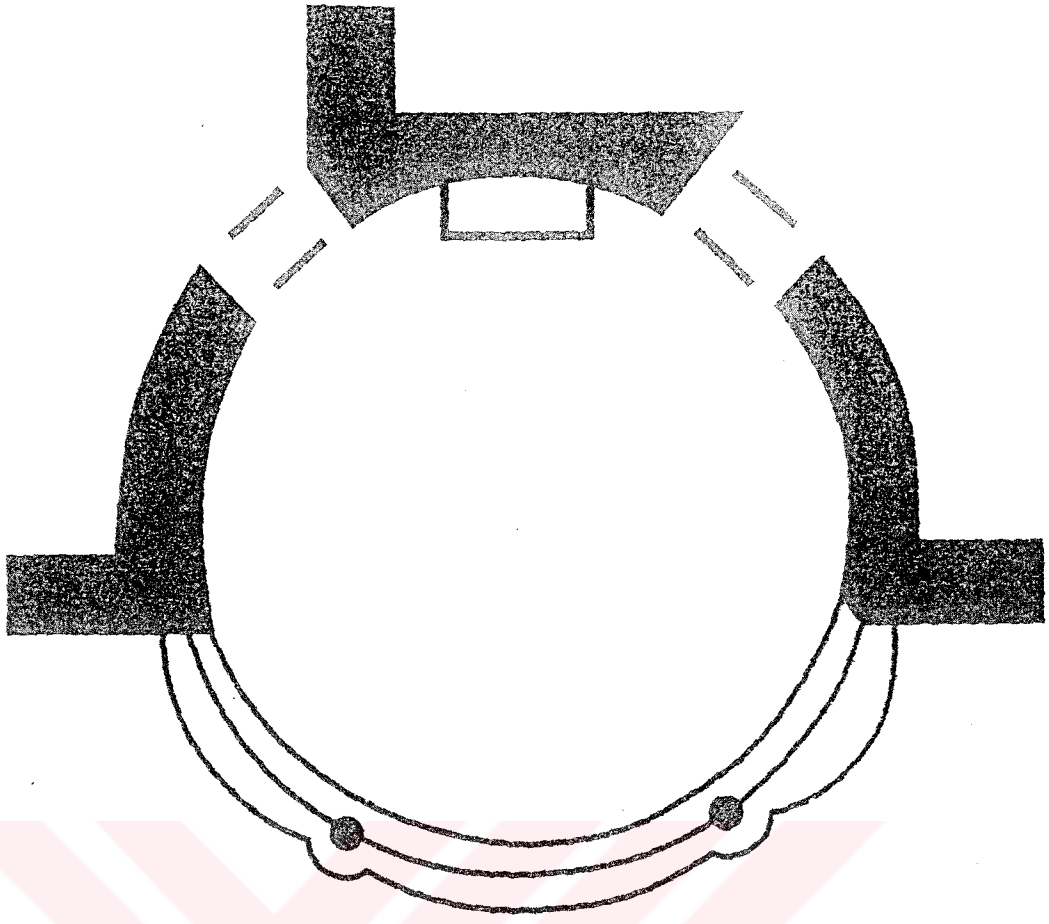
Krş. Plan 2: Sultan I. Ahmet Sebili (B. Ünsal'dan)

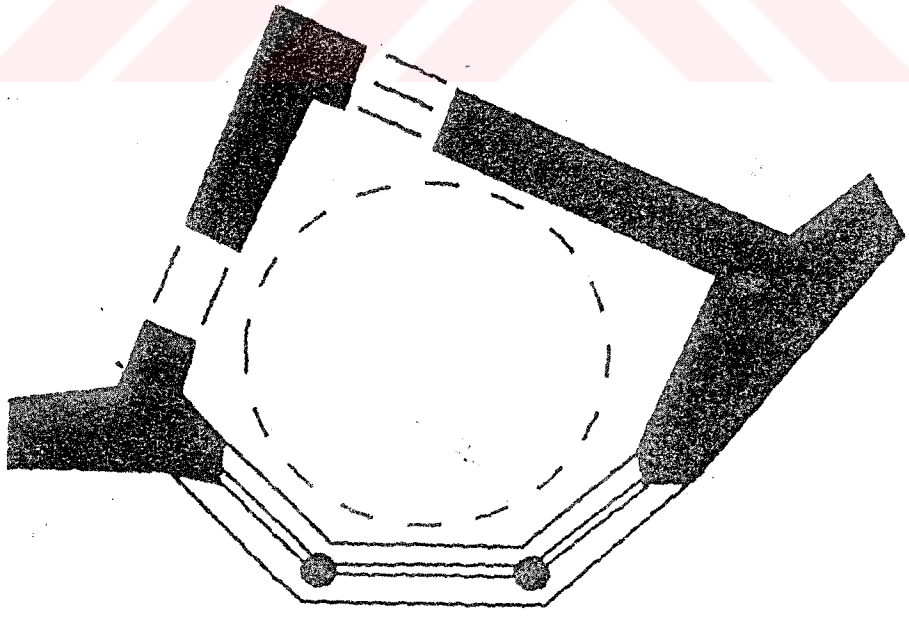
Krş. Plan 3: Beşir Ağa Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

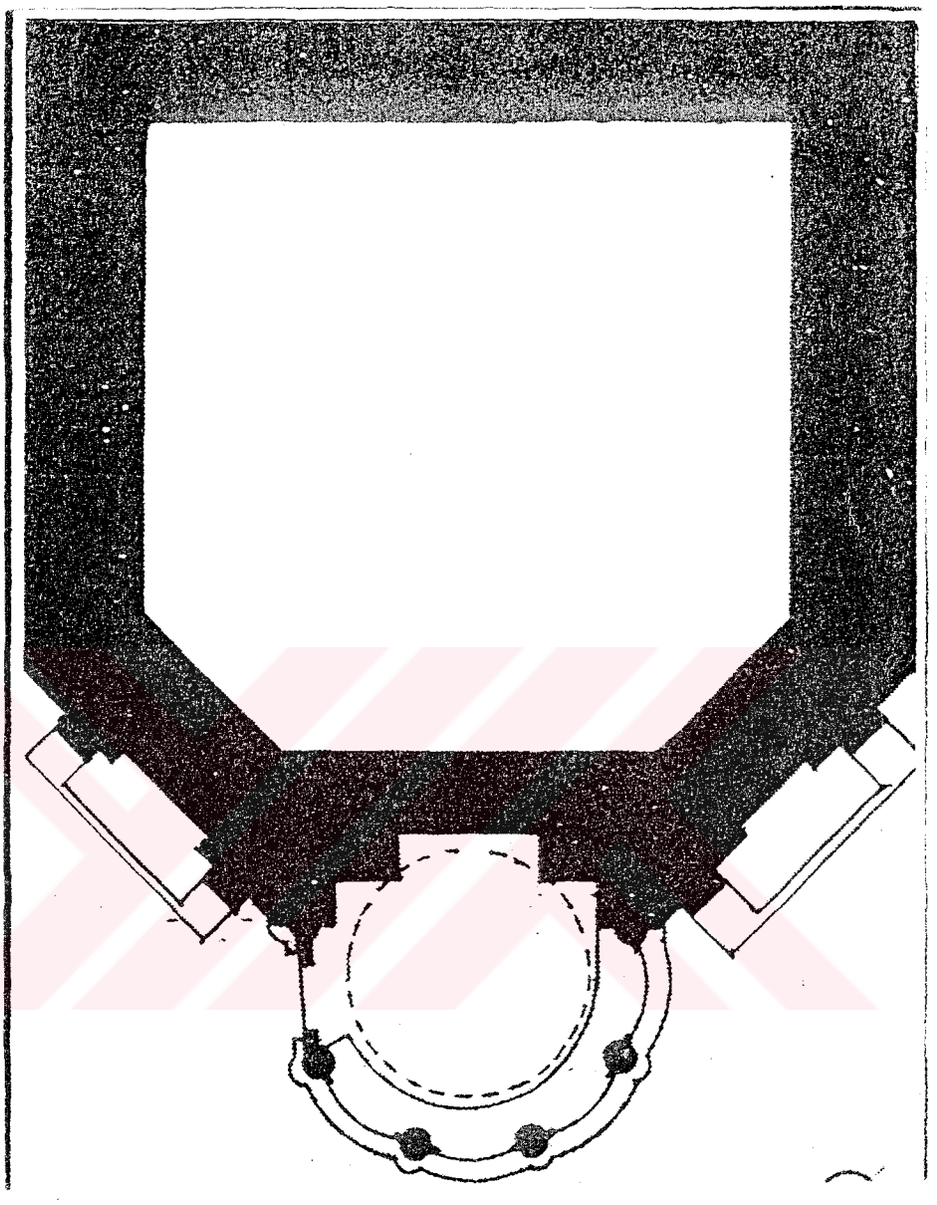
Krş. Plan 4: Mihrişah Sebili (Ö. Şerifoğlundan)

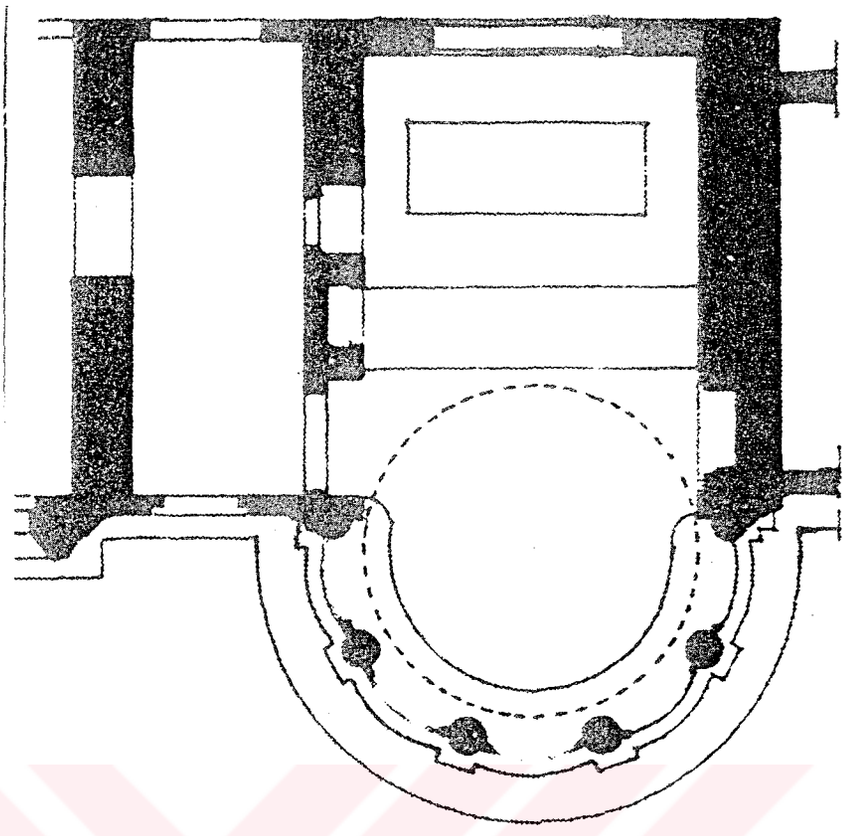
Krş. Plan 5: Şah Sultan Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

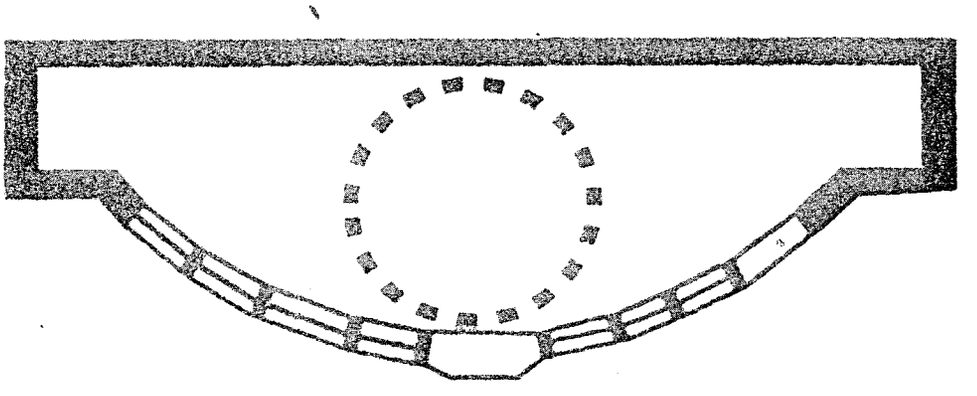
Krş. Plan 6: Kılıç Ali Paşa Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

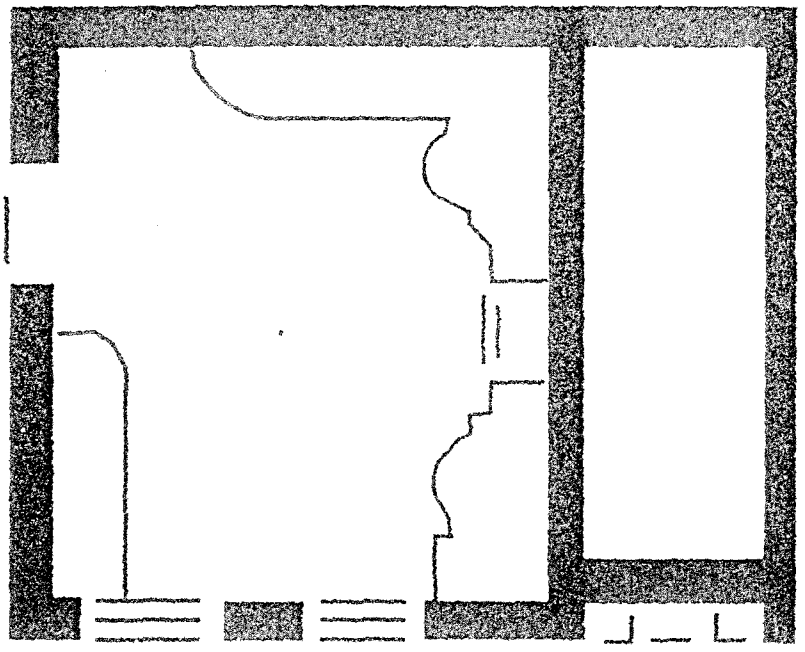
Krş. Plan 7: Saliha Sultan Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

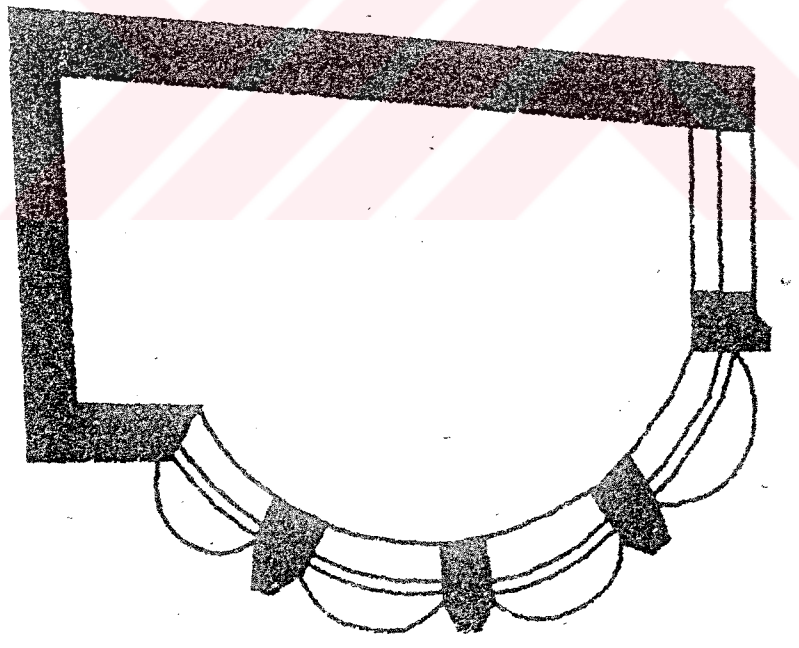
Krş. Plan 8: Mehmet Emin Ağa Sebili (B.Ünsal'dan)

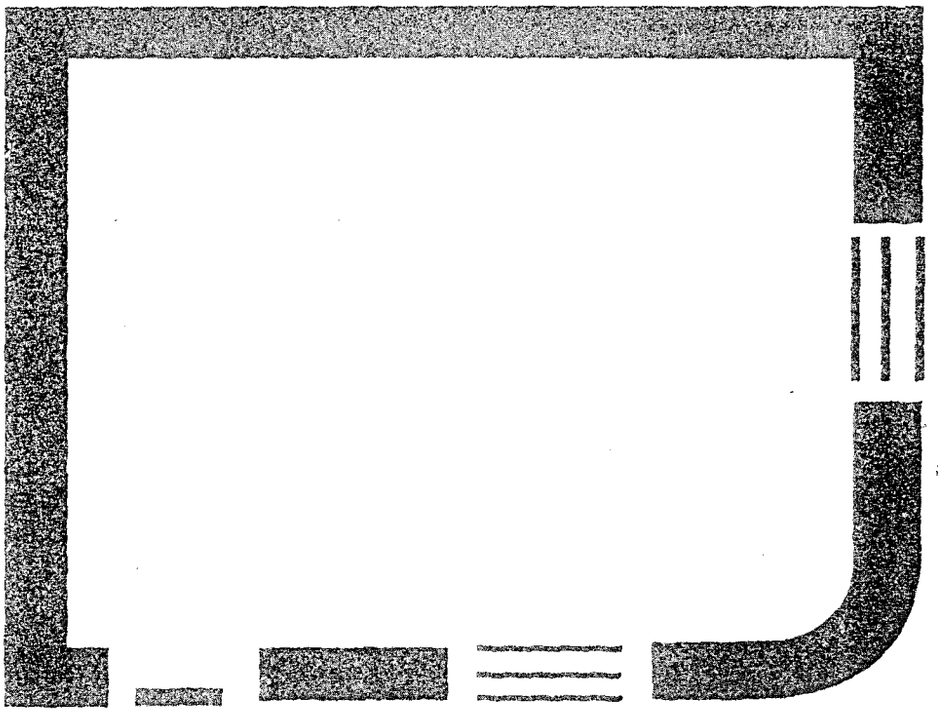
Krş. Plan 9: Koca Yusuf Paşa Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

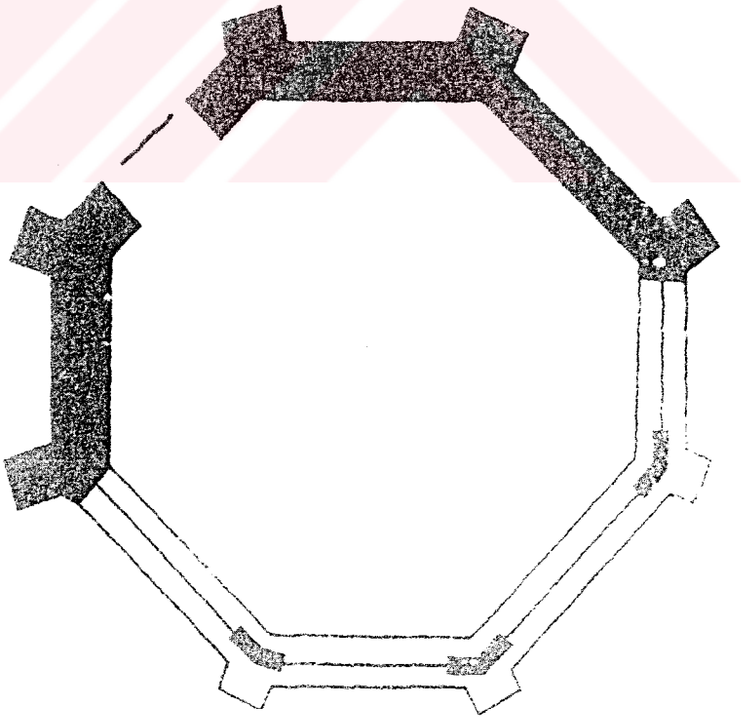
Krş. Plan 10: Halet Efendi Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

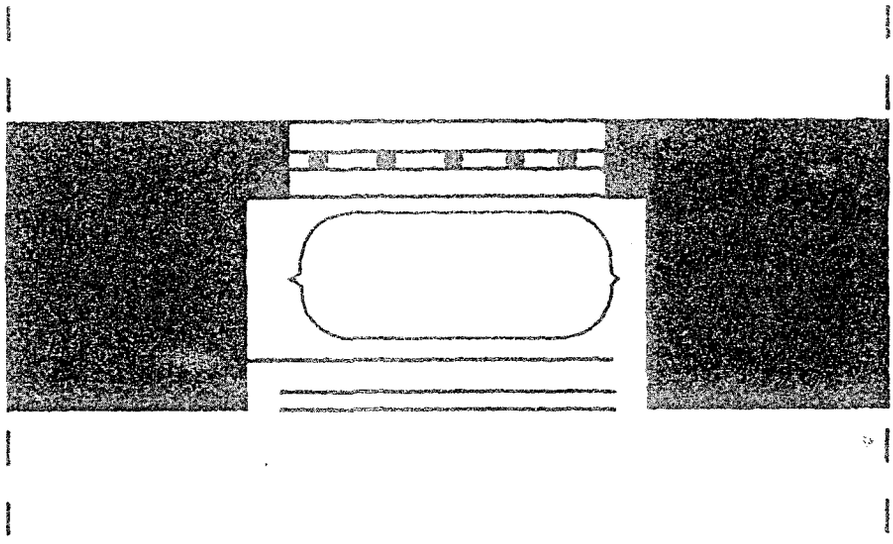
Krş. Plan 11: Nusretiye (II.Mahmut) Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

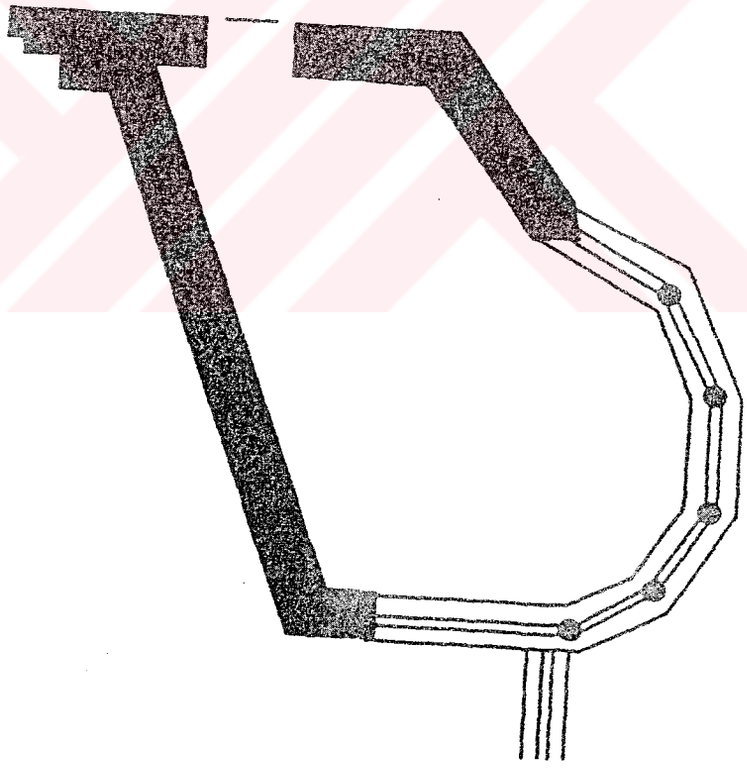
Krş. Plan 12: Çinili Hamam Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

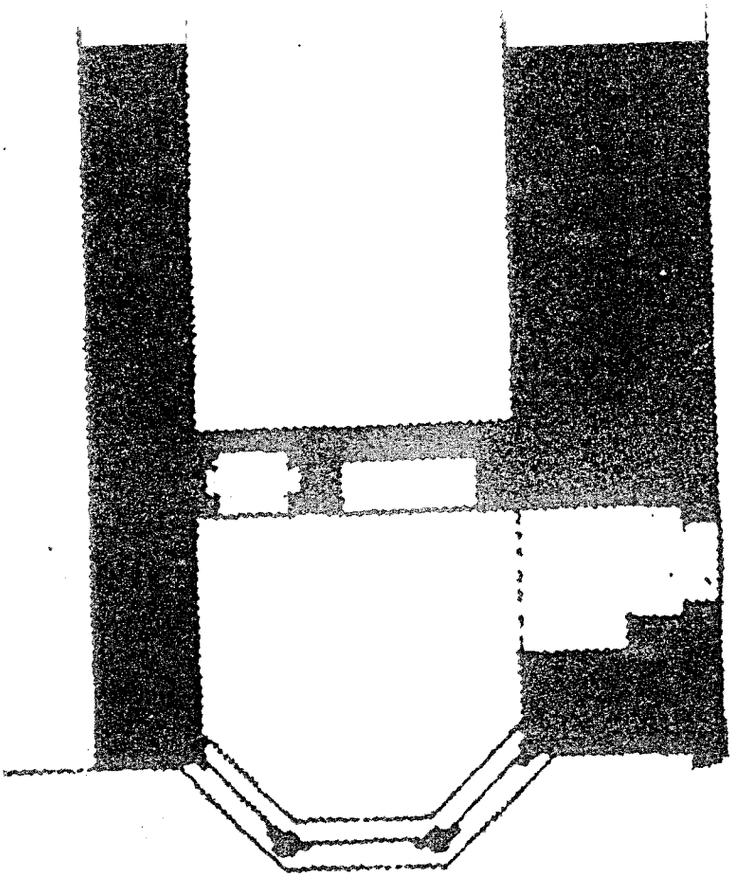
Krş. Plan 13: Gedik Abdi Kaptan Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)

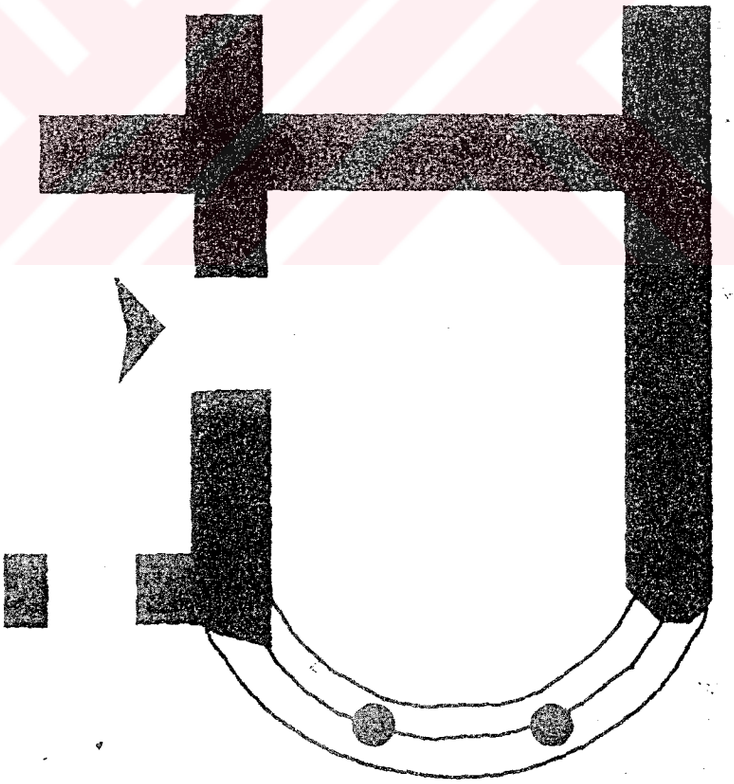
Krş. Plan 14: Mahpeyker Kösem Valide Sultan Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

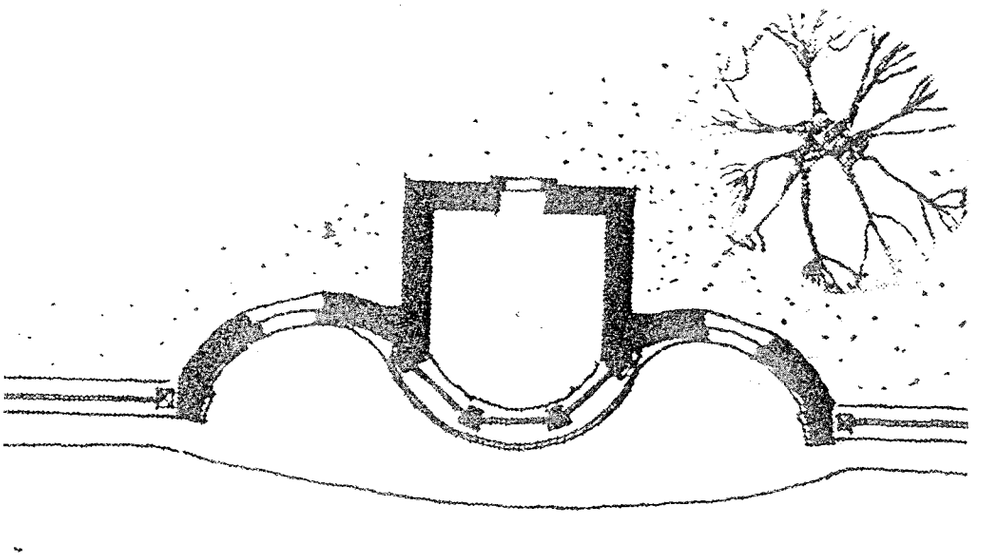
Krş. Plan 15: Gülnuş Emetullah Valide Sultan Sebilli (Ö.Şerifoğlu'ndan)

Krş. Plan 16: Ahmediye Sebili (N. Urfalıoğlu'ndan)

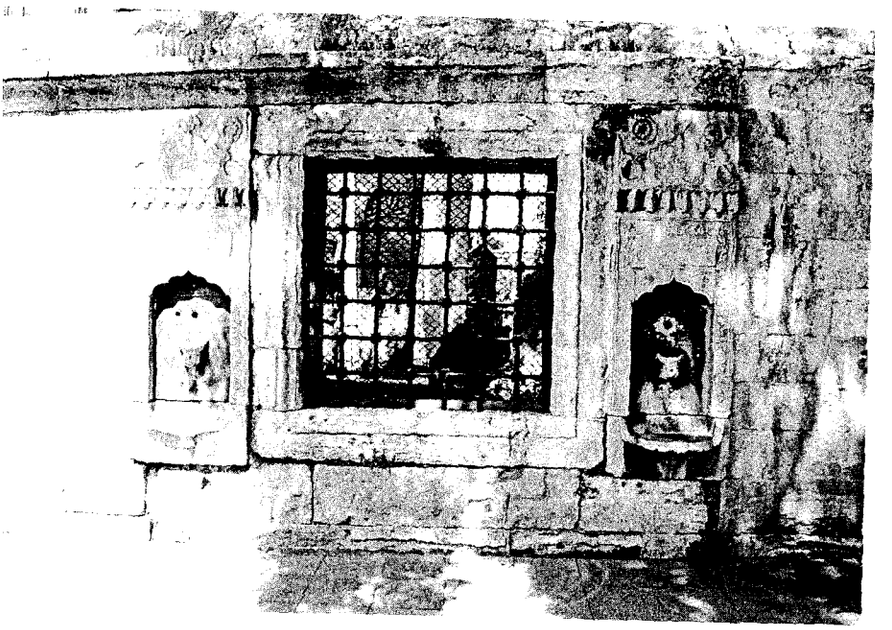
Krş. Plan 17: Sadeddin Efendi Sebili (B. Ünsal'dan)

Krş. Plan 18: Arif Hikmet Bey Sebili (Ö. Şerifoğlu'ndan)

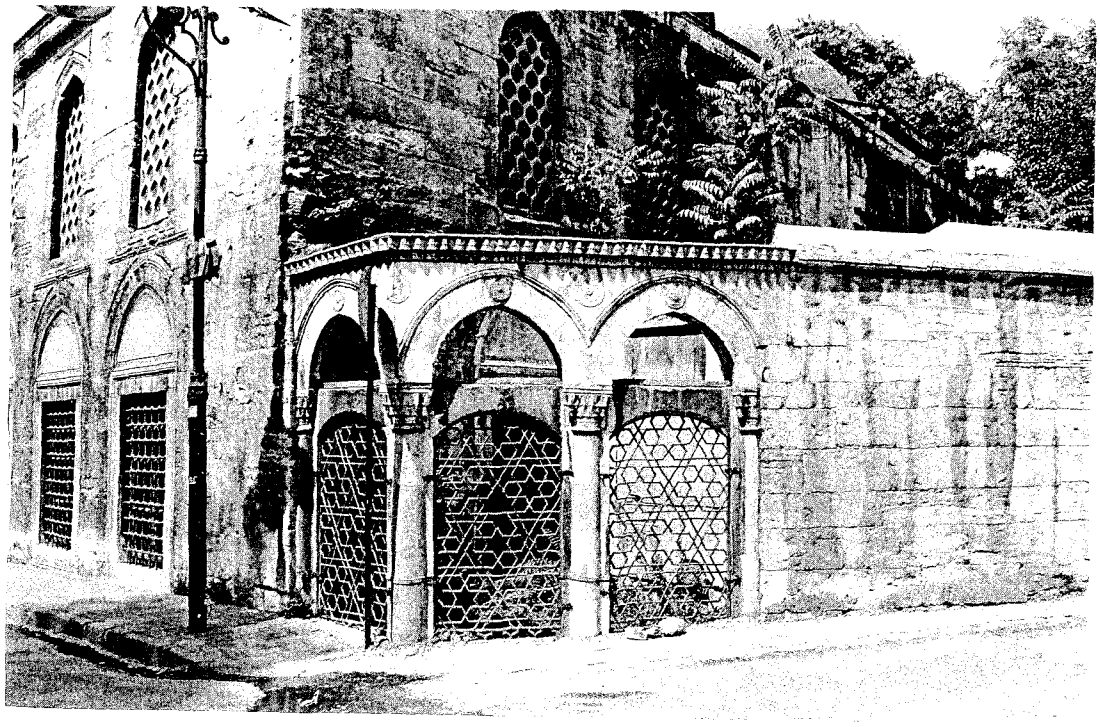
Krş. Plan 19: Ziya Bey Sebili (B. Ünsal'dan)

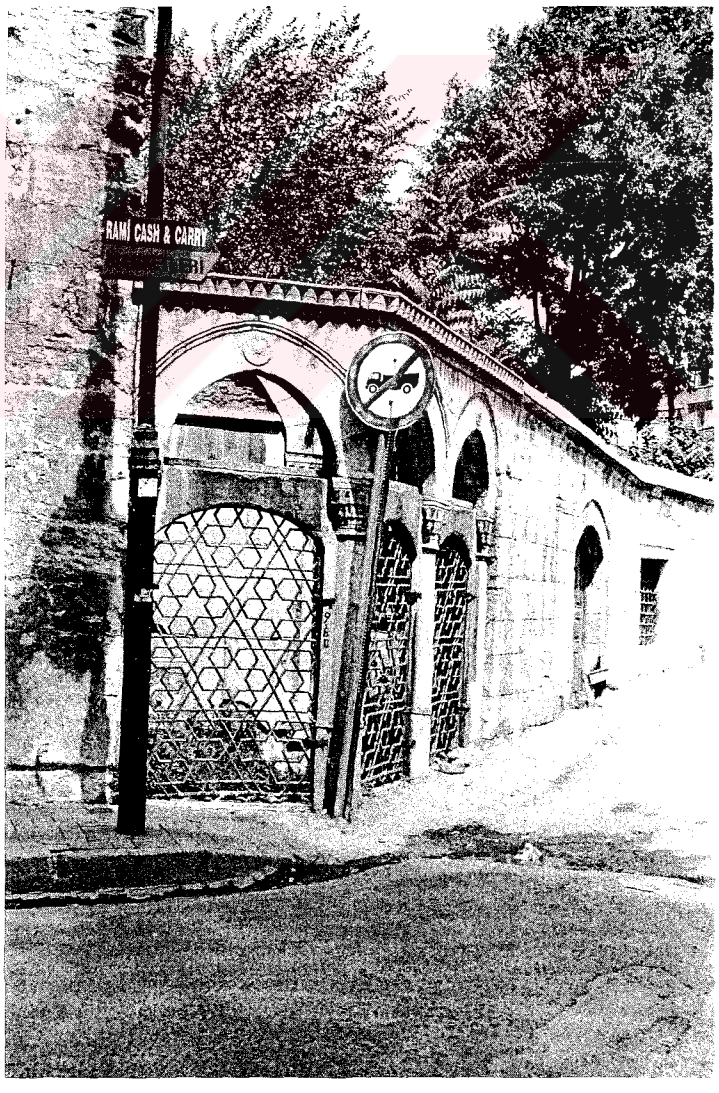
Resim 1: Rüstem Paşa Sebili Genel Görünüşü

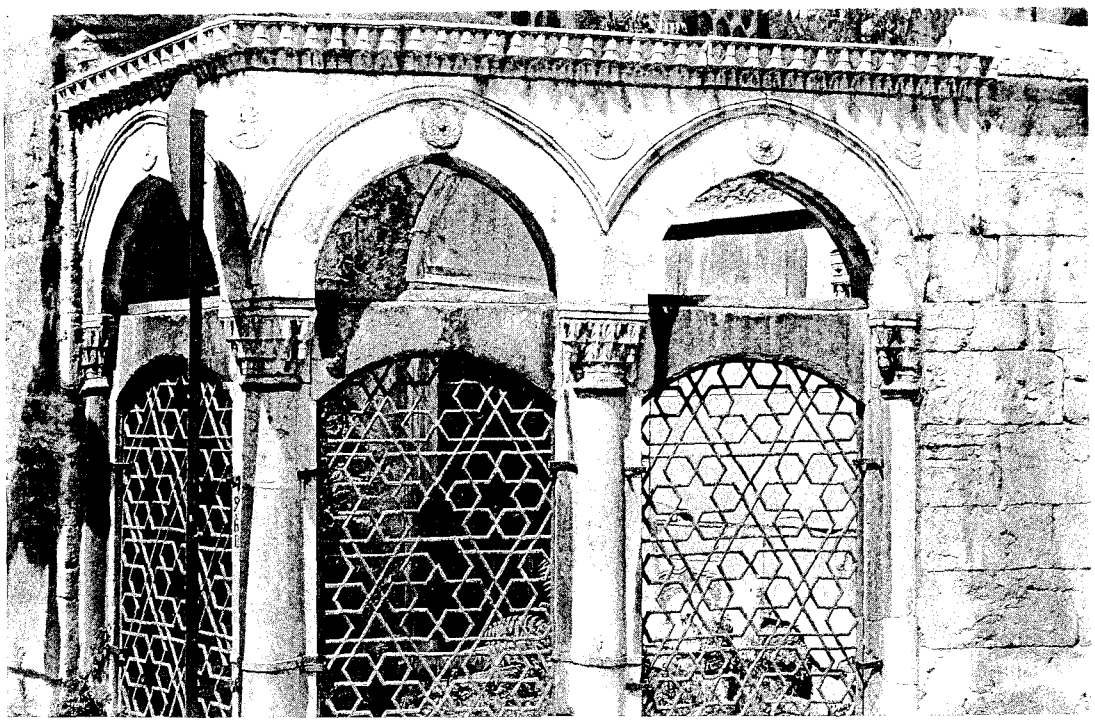
Resim 2: Rüstem Paşa Sebil Çeşmesi

Resim 3: Hüsrev Kethüda Sebili Genel Görünüşü

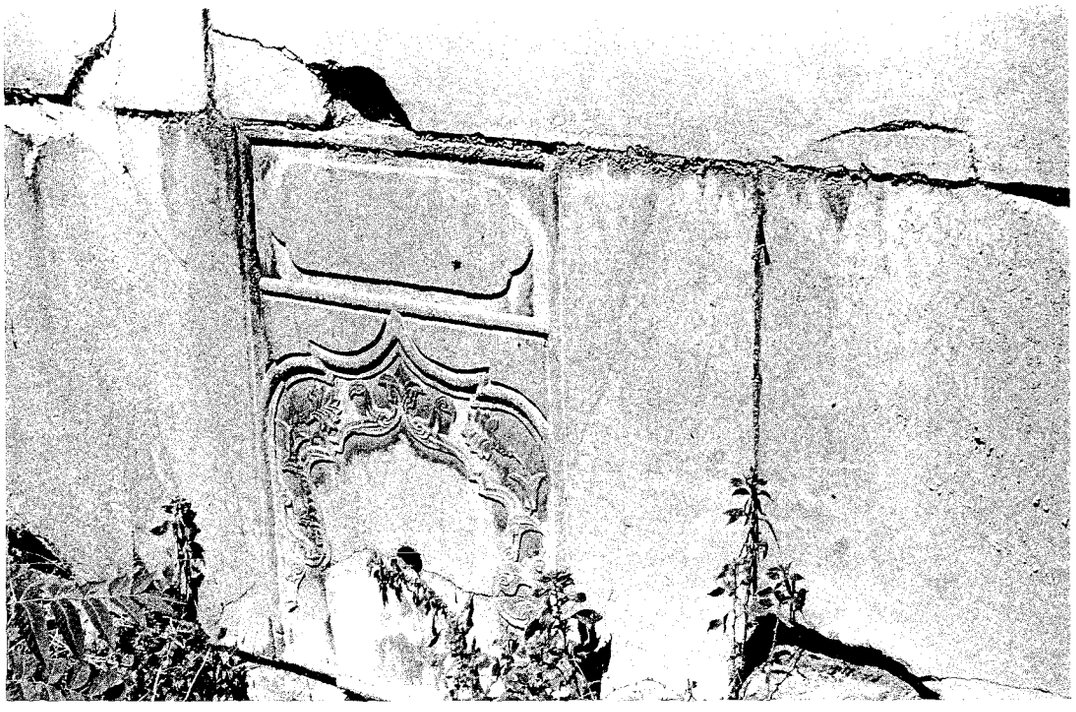
Resim 4: Hüsrev Kethüda Sebili Köşeden Görünüşü

Resim 5: Hüsrev Kethüda Sebili Pencere Şebekeleri

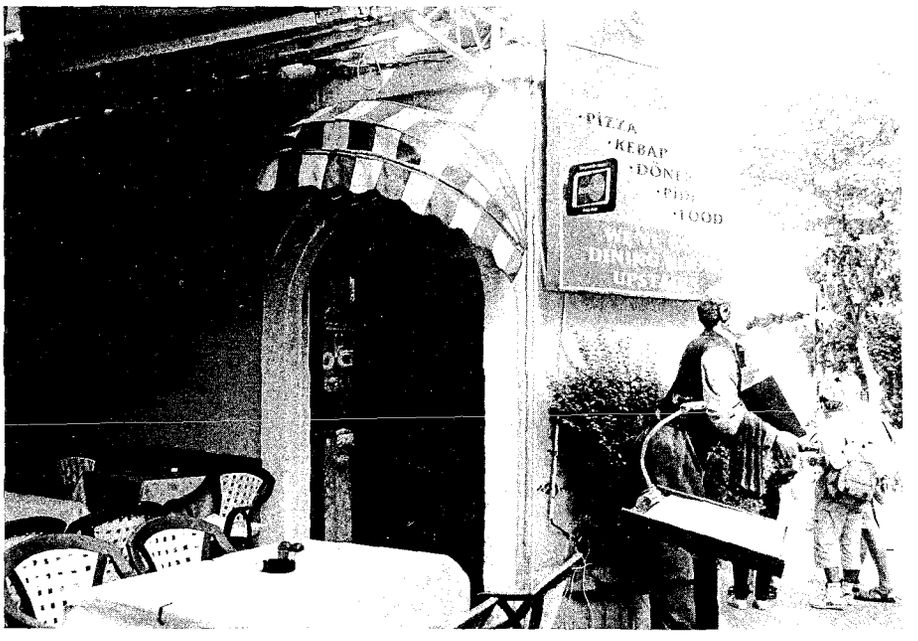
Resim 6: Hüsrev Kethüda Sebili Üst Cephe

Resim 7: Hüsrev Kethüda Sebil Çeşmesi

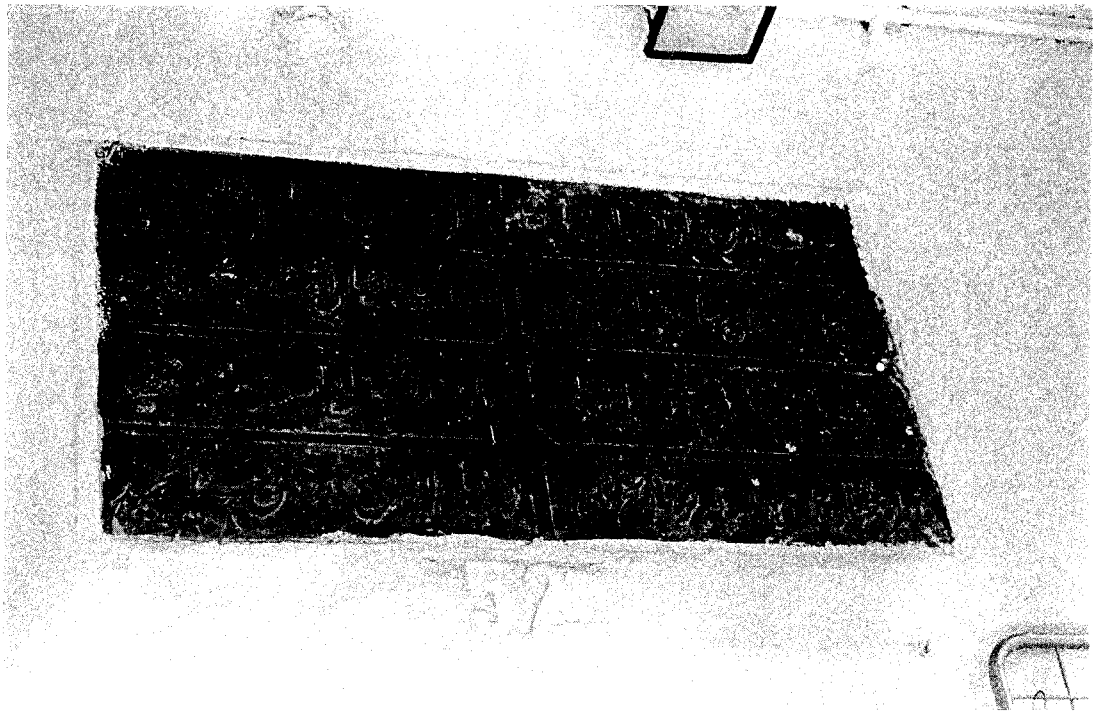
Resim 8: Mehmet Ağa Sebili Genel Görünüşü

Resim 9: Mehmet Ağa Sebili Giriş Kapısı

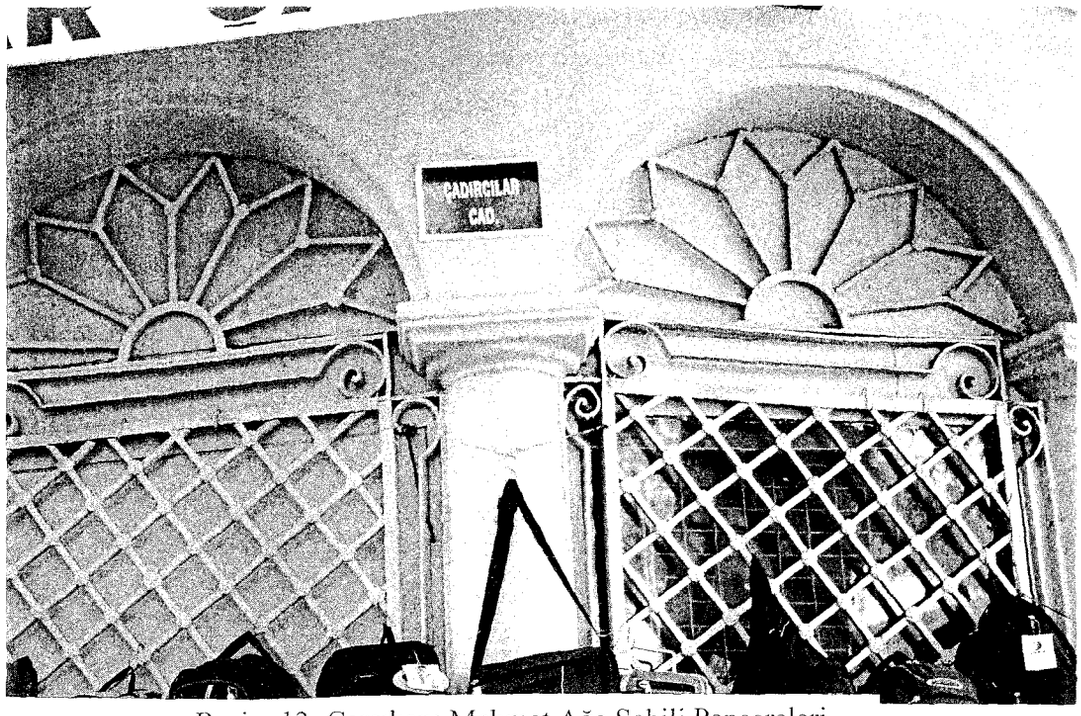
Resim 10: Mehmet Ağa Sebili İç Mekan

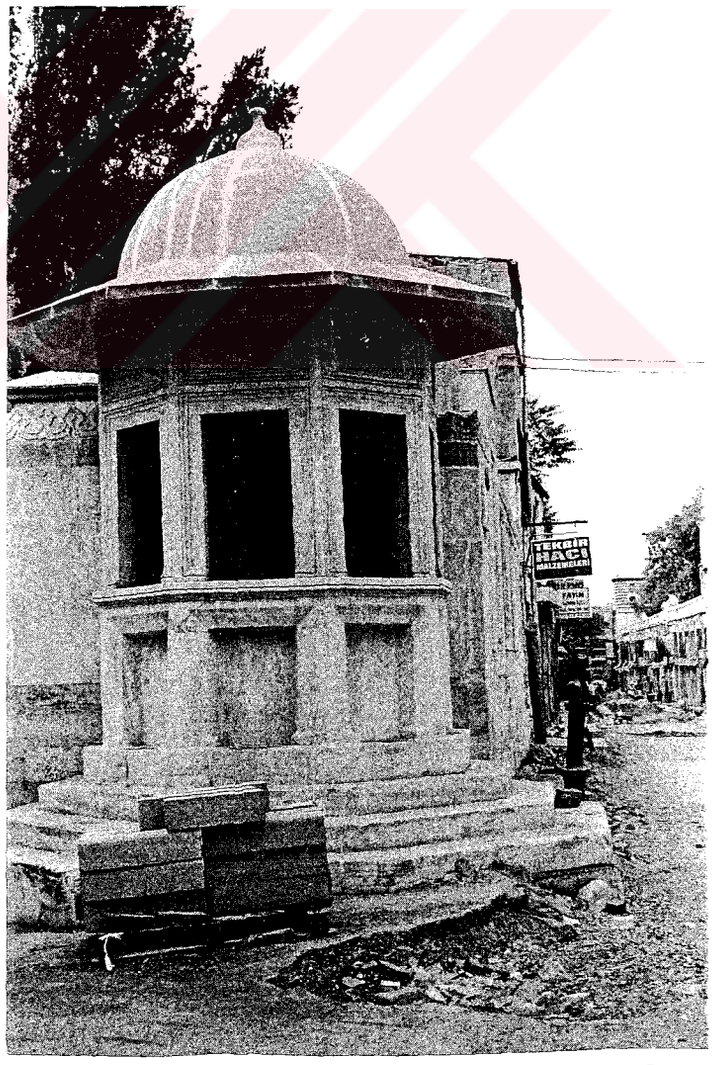
Resim 11: Çarşıkapı Mehmet Ağa Sebil Kitabesi

Resim 12: Çarşıkapı Mehmet Ağa Sebili Genel Görünüşü

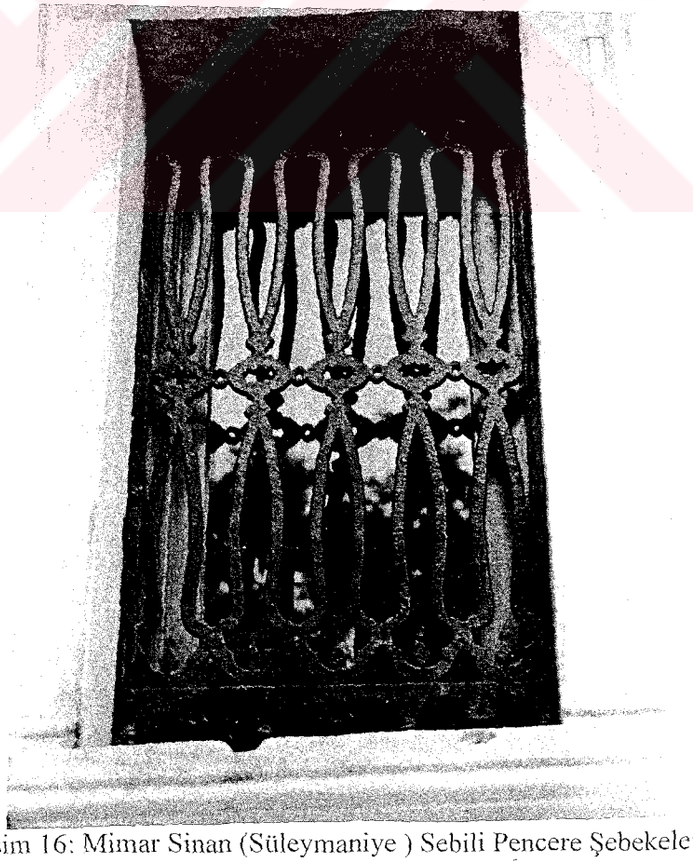

Resim 13: Çarşıkapı Mehmet Ağa Sebili Pencereleri

Resim 14: Mimar Sinan (Süleymaniye) Sebili Genel Görünüşü

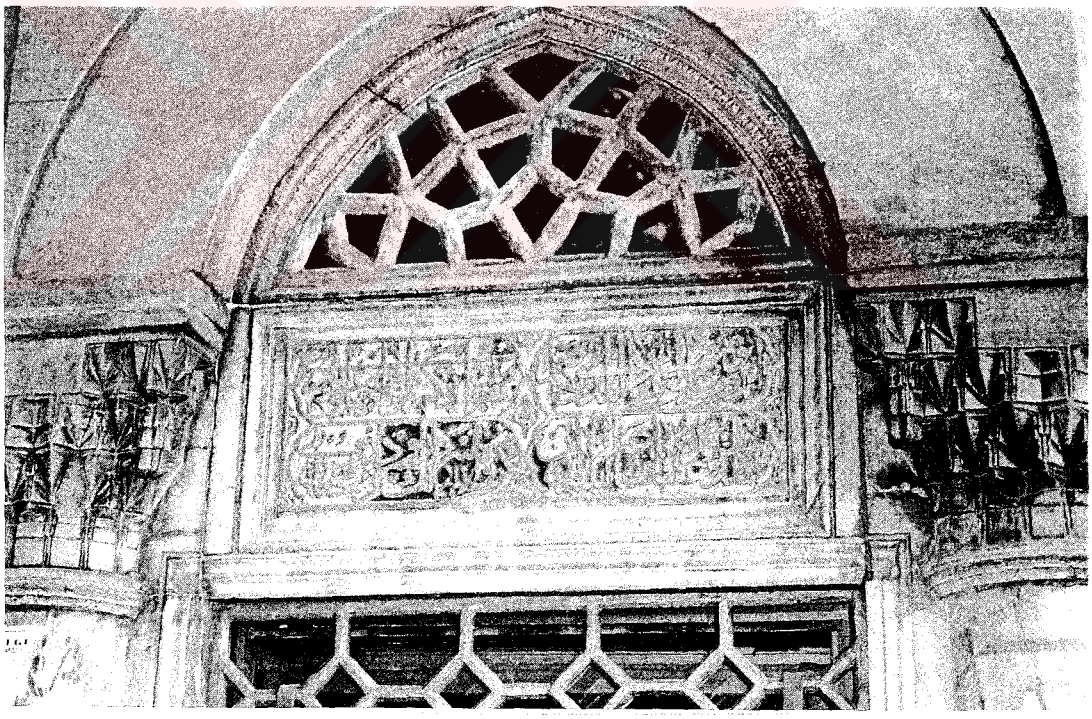
Resim 15: Mimar Sinan (Süleymaniye) Sebil Kaidesi

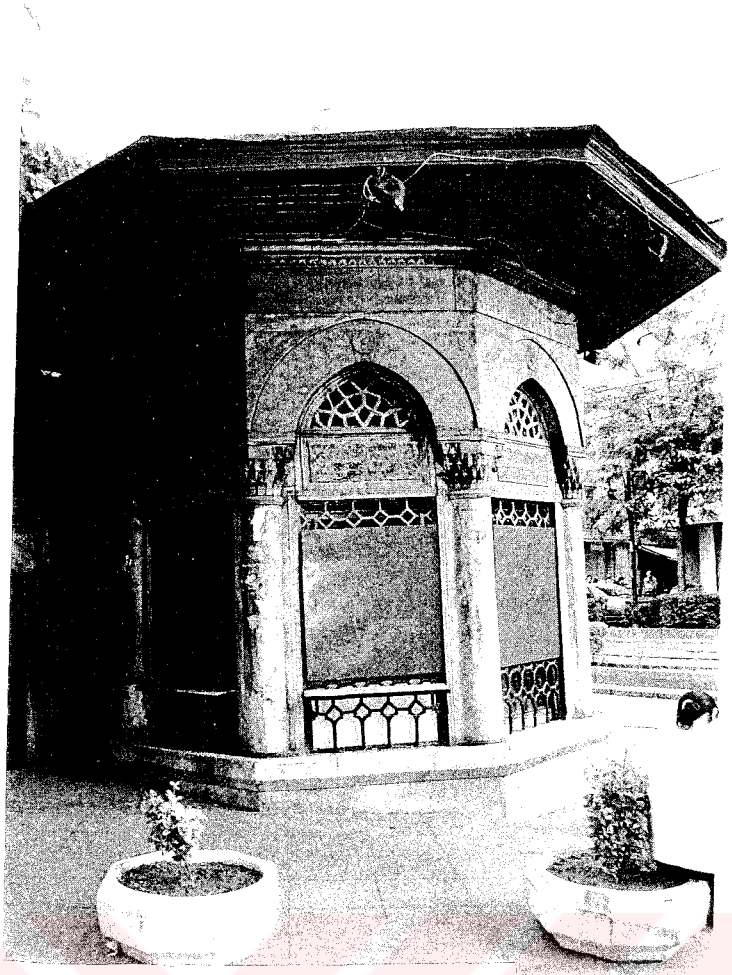
Resim 16: Mimar Sinan (Süleymaniye) Sebili Pencere Şebekeleri

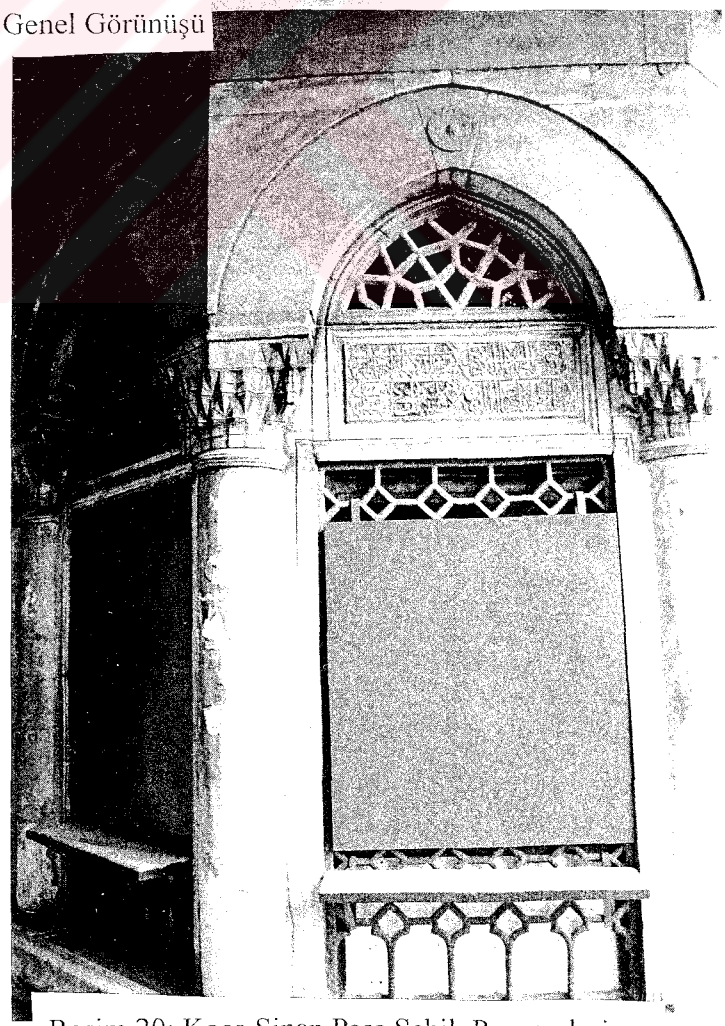
Resim 17: Mimar Sinan (Süleymaniye) Sebili Köşeden Görünüşü

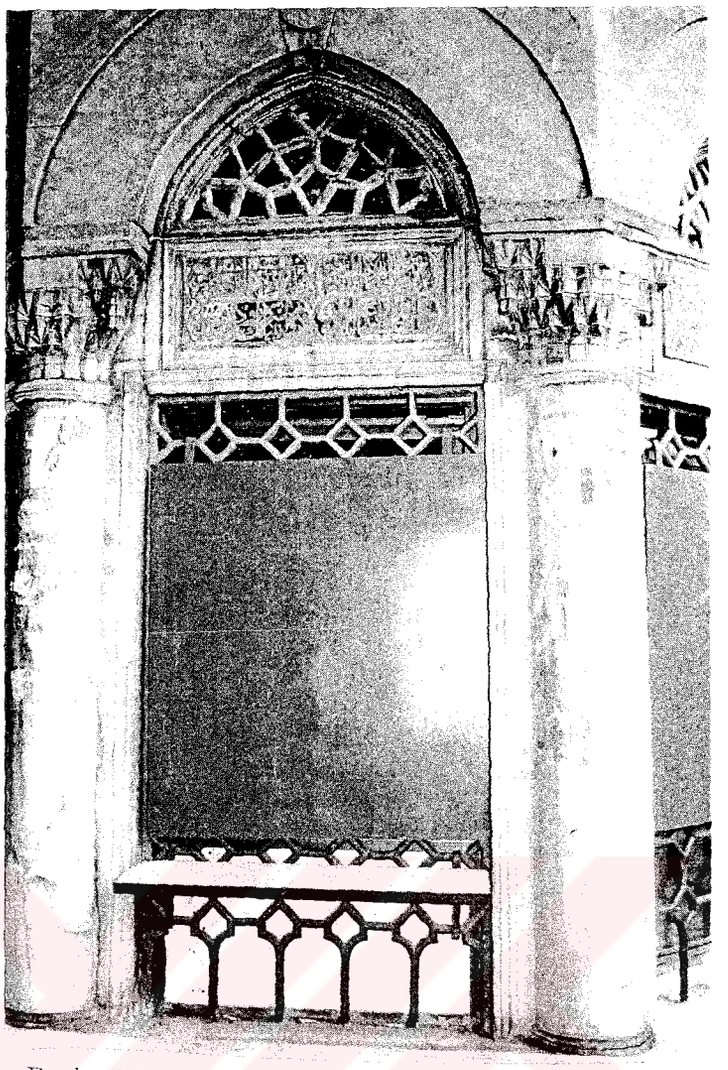
Resim 18: Koca Sinan Paşa Sebil Kitabesi

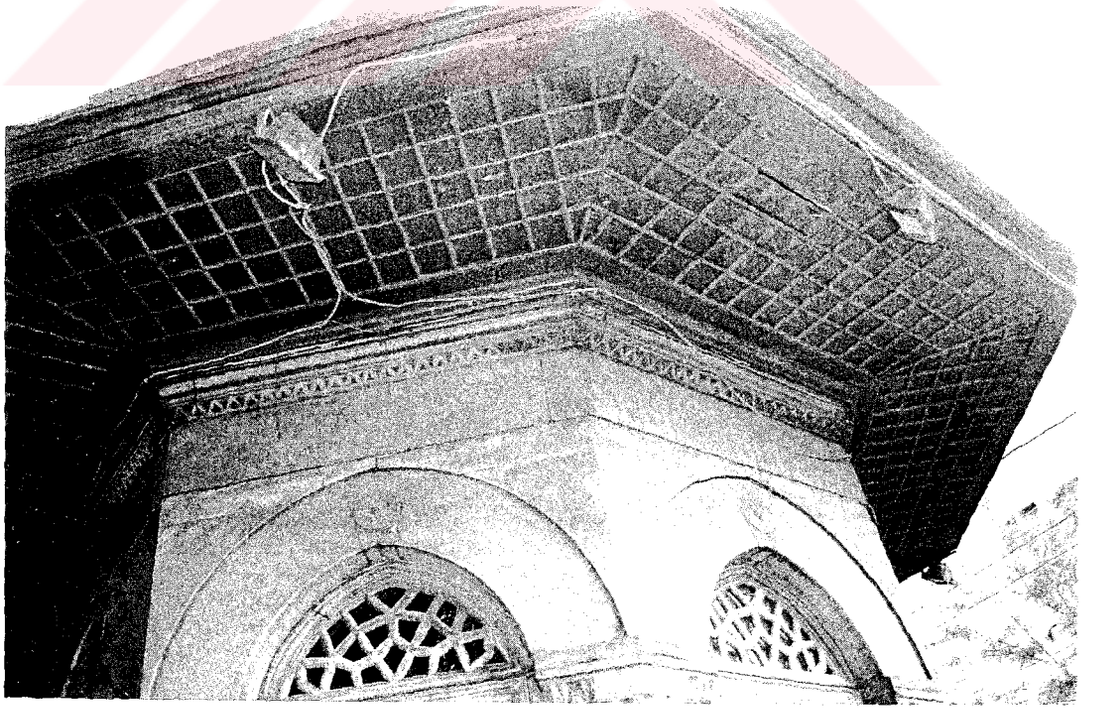
Resim 19: Koca Sinan Paşa Sebili Genel Görünüşü

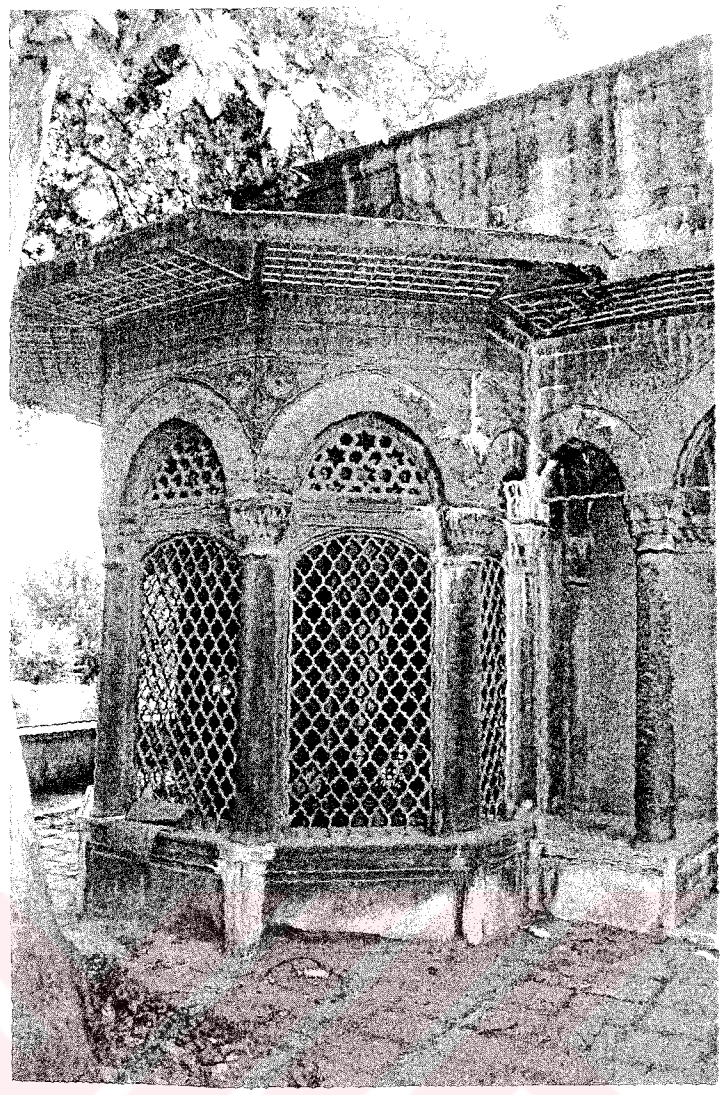
Resim 20: Koca Sinan Paşa Sebil Pencereleri

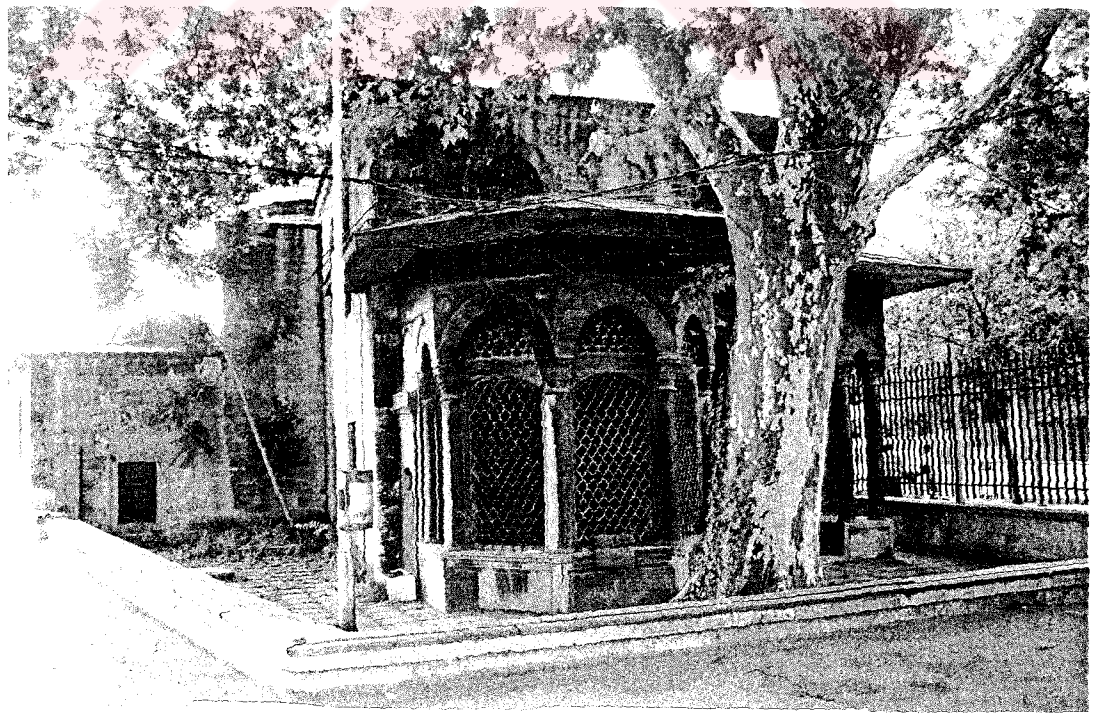
Resim 21: Koca Sinan Paşa Sebili Pencere Şebekeleri

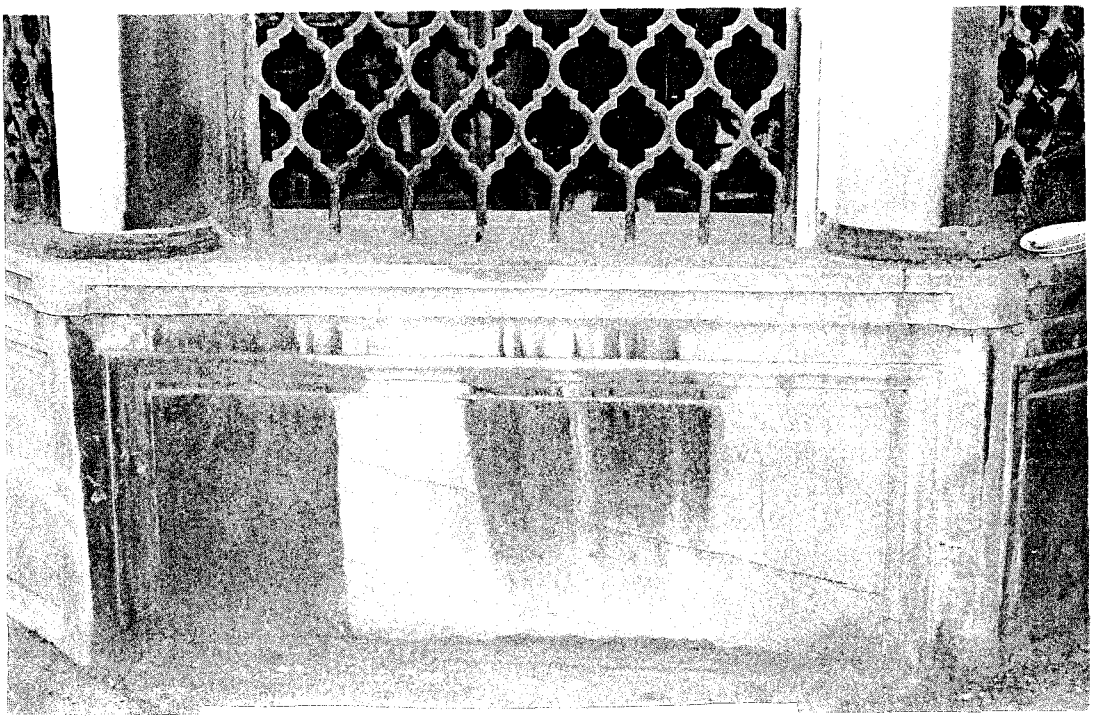
Resim 22: Koca Sinan Paşa Sebil Saçağı

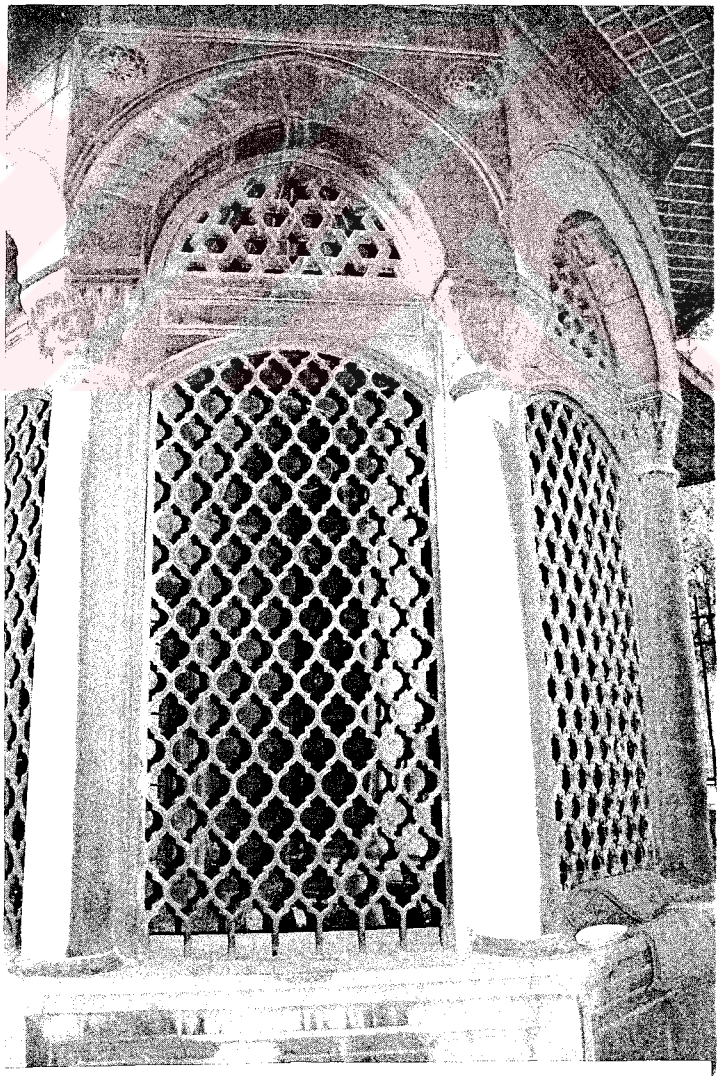
Resim 23: Kuyucu Murat Paşa Sebili Genel Görünüşü

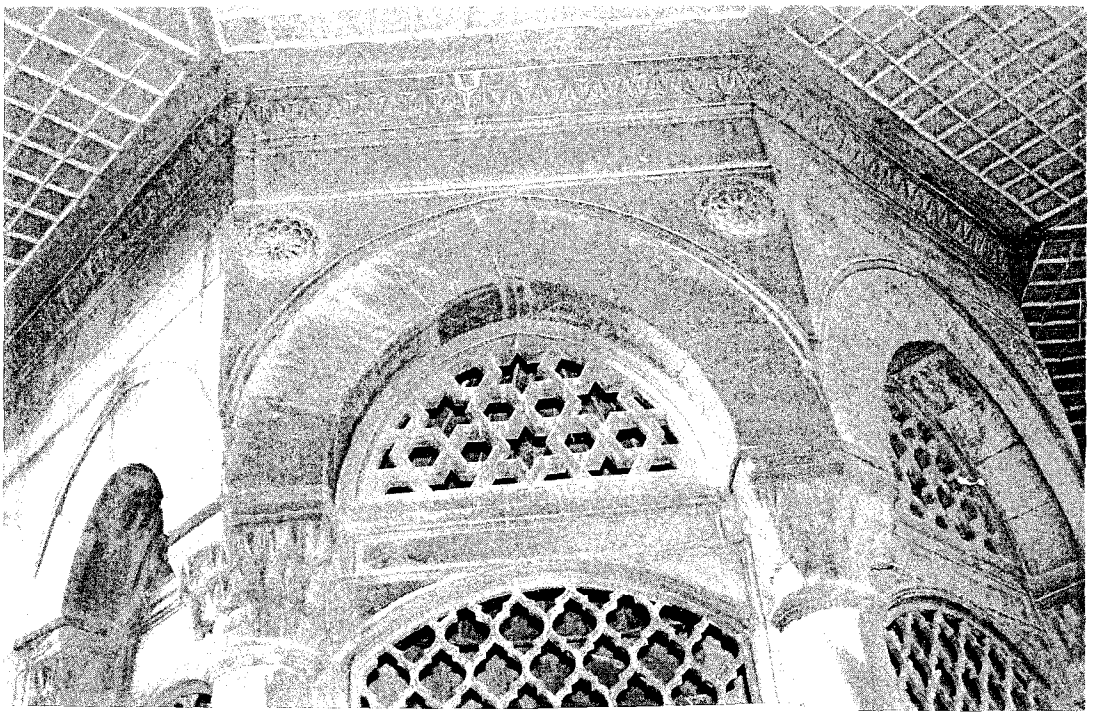
Resim 24: Kuyucu Murat Paşa Sebili Genel Görünüşü

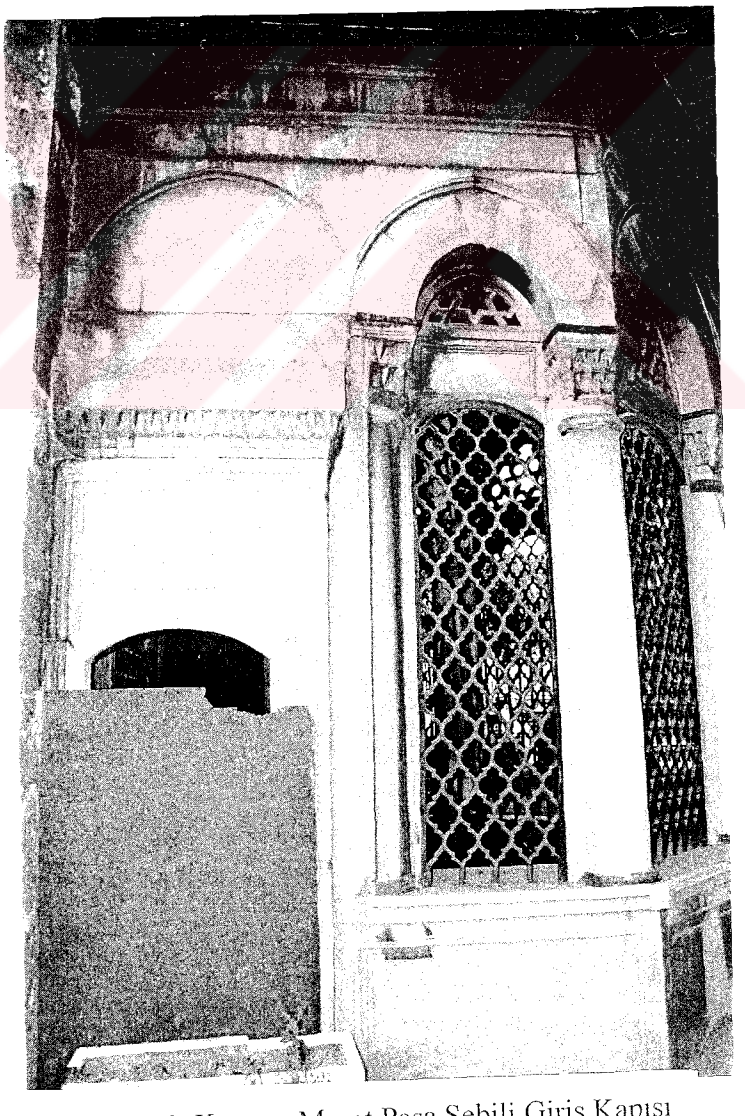
Resim 25: Kuyucu Murat Paşa Sebil Kaidesi

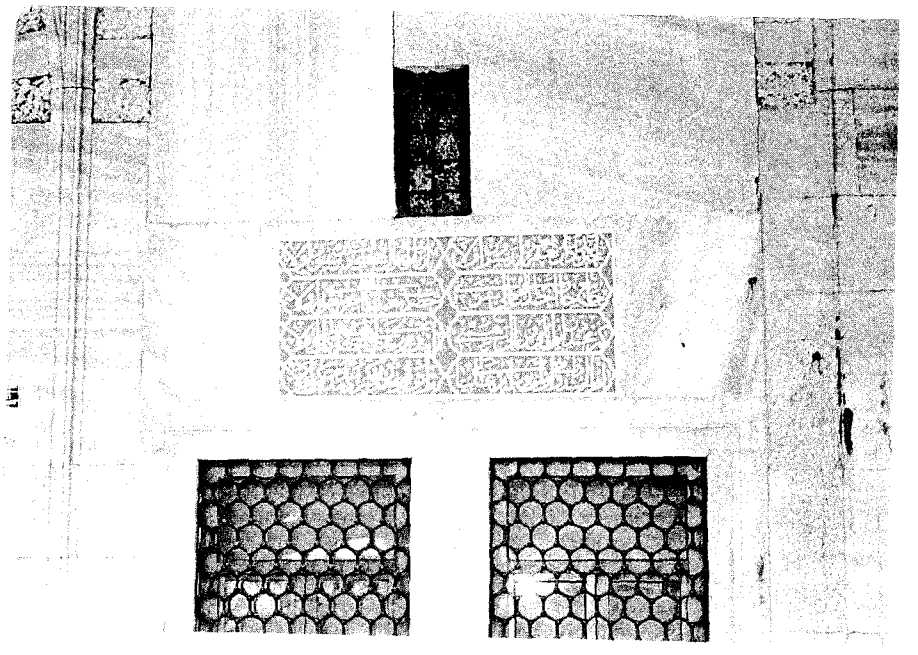
Resim 26: Kuyucu Murat Paşa Sebili Pencere Şebekeleri

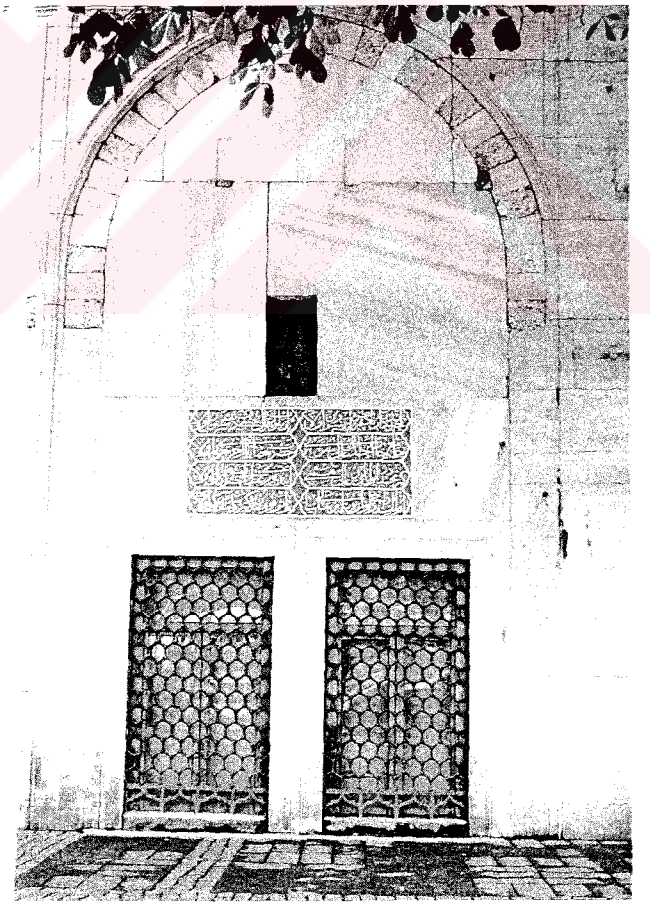
Resim 27: Kuyucu Murat Paşa Sebili Üst Cephe

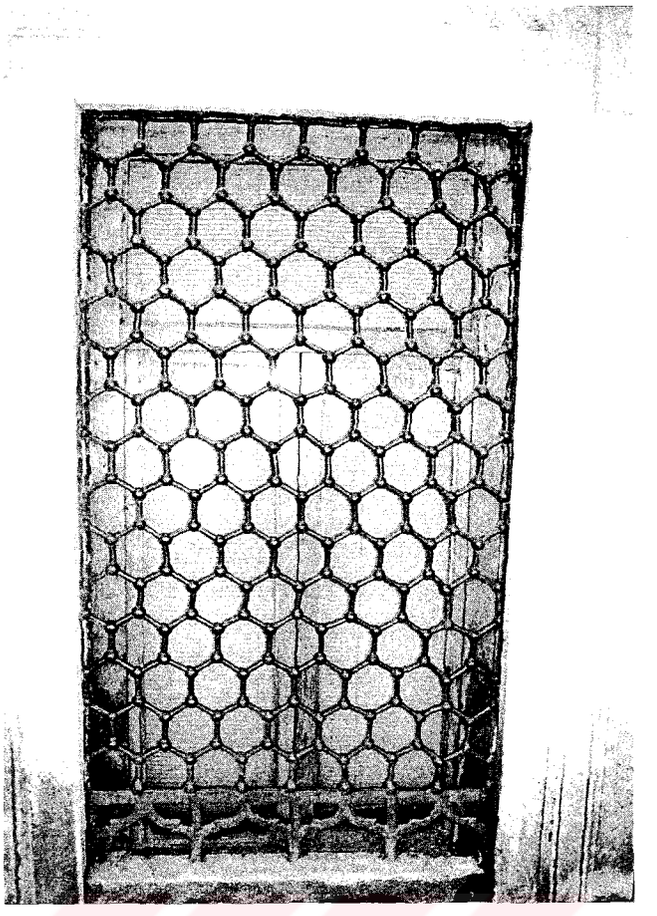
Resim 28: Kuyucu Murat Paşa Sebili Giriş Kapısı

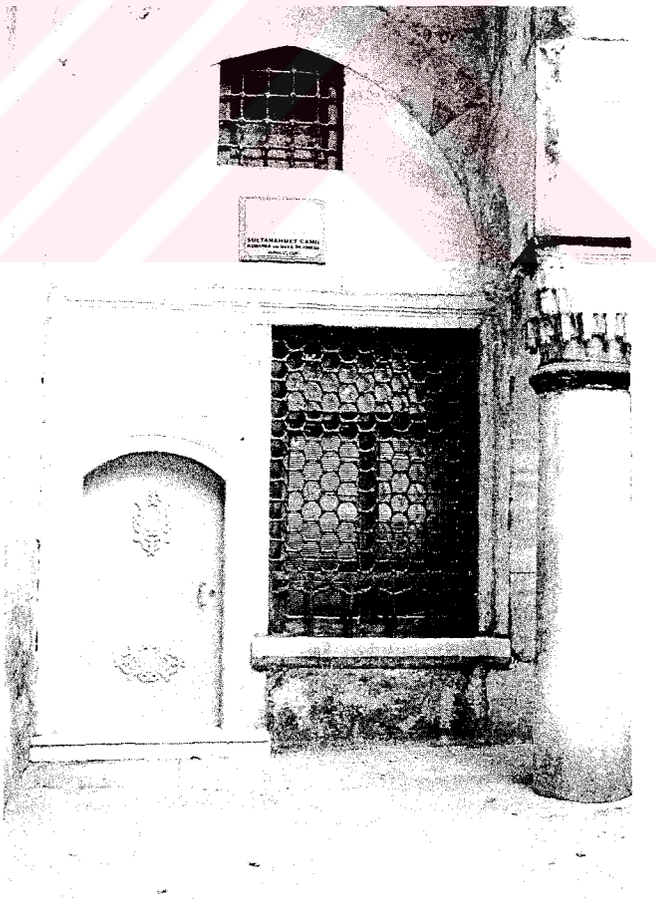
Resim 29: Sultan Ahmet Camii Sebili I Kitabesi

Resim 30: Sultan Ahmet Camii Sebili I Genel Görünüşü

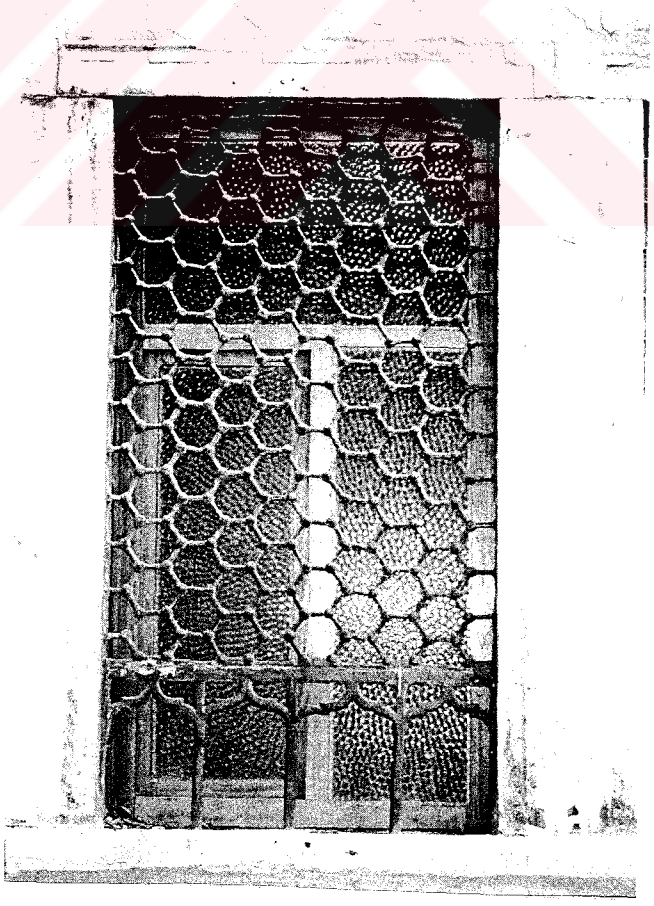
Resim 31: Sultan Ahmet Camii Sebili I Pencere Şebekeleri

Resim 32: Sultan Ahmet Camii Sebili I Giriş Kapısı

Resim 33: Sultan Ahmet Camii Sebili II Genel Görünüşü

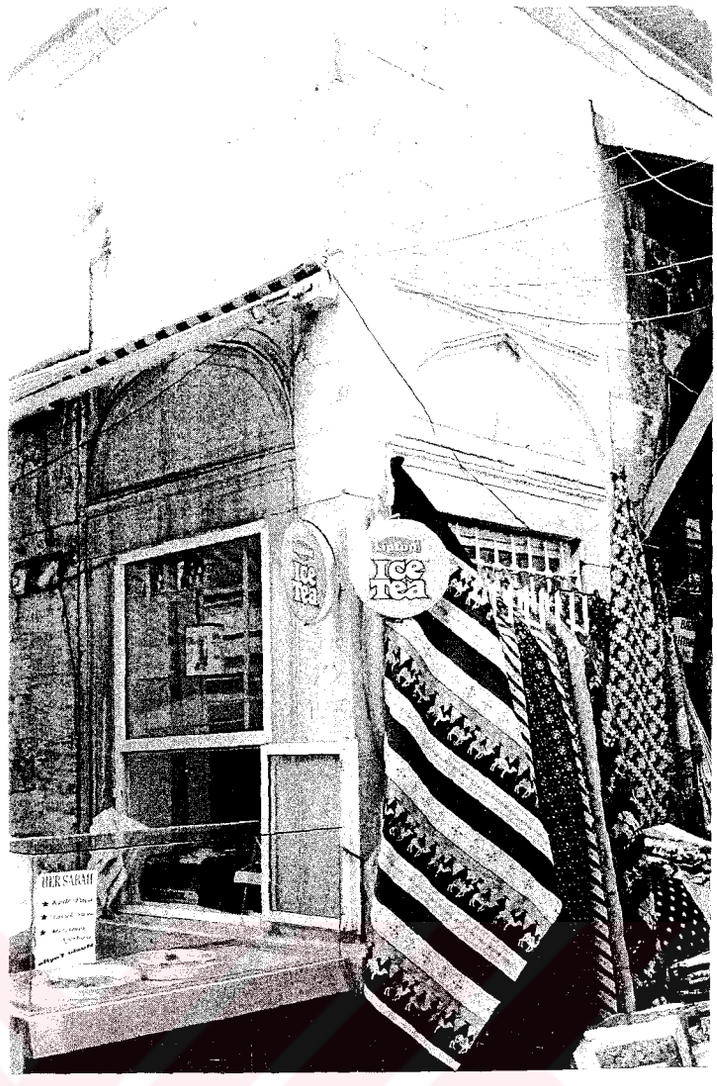
Resim 34: Sultan Ahmet Camii Sebili II Pencere Şebekeleri

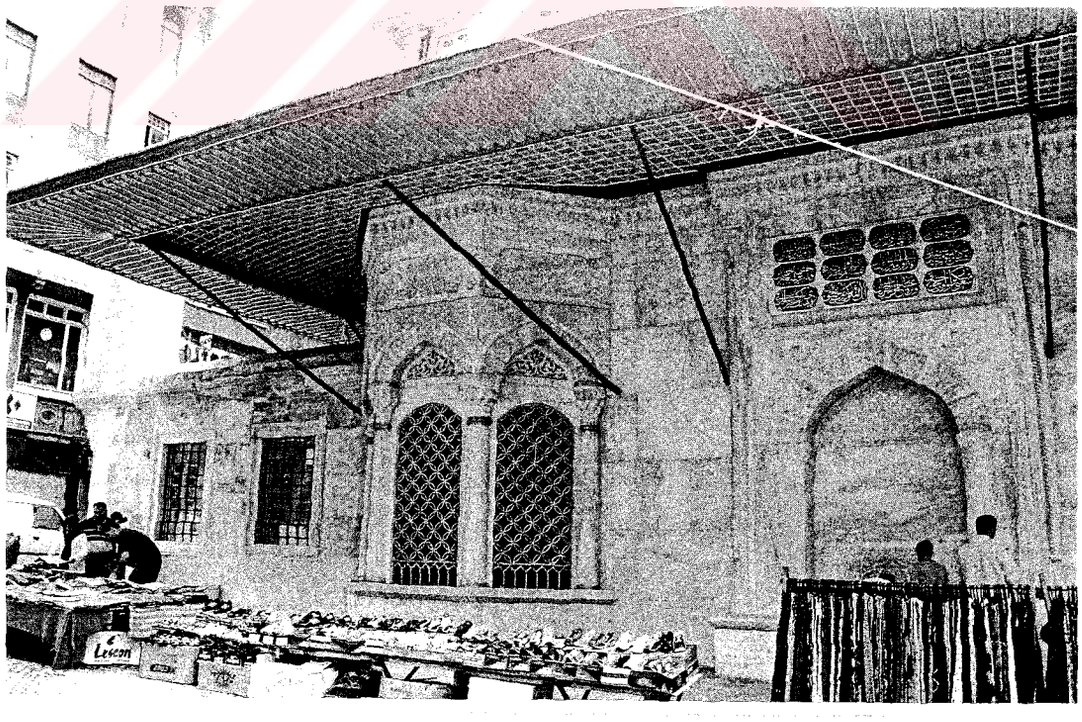
Resim 35: Sultan Ahmet Camii Sebili II Giriş Kapısı

Resim 36: Sultan Ahmet Arasta Sebili Kitabesi

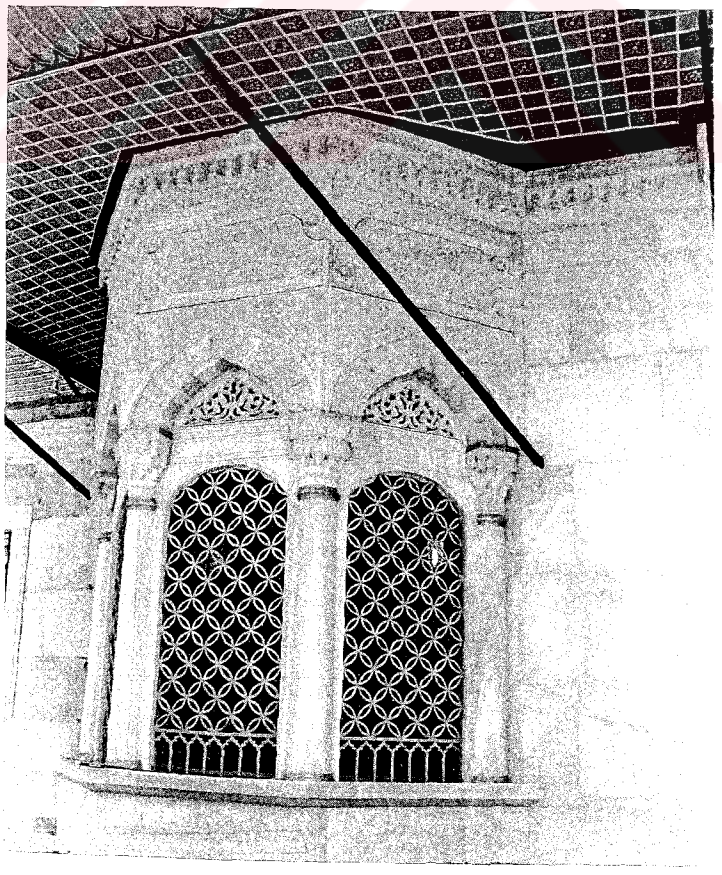
Resim 37: Sultan Ahmet Arasta Sebili Genel Görünüşü

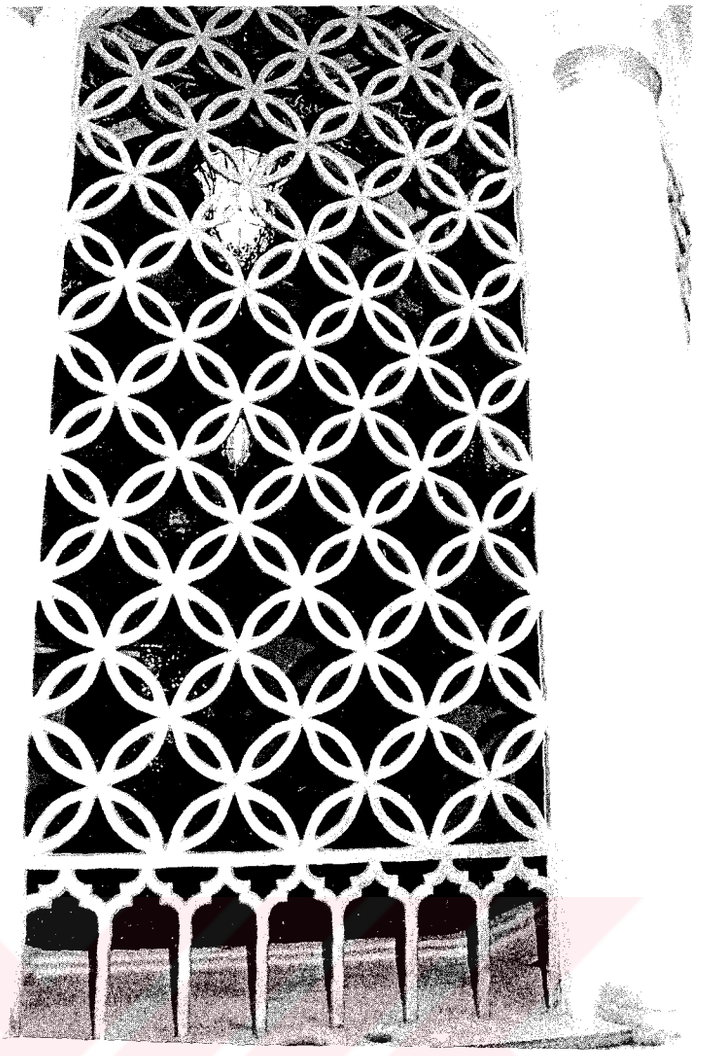
Resim 38: Hatice Turhan Valide Sultan(Yeni Camii) Sebili Genel Görünüşü

Resim 39: Hatice Turhan Valide Sultan(Yeni Camii) Sebili Genel Görünüşü

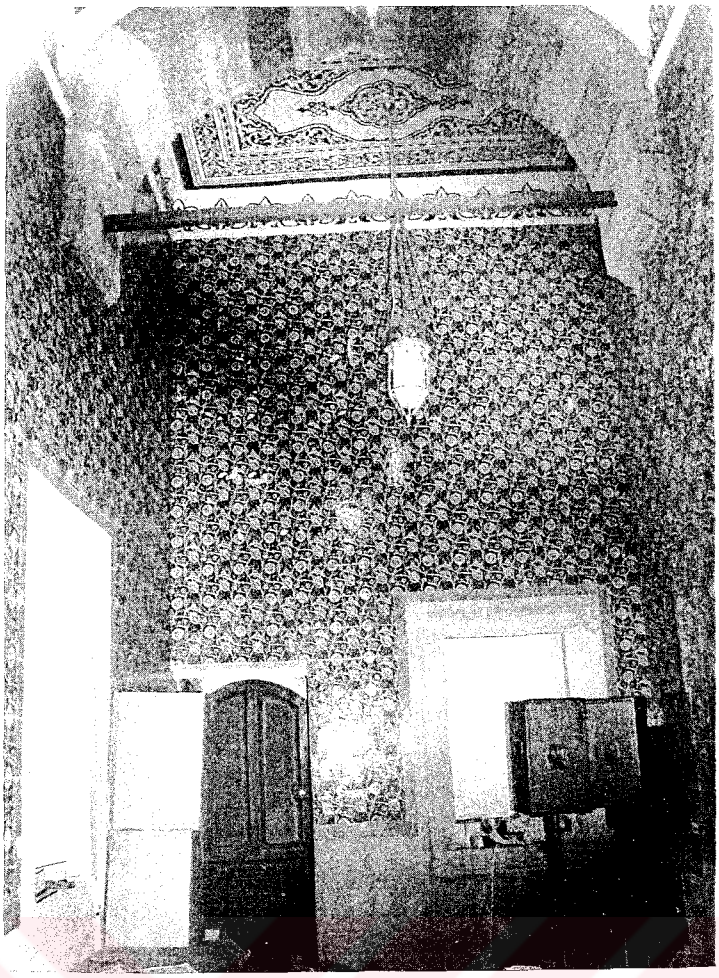
Resim 40: Hatice Turhan Valide Sultan(Yeni Camii) Sebil Cephesi

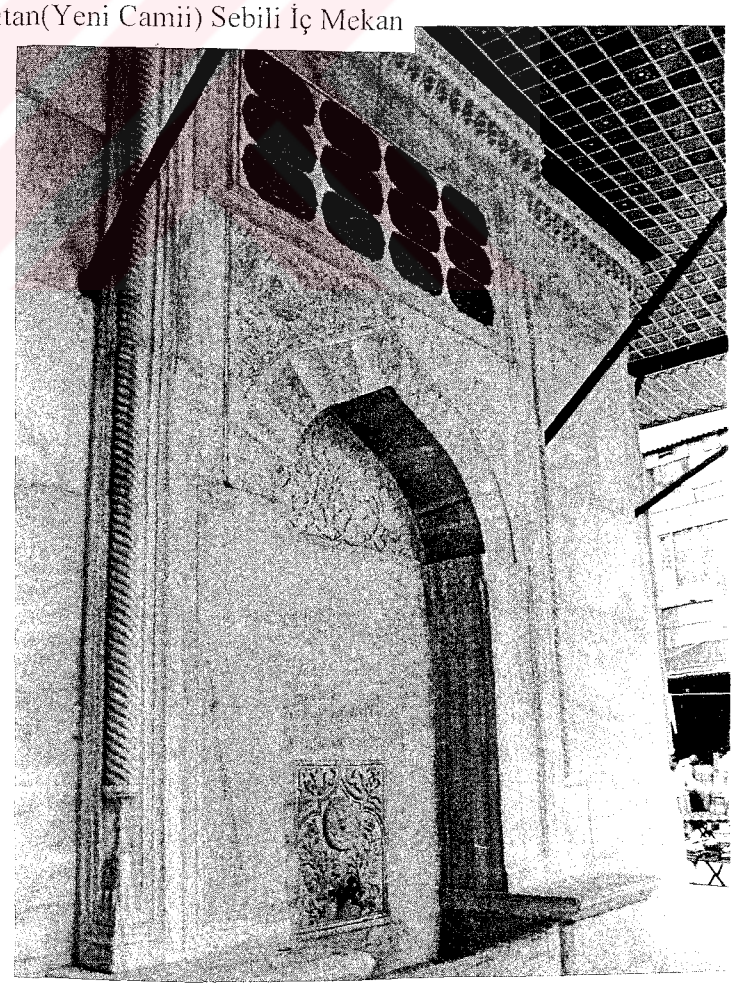
Resim 41: Hatice Turhan Valide Sultan(Yeni Camii) Sebili Pencere Şebekeleri

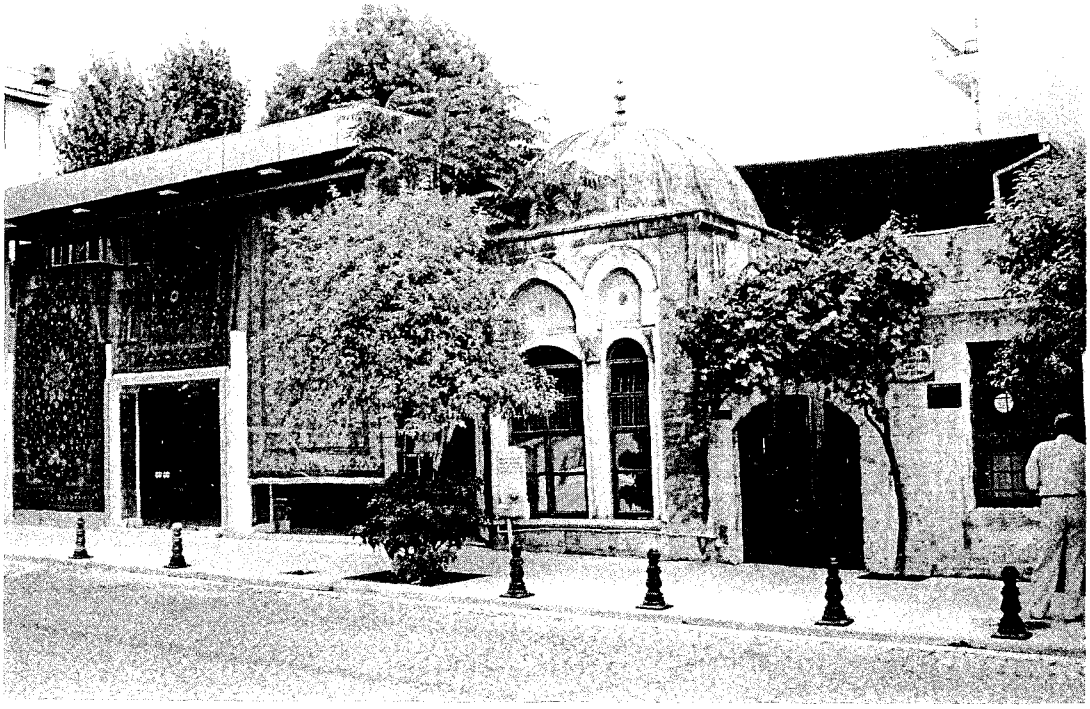
Resim 42: Hatice Turhan Valide Sultan(Yeni Camii) Sebili Üstte Sivri Kemerler

Resim 43: Hatice Turhan Valide Sultan(Yeni Camii) Sebili İç Mekan

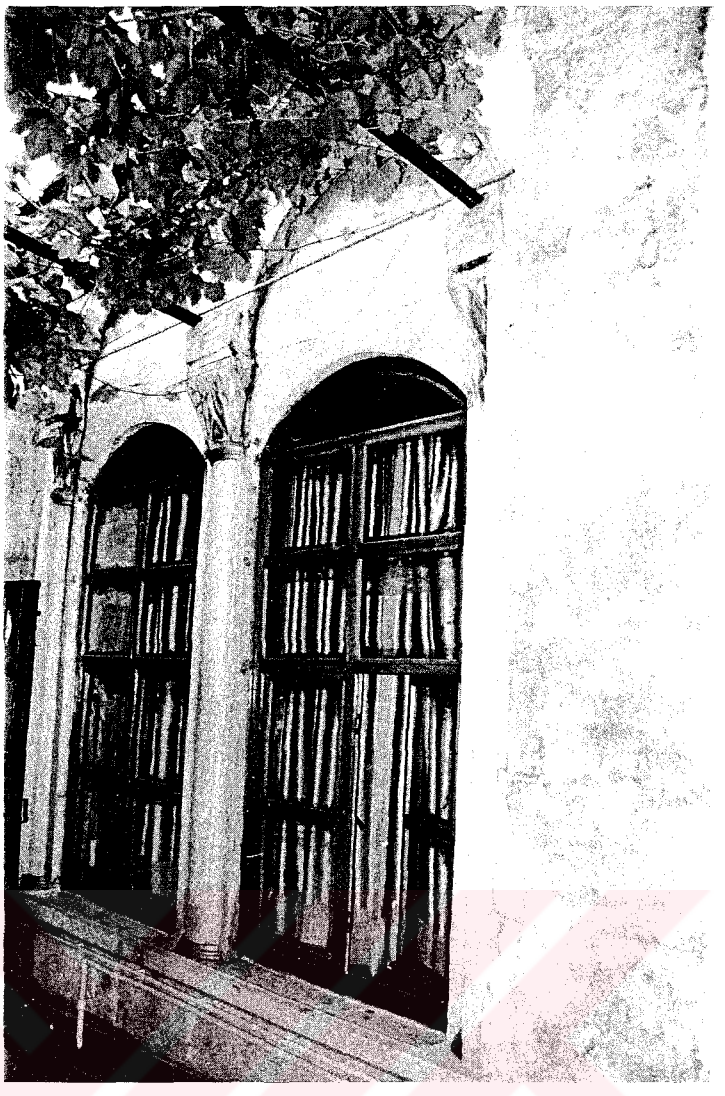
Resim 44: Hatice Turhan Valide Sultan(Yeni Camii) Sebil Çeşmesi

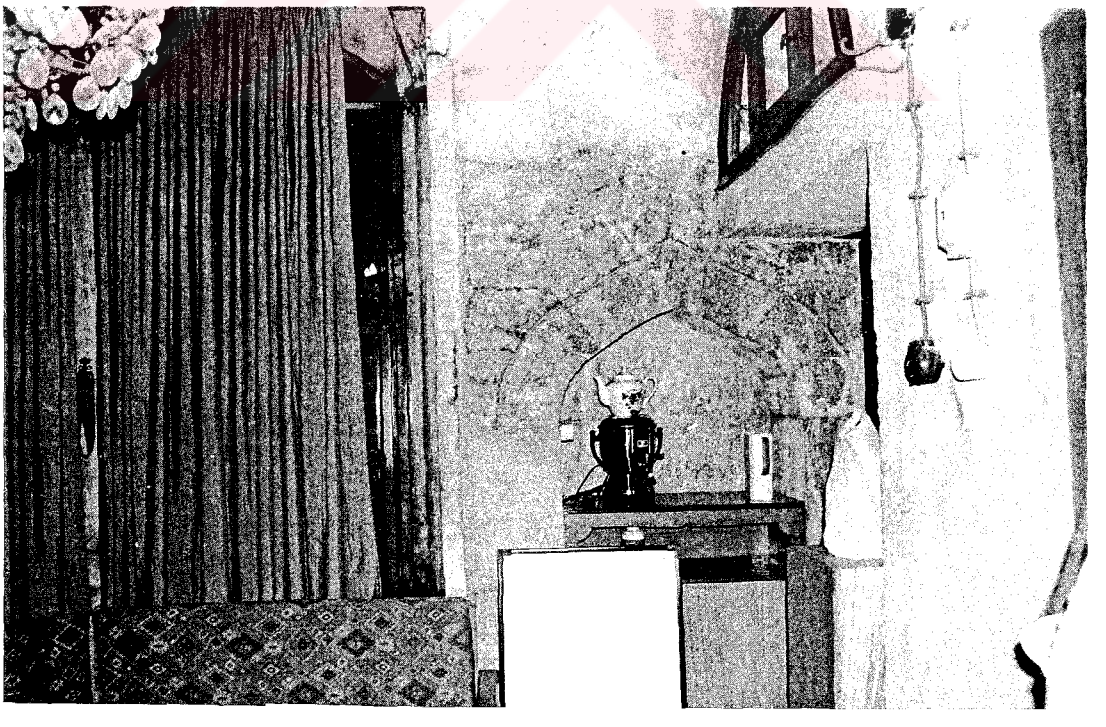
Resim 45: Tavşan Ağa Sebili Genel Görünüşü

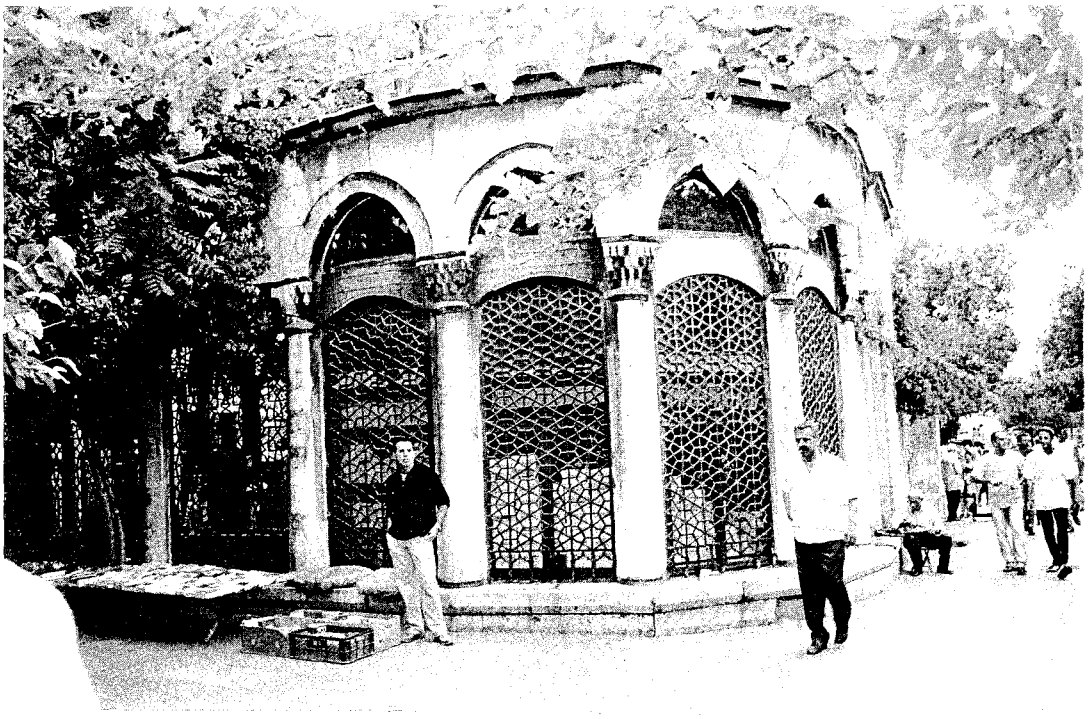
Resim 46: Tavşan Ağa Sebil Cephesi

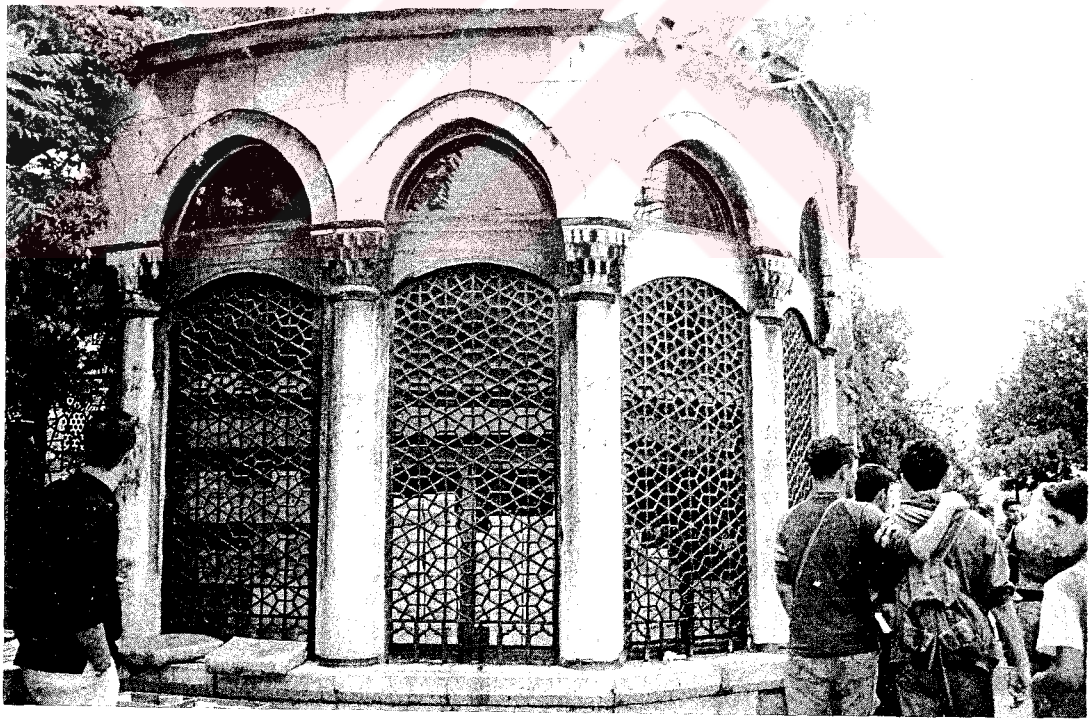
Resim 47: Tavşan Ağa Sebili Avludaki Pencereler

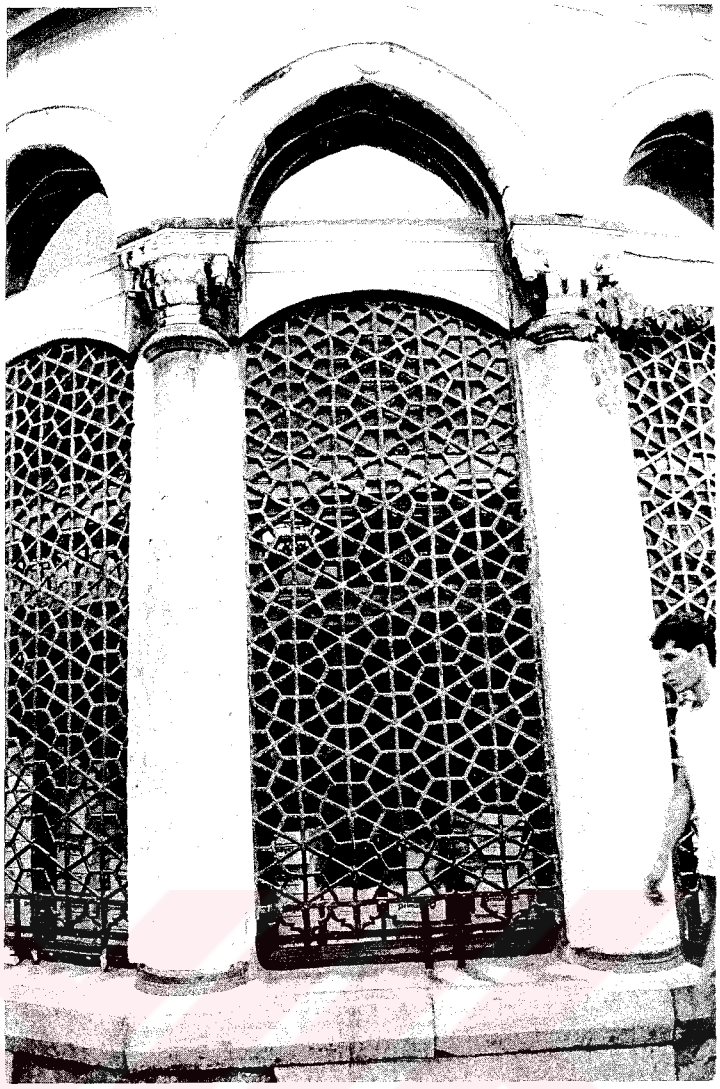
Resim 48: Tavşan Ağa Sebili İç Mekan

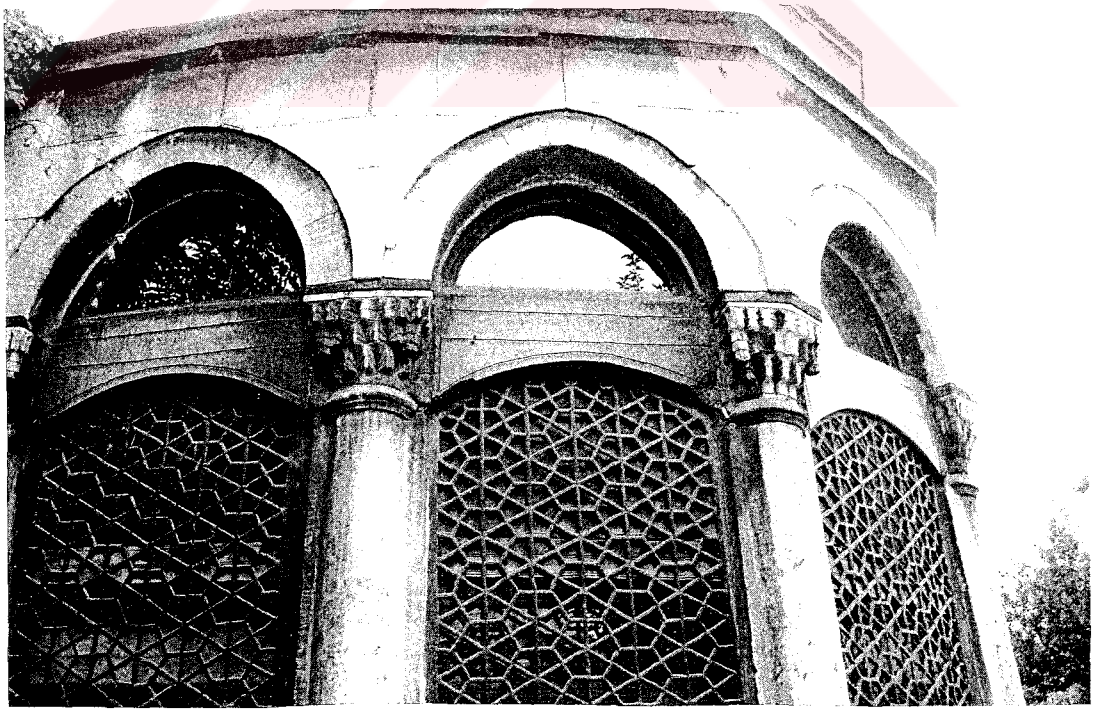
Resim 49: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili Genel Görünüşü

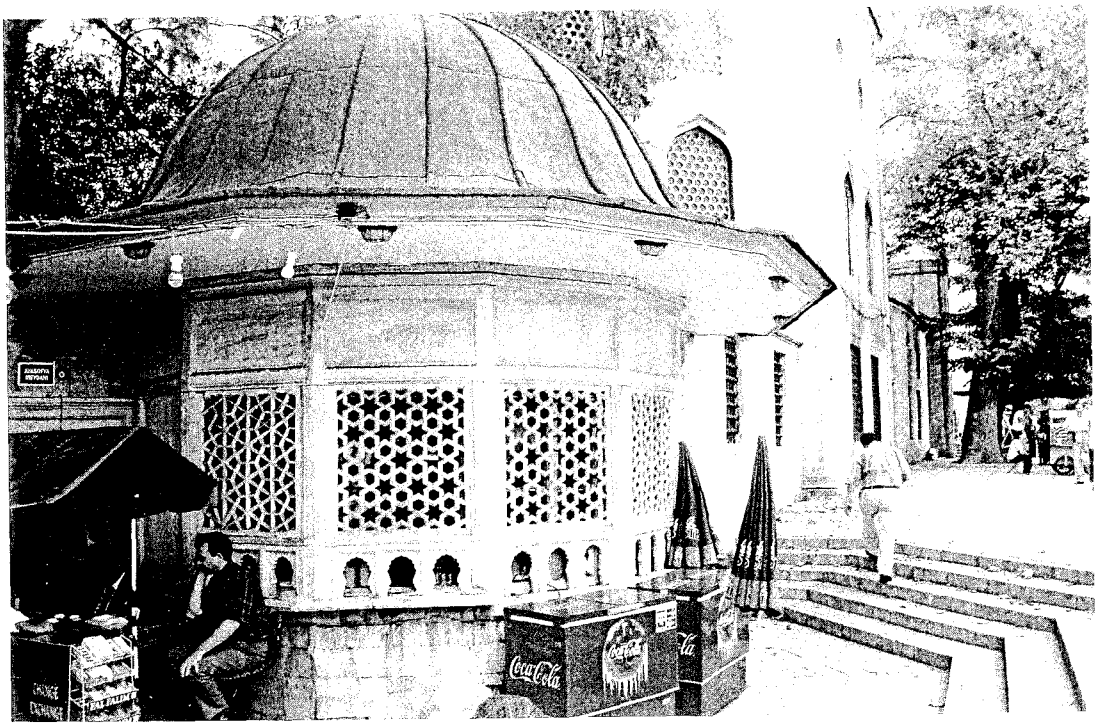
Resim 50: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebil Cephesi

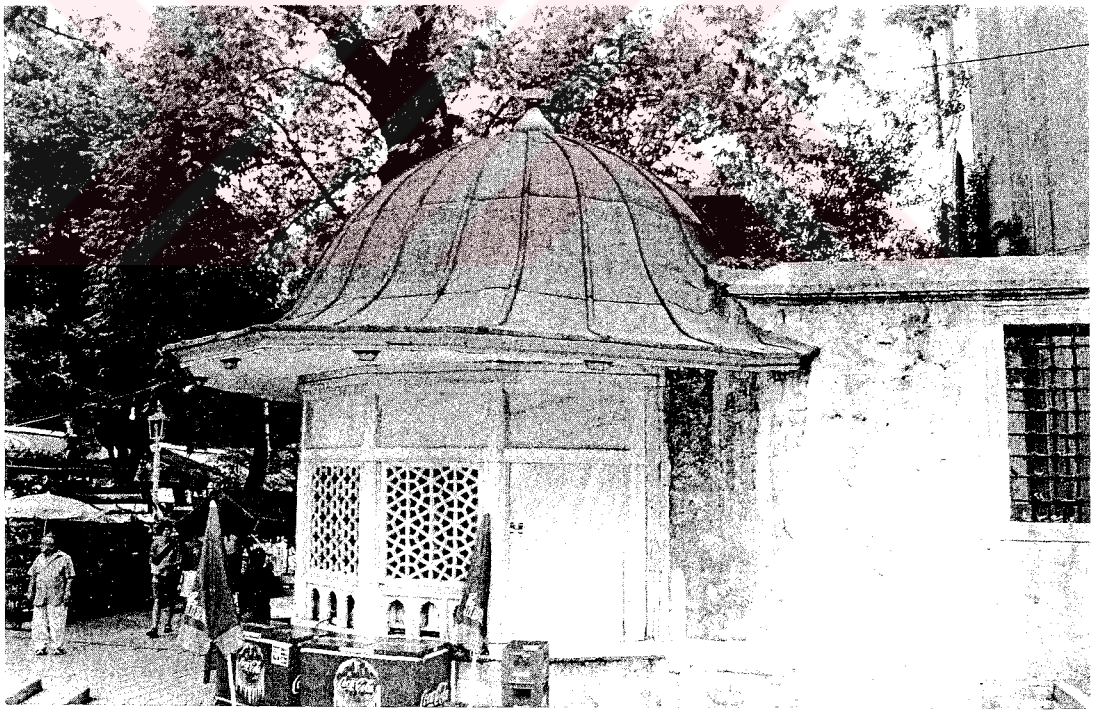
Resim 51: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili Pencere Şebekeleri

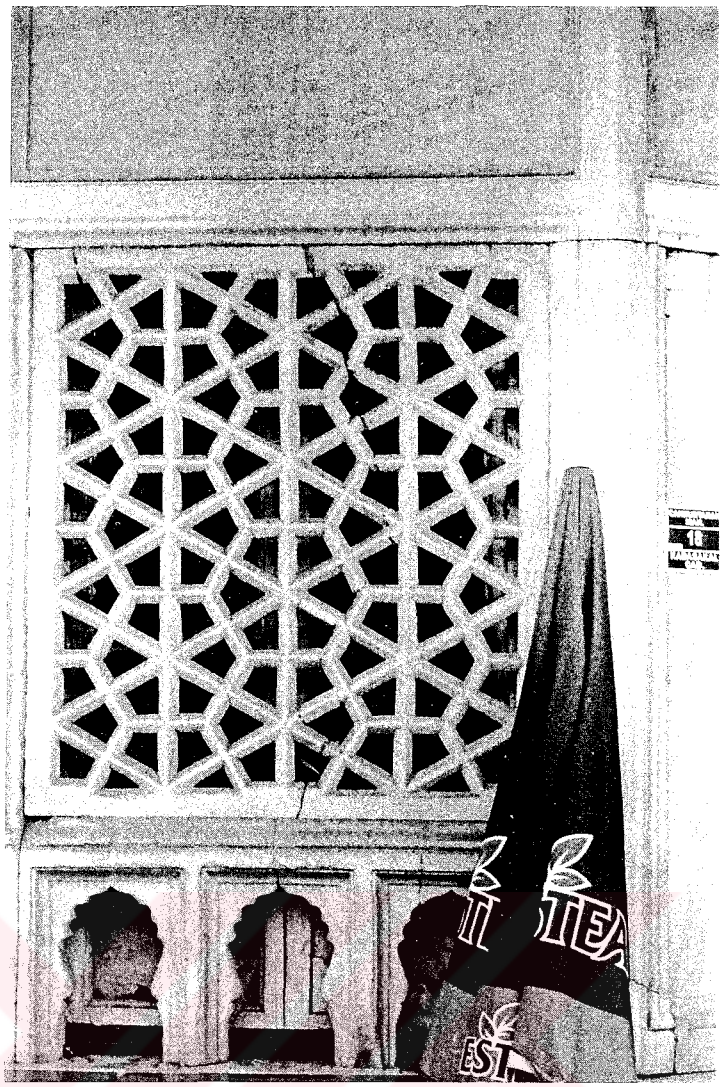
Resim 52: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sebili Üst Cephe

Resim 53: Sultan İbrahim Sebili Genel Görünüşü

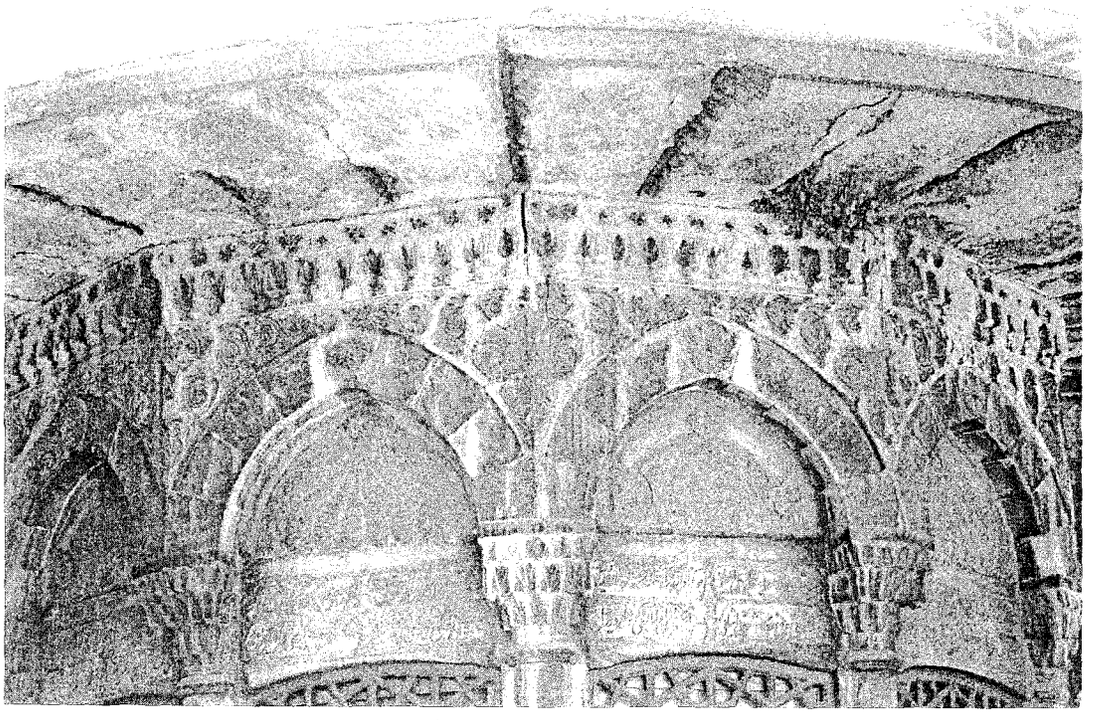
Resim 54: Sultan İbrahim Sebili Sağır Tutulan Pencereler

Resim 55: Sultan İbrahim Sebili Pencere Şebekeleri

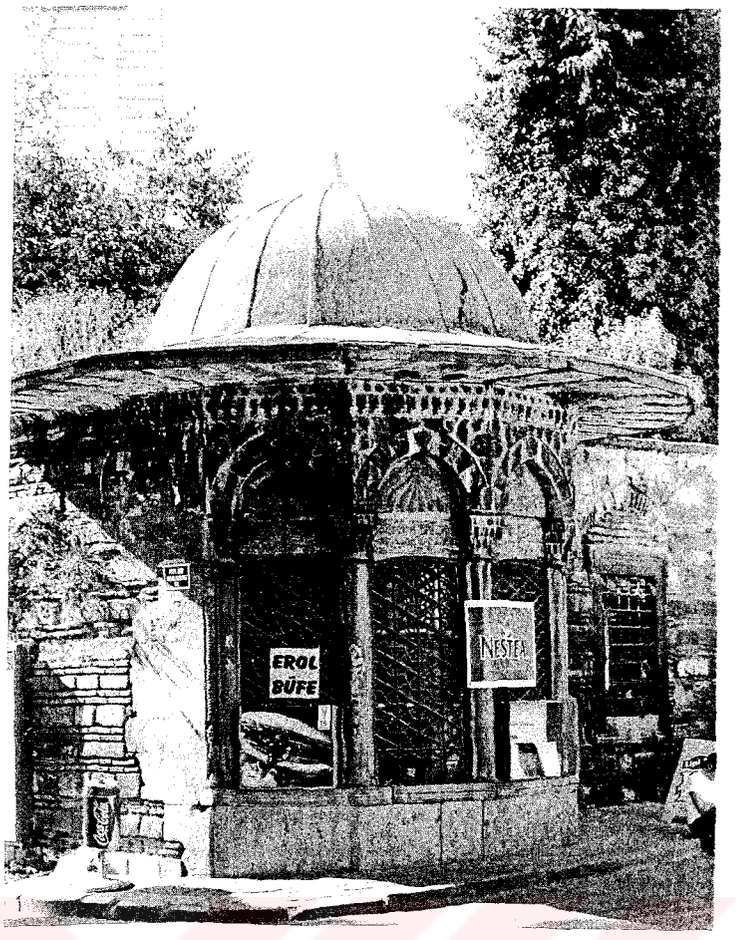
Resim 56: Ayasofya Sebili Genel Görünüşü

Resim 57: Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebil Kitabesi Genel Görünüşü

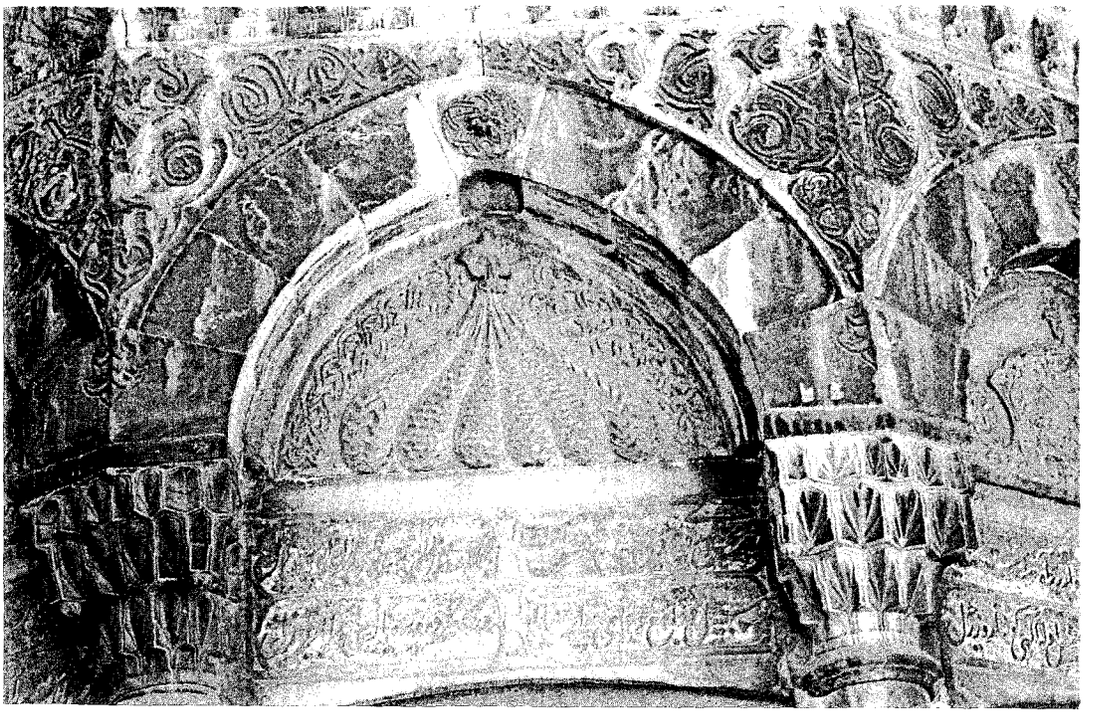
Resim 58: Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebil Kitabesi Ayrıntı Görünüşü

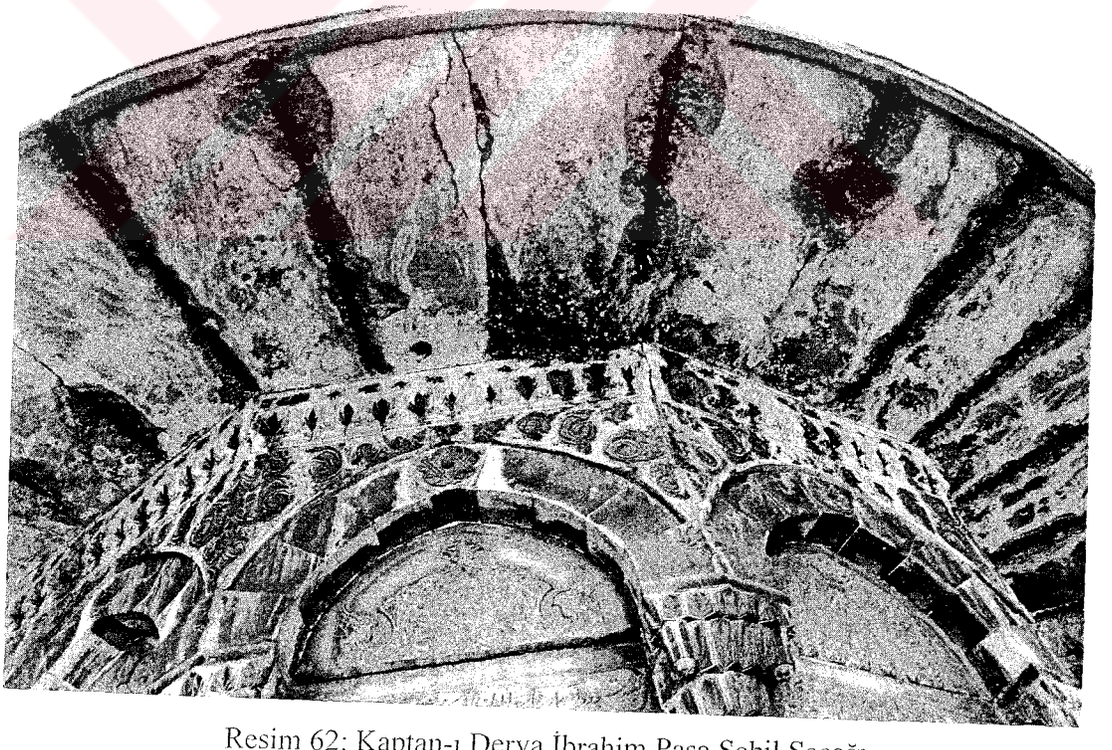
Resim 59: Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebili Genel Görünüşü

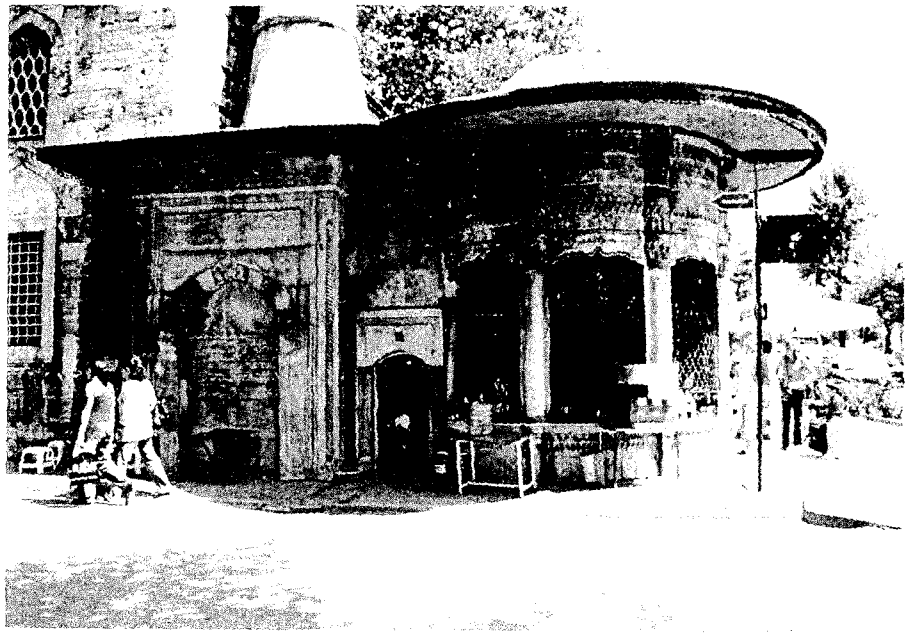
Resim 60: Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebili Pencere Şebekeleri

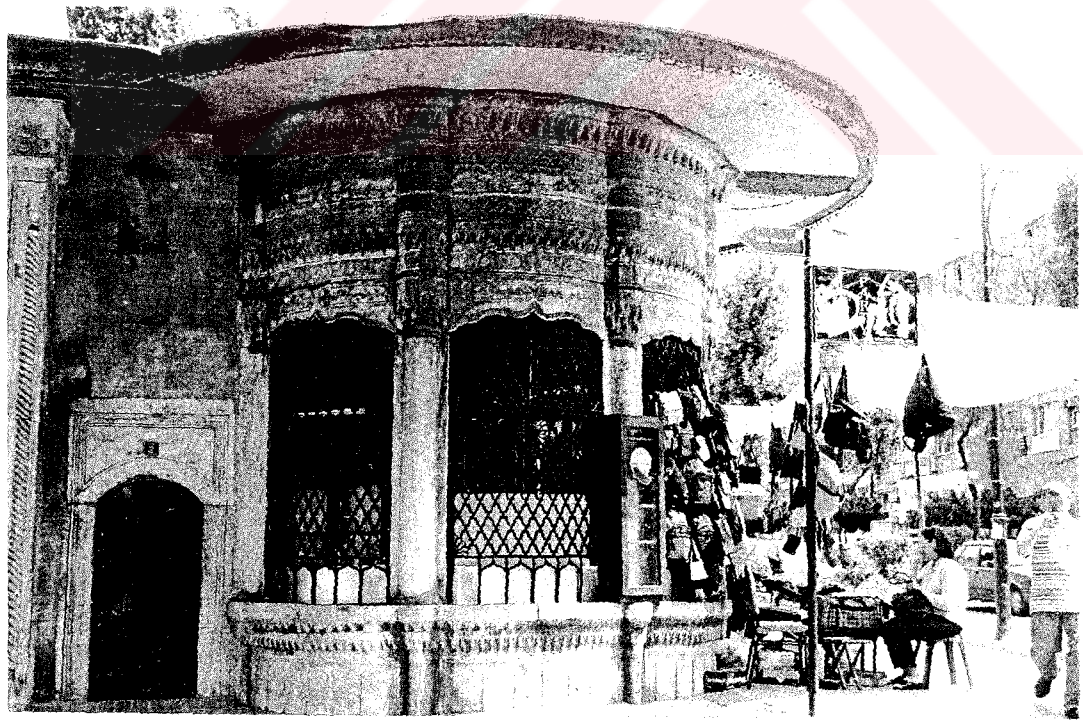
Resim 61: Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebili Sivri Kemerdeki Balık Pulu Motifi

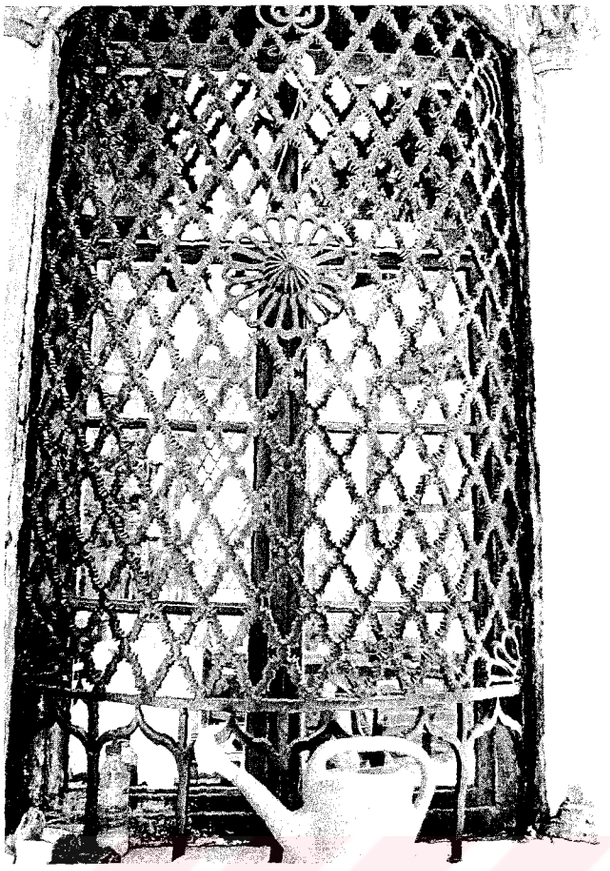
Resim 62: Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sebil Saçağı

Resim 63: Damat İbrahim Paşa Sebili Genel Görünüşü

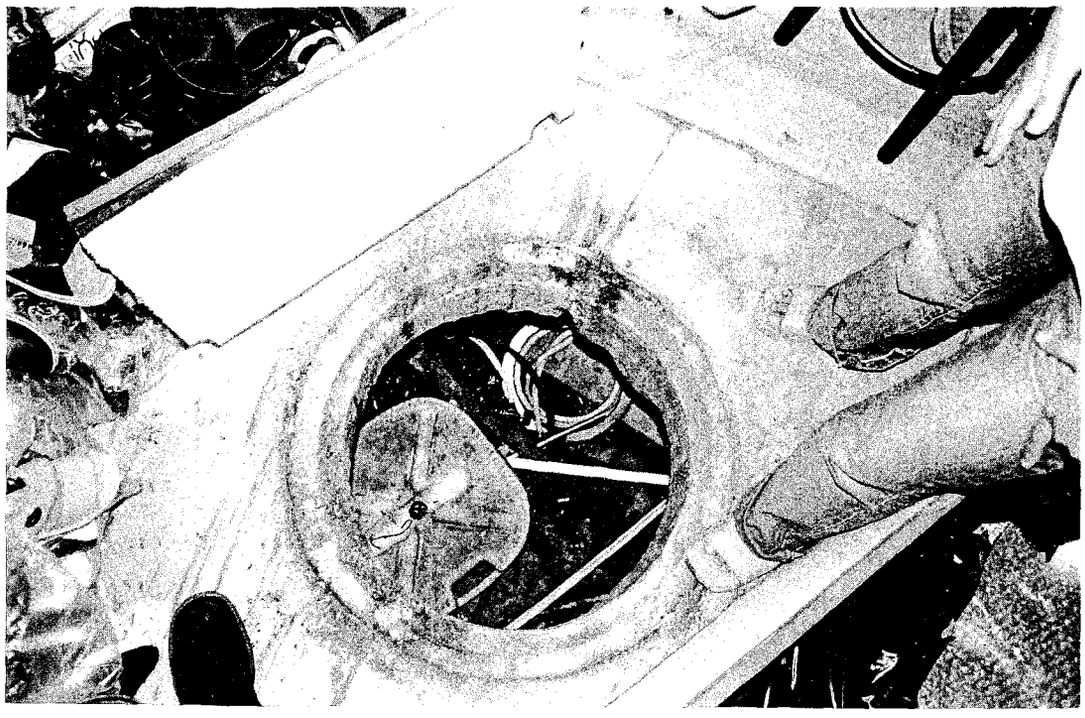
Resim 64: Damat İbrahim Paşa Sebil Cephesi

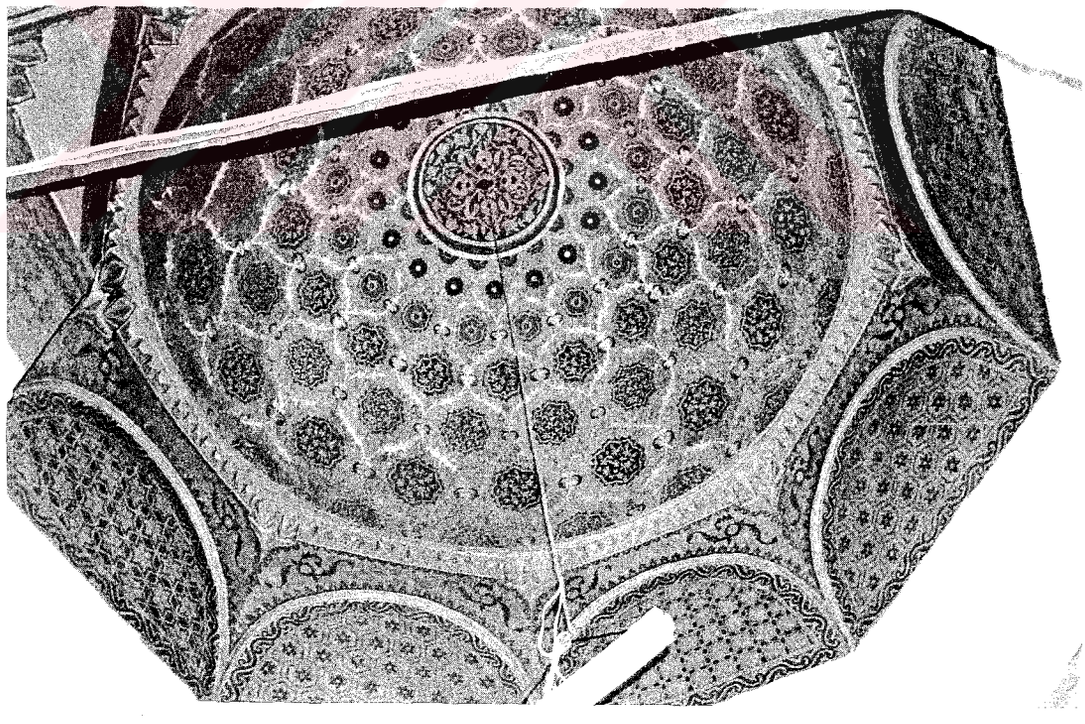
Resim 65: Damat İbrahim Paşa Sebili Pencere Şebekeleri

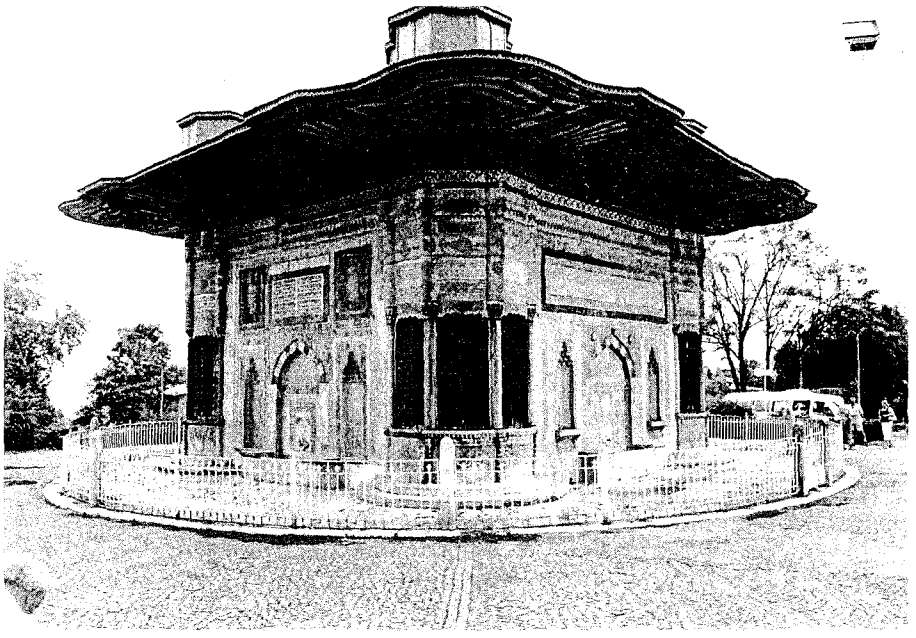
Resim 66: Damat İbrahim Paşa Sebili Üst Cephe

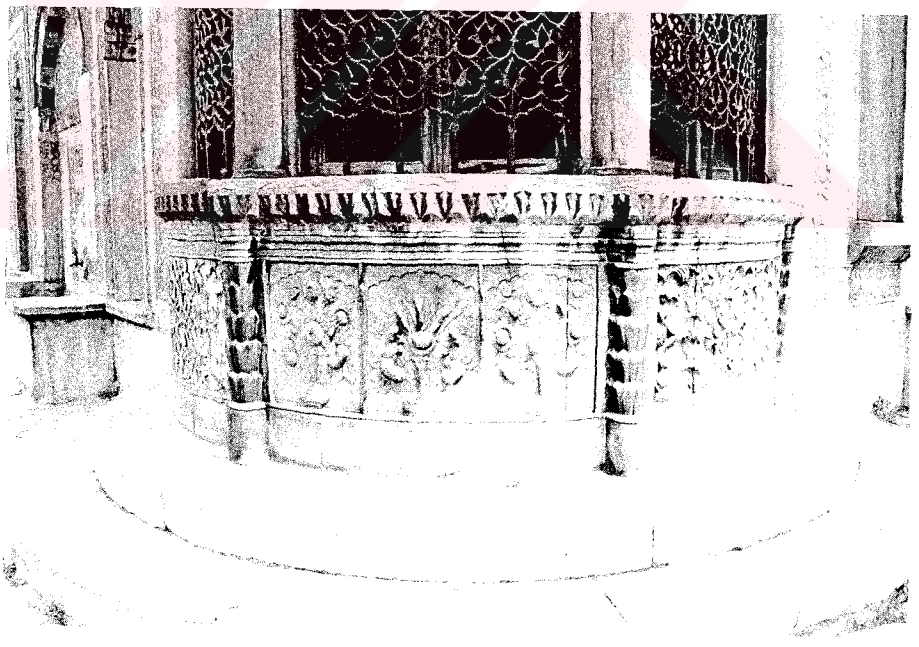
Resim 67: Damat İbrahim Paşa Sebili İçerisindeki Kuyu

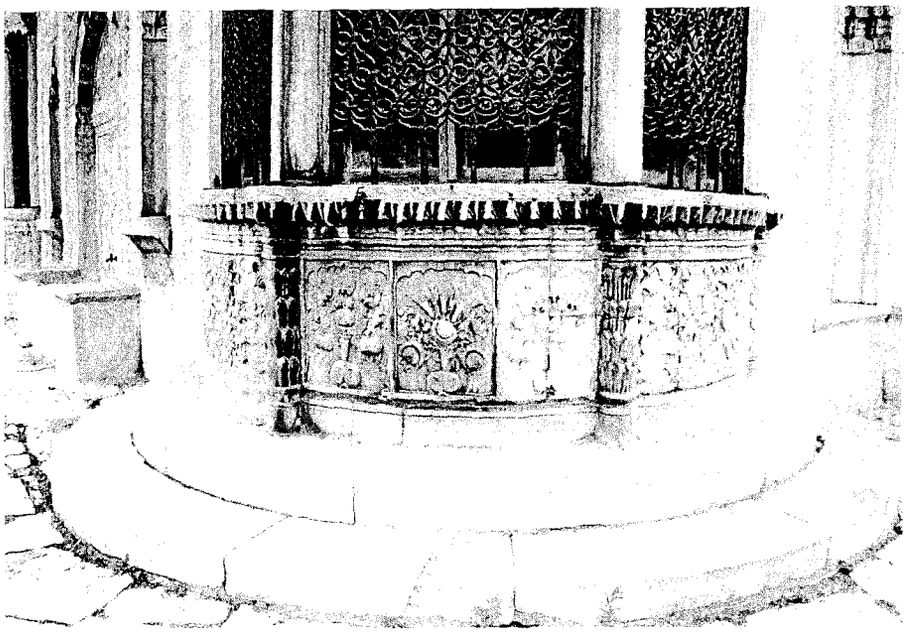
Resim 68: Damat İbrahim Paşa Sebili Kubbesi İçten Görünüşü

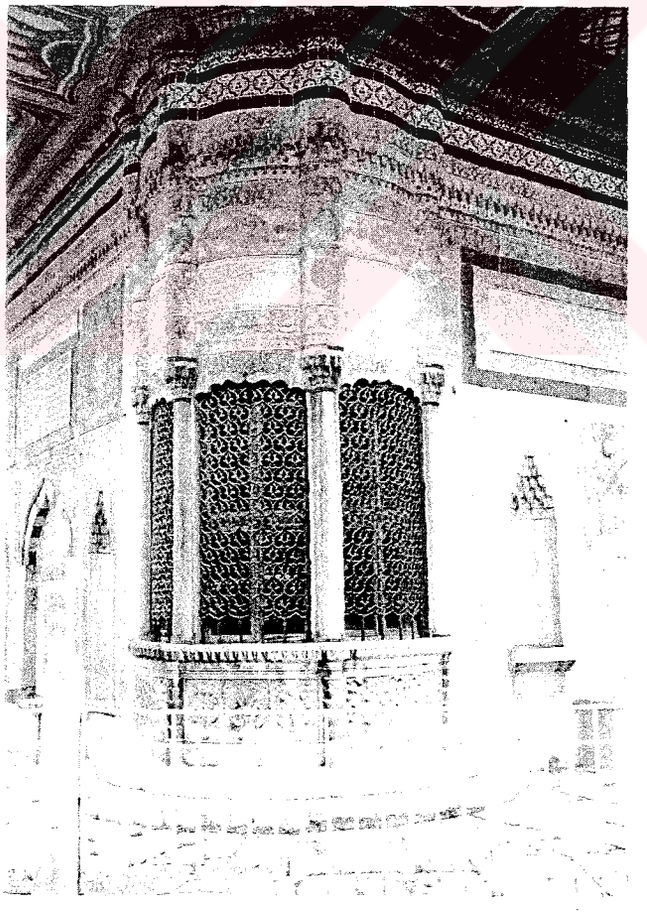
Resim 69: III.Ahmet Çeşme Sebili Genel Görünüşü

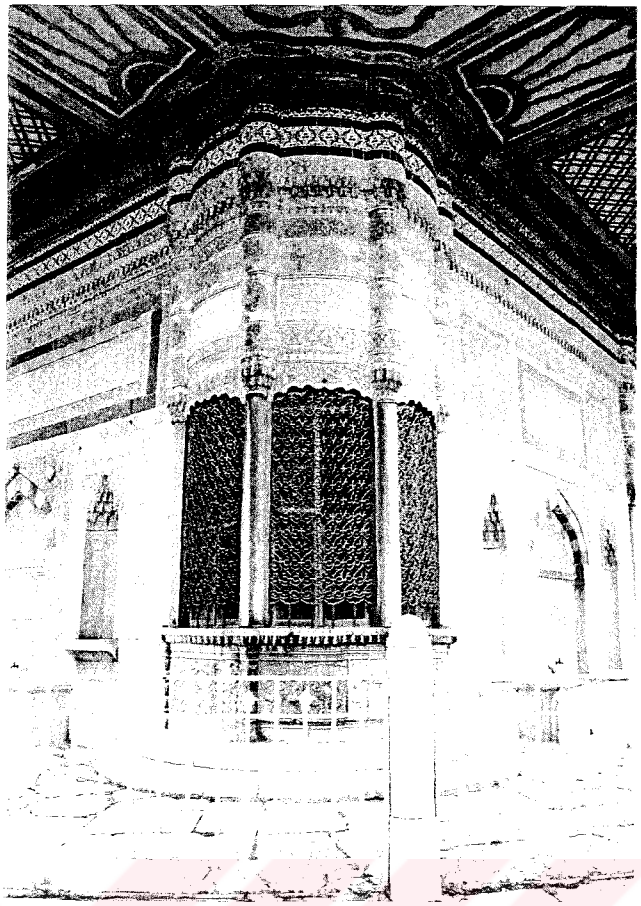
Resim 70: III.Ahmet Çeşme Sebil I-II Kaidesi

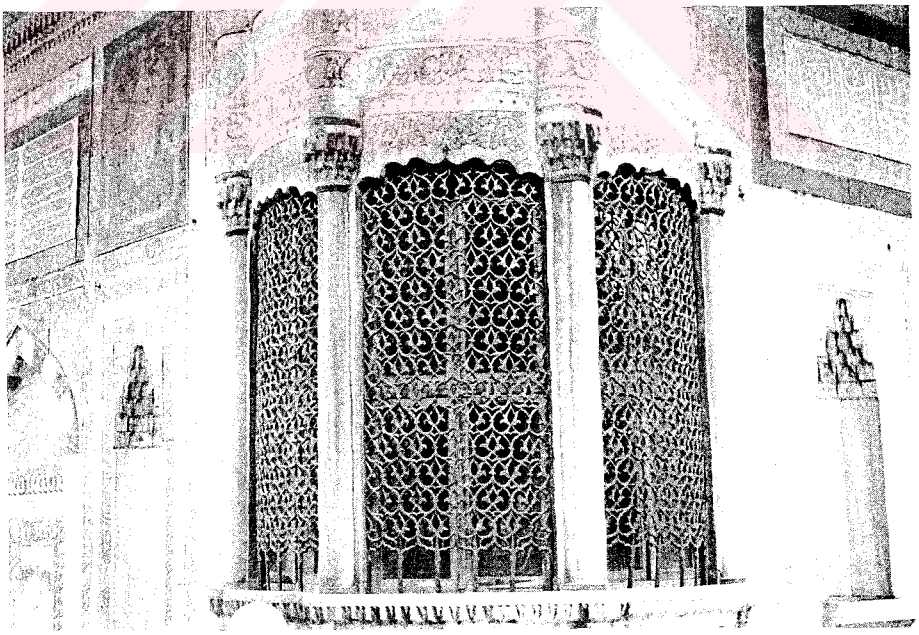
Resim 71: III.Ahmet Çeşme Sebil I-II Kaidesi

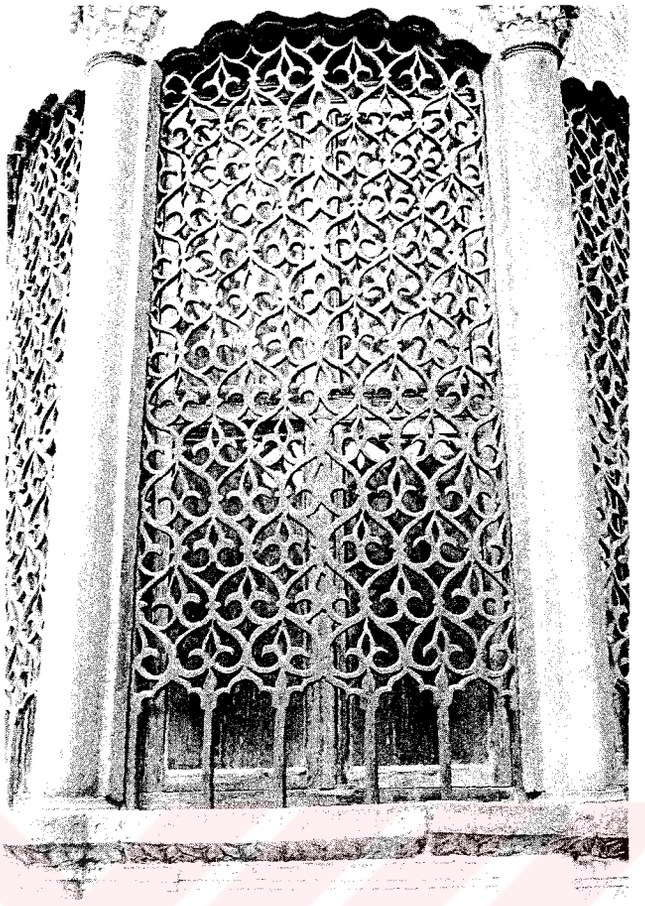
Resim 72: III.Ahmet Çeşme Sebili I-II Genel Görünüşü

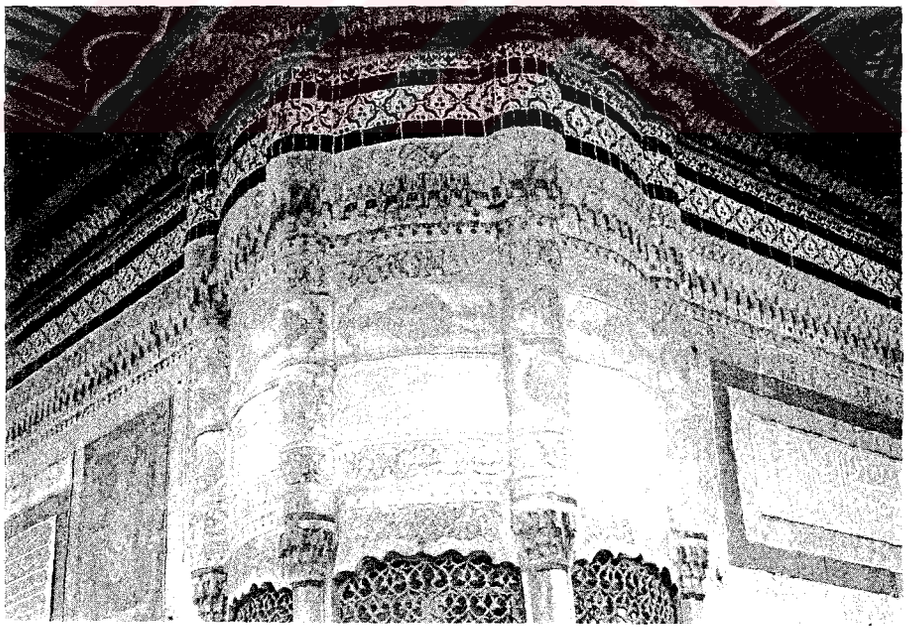
Resim 73: III.Ahmet Çeşme Sebili I-II Genel Görünüşü

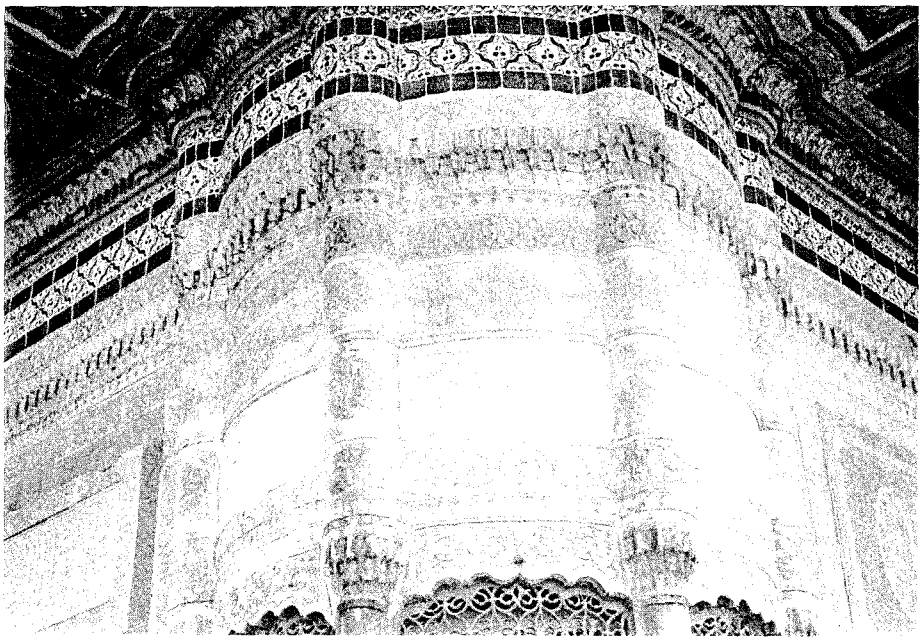
Resim 74: III.Ahmet Çeşme Sebili I-II Pencere Şebekeleri

Resim 75: III.Ahmet Çeşme Sebili I-II Pencere Şebekeleri

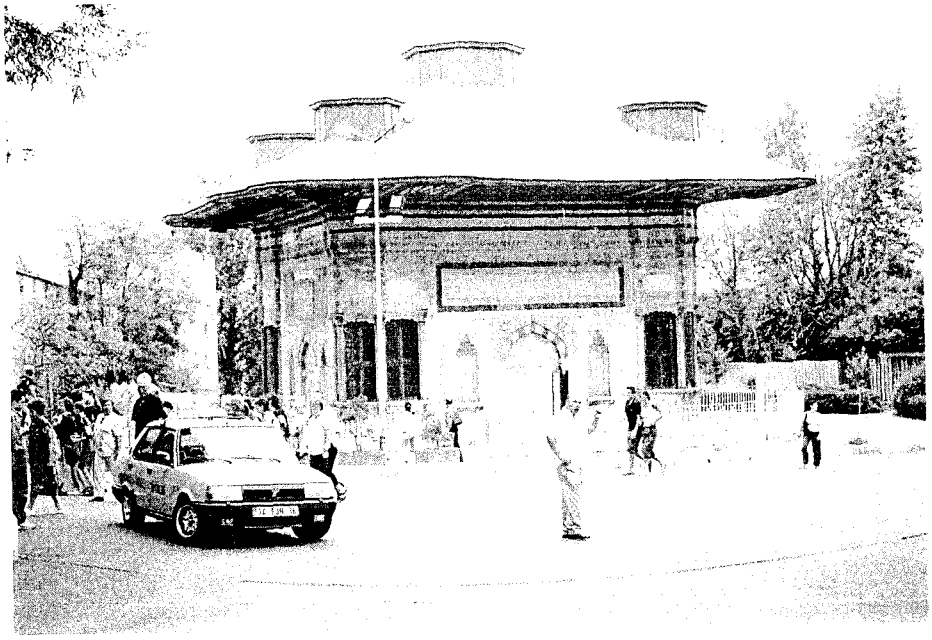
Resim 76: III.Ahmet Çeşme Sebili I-II Üst Cephesi

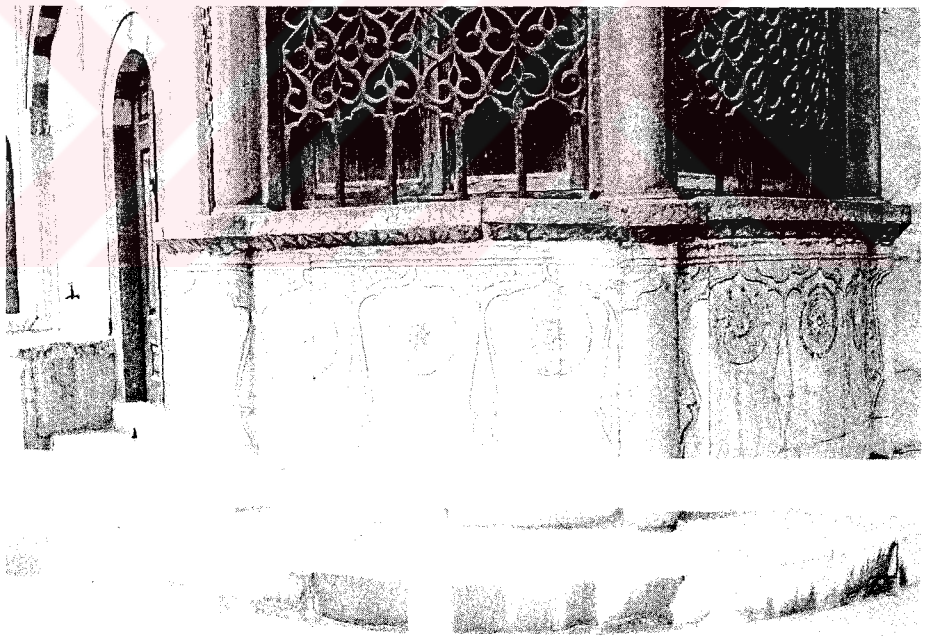
Resim 77: III.Ahmet Çeşme Sebili I-II Üst Cephesi

Resim 78: III.Ahmet Çeşme Sebil I-II Saçağı

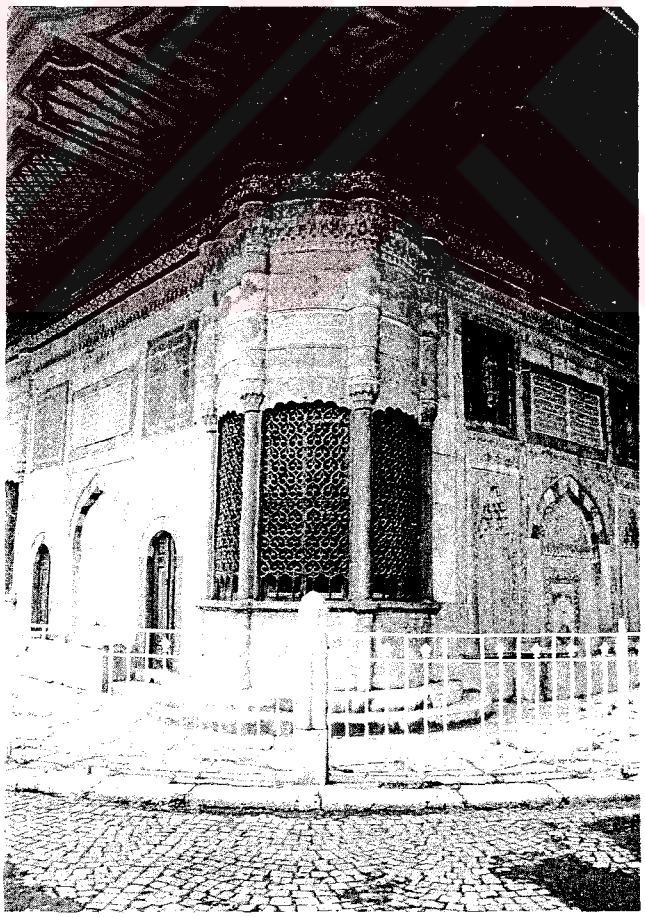
Resim 79: III.Ahmet Çeşme Sebili Genel Görünüşü

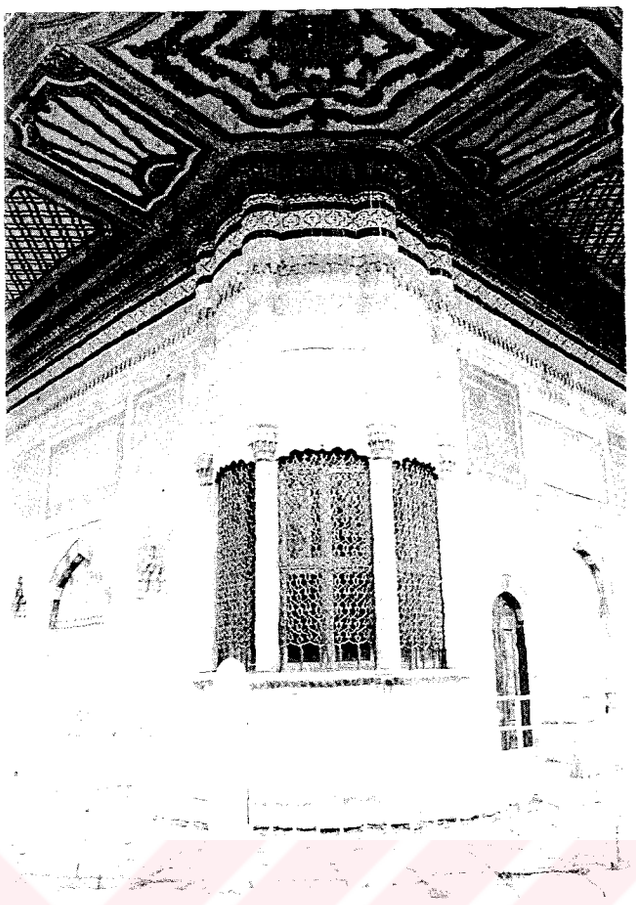
Resim 80: III.Ahmet Çeşme Sebil III-IV Kaidesi

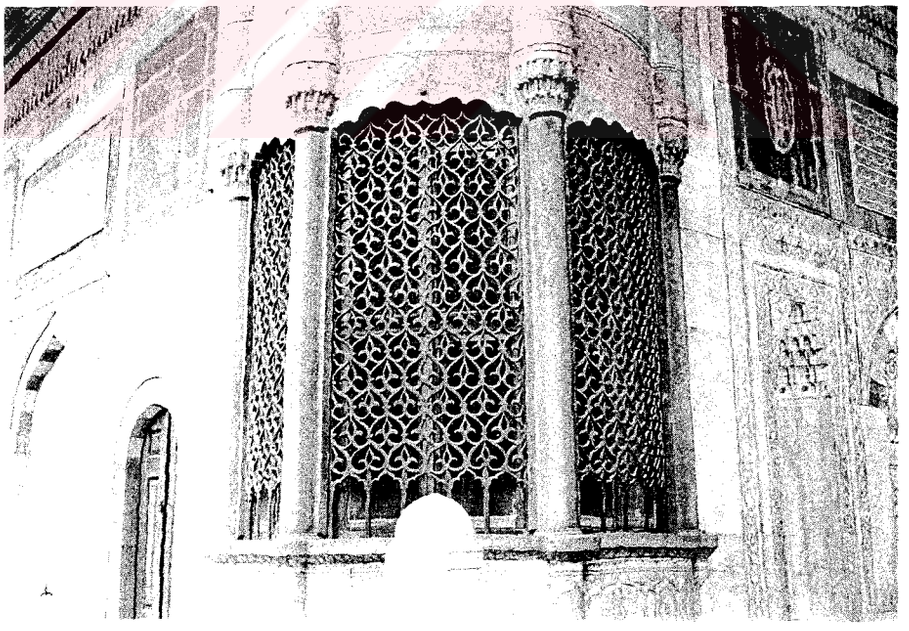
Resim 81: III.Ahmet Çeşme Sebil III-IV Kaidesi

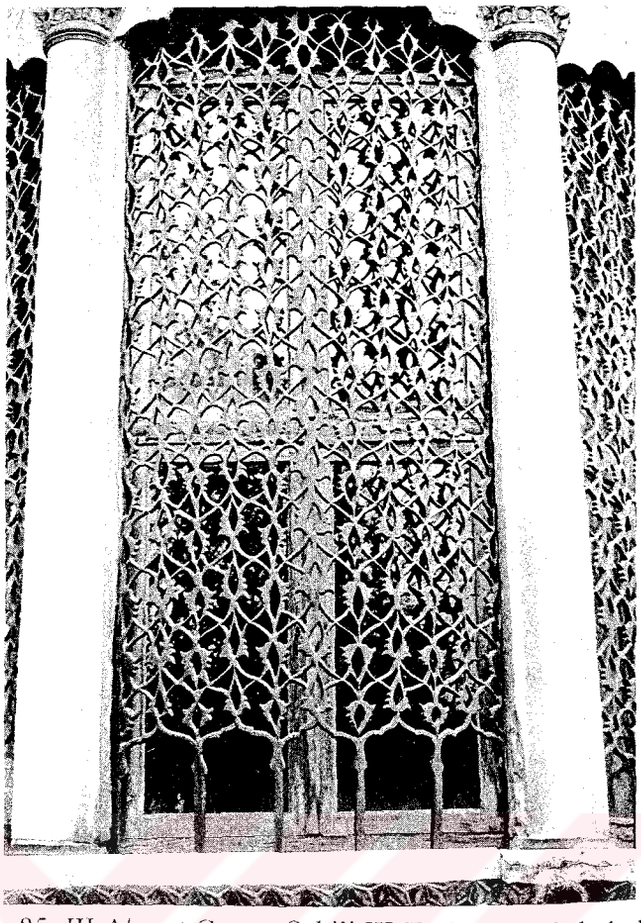
Resim 82: III.Ahmet Çeşme Sebili III-IV Genel Görünüşü

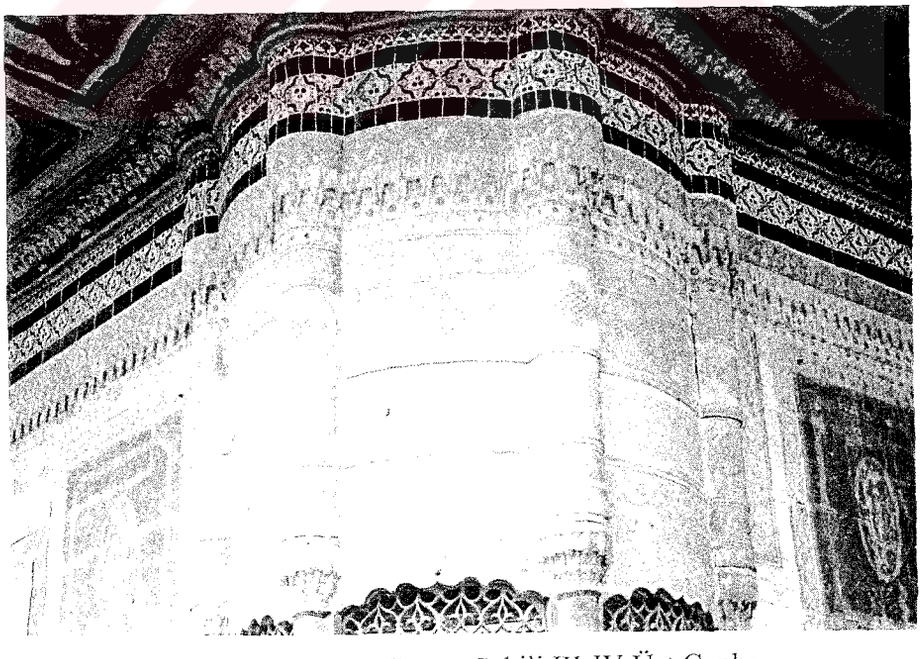
Resim 83: III.Ahmet Çeşme Sebili III-IV Genel Görünüşü

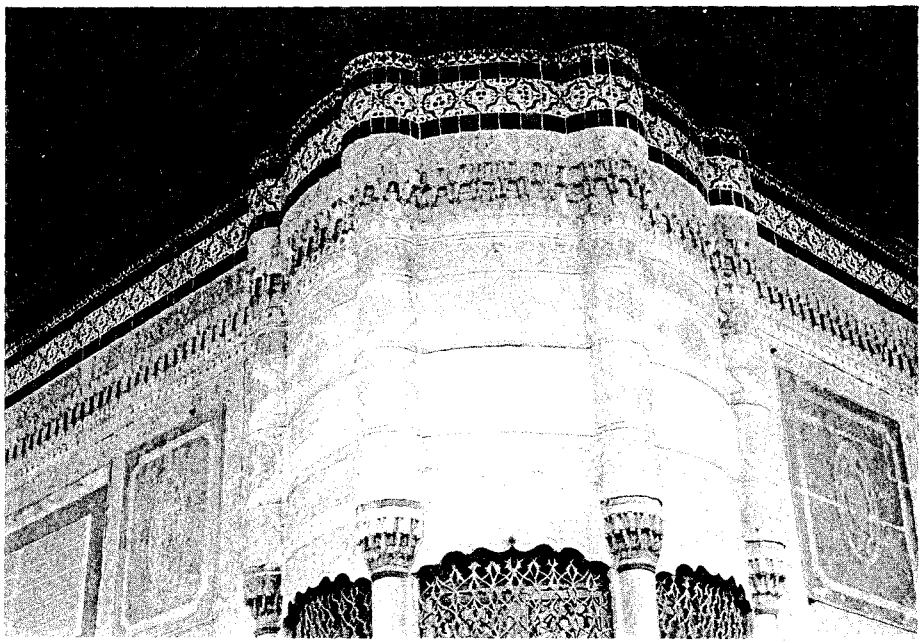
Resim 84: III.Ahmet Çeşme Sebili III-IV Pencere Şebekeleri

Resim 85: III.Ahmet Çeşme Sebili III-IV Pencere Şebekeleri

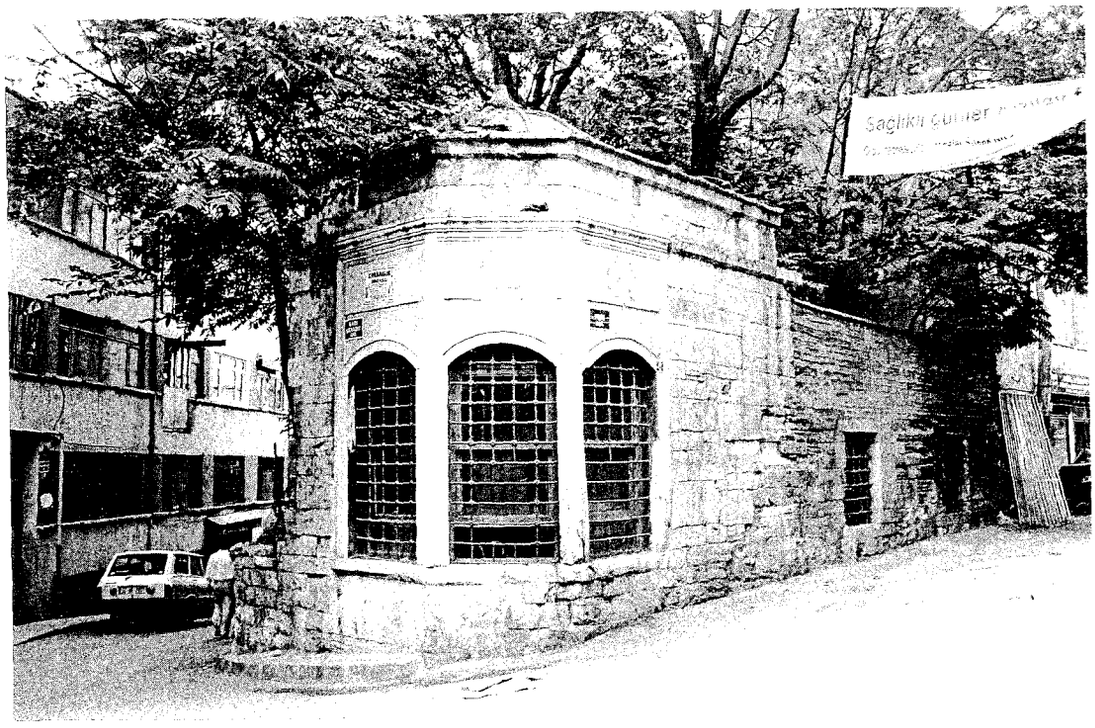
Resim 86: III.Ahmet Çeşme Sebili III-IV Üst Cephe

Resim 87: III.Ahmet Çeşme Sebili III-IV Üst Cephe

Resim 88: III.Ahmet Çeşme Sebil III-IV Saçağı

Resim 89: Rehabula Kadın Sebili Genel Görünüşü

Resim 90: Rehabula Kadın Sebili Cephesi

Resim 91: Rehabula Kadın Sebili Pencere Şebekeleri

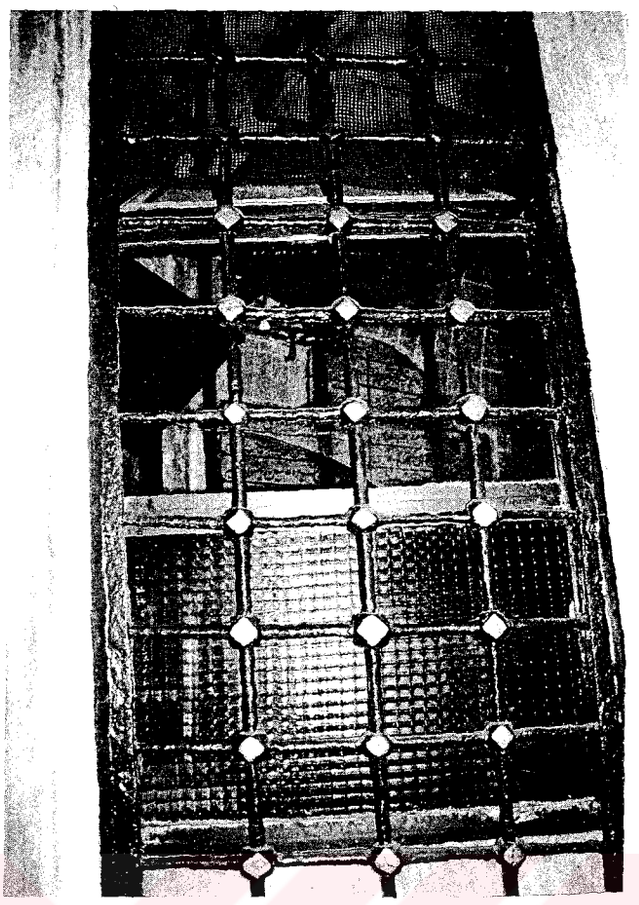
Resim 92: Kapalıçarşı Beşir Ağa Sebil Kitabesi

Resim 93: Kapalıçarşı Beşir Ağa Sebili Genel Görünüşü

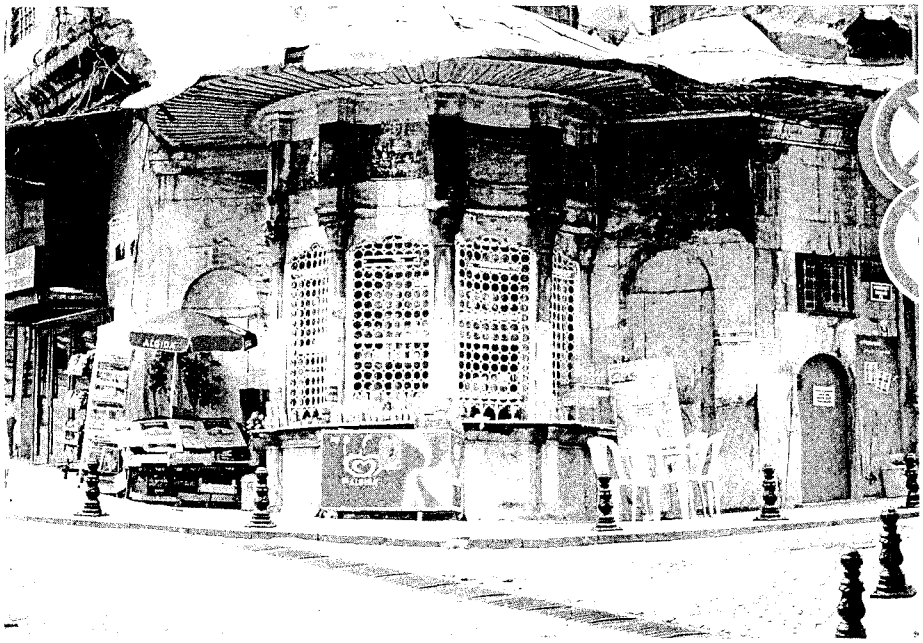
Resim 94: Kapalıçarşı Beşir Ağa Sebil Cephesi

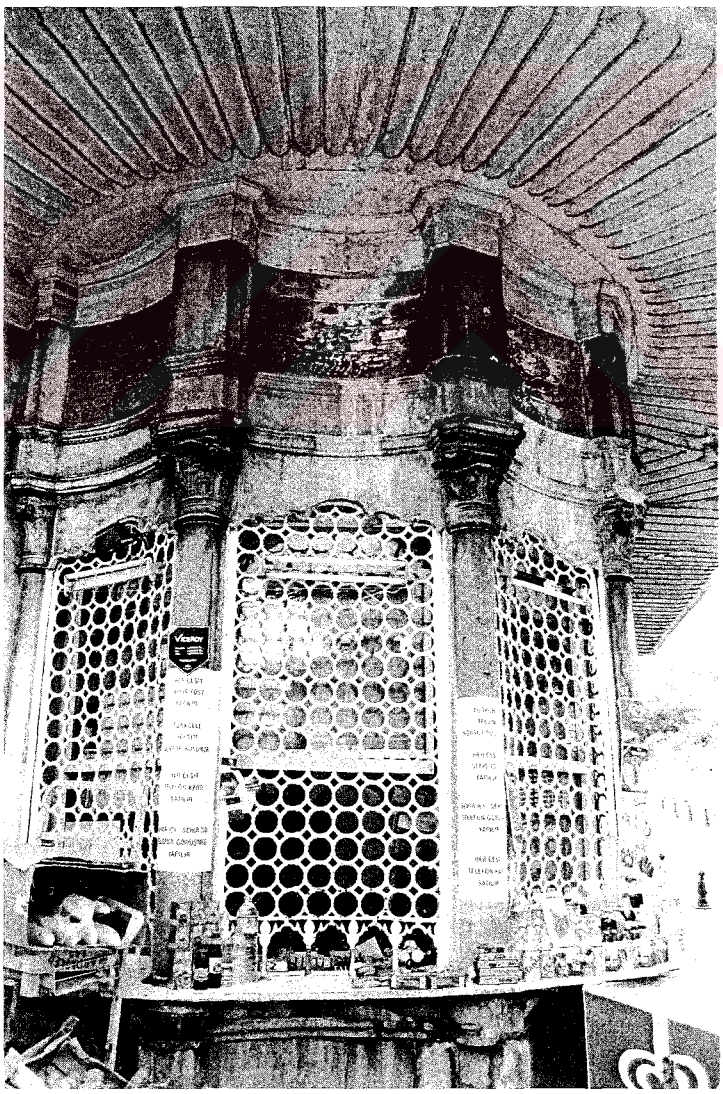
Resim 95: Kapalıçarşı Beşir Ağa Sebili Pencere Şebekeleri

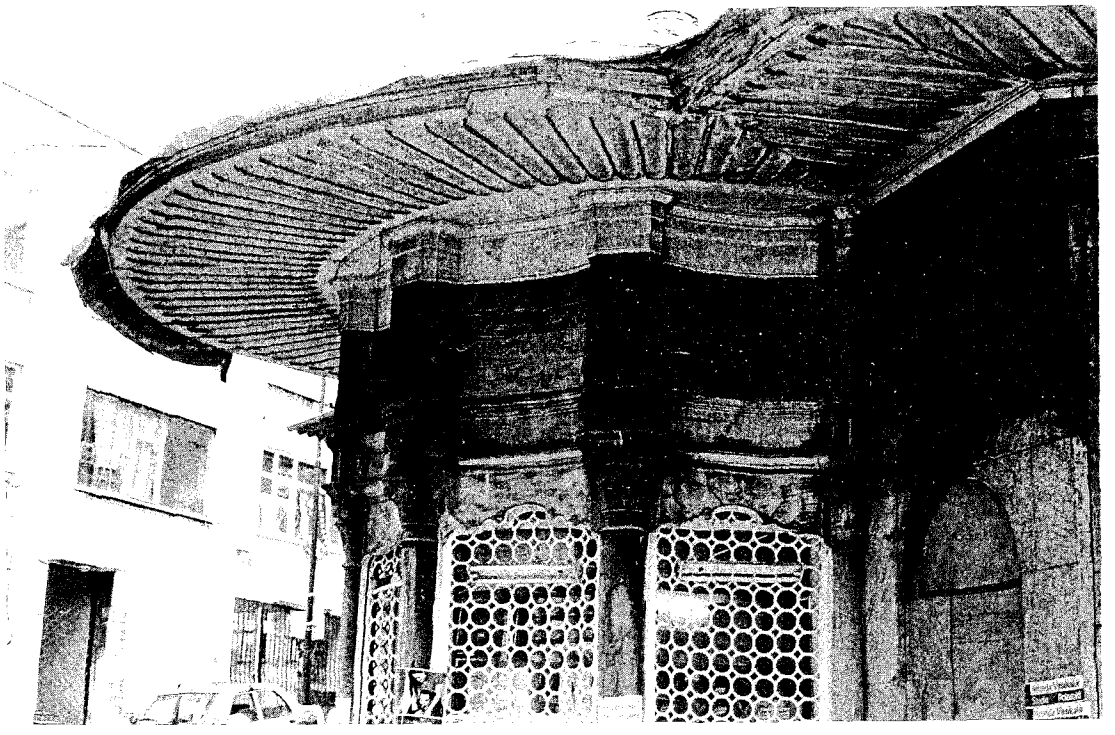
Resim 96: Kapalıçarşı Beşir Ağa Sebili İç Mekan

Resim 97: Beşir Ağa Sebili Genel Görünüşü

Resim 98: Beşir Ağa Sebil Cephesi

Resim 99: Beşir Ağa Sebil Saçağı

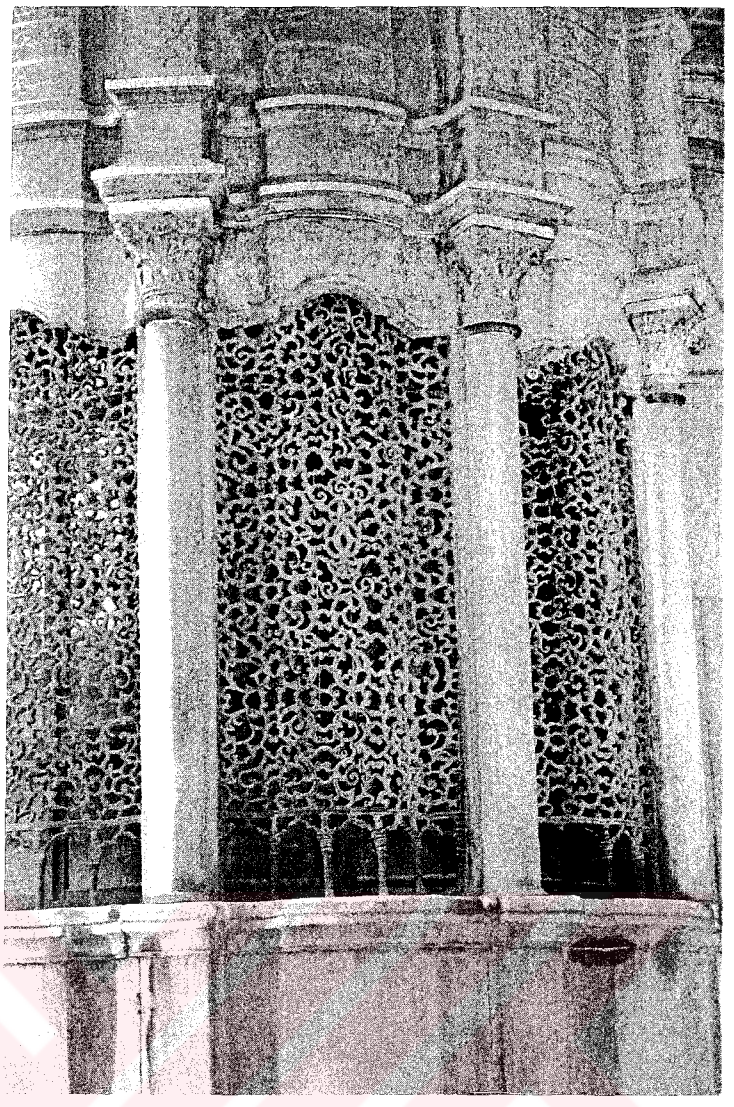
Resim 100: Beşir Ağa Sebil Çeşmesi

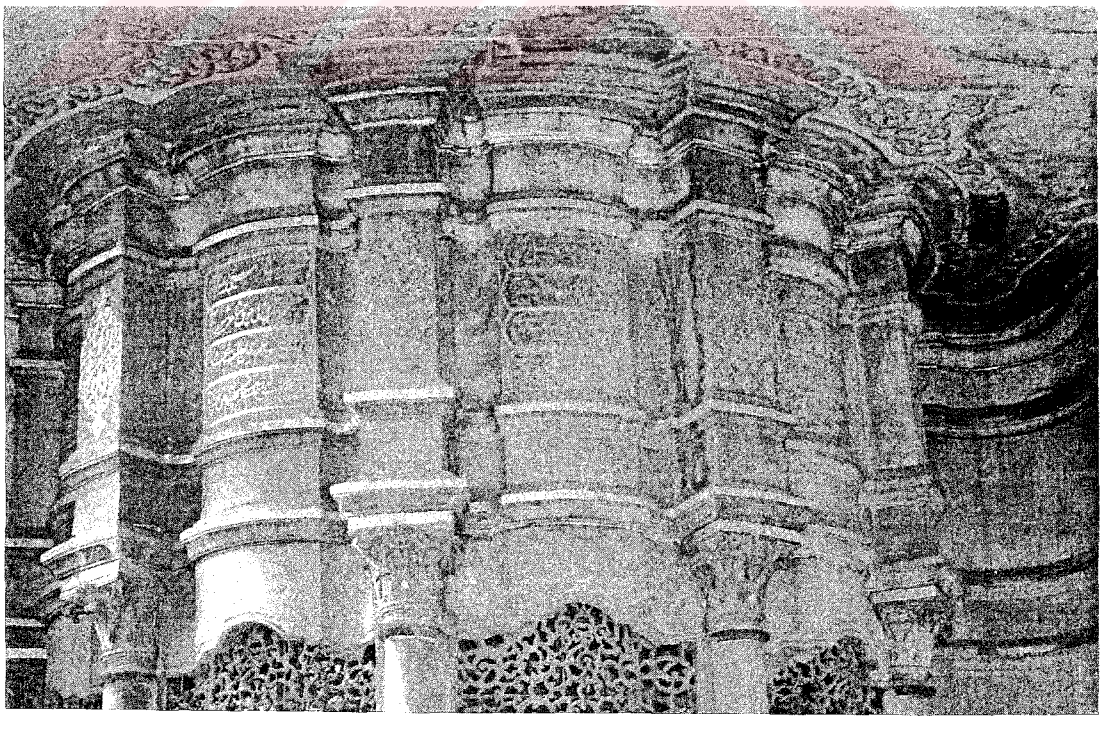
Resim 101: Seyyid Hasan Paşa Sebili Mekteple Görünüşü

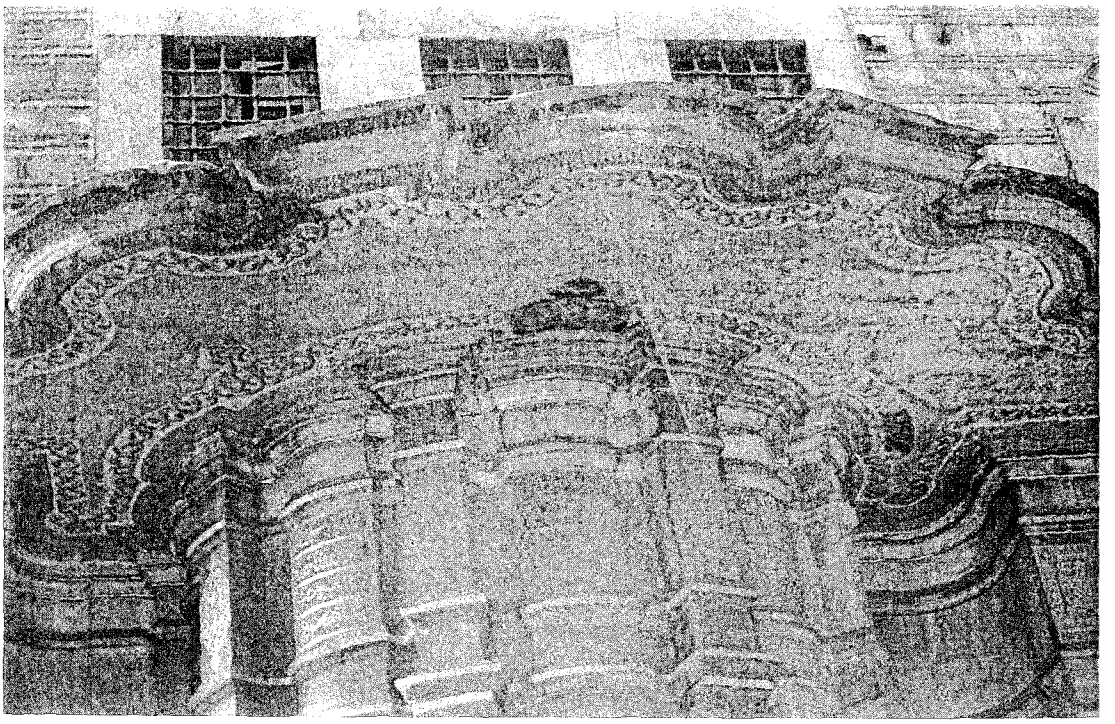
Resim 102: Seyyid Hasan Paşa Sebili Genel Görünüşü

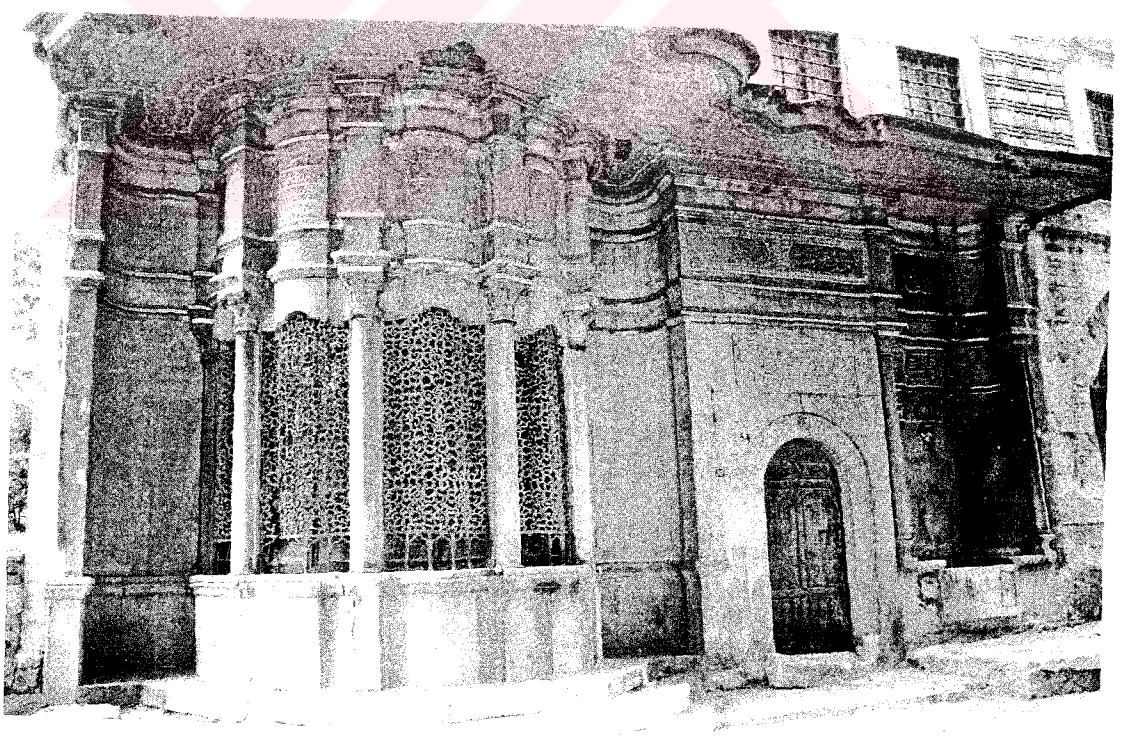
Resim 103: Seyyid Hasan Paşa Sebil Cephesi

Resim 104: Seyyid Hasan Paşa Sebili Üst Cephesi

Resim 105: Seyyid Hasan Paşa Sebil Saçağı

Resim 106: Seyyid Hasan Paşa Sebil Çeşmesi

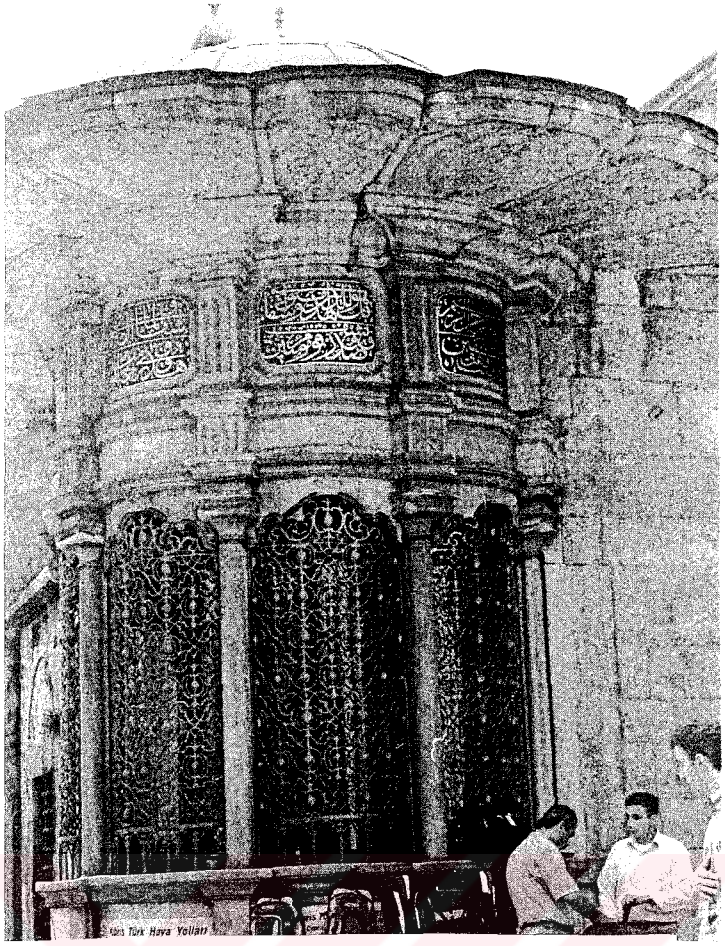
Resim107: Nur-u Osmaniye Sebili Genel Görünüşü

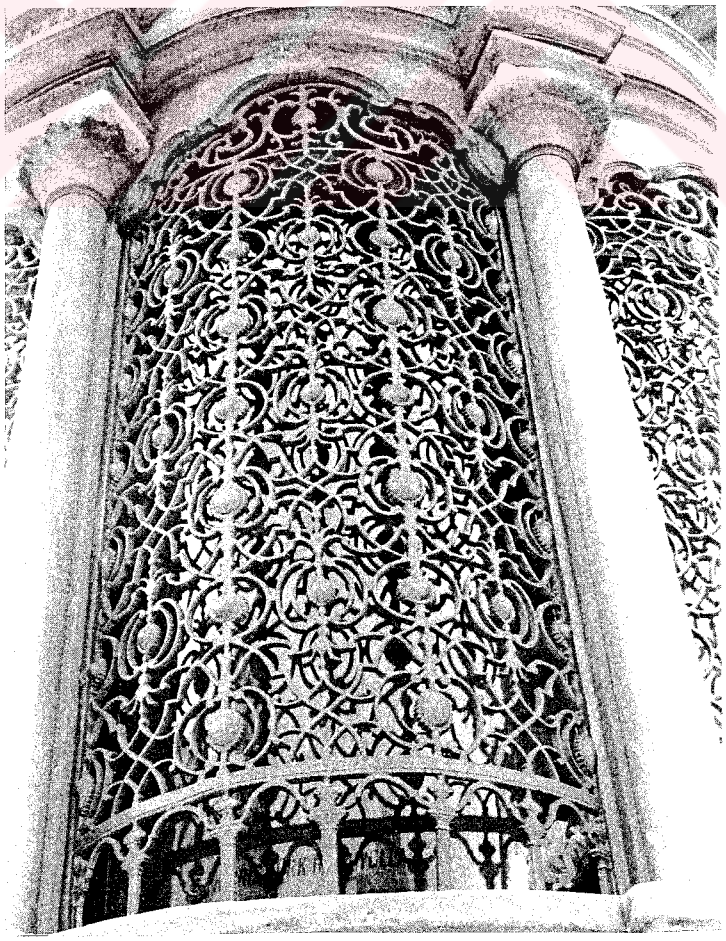
Resim 108: Koca Ragıp Paşa Sebili Genel Görünüşü

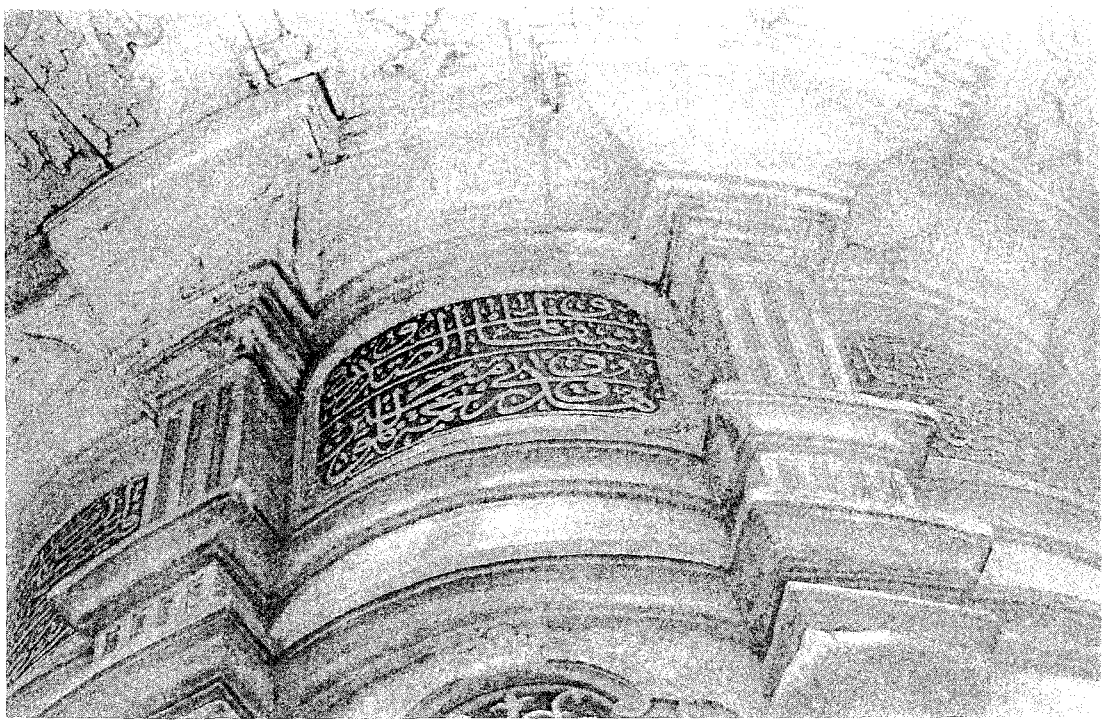
Resim 109: III.Mustafa (Laleli) Sebili Genel Görünüşü

Resim 110: III.Mustafa (Laleli) Sebil Cephesi

Resim 111: III.Mustafa (Laleli) Sebili Pencere Şebekeleri

Resim 112: III.Mustafa (Laleli) Sebili Üst Cephe

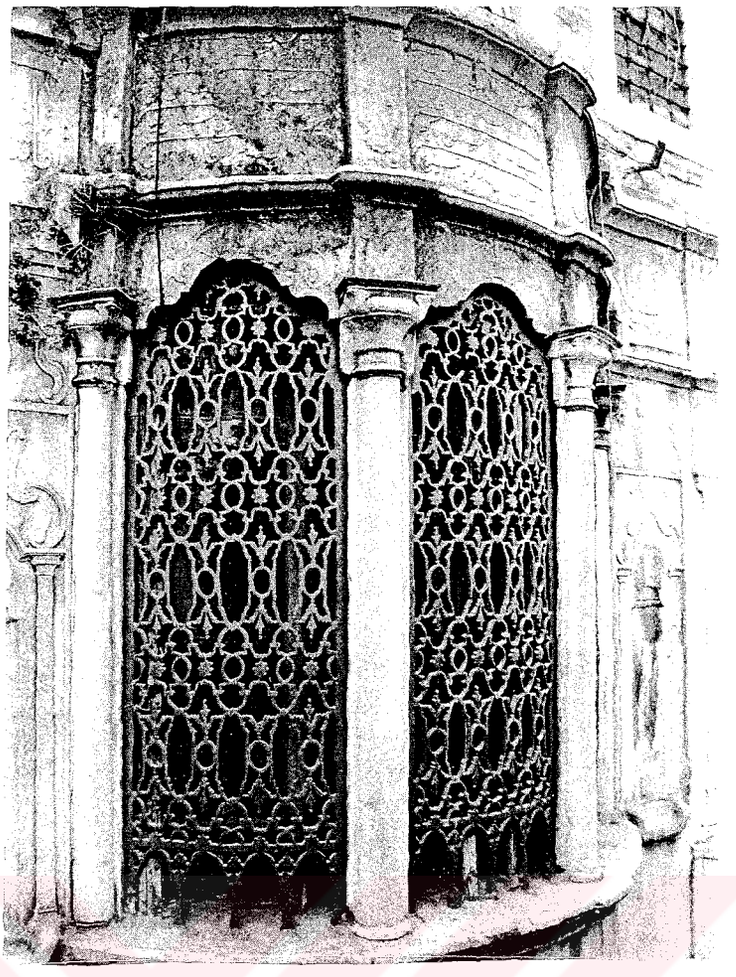
Resim 113: III.Mustafa (Laleli) Sebil Saçağı

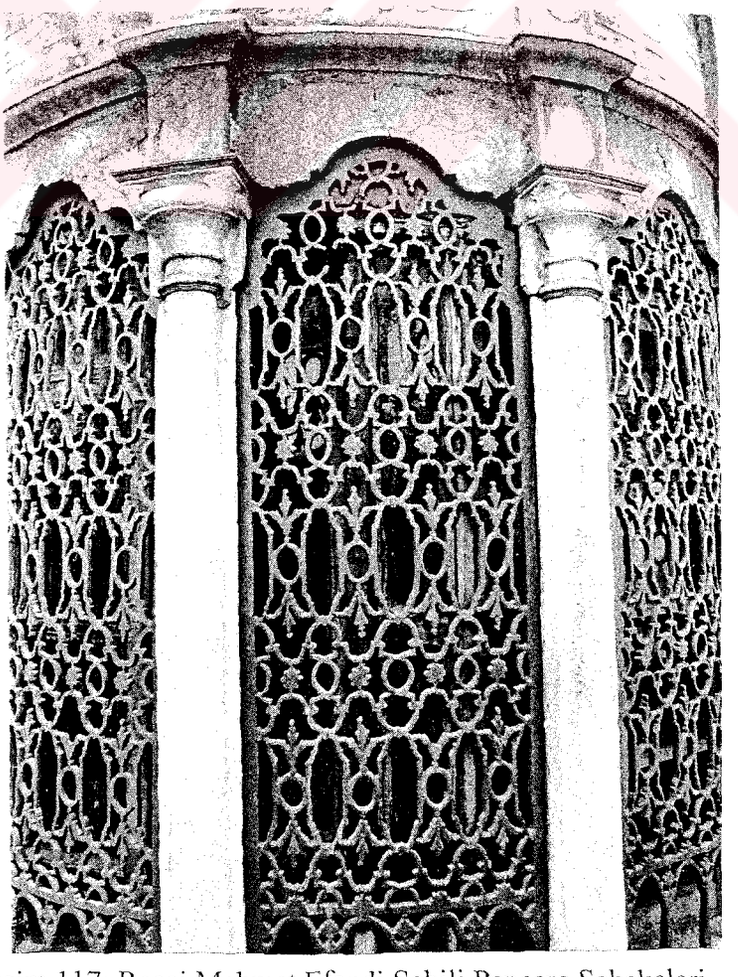
Resim 114: Recai Mehmet Efendi Sebil Kitabesi

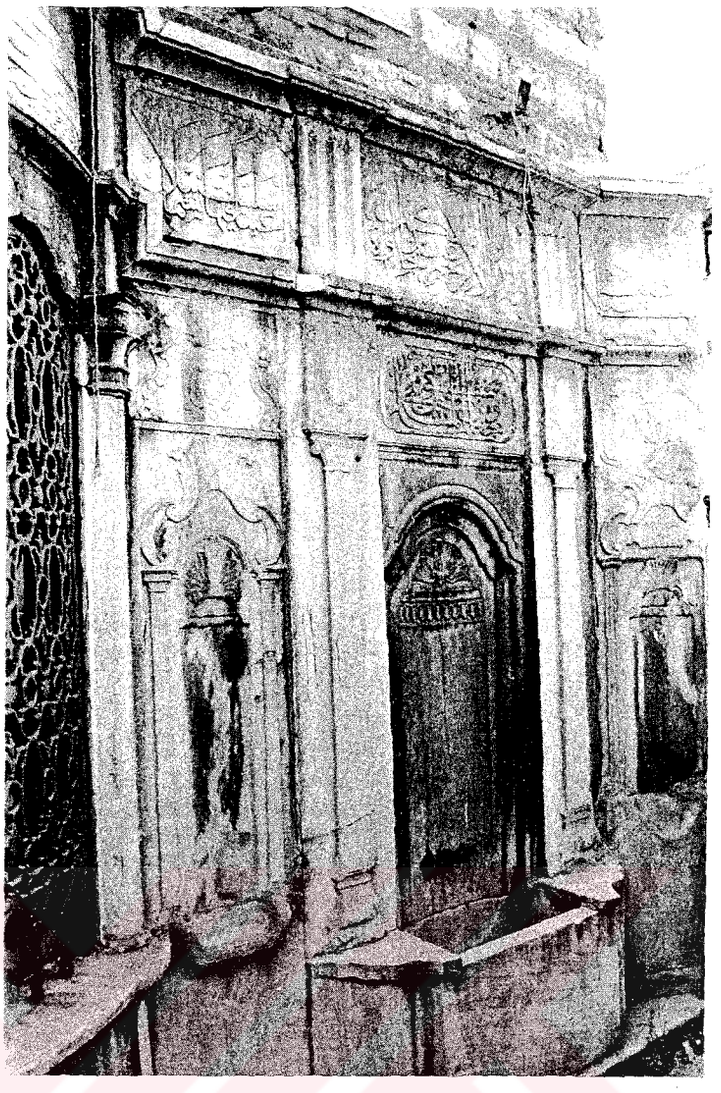
Resim 115: Recai Mehmet Efendi Sebili Genel Görünüşü

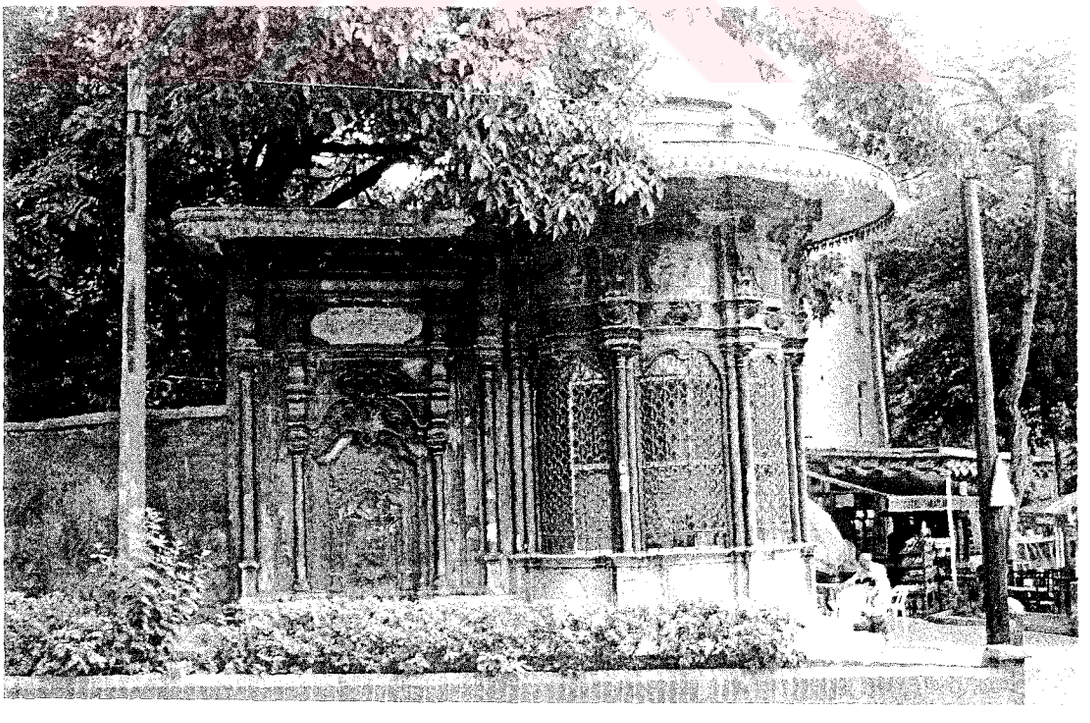
Resim 116: Recai Mehmet Efendi Sebil Cephesi

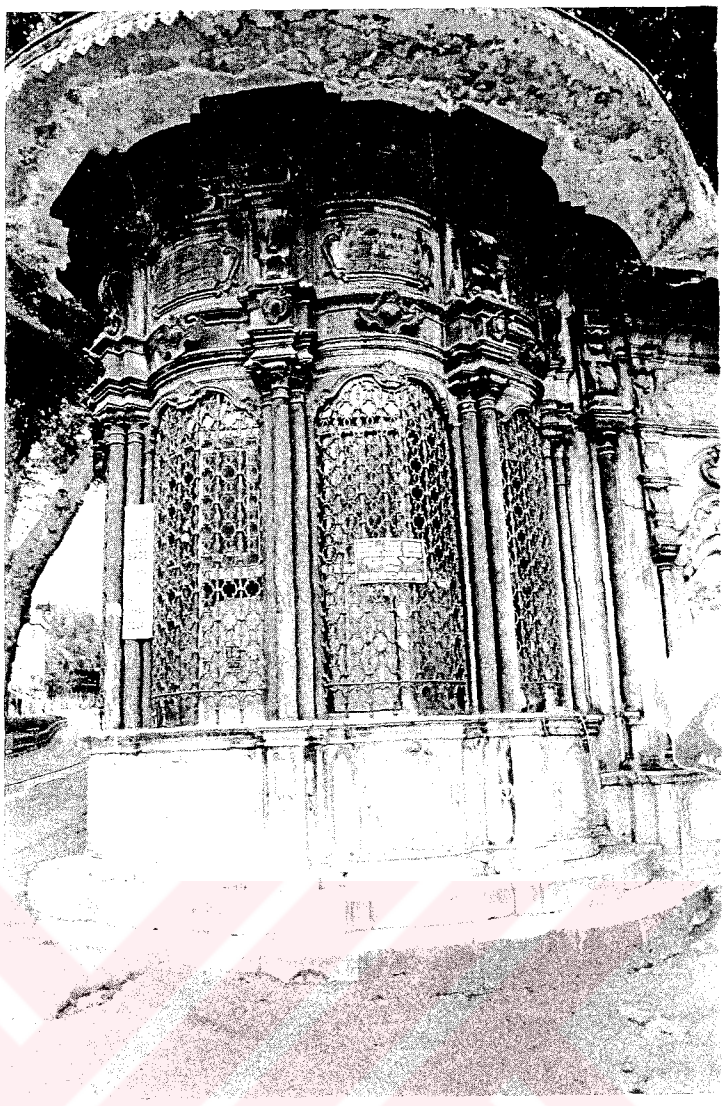
Resim 117: Recai Mehmet Efendi Sebili Pencere Şebekeleri

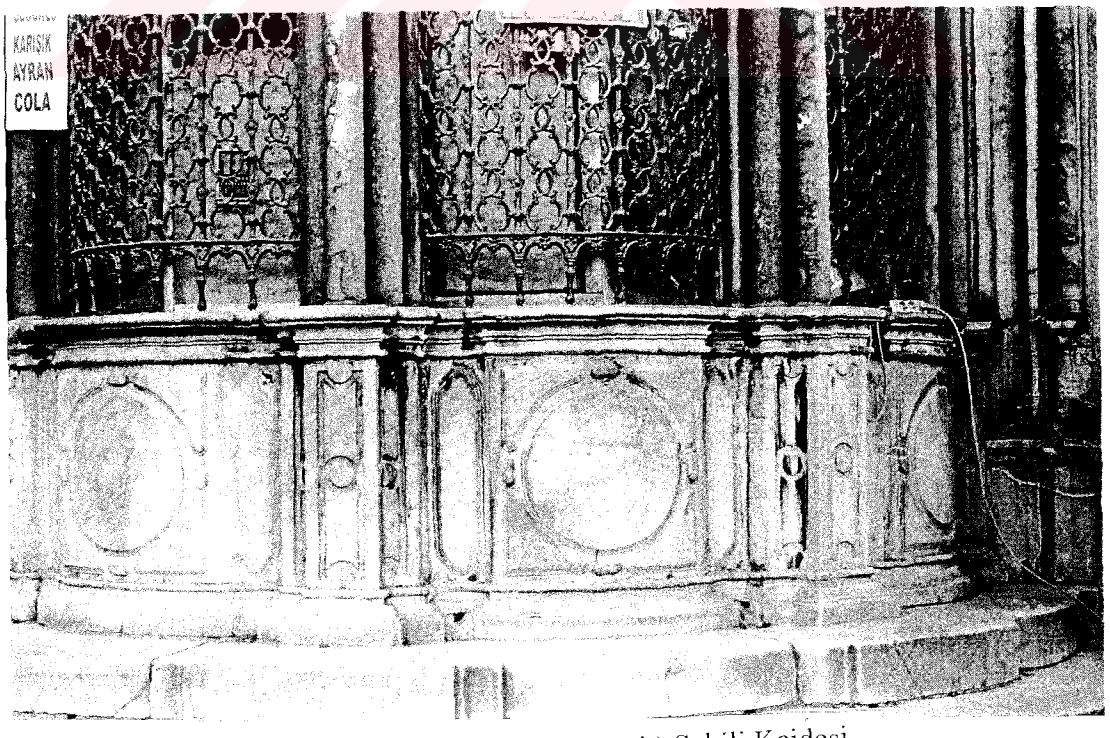
Resim 118: Recai Mehmet Efendi Sebil Çeşmesi

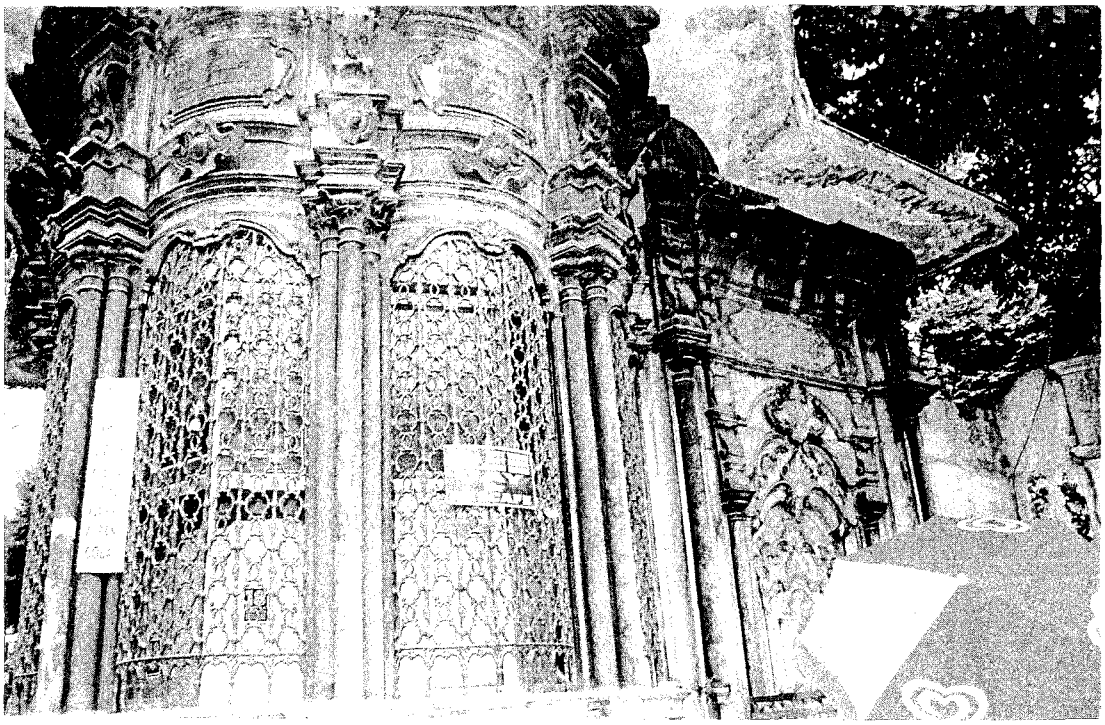
Resim 119: Hamidiye (I.Abdülhamit) Sebili Genel Görünüşü

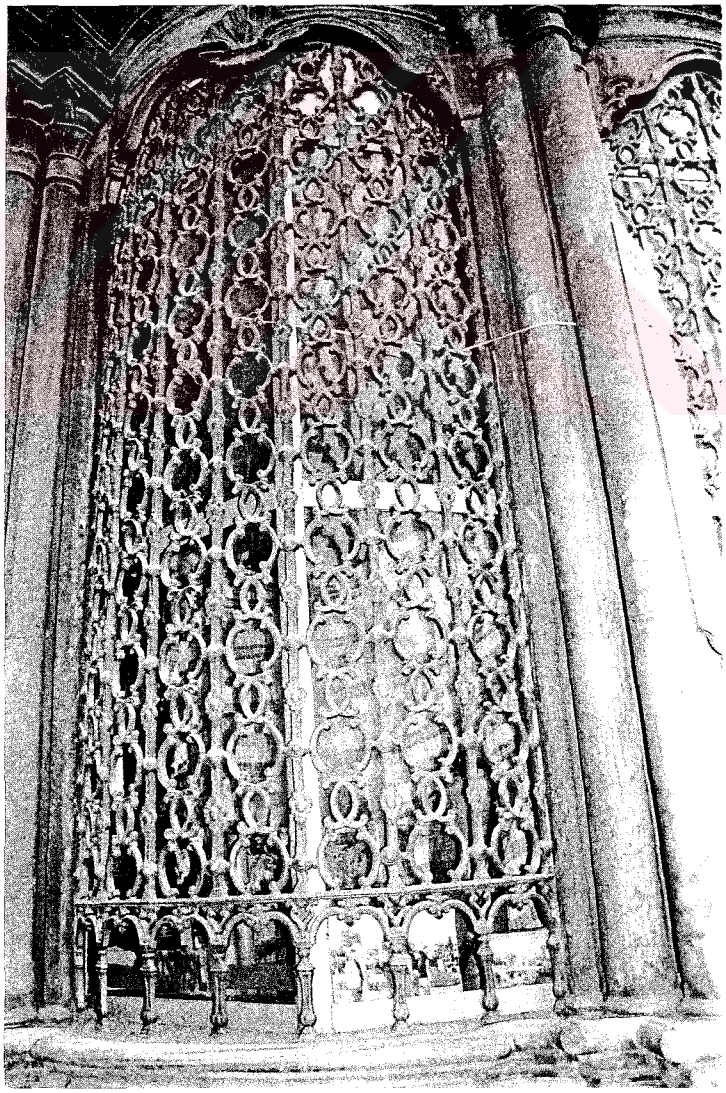
Resim 120: Hamidiye (I.Abdülhamit) Sebili Genel Görünüşü

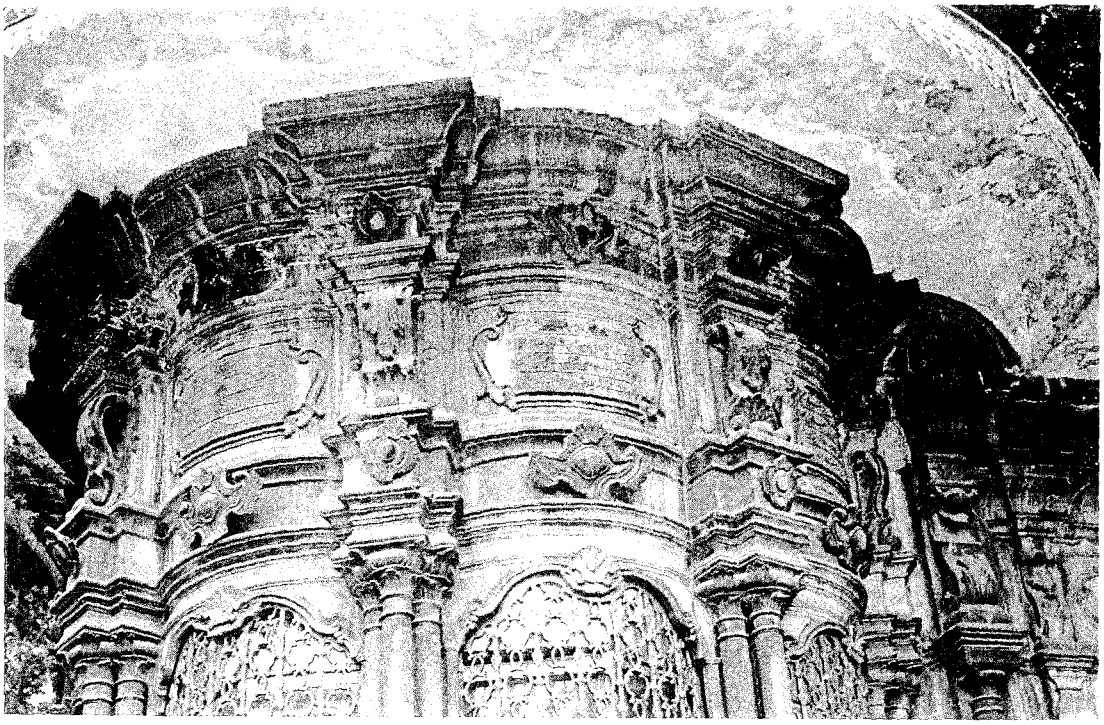
Resim 121: Hamidiye (I.Abdülhamit) Sebili Kaidesi

Resim 122: Hamidiye (I.Abdülhamit) Sebili Cephesi

Resim 123: Hamidiye (I.Abdülhamit) Sebili Pencere Şebekeleri

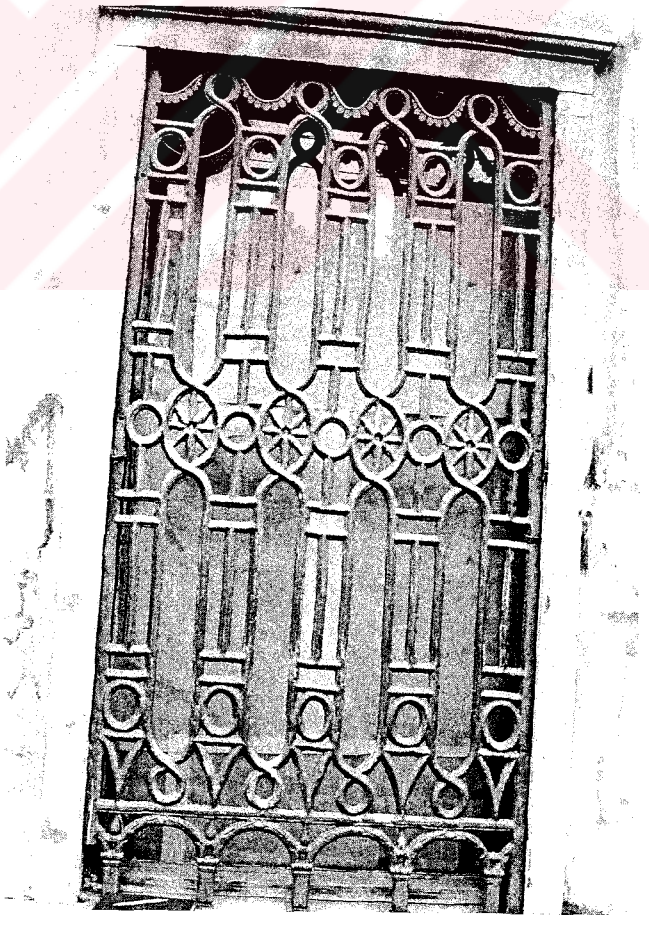
Resim 124: Hamidiye (I.Abdülhamit) Sebili Üst Cephesi

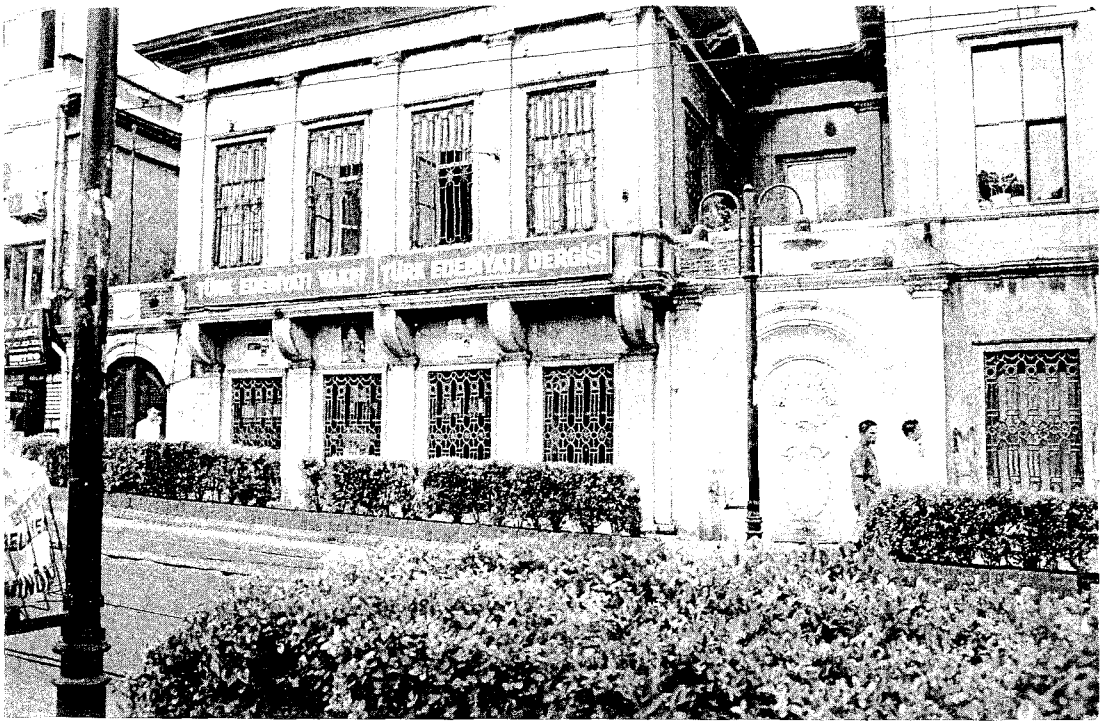
Resim 125: Cevri Kalfa Sebili Genel Görünüşü

Resim 126: Cevri Kalfa Sebil Cephesi

Resim 127: Cevri Kalfa Sebili Pencere Şebekeleri

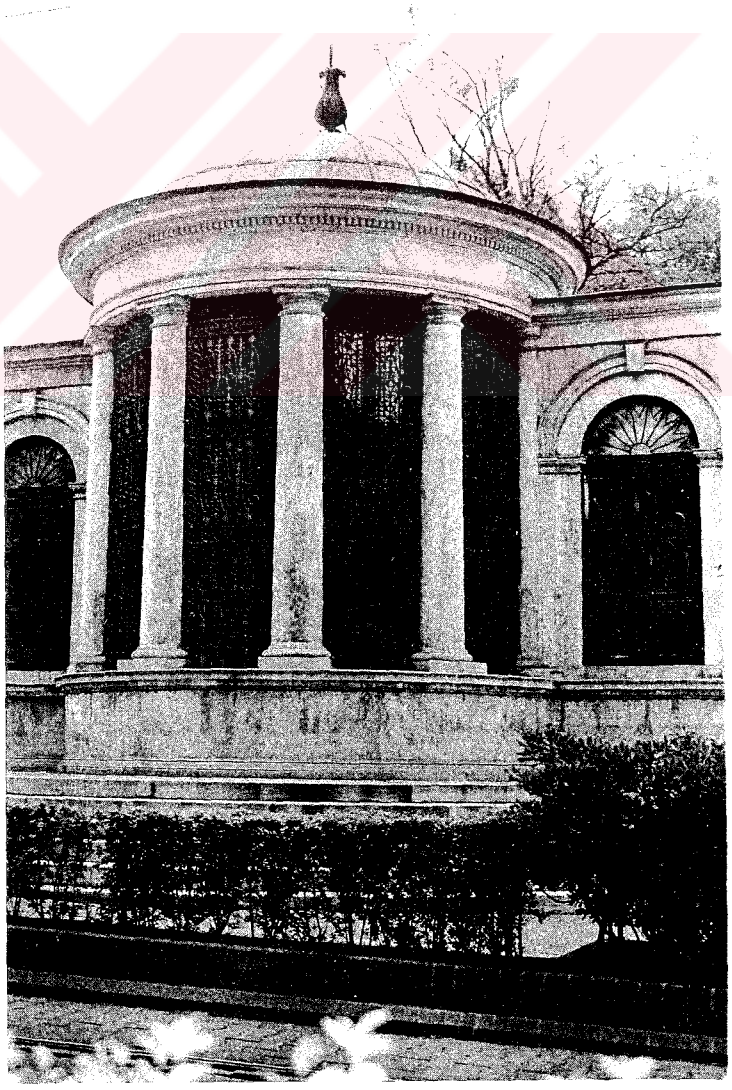
Resim 128: Cevri Kalfa Sebil Çeşmesi

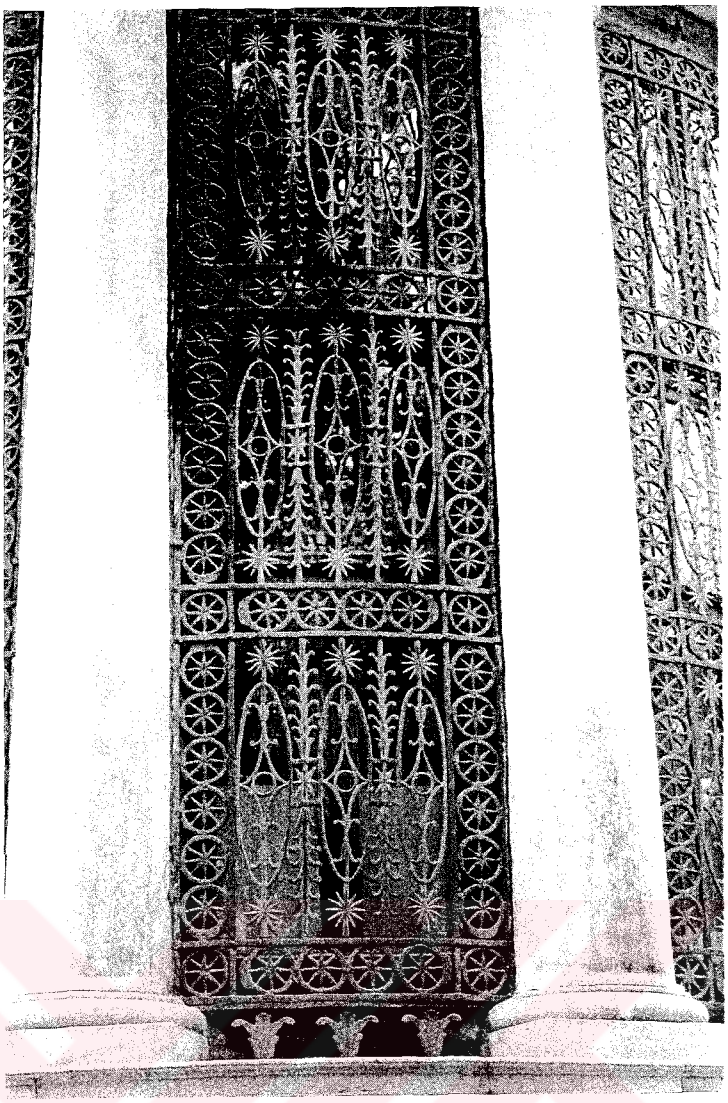
Resim 129: II. Mahmut Türbe Sebili Genel Görünüşü

Resim 130: II. Mahmut Türbe Sebil Kaidesi

Resim 131: II. Mahmut Türbe Sebil Cephesi

Resim 132: II. Mahmut Türbe Sebili Pencere Şebekeleri

Resim 133: II. Mahmut Türbe Sebili Giriş Kapısı

Resim 135: Ali Paşa Sebili Genel Görünüşü

Resim 136: Ali Paşa Sebil Cephesi

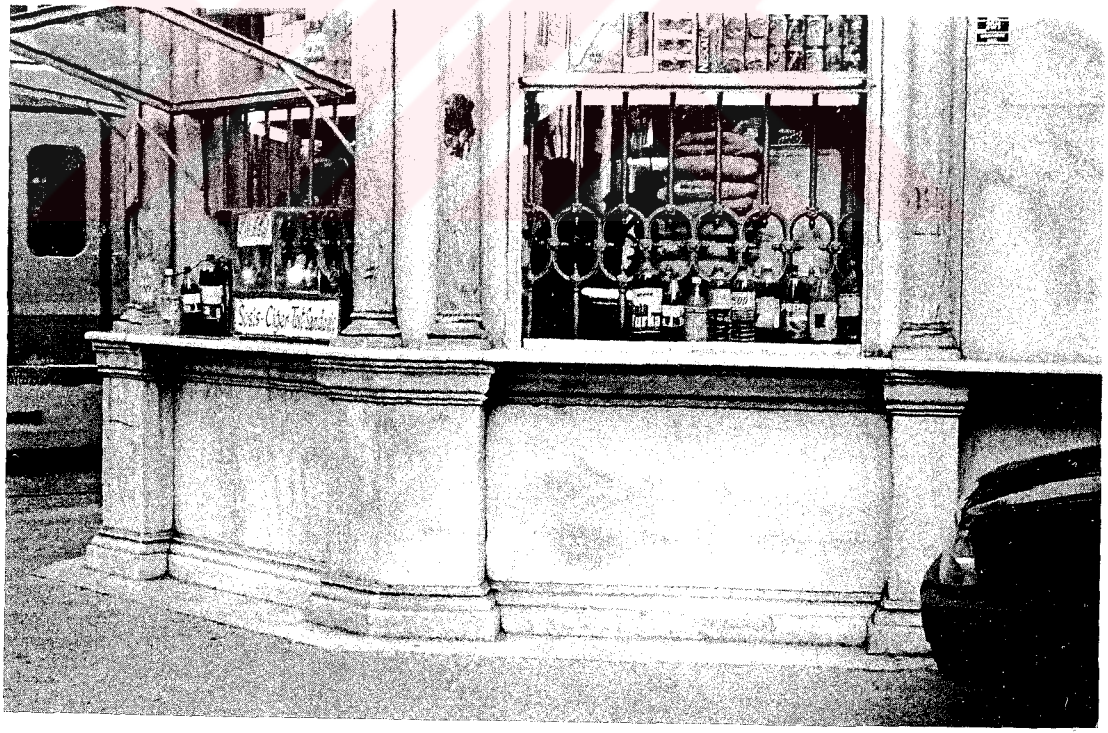
Resim 137: Ali Paşa Sebili Pencere Şebekeleri

Resim 138: Ali Paşa Sebili Üst Cephesi

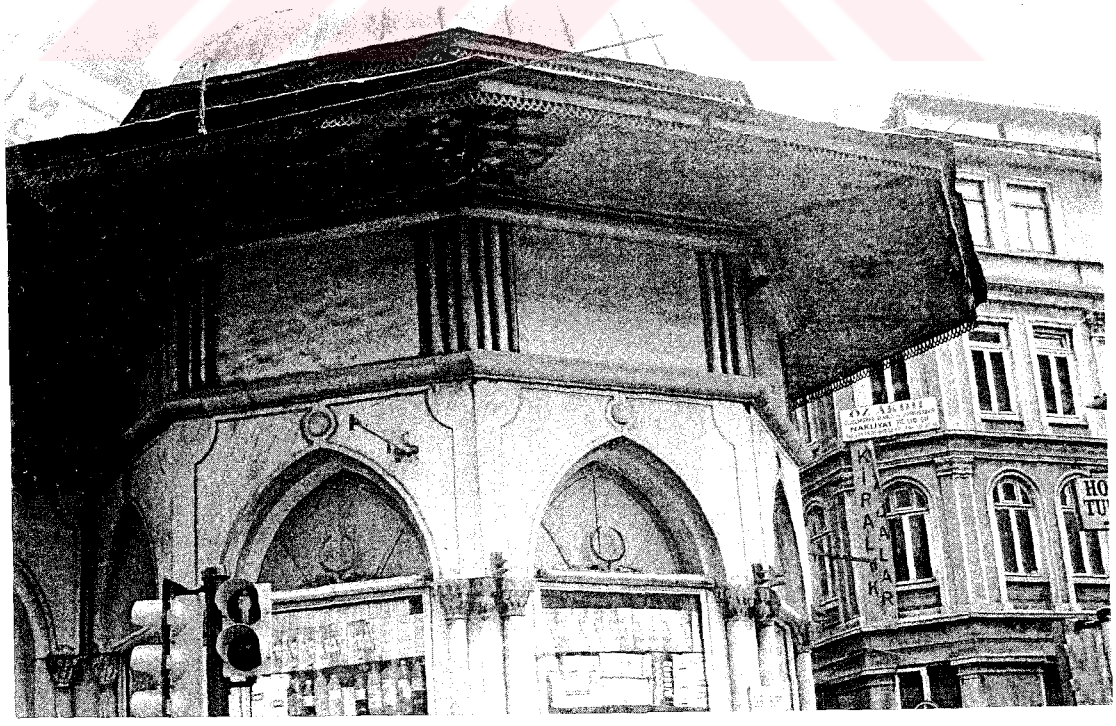
Resim 139: Muradiye Sebili Genel Görünüşü

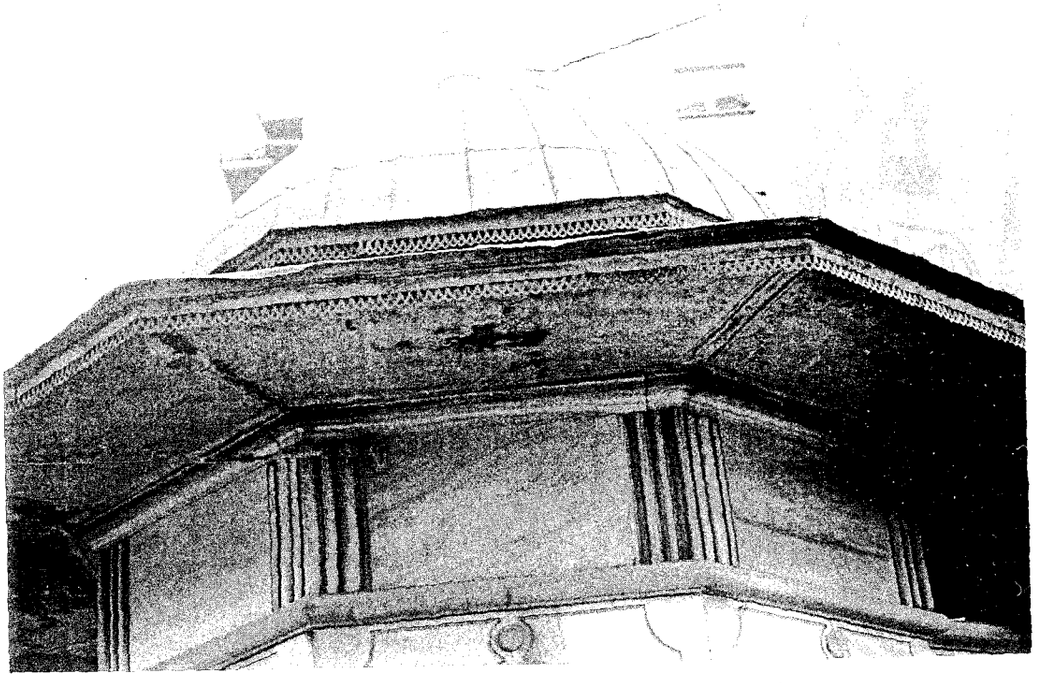
Resim 140: Muradiye Sebil Kaidesi

Resim 141: Muradiye Sebil Cephesi

Resim 142: Muradiye Sebili Üst Cephesi

Resim 143: Muradiye Sebili Saçak Ve Kubbesi

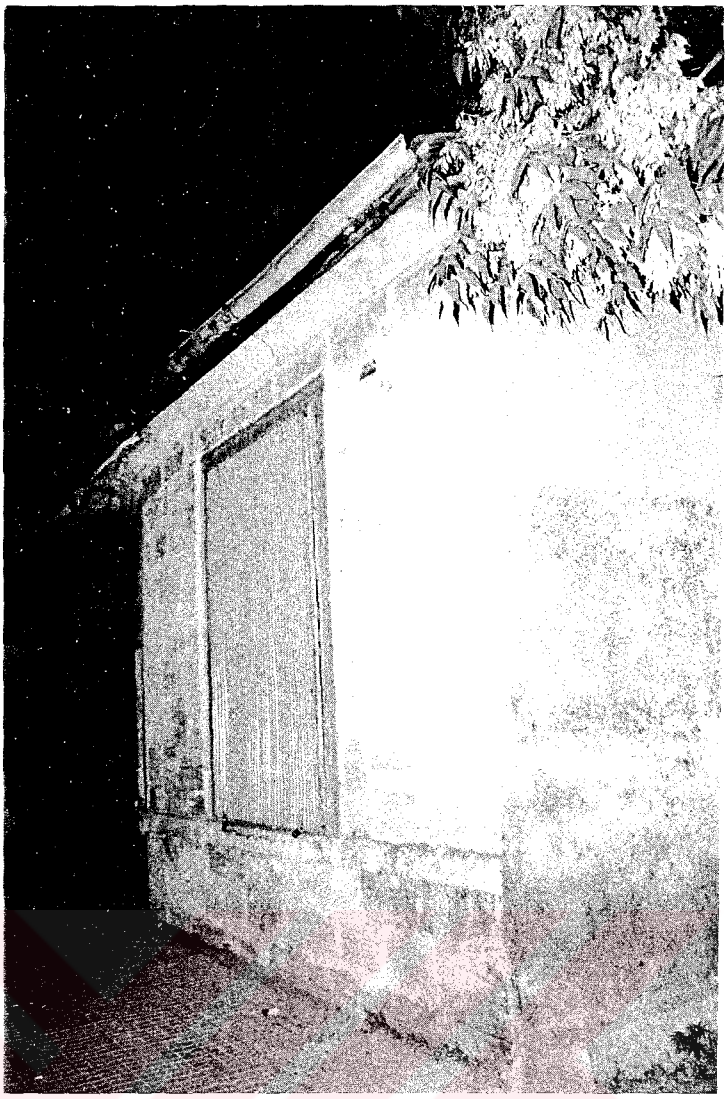
Resim 145: Sultan Ahmet Güngörmez Sebili Genel Görünüşü

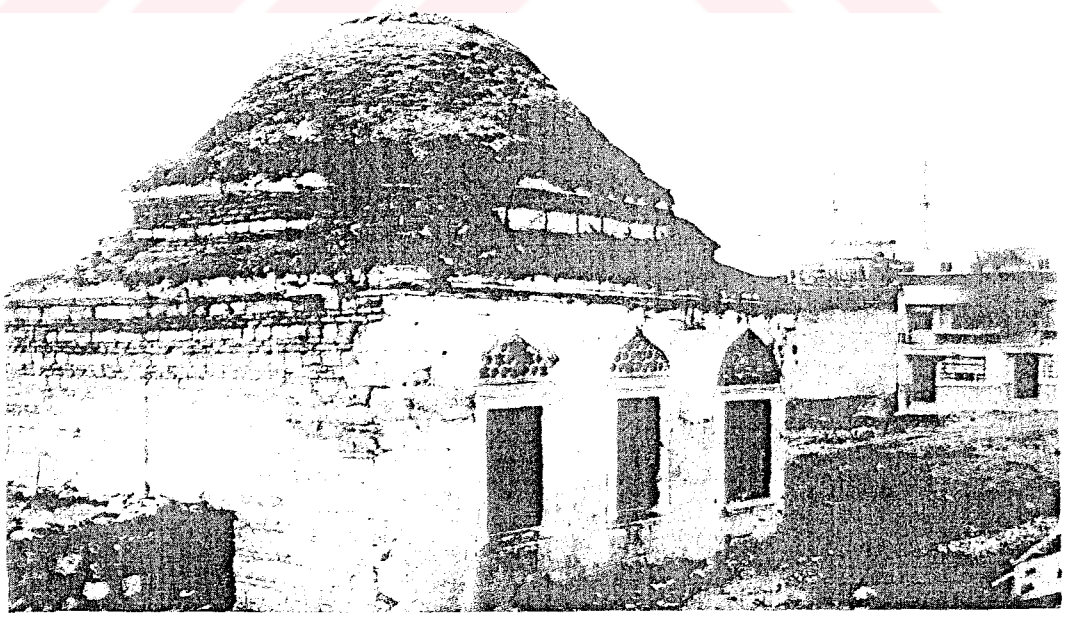
Resim 146: Sultan Ahmet Güngörmez Sebil Kaidesi

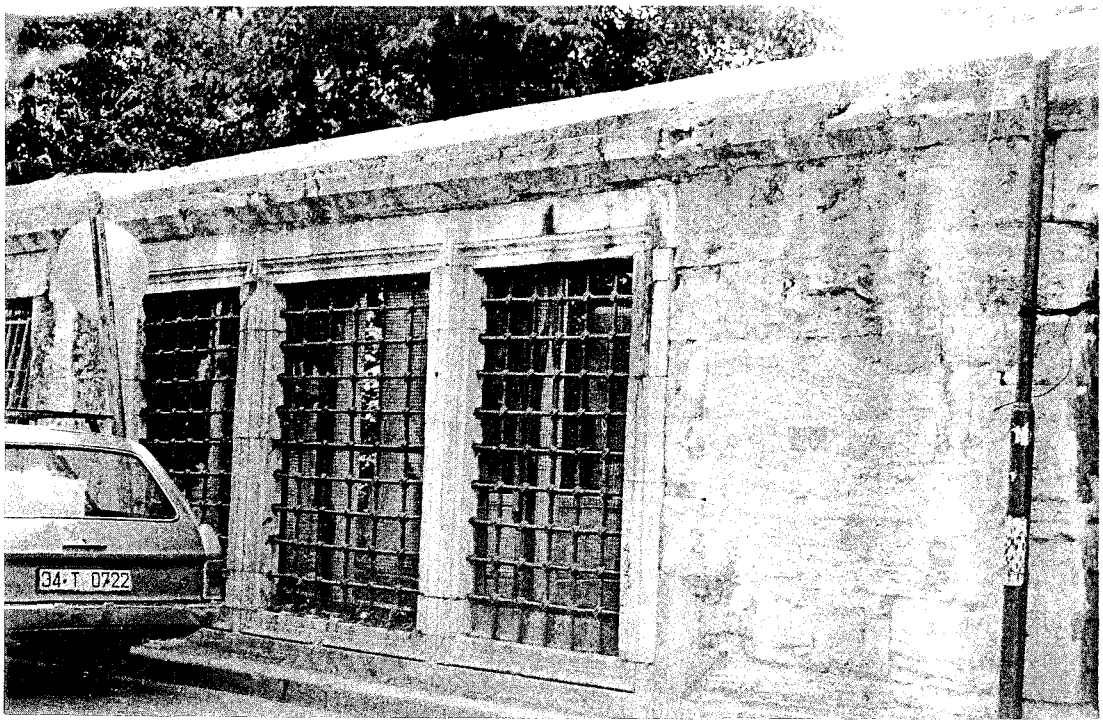
Resim 147: Kara Ahmet Paşa Sebili Genel Görünüşü

Resim 148: Kara Ahmet Paşa Sebil Penceresi

Resim 149: Cerrah Osman Efendi Sebili Genel Görünüşü

Resim 150: Nişancı Mehmet Paşa Sebili Genel Görünüşü

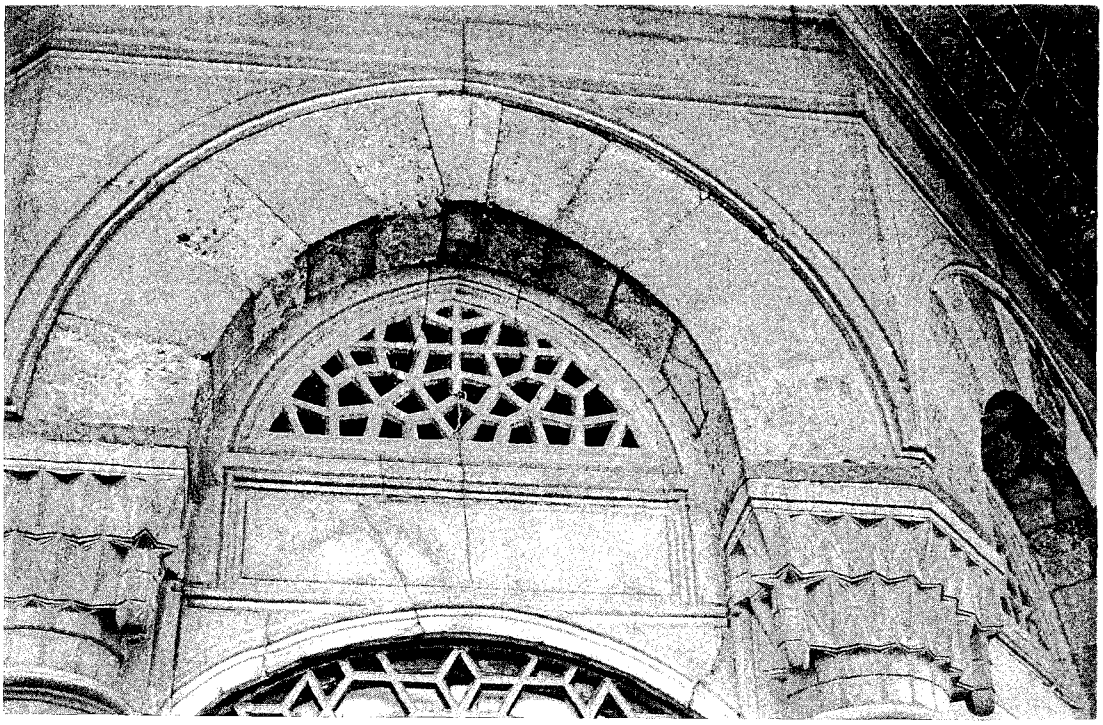
Resim 151: Nişancı Mehmet Paşa Sebili İçten Görünüşü

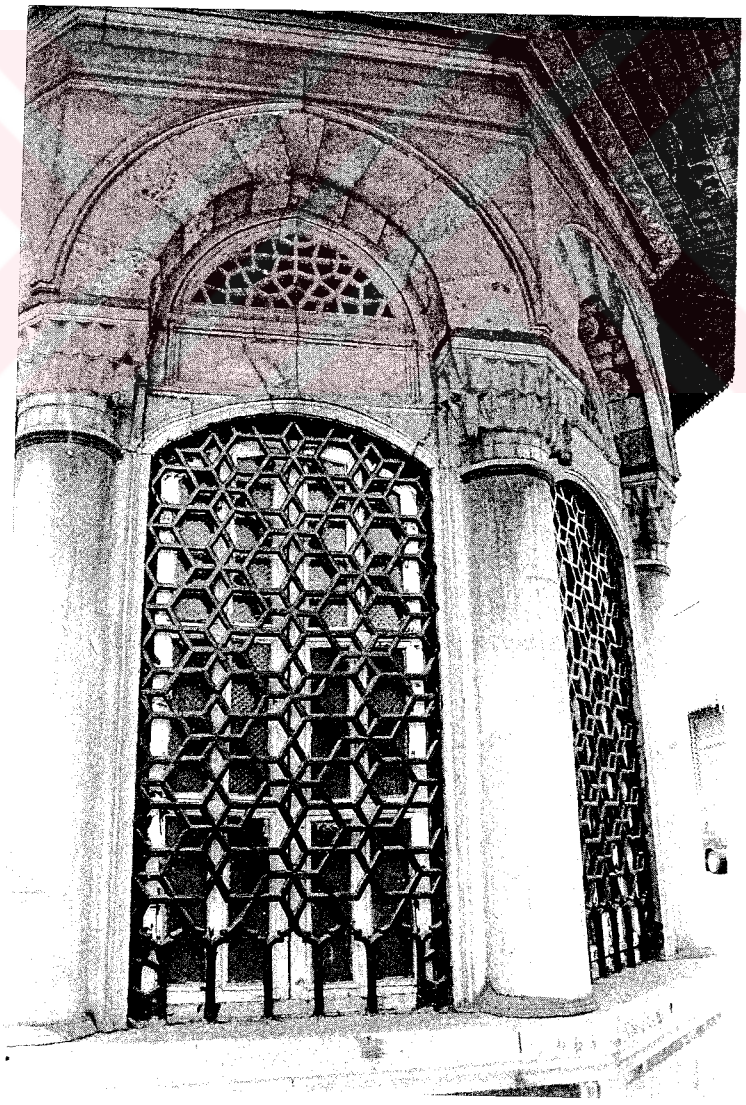
Resim 152: Gazanfer Ağa Sebili Genel Görünüşü

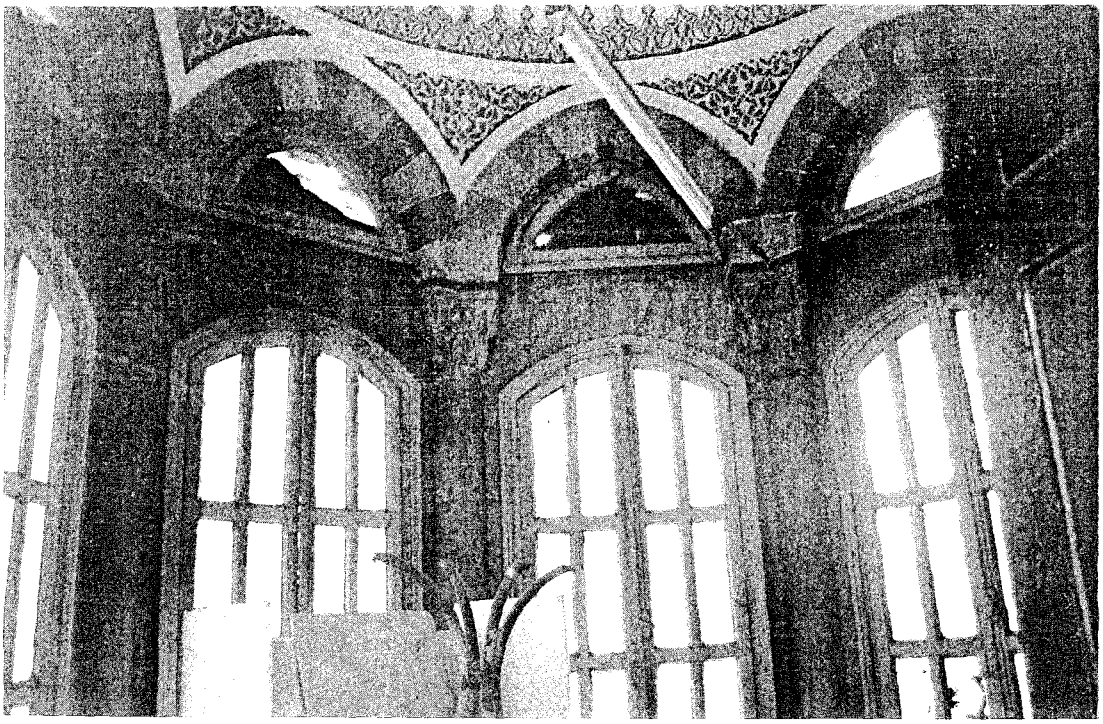
Resim 153: Gazanfer Ağa Sebil Cephesi

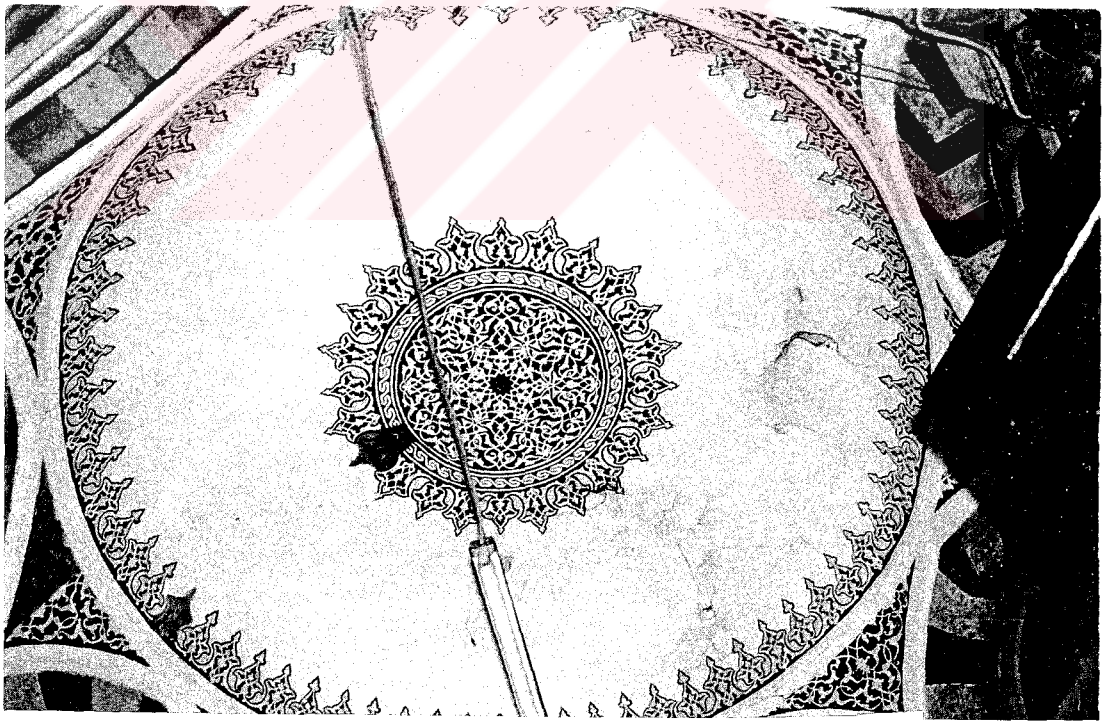
Resim 154: Gazanfer Ağa Sebili Üst Cephesi

Resim 155: Gazanfer Ağa Sebili Pencere Şebekeleri

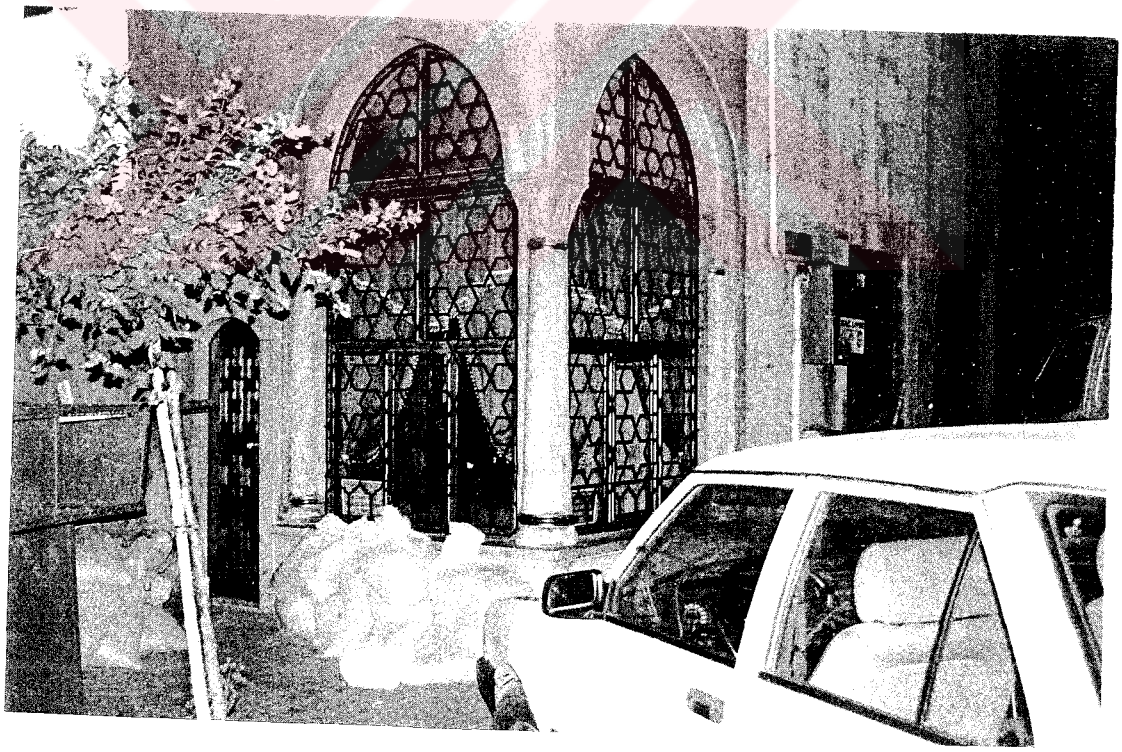
Resim 156: Gazanfer Ağa Sebili İç Mekan

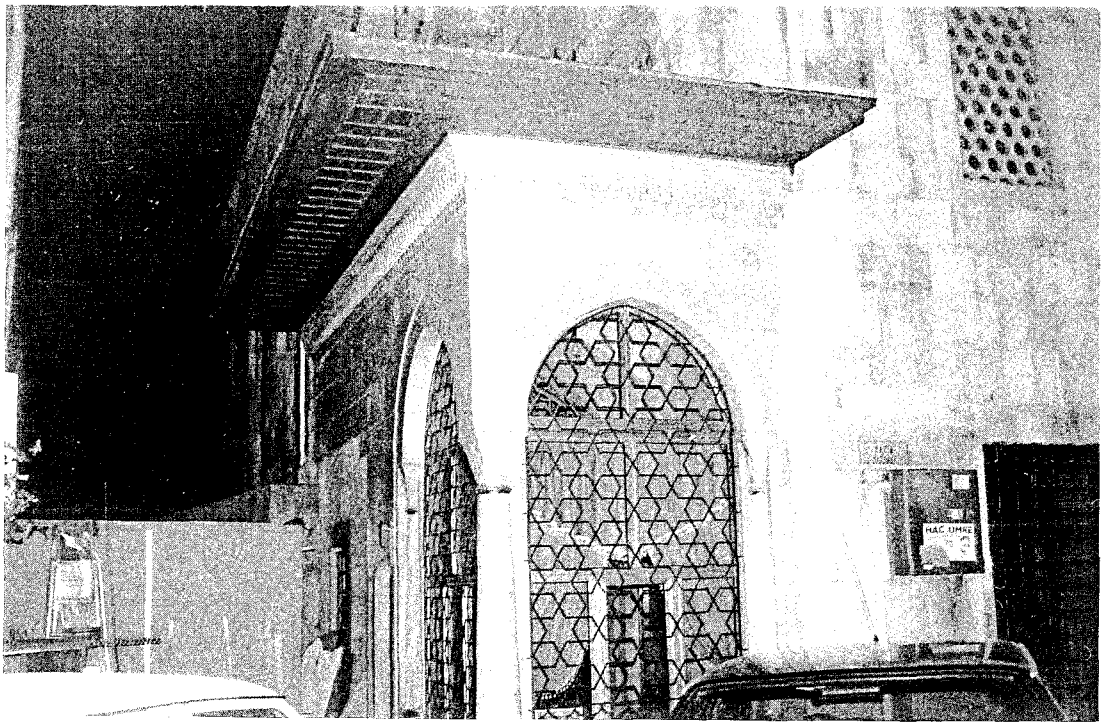
Resim 157: Gazanfer Ağa Sebili Kubbesi İçten Görünüşü

Resim 158: Hafız Paşa Sebili Genel Görünüşü

Resim 159: Hafız Paşa Sebil Cephesi

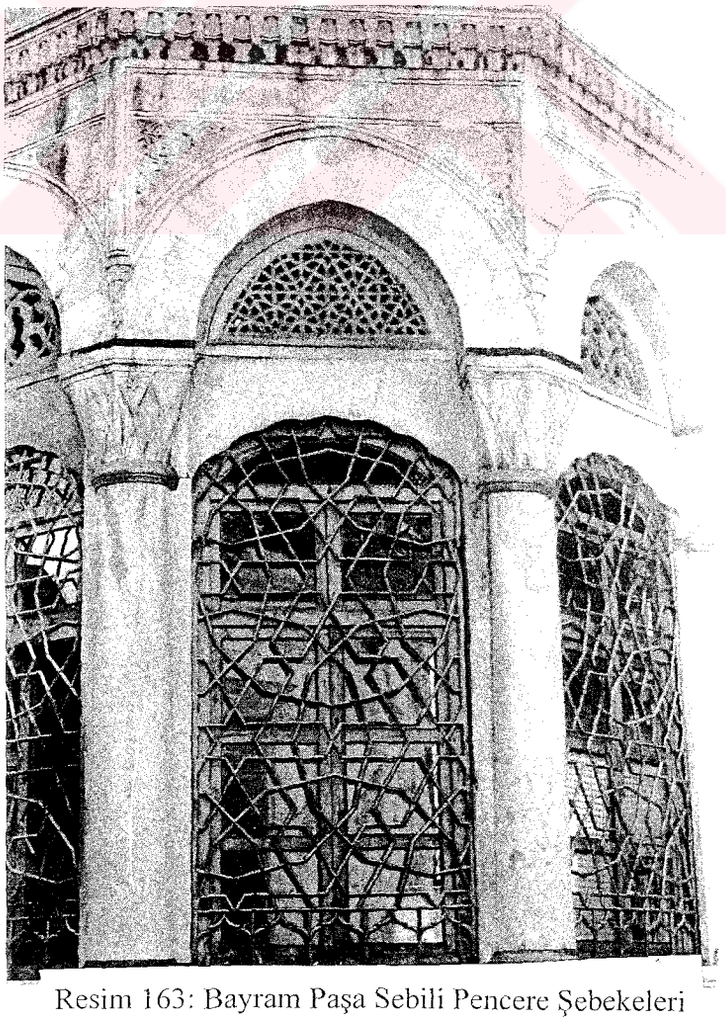
Resim 160: Hafız Paşa Sebili Üst Cephesi

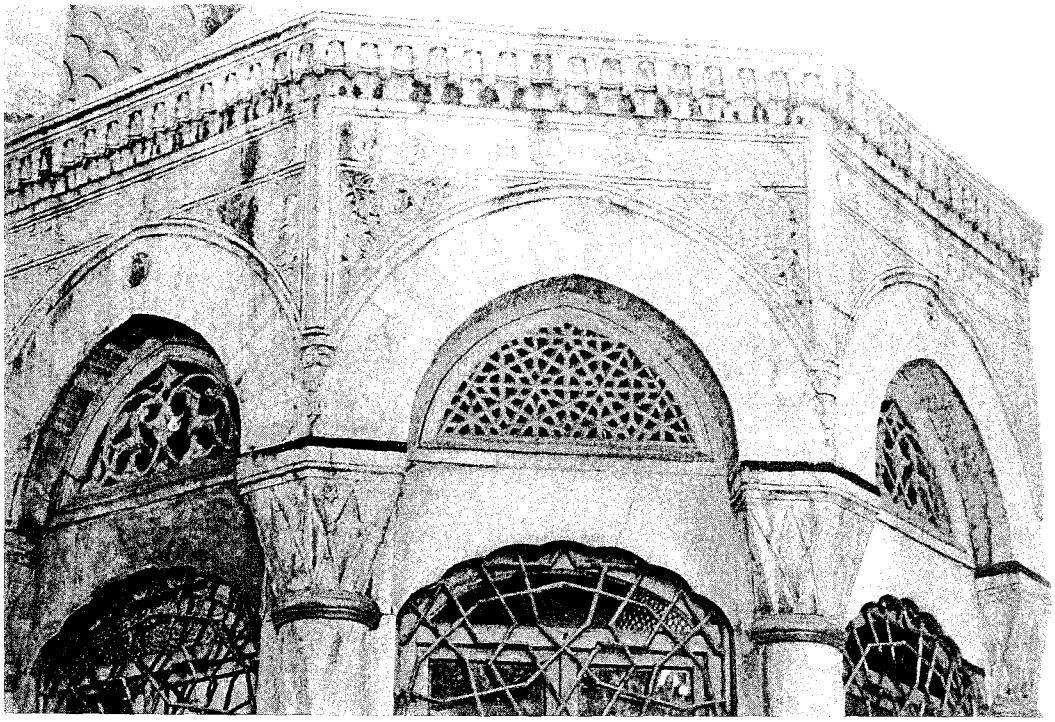
Resim 161: Bayram Paşa Sebili Genel Görünüşü

Resim 162: Bayram Paşa Sebil Cephesi

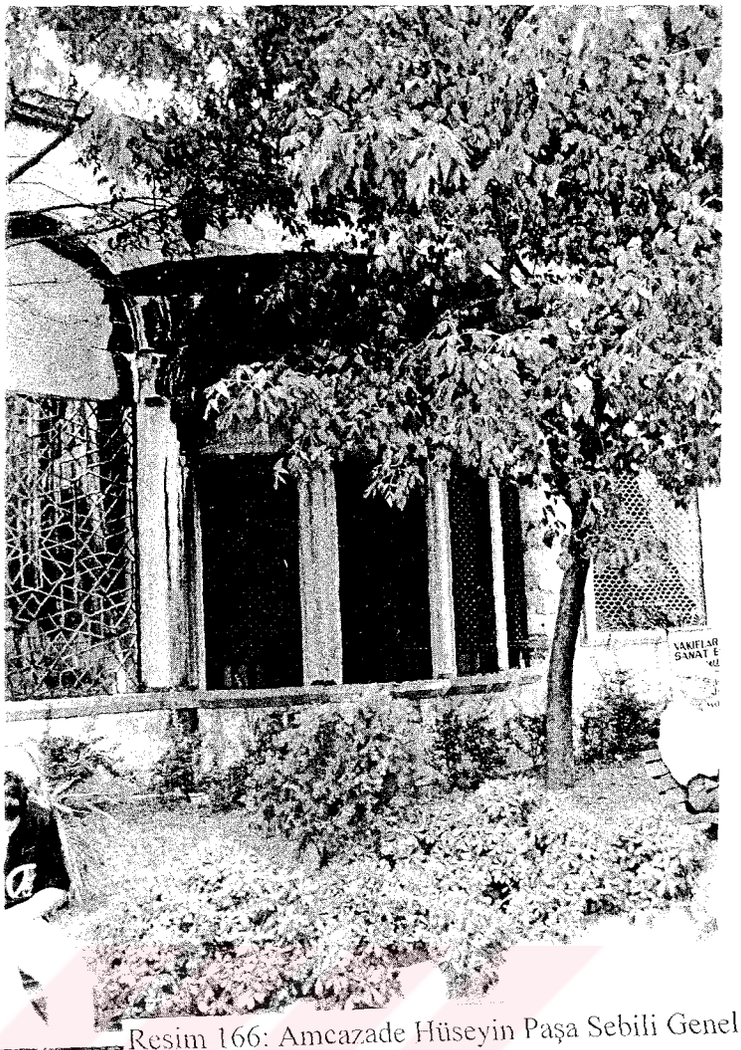
Resim 163: Bayram Paşa Sebili Pencere Şebekeleri

Resim 164: Bayram Paşa Sebili Üst Cephesi Mukarnas Kuşak

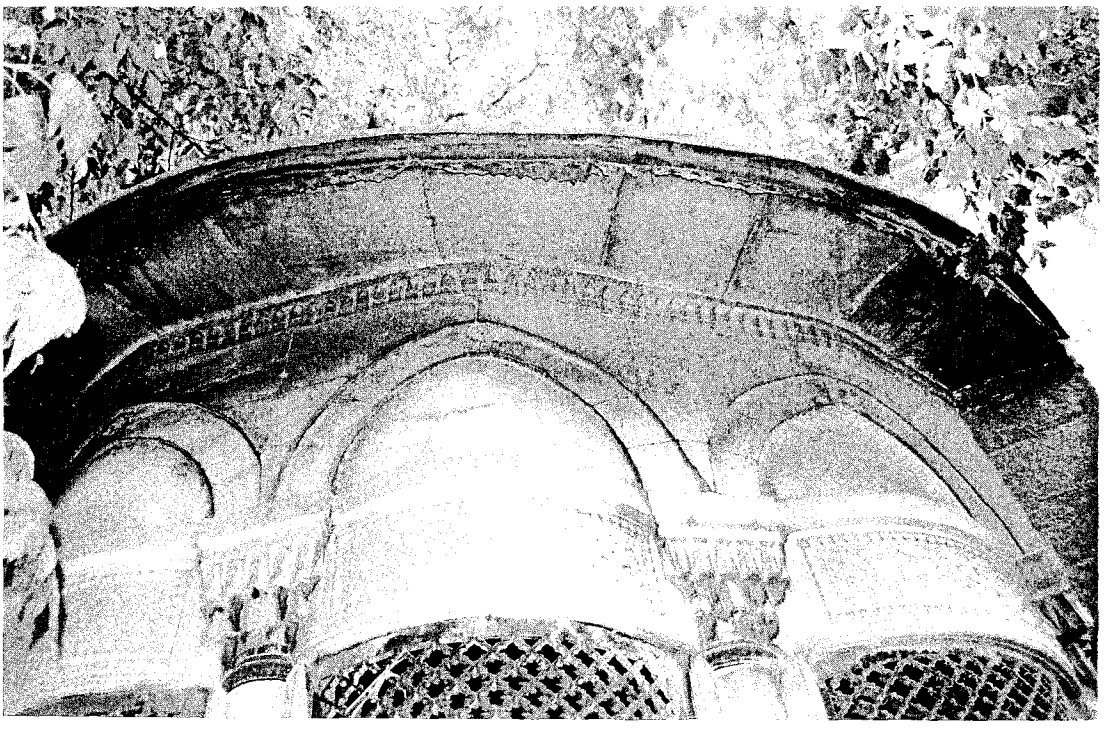
Resim 165: Bayram Paşa Sebil Kubbesi İçten Görünüşü

Resim 166: Amcazade Hüseyin Paşa Sebili Genel Görünüşü

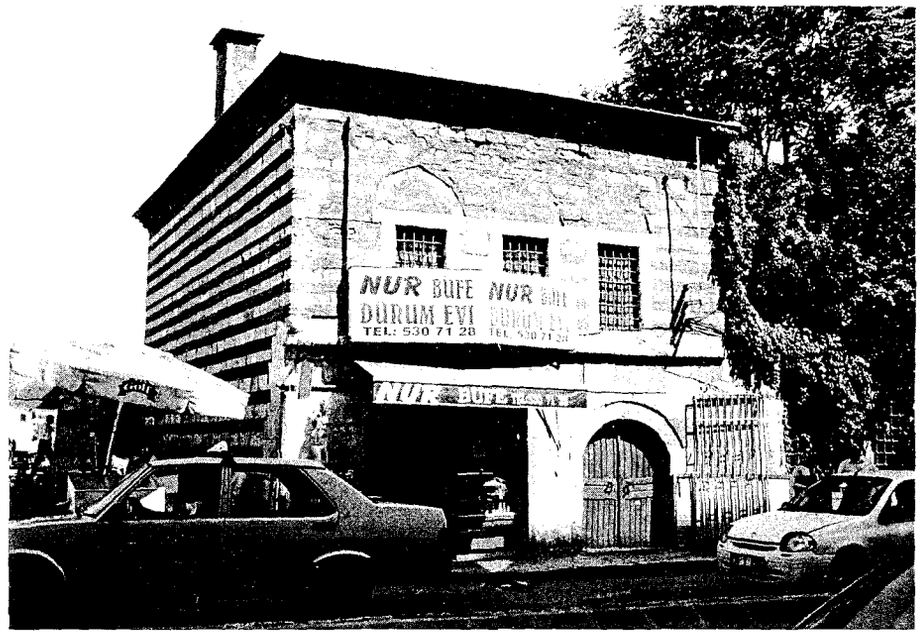
Resim 167: Amcazade Hüseyin Paşa Sebil Cephesi

Resim 168: Amcazade Hüseyin Paşa Sebili Üst Cephesi

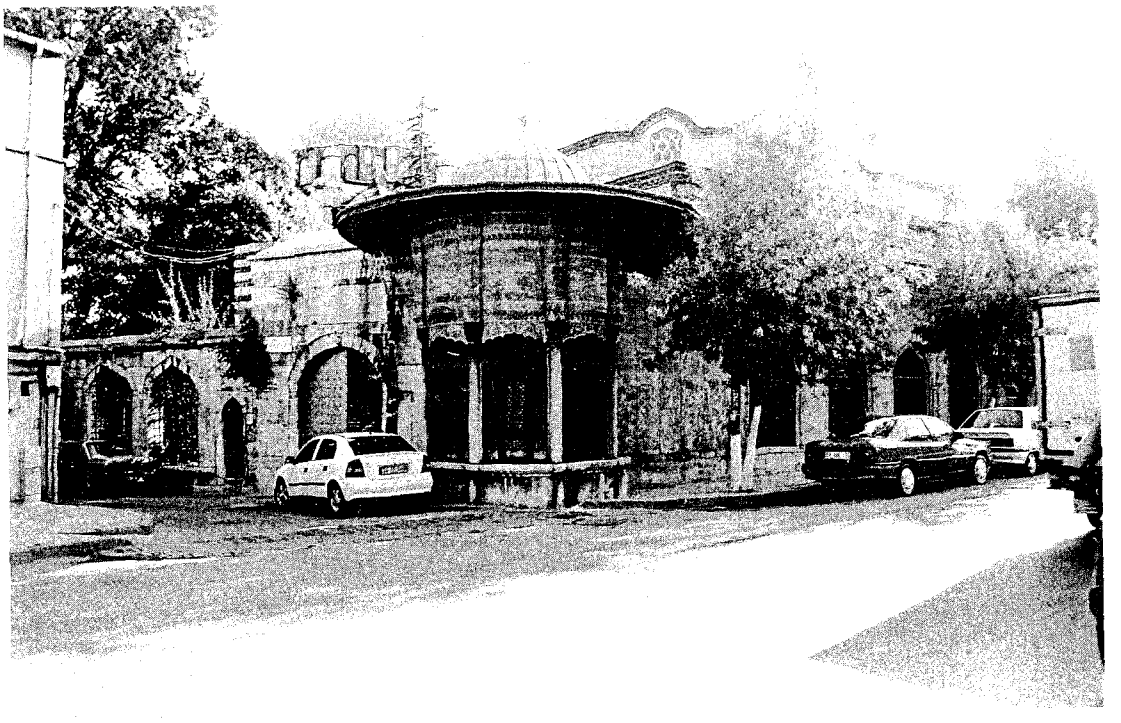
Resim 169: Amcazade Hüseyin Paşa Sebil İç Kısımdaki Çeşmesi

Resim 170: Ebubekir Paşa Sebili Genel Görünüşü

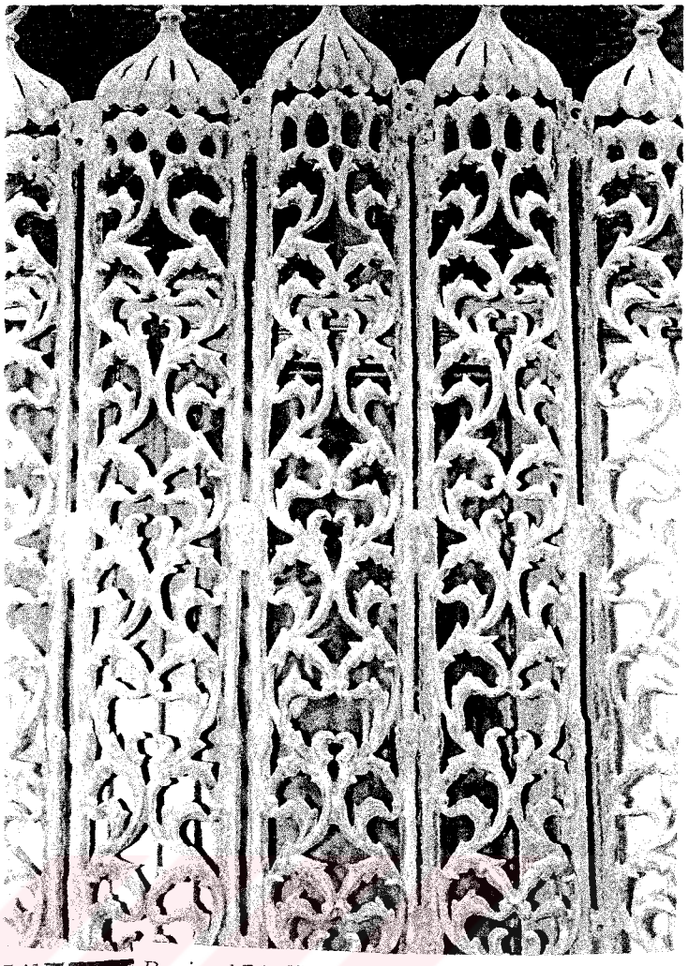
Resim 171: Ebubekir Paşa Sebili Sivri Kemer

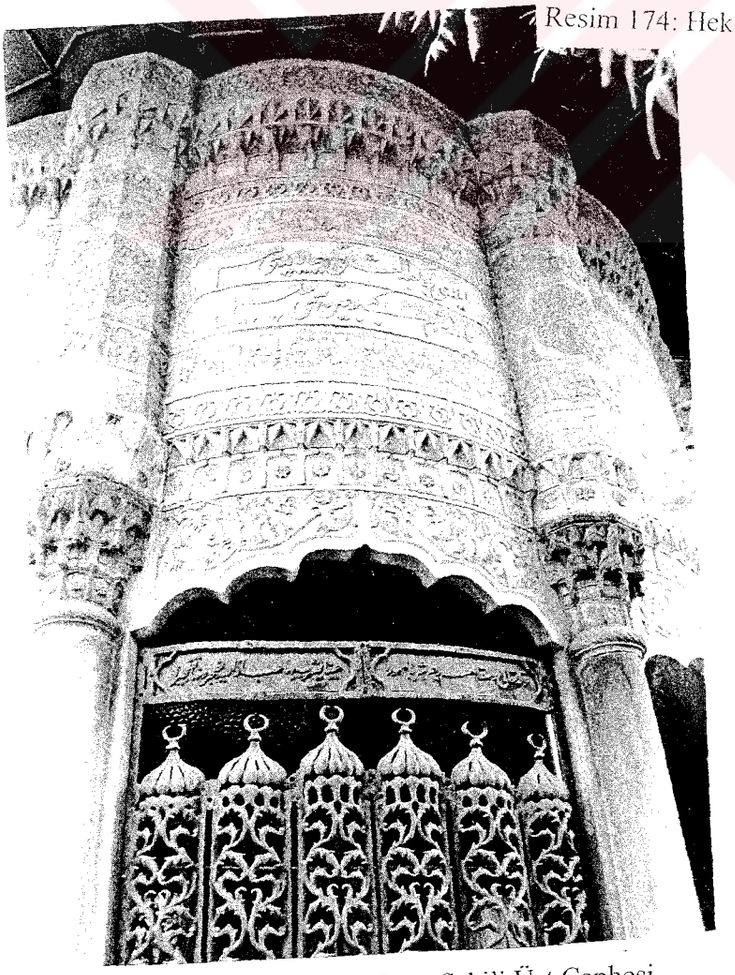
Resim 172: Hekimoğlu Ali Paşa Sebili Genel Görünüşü

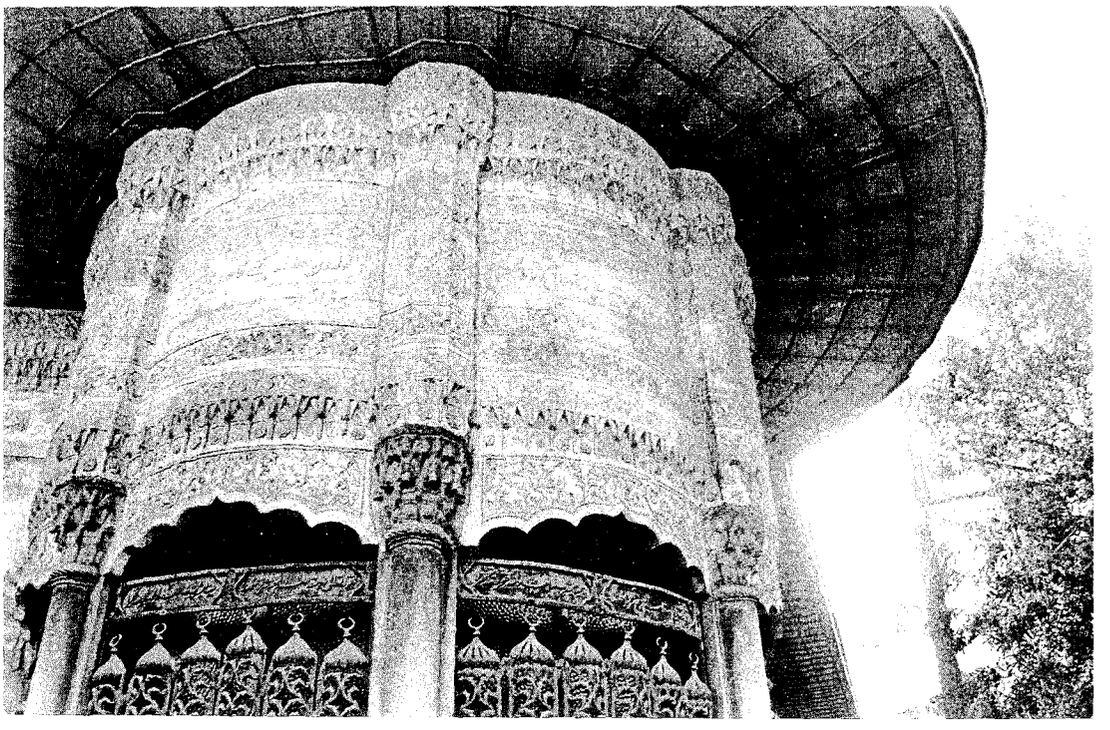
Resim 173: Hekimoğlu Ali Paşa Sebil Cephesi

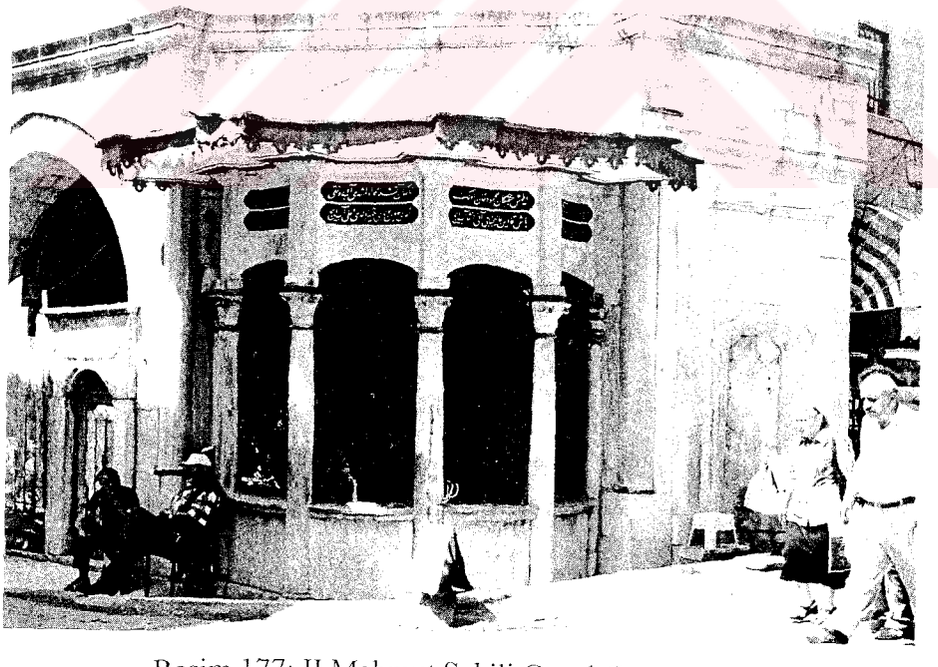
Resim 174: Hekimoğlu Ali Paşa Sebili Pencere Şebekeleri

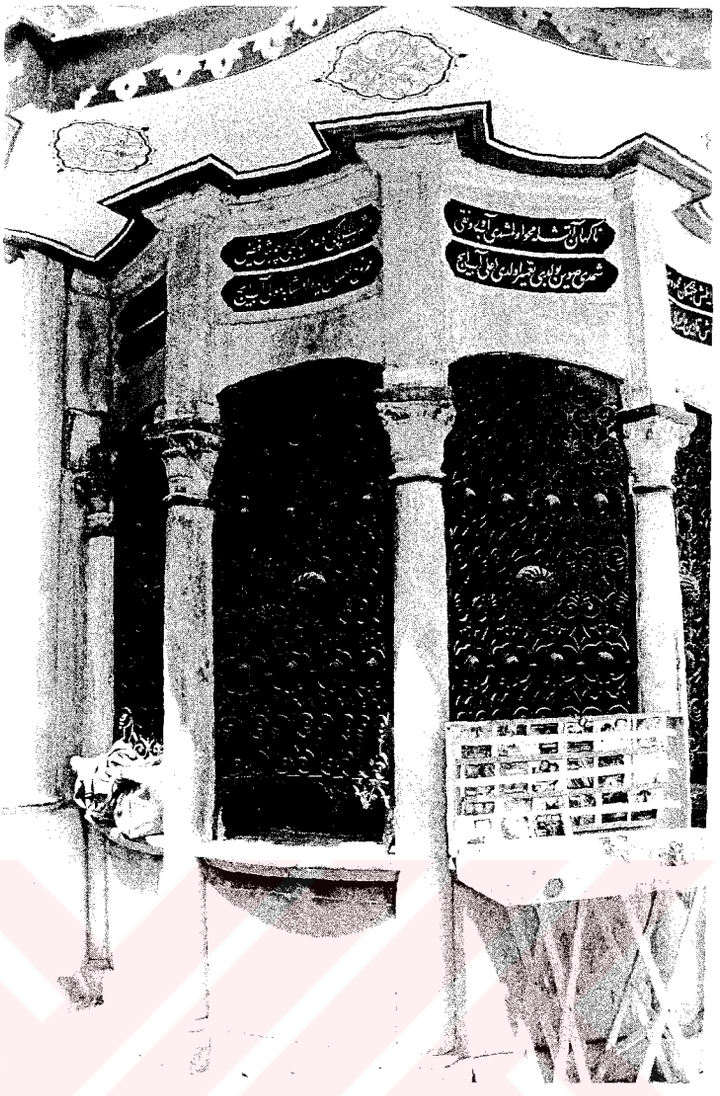
Resim 175: Hekimoğlu Ali Paşa Sebili Üst Cephesi

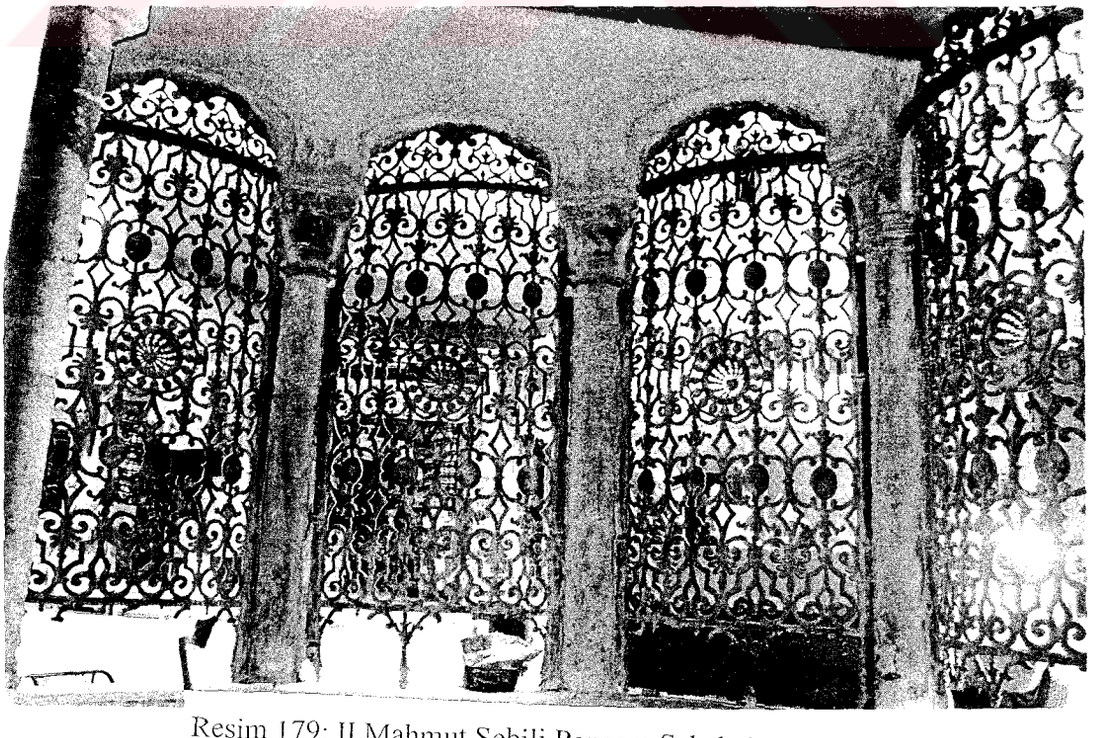
Resim 176: Hekimoğlu Ali Paşa Sebil Saçağı

Resim 177: II.Mahmut Sebili Genel Görünüşü

Resim 178: II.Mahmut Sebil Cephesi

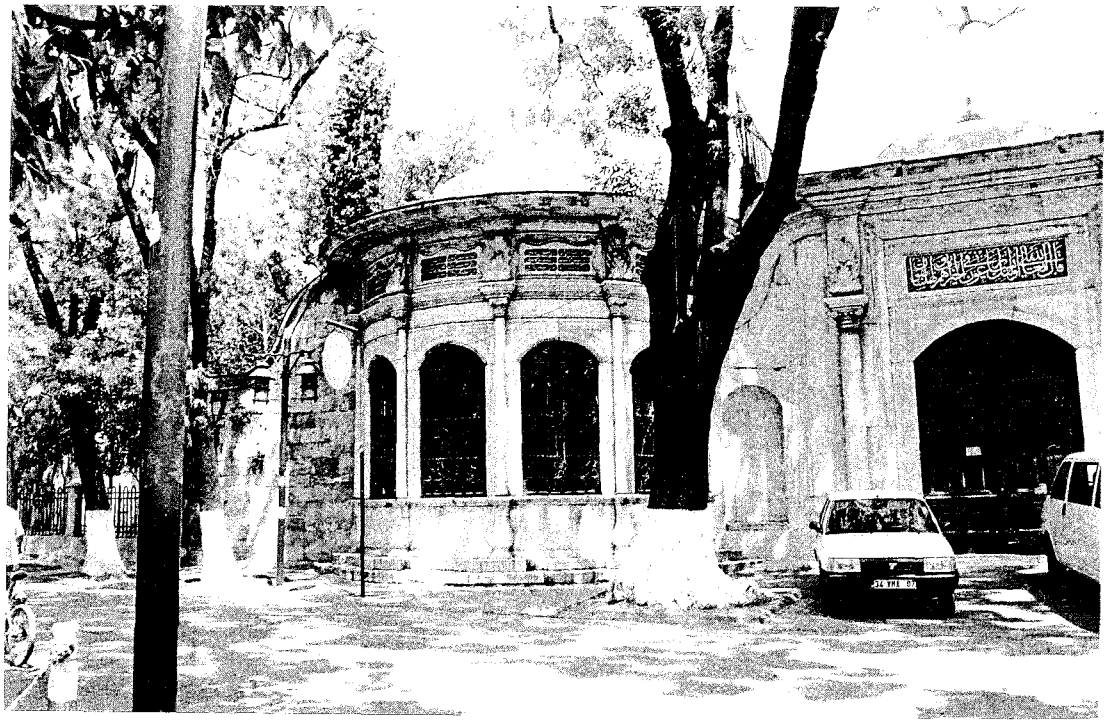
Resim 179: II.Mahmut Sebili Pencere Şebekeleri

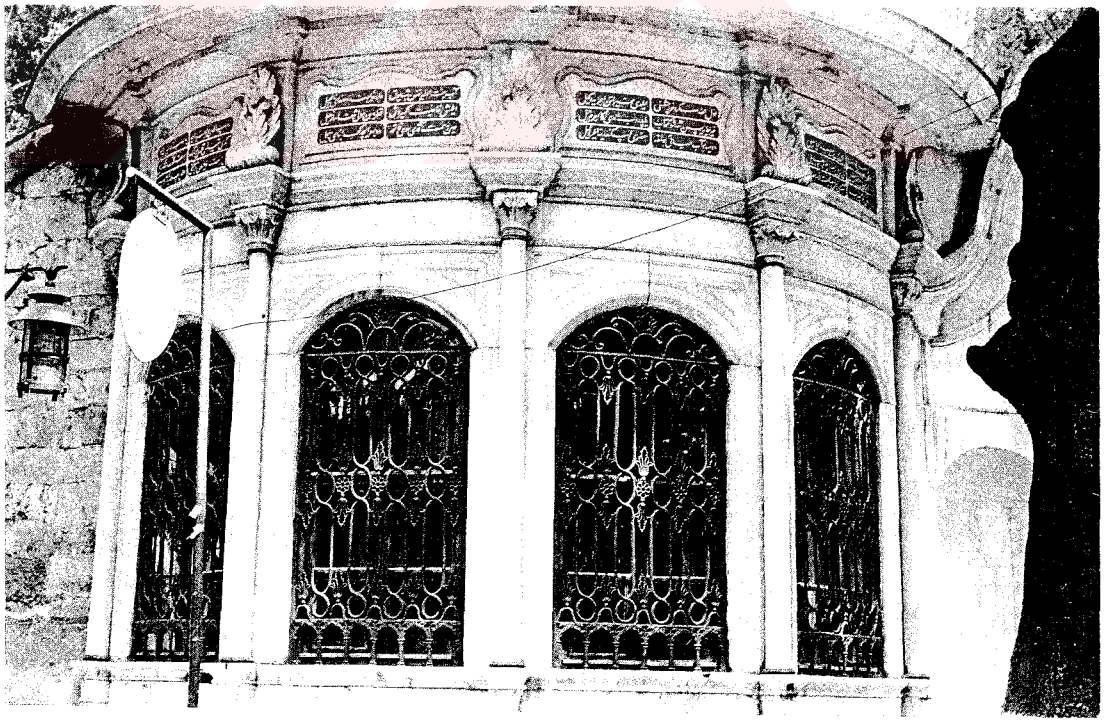
Resim 180: II.Mahmut Sebil Kitabesi Ve Saçak

Resim 181: II.Mahmut Sebil Çeşmesi

Resim 182: Nakşıdil Sultan Sebili Genel Görünüşü

Resim 183: Nakşıdil Sultan Sebil Cephesi

Resim 184: Nakşıdil Sultan Sebili Pencere Şebekeleri

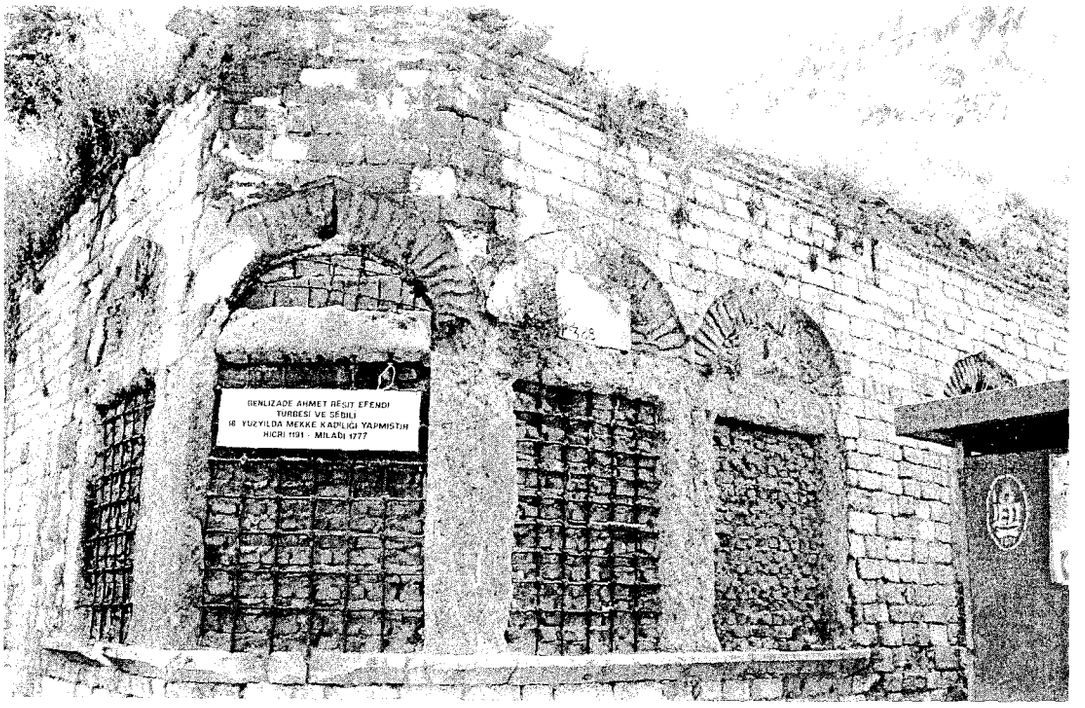
Resim 185: Nakşıdil Sultan Sebili Üst Cephesi

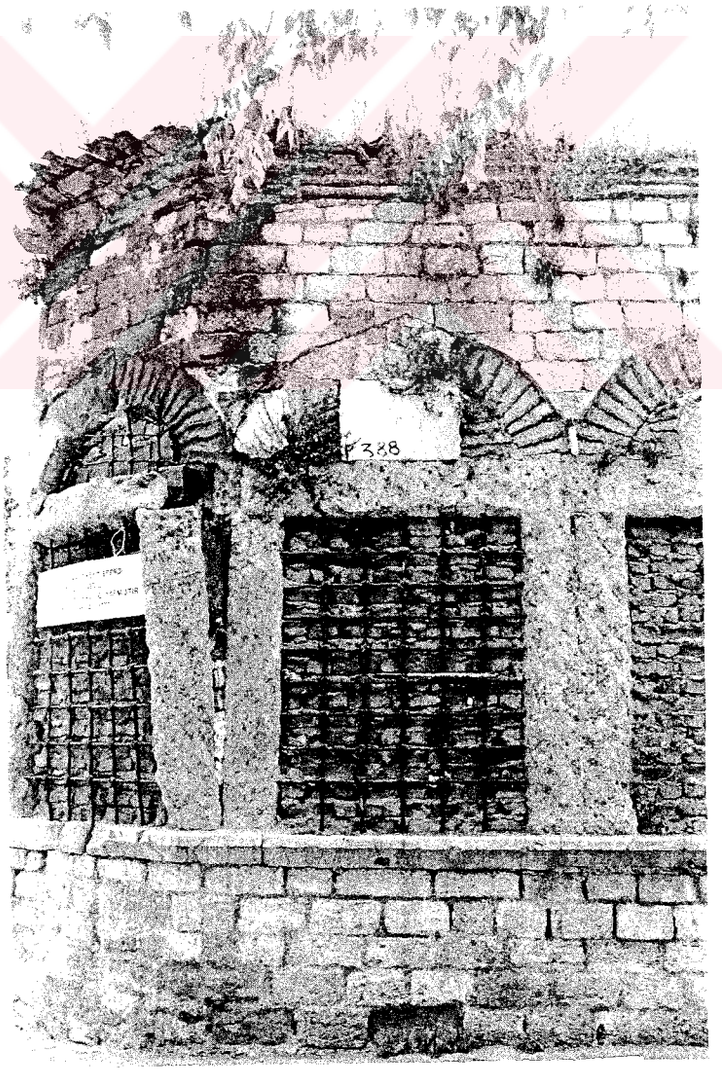
Resim 186: Nakşıdil Sultan Sebil Saçağı

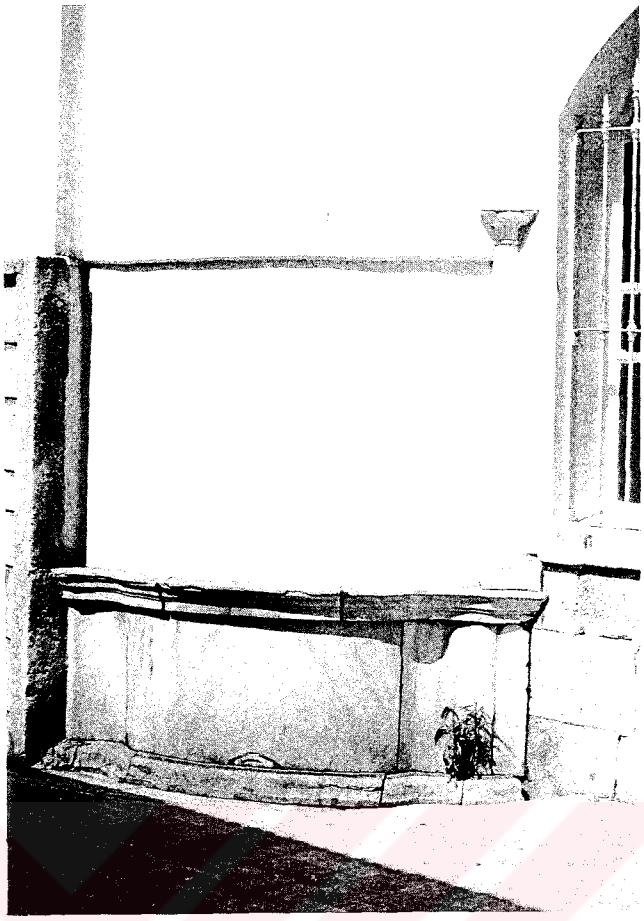
Resim 187 · Benlizade Sebili Genel Görünüşü

Resim 188: Benlizade Sebil Cephesi

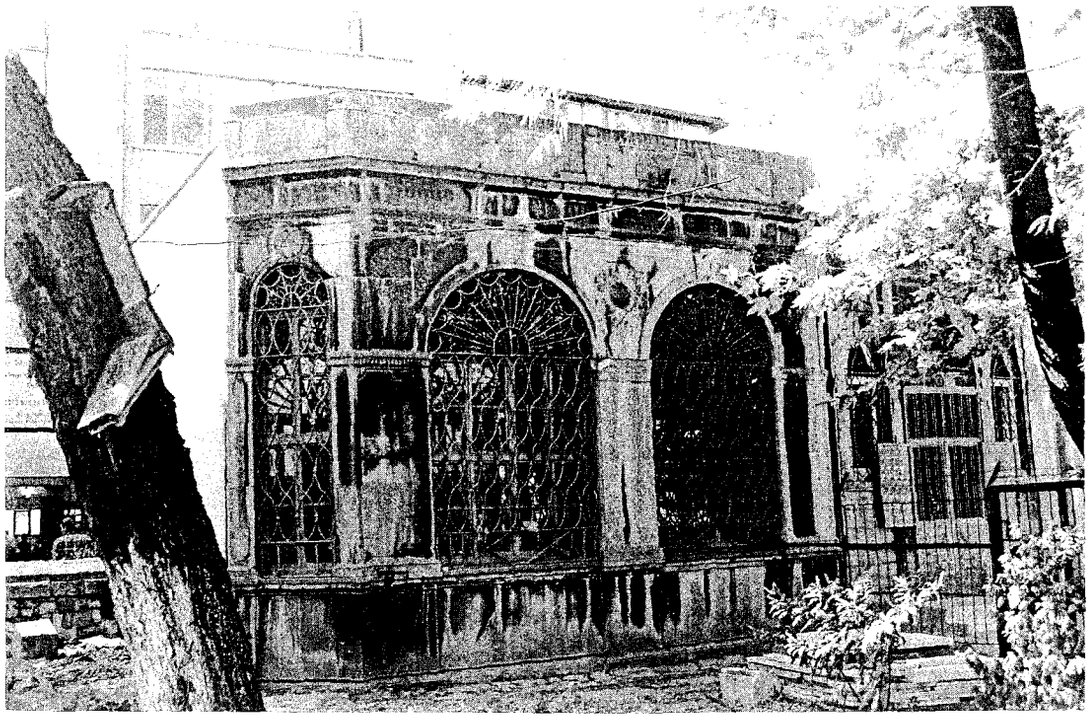
Resim 189: Benlizade Sebili Pencere Ve Saçak

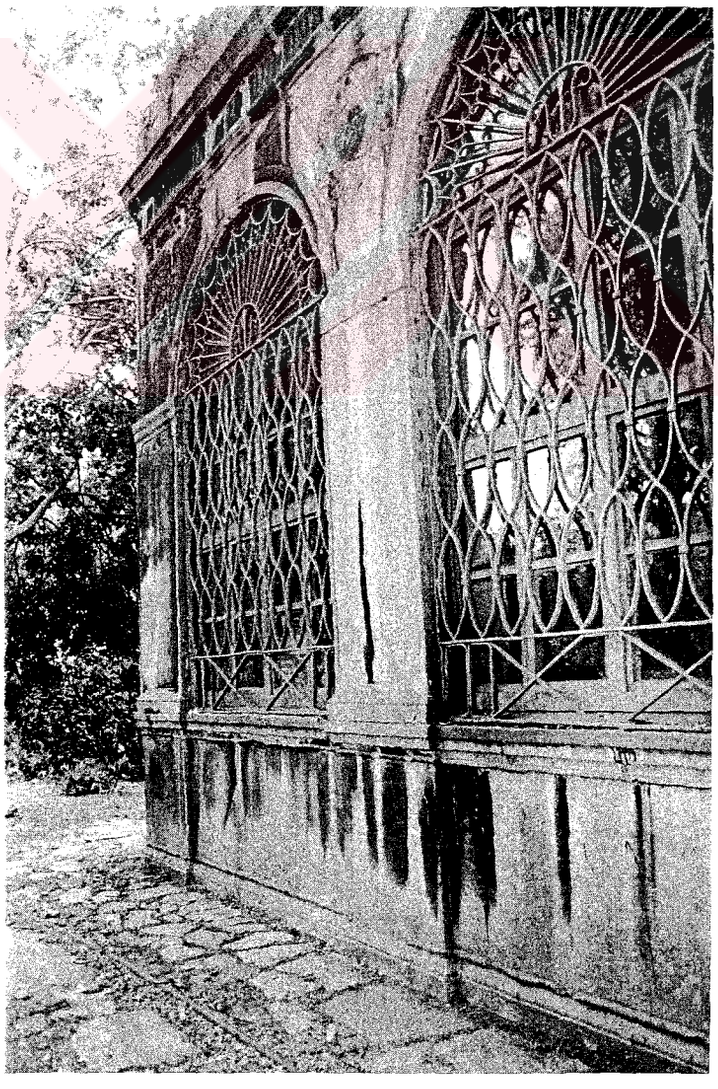
Resim 190: Rıfat Paşa Sebil Kaidesi

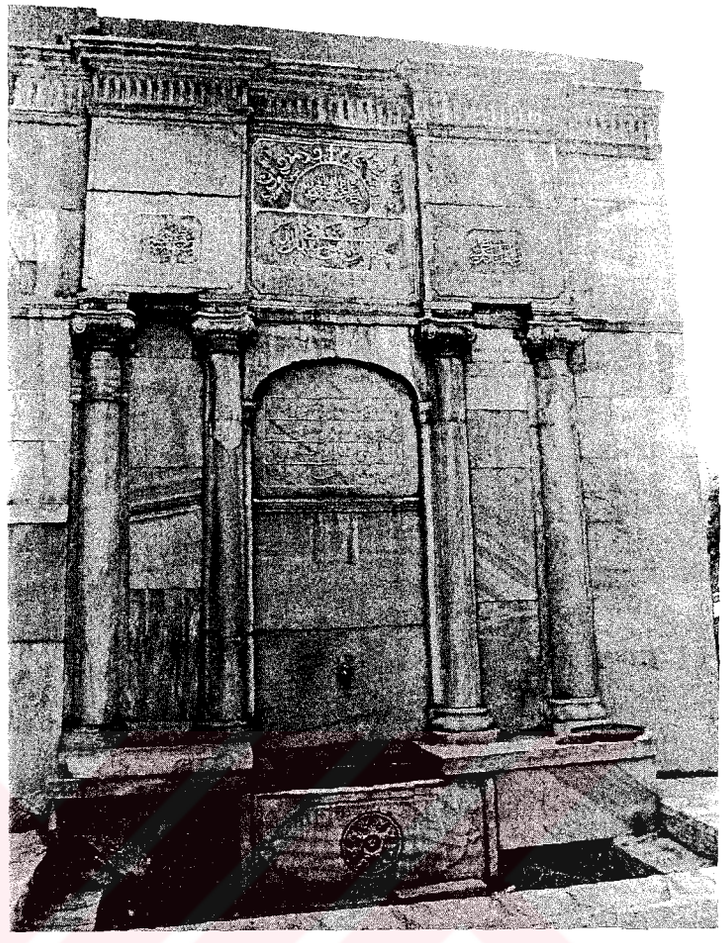
Resim 191: Rıfat Paşa Sebil Tek Kalan Sütun

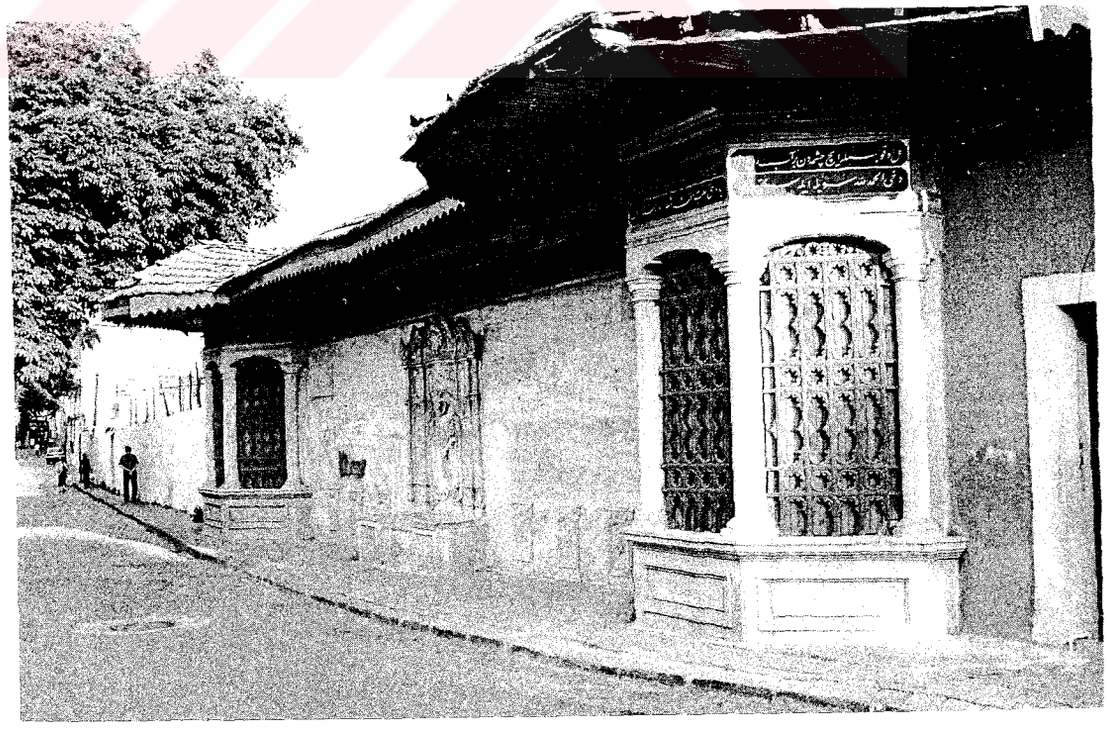
Resim 192: Olanlar Tekke Sebili Genel Görünüşü

Resim 193: Olanlar Tekke Sebil Cephesi

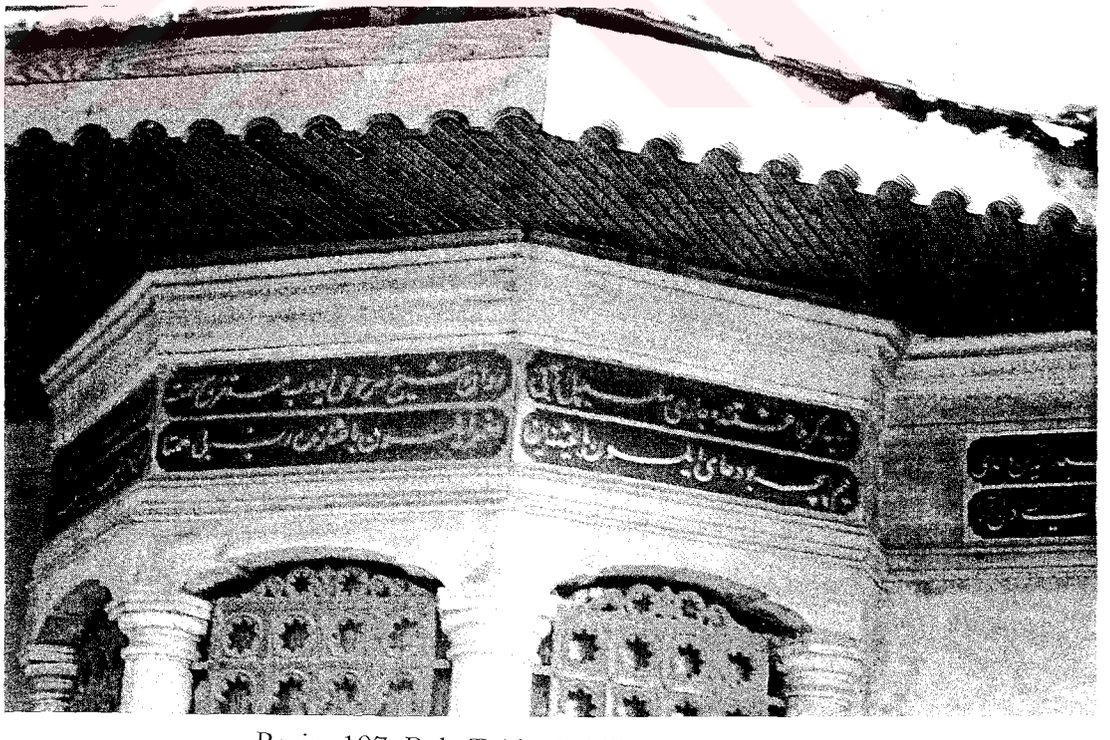
Resim 194: Olanlar Tekke Sebil Çeşmesi

Resim 195: Bala Tekke Sebili Ve Muvakkithane Genel Görünüşü

Resim 196: Bala Tekke Sebili Genel Görünüşü

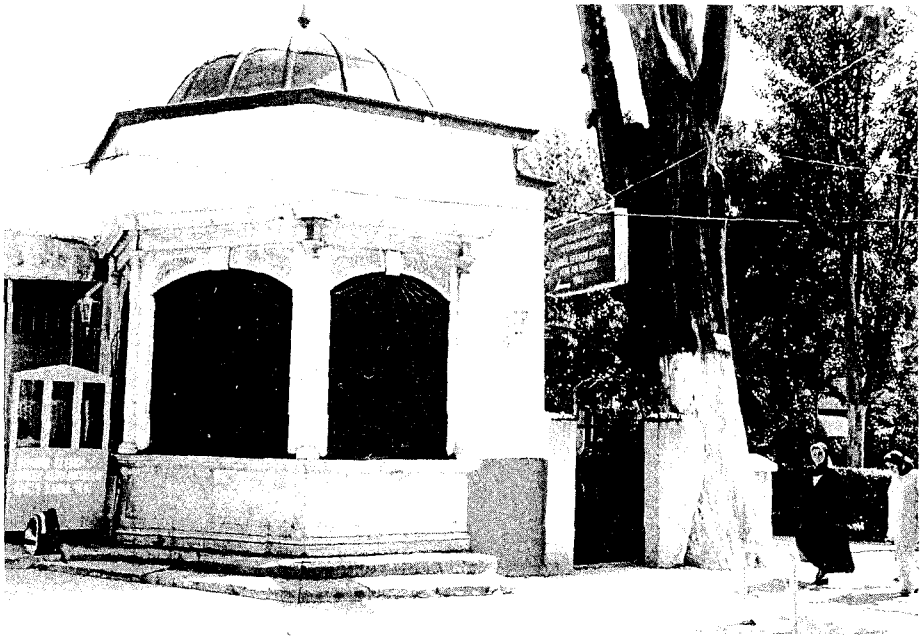
Resim 197: Bala Tekke Sebili Kitabesi

Resim 198: Bala Tekke Sebili Çeşmesi

Resim 199: Bala Tekke Sebili Çeşmesi

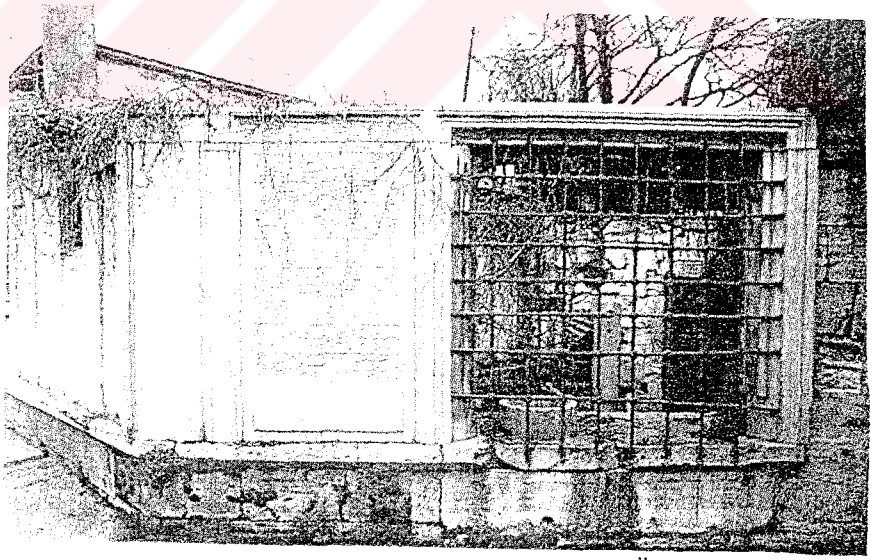

Resim 200: Emine Hanım Sebili Genel Görünüşü

Krş. Resim 1: Takyeci İbrahim Ağa Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)

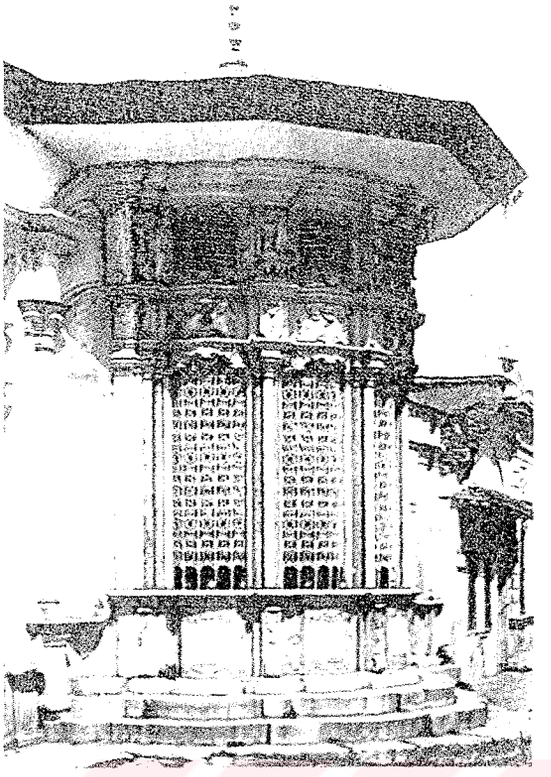
Krş. Resim 2: Takyeci İbrahim Ağa Camii Sebili(Ö.Şerifoğlu'ndan)

Krş. Resim 3: Sultan I.Ahmet Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)

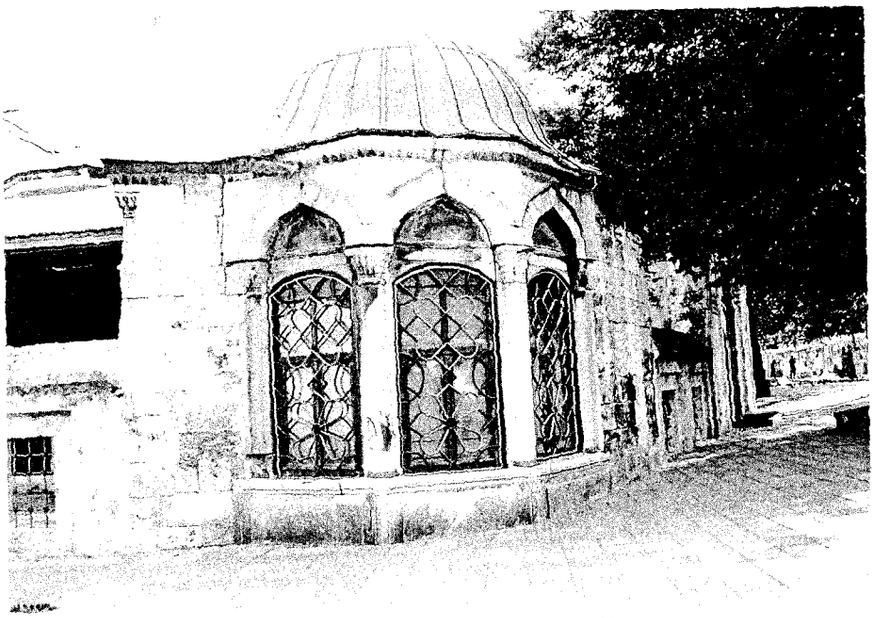
Krş. Res. 4 Bezar Ağa Sebili

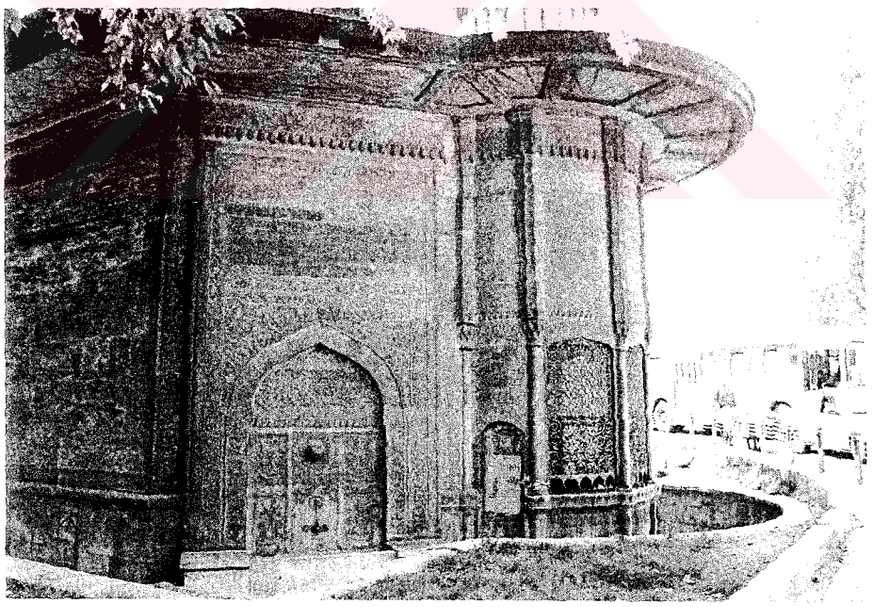
Krş. Resim 5: Mihrişah Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)

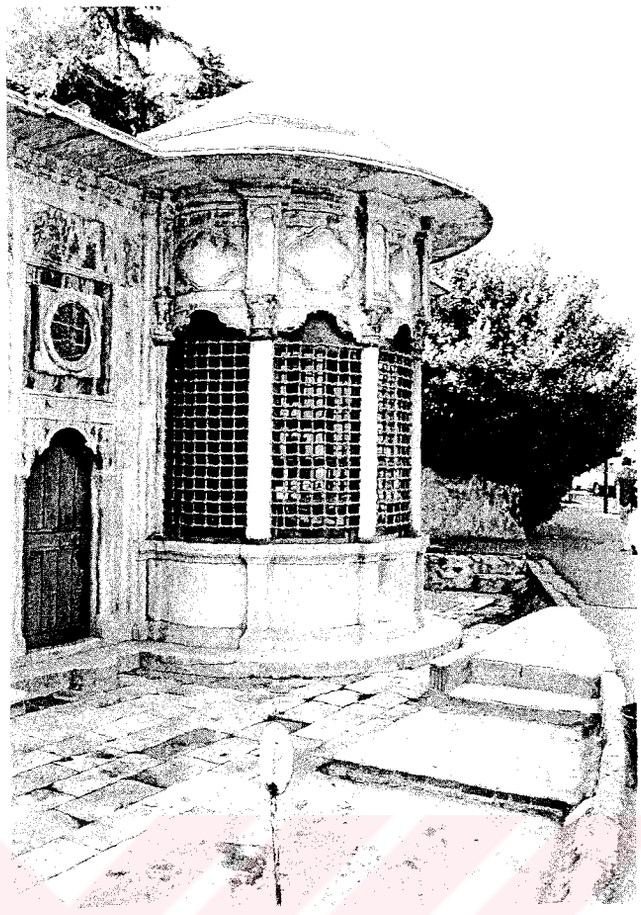
Krş. Resim 6: Şah Sultan Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)

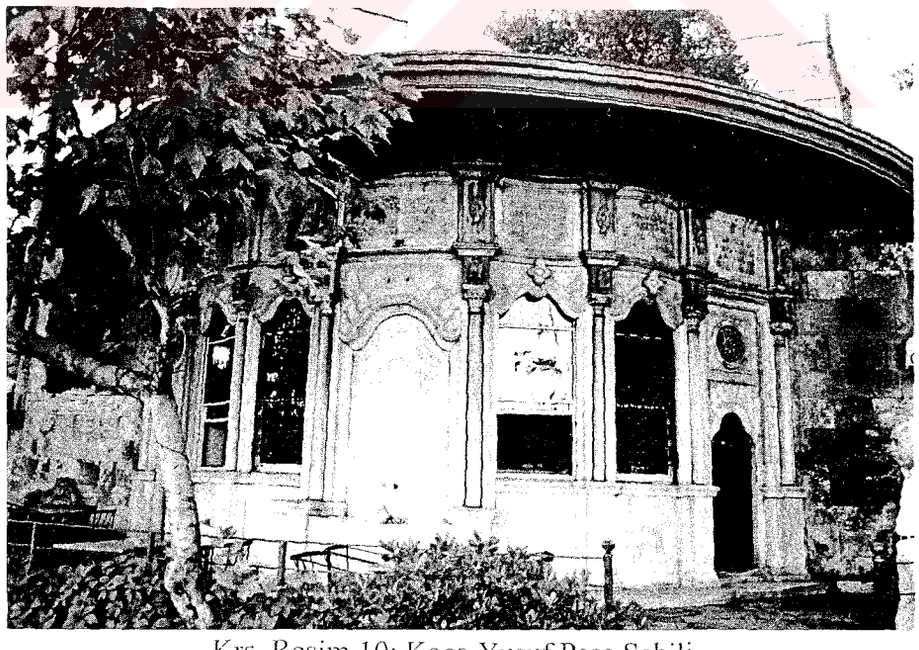
Krş. Resim 7: Kılıç Ali Paşa Sebili

Krş. Resim 8: Saliha Sultan Sebili

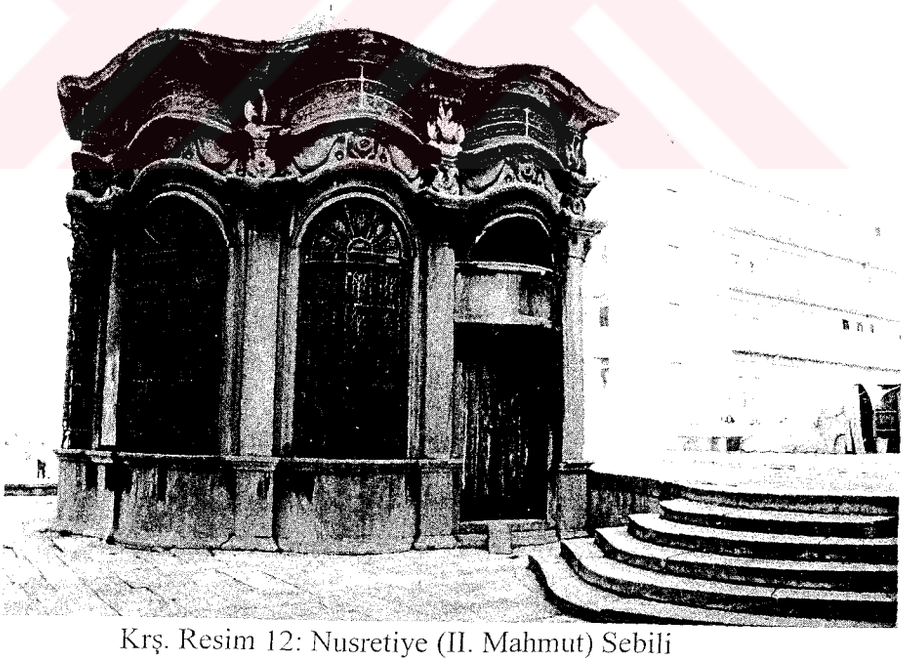
Krş. Resim 9: Mehmet Emin Ağa Sebili

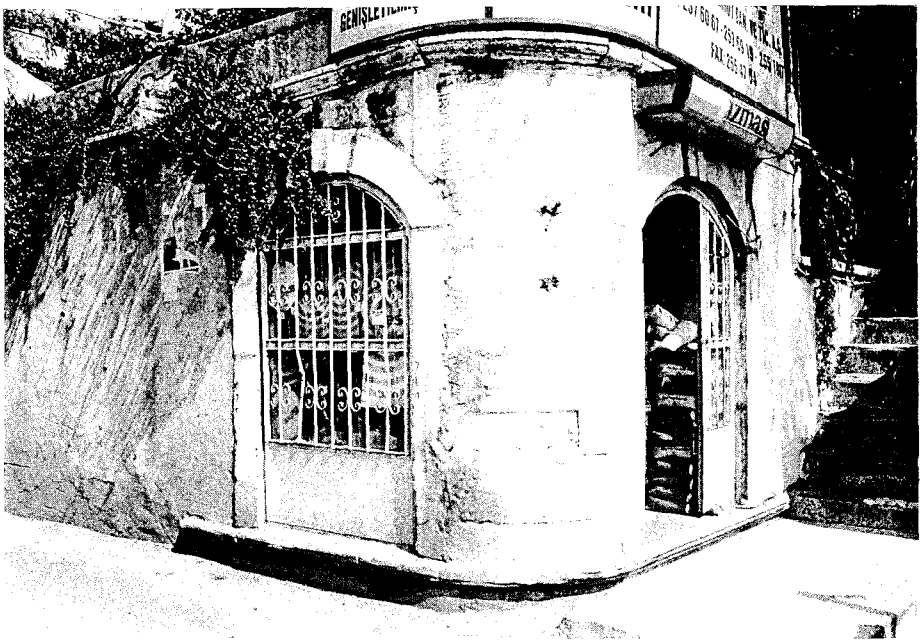
Krş. Resim 10: Koca Yusuf Paşa Sebili

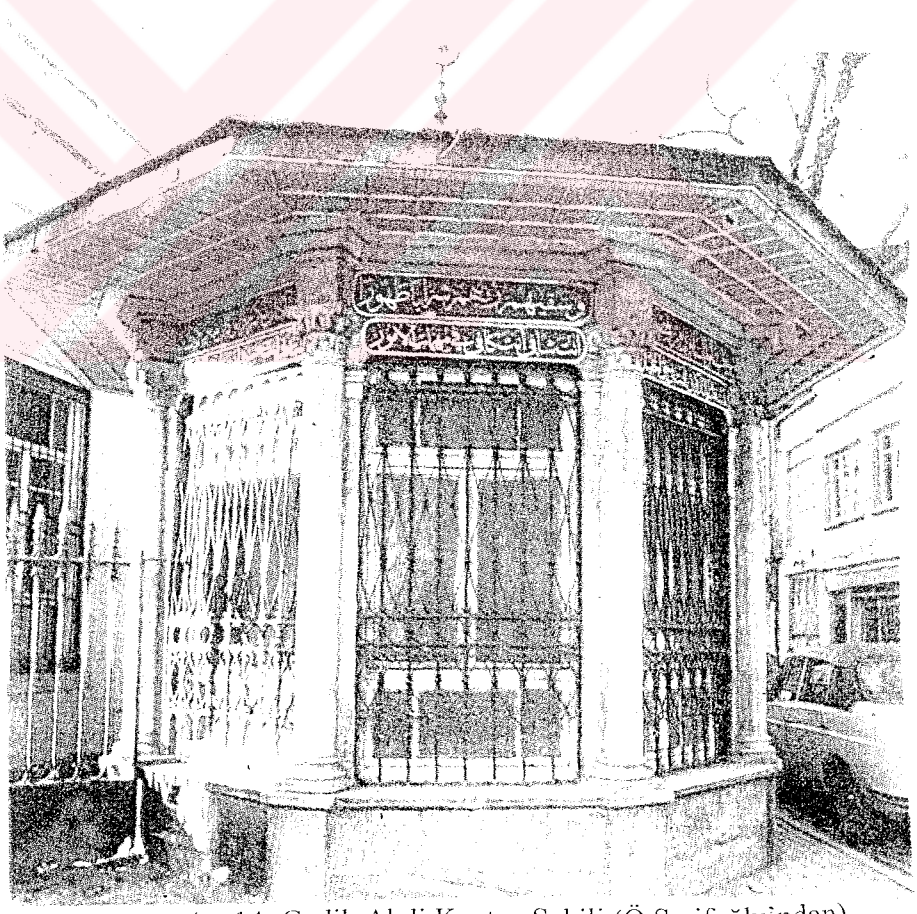
Krş. Resim 11: Halet Efendi Sebili (Ö.Şerifoğlu`ndan)

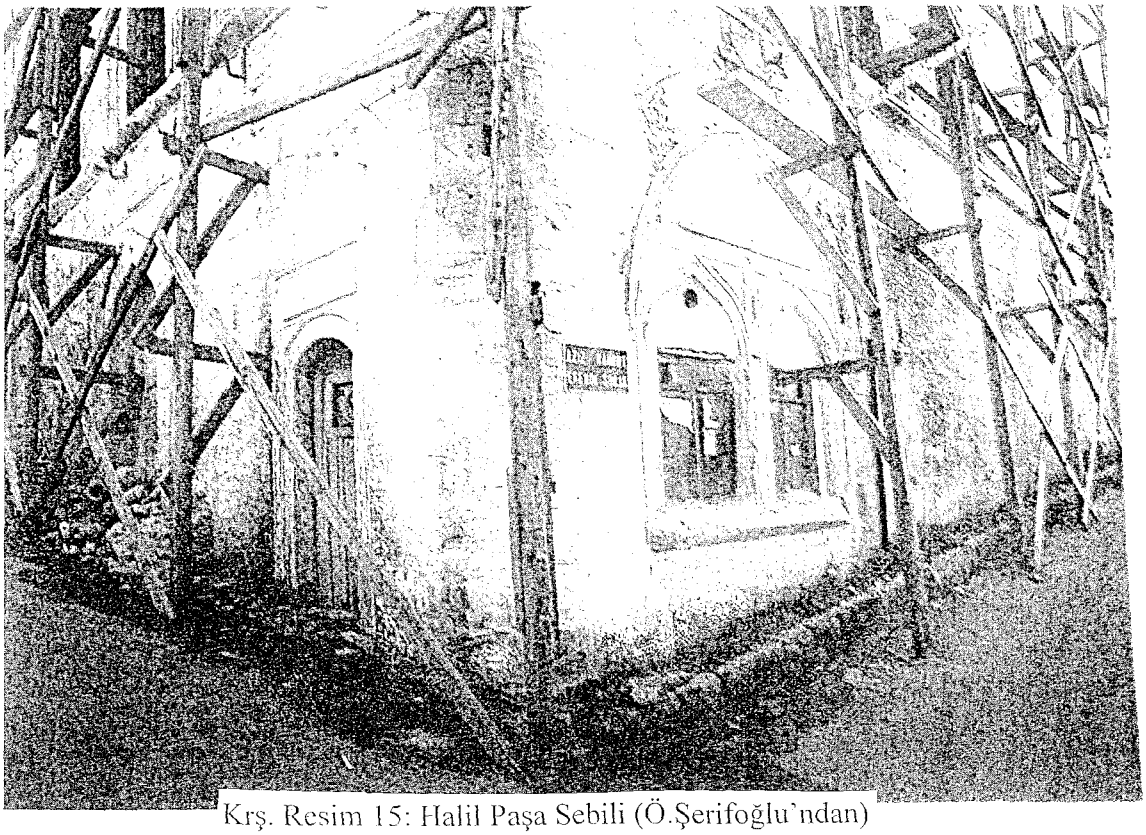
Krş. Resim 12: Nusretiye (II. Mahmut) Sebili

Krş. Resim 13: Çinili Hama Sebili

Krş. Resim 14: Gedik Abdi Kaptan Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)

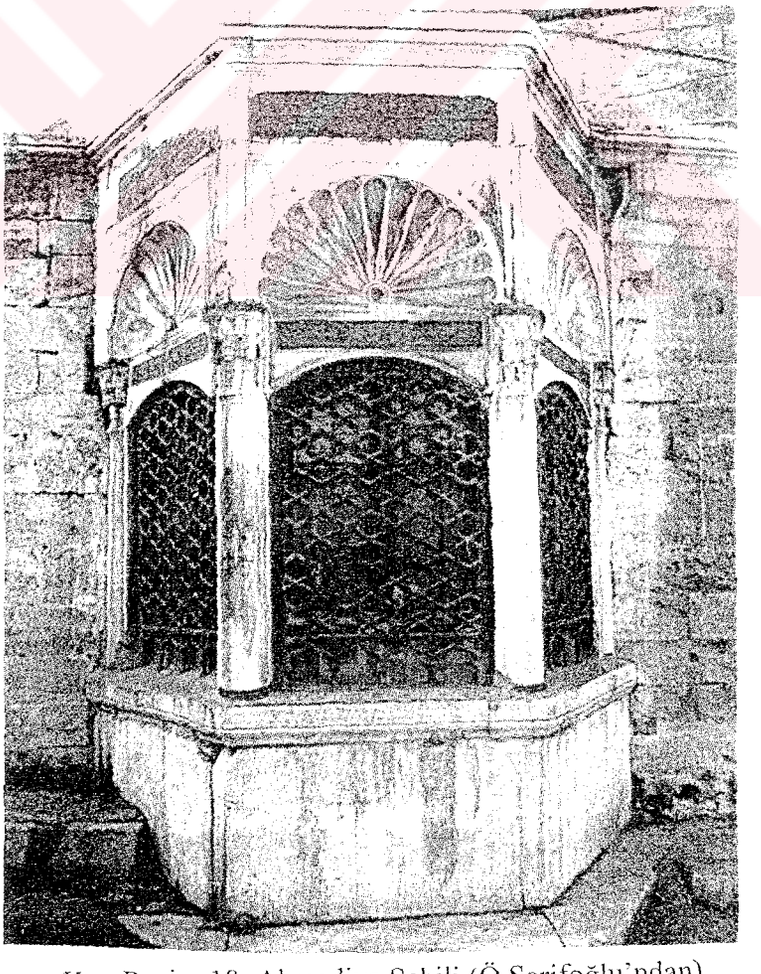
Krş. Resim 15: Halil Paşa Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)

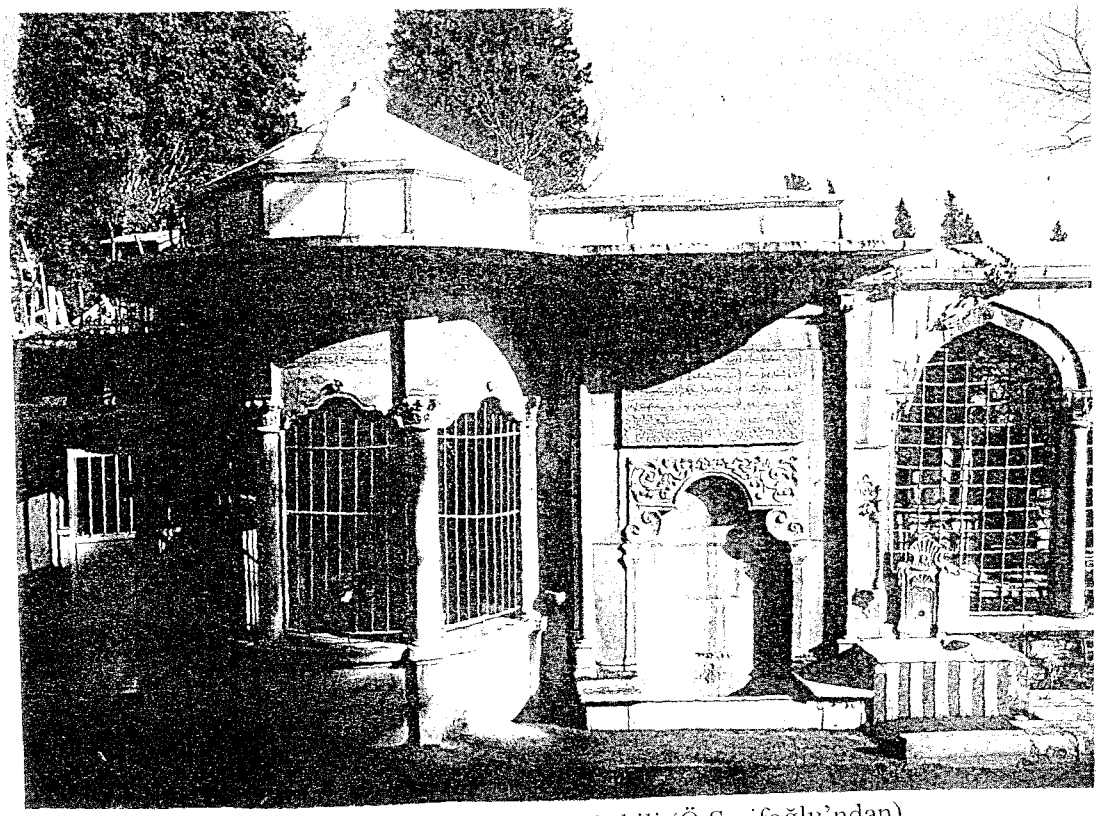
Krş. Resim 16: Mahpeyker Kösem Valide Sultan Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)

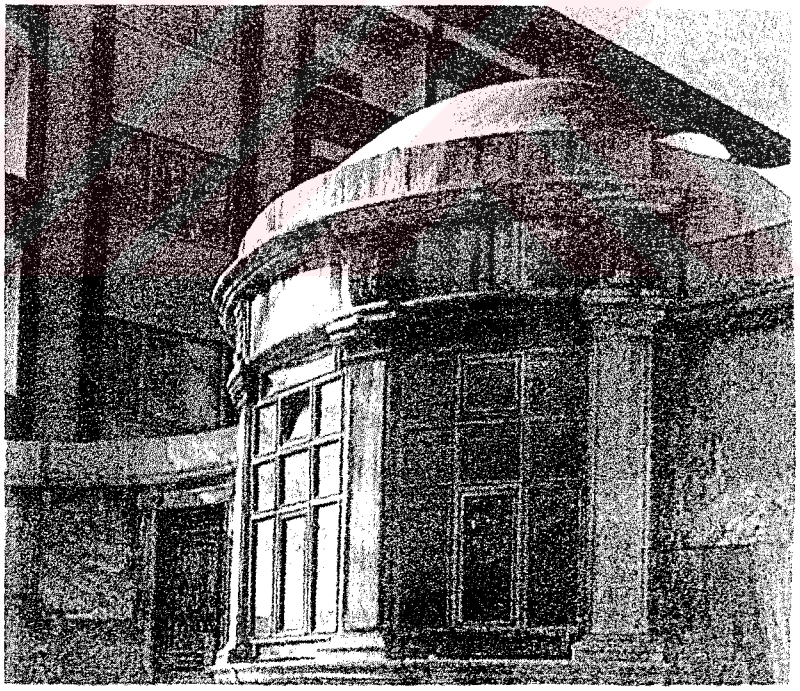
Krş. Resim 17: Gülnuş Emetullah Valide Sultan Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)

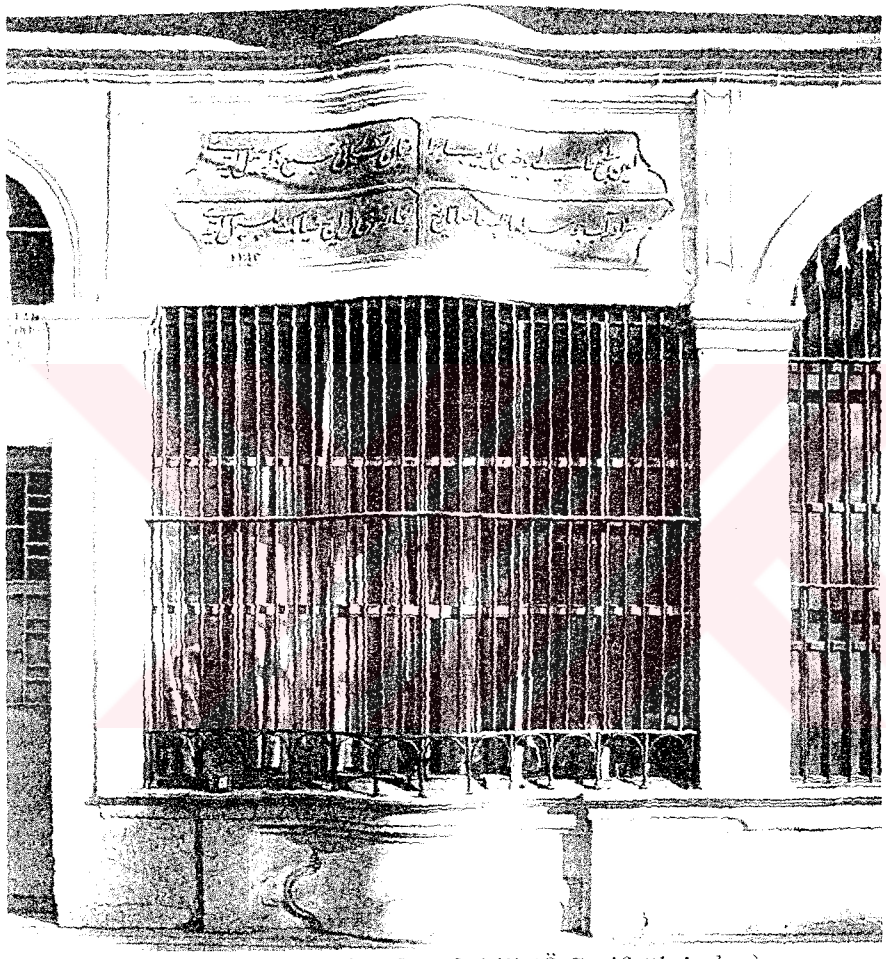
Krş. Resim 18: Ahmediye Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)

Krş. Resim 19: Sadeddin Efendi Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)

Krş. Resim 20: Arif Hikmet Bey Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)

Krş. Resim 21: Ziya Bey Sebili (Ö.Şerifoğlu'ndan)